

SCI-CONF.COM.UA

MODERN SCIENCE: INNOVATIONS AND PROSPECTS

**ABSTRACTS OF XV INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
NOVEMBER 13-15, 2022**

**STOCKHOLM
2022**

MODERN SCIENCE: INNOVATIONS AND PROSPECTS

Proceedings of XV International Scientific and Practical Conference

Stockholm, Sweden

13-15 November 2022

Stockholm, Sweden

2022

UDC 001.1

The 15th International scientific and practical conference “Modern science: innovations and prospects” (November 13-15, 2022) SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2022. 573 p.

ISBN 978-91-87224-02-7

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Modern science: innovations and prospects. Proceedings of the 15th International scientific and practical conference. SSPG Publish. Stockholm, Sweden. 2022. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/xv-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-science-innovations-and-prospects-13-15-11-2022-stokholm-shvetsiya-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: sweden@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2022 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2022 SSPG Publish ®

©2022 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Talibi Sima Mammad* 14
MODERN SOIL AGRO-ECOLOGICAL PARAMETERS OF THE
SALYAN AND NEFTCHALA REGIONS OF AZERBAIJAN
2. *Мустафаєв Алім Нурі огли, Бабенко В. О., Новицька Н. В.* 20
ОПТИМІЗАЦІЯ СИСТЕМИ УДОБРЕННЯ СОНЯШНИКУ
3. *Приходько В. О., Байда А. В.* 25
ПРОДУКТИВНІСТЬ КОРМОВИХ СУМІШОК КУКУРУДЗИ З
СОЄЮ ЗАЛЕЖНО ВІД ЩІЛЬНОСТІ ПОСІВУ

VETERINARY SCIENCES

4. *Ліщук С. Г., Савчук Л. Б.* 28
ЗМІНИ ПОКАЗНИКІВ ПРОКОАГУЛЯНТНОЇ І
ФІБРИНОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМ КРОВІ ПРИ ЛІКУВАННІ ТЕЛЯТ
ЗА ГОСТРОГО ПЕРЕБІГУ БРОНХОПНЕВМОНІЇ
5. *Малімон З. В., Кочетова Г. С., Прокопенко Т. О., Гусак Л. М.* 33
ВИЗНАЧЕННЯ МІНІМАЛЬНО ДЕТЕКТОВАНОЇ АКТИВНОСТІ В
ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ЧАСУ ВИМІРУ ТА ПОСУДИНИ, В ЯКІЙ
ПРОВОДЯТЬ ВИМІРЮВАННЯ НА ГАММА-СПЕКТРОМЕТРІ З
ПРОГРАМНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ GAMMA VISION V.8

BIOLOGICAL SCIENCES

6. *Михайлюк О. В.* 37
ВОДОРОСТЕВІ ОБРОСТАННЯ МАЛИХ РІЧОК
ЖИТОМИРСЬКОГО ПОЛІССЯ (НА ПРИКЛАДІ РІЧКИ
БЕРЕСТОК)

MEDICAL SCIENCES

7. *Fedosova N., Symchych T., Chumak A., Karaman O.* 40
THE EFFECT OF LECTIN PRODUCED BY *B. SUBTILIS* IMV
B-7724 ON THE EFFECTORS OF ANTICANCER IMMUNE
RESPONSE
8. *Obolonska O., Prykhodko D., Solomenko K., Komyshan M.* 45
PROBLEMS ASSOCIATED WITH GROWTH IN CHILDREN IN THE
CONDITIONS OF THE PERIOD OF MARTIAL LAW
9. *Skrypnyk N. V., Romaniv T. V.* 50
ASSESSMENT OF COMPENSATION OF TYPE 2 DIABETES IN
OUTPATIENTS USING DAILY GLUCOSE MONITORING
10. *Гаврюшов Д. Н., Сенчук А. Я., Калюжная В. Н., Бойко В. Н.* 52
РОЛЬ ПРОБИОТИКОВ В ЛЕЧЕНИИ ВАГИНАЛЬНОЙ
ИНФЕКЦИЙ: ВЗГЛЯД СО СТОРОНЫ ДОКАЗАТЕЛЬНОЙ
МЕДИЦИНЫ

11. *Горовий В. І., Литвинець В. Є., Музичук О. М., Алісова М. С.* 63
ПЕРШИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ПРЕПАРАТУ НЕКСЕТИН
ДЛЯ ПОЧАТКОВОГО ЛІКУВАННЯ СТРЕСОВОГО
НЕТРИМАННЯ СЕЧІ У ЖІНОК БЕЗ ПРОЛАПСУ ТАЗОВИХ
ОРГАНІВ
12. *Гошовська А. В., Гуменна І. В.* 71
ВПЛИВ АСОЦІЙОВАНОЇ ІНФЕКЦІЇ НА РОЗВИТОК
НЕВИНОШУВАННЯ ВАГІТНОСТІ
13. *Гошовська А. В., Діжицький О. М.* 78
РОЛЬ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ МЕТОДІВ ДІАГНОСТИКИ
ВНУТРІШНЬОУТРОБНОГО СТАНУ ПЛОДА ПРИ
ПРОЛОНГОВАНИЙ ВАГІТНОСТІ
14. *Гошовська А. В., Крижевська А. І.* 85
РЕЗУЛЬТАТИ ПОКАЗНИКІВ КРОВОТОКУ В МАТКОВИХ
АРТЕРІЯХ У ВАГІТНИХ НА ФОНІ ЗАПАЛЬНИХ
ЗАХВОРЮВАНЬ ЖІНОЧИХ СТАТЕВИХ ОРГАНІВ
15. *Гринюк О. Є., Хованець К. Р.* 89
СУЧАСНІ ЛІТЕРАТУРНІ ДАНІ ЩОДО ВРОДЖЕНИХ ВАД
СЕРЦЯ
16. *Локота Є. Ю., Локота Ю. Є., Пацан Г. Ю., Липчій Н. О.* 92
ЛІТЕРАТУРНИЙ АНАЛІЗ МІКРОБНОГО СКЛАДУ БІОПЛІВКИ
ТА ОЦІНКА ЇЇ ВПЛИВУ НА ЗУБНУ ЕМАЛЬ
17. *Лутковський Р. А.* 96
ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ ON-LINE
СТУДЕНТІВ ІІІ КУРСУ МЕДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ №1 З
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗАГАЛЬНА ХІРУРГІЯ
18. *Лутковський Р. А.* 99
МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ СТУДЕНТАМ
ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ПЕРШОЇ ДОЛІКАРСЬКОЇ
ДОПОМОГИ
19. *Малишева М. Л., Кульбіда О. В., Чекалов І. В.* 101
ВІДМІННОСТІ ВАКЦИН COVID-19 ТА ВПЛИВ НА ІМУННУ
СИСТЕМУ ЛЮДИНИ
20. *Павлюк К. С., Булига А. О., Миронець Л. О., Вовк В.І.* 104
УІЛ'ЯМ СТЕНЛІ МІЛЛІГАН – ПАТОЛОГІЯ РАЗУМА
21. *Русина А. В., Лоук Е. В., Жулего Я. И., Русина А. Е.* 107
ВЛИЯНИЕ SARS COV-2-19 НА ТЕЧЕНИЕ ЭПИЛЕПСИИ
22. *Сміянов В. А., Ємець Т. В.* 113
ОЦІНКА СІМЕЙНИМИ ЛІКАРЯМИ РІВНЯ ОСОБИСТОЇ
ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ДО НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ
ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ ПРИ ЗАХВОРЮВАННЯХ ВУХА,
ГОРЛА І НОСА
23. *Терещенко В. П., Бабошкін А. І., Глухова О. І.* 116
АТИПОВІ ПОСТКОВІДНІ УСКЛАДНЕННЯ КОРОНАВІРУСНОЇ
ХВОРОБИ, АСОЦІЙОВАНОЮ З COVID-19 – ПАРОСМІЯ

24.	<i>Тиябоб И. А., Усманов Р. Д.</i>	121
	МОРФОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЧЕК У ПОТОМСТВА ОТ МАТЕРЕЙ БОЛЬНЫХ САХАРНЫМ ДИАБЕТОМ	
25.	<i>Фегер С. М.</i>	126
	МОНІТОРИНГ ЗА ДЕЗРЕЗИСТЕНТНІСТЮ МІКРООРГАНІЗМІВ В ЗАКЛАДАХ СТОМАТОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ	
26.	<i>Чирашная С. А., Андросов Е. Д.</i>	132
	КАРДИОСПЕЦИФИЧЕСКИЕ ТРОПОНИНЫ – ЦЕННЫЕ БИОМАРКЕРЫ ДЛЯ ДИАГНОСТИКИ ПОВРЕЖДЕНИЙ СЕРДЕЧНОЙ МЫШЦЫ	
CHEMICAL SCIENCES		
27.	<i>Klimko Yu. E., Koshchii I. V., Levandovskii I. A., Levandovskii S. I.</i>	141
	OXIDATION OF TRICYCLO [5.2.1.0 ^{2,6}] DECANE. SYNTHESIS OF SOME VICYCLO [5.2.1] DECA-2,6-DIONE DERIVATIVES	
28.	<i>Дзейкала А., Прохонь М.</i>	147
	МОДИФИКАЦІЯ ЖЕЛАТИНОВЫХ БИОПОЛИМЕРОВ ВВЕДЕНИЕМ ПОЛИ (ВИНИЛОВОГО СПИРТА)	
29.	<i>Дульнева Т. Ю.</i>	154
	ОЧИЩЕННЯ ВІДПРАЦЬОВАНОГО МІЮЧОГО РОЗЧИНУ, ЩО МІСТИТЬ БАРВНИКИ, МОДИФІКОВАНИМИ КЕРАМІЧНИМИ МЕМБРАНАМИ З ГЛИНИСТИХ МІНЕРАЛІВ	
TECHNICAL SCIENCES		
30.	<i>Bondarenko A., Moldabayev S., Nurmanova A.</i>	160
	PROBLEMS OF THE DEVELOPMENT OF CONSTRUCTION SANDS IN LOW-WATER AREAS	
31.	<i>Kotliar S. S.</i>	167
	GIVING PHYSICAL PROPERTIES TO PART MODELS BY APPLYING MATERIAL	
32.	<i>Mel'nick V. M., Oprofat V. O., Kosova V. P.</i>	171
	STUDY OF FACTORS AFFECTING SEED GERMINATION UNDER ULTRASOUND INFLUENCE	
33.	<i>Анастасенко С. М.</i>	178
	МЕТОДИКА ОДЕРЖАННЯ КЕРУЮЧИХ ПРОГРАМ ДЛЯ ВЕРСТАТІВ З ЧПК	
34.	<i>Величко М. О.</i>	181
	МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ПОКАЗНИКІВ НАДІЙНОСТІ РОБОТИ СИЛОВИХ ТРАНСФОРМАТОРІВ	
35.	<i>Єзловецька І. С.</i>	186
	ЕФЕКТИВНІСТЬ ВОДОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ ЯК ЧАСТИНИ ВОДОГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ	

36.	<i>Міхєєв Ю. І., Савчук В. С.</i>	190
	СПОСІБ ВИЗНАЧЕННЯ ПОКАЗНИКІВ МАНІПУЛЯЦІЇ НА ОСНОВІ МОРФОЛОГІЧНОГО СИНТЕЗУ	
37.	<i>Рябоволенко В. А., Рябоволенко Е. А.</i>	197
	ВІЗУАЛЬНЕ ПРОГРАМУВАННЯ В UNITY	
38.	<i>Савчук Т. О., Мороз В. В.</i>	200
	УДОСКОНАЛЕНИЙ АЛГОРИТМ ПІДБОРУ ПЕРСОНАЛУ	
GEOGRAPHICAL SCIENCES		
39.	<i>Гайдаржи К. Г., Андрійчук Т. В.</i>	203
	ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИВЧЕНІ ШКІЛЬНОГО КУРСУ У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	
ARCHITECTURE		
40.	<i>Сидоров Є. А.</i>	208
	ЕКОЛОГІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ НА ПРИКЛАДІ ПРЕСОВАНОЇ СОЛОМИ	
PEDAGOGICAL SCIENCES		
41.	<i>Burchak L., Dudukova I., Dovzhenko O.</i>	212
	SOME ASPECTS OF STUDENT GROUP ACTIVITY	
42.	<i>Hubina O.</i>	215
	THE INFLUENCE OF INNOVATIVE USE OF ICT ON THE SYSTEM OF E-LEARNING	
43.	<i>Kosenko A., Bezhenar I.</i>	220
	FORMATION OF POSITIVE MOTIVATION TO STUDY TRANSLATION IN THE CONDITIONS OF DISTANCE EDUCATION	
44.	<i>Maryanko Ya., Ohrenich M.</i>	223
	DISTANCE LEARNING WARTIME PECULIARITIES	
45.	<i>Novska O., Khodot A.</i>	227
	METHODOLOGICAL APPROACHES TO POP AND VOCAL TRAINING OF FUTURE MUSIC TEACHERS	
46.	<i>Андрейченко Л. О.</i>	231
	ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	
47.	<i>Валецька А. І., Павлик О. А.</i>	237
	РОЗВИТОК УСНОГО МОВЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ	
48.	<i>Водоп'ян А. Ю., Марков Р. А.</i>	241
	ДОСЯГНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК В СПОРТІ	

49.	Вознюк А. А. ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	244
50.	Гудзь О. А. ВПРАВИ ЯК ТЕХНІЧНА СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВОКАЛУ У ВИХОВАННІ СПІВАКА	249
51.	Дадіжа Н. О., Онищенко І. В. ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ WEB-ОРІЄНТОВАНИХ І МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НУШ	251
52.	Дмитренко О. В. ЗМІШАНЕ АБО ГІБРИДНЕ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ	257
53.	Журавська О. С., Суятинова К. Є. ОРГАНІЗАЦІЯ БУДІВЕЛЬНО-КОНСТРУКТИВНИХ ІГОР У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ	261
54.	Захарова Г. Б., Кареліна О. С. РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ПРАКТИЧНО ЗОРІЄНТОВАНИХ ЗАДАЧ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	265
55.	Меланко О. С., Чаус Д. В. РОЛЬ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В НАВЧАННІ ТА ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ У ХХІ СТОЛІТТІ	271
56.	Мірошніченко Т. В., Андрєєва Ю. В. СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕРАКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	275
57.	Мосійчук Л. В. ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ ДЕМОКРАТИЗМУ ТА ГУМАНІЗМУ У ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	282
58.	Нестуля С. І., Кононець Н. В. ДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ КУРСІВ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ	286
59.	Перевізна Ю. С., Таран А. В., Борисова Ю. В., Ярославцева М. І. НЕТРАДИЦІЙНІ ТЕХНІКИ ЗОБРАЖЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	291
60.	Сажко Г. І., Чайка А. В. ЗАСТОСУВАННЯ ОНЛАЙН-СЕРВІСІВ GOOGLE CLASSROOM В МЕЖАХ ОРГАНІЗАЦІЇ РІЗНИХ ФОРМ РОБОТИ В КЛАСІ	296
61.	Стрижачков А. О. СОЦІАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ	303

62.	Цісарук О. В., Гамза А. В. РЕАЛІЗАЦІЯ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ «ЛЮДИНА СЕРЕД ЛЮДЕЙ» НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»	309
63.	Шаботіна Д. І., Мельниченко Г. В. МУЛЬТИСЕНСОРНІ ТЕХНІКИ РОЗВИТКУ НАВИЧОК ТВОРЧОГО ІНІЦІАТИВНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	315
64.	Янчук Д. О. ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ ЧЕРЕЗ ОСМИСЛЕННЯ РОЗВИТКУ КАТЕГОРІЇ ПАТРІОТИЗМУ	321
PSYCHOLOGICAL SCIENCES		
65.	Андрійчук І. П., Жигальська Х. М., Андрійчук С. Ю. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ Я-КОНЦЕПЦІЇ СТУДЕНТІВ	327
66.	Гегельська К. В., Цільмак О. М. ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	334
67.	Карайкоза Н. М., Коняєва Л. Д. ОСОБЛИВОСТІ НЕГАТИВНИХ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ ТА СТРАТЕГІЙ ПОДОЛАННЯ СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЙ У ДОРΟΣЛИХ З ПСИХОТРАВМАТИЧНИМ ДОСВІДОМ	338
68.	Логвіновська Л. М. ОСОБЛИВОСТІ ДИНАМІКИ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ	345
69.	Любімова Т. В. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ЖІНКАМ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД НАСИЛЬСТВА В РОДИНІ	350
70.	Мельникова О. В., Цільмак О. М. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК САМООЦІНКИ, ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ТА Я-ОБРАЗУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	355
71.	Сурякова М. В., Учитель І. Б., Низова А. С. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ ДО ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	360
72.	Терлецька Ю. М. ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНО-ВОЛЬОВОЇ НАДІЙНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА	366
73.	Туриніна О. Л., Бобров І. О. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПСИХОЛОГА З ОПТИМІЗАЦІЇ ТРУДОВОЇ МОТИВАЦІЇ СПІВРОБІТНИКІВ КОМЕРЦІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ	372

74. *Умудова К. В., Коняєва Л. Д.* 378
ОСОБЛИВОСТІ НЕГАТИВНИХ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ БАТЬКІВ,
ЩО МАЮТЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

SOCIOLOGICAL SCIENCES

75. *Зимовська В. О.* 385
СУЧАСНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ
ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ

JOURNALISM

76. *Косюк О. М.* 389
РЕКОМЕНДАЦІЇ ЖУРНАЛІСТАМ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ В УМОВАХ
ВІЙНИ, ВІД ІМІ (ІНСТИТУТУ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ) ТА ВВС
(BRITISH BROADCASTING CORPORATION)

LITERATURE

77. *Хома К. М.* 392
ХУДОЖНІЙ СВІТ ЛІТЕРАТУРНОЇ КАЗКИ ЗІРКИ МЕНЗАТЮК

POLITICAL SCIENCES

78. *Оліїнюк С. Ya.* 396
UNION OF TERRITORIAL COMMUNITIES OF UKRAINE AS A
DIRECTION OF INTEGRATION INTO THE EUROPEAN SOCIETY
79. *Батырь Ю. Г.* 401
ДЕМОКРАТИЯ, АВТОРИТАРИЗМ И ТОТАЛИТАРИЗМ В
СОВРЕМЕННОМ МИРЕ
80. *Поплавська М. В.* 408
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГЕОПОЛІТИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ

PHILOLOGICAL SCIENCES

81. *Diadiura G. M., Kolesnyk D. M., Kukhareva-Rozhko V. I.* 412
UKRAINIAN AS FOREIGN LANGUAGE IN COMMUNICATION
CONTEXT
82. *Nevreva M. N.* 416
FREQUENCY DICTIONARY AND THE STAGES OF ITS
COMPILATION (ON THE MATERIAL OF THE ENGLISH TEXT
CORPUS “CHEMICAL ENGINEERING”)
83. *Prytsepova Ye., Goltsova M.* 421
SOFT SKILLS IN TODAY’S LABOR MARKET
84. *Будз І. Ф.* 424
ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ
ВІЙНА У ПОЛІТИЧНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

85. *Євсеєва Д. М., Тараба І. О.* 427
 СЕМАНТИКО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПРОСТІР ДОСЛІДЖЕННЯ
 ТЕРМІНА (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОГО СІМЕЙНОГО ПРАВА
 BGB)
86. *Маноха Д., Макаренко Я.* 433
 ОСОБЛИВОСТІ ОНЛАЙН-СЛЕНГУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
87. *Микитчин Н. С., Гольцова М. Г.* 438
 ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ЛЕКСИКА
88. *Пилипчук М. Л., Гончар Я. С.* 441
 ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДІ
 КОНТЕКСТУАЛЬНИХ СИНОНІМІВ (НА ПРИКЛАДІ
 ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ)
89. *Плетенецька Ю. М., Петрова В. А.* 446
 ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО
 КОЛОРИТУ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ФОЛЬКЛОРНОГО ТВОРУ
90. *Штука С. Р., Шудикіна А. В., Колесник М. Ю.* 449
 ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЧЕРЕЗ МУЛЬТИМЕДІА
91. *Шуппе Л. В., Гринько Л. В., Гаврилова К. О.* 454
 ТИПОЛОГІЯ ТА СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ
 ІСПАНОМОВНИХ РЕАЛІТІ-ШОУ

PHILOSOPHICAL SCIENCES

92. *Воропаєва Т. С.* 459
 СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ
 ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

ECONOMIC SCIENCES

93. *Bielialov T., Burmetskyi V.* 466
 THEORETICAL BASICS FOR THE FORMATION OF CAFÉ
 DEVELOPMENT STRATEGY
94. *Maksymenko I. Y., Mishchenko Y. O.* 471
 FEATURES OF PAYING TAXES FROM SALARY DURING
 WARTIME
95. *Ramenska S. E., Ochichenko M. R.* 474
 CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AS THE ROBUST
 MARKETING STRATEGY: TYPES AND EXAMPLES OF
 IMPLEMENTATION
96. *Васюта В. Б., Гузь Д. Ю.* 477
 РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ У ПІДПРИЄМНИЦТВІ
97. *Гринько Т. В., Манейло С. В.* 482
 ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В
 УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
98. *Забурмеха Є. М., Андрушкевич З. М., Сугай В. В.* 486
 МАРКЕТИНГ ПІДПРИЄМСТВ АГРОХІМІЧНОГО СЕРВІСУ ЯК
 НАПРЯМ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

99.	<i>Мархонос С. М., Турло Н. П.</i>	489
	СПЕЦИФІКА УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ВІЙНИ	
100.	<i>Мільман Л. М.</i>	492
	ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ	
101.	<i>Ніколенко І. Ю.</i>	495
	ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ВІДТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ	
102.	<i>Пурик А., Рибалко О. М., Варламова І. С.</i>	499
	ОБЛІКУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ: НАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ	
103.	<i>Сейсебаєва Н. Г., Хмельковська А. В.</i>	505
	СУЧАСНИЙ СТАН УКРАЇНСЬКОЇ БІРЖИ	
104.	<i>Чаркіна Т. Ю., Леонова Ю. Р.</i>	509
	ОРГАНІЗАЦІЯ ХАБІВ ПРИ ВПРОВАДЖЕННІ МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ ПАСАЖИРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ	
105.	<i>Чаркіна Т. Ю., Циганков С. С.</i>	513
	УДОСКОНАЛЕННЯ МАРКЕТИНГУ ТА ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАЛІЗНИЧНИХ ПАСАЖИРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В УКРАЇНІ	
106.	<i>Чуркіна І. Є., Шкуренко С. В.</i>	517
	СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ	
107.	<i>Шевченко О. Т., Сейсебаєва Н. Г.</i>	522
	НАЦІОНАЛЬНІ АБО МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ	
108.	<i>Шевчук І. Б., Шевчук Ю. І.</i>	526
	ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ВЕБ-АНАЛІТИКИ ДЛЯ ОНЛАЙН-ПРОСУВАННЯ БІЗНЕСУ	

LEGAL SCIENCES

109.	<i>Drobchak A., Zahorulko V., Lepit B.</i>	532
	CONDITIONS AND PROCEDURE FOR IMPLEMENTATION OF THE LEGAL EMERGENCY MODE	
110.	<i>Бачинська Н. О.</i>	537
	МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	
111.	<i>Волік В. В., Кутьїна Д. О.</i>	542
	СФОРМОВАНІ ДЖЕРЕЛА ТРАНСПОРТНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ДЛЯ КОДИФІКАЦІЇ З ІМПЛЕМЕНТАЦІЄЮ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТИВ	
112.	<i>Комісарчук Ю. А., Литвин Е. П.</i>	546
	ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПОВІДОМЛЕННЯ ОСОБІ ПРО ПІДОЗРУ	

113.	Костенко М. В., Чорний Г. О.	551
	СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ЗАСІБ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ	
114.	Оболенцев В. Ф.	559
	ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ЗАХОДІВ ЇЇ ЗАПОБІГАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РФ	
115.	Олексенко В. Г., Гулак А. О., Будулатій Я. Р.	562
	МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ОСНОВИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ	
116.	Наумова А. О.	565
	ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ, СПРИЧИНЕНОЇ ОСОБІ, НЕ ВИНУВАТІЙ У ВЧИНЕНІ ЗЛОЧИНУ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ	
117.	Саган Р. А.	571
	ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ФЕНОМЕН	

AGRICULTURAL SCIENCES

UOT 631.46

MODERN SOIL AGRO-ECOLOGICAL PARAMETERS OF THE SALYAN AND NEFTCHALA REGIONS OF AZERBAIJAN

Talibi Sima Mammad

PhD in Agrarian Sciences, Leading Researcher
Azerbaijan National Academy of Sciences,
Institute of Soil Science and Agrichemistry AZ1073,
str. M. Rahim 5. Baku

Introduction. Soil salinization is an excessive accumulation of electrolyte (dissolved or absorbed) salts in the root layer, which inhibit or destroy agricultural plants, reduce the quality and quantity of the crop. According to the FAO, saline soils occupy vast areas in the world - about 25% of the entire land surface. Secondary salinization of soils is almost always the result of improper irrigation regime in crop production, occurs as a result of excessive irrigation that increases the level of saline groundwater or irrigation with highly mineralized water. According to the FAO, around 30% of all irrigated lands are subject to secondary salinization and alkalinization worldwide. An urgent problem for most southern regions, along with the general environmental stress of the environment, is also soil salinization, desertification, land degradation in arid, semi-arid and arid regions, as a result of various factors, including climate change and anthropogenic pressure. The urgency and importance of solving this problem puts it among the problems that limit the ecological, economic and productive security of the country, creating tension in its regions, since agriculture and the regulation of ecological balance are defined as a strategic priority (after the oil industry) direction of the socio-economic development of Azerbaijan. Wind erosion causes great damage to the fields of the Salyan and Neftchala regions, on the other hand, this zone is intensively used in irrigated

agriculture. The soils of the southeastern Shirvan and Salyan plains, according to the degree of susceptibility to wind erosion to 246.3 thn/ha, slightly susceptible to 21.5 thn/ha, moderately susceptible to 32.6 thn/ha, and highly susceptible to 29.3 thn/ha. The presence of sandy soils, occupying 25.5 thn/hectares, indicates the danger of wind erosion of the territory. The Salyan steppe, which is also part of the Kura-Araks lowland and borders from the west with the Akkusha River, from the east by the Caspian Sea and from the north by the Gyzylagaj Bay, with a total area of 149 thousand hectares, of which 46 thousand hectares are agricultural plantations. The terrain is flat and rises from 26 m to 200 m above sea level. The climate is semi desert and dry steppe with hot dry summers. The average air temperature is 14.6 °C, the average temperature of the hottest month is 26.2–26.4 °C (July–August), the coldest month is 2.2–4.0 °C (January–February). The average annual precipitation is 187–309 mm, and the relative humidity is 62–81%. The soils in WRB are represented by serozem-meadow, meadow-serozem, meadow-marsh, solonchaks and sands and are characterized by clayey, loamy and sandy loamy fractions in terms of granulometric composition.

Key words: nutrients, salinity, bonitet points, erosion, soil fertility.

Materials and methods. Farming has been practiced in the Salyan steppe since ancient times. Irrigated lands occupy 46 thousand hectares and are mainly developed for cotton, alfalfa, grain and vegetable crops. As is known, in connection with the recent soil reform, attitudes towards the cultivation of crops have changed, and this affects the level of soil fertility. Therefore, the study of the content of heavy metals in the soils of the Salyan steppe and its relationship with the degree of soil salinity is of scientific and practical importance. The territory of the Shirvan-Salyan economic region occupies the eastern part of the Kura-Araz lowland, in the east it is washed by the waters of the Caspian Sea. The study of salt content, groundwater mineralization, granulometric composition, humus, pH was carried out according to the generally accepted methodology. Railways and highways of international and republican significance pass through its territory. Irrigated soils of the Salyan steppe

of various degrees of salinity were chosen as the object of research. The sites for research were selected in the territories of the Shirvan-Salyan economic region. The economic region includes the city of Shirvan, Bilasuvar, Hajigabul, Neftchala and Salyan administrative regions. The area is 6.08 thousand km². The climate of the Salyan steppe, characterized by mild winters and dry hot summers, specific chemical composition, salinity of soils and groundwater contribute to the accumulation of a number of elements, including heavy metals, in these soils. The accumulation of heavy metals in soils is facilitated by the loamy granulometric composition, the presence of organic matter, and the total salt content. Considering the importance of this issue, physicochemical analyzes were carried out in soil samples with different degrees of salinity. With an increase in the content of salts in soils, a weighting of the granulometric composition and a decrease in organic matter are observed. Depending on the reaction of the environment, organic matter, granulometric composition and salt content in soils, its own shape of the intra-profile distribution of elements is formed.

Results and discussion. The study area is territory of the Salyan steppe is located in the southeastern part of the lowland and occupies 69 thousand hectares of the total area of the Mugano-Salyan massif (149 thousand hectares), which belongs to the landscape of semi-deserts, medium and weakly dissected intermountain plains and lowlands. Soil-forming rocks for meadow-serozem soils common in the Salyan steppe are deluvial alluvial loams and young saline alluvial layered loams. The amount of humus fluctuates 1.2–2.8%, gradually decreasing towards the lower horizons. The reaction of the environment - the pH of irrigated sierozem-meadow soils of the object of study indicates an alkaline environment, amounting to 8.0 in the arable layer (0–25 cm), dropping to 7.4–7.6 in the 25–50 cm layer. CaCO₃ also undergoes a change with increasing depth from 20.14 to 23.14%, estimated as medium carbonate. According to the granulometric composition, sierozem-meadow soils are medium loamy, with a physical clay content of 47.60–47.84%. In the complex of absorbed bases, Ca predominates (69–75%), Mg is somewhat lower (21-24%), and Na values are 1.11–1.17% of the total, in the upper layer (0–25 cm)

corresponding to 3.99% are non-saline, and with an increase in depth of 25–50 cm it reaches up to 6.61% - weakly solonchic. The sum of absorbed bases in the complex is 27.79–28.79 mg/eq and are assessed as satisfactory. Qualitative assessment (grading) is an independent area of soil science. It develops a methodology and principles that establish the scientific and theoretical basis of the soil as a natural body and as a means of production. The methodology for assessing soils included a comprehensive study of the soil cover, the compilation of maps, soil assessment scales, calculations of assessment indicators, which include, in addition to soil, also ecological relief, climate, vegetation cover, soil type, degree of salinity, susceptibility to erosion, cultivation, etc. Soil appraisal in Azerbaijan has its own characteristics. The yield of crops was studied depending on soil fertility, as well as on the properties of the territory. Correction factors were developed for the degree of stoniness and granulometric composition. As a result, a map-scheme of the soil quality rating of a given territory, an agro-industrial grouping of soils, as well as a map of the land use of an object with an assessment (in points) of land were compiled in Salyan there is a plastic plant, in Neftchala - an iodine-bromine plant. There are ginneries for the primary processing of raw cotton (Salyan, Neftchala, etc.). Canned fruits and vegetables (Bilasuvar), meat, dairy and grain products are produced in the economic region. Note that the assessment of soil varieties practically occurs with the involvement of correction factors for individual soil properties. In this connection, by multiplying the main bonitet scores by the correction factors, we can obtain bonitet points for a particular soil subtype. The use of correction factors makes it possible to refine the work on assessing the grading of soils and allows, depending on the natural conditions of a particular area, to work with evaluation points. Due to the diversity of the relief and climatic conditions of Azerbaijan, in most farms of individual regions, in a rare case, the soil cover is homogeneous. The soils of the Mugano-Salyan massif are also no exception, where saline, solonchic soils with different granulometric composition are widespread. Soil appraisal in Azerbaijan has its own characteristic features. The multisectoral nature of agriculture made it possible to evaluate the soils of each region or farm under agricultural crops during valuation. The grading criteria

were chosen depending on the soil properties according to the correlating average long-term yield. When comparing the main bonitet scores with the final soil scores, taking into account the influencing factors, evaluation criteria and correction factors, the soils of the Mugano-Salyan massif received the following final grading points of the Mugano-Salyan massif in dark gray-brown soils: area - 2137.78 hectares, main bonitet score - 100, final bonitet score - 85, coefficient of relative soil dignity - 2.43. The area of light gray-brown soils is 19664.69 ha, the main bonitet score in light gray-brown soils is 70, the final bonitet score is 52, the soil relative dignity coefficient is 1.49. Summarizing the above, we can say that the soil-ecological conditions of the study area are favorable for the cultivation of many agricultural crops under irrigation, the leading of which are cotton and winter grains, and grapes and alfalfa are also widely cultivated. The area of intensively irrigated soils is more than half of the territory. Non-irrigated areas are mainly used for winter pastures, pastures and hayfields. The most fertile in the region are dark gray-brown soils, which received 100 points.

Conclusions. The composition of humus is dominated by humic acids. The content of total nitrogen is 0.19–0.28%, and phosphorus 0.15–0.25%. In the lower layers of the soil, the content of which decreases. The content of absorbed bases in these soils ranges from 24.23–34.80 mg. equiv. per 100 g of soil. In weakly saline gray-brown soils, the average content of absorbed sodium reaches up to 5.39% of the absorption capacity. Calcium prevails in the amount of absorbed bases: 54.3–90.5% of the total. The content of magnesium cations in some cases reaches 40%, which contributes to the magnesium alkalinity of these soils. The upper soil horizons are characterized by heavy loamy up to 80 cm, and then (up to the parent rock) clayey granulometric composition: 42.80–52.16%, which indicates the clay content of the middle part of the profile. Carbonates are mainly located in the upper layers and in the illuvial layer of the soil, accounting for 9.48–12.91%. The reaction (pH) of soils is mainly neutral and alkaline and varies within 7.4–8.0. The vegetation cover is represented by grass-wormwood vegetation. The main properties of the soils of the objects of study are given in Table. 1. Soils with salinity (the 0–2 m layer contains

1.5–3.0% salts). The type of salinity is chloride-sulfate. The humus content in the 0-25 cm layer is 1.61–2.15%.

REFERENCES

1. Talibi S. M. Water-physical and nutritional regime of serozem-meadow soils under winter crops in the Salyan steppe of Azerbaijan. Bulletin of Science and Practice Scientific journal Science and Practice Publishing Center. ISSN 2414-2948 Nizhnevartovsk, Russia 2021. Volume 7 Issue 10. pp. 65-71
2. Hasanova T. A., Mammadova G. I. Importance of biodiagnostics and irrigation grey-brown soils Universal Journal of Agricultural Research. Horizon research publishing co., ltd. NSD,CAS, Scopus indexed. ISSN: 2332-2268. DOI: 10.13189/ujar.2021.090301 Volume 9, No3. pp. 63-69 USA, CA. https://www.hrpub.org/journals/article_info.php?aid=11006
3. Hasanova T. A., Hasanov A. B. Soil-melioration peculiarities in basin of Kish river // Annals of Agrarian Sciences, Georgia, 2021, Vol. 19 N 2, ISSN 1512-1887 pp. 126-135
4. Nasirova A. I., Mammadova R. N., Aliyeva M. M., Hasanova T. A. Bioecological Edificators of Gray-Brown Soils in Ganja-Gazakh Massif (Azerbaijan). Environment and Ecology Research, DOI: 10.13189/eer.2022.10030 Vol. 10 No 3. pp. 392–397. https://www.hrpub.org/journals/jour_info.php?id=40
5. Talibi S. M., Hasanova T. A. Significant indicators of mountain-meadow soils of Azerbaijan. Bulletin of the Nizhnevartovsk State University. Biological Sciences 1(57)/ 2022. Russia. pp. 102-108 <https://vestnik.nvsu.ru/2311-1402/article/view/106053>

ОПТИМІЗАЦІЯ СИСТЕМИ УДОБРЕННЯ СОНЯШНИКУ

Мустафаєв Алім Нурі огли,
Бабенко Владислав Олександрович,
магістри
Новицька Наталія Валеріївна,
д. с.-г. н., доцент
Національний університет
біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна

Вступ. Польові культури по-різному реагують на певні мікроелементи. Так, соняшник дуже чутливий до нестачі бору, особливо при дефіциті ґрунтової вологи й на карбонатних ґрунтах. Бор крім покращення загального стану рослин, збільшує кількість сім'янок, підвищує врожайність насіння та якість продукції. При гострому дефіциті цього мікроелемента суцвіття може не утворитися взагалі. Науковці Інституту землеробства НААН України випробували Вуксал Мікроплан і Вуксал Борін для повного забезпечення соняшнику в системах підживлень мікроелементами. Встановлено, що за рахунок практично повного засвоєння поживних елементів з суспензій Вуксалу можна розраховувати на підвищення врожайності насіння соняшнику з 2,4 т/га на контролі до 3,31 т/га при проведенні двох обробок посівів Вуксалом у підживленнях. Крім того, внесення суспензій Вуксалу можна суміщати з обробками засобами захисту рослин, оскільки завдяки наявності прилипачів та інших складових елементів суспензії, ефективність дії, наприклад фунгіцидів, достовірно підвищується

Мета та методи досліджень. Мета досліджу в умовах ПП «Агрофірма Могутнє» Вишгородського району Київської області передбачала вивчення продуктивності середньостиглих гібридів соняшнику, які вирощують в господарстві, залежно від мікродобрив. Дослід двофакторний: *фактор А*-середньостиглі гібриди соняшнику від компанії *Syngenta*: 1. НК Бріо, 2. НК Конді, 3. НК Неома. *фактор Б* – комплексні добрива з мікроелементами:

1. Контроль (без обробок).
2. Рістконцентрат (0,5 л/га).
3. Вуксал (2,0 л/га).
4. Майстер (1,5 кг/га).

Польові досліді було закладено за методом розщеплених ділянок. На ділянках першого порядку вивчалися гібриди, другого – варіанти підживлення. Посівна площа елементарної ділянки – 56 м², облікова – 42 м², за триразового повторення. Мікродобрива вносили вручну ранцевим обприскувачем поділянково у фазу 4-6 листків у соняшнику.

Досліді супроводжувались фенологічними спостереженнями, обліком біометричних показників, які проводили на 10 закріплених рослинах у двох несуміжних повтореннях кожного варіанта. Спостереження за розвитком рослин здійснювали для встановлення фаз: сходи, утворення кошика, бутонізація, цвітіння, фізіологічна і повна стиглість. По кожній фазі реєстрували початок (близько 10% рослин) і масове (у 75% рослин) настання фаз розвитку. Лабораторну схожість, вологість, масу 1000 насінин визначали за методиками Держстандартів. Аналіз структури врожаю проводили після припинення наливу насіння. Зразки збирали з облікових площадок, де визначалася густина стояння рослин на момент повної стиглості. Рослини зважували, потім зрізали й обмолочували кошики, відділяли й зважували окремо насіння. Біометричні спостереження за рослинами проводили в основні фази розвитку. Висоту рослин визначали після завершення цвітіння, а діаметр кошика – наприкінці вегетації.

Площу листової поверхні визначали за лінійним методом з встановленням довжини та ширини листків, які вибирали з середнього ярусу рослин, встановлювали кількість листків на одну рослину, одержували дані з площі листя в см² на одну рослину й відповідно перераховували в тис. м² на 1 га посівної площі. Урожай насіння збирали зі всієї площі облікових ділянок вручну.

В подальшому врожайність перераховували в тонни на гектар при стандартній вологості та при 100 % чистоті. В середній пробі визначали масу 1000 насінин, лузжистість та натуру.

Результати та обговорення. Соняшник, як і інші рослини, має генетично обумовлені обмеження ростових процесів, які обумовлюють різну інтенсивність росту рослин у висоту та його обмеження при будь-якому сполученні агротехнічних і метеорологічних чинників. За коливаннями добового приросту рослин у висоту за міжфазними періодами, як і в цілому за період вегетації можна визначити вплив різних факторів на продукційні процеси рослин. Біометричними вимірювання доведено, що в середньому по досліджуваних факторах, висота рослин істотно коливалася залежно від гібридного складу та меншою мірою – за внесення мікродобрив. У середньому за роки проведення досліджень гібрид НК Конді досягнув висоти 181,5 см, а на гібридах НК Бріо і НК Неома він зменшився до 179,5 та 177,3 см.

Гібрид НК Конді характеризувався найвищим фотосинтетичний потенціал який досягав 1,6,4 млн. м² х добу/га за вобробки посівів мікродобривом Майстер.

При вирощуванні гібридів НК Неома і НК Бріо досліджуваний показник був дещо нижчим і дорівнював 1,59-1,63 млн. м² х добу/га, що менше за найкращій гібрид відповідно на 12,2-18,8 %. На контрольному варіанті фотосинтетичного потенціалу посівів був мінімальний і становив у середньому 1,49-1,51 млн. м² х добу/га. Застосування мікродобрив Рістконцентрат, Вуксал і Майстер сприяло суттєвому підвищенню досліджуваного показника відповідно на 22,2, 29,7 і 38,7 % з безумовною перевагою препарату Майстер.

За результатами вимірювань доведено, що в середньому по досліді діаметр кошика соняшнику дорівнював у середньому 25 см. Відносно факторів і варіантів проявилися тенденції підвищення досліджуваного показника при вирощуванні гібрида НК Конді та внесення препаратів Вуксал і Майстер. В середньому за роки проведення досліджень встановлено, що у варіанті без підживлення у гібриду НК Конді діаметр кошику становив 24,2 см, а у гібридів НК Неома і НК Бріо досліджуваний показник був нижчим і становив 22,3-22,5 см або менше на 3,0- 6,9 %. Обробка посівів соняшнику комплексом макро- й мікроелементів сприяло сталому зростанню на 12,3-24,0 % діаметру

кошика в середньому з 22,9 см на контрольному варіанті до 24,8-26,8 см при проведенні обробок препаратами Рістконцентрат, Вуксал і Майстер. За середніми показниками найпродуктивнішим виявився гібрид НК Конді, який сформував масу насіння з одного кошика на рівні 67,3 г на ділянках з обробкою препаратом Майстер. Разом з тим, найгірші результати цього показника зафіксували у гібрида НК Бріо – 56,1 г. Отже, різниця між кращим і найгіршим значеннями маси насіння з одного кошика становила 23,6 %. За результатами вивчення лушпинності насіння соняшнику встановлено, що найменший рівень цього показника зафіксували у гібрида НК Неома внесенні мікродобрива Майстер (20,9 %). Найвищий показник лушпинності після обробки (21,5-21,9 %) констатували у гібрида НК Конді при густоті стояння 50 тис./га за умови застосування мікродобрив Рістконцентрат і Майстер. Найоптимальнішими препаратами за середніми показниками слід відзначити Вуксал та Майстер – з результатом 21,0 %. Зазначимо, що різниця з іншим граничним показником після внесення мікродобрив був варіант з Рістконцентратом.

Застосування комплексних добрив Рістконцентрату, Вуксалу та Майстру у підживлення позитивно відобразилося на продуктивності всіх гібридів, що вивчалися у досліді. Найбільший приріст забезпечило застосування Майстру з середньою врожайністю 3,03-3,59 т/га з відповідним зниженням на інших удобрених варіантах на 5,7-11,4 %. У середньому за роки проведення досліджень максимальний вміст жиру в насінні соняшнику залежав від гібриду та препаратів мікродобрив. Серед досліджуваних гібридів максимальним вмістом жиру характеризувалися гібриди НК Бріо – 49,7-50,7 % і НК Неома 50,0-50,5 %. У варіанті з гібридом НК Конді досліджуваний показник був дещо нижчим і становив 49,2-49,9 % або нижче на 4,2-7,6 відсоткових пункти. У варіанті без внесення мікродобрив середній за роки проведення досліджень вміст жиру в насінні досліджуваної культури дорівнював 49,3-50,0 %, а при проведенні підживлення вегетуючих рослин препаратами Рістконцентрат, Вуксал і Майстер – підвищився до 49,2-50,7 % або на 4,2-13,2 відсоткових

пункти.

Висновки. Обробка посівів соняшнику комплексними мікродобривами у фазу 5-6 листків забезпечує приріст урожайності насіння на 10-19%, покращує його якість, а найбільшою ефективністю характеризується комплексне добриво Майстер. Максимальну врожайність насіння, в межах 3,42-3,59 т/га, сформував гібрид НК Конді при обробці посівів препаратами Вуксал і Майстер.

Максимальний вміст жиру в насінні був зафіксований у гібридів НК Бріо та НК Неома – 50,5-50,7 %. Умовний вихід соняшникової олії був найбільшим 1,79 т/га отримали при вирощуванні гібриду НК Конді з препаратом Майстер за рахунок вищої врожайності.

ПРОДУКТИВНІСТЬ КОРМОВИХ СУМІШОК КУКУРУДЗИ З СОЄЮ ЗАЛЕЖНО ВІД ЩІЛЬНОСТІ ПОСІВУ

Приходько Віталій Олександрович

к.с-г.н.

Байда Андрій Васильович

студент

Уманський національний університет садівництва
м. Умань, Україна

Вступ. Для забезпечення високої продуктивності тваринництва необхідна міцна кормова база створена на основі науково обґрунтованої системи годівлі тварин і використання високопротеїнових кормів.

Висіваючи змішані посіви кукурудзи з високобілковими культурами можна отримати збалансовану, високоякісну силосну масу та ефективніше використати вологу, родючість ґрунту, тепло та світло.

Дані посіви в умовах Правобережного Лісостепу забезпечують приріст у зборі перетравного протеїну на рівні 35% без суттєвих капіталовкладень. Сумішки кукурудзи з бобовими культурами дозволяють інтенсифікувати виробництво кормів і збільшити продуктивність посіву з одиниці площі [1].

Мета роботи. Удосконалити агрозаходи для покращення структури, підвищенню продуктивності і збалансованості силосної маси змішаних посівів кукурудзи з соєю в Правобережному Лісостепу.

Матеріали і методи. Дослідження виконувалися в 2022 р. у першому полі зерново-кормової сівозміни кафедри рослинництва Уманського НУС.

Клімат регіону характеризується нестійким зволоженням та за агрокліматичними характеристиками є сприятливим для вирощування сумішок.

В якості попередника, для закладання досліду, виступав посів пшениці озимої з післяжнивними посівами гірчиці білої на зелене добриво. Перед основним відвальним обробітком, з осені, вносили фосфорні і калійні добрива нормою P₃₀K₄₅. Весною вирівнювали ґрунт важкими боронами. Проміжну

культивувацію проводили на глибину 8–10 см. Передпосівну культивувацію ґрунту проводили на глибину загортання насіння 5–6 см, під яку вносили азотні добрива нормою N₆₀.

Сіяли варіанти досліду просапною сівалкою точного висіву Клен – 2,8 з шириною міжрядь – 45 см. Для посіву використовували гібрид кукурудзи КВС 381 і сорт сої – райдуга.

Всі обліки і аналізи проводили відповідно загальноприйнятих методик [2–3].

Результати і обговорення. В мовах 2022 року найбільшу врожайність силосної маси одержано у варіанті змішаного посіву кукурудзи 80 тис і сої 200 тис/га – 54,4 т/га (табл.1), що неістотно перевищувало варіант сумішки з густотою 70 і 190 тис/га відповідно. Найнижчу врожайність отримано в одновидовому посіві кукурудзи густотою 60 тис/га – 43,9 т/га.

Аналізуючи отримані дані робимо висновок, що збільшення густоти рослин кукурудзи в подальшому є недоцільним. Завдяки компенсаторній здатності гібриду кукурудзи приріст врожайності був не істотним.

Істотно нижчою була кормова продуктивність контрольного варіанту моно посіву кукурудзи густотою 60 тис. рослин на га.

Найбільший збір кормових одиниць і перетравного протеїну отримано за посіву кукурудзи і сої з густотою 80 і 200 тис/га відповідно на рівні 13,2 і 1,10 т/га. На цьому ж варіанті отримано найвищу забезпеченість кормової одиниці перетравним протеїном на рівні 83,3 одиниць.

Дещо нижчі показники продуктивності отримано у варіанті посіву кукурудза 70 тис/га і соя 190 тис/га в один ряд. Так урожайність сухої речовини була на 0,4 т меншою, а збір перетравного протеїну на 0,08 т/га і забезпеченість ним кормової одиниці на рівні – 82,4. Відмічаємо, що наявність сої в сумішках забезпечує приріст урожайності і збору перетравного протеїну та кращу збалансованість силосної маси. Значний приріст зберігається до густоти бобового компоненту – 190 тис/га. В подальшому при збільшенні густоти спостерігається нівелювання приросту кормової продуктивності сумішки.

Таблиця 1

Продуктивність моно і бінарних посівів кукурудзи з соєю, (2022 р.)

Варіант	Урожайність силосної маси, т/га	Урожайність сухої речовини, т/га	Збір кормових одиниць, т/га	Збір перетравного протеїну, т/га	Перетравний протеїн на 1 корм. од., г
Кукурудза 60 тис/га	43,9	10,7	9,7	0,62	63,9
Кукурудза 70 тис/га	47,5	11,6	10,5	0,66	62,9
Кукурудза 80 тис/га	48,4	11,8	10,7	0,70	65,4
Кукурудза 60 тис/га + соя 180 тис/га	51,8	12,8	11,1	0,89	80,3
Кукурудза 70 тис/га + соя 190 тис/га	53,1	13,1	12,4	1,02	82,4
Кукурудза 80 тис/га + соя 200 тис/га	54,4	13,5	13,2	1,10	83,3
НІР ₀₅	2,1				

Висновки. На підставі одержаних даних можна стверджувати, що для збільшення урожайності і кращої білкової збалансованості силосної маси доцільно використовувати змішані посіви кукурудзи 80 тис/га з соєю 200 тис/га в один ряд. За даної густоти отримано найвищий збір перетравного протеїну (1,1 т/га) і найкращу забезпеченість кормової одиниці протеїном (83,3) при врожайності силосної маси на рівні 54,4 т/га.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Зінченко О. І., Січкара А. О. Продуктивність сумісних посівів кукурудзи на силос з високобілковими культурами. Матеріали міжнародної конференції “Україна в світових земельних, продовольчих і кормових ресурсах і економічних відносинах”. Вінниця, 1995, с. 93–97.
2. Єщенко В. О., та ін. Основи наукових досліджень в агрономії: Підручник / В. О. Єщенко, П. Г. Копитко, В. П. Опришко, П. В. Костогриз; за ред. В. О. Єщенка. К.: Дія, 2005, 288 с.
3. Грицаєнко З. М., Грицаєнко А. О., Карпенко В. П. Методи біологічних та агрохімічних досліджень рослин і ґрунтів. К.: ЗАТ “НІЧЛАВА”, 2003, 320 с.

VETERINARY SCIENCES

ЗМІНИ ПОКАЗНИКІВ ПРОКОАГУЛЯНТНОЇ І ФІБРИНОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМ КРОВІ ПРИ ЛІКУВАННІ ТЕЛЯТ ЗА ГОСТРОГО ПЕРЕБІГУ БРОНХОПНЕВМОНІЇ

Ліщук Світлана Георгіївна,
к. с.-г. н., асистент
Савчук Любов Броніславівна,
к. с.-г. н., доцент
Заклад вищої освіти
«Подільський державний університет»
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Вступ. Респіраторні хвороби, зокрема такі як бронхопневмонія телят, є одним із головних проблемних питань сучасної ветеринарної медицини, які приносять значні економічні збитки, пов'язані із летальністю молодняку великої рогатої худоби, зниженням м'ясної та молочної продуктивності, зменшенням відтворення стада. Даній проблемі присвячено величезну кількість наукових досліджень, більшість із яких орієнтовані питання діагностики хвороби, профілактиці і лікування тварин. Аналіз опублікованих наукових даних та літературних джерел свідчить про те, що в останні роки рівень телят, що хворіють на бронхопневмонію не знижується, а навпаки має тенденцію до зростання.

Незважаючи на досягнення науки, ефективність боротьби із респіраторною патологією за останні роки істотно не змінилося. Ряд авторів пояснюють це розширенням спектру збудників і підвищення їх резистентності до антимікробних препаратів, збільшенням ризику захворювання на тлі інтенсифікації технологій та зростання продуктивності. Навіть враховуючи появу великої кількості нових антибактеріальних засобів бронхопневмонії

мають велике розповсдження, тому спроби віднайти найефективніші шляхи лікування спонукають до пошуку ефективних засобів терапії і профілактики хвороби із використанням нестероїдних протизапальних препаратів.

Ціль роботи. Метою роботи є вивчити показники системи гемостазу та інгібіторів протеїназ у клінічно здорових, а також хворих на бронхопневмонію телят та їх динаміку при лікуванні хвороби.

Матеріали та методи. Дослідження проводилися протягом 2021-2022 рр. у лабораторії кафедри нормальної та патологічної морфології і фізіології Подільського державного університету (м. Кам'янець-Подільський). Базовим господарством було ТОВ "Степова-тваринництво", Дніпропетровська обл., смт. Слобожанське. Об'єктом дослідження були телята української чорно-рябої породи хворі на катаральну бронхопневмонію та клінічно здорові тварини для контрольної групи. Телят підбирали за принципом аналогів з врахуванням віку, ваги та перебігу стану захворювання.

Досліди проводили на телятах віком 1,5-3 місяці. При постановці діагнозу враховували клінічну симптоматику, результати біохімічних, морфологічних і лабораторних досліджень крові. Клінічні дослідження хворих тварин включали загальні методи (пальпації, перкусії і аускультатії) та проведення термометрії, визначення у них пульсу та дихання. Крім того, були проведені гематологічні і біохімічні дослідження крові телят до і після лікування. На підставі проведених у районній лабораторії бактеріологічних та вірусних досліджень виключали інфекційні хвороби, що протікають з ураженням респіраторного тракту сальмонельоз, диплококоз, інфекційний ринотрахеїт. Остаточний діагноз на бронхопневмонію молодняку ставили за результатами клінічних досліджень тварин та лабораторних досліджень крові.

При проведенні досліджень використані клінічний та мікроскопічний методи. Стан системи гемостазу визначали за кількістю фібриногену (Беліцер В. А. із співавт., 1983); сумарною фібринолітичною активністю СФА, активності плазміну ПА і тканинного активатора плазміногену t-РА (методом

фібринових пластин за Astrup T., 1952); за активністю 1-інгібітора протеїназ (методом Веремєєнка К. Н. із співавт., 1988).

У комплексному лікуванні хворих телят із різним перебігом бронхопневмонії випробовували нестероїдний препарат із протизапальними властивостями - флуніксин. При цьому лікування хворих на бронхопневмонію телят проводили за наступними схемами:

✓ телятам контрольної групи виконували інтраплевральну новокаїнову блокаду з антибіотиком: 30 мл 0,5%-ного розчину новокаїну додавали 5%-ний розчин еноксилу з розрахунку 1 мл на 20 кг маси тіла телят. Цю суміш у рівних кількостях вводили з лівого і правого боку на місці перетину дев'ятого міжребер'я з латеральним краєм найдовшого м'яза спини: два-три рази з інтервалом 48 годин при гострому перебігу хвороби і 3-4 рази при хронічному. Внутрішньо задавали по 10 г натрію гідрокарбонату один раз на добу впродовж 45 днів, а підшкірно одноразово вводили 5 мл тривіту.

✓ телятам дослідної групи до новокаїн-антибіотикового розчину додавали 3 мл флуніксину як протизапального, жарознижувального і болезаспокійливого засобу, тобто готували 10%-ний розчин препарату на 0,5%-ному розчині новокаїну.

Результати та обговорення. Аналізуючи данні таблиці 1 можемо зазначити, що кількість фібриногену в плазмі крові телят при гострому перебігу бронхопневмонії зростала в 2,1 рази, порівняно із середнім значенням у клінічно здорових тварин. Такі самі зміни в системі гемостазу хворих тварин спостерігалися і на 5-й день від початку лікування.

Однак слід зазначити, що кількість фібриногену мала тенденцію до відновлення, порівняно з початковою, проте вірогідно ($p < 0,01$) зменшилася в телят дослідної групи. На 10-й день досліджень середня кількість фібриногену в телят контрольної групи перевищувала значення клінічно здорових тварин в 1,5 рази. У телят дослідної групи вміст фібриногену був вірогідно меншим, ніж на 5-й день лікування, і не відрізнявся вірогідно від показників у клінічно здорових тварин.

Таблиця 1

Зміни показників прокоагулянтної і фібринолітичної систем крові та інгібіторного потенціалу крові при лікуванні телят за гострого перебігу бронхопневмонії.

Показник	Фібриноген, г/л	СФА, мм2	ПА, мм2	t-РА, мм2	ПІ, мкмоль/л
<i>Клінічно здорові</i>	4,1±0,22	159,9±2,8	71,2±2,1	91,2±2,7	94,591
<i>Контроль, хворі (n=20)</i>	9,42±0,9	128,1±5,3	31,5±1,9	115,0±5,1	76,8±2,3
<i>10-й день</i>	6,5±0,3	115,4±2,8	45,2±0,7	69,3±1,9	65,7±1,5
<i>Дослід, хворі (n=15)</i>	9,3±0,8	134,3±3,8	28,1±1,2	107,9±6,1	82,7±3,4
<i>10-й ден</i>	4,1±0,5	129,4±2,8	71,3±4,9	59,3±3,1	90,1±3,2

Примітка. p < порівняно з хворими; p1 < порівняно з клінічно здоровими.

При дослідженні плазмі крові телят у процесі лікування з'ясувалося, що сумарна фібринолітична активність не відновлювалася і залишалася вірогідно ($p < 0,001$) меншою в усіх групах тварин. Проте, враховуючи нормалізацію кількості фібриногену в дослідних групах, можна відмітити менш виражений дисбаланс між прокоагулянтною і фібринолітичною системами крові в телят цих груп, порівняно із контрольною.

Активність плазміну, основного ферменту, що забезпечує лізис фібрину, у хворих телят знижена. На 5-й день лікування в телят контрольної та дослідної групи вона вірогідно ($p < 0,001$) зростала, проте лише на 10-й день у телят дослідної групи вона вірогідно не відрізнялася від показника у клінічно здорових телят, а в контролі в 1,6 рази ($p < 0,001$) нижчою.

Плазміноген синтезується переважно у печінці. Плазміноген перетворюється в плазмін під впливом кількох активаторів, одним з яких є тканинний (t-РА). За період лікування його активність не відновлювалася. Активація плазміногену і активність плазміну в організмі строго контролюються. Отже, зростання активності плазміну відбувається, очевидно, за рахунок альтернативних активаторів плазміногену.

Стан системи гемостазу, зокрема факторів, що забезпечують процеси фібринолізу, залежить від активності інгібіторів протеолітичних ферментів, а саме інгібітора протеїназ (ІІ). У телят із гострим перебігом бронхопневмонії кількість ІІ зменшувалася в 1,15 рази ($p < 0,01$), порівняно з клінічно здоровими. Зменшення активності ІІ може бути зумовлене дією окислювачів, які елімінуються фагоцитуючими нейтрофільними гранулоцитами, та впливом протеолітичних ферментів, що звільняються під час фагоцитозу у вогнищі запалення. Окрім того, інгібітор протеїназ чутливий до ацидозу, який є характерним для бронхопневмонії.

Отже, результати проведених досліджень дають підставу стверджувати, що застосування інтраплевральних димексид-новокаїн-антибіотикових інфузій або внутрішньом'язових ін'єкцій флуніксину сприяє клінічному одужанню тварин, відновлює в них інгібіторний потенціал крові, а також нівелює дисбаланс між прокоагулянтною і фібринолітичною системами.

Висновки. При гострому перебігу бронхопневмонії у плазмі крові телят істотно збільшується кількість фібриногену (у 2,1 рази; $p < 0,001$), знижується сумарна фібринолітична активність (в 1,3 рази; $p < 0,001$) і активність плазміну (у 2,6 рази; $p < 0,001$), що свідчить про виражений дисбаланс між прокоагулянтною та фібринолітичною системами в бік підвищення коагуляційних властивостей крові, який може спричинити порушення гемоциркуляції та накопичення фібрину в легеневій тканині. При застосуванні хворим на бронхопневмонію телятам флуніксин-новокаїн-антибіотикового розчину (інтраплеврально) виявлена позитивна динаміка між показниками прокоагулянтної і фібринолітичної систем крові: кількість фібриногену на 10-й день зменшувалася, а сумарна фібринолітична активність залишалася високою внаслідок підвищеної активності тканинного активатора плазміногену. Активність інгібітора протеїназ у контрольній групі не відновлюється, а в дослідній групі вірогідно збільшується, хоча й не досягає показника клінічно здорових телят.

**ВИЗНАЧЕННЯ МІНІМАЛЬНО ДЕТЕКТОВАНОЇ АКТИВНОСТІ В
ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ЧАСУ ВИМІРУ ТА ПОСУДИНИ, В ЯКІЙ
ПРОВОДЯТЬ ВИМІРЮВАННЯ НА ГАММА-СПЕКТРОМЕТРИ З
ПРОГРАМНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ GAMMA VISION V.8**

Малімон Зоя Василівна,

к.вет.н.

Кочетова Галина Степанівна,

м. н. с.

Прокопенко Тетяна Олексіївна,

н. с.

Гусак Людмила Миколаївна

м. н. с.

Державний науково–дослідний інститут з лабораторної
діагностики та ветеринарно–санітарної експертизи
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction.

Програмне забезпечення GammaVision v.8 – самодостатній програмний продукт, що включає в себе шість систем аналізу. Для аналізу спектра низького дозволу розроблена спеціальна система NAIЗ яка дозволяє провести вимірювання рівня мінімально детектованої активності (МДА) в залежності від вибору системи аналізу, методу обчислення, часу виміру, посудини в якій проводять вимірювання.

Програмне забезпечення GammaVision v.8 включає в себе дев'ятнадцять методів розрахунку МДА. Нами проведені розрахунки методом ORTEC на гамма-спектрометрі з сцинтиляційним блоком детектування низької здатності та з програмним забезпеченням GammaVision v.8.

В процесі роботи розраховано критичний рівень (CL) або межа якісного визначення – використовують для якісного аналізу, для перевірки перевищення корисним сигналом заданого рівня флуктуації фону. CL – найменша концентрація радіоактивного матеріалу в зразку, який буде давати чистий відклик, що буде виявлений з ймовірністю 0,95.

Також розраховано нижню межу детектування (LLD або МДА, або межа кількісного визначення) – найменша активність одного радіонукліду в зразку, що створює такий чистий відклик, котрий дозволяє визначити активність даного радіонукліду з довірчою імовірністю 0.95.

На спектрометрі з сцинтиляційним блоком детектування, при встановленні відповідності виміряної активності допустимим рівням, вирішуються сертифікаційні задачі для чотирьох радіонуклідів: Cs-137; K-40; Ra-226; Th-232. В деяких випадках ці рівні знаходяться поблизу нульової активності, при цьому виникає питання – яка може бути присутня найменша активність, що не виявляється в аналізі – мінімально детектована активність.

Мета роботи./Aim.

Розрахувати значення МДА для різного часу експозиції та різних посудин, в яких проводиться вимірювання з використанням програмного забезпечення GammaVision v.8.

Матеріали і методи. /Materials and methods.

Вимірювання проводили на гама-спектрометрі з сцинтиляційним блоком детектування низької здатності та програмним забезпеченням GammaVision v.8. методом прямого експериментального калібрування детектора.

Результати і обговорення./Results and discussion.

У державному науково-дослідному інституті з лабораторної діагностики та ветеринарно-санітарної експертизи на базі науково-дослідного радіологічного відділу проведені дослідження на гамма-спектрометрі з сцинтиляційним блоком детектування низької здатності, з програмним забезпеченням (п/з) GammaVision v.8.

Отже для кожної часової експозиції було проведено по 10 вимірювань та вираховано середні значення (всього 100 вимірювань), розраховані значення критичного рівня (CL) та нижню межу детектування (LLD або МДА, або межа кількісного визначення). Результати проведених вимірювань поданні в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати обчислення значень критичного рівня (CL) і нижньої межі детектування (LLD) або МДА в залежності від часу виміру.

Час виміру LT, с	500	1000	1800	3600	7200
Критичний рівень (CL), Бк/кг	1,90	1,77	1,46	0,65	0,46
Нижня межа детектування (LLD), Бк/кг	5,72	5,42	4,40	2,00	1,39
Відношення LLD/CL, Бк/кг	3.01	2,96	3,01	3,10	3,01

Час експозиції для вирішення наших задач обраний за наступним принципом: 500 с. та 1000 с. – досить короткий час, який допоможе збільшити пропускну здатність приладу при великій кількості проб; 1800 с. та 3600 с. - час, який використовується у стандартних методиках при спектрометричному аналізі та при калібруванні приладу, для встановлення метрологічних показників; 7200 с. – найбільший час вимірювання, бо більше немає сенсу проводити вимірювання, так як цей час обґрунтований стабільністю приладу, після цього часу значення не будуть суттєво змінюватись ні в більшу ні в меншу сторону.

Також кількісне визначення вмісту радіонуклідів у лічильному зразку пов'язано з визначенням ефективності реєстрації випромінювання (ϵ) детектора, яка залежить від посудини в якій проводиться вимірювання, енергії частинок, що опромінюють детектор, затухання випромінювання як в лічильному зразку, так і в самому детекторі, від взаємного розміщення ємності з лічильним зразком і детектора.

Для визначення ефективності реєстрації в залежності від посудини для вимірювання було використано метод – прямого експериментального калібрування детектора по ефективності реєстрації для трьох варіантів: посудина Марінеллі 1 л; посудина Марінеллі 0,5 л; чашка Петрі 0,07 л. (таблиця 2).

Таблиця 2

Обчислені значення МДА в залежності від часу виміру та посудини, в якій проводили вимірювання.

Час виміру LT, с	1000	1800	3600	7200
Марінеллі 1л, Бк/кг	14,7	7,9	2,7	1,8
Марінеллі 0,5 л, Бк/кг	22,2	14,1	4,5	3,2
Чашка Петрі 0,07 л, Бк/кг	83,8	48,0	19,2	13,7

З таблиці 2 видно, що для перевірки відповідності виміряної активності радіонуклідів, присутніх у лічильному зразку, контрольним рівням порядку 2-10 Бк/кг оптимальними є ємності для лічильного зразка посудин: Марінеллі–1л; Марінеллі– 0,5л. Обчислення малих активностей потребує достатньо великого часу виміру, але він обмежений вимогами стабільності спектрометра.

Для перевірки відповідності виміряної активності радіонуклідів, присутніх у лічильному зразку, контрольним рівням більше 20 Бк/кг-допустимо застосовувати посудини для лічильного зразка типу «чашка Петрі» 0,07 л, що значно скоротить кількість речовини необхідної для аналізу.

Висновки./Conclusions. Проведено дослідження на гамма-спектрометрі з сцинтиляційним блоком детектування низької здатності з використанням програмного забезпечення GammaVision v.8, що дозволяє вирішувати сертифікаційні задачі, у тому числі по вимірюванню активностей близьких до нульових значень. Доведено, що можна наблизити МДА до мінімальних значень при оптимальному виборі умов виконання досліджень, часу та посудини в якій проводяться вимірювання. Надано рекомендації щодо застосування посудин для лічильних зразків, що зменшить кількість речовини, необхідної для проведення аналізу.

BIOLOGICAL SCIENCES

ВОДРОСТЕВІ ОБРОСТАННЯ МАЛИХ РІЧОК ЖИТОМИРСЬКОГО ПОЛІССЯ (НА ПРИКЛАДІ РІЧКИ БЕРЕСТОК)

Михайлюк Ольга Віталіївна
Студентка II курсу магістратури,
23Мд-Біол група
ЖДУ імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

Вступ. Малі річки, зазвичай, є найменш вивченими об'єктами в межах більшості регіонів країни, що є безпідставно, враховуючи їхню роль у формуванні водного балансу.

Мета роботи: проведення аналізу видового різноманіття водоростей обростань субстратів річки Бересток, яка перетинає територію селища міського типу Ємільчине, Новоград-Волинського району, Житомирської області; є лівою притокою Уборті (права притока Прип'яті). Довжина річки 20 км, площа басейну 75 км². Похил річки — 0,25 м/км. Падіння річки — 5 м. Висота витоку річки над рівнем моря — 211 м; висота гирла над рівнем моря — 206 м. Витік на північ від села Сербо-Слобідка. Утворюється з багатьох незвіданих струмків. Тече в межах сіл Старі Серби та Середи в північному напрямку [1].

Матеріали та методи. Матеріалом для роботи послуговували альгопроби відібрані під час експедиційних досліджень в 2015-2017 рр: камінь, Рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia* (L.) 1753), Сальвінія плаваюча (*Salvinia natans* (L.) All., 1785), витушки пурпурної (*Planorbium purpurum* (Linné, 1758)), ставковика звичайного (*Lymnaea stagnalis* (Linnaeus, 1758)) та живородки річкової (*Viviparus viviparus* (Linnaeus, 1758)) на станції, яка розташована на річці Бересток. Проби були зібрані та відібрані за загальноприйнятими альгологічними методами [2]. Згідно з міжнародним електронним каталогом

Algae Base, була наведена таксономічна номенклатура водоростей [3].

Результати та обговорення. Водоростеві обростання на зазначених вище субстратах, які характеризувалися високим таксономічним багатством і були представлені 76 видами та внутрішньовидовими таксонами (в.в.т.), включаючи номенклатурний тип виду, з 48 родів, 31 родини, 20 порядків, 7 класів та 6 відділів. Основу таксономічного складу формували Bacillariophyta Karsten (55,6%), субдомінантами виступали Cyanobacteria Stanier ex Cavalier-Smith (15,8%) й Chlorophyta Reichenbach (12,5%).

Аналіз складу водоростевих обростань показав, що лише для каменю притаманні такі види водоростей: *Aneumastus tusculus* D. G. Mann & A. J. Stickle, *Caloneis amphisbaena* Cleve, *Caloneis bacillum* Cleve, *Fragilariforma virescens* D.M.Williams & Round, *Gyrosigma acuminatum* Rabenhorst, *Iconella bifrons* Ruck & Nakov, *Lemnicola exigua* Kulikovskiy, Witkowski & Plinski, *Navicula viridula* Ehrenberg, *Nitzschia heufleriana* Grunow, *Nitzschia palea* W.Smith, *Nitzschia subtilis* Grunow, *Pinnularia interrupta* W.Smith, *Placoneis dicephala* Mereschkowsky, *Surirella tenera* W. Gregory; лише для *Typha angustifolia* *Caloneis silicula* var. *tumida* Hustedt; лише для *Salvinia natans* – *Anagnostidinema deflexum* (West & G. S. West) Strunecky et al., *Chlamydomodium pluricocum* Ettl & Komárek, *Euglena matvienkoi* T. G. Popova, *Neidium affine* var. *amphirhynchus* Cleve, *Tetraëdron minimum* Hansgirg; лише для дерева – *Caloneis silicula* (Ehrenberg) Cleve, *Closterium ceratium* Perty, *Epithemia porcellus* Kützing, *Leptolyngbya foveolarum* Anagnostidis & Komárek, *Oscillatoria limosa* C. Agardh ex Gomont, *Stephanodiscus hantzschii* Grunow, *Trachelomonas rotunda* Svirenko, *Tychonema bornetii* (Zukal) Anagnostidis & Komárek; лише для *Planorbarius purpura* *Chytridiochloris viridis* F. W. J. ane, *Closterium striolatum* Ehrenberg ex Ralfs, *Desmodesmus communis* (E. Hegewald) E. Hegewald, *Euglena gracilis* G. A. Klebs, *Gomphonema augur* Ehrenberg, *Gomphonema productum* Lange-Bertalot & E. Reichardt, *Trachelomonas woronichiniana* T. G. Popova; лише для *Lymnaea stagnalis* – *Anagnostidinema amphibium* Strunecký, Bohunická, J. R. Johansen & J. Komárek, *Ankistrodesmus fusiformis* Corda, *Diatoma vulgaris* Bory, *Geitlerinema*

splendidum Anagnostidis, *Paraplaconeis placentula* Kulikovskiy & Lange-Bertalot, *Stauroneis phoenicenteron* Ehrenberg; лише для *Viviparus viviparus* – *Gyrosigma sciotoense* Cleve, *Kirchneriella aperta* Teiling, *Planothidium lanceolatum* Lange Bertalot, *Ulnaria acus* (Kützing) Aboal.

Висновки:

Отже, структура альгофлори у малих річках сильніша, ніж у великих інтразональних річках, відбиває місцеві екологічні умови. Перевага альгологічних досліджень при моніторингу водних екосистем пояснюється коротким життєвим циклом водоростей, це дозволяє навіть при проведенні обмежених за часом спостережень не тільки визначити сучасний стан водойм, але й оцінити можливі зміни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Маринич О. М. Географічна енциклопедія України: В 3-х т./ редкол.: О. М. Маринич (відпов. ред.) та ін. – Київ: "Українська Радянська Енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 1990. – 480 с. : кольор.іл. Т. 2. 3 - О.
2. Топачевский А. В., Масюк Н. П. Пресноводные водоросли Украинской ССР. К. : Вища школа. Головное изд-во, 1984. – 336 с.
3. Guiry M. D., Guiry G. M. AlgaeBase. World-wide electronic publication, National University of Ireland, Galway, 2020. URL: <http://www.algaebase.org> (last accessed: 30.03.2020).

MEDICAL SCIENCES

THE EFFECT OF LECTIN PRODUCED BY *B. SUBTILIS* IMV B-7724 ON THE EFFECTORS OF ANTICANCER IMMUNE RESPONSE

Fedosova Natalia
Symchych Tetiana
Chumak Alina
PhD
Karaman Olha
PhD, SR

R. E. Kavetsky Institute of Experimental Pathology,
Oncology and Radiobiology of NAS of Ukraine
Kyiv, Ukraine

Introductions. The development of new forms of therapy aimed at increasing the treatment effectiveness of cancer patients remains the subject of many modern studies.

Those forms of therapy are aimed at ameliorating the patient's immune system and at activating an antitumor response which helps to reduce the risk of relapses or prevent metastatization of the primary tumor [1, 2].

The list of antitumor substances may be expanded based on the drugs of natural origin possessing both cytotoxic and immunomodulating activities. Lectins (multifunctional proteins that exhibit high carbohydrate specificity) possessing both immunomodulatory and cytotoxic properties, can be used in the elaboration of new cancer medicines. Cytotoxic, antitumor and immunomodulatory properties of some plant and bacterial lectins have been already demonstrated [3, 4].

At the same time, the antitumor activity of lectins of microbial origin has been studied to a much lesser extent. In the previous studies, the antitumor and antimetastatic activity of *B. subtilis* IMV B-7724 lectin has been demonstrated [5]. Currently, further research into the exact mechanism of the lectin action is needed.

Aim. To evaluate the effect of *B. subtilis* IMV B-7724 lectin on the activity of the main effectors of antitumor immunity in tumor-bearing animals.

Materials and methods. The study has been carried out on male C57Bl mice (n = 18), 2–2.5 month old, weighting 19–20 g, bred at the vivarium of Kavetsky Institute of Experimental Pathology, Oncology and Radiobiology (IEPOR). The use and care of experimental animals have been performed in accordance with the standard international rules on biologic ethics and the European Convention for the Protection of Vertebrate Animals Used for Experimental and Other Scientific Purposes and was approved by Institutional Animal Care and Use Committee. The standard metastasizing Lewis lung carcinoma (LLC) was used in the experiment. Cancer cells were kindly granted by the IEPOR Bank of Cell Lines from Human and Animal Tissues [6]. C57Bl mice (n = 12) were injected with 4×10^5 cells/mouse of LLC cells and were randomly divided in two groups (6 animals per group). The group-1 mice received no treatment and are referred as the tumor-bearing control. The group-2 mice underwent *B. subtilis* IMV B-7724 lectin injections and are referred as the lectin-treated mice. Lectin injections started on day 2 after tumor grafting; it was administered to mice subcutaneously in dose of 1 mg/kg of body weight per 1 administration. The complete course consisted of 10 administrations which were delivered every other day. Intact (intact control, n = 6) and tumor-bearing mice were injected with 0.9% NaCl solution following the schedule described above. On day 28 after the tumor challenge, all the mice were euthanized, their tumor and metastatic nodules were measured and counted; peritoneal macrophages and spleen obtained and subjected for the further investigations.

Lymphocytes cytotoxic activity, macrophages (Mph) cytotoxic activity and nitric oxide (NO) production were determined as described in [7].

The statistical processing of the results was performed using Prism software Version 8.0. The difference was considered significant at $P < 0.05$.

Results and discussion. The lectin treatment did not significantly affect the frequency of appearance and the growth dynamics of the primary tumors. Tumors occurred in all the mice of the experimental and control group. On day 28 of tumor

growth, tumor volume in mice treated with the lectin did not significantly differ from the one in the control tumor-bearing mice and reached 2614.0 ± 288.7 and 3161.4 ± 329.2 mm³ respectively. However, an antimetastatic effect was noted. In the group of treated mice, the lung metastases number and volume were significantly reduced as compared to the tumor-bearing control by 1.6 and 10.5 times respectively ($p < 0.05$ in both cases).

To reveal the possible mechanisms of this effect, the activity of innate and adaptive immunity effectors (natural killer cells (NK cells), cytotoxic T-lymphocytes, peritoneal macrophages (Mph)) was studied. The obtained data are presented in the table 1.

Table 1.

**Cytotoxic activity of spleen lymphocytes and peritoneal macrophages
in LLC-bearing C57Bl mice**

Index of Cytotoxic activity	Intact control	Tumor-bearing control	Lectin-treated mice
natural killer cells, %	45.2 ± 0.9	33.1 ± 2.4^1	$60.0 \pm 5.2^{1,2}$
cytotoxic T-lymphocytes, %	58.1 ± 0.6	9.2 ± 3.6^1	$24.8 \pm 4.9^{1,2}$
peritoneal macrophages, %	25.2 ± 1.7	12.1 ± 0.7^1	$46.7 \pm 2.4^{1,2}$

¹ – $p < 0.05$ as compared to the intact control

² – $p < 0.05$ as compared to the tumor-bearing control

The administration of the lectin to LLC-bearing mice caused significant activation of natural immunity effectors. In the lectin-treated animals, the cytotoxic activity of NK cells exceeded not only the tumor-bearing control (by 1.8 times, $p < 0.05$), but also the intact control (by 1.4 times, $p < 0.05$) level. The same is for the cytotoxic activity of peritoneal Mph: their cytotoxic activity was significantly higher than the corresponding value in the tumor-bearing control (in 3.9 times, $p < 0.05$) and the intact control (in 1.8 times, $p < 0.05$) groups. The intensive production of NO by these cells confirms the preservation of Mph functional activity. In the tumor-bearing control group, this activity significantly decreased compared to the intact control (respectively, 108.0 ± 1.0 and 115.3 ± 0.2 $\mu\text{M NO}_2^- / 10^6$ cells). On the contrary, the level of NO production in the lectin-treated mice did not differ from the one in the

intact mice and amounted to $113.5 \pm 1.4 \mu\text{M NO}_2^- 10^6$ cells. The obtained data indicate that the application of *B. subtilis* IMV B-7724 lectin contributed to preservation of the functional activity of peritoneal Mph in LLC-bearing mice till the late stages of tumor growth.

The effect on the activity of specific immune response was less pronounced. On day 28 of tumor growth, the activity of cytotoxic T-lymphocytes in the control tumor-bearing mice was significantly lower than that in the intact control group. On the contrary, T-lymphocytes cytotoxicity index in the lectin-treated group was by 2.7 times higher than in the untreated animals ($p < 0.05$). That is, the application of the lectin to the mice bearing experimental tumor led to the activation of, mainly, natural immunity effectors. It is known that most cells of innate immunity are able to produce IFN in the process of forming a response to infectious agents or transformed cells. In the formation of an antitumor immune response, the ability of type I IFN (IFN- α/β) to regulate the effector functions of natural and adaptive immunity affecting the activation, differentiation, and migration of various types of immune cells (dendritic, NK, Mph, T- and B-lymphocytes), is very important [8]. Considering information about the interferonogenic properties of lectins produced by related strains of *B. subtilis* [4], it can be assumed that the studied lectin of *B. subtilis* IMV B-7724 can support the activation of Mph not only directly but also in an indirect way through inducing of IFN- γ production by T helper lymphocytes and NK cells.

Conclusions. The administration of *B. subtilis* IMV B-7724 lectin to mice bearing LLC tumor, though was not accompanied by a noticeable antitumor effect, had a significant antimetastatic effect.

The application of the lectin led to activation of natural killer cells and the preservation of the initial functional state of peritoneal M1 Mph in the mice bearing advanced LLC tumor. That, probably, brought about the observed antimetastatic effect. The obtained results suggest that the ability of *B. subtilis* IMV B-7724 lectin to support *in vivo* long-lasting activation of a significant number of cells with proinflammatory (anti-tumor) properties can be used to create new anti-tumor immunotherapeutic agents.

REFERENCES

1. Waldman AD, Fritz JM, Lenardo MJ. A guide to cancer immunotherapy: from T cell basic science to clinical practice. *Nat. Rev. Immunol.* 2020; 20(11): 651-68. doi: 10.1038/s41577-020-0306-5.,
2. Wahid B, Ali A, Rafique S, et al. An overview of cancer immunotherapeutic strategies. *Immunotherapy* 2018; 10(11): 999-1010. doi: 10.2217/imt-2018-0002.
3. Bhutia SK, Panda PK, Sinha N, et al. Plant lectins in cancer therapeutics: Targeting apoptosis and autophagy-dependent cell death. *Pharmacol. Res.* 2019; 144: 8-18. doi: 10.1016/j.phrs.2019.04.001.,
4. Podgorsky VS, Kovalenko EA, Karpova IS, et al. [Extracellular lectins of saprophytic strains of bacteria of the genus *Bacillus* (review)]. *Prikl. Biokhim. Mikrobiol.* 2014; 50(3): 256-63. In Russian. doi: 10.7868/s0555109914030283.
5. Fedosova NI, Symchych TV, Cheremshenko NL, et al. Antimetastatic effect of *B. subtilis* IMV B-7724 lectin observed in a Lewis lung carcinoma model. *Exp. Oncol.* 2022; 44(2): 155-8. doi: 10.32471/exp-oncology.2312-8852.vol-44-no-2.17914
6. Kellar A, Egan C, Morris D. Preclinical murine models for lung cancer: Clinical trial applications. *Biomed. Res. Int.* 2015; 2015: 621324. doi: 10.1155/2015/621324
7. Chumak AV, Fedosova NI, Shcherbina VM, et al. Influence of bacterial lectin on key regulatory links of functional activity of macrophages of mice with Ehrlich carcinoma. *Exp. Oncol.*, 2021; 43(3): 197-203. doi: 10.32471/exp-oncology.2312-8852.vol-43-no-3.16537
8. Abdolvahab MH, Darvishi B, Zarei M, et al. Interferons: role in cancer therapy. *Immunotherapy* 2020; 12(11): 833-55. doi: 10.2217/imt-2019-0217.

**PROBLEMS ASSOCIATED WITH GROWTH IN CHILDREN IN THE
CONDITIONS OF THE PERIOD OF MARTIAL LAW**

Obolonska Olha

MD, PhD, Assistant of the Department of Pediatrics 2

Prykhodko Daria

Solomenko Kateryna

Komyshan Mariia

Dnipro State Medical University

Dnipro, Ukraine

Abstract. The article reflects the features of diagnosing a disease associated with growth hormone deficiency, a clinical case is given, it is proposed to store medical documentation data on cloud media during the period of hostilities to prevent the loss of medical documentation data.

Key words growth pathology pituitary dwarfism, treatment of pituitary dwarfism.

Introduction. Growth pathology occupies one of the leading places among all endocrine diseases of childhood. Every fourth child who consults an endocrinologist has complaints of growth retardation (GR) (1-3) The diagnosis of growth hormone deficiency is more often established during two broad age peaks. The first age peak falls on 6-7 years, when children go to school and there is an opportunity to compare their height with the height of their peers. The second age peak is for girls aged 10-13 and boys aged 12-16. This second peak may be due to delayed puberty associated with growth hormone deficiency. Gender distribution of patients with growth hormone deficiency: 73% men and 27% women (4-7).

Mortality in children with growth hormone deficiency is almost entirely due to deficiency of other pituitary hormones. These children have an increased relative risk of death in adulthood from cardiovascular causes resulting from changes in body composition and dyslipidemia. Approximately 5% of children with GH deficiency

also have episodes of hypoglycemia, especially in childhood, which stop with GH therapy(8-9).

Main text. Since the beginning of the full-scale invasion of Russia, more than 20% of the territory of Ukraine, 3,620 settlements were occupied, more than 12 million people were evacuated abroad and more than 8 million people were internally displaced. Such a rapid change in population density, combined with the arrival of wounded from the battlefields against the background of the Covid-19 pandemic, leads to an overstrain of certain parts of the national health care system. Loss of medical documentation violates continuity, as the main principle of managing patients with chronic diseases. Since psycho-emotional stress is one of the triggers for the development of delayed onset, one should expect an increase in morbidity under the constant threat of shelling. Along with the decrease in the physical availability of medical services, a decrease in the percentage of early detection of RD in children is expected

The variety of nosological forms of retardation of growth and sexual development, sharply expressed clinical polymorphism complicate the differential diagnosis and treatment of these diseases. Therefore, doctors should know the causes, pathogenetic aspects of development, clinical manifestations, features of the course of childhood, methods of diagnosing diseases of the hypothalamic-pituitary system in order to choose the correct treatment tactics and carry out preventive measures.

Clinical case. A 15-year-old 8-month-old boy was admitted to the clinic with complaints of stunting since the age of 10, and has been under the care of an endocrinologist since 2020. Since 2021, somatotropic insufficiency has been detected, growth hormone replacement therapy (Omnitrop) has been prescribed. The dynamics of growth per year +10.5 cm. Life history: born from 2 pregnancies, which were uneventful. Childbirth on time, physiological. Birth weight 4360 g, length 53 cm.

Medical history: the mother began to notice that the boy was lagging behind his peers in height when he was 10 years old, doctors were not consulted. For the first time, this problem was addressed to an endocrinologist in September 2020, where a

diagnosis of familial subdwarfism was erroneously made and growth-stimulating vitamin therapy was prescribed (Cardonate, vitamins A and E, folic acid, vitamin C). In 2021, the mother went to the doctor again, when the diagnosis was made: Pituitary subdwarfism with isolated STH deficiency. Delayed puberty. The boy received replacement therapy Omnitrope 1.2 mg/day p/sh daily. Objective condition: The general condition is satisfactory. Height 159 cm (-1.6 σ) (1), weight 46 kg, BMI 18.2 kg/m² (-0.9 σ). The structure of the body is normosthenic, proporous. There are no stigmas of dysembryogenesis. Puberty according to Tanner: Ah1P1F1G1. Skin of normal moisture, clean, physiological color. There are no stretch marks. The nature of adipose tissue deposition is uniform. HR 22/min, Pulse 88/min, rhythmic, BP 100/60 mm Hg. Art. The respiratory, cardiovascular, digestive and urinary systems are within normal limits. The thyroid gland is not enlarged, soft, uniform.

Laboratory studies:

- General analysis of blood and urine within normal limits.
- Biochemical analysis of blood within normal limits.
- Insulin-like growth factor 1 from September 13, 2022 - normal (311 ng/ml).

Insulin-like growth factor as of 09/15/2021 is reduced (128 ng/ml with a normal range of 211-512 ng/ml).

- T4 is free, TSH is within normal limits.
- Somatotropic hormone (night peak) as of 09/15/2021 within normal limits.
- Sample with clofelin: after 60 minutes – 1.46 ng/ml, after 90 minutes.

3.6 ng/ml, after 120 min – 2.80 ng/ml.

Instrumental studies:

- Electrocardiography within normal limits.
- X-ray of the hand and wrist: the bone age corresponds to 9 years and 10 months.
- MRI of the brain: MR signs of focal changes in the parietal lobes, perinatal posthypoxic-ischemic genesis.
- Ultrasound examination of the organs of the abdominal cavity and kidneys:

signs of deformation of the gallbladder, reactive changes in the pancreas.

- Ultrasound examination of the thyroid gland within normal limits.

It is recommended to adjust the dose of Omnitrop to 1.38 mg/day once subcutaneously at 10:00 p.m. daily.

Summary and conclusions.

Establishing a diagnosis of growth retardation is very important from the medical and psychological component of the child's quality of life, which aggravates the course of stress during the war. Regardless of the complexity of diagnostics, the chain of transmission of medical documentation should be preserved, which was possible with the use of cloud data.

REFERENCES

1. Appendix to the order of the Ministry of Health No. 254 dated 04-27-2006
2. I. I. Dedov, M. I. Balabolkin, Ye. I. Marova, et al. Ed. by I. I. Dedov, Member of the Academy of Medical Sciences. Endocrine Diseases. Manual for Physicians. Moscow, Meditsina Publishers, 2000.
3. Root AW, Kemp SF, Rundle AC. Effect of long-term recombinant growth hormone therapy in children--the National Cooperative Growth Study. *J Pediatr Endocrinol Metab.* 1998. 11:403-12.
4. Wilson DM, Baker B, Hintz RL, Rosenfeld RG. Subcutaneous versus intramuscular growth hormone therapy: growth and acute somatomedin response. *Pediatrics.* 1985 Sep. 76(3):361-4. [QxMD MEDLINE Link].
5. Albertsson-Wikland K, Westphal O, Westgren U. Daily subcutaneous administration of human growth hormone in growth hormone deficient children. *Acta Paediatr Scand.* 1986 Jan. 75(1):89-97. [QxMD MEDLINE Link].
6. Sas TC, de Ridder MA, Wit JM, et al. Adult Height in Children with Growth Hormone Deficiency: A Randomized, Controlled, Growth Hormone Dose-Response Trial. *Horm Res Paediatr.* 2010 Apr 24. [QxMD MEDLINE Link].
7. Grimberg A., DiVall S. A, Polychronakos C., Allen D. B, Cohen L. E.,

Quintos J. B., et al. Guidelines for Growth Hormone and Insulin-Like Growth Factor-I Treatment in Children and Adolescents: Growth Hormone Deficiency, Idiopathic Short Stature, and Primary Insulin-Like Growth Factor-I Deficiency. *Horm Res Paediatr*. 2016. 86 (6):361-397. [QxMD MEDLINE Link].

8. Frindik JP, Kemp SF, Pihoker C. Effective use of magnetic resonance imaging in the assessment of children with possible growth hormone deficiency. *Endocrine Practice*. 1996. 2:8-12.

9. Wyatt D, Parker KL, Kemp SF, Chiang J, Davis DA. The evaluation and followup of children referred to pediatric endocrinologists for short stature. *Int J Pediatr Endocrinol*. 2010. 2010:652013. [QxMD MEDLINE Link]. [Full Text].

UDC: 616.379-008.64+616-052+547.455.623

ASSESSMENT OF COMPENSATION OF TYPE 2 DIABETES IN OUTPATIENTS USING DAILY GLUCOSE MONITORING

Skrypnyk Nadiya V.

Doctor of Sciences in Medicine, Professor

Romaniv Taras V.

Postgraduate student

Ivano-Frankivsk National Medical University

Ivano-Frankivsk, Ukraine

Introductions. The use of glucose level monitoring (CGM – continuous glucose monitoring) is recognized as a valuable component of self-control of type 2 diabetes and is considered the standard of care for patients with impaired carbohydrate metabolism. A general list of CGM indicators was proposed by an international panel of experts in 2017, including standard definitions of time in ranges and glucose variability. In recent years, there has been an increasing shift away from traditional self-monitoring of capillary blood levels using portable blood glucose meters to the use of CGM in type 2 diabetes.

Aim. Assessment of DM compensation using CGM in patients with type 2 diabetes.

Materials and methods. CGM was performed using the Metronic Guardian Connect system in 36 outpatients with type 2 diabetes for 14 days. Patients with type 2 diabetes were on oral glucose-lowering therapy (metformin monotherapy and in combination with sulfonylurea derivatives, DPP inhibitors, inhibitors of sodium dependent glucose cotransporter type 2, thiazolidinediones, etc.). Glycated hemoglobin (HbA1c) was determined by the chromatographic method using a test system (fully automated analyzer) for determining the content of hemoglobin D-10TM. The test system was produced by the "Bio-Rad" company (USA).

We used traditional indicators of glycemia variability according to the recommendations of the American Diabetes Association.

Results and discussion. HbA1c is the gold standard for diabetes control, but it has its limitations. HbA1c does not indicate previous hypoglycemia or high variability of glycemia, does not provide complete information about diabetes control. We found decompensation of diabetes in the examined patients according to the HbA1c level – $9.32 \pm 0.13\%$.

The results of our study prove that patients with type 2 diabetes have marked glycemic variability. Time below range (TBR): (<3 mmol/l) in patients with diabetes was $0.19 \pm 0.07\%$ ($<1\%$ was considered to be the norm); Time below range (TBR): (<3.8 mmol/l) in the examined patients was $0.91 \pm 0.54\%$ ($<4\%$ was considered to be the norm); Time in range TIR: (3.9 – 10.0 mmol/l) – $53.30 \pm 5.90\%$ (with a norm $>70\%$); Time above range (TAR): (>10.1 mmol/l) in patients with diabetes was $43.33 \pm 5.96\%$ (norm $<25\%$); Time above range TAR: (>13.9 mmol/l) – $22.1 \pm 3.91\%$, $12.34 \pm 2.39\%$ (norm $<5\%$); Glucose Variability (GV) in patients with diabetes was $44.10 \pm 4.89\%$, (norm $\leq 36\%$); Average Glucose in the examined patients was 10.1 ± 0.52 mmol/l (target < 8.6 mmol/l); Glucose Management Indicator (GMI) - the level of HbA1% by CGM in patients with diabetes was $9.6 \pm 1.19\%$ (target $<7\%$; $<8\%$).

Conclusions. HbA1c does not indicate previous hypoglycemia or high variability of glycemia, does not provide complete information about diabetes control.

For optimal diabetes control, in addition to HbA1c, we must take into account CGM data and % Time in range (TIR). TIR should be used as a target point, an indicator of glycemic control in routine clinical practice. The use of CGM gives a good motivation to DM patient to monitor diabetes.

РОЛЬ ПРОБИОТИКОВ В ЛЕЧЕНИИ ВАГИНАЛЬНОЙ ИНФЕКЦИЙ: ВЗГЛЯД СО СТОРОНЫ ДОКАЗАТЕЛЬНОЙ МЕДИЦИНЫ

Гаврюшов Д. Н.

к.м.н. ассистент кафедры Акушерства и гинекологии

Сенчук А. Я.

д.м.н. проф. зав. кафедры Акушерства и гинекологии

Калюжная В. Н.

к.м.н. ассистент кафедры Акушерства и гинекологии

Бойко В. Н.

ассистент кафедры Акушерства и гинекологии

Кафедра акушерства и гинекологии

ЧВУЗ «Киевский медицинский университет»

Введение

Следует отметить, что в настоящее время отмечается рост вагинальных инфекций, при этом бактериальные вагинозы и кандидозные вагиниты занимают одно из ведущих мест среди гинекологических заболеваний в клинической практике.

Бактериальный вагиноз (БВ) – наиболее распространенное вагинальное полимикробное заболевание, которое как правило встречается у женщин детородного возраста, но может наблюдаться и в период менопаузы. По эпидемиологическим данным частота выявления БВ в разных популяциях колеблется в диапазоне от 12 до 60% [1].

Наличие БВ связано с повышенным риском воспалительных заболеваний органов малого таза, неблагоприятных исходов беременности [2] и бесплодия [3], риска передачи и заражения инфекциями, передаваемыми половым путем, ВИЧ и ВПЧ [4]. БВ описывается как нарушение микробиоты влагалища с уменьшением или истощением лактобацилл и избыточным ростом и преобладанием смешанных анаэробов, таких как *Gardnerella vaginalis*, виды *Prevotella* и виды *Atopobium*, а также *Bacteroides* spp. [4,5,6].

Традиционная антибактериальная терапия БВ метронидазолом или клиндамицином, как известно не всегда обеспечивает высокую эффективность в длительной перспективе, и после лечения, к сожалению, наблюдаются высокий уровень рецидивов – до 50% в течение 6–12 мес. [7] и случаи развития кандидоза. Одной из самых значимых причин рецидивов БВ является персистенция активной бактериальной биопленки на слизистой влагалища, в основном состоящей из *Gardnerella vaginalis* и *Atopobium vaginae*, которая длительно сохраняется после лечения метронидазолом [8].

Еще одной нерешенной проблемой остается эффективность лечения вульвовагинального кандидоза (ВВК). Обращает на себя внимание, высокая частота рецидивов ВВК после проведения обычной терапии азолами [9, 10]. Согласно данным эпидемиологического исследования в 7 странах мира среди женщин моложе 50 лет частота ВВК варьировала от 23 до 49% (в среднем 39%), а частота рецидивирующего ВВК – от 14 до 28% (в среднем 23%) [10]. Одной из ключевой проблемы лечения рецидивирующего ВВК может быть риск повышенной лекарственной устойчивости к азолам.

В настоящее время, на протяжении более двух десятков лет проводятся исследования по применению пробиотиков, включающих определенные штаммы *Lactobacillus*, как эффективной стратегии для предотвращения вагинальных инфекций.

Механизм действия лактобактерий при вагинозах

Человеческие вагинальные *Lactobacillus* характеризуются вагинотропизмом и в основном происходят из кишечной микрофлоры, которая колонизирует питательную среду влагалища, поддерживая стабильную микрофлору влагалища.

Группа лактобактерий рода *L. acidophilus* представляет собой основу нормальной вагинальной микрофлоры, характеризуется высокой гетерогенностью и включает более 20 видов, из которых доминирующими являются четыре вида: *L. crispatus*, *L. iners*, *L. jensenii*, *L. gasseri* [11].

Все виды *Lactobacillus* продуцируют молочную, уксусную кислоту и

перекись водорода, поддерживают рН влагалища менее 4,5, препятствуют росту патогенных бактерий и *Candida albicans* и, таким образом, считаются защитными в отношении патогенов БВ и ВВК [12].

Lactobacillus во влагалищной среде обеспечивают важные защитные функции против патогенов благодаря нескольким механизмам:

1) занятие определенных мест адгезии на эпителиальной поверхности влагалища;

2) ингибирование связывания и адгезии патогенных бактерий,

3) поддержание низкого рН;

4) продукция антимикробных веществ, таких как молочная кислота, H_2O_2 , бактериоцины, биосурфактанты;

5) регуляция локального эпителиального иммунитета [13, 14]

Молочная кислота образуется лактобактериями в результате метаболизма и разложения гликогена, выделяющегося из эпителиальных клеток. Молочная кислота обеспечивает кислое значение рН влагалищной среды и действует как природный антимикробный препарат, что благотворно влияет на рост лактобактерий и создает неблагоприятные условия, предотвращая неконтролируемый рост других бактерий, присутствующих во влагалище.

Молочная кислота участвует в продукции H_2O_2 , а также способствует действию бактериоцинов [15]. Так же, молочная кислота обладает специфическими микробицидными эффектами, снижая внутриклеточный рН и нарушая проницаемость клеточных мембран грамотрицательных бактерий [16]. Благодаря этому молочная кислота является ключевым фактором, способствующим поддержанию влагалищной среды.

Производство H_2O_2 лактобактериями является еще одним из наиболее важных защитных механизмов от колонизации патогенными или условно патогенными микроорганизмами. В вагинальных экссудатах H_2O_2 превращается в активные формы кислорода, такие как супероксидные анионы и свободные гидроксильные радикалы, которые очень токсичны для многих микроорганизмов и вирусных частиц, включая *G. vaginalis*, *C. albicans*, *Neisseria*

gonorrhoea, HIV-1 и несколько видов анаэробов, в том числе *Bacteroides* spp. [14, 17]. Наибольшую способность продукции H_2O_2 и молочной кислоты показали штаммы (по убыванию) *L. acidophilus*, *L. plantarum*, *L. fermentum*, *L. gasseri* [14].

Некоторые влагалищные виды *Lactobacillus* способны синтезировать антимикробные пептиды, известные как бактериоцины, а также противогрибковые соединения, такие как циклические дипептиды, пироглутаминовая кислота и лактоны, которые играют важную роль против *Candida* spp. [18]. Еще один механизм действия лактобактерий против патогенов связан с продукцией биосурфактанта, проявляющего антимикробные и антиадгезивные для патогенов свойства [16]. Ингибированию роста патогенов способствует конкуренция за питательные вещества.

Еще одним важным свойством лактобактерий является способность адгезии к вагинальному эпителию. Адгезия лактобактерий к эпителиальной ткани является первым шагом к формированию барьера для предотвращения колонизации патогенными микроорганизмами [17]. Наибольшей способностью к адгезии обладает вид *L. rhamnosus* [17]. Кроме того, *Lactobacillus* spp. характеризуются высокой активностью к аутоагрегации, что демонстрируется образованием скоплений (агрегата) для штамма лактобацилл. Результатом аутоагрегации является образование биопленки, препятствующей адгезии патогенов к эпителиальным клеткам [14].

Биопленка – это особенно сложные биологические конгломератные структуры, где бактерии обычно процветают. Формирование биопленки включает в себя два основных независимых этапа: начальная адгезия к поверхности с накоплением конгломератов и образование матрицы из внеклеточных полимерных веществ, в которой переплетаются бактерии, и в результате образуется биопленка. Биопленка отвечает за поддержание экологической стабильности состояния, в котором бактерии сбалансированы и имеют взаимовыгодное взаимодействие [19]. Почти все виды лактобактерий обладают высокой способностью к образованию биопленок, а *L. acidophilus*

показал наибольшее образование биопленки [18, 19]. Кроме того, *Lactobacillus* способны встраиваться в биопленки, созданные *G. vaginalis* (показано для штаммов *L. reuteri* RC-14, *L. rhamnosis* GR-1, *L. iners* AB-1, *L. crispatus*) и *A. vaginae* (показано для штаммов *L. reuteri* RC-14, *L. rhamnosis* GR-1), и приводить к нарушению биопленки, а также повышать эффективность действия антибиотиков и даже приводить к гибели бактерий [20, 21].

Способность лактобактерий к коагрегации, которая характеризуется образованием агрегатов между лактобациллами и другими генетически различными клетками, такими как бактериальные или грибковые патогены, является еще одним важным свойством. Благодаря коагрегации может создаваться микроокружение вокруг патогена с более высокой концентрацией ингибирующих веществ, а также механизм улавливания, который предотвращает адгезию патогена к вагинальному эпителию [14].

Аналогичные свойства лактобактерии проявляют в отношении грибов *C. albicans* и *C. glabrata*. Способность к подавлению роста грибковых мицелий обусловлено не только их продукцией кислот, в частности молочной кислоты, и поддержанием низких значений pH, но также и прямым фунгистатическим и фунгицидным действием за счет H₂O₂ и бактериоцинов. Лактобактерии также показывают высокую активность к аутоагрегации с грибами, препятствуя колонизации влагалища. Наиболее хорошо изучены свойства штаммов *L. rhamnosus* GR и *L. reuteri* RC в отношении грибов, которые показали высокую антагонистическую активность [22, 23] и способность ингибировать образование грибковых биопленок [24].

Схемы применения пробиотиков при вагинозах.

Лактобактерии являются представителями микробиоты влагалища у женщин, снижение их количества провоцирует развитие патологической флоры и вагинозов. Для восстановления количества лактобактерий в вагинальном тракте применяются пробиотики, содержащие разные виды и штаммы *Lactobacillus*, вводимые перорально или интравагинально [12, 25].

Традиционным путем доставки пробиотических лактобацилл является

интравагинальный. Тем не менее в ряде исследований было показано, что принимаемые орально пробиотики с лактобактериями способны достигать влагалища и колонизировать вагинальную среду.

Такой путь применения пробиотических лактобактерий подтверждается наблюдениями, что нормальная микрофлора влагалища колонизируется из кишечника, что означает транслокацию микробной флоры из кишечника в мочеполовые пути [26].

Выработаны основные критерии для бактериальных штаммов пробиотиков, применяемых орально при заболеваниях урогенитального тракта у женщин:

- должны выживать во время желудочно-кишечного транзита;
- устойчивость к воздействию желудочной кислоты и желчных солей;
- антимикробная активность против потенциально патогенных бактерий;
- способность уменьшить адгезию патогена к поверхностям;
- иметь высокую способность прилипать к слизистыми/или эпителиальной ткани человека;
- устойчивость к спермицидам (применимо к пробиотикам для вагинального применения).

В ряде исследований *in vitro* изучались характеристики штаммов лактобактерий по их биологическим свойствам (продукция кислот, адгезия, антимикробные свойства) и выживаемости в условиях ЖКТ (моделирование pH, присутствие желчи) [27, 28]. Наиболее подходящими пробиотическими видами лактобактерий для урогенитальной сферы являются *L. rhamnosus* GR, *L. reuteri*, *L. fermentum*, *L. plantarum*, *L. gasseri*, *L. acidophilus* [31–34].

Следует отметить, что сроки вагинальной колонизации после перорального введения лактобактерий более длительные по сравнению с прямым вагинальным введением пробиотиков [26].

Так, продолжительность курса при оральном применении составляла 2 мес. ежедневного приема пробиотических препаратов лактобактерий, а при вагинальном применении ежедневно в течение 5–7 дней с последующим

поддерживающим введением 1 раз в неделю до 2 мес. Кроме того, количество *Lactobacillus* в КОЕ, которые могут доставляться во влагалище при оральном приеме, обычно меньше, чем при прямом влагалищном введении. Поддержание физиологической микробиоты влагалища может способствовать существенному улучшению результатов лечения и обеспечению противорецидивного эффекта при бактериальном или грибковом вагинальном дисбиозе.

Заключение

Накопленный к настоящему времени большой пул исследований и обобщение их результатов в метаанализах свидетельствуют, что пробиотики, в частности пробиотические лактобактерии, существенно улучшают результаты лечения БВ и повышают клиническую и микробиологическую эффективность антибактериальной терапии БВ. Кроме того, пробиотики показали свою эффективность при применении в режиме монотерапии при БВ в сравнении с плацебо и сопоставимый эффект в сравнении с антибиотиками, что позволяет рассматривать применение пробиотиков как альтернативную стратегию лечения БВ.

Важно, что эффективность применения пробиотиков, благодаря восстановлению влагалищной микрофлоры, позволяет более длительно поддерживать достигнутый клинический эффект, уменьшая риск рецидивов. Обращение в метаанализах к вопросу способа применения пробиотиков установило, что не только вагинальное введение, но и оральный прием пробиотиков достаточно эффективен в обеспечении колонизации влагалищной среды и обеспечении клинической эффективности при БВ. В аспекте ВВК получены сходные данные пробиотиков по повышению эффективности стандартной терапии азолами. Необходимо заметить, что, несмотря на отсутствие доказательных рекомендаций в отношении пробиотиков при БВ в европейских рекомендациях, в клинических руководствах пробиотическим продуктам США и Канады 2020 г. применение оральных и вагинальных форм пробиотиков на основе *Lactobacillus* для лечения БВ и ВВК отнесено к уровню

доказательности рекомендации I–II, причем в отношении штаммов *L. rhamnosus* GR-1 и *L. reuteri* RC-14.

ЛИТЕРАТУРА

1. Kenyon C., Colebunders R., Crucitti T. The global epidemiology of bacterial vaginosis: a systematic review. *Am J Obstet Gynecol.* 2013;209(6): 505-523. doi: 10.1016/j.ajog.2013.05.006.
2. Leitich H., Kiss H. Asymptomatic bacterial vaginosis and intermediate flora as risk factors for adverse pregnancy outcome. *Best Pract Res Clin Obstet Gynaecol.* 2007;21(3):375–390. doi: 10.1016/j.bpobgyn.2006.12.005.
3. van Oostrum N., De Sutter P., Meys J., Verstraelen H. Risks associated with bacterial vaginosis in infertility patients: a systematic review and metaanalysis. *Hum Reprod.* 2013;28(7):1809–1815. doi: 10.1093/humrep/det096.
4. Mrazek J. M. Interpreting the epidemiology and natural history of bacterial vaginosis: are we still confused? *Anaerobe.* 2011;17(4):186–190. doi: 10.1016/j.anaerobe.2011.03.016.
5. Кира Е. Ф. Бактериальный вагиноз. М.: МИА, 2012;472. Изд. 2-е, испр., Доп.
6. Ефимов Б. А., Тютюнник В. Л. Бактериальный вагиноз: современный взгляд на проблему. *РМЖ.* 2008;16(1):18-22.
7. Bradshaw C. S., Morton A. N., Hocking J., Garland S. M., Morris M. B., Moss L. M. et al. High recurrence rates of bacterial vaginosis over the course of 12 months after oral metronidazole therapy and factors associated with recurrence. *J Infect Dis.* 2006;193(11):1478–1486. doi: 10.1086/503780
8. Swidsinski A., Mendling W., Leoning-Baucke V., Swidsinski S., Dörffel Y., Scholze J. et al. An adherent *Gardnerella vaginalis* biofilm persists on the vaginal epithelium after standard therapy with oral metronidazole. *Am J Obstet Gynecol.* 2008;198(1):97.e1–97.e6. doi: 10.1016/j.ajog.2007.06.039.
9. Sobel J. D. Recurrent vulvovaginal candidiasis. *Am J Obstet Gynecol.* 2016;214(1):15–21. doi: 10.1016/j.ajog.2015.06.067.

10. Blostein F., Levin-Sparenberg E., Wagner J., Foxman B. Recurrent vulvovaginal candidiasis. *Ann Epidemiol.* 2017;27(9):575–582. doi: 10.1016/j.annepidem.2017.08.010.
11. Lamont R. F., Sobel J. D., Akins R. A., Hassan S. S., Chaiworapongsa T., Kusanovic J. P., Romero R. The Vaginal microbiome: new information genital tract flora using molecular based techniques. *BJOG.* 2011;118(5):533–549. doi: 10.1111/j.1471-0528.2010.02840.x
12. Falagas M., Betsi G. I., Athanasiou S. Probiotics for the treatment of women with bacterial vaginosis. *Clin Microbiol Infect.* 2007;13(7):657–664. doi: 10.1111/j.1469-0691.2007.01688. x
13. Reid G., Beuerman D., Heinemann C., Bruce A. W. Probiotic Lactobacillus dose required to restore and maintain a normal vaginal flora. *FEMS Immunol Med Microbiol.* 2001;32(1):37–41. doi: 10.1111/j.1574-695X.2001.tb00531.x.
14. Santos C.M.A., Pires M.C.V., Leao T. L., Hernandez Z. P., Rodriguez M. L., Martins A.K.S. et al. Selection of Lactobacillus strains as potential probiotics for vaginitis treatment. *Microbiology.* 2016;162(7):1195–1207. doi: 10.1099/mic.0.000302.
15. Haya J., García A., López-Manzanara C., Balawi M., Haya L. Importance of lactic acid in maintaining vaginal health: a review of vaginitis and vaginosis etiopathogenic bases and a proposal for a new treatment. *Open J Obstet Gynecol.* 2014;4(13):787–799. doi 10.4236/ojog.2014.413109.
16. Alakomi H. L., Skyttä E., Saarela M., Mattila-Sandholm T., Latva-Kala K., Helander I. M. Lactic acid permeabilizes gram-negative bacteria by disrupting the outer membrane. *App Environ Microbiol.* 2000;66(5):2001–2005. doi: 10.1128/aem.66.5.2001-2005.2000.
17. Gil N. F., Martinez R.C.R., Gomes B. C., Nomizo A., De Martinis E.C.P. Vaginal Lactobacilli as potential probiotics against *Candida* spp. *Braz J Microbiol.* 2010;41(1):6–14. doi: 10.1590/S1517-83822010000100002.
18. Gomaa E. Z. Antimicrobial and anti-adhesive properties of biosurfactant

produced by lactobacilli isolates, biofilm formation and aggregation ability. *J Gen Appl Microbiol.* 2013;59(6):425–436. doi:10.2323/jgam.59.42

19. Ventolini G. Update on vaginal Lactobacilli and biofilm formation. *J Bacteriol Mycol.* 2014;1(1):2 Available at: <https://austinpublishinggroup.com/bacteriology/fulltext/bacteriology-v1-id1001.php>.

20. Saunders S., Bocking A., Challis J., Reid G. Effect of Lactobacillus challenge on Gardnerella vaginalis biofilms. *Colloids Surf B Biointerfaces.* 2007;55(2):138–142. doi: 10.1016/j.colsurfb.2006.11.040.

21. McMillan A., Dell M., Zellar M. P., Cribby S., Martz S., Hong E. et al. Disruption of urogenital biofilms by Lactobacilli. *Colloids Surf B Biointerfaces.* 2011;86(1):58–64. doi: 10.1016/j.colsurfb.2011.03.016.

22. Köhler G. A., Assefa S., Reid G. Probiotic interference of Lactobacillus rhamnosus GR-1 and Lactobacillus reuteri RC-14 with the opportunistic fungal pathogen Candida albicans. *Infect Dis Obstet Gynecol.* 2012;2012:636474. doi: 10.1155/2012/636474.

23. Chew S. Y., Cheah Y. K., Seow H. F., Sandai D., Than L.T.L. Probiotic Lactobacillus rhamnosus GR-1 and Lactobacillus reuteri RC-14 exhibit strong antifungal effects against vulvovaginal candidiasis-causing Candida glabrata isolates. *J Appl Microbiol.* 2015;118(5):1180–1190. doi: 10.1111/jam.12772.

24. Chew S. Y., Cheah Y. K., Seow H. F., Sandai D., Than L. T. In vitro modulation of probiotic bacteria on the biofilm of Candida glabrata. *Anaerobe.* 2015;34:132–138. doi: 10.1016/j.anaerobe.2015.05.009

25. Mastromarino P., Vitali B., Mosca L. Bacterial vaginosis: a review on clinical trials with probiotics. *New Microbiol.* 2013;36(3):229–238. Available at: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23912864/>.

26. Bastani P., Homayouni A., Tabrizian V. G., Ziyadi S. Dairy Probiotic Foods and Bacterial Vaginosis: A Review on Mechanism of Action. In: Rigobelo E. (ed.). *Probiotics.* IntechOpen; 2012. doi: 10.5772/50083.

27. Reid G., Bruce A. W. Selection of Lactobacillus strains for urogenital probiotic applications. *J Infect Dis.* 2001;183(1):S77–S80. doi: 10.1086/318.

28. Dhewa T., Bajpai V., Saxena R.K., Pant S., Mishra V. Selection of lactobacillus strains as potential probiotics on basis of in vitro attributes. *Int J Probiotics Prebiotics*. 2010;5(1):45–52. Available at: <http://www.nchpjournals.com/admi>.
29. Mogha K. V., Prajapati J. B. Probiotics for treating bacterial vaginosis. *Rev Med Microbiol*. 2016;27(3):87–94. doi: 10.1097/MRM.000000000000080.
30. Biagi E., Candela M., Fairwether-Taight S., Franceschi C., Brigidi P. Ageing of human metaorganism: the microbial counterpart. *Age*. 2012;34:247–267. doi: 10.1007/s11357-011-9217-5.
31. Mikelsaar M., Zilmer M. *Lactobacillus fermentum* ME-3 -an antimicrobial and antioxidative probiotic. *Microbial Ecology in Health and Disease*. 2009;21(1):1–27. doi: 10.1080/08910600902815561.
32. Назаренко Л. Г., Соловьева Н. П. Применение орального пробиотика как альтернативная клиническая стратегия профилактики акушерских и перинатальных инфекций. *Здоровье женщины*. 2013;(6):91–96. Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=21029415>.
33. Nazarenko L. G., Solovyova N. P. The use of oral probiotics as an alternative clinical strategy for the prevention of obstetric and perinatal infections.
34. *Zdorov'e zhenshchiny = Women's Health*. 2013;(6):91–96. Available at: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=21029415>.

**ПЕРШИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ПРЕПАРАТУ НЕКСЕТИН ДЛЯ
ПОЧАТКОВОГО ЛІКУВАННЯ СТРЕСОВОГО НЕТРИМАННЯ СЕЧІ У
ЖІНОК БЕЗ ПРОЛАПСУ ТАЗОВИХ ОРГАНІВ**

Горовий Віктор Іванович

кандидат медичних наук,
лікар-уролог КНП

“Вінницька обласна клінічна лікарня ім. М. І. Пирогова
Вінницької обласної Ради”,
доцент кафедри хірургії №1
з курсом урології Вінницького національного
медичного університету ім. М. І. Пирогова

Литвинець Владислава Євгенівна

асистент

Івано-Франківський медичний університет

Музичук Олексій Михайлович,

Алісова Марія Сергіївна

студенти

Вінницький національний

медичний університет

ім. М. І. Пирогова

м. Вінниця, Україна

Вступ. Згідно з рекомендаціями Міжнародного товариства з утримання сечі (ICS) під стресовим нетриманням сечі (СНС) розуміють скаргу на мимовільну втрату сечі при фізичному напруженні, чханні чи кашлю та інших станах, які супроводжуються підвищенням внутрішньочеревного тиску [11].

За даними літератури [6-8, 10, 12, 13] нетримання сечі зустрічається у кожної 3-4 жінки після 40 років. Серед усіх видів нетримання сечі на стресову інконтиненцію припадає близько 50-80% випадків [6]. СНС не загрожує життю жінки, але створює соціальні, гігієнічні, сексуальні, медичні та психологічні проблеми і знижує якість її життя.

Тому ICS та ICI (Міжнародна консультація з нетримання сечі) розробили

та удосконалюють алгоритми діагностики і лікування всіх видів нетримання сечі, у тому числі і СНС (схема 1).

На початковому (амбулаторному) етапі лікування СНС із медикаментозних препаратів рекомендований лише один – дулоксетин (ступінь рекомендації В), який поєднують із зміною способу життя та харчування (зменшення ваги тіла, відмова від паління, вживання гострих страв на напоїв, лікування обструктивного бронхіту та ін.), а також тренуванням м'язів тазового дна за Кегелем.

Дулоксетин був синтезований у 1986 р. в лабораторії компанії “Eli Lilly” (США), патент на препарат компанія отримала у 1990 р. і лише у 2004 р. FDA (Food Drug Administration, США) зареєструвала дулоксетин (Cymbalta) для лікування депресивних та тривожних станів, діабетичної периферійної нейропатії та нейропатичного болю, фіброміалгій та міофасціальних больових синдромів.

Препарат Cymbalta був зареєстрований і в Європі European Medicines Agency у тому ж 2004 році для лікування стресового нетримання сечі у жінок від помірного до важкого ступеня під назвою Yentreve (“Eli Lilly”). FDA не зареєструвала у США препарат для лікування стресового нетримання сечі у жінок через високий ризик спроби суїциду.

Ефект дулоксетину обумовлений вибіркоvim інгібуванням зворотного нейронального захоплення серотоніну та норадреналіну в синапсах центральної нервової системи, що спричиняє накопичення нейромедіаторів у синаптичній щілині та подовженню їх дії на постсинаптичні рецепторні ділянки [5].

У результаті відбувається посилення активності постсинаптичного мотонейрона до зовнішнього сфінктера уретри у фазі наповнення сечового міхура, що призводить до посилення тонузу зовнішнього сфінктера уретри та покращення утримання сечі (рис. 1,2).

Ми маємо досвід застосування препарату Yentreve (дулоксетин) фірм “Eli Lilly” та “Boehringer Ingelheim” у комплексному лікуванні жінок із СНС (дослідження проводили у 2005 - 2006 роках) [1 - 4].

Тоді ми встановили, що ендоуретральна електростимуляція сфінктерного апарату уретри у поєднанні із вправами для зміцнення м'язів тазового дна за Кегелем та дулоксетином статистично більш ефективна, ніж поєднання лише дулоксетину із вправами для зміцнення м'язів тазового дна.

В Україні дулоксетин (Нексетин компанії Nobel, Туреччина) для лікування стресового нетримання сечі у жінок отримав реєстраційне посвідчення №1309 від 13.07.2018. Згідно з інструкцією до препарату, він протипоказаний жінкам, молодшим 18-ти років; за наявності захворювань печінки та нирок (а саме ниркова недостатність), а також при психічних хворобах. Рекомендована доза препарату – 40 мг двічі на добу.

Мета дослідження – оцінити ефективність препарату Нексетин (Nobel, Туреччина) для початкового лікування різних ступенів тяжкості стресового нетримання сечі у жінок без пролапсу тазових органів.

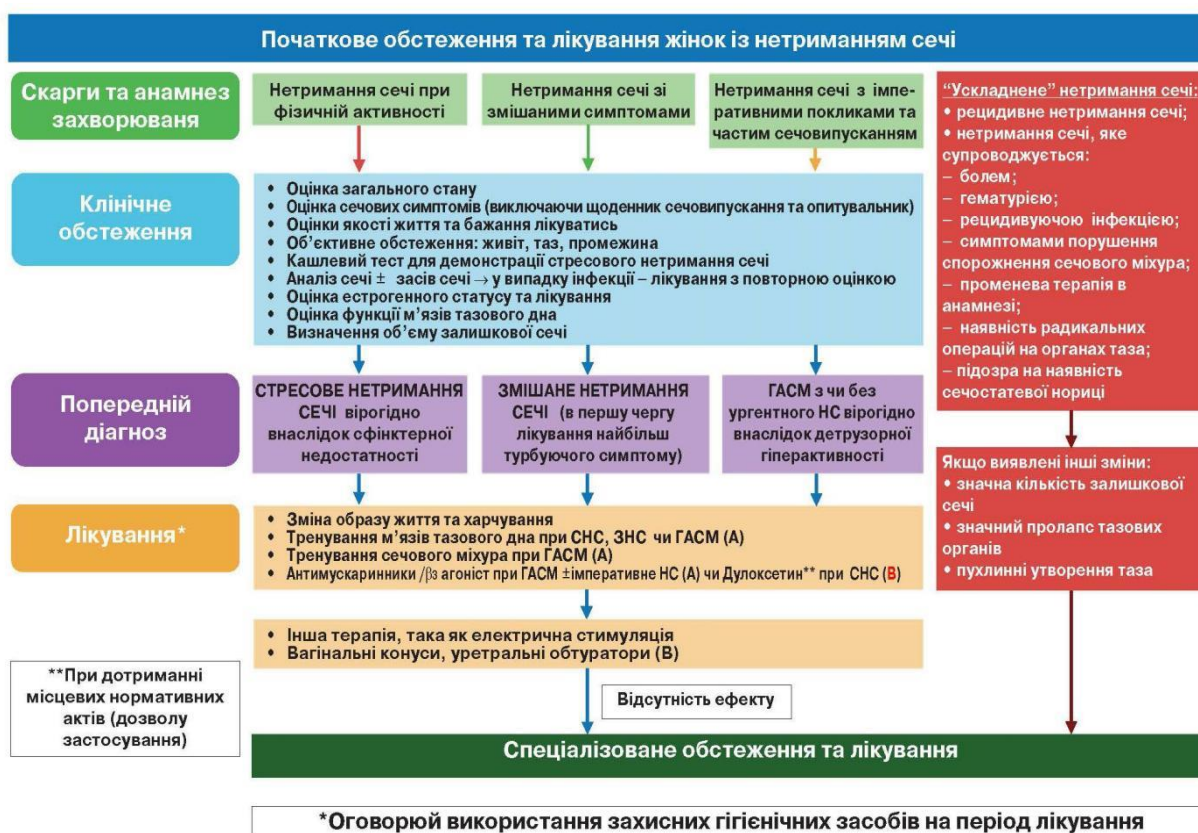

Схема 1. Початкове обстеження та лікування жінок із нетриманням сечі (ICI, 2017) [12].

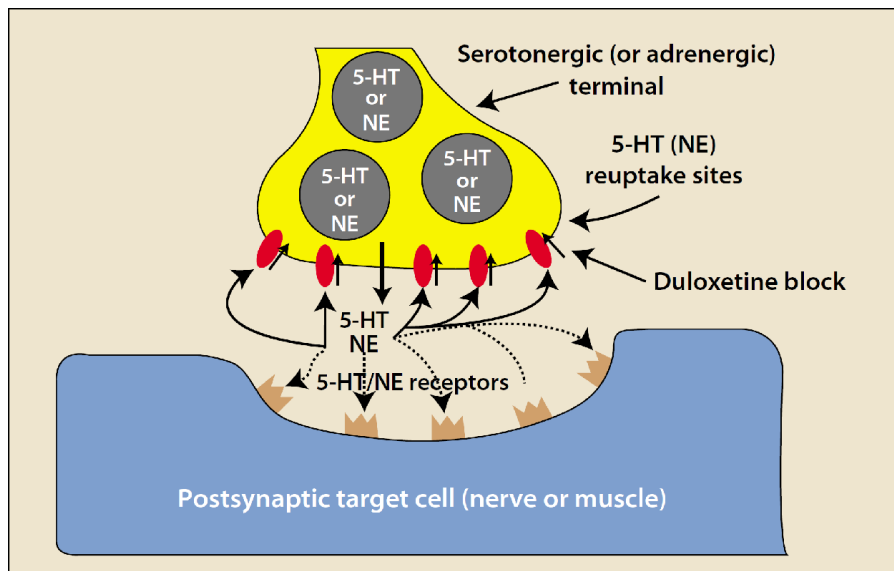

Рис. 1. Механізм дії дулоксетину [5].

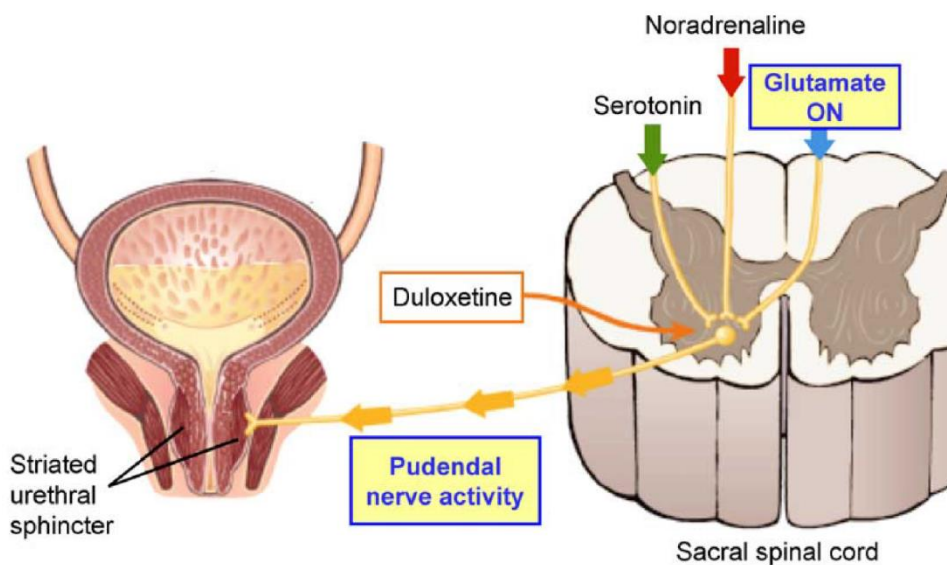

Рис. 2. Механізм дії дулоксетину на посмугований сфінктер уретри у жінок [5].

Матеріали та методи дослідження. Для оцінки ефективності препарату Нексетин (Nobel, Туреччина) при лікуванні стресового нетримання сечі у жінок без пролапсу тазових органів було відібрано 31 жінку після 18 років без порушення функцій печінки, нирок та за відсутності у них психічних хвороб. Всі жінки раніше не звертались до уролога і не проходили жодного лікування з приводу нетримання сечі. У всіх жінок був відсутній пролапс тазових органів

або були початкові ступені (безсимптомні пролапси тазових органів у межах піхви - I-II ст. за Baden – Walker) [13]. Ступінь тяжкості СНС визначали за Тетрадовим А.Н. (1968) [6]: I ст. – жінки втрачали сечу лише у вертикальному положенні; II ст. – жінки втрачали сечу у стоячому та лежачому положеннях (клінічно тяжча ступінь стресового нетримання сечі). Хворих зі змішаним та імперативним видами нетримання сечі (кількість сечовипускань більше 8-ми за день та 2-х за ніч; імперативне та змішане нетримання сечі) виключали із дослідження.

Всі жінки були оглянуті гінекологом для виключення захворювань внутрішніх статевих органів та невропатологом для виключення неврологічної патології. Хворі були розділені на 2 групи: першу групу склали 15 жінок із I ст. нетримання сечі за Тетрадовим А. Н. (1968), які приймали нексетин у дозі 40 мг двічі на день протягом одного місяця та виконували вправи для зміцнення м'язів тазового дна за Кегелем; другу групу склали 16 жінок із II ст. нетримання сечі за Тетрадовим А. Н. (1968), які приймали нексетин у дозі 40 мг двічі на день протягом одного місяця та виконували вправи для зміцнення м'язів тазового дна за Кегелем.

У випадку побічних ефектів (нудота, закріп, запаморочення, сухість у роті, стомлюваність, головний біль, втрата сну, сонливість) рекомендували жінкам приймати нексетин у дозі 40 мг один раз на день. Жінкам рекомендували проводити зміцнення м'язів тазового дна за Кегелем (повередньо під час вагінального огляду навчили їх цьому) таким чином: 150 стискань м'язів тазового дна рекомендували розділити на 3 прийоми (вранці, обід та вечір), при цьому половину вправ складали швидкі, сильні стискання (тривалістю 2-3 секунд із перервою у 5-7 секунд) та половину – повільні, сильні стискання (тривалістю 5-7 секунд із перервою у 10-15 секунд). В обох групах хворі заповнювали двічі опитувальник ICIQ – SF (до лікування та через 4 тижні) для визначення числа ICIQ (максимальне число ICIQ складає 21 бал) (табл. 1).

Одужанням вважали випадки повного утримання сечі жінками після

на вживання лише 40 мг один раз на добу, серед хворих II групи – також 4 (25%).

Ніхто із хворих не припинив призначене лікування. У хворих обох груп не відмічено жодного випадку одужання від проведеного лікування, покращення стану за опитувальником ICIQ – SF було статистично достовірним лише у першій групі хворих із I ст. стресового нетримання сечі. У хворих другої групи відмічено покращення стану, але статистично недостовірне.

Таблиця 2

Результати лікування жінок із стресовим нетриманням сечі при застосуванні нексетину.

	Число ICIQ (у балах)	
	До лікування	Після лікування
I група (15 хворих)	13,6 0,32	6,1 0,28*
II група (16 хворих)	17,1 0,35	15,2 0,41

* $P < 0,05$

Висновки. Проведене комплексне лікування жінок із СНС без пролапсу тазових органів із застосуванням нексетину у поєднанні з вправами для зміцнення м'язів тазового дна за Кегелем показало, що статистично підтвержене покращення стану утримання сечі відмічено у групі жінок із більш легким ступенем тяжкості СНС (I ст.), ніж у групі жінок із клінічно тяжким ступенем (II ст.). Необхідно провести подальше вивчення ефективності використання нексетину в комплексі із вправами для зміцнення м'язів тазового дна та інтравагінальною електростимуляцією сфінктерного апарату уретри.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Горовий В. І., Головенко В. П., Жук С. І. та ін. Шляхи підвищення ефективності лікування жінок із стресовим нетриманням сечі // Урологія. - 2006. - №2. – С. 40 – 49.
2. Горовой В. И., Жук С. И., Головенко В. П., Кулаковская О. В. Использование препарата “Yentreve” (дулоксетин) в комплексном лечении женщин со стрессовым недержанием мочи // Здоровье женщины. – 2006.

№4(28). – С. 234 – 235.

3. Горовий В. І., Головенко В. П., Жук С. І. та ін. Застосування препарату Yentreve (дулоксетин) у комплексному лікуванні жінок із стресовим нетриманням сечі // Тези доповідей 5-го Українсько – Польського симпозиуму урологів. – Львів, 2007. – С. 66 – 67.

4. Горовий В. І., Жук С. І., Головенко В. П. та ін. Перший досвід застосування препарату Yentreve (дулоксетин) у комплексному лікуванні жінок із стресовим нетриманням сечі // Вісник Вінницького національного медичного університету. – 2007. - №11(2/1) – С. 675 – 677.

5. Горовий В. І., Литвинець В. Є. Місце дулоксетину в консервативній терапії стресового нетримання сечі у жінок // Медичні аспекти здоров'я жінки. – 2021. - №3(138). – С. 1 - 9.

6. Нетримання сечі у жінок: навчальний посібник. За ред. Горового В. І., Яцини О. І. – Вінниця: ТОВ “ТВОРИ”, 2020. – 472 с.

7. Яцина О. І. Нетримання сечі у жінок: аспекти питання за даними соціологічного опитування // Урологія. – 2018. - №2. – С. 28 – 36.

8. Campbell-Walsh Urology / Wein A.J. et al. – 11th ed. – Philadelphia: Elsevier, 2016. – 4904 p.

9. EAU Guidelines on urine incontinence / Burkhard F. C. et al. - EAU, 2020. – 89 p.

10. Female urology / Raz S., Rodriguez L. V. – 3rd ed. – Elsevier Saunders, 2008. – 1038 p.

11. Haylen B. T., Ridder D., Freeman R. M. et al. An International Urogynecological Association (IUGA) / International Continence Society (ICS) joint report on the terminology for female pelvic floor dysfunction // Neurourology and Urodynamics. – 2010. – Vol. 29. – P. 4 – 20.

12. Incontinence / Albrams P. et al. - 6th ed. – ICS – ICUD, 2017. – 2336 p.

13. Urogynecology and reconstructive pelvic surgery / Walters M. D., Karram M. M. – 3rd ed. – Philadelphia: Mosby Elsevier, 2015. – 600 p.

ВПЛИВ АСОЦІЙОВАНОЇ ІНФЕКЦІЇ НА РОЗВИТОК НЕВИНОШУВАННЯ ВАГІТНОСТІ

Гошовська Аліса Володимирівна,

доцент кафедри акушерства,
гінекології та перинатології

Гуменна Ірина Віталівна,

студентка

Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Вступ. Упродовж останніх років спостерігається зростання ролі у перинатальній інфекційній патології груп інфекцій, що передаються статевим шляхом (ІПСШ) та порушення мікробної екології пологових шляхів жінки [1, 4, 7]. Інфекційно-запальні захворювання складають близько 70% від усіх захворювань та викликають різноманітні акушерські та перинатальні ускладнення, а саме: часті мимовільні викидні, у тому числі відмерлу вагітність, передчасні пологи, хоріоамніоніти, передчасне вилиття навколоплідних вод, плацентарну дисфункції, синдром затримки плоду та народження дітей з низькою до терміну гестації вагою, внутрішньоутробне інфікування плоду [2, 8, 9].

Захворювання, що викликаються хламідіями, мікоплазмами, цитомегаловірусом (ЦМВ), вірусом простого герпесу (ВПГ), а також їх поєднання з бактеріальними ураженнями статевих шляхів є однією із провідних причин перинатальної захворюваності та смертності. При цьому сама вагітність є фактором ризику загострення та розвитку інфекцій, викликаних як умовно патогенними мікроорганізмами, так і вірусно-бактеріальними змішаними інфекціями [7].

За статистикою у кожній другій жінки протягом вагітності виникає хоча б один епізод геніальної інфекції [3]. Для вагітних характерна висока частота мікробних та вірусних асоціацій. Частіше всього зустрічаються умовно патогенні мікроорганізми в поєднанні з вірусами чи внутрішньоклітинними

мікроорганізмами. Частота бактеріальних асоціацій складає 38-42%, бактеріально-вірусних – 36-84% [5, 7].

Актуальність даної проблеми пов'язана з особливостями перебігу запальних захворювань при вагітності такими, як переважно малосимптомний перебіг інфекційного процесу, відсутність паралелізму між важкістю інфекційного процесу у матері та інфікуванням плода, часте поєднання декількох вогнищ хронічних інфекцій та змішаний характер інфекції [6]. Не дивлячись на досягнення у сферах фармакології, мікробіології, інфектології, імунології та акушерства в цілому, проблема інфекційно-запальних захворювань та їх лікування під час вагітності залишається надзвичайно важливою для практичної охорони здоров'я.

Метою нашої роботи було дослідження впливу асоційованої інфекції на розвиток невиношування вагітності та визначення ролі прегравідарної підготовки у його профілактиці.

Матеріал та методи дослідження. В акушерській клініці були обстежені 90 вагітних із загрозою викидня у терміні гестації 8-12 тижнів. Середній вік пацієнток склав $27,3 \pm 1,4$ роки. Всі обстежувані були розподілені на дві групи: 1-у групу (основну) склали 50 вагітних із загрозою викидня та інфекціями статевих шляхів, 2-у групу (контрольну) – 40 вагітних із загрозою викидня та нормоценозом піхви. Критеріями виключення з груп були важкі екстрагенітальні захворювання, що сприяють невиношуванню вагітності, резус-сенсibiliзація, аномалії розвитку статевих органів, міома матки великих розмірів, багатоплідна вагітність, вагітність після екстракорпорального запліднення, підтверджений антифосфоліпідний синдром.

Був проведений аналіз вихідної клінічної характеристики, особливостей перебігу вагітності та пологів, акушерсько-гінекологічне дослідження.

Нами використані бактеріоскопічний, бактеріологічний, ультразвуковий методи дослідження, полімеразна ланцюгова реакція, рН-метрія виділень з піхви.

Статистичну обробку результатів досліджень здійснювали з виконанням

сучасних методів варіаційної статистики за допомогою стандартних програм статистичного аналізу Microsoft Excel 5.0.

Результати дослідження та їх обговорення. При вивченні віку, соматичного анамнезу та медико-соціальних характеристик жінок груп порівняння достовірної різниці не було виявлено. Середній вік пацієток був $28,0 \pm 3,3$ роки. За паритетом вагітності і пологів групи істотно не розрізнялися. Обтяжений акушерсько-гінекологічний анамнез мав місце у 38 ($76,0 \pm 6,8\%$) жінок основної та у 15 ($37,5 \pm 5,1\%$) вагітних контрольної групи ($p < 0,05$). Порушення менструальної функції (поліменорея, гіперменорея, дисменорея) відмічалися у 7 ($14,0 \pm 5,6\%$) жінок першої та у 5 ($12,5 \pm 4,8\%$) вагітних з групи порівняння ($p > 0,05$). Найбільш частими гінекологічними захворюваннями в групах були хронічний сальпінгоофорит та фонова патологія шийки матки (цервіцит, ектопія циліндричного епітелія, гострокінцеві кондиломи, поліп шийки матки). Вони відповідно спостерігалася у 16 ($32,0 \pm 7,8\%$) і у 11 ($22,0 \pm 7,1\%$) жінок основної групи та в 7 ($17,5 \pm 4,2\%$) і 5 ($12,5 \pm 3,8\%$) жінок контрольної групи.

Відсутність прегравідарної підготовки мала місце у 38 ($76,0 \pm 4,1\%$) вагітних інфекціями нижнього відділу статевого тракту і у 12 ($30,0 \pm 4,8\%$) жінок контрольної групи ($p < 0,05$).

У всіх жінок основної групи, на відміну від контрольної, були скарги на патологічні виділення, інколи турбували свербіж, печія, біль і дискомфорт у піхві. При огляді в дзеркалах реєструвалися значні чи помірні вершкоподібні, слизисто-гнійні виділення, гіперемована, інфільтрована з ерозіями та тріщинами слизова піхви. Інтенсивність симптомів була різною, від незначної до яскраво вираженої.

Високі значення рН спостерігалися у 35 (70%) пацієток (рН $6,5 \pm 0,5$), підвищені (рН $5,5 \pm 0,5$) у 15 (30%). Нормальних значень (рН 3,8–4,2) у основній групі зареєстровано не було. У вагітних з нормоценозом показники рН-метрії виділень з піхви були в межах 3,5–4,4 (в середньому $4,3 \pm 0,01$). Амінотест з 10%-м розчином КОН негативний у 36 (72%) пацієток,

слабкопозитивний у 11 (22%). Цікаво, що при цьому у всіх жінок лактобацили поступалися своїм домінуючим положенням аеробним бактеріям, при мікроскопії мазка визначалася велика кількість лейкоцитів, макрофагів, проміжного епітелію, у всіх полях зору.

Оскільки різні види порушень мікробіоти потребують істотно різних підходів до терапії, надзвичайно важливим було визначення складу асоціантів та їх кількість. За результатами мікробіологічного дослідження встановлено масивне мікробне заселення вагінального біотопу у жінок основної групи. При цьому лактобацили були відсутні у 88,0% (як відомо, останні у піхві є індикаторами здоров'я даного екологічного середовища). Спектр факультативно - анаеробних мікроорганізмів був високим. На відміну від пацієток з нормальною флорою, вагітні першої групи мали не факультативні, а анаеробні лактобацили, які недостатньо здатні продукувати перекис водню, що пригнічує ріст патогенних мікроорганізмів через пряму токсичну дію на них. Частіше за інших виділялися коагулазонегативні стафілококи (56,0% у кількості 10^3 - 10^8 КУО/мл), непатогенні корінебактерії (18,0% в кількості 10^3 - 10^4 КУО/мл) кишкова паличка (12,0% в кількості 10^3 - 10^4 КУО/мл). Особливу увагу заслуговує присутність в піхві жінок першої групи протея (8,0%- 10^3 - 10^4 КУО /мл), клебсієл (4,0% - 10^3 КУО / мл) і дріжджоподібних грибів роду кандіда (54,0 % - 10^3 - 10^6 КУО/мл).

При порівнянні мікробного пейзажу жінок другої групи виявлені лактобацили в досить високому титрі - 10^5 - 10^9 КУО/мл.

В ході дослідження всі жінки були обстежені методом ПЛР для визначення збудників секс-трансмисивних інфекцій (Ch. Trachomatis, M. Genitalium, Tr. Vaginalis, N.Gonorrhoeae) в статевому тракті. Із 50 обстежуваних основної групи 37 (74,0 ± 4,1%) були виявлені вище перераховані мікроорганізми у різних варіаціях. У контрольній групі з 40 жінок у 9 (22,5±8,1%) результат був позитивним.

У вагітних із загрозою викидня на тлі інфекції статевих шляхів найбільш поширеними мікробно-вірусними асоціаціями були: бактеріальний вагіноз і

кандидоз у поєднанні з уреа-, мікоплазмозом, хламідіозом (32%); бактеріальний вагіноз, кандидоз, внутрішньоклітинні інфекції та вірусні ураження (ЦМВ, ВПГ) (30%); бактеріальний вагіноз, кандидоз і трихомоніаз (20%); кандидоз, внутрішньоклітинні інфекції (уреа-, мікоплазмоз, хламідіоз), токсоплазмоз та вірусні інфекції (ВПГ, ЦМВ) (12%).

Подальший перебіг гестаційного періоду ускладнився загрозою переривання вагітності у $56,0 \pm 4,7\%$ вагітних основної групи та у $35,0 \pm 7,8\%$ в контролі. У 3 ($6,0 \pm 4,8\%$) жінок першої групи вагітність перервалася спонтанно до 22 тижнів та у двох пацієнток ($4,0 \pm 4,8\%$) діагностована відмерла вагітність у терміні 9-10 тижнів. Передчасні пологи частіше мали місце у жінок з інфекціями статевих шляхів, порівняно з контролем, відповідно у $32,0 \pm 4,5\%$ та $10,0 \pm 5,4\%$ випадків. В основній групі передчасний вилив навколоплідних вод зареєстровано у $34,0 \pm 4,7\%$ спостережень, у контролі - у $12,5 \pm 6,1\%$ жінок. Хоріоамніоніт мав місце у 9 ($18,0 \pm 2,7\%$) інфікованих роділь та у 1 ($2,5 \pm 4,4\%$) з групи порівняння. У 7 ($14,0 \pm 8,3\%$) зразках плацент основної і в 3 ($7,5 \pm 6,7\%$) зразках контрольної групи методом ПЛР були виявлені *U. parvum*, *U. urealyticum*, *M. hominis*, *M. genitalium*. Наявність в посліді мембраніту була пов'язана з виявленням в тканині плаценти *U. parvum* ($r_s = 0,36$, $p < 0,05$), *M. hominis* ($r_s = 0,54$, $p < 0,05$) і *M. genitalium* ($r_s = 0,54$, $p < 0,05$), а омфаловаскуліту - з виявленням *U. parvum* ($r_s = 0,54$, $p < 0,05$), *M. hominis* ($r_s = 0,58$, $p < 0,05$) і *M. genitalium* ($r_s = 0,58$, $p < 0,05$).

У новонароджених від матерів з патологічним біотопом піхви у 4,5 рази частіше спостерігалися інфекційно-запальні ускладнення у новонароджених. Пацієнтки основної групи у 5,1 разів більше порівняно з групою контролю малигнійно-септичні ускладнення у післяпологовому періоді ($p < 0,05$).

Висновки. Жінки з інфекціями нижнього відділу статевого тракту складають високу групу ризику по перинатальним та післяпологовим ускладненням.

У вагітних із загрозою викидня на тлі інфекції статевих шляхів частіше зустрічаються мікробно-вірусні асоціації, ніж моноінфекція. Беручи до уваги

негативні наслідки інфекції нижнього статевого тракту на подальший перебіг вагітності та пологів і стан новонароджених, на етапі прегравідарної підготовки слід проводити дослідження мікробіоти піхви.

Під час вагітності необхідно проводити ретельне обстеження жінок із своєчасним виявленням факторів ризику розвитку невиношування, внутрішньоутробного інфікування та їх адекватну корекцію.

Рекомендувати всім жінкам обов'язкове проведення прегравідарної підготовки з дослідженням біотопу піхви.

Перспективи подальших досліджень. Поглиблене вивчення змін мікробіоти піхви у жінок з невиношуванням та своєчасна корекція її порушень матиме практичне значення щодо розробки комплексних методів лікування загрози переривання вагітності у даного контингенту вагітних та профілактики перинатальних ускладнень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бубнова Н. И., Тютюнник В. Л., Михайлова О. И. Репродуктивные потери при декомпенсированной плацентарной недостаточности, вызванной инфекцией. *Акушерство и гинекология*. 2020; 4: 44-48.
2. Венцківський Б. М., Заболотна А. В., Зелінський О. О., Сенчук А. Я. Інфекція та вагітність. *ОКФА Одеса-БАГ*. 2017: 362.
3. Доброхотова Ю. Э. Угроза прерывания беременности различных сроков гестации. Тактика и стратегия современной терапии. М.: РНИМУ им. Н. И. Пирогова. 2013
4. Камлюк А. М. Невынашивание беременности – современный взгляд на проблему. *Репродуктивное здоровье в Беларуси*. 2016; 4: 15-21.
5. Каткова Н. Ю. Ведение беременности и родов при плацентарной недостаточности инфекционного генеза. *АГ-инфо*. 2021; 4: 16-28.
6. Сидельникова В. М. Подготовка и ведение беременности у женщин с привычным невынашиванием: метод. пособия и клин. протоколы. *МЕД пресс-информ*. 2017: 224.

7. Чайка В. К., Демина Т. Н., Иотенко Б. А., Филиппова Н. Г., Форсова Н. А. Ассоциированная инфекция: Прегравидарная подготовка и тактика ведения беременности и родов: методические рекомендации. Донецк. 2017: 30.

8. Romero R., Gotsch F., Pineles B., Kusanovic JP. Inflammation in pregnancy: its roles in reproductive physiology, obstetrical complications, and fetal injury. *Nutr. Rev.* 2017; 65(12, Pt 2): 194-202.

9. Goldenberg R., Culhane J., Lams J. Epidemiology and causes of preterm birth. *Lancet.* 2018; 371: 75-84.

**РОЛЬ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ МЕТОДІВ ДІАГНОСТИКИ
ВНУТРІШНЬОУТРОБНОГО СТАНУ ПЛОДА
ПРИ ПРОЛОНГОВАНІЙ ВАГІТНОСТІ**

**Гошовська А. В.
Діжицький О. М.**

Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Анотація. В статті наведені основні показники діагностики внутрішньоутробного стану плода у жінок з переношеною вагітністю.

Кардіотокографічна діагностика – це одна із перших ланок віддзеркалення внутрішньоутробного стану плода, що служить сигналом для подальшого спостереження та тактики ведення жінок в терміні гестації більше 40 тижнів. Найбільш інформативними показниками, що відображають внутрішньоутробний стан плода, за даними КТГ є базальна частота серцевих скорочень, амплітуда, частота миттєвих осциляцій, кількість, амплітуда, тривалість акцелерацій та децелерацій та реактивність не стресового тесту.

Більш значні порушення параметрів, які діагностовані під час запису кардіотокограм у жінок з переношеною вагітністю, а саме зниженням АМО та кількості осциляцій, зменшення кількості акцелерацій, одночасне збільшення варіабельних, глибоких, довготривалих децелерацій під час вагітності та виникнення пізніх децелерацій в пологах (dip II, dip III), зростання відсотка стабільного ритму зі значними ділянками монотонності і синусоїдального ритму вказував на порушення внутрішньоутробного стану плода : гіпоксію, дистрес плода та порушення плацентарного кровообігу у 87,6% випадків жінок з переношеною вагітністю. Необхідно зазначити, що за даними КТГ у більшості жінок контрольної групи був діагностований задовільний стан плода.

Для діагностики порушень плацентарного комплексу та внутрішньоутробного стану плода існують безліч різноманітних методів, однак

одним із перших та достовірних методів є кардіотокографічне дослідження Дані КТГ дозволяють своєчасно діагностувати, попередити загрозовий стан плода (гіпоксію, дистрес) під час вагітності, пологів та прийняти правильну акушерську тактику щодо ведення даної пацієнтки.

Ключові слова: вагітність, кардіотокограма, плацентарний комплекс

Вступ. Проблема переношеної вагітності та запізнених пологів до цього часу представляє великий науковий інтерес для акушер-гінекологів та перинатологів, оскільки основною причиною гестаційних ускладнень при терміні гестації більше 40 тижнів є порушення функції плацентарного комплексу. Важливість і актуальність проблеми пояснюється великим числом ускладнень під час вагітності, пологах та післяпологовому періодах. Для діагностики порушень плацентарного комплексу та внутрішньоутробного стану плода існують безліч різноманітних методів, однак одним із перших та достовірних методів є кардіотокографічне дослідження.

За статистикою у кожній третій вагітній відбувається пролонгація вагітності більше 40 тижнів, своєчасна інструментальна діагностика внутрішньоутробного стану плоду попереджає виникнення гестаційних ускладнень під час вагітності та пологів.

Мета дослідження. Головною метою цієї роботи є діагностувати особливості кардіотокографічних показників у жінок з ознаками переношеної вагітності та порівняти отримані результати з показниками жінок до 40 тижнів гестації.

Матеріали та методи. Для оцінки результатів кардіотокографічних даних нами було проведено розподіл вагітних на 2 групи: основну групу склали 30 вагітних з переношеною вагітністю в терміні 41-42 тижні та контрольну групу склали 20 здорових вагітних в терміні 37-40 тижнів гестації. Для діагностики переношеної вагітності нами приймалися до уваги наступні дані: підрахунок терміну гестації по менструальному циклу, овуляції, УЗД скринінгових методах дослідження, перших рухах плода, відкриття декретної

відпустки. В комплексі проведених досліджень були включені: ехографічні обстеження (фетометрія, плацентографія, БПП та доплерометричні дані кривих швидкостей кровотку), кардіотокографія, амніоскопія. Слід зазначити, що розподіл груп по віковій категорії складав від 20 до 35 років. Першовагітні 18(30%), повторновагітні – 42 (70%). Найбільш частими екстрагенітальними захворюваннями у жінок основної групи були: анемія I та II ступеня 12 (40%), захворювання ШКТ- 6(20%), захворювання сечовидільної системи – 5 (16,6%), варикозне розширення вен нижніх кінцівок –8(26,7%), захворювання щитоподібної залози – 4 (13,3%). Проводячи ретроспективний аналіз медичної документації зазначено, що у жінок основної групи спостерігались такі гестаційні ускладнення: загроза самовільного викидня без кровомазання – 16 (53,3%), загроза самовільного викидня з кровомазанням у ранньому ембріональному періоді з частковим відшаруванням хоріона -8 (26,7%), ранні гестози – 9 (30%), СЗРП I та II ст. – 7 (23,3%). Для діагностики внутрішньоутробного стану плода всім вагітним (основна та контрольні групи) проведено кардіотокографічне дослідження.

Результати і обговорення. Всім жінкам основної та контрольної груп виконано кардіотокографічне дослідження (КТГ). За даними КТГ оцінювали такі параметри: базальна частота серцевих скорочень (БЧСС),варіабельність ЧСС(амплітуду і частоту осциляцій), наявність і тип тимчасових змін БЧСС у вигляді прискорення (акцелерація), чи уповільнення (децелерація)серцевого ритму. Встановлено, що у жінок основної групи (табл.1) зміна базальної частоти серцевих скорочень (БЧСС) в бік тахікардії ($p>0,05$) сягала 175,8пош/хв і більше, однак у 32,5% випадків цей показник перебував на рівні 110-170 пош/хв. Стійка брадикардія була зафіксована у 2 жінок (6,6%). Реактивність автономної системи у плода доповнюється оцінкою варіабельності. Варіабельність свідчить про відхилення від середнього рівня базального ритму у вигляді осциляцій. Оцінку варіабельності базального ритму проводили за амплітудою і частотою. У жінок основної групи з проявами функціональних порушень плацентарного комплексу амплітуда миттєвих

осциляцій(АМО) порівняно з нормою зменшувалася і КТГ зазвичай мала сплюснений, монотонний низькоамплітудний та низькочастотний ритм. АМО знижувалася до $4,2 \pm 0,2$ мм ($p < 0,001$) у жінок з проявами перенесеної вагітності проте, у жінок контрольної групи цей показник сягав в межах $10,8 \pm 0,52$ мм. Частота осциляцій у жінок основної групи сягала $3,1 \pm 0,12$ осц./хв, коли у жінок контрольної групи цей показник сягав в межах $7,5 \pm 0,18$ осц./хв. Прояв зафіксованого монотонного ритму кривої свідчить про гіпоксичні порушення плода у жінок основної групи.

Акцелерації – це показник стабільного функціонального стану плода, який найбільше відмічався у групі контролю. Так кількість акцелерацій у здорових жінок (у терміні до 40 тиж. вагітності) на протязі 20 хв. дослідження сягала $6,9 \pm 0,24$, амплітуда – $22,6 \pm 1,20$, тривалість – $14,6 \pm 0,57$ с. Слід зазначити, що у жінок основної групи у порівнянні з групою контролю значно знижувалася так кількість акцелерацій сягала $1,5 \pm 0,37$ ($p < 0,001$). Амплітуда становила $15,6 \pm 1,5$ ($p < 0,01$), тривалість відповідно, $8,9 \pm 0,58$ с. ($p > 0,05$).

Негативний показник, який відображав патологічний стан плода у вигляді вираженої гіпоксії, що спостерігався переважно у жінок основної групи. Кількість децелерацій у жінок основної групи сягав $4,6 \pm 0,29$ ($p < 0,001$), амплітуда сягала $25,1 \pm 1,81$ ($p < 0,05$), тривалістю $3,62 \pm 0,41$ с. ($p < 0,001$). Проте, діагностовано, що у жінок контрольної групи кількість децелерацій була незначною $1,3 \pm 0,2$, амплітуда сягала $1,54 \pm 1,32$, тривалість – $0,6 \pm 0,06$ с.

Таблиця 1

Показники кардіотокограм у обстежених вагітних (M±m)

Показники КТГ	Групи вагітних	
	Основна група (n =30)	Контрольна група (n =20)
БЧСС, пош./хв.	$175,8 \pm 2,3$	$145,6 \pm 1,03$
АМО, пош./хв.	$4,2 \pm 0,2$	$10,8 \pm 0,52$
Чосцосц./хв.	$3,1 \pm 0,12$	$7,5 \pm 0,18$
Акцелерації	Кількість	$6,9 \pm 0,24$
	Амплітуда, пошт./ хв.	$22,6 \pm 1,2$

	Тривалість, с	8,9±0,58	14,6±0,57
Децелерації	Кількість	4,6±0,29	1,3±0,2
	Амплітуда, пошт./ хв.	25,1±0,81	15,4±1,32
	Тривалість, с	3,62±0,41	0,6±0,006
Рухи		3-6	5-10

Оцінюючи дані КТГ жінок у пологах слід відмітити, що у жінок основної групи з'являлися пізні dip II, dip III децелерації, що свідчило про важку гіпоксію та дистрес плода, що слугувало до термінового пологорозрішення шляхом кесаревого розтину. Так у жінок основної групи кількість децелерацій варіювала від 4,6 - 5,7±0,12; амплітуда коливалася в межах 16-23 пошт./хв. 19,6±0,41 пошт./хв., тривалість становила від 18-31 с – 24,2±0,77 с. Проте, у жінок контрольній групі вагітних спостерігалися поодинокі, спорадичні, короткотривалі децелерації, що виникали у відповідь на рухи плоду. Кількість децелерацій становила 1,3 – 2,1±0,08, амплітуда коливалася у межах від 16 до 19 пошт./хв. – 17,4± 0,12пошт./хв., а тривалість коливалася в межах 15-19 с. і в середньому становила 17,2±0,16 с. З початком пологової діяльності у здорових вагітних спостерігали поодинокі, періодичні (ранні) децелерації: dip 0, dip I, які тривали не більше 15 с.

Оцінюючи рухову активність плоду у жінок основної та контрольної груп на момент запису КТГ(20хв.)діагностовано, що кількість рухів плоду у жінок основної групи в 3-6, проте у жінок контрольної групи рухова активність плоду сягала в межах 5-10.

Більш значні порушення параметрів, які діагностовані під час запису кардіотокограму жінок основної групи, а саме, зниженням АМО та кількості осциляцій, зменшення кількості акцелерацій, одночасне збільшення варіабельних, глибоких, довготривалих децелерацій під час вагітності та виникнення пізніх децелерацій в пологах (dipII, dipIII), зростання відсотка стабільного ритму зі значними ділянками монотонності і синусоїдального ритму вказував на порушення внутрішньоутробного стану плода: гіпоксію, дистрес плода та порушення плацентарного кровообігу у 87,6% випадків у

жінок з переношеною вагітністю. Необхідно зазначити, що за даними КТГ у більшості жінок контрольної групи був діагностований задовільний стан плода.

Висновки. Отже, найбільш інформативними показниками, що відображають внутрішньоутробний стан плода, за даними КТГ є базальна частота серцевих скорочень, амплітуда, частота миттєвих осциляцій, кількість, амплітуда, тривалість акцелерацій та децелерацій та реактивність не стресового тесту. Дані КТГ дозволяють своєчасно діагностувати, попередити загрозливий стан плода (гіпоксію, дистрес) під час вагітності, пологів та прийняти правильну акушерську тактику щодо ведення даної пацієнтки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Besyedin V. M., Doroshenko-Kravchuk M. V. (2016). Stan hormonal'noyi funktsiyi platsenty u nemolodykh pershorodyachykh, mozhlyvosti kompleksnoyi terapiyi fetoplatcentarnoyi nedostatnosti [The state of hormonal function of the placenta in older primiparous women, the possibility of complex therapy of fetoplacental insufficiency]. *Visn. nauk. doslidzhen'*. №2(35). S.227-229.
2. Dashkevych V. Ye., Yanyuta S. M. (2017). Platsentarna nedostatnist': suchasni aspekty patohenezu, diahnostyky, profilaktyky ta likuvannya [Placental insufficiency: modern aspects of pathogenesis, diagnosis, prevention and treatment]. *Mystetstvo likuvannya*. №4. S.20-36.
3. Kalinovs'ka I. V. (2018). Doslidzhennya rivnya £-mikrohlobulinu v materyns'kiy syrovattsi krovi pry platsentarniy formi fetoplatcentarnoyi nedostatnosti u rizni terminy vahitnosti [Study of the level of £ -microglobulin in maternal serum in the placental form of fetoplacental insufficiency at different stages of pregnancy]. *Odes. medychny zhurnal*. №2. S.51-56.
4. Reznichenko H. I., Besarabov Yu. M. (2016). Patohenetychni ta klinichni aspekty khronichnoyi platsentarnoyi nedostatnosti, profilaktyka i likuvannya [Pathogenetic and clinical aspects of chronic placental insufficiency, prevention and treatment]. *Zaporizhs'kyu med. zhurn*. №2. pp.75-79.
5. Rets Yu. V. (2018). Hormonal'no-hystometrycheskye korrelyatsyy pry

khronycheskoy platsentarnoy nedostatochnosti [Hormonal-histometric correlations in chronic placental insufficiency]. *Vopr. gynecol., akush. y perytol.* T.7, №1. pp.12-15.

6. Fylyppov O. S., Kazantseva A. A. (2017). Prohnostycheskaya znachymost' razlychnykh metodov dyahnostyky fetoplatsentarnoy nedostatochnosti [Prognostic significance of various methods for diagnosing fetoplacental insufficiency]. *Problemy reproduktsyy.* №3. pp.60-64.

7. Chepka Yu. L. (2019). Prohnozuvannya fetoplatsentarnoyi nedostatnosti na osnovi statystychnoho bahatofaktornoho komp'yuternoho analizu [Prediction of fetoplacental insufficiency based on statistical multifactor computer analysis]. *Ukrayins'kyy medychnyy chasopys.* №1(33). pp.105.-108.

УДК: 723-46:32.12

**РЕЗУЛЬТАТИ ПОКАЗНИКІВ КРОВОТОКУ В МАТКОВИХ АРТЕРІЯХ У
ВАГІТНИХ НА ФОНІ ЗАПАЛЬНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ЖІНОЧИХ
СТАТЕВИХ ОРГАНІВ**

Гошовська Аліса Володимирівна

кандидат медичних наук, асистент

Крижевська Адріана Іванівна

студентка

«Буковинський державний медичний університет»,
кафедра акушерства, гінекології та перинатології
м. Чернівці, Україна

Анотація. Чисельними дослідженнями доведено, що інфекція є однією із основних причин, що призводять до формування ПД та визначає стан здоров'я новонароджених. Під впливом різноманітних факторів, а саме інфекційних, які в залежності від біологічної специфіки негативно впливають на статеві клітини батьків, розвиток зародка, формування трофобласту і плаценти, що в свою чергу призводить до порушення функції плацентарного комплексу та гестаційних ускладнень під час вагітності.

Вступ. Дослідження кровотоку в маткових артеріях на малих термінах гестації у жінок з інфекціями статевих шляхів є актуальним. Отримання нових даних про механізми регуляції кровообігу в маткових артеріях на етапі формування плацентарного комплексу при фізіологічній і ускладненій вагітності дозволить доповнити питання патогенезу розвитку та профілактики плацентарної дисфункції.

Мета дослідження: визначити матковий кровотік у вагітних на фоні запальних захворювань жіночих статевих органів в ранньому триместрі гестації.

Матеріали і методи. Дослідження матково-плацентарного кровообігу здійснювали на ультразвуковому діагностичному приладі "SonoAce 8000 Life". При цьому проводили кольорове доплерівське картування та імпульсну

доплерометрію маткових артерій. Оцінку кривих швидкостей кровоплину здійснювали шляхом визначення систоло-діастолічного відношення (С/Д), індексу резистентності (ІР) та пульсаційного індексу (ПІ).

Визначено доплерометричну картину особливостей маткового кровотоку у жінок основної та контрольної груп.

Нами використані бактеріоскопічний, бактеріологічний, ультразвуковий методи дослідження, полімеразна ланцюгова реакція, рН-метрія виділень з піхви.

Згідно поставленої мети було проведено дослідження 67 жінкам в 6-7 та 12-14 тижнів гестації. Основну групу склали 37 жінок з ознаками запальних захворювань жіночих статевих органів, контрольну групу склали 30 жінок практично здорові.

Результати досліджень.

Критеріями скринінг-діагностики були: значна чи помірنا кількість гомогенних виділень з піхви молочного кольору з неприємним різким запахом; рН вагінального вмісту $\geq 4,5$; позитивний амінний тест; «ключові» клітини в мазках вагінальних виділень, пофарбованих за Грамом.

У жінок з БВ рН вагінального вмісту знаходилося в межах від 4,5 до 7,2 (в середньому $5,8 \pm 0,09$). У пацієток з нормоценозом показники рН-метрії виділень з піхви були в межах 3,5–4,4 (в середньому $4,3 \pm 0,01$). У основній групі амінний тест був позитивним у всіх жінок.

За результатами мікробіологічного дослідження встановлено масивне мікробне заселення вагінального біотопу у жінок основної групи. При цьому лактобацили були відсутні у 88,0% ($p < 0,05$) (як відомо, останні у піхві є індикаторами здоров'я даного екологічного середовища). Частіше за інших виділялися коагулазонегативні стафілококи (56,0% у кількості 10^3 - 10^8 КУО/мл), непатогенні корінебактерії (18,0% в кількості 10^3 - 10^4 КУО/мл), кишкова паличка (12,0% в кількості 10^3 - 10^4 КУО/мл). При порівнянні мікробного пейзажу жінок другої групи виявлені лактобацили в досить високому титрі 10^5 - 10^9 КУО/мл. Особливу увагу заслуговує присутність в піхві жінок першої

групи протеза ($8,0\% - 10^3-10^4$ КУО /мл), клібсіел ($4,0\% - 10^3$ КУО / мл) і дріжджоподібних грибів роду кандіда ($54,0\% - 10^3-10^6$ КУО/мл).

Спектр факультативно - анаеробних мікроорганізмів був високим. На відміну від пацієток з нормальною флорою, хворі з БВ мали не факультативні, а анаеробні лактобацили, які недостатньо здатні продукувати перекис водню, що пригнічує ріст патогенних мікроорганізмів через пряму токсичну дію на них. Таким чином, проведене дослідження показало, що тести скринінг діагностики БВ найчастіше збігалися з результатами класичної мікробіологічної діагностики.

Доплерометричне дослідження показників кровоплину в маткових артеріях виявляло достовірне збільшення індексів судинного опору у 14 (46,7%) ($p>0,05$) вагітних основної групи спостереження. Так, показники судинної резистентності в маткових артеріях були вище нормативних величин, в середньому, в 1,5-2 рази (С/Д - $2,9\pm 0,45$; ПІ - $1,82\pm 0,09$; ІР - $0,46\pm 0,04$). Криві швидкостей кровоплину в маткових артеріях характеризувалися низьким діастолічним компонентом. У 14,3% випадків на доплерограмі була виявлена патологічна виїмка у фазу діастолі.

У контрольній групі в басейні маткової артерії спостерігався низькорезистентний кровоплин. Криві швидкостей кровоплину в маткових артеріях характеризувалися низькою пульсацією і високим діастолічним компонентом. Середні значення показників судинного опору С/Д, ПІ та ІР в маткових артеріях склали, відповідно $1,91\pm 0,6$; $0,58\pm 0,04$; $0,33\pm 0,08$, що відповідало межах допустимих норм для даного терміну гестації.

Вагітним основної групи з порушенням матково-плацентарним кровообігом встановлено діагноз первинної плацентарної дисфункції, що формується, у зв'язку з чим їм призначена відповідна патогенетична терапія згідно клінічних протоколів МОЗ України.

Надалі в 30 тижнів гестації діагноз плацентарної дисфункції мав місце у 2 (14,3 %) ($p>0,05$) із 14 обстежуваних, а ЗВУР плода виявили у 1 (7,1%) ($p>0,05$) вагітної з цієї групи після лікування.

Висновки. В результаті проведеного дослідження були виявлені достовірні зміни в доплерометричних показниках кровотоку у маткових артеріях обстежуваних вагітних з бактеріальним вагінозом. Дані діагностичні критерії дозволили виявити недостатність плацентарного ложа, на доклінічній стадії діагностувати ППД (у 8-12 тижнів вагітності). Рання, патогенетично обґрунтована корекція виявлених порушень, дозволила знизити ризик розвитку плацентарної дисфункції та ЗВУР плода у жінок з бактеріальним вагінозом порівняно із середньо популяційними даними

Перспективи подальших досліджень. Вивчення екстраембріонального кровотоку (яєчникова артерія, міжворсинчастий простір) в періоді формування плацентарного комплексу у жінок на фоні запальних захворювань жіночих статевих органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Dashkevych V. YE., Yanyuta S. M. Platsentarna nedostatnist': suchasni aspekty patohenezu, diahnostryky, profilaktyky ta likuvannya. Mystetstvo likuvannya. 2017; 4: 20-36.
2. Kravchenko A. V. Otsinka efektyvnosti medykamentozne korektsiyi matkovo-platsentarnoyi i plodovo-platsentarnoyi form dysfunktsiyi platsenty. Zdorov'ya zhinky. 2016; 9: 45-46.
3. Tsynzerlynh V. A. Perynatal'nye ynfektsyy. (Voprosy patoheneza, morfolohycheskoy dyahnostryky y klynyko-morfolohycheskykh sopostavlenyy). Praktycheskoe rukovodstvo. SPb: Élby SPb. 2014: 352.
4. Medvedev M. V. Dopplerovskoye issledovaniye matochno-platsentarnogo i plodovo-platsentarnogo krovotoka. Klinicheskoye rukovodstvo po ul'trazvukovoy diagnostike. T.2. M: Vidar. 2016: S. 256-279.
5. Benirschke K., Kaufmann P., Baergen R.N. Pathology of the Human Placenta. New York: Springer. 2015: 1050.

СУЧАСНІ ЛІТЕРАТУРНІ ДАНІ ЩОДО ВРОДЖЕНИХ ВАД СЕРЦЯ

Гринюк Ольга Євгенівна
Хованець Крістіна Русланівна
Чернівці, Україна

Вроджені вади розвитку є серйозною проблемою сьогодення. Незважаючи на плідну роботу науковців з вивчення питань, пов'язаних із народженням дитини з вадами розвитку, питома вага цієї патології залишається високою і не має тенденції до зниження, що пояснює актуальність теми, яка вивчається. Згідно з даними Міжнародного центру EUROCAT, за останні 20 років частота виявлення вроджених вад у новонароджених зросла і коливається в широкому діапазоні – від 10,3 до 32,3 на 1000 немовлят. Середня кількість зареєстрованих вроджених вад в Україні становить 29 на 1000 немовлят. У структурі захворюваності дітей України вроджені вади складають 0,5 % спостережень.

У періоді новонародженості існує ряд вад, які можуть загрожувати життю дитини. Це так звані критичні вади, за яких надання кардіохірургічної допомоги показано у перші дні або навіть у перші години життя дитини: синдром гіпоплазії лівого відділу серця, критична коарктація аорти, критичний стеноз легеневої артерії, атрезія легеневої артерії з інтактною міжшлуночковою перегородкою, різко виражений аортальний стеноз, транспозиція магістральних артерій. За умов проведення рутинної ехокардіографії плода можливо виявити тільки 35% критичних вроджених вад серця.

Коарктація аорти – одна з найбільш поширених вад серця та великих судин, яка становить близько 8% випадків вроджених вад серця у народжених живими. Це порушення нормального розвитку аорти у вигляді формування локального звуження просвіту дуги аорти в проекції її перешийка аж до повного переривання. Геометрія дуги аорти у плода за умов коарктації аорти відрізняється від нормальної та може бути виявлена вже у другому триместрі вагітності. Кут між перешийком та дистальною дугою аорти є простим для

вимірювання морфологічним показником, що має важливе значення для прогнозування неонатальної коарктації аорти у плодів до 32 тижнів гестації.

Під синдромом гіпоплазії лівих відділів серця розуміють – групу аномалій розвитку серця, яка характеризується недорозвиненням його лівих камер, атрезією або стенозом аортального та / або мітрального отворів і гіпоплазією висхідної частини аорти. Частота синдрому гіпоплазії лівих відділів серця становить 1-8% усіх вроджених вад серця. При цій патології 72% новонароджених помирають на першому тижні життя.

Транспозиція магістральних судин – це вроджена вада серця, при якій аорта відходить від правого шлуночка, а легенева артерія – від лівого шлуночка, найчастіше аорта лежить попереду і праворуч від легеневої артерії (70%). При транспозиції магістральних артерій, яка зумовлює значні патофізіологічні зміни кровообігу плода, більшість новонароджених мають нормальну вагу при народженні. Це пов'язано з тим, що проста транспозиція магістральних судин або дефект міжшлуночкової перегородки не призводить до змін антеградного кровотоку внутрішньоутробно, тобто вони до народження значно не еволюціонують. Нормальний ріст камер серця і магістральних судин залежить від антеградного кровотоку.

Критичний стеноз легеневої артерії становить приблизно 11 % від усіх вроджених вад серця, його можна порівнювати за поширеністю з дефектами міжшлуночкової або міжпередсердної перегородок, характеризується наявністю перешкод, які уповільнюють загальний потік крові в ділянці клапана легеневого стовбура. Основною причиною виникнення даної патології є зрощення стулок клапана. У більшості випадків утворюється суцільна мембрана, в якій у центрі залишається отвір. Це вроджена вада розвитку, яка діагностується у новонароджених.

Стеноз устя аорти – це група вроджених вад серця, яка характеризується порушенням відтоку крові з лівого шлуночка до аорти. Розрізняють підклапанний (20-25%), надклапанний (5-10%) і клапанний (50-70%) стеноз. За цієї патології найбільш часто аортальний клапан є двостулковим, при цьому

отвір розташований ексцентрично, інколи клапан складається з однієї стулки, ще рідше клапан складається з трьох стулок, які зрощені між собою однією або двома спайками.

Атрезія легеневої артерії з інтактною міжшлуночковою перегородкою є рідкою вродженою вадою серця і характеризується відсутністю відтоку крові від правого шлуночка до легеневої артерії або через дефект міжшлуночкової перегородки до лівого шлуночка. Вихід із правого шлуночка у 75% випадків відсутній за рахунок повного зрощення стулок клапана легеневої артерії. У 25% випадків атрезія сформована шляхом м'язої облітерації артеріального конуса правого шлуночка. Для атрезії легеневої артерії з інтактною міжшлуночковою перегородкою характерним є різний ступінь гіпоплазії тристулкового клапана і правого шлуночка. Дана вада часто поєднується з аномаліями вільцевого кровообігу за рахунок наявності вільцево-серцевих норниць, стенозу або атрезії вільця вільцевих артерій.

Отже, правильна тактика ведення вагітних з кардіологічною патологією у плода має включати сучасну і точну діагностику, детальне динамічне спостереження з оцінкою анатомічних, функціональних і гемодинамічних параметрів, адекватну медикаментозну терапію, вивчення етіологічних факторів та патогенетичних механізмів розвитку вад серця з метою зменшити летальність, частоту розвитку ускладнень, збереження здоров'я матері і дитини, покращити результати хірургічної корекції вроджених вад серця.

ЛІТЕРАТУРНИЙ АНАЛІЗ МІКРОБНОГО СКЛАДУ БІОПЛІВКИ ТА ОЦІНКА ЇЇ ВПЛИВУ НА ЗУБНУ ЕМАЛЬ

Локота Євген Юрійович,
к.мед.н., доцент кафедри ортопедичної стоматології
Локота Юрій Євгенович,
асистент кафедри ортопедичної стоматології
Пацан Ганна Юріївна,
Липчей Ніколь Олександрівна,
студентки 4-го курсу
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»,
стоматологічний факультет,
кафедра фундаментальних медичних дисциплін
та ортопедичної стоматології, Ужгород

Анотація. За останні роки знання про біоплівку досягли високого рівня. Це структура, утворена мікроорганізмами, яка потенційно може бути патогенною [3,4]. У цьому випадку її наявність пов'язана з розвитком карієсу, гінгівіту, пародонтиту. [8]

Ключові слова: біоплівка, зубна емаль, літературний аналіз, карієс.

Мета дослідження: Шляхом огляду наукових літературних джерел дослідити та проаналізувати мікробний склад біоплівки, оцінити її вплив на зубну емаль.

Матеріали та методи дослідження: пошук та аналіз літературних джерел інформації з метою встановлення мікробного складу та структури біоплівки, встановлення її впливу на зубну емаль.

Результати дослідження: Карієс зубів - одне з найпоширеніших хронічних та багатofакторних захворювань, що вражає людську популяцію. [9,10,11] Поява ураження карієсом визначається співіснуванням трьох основних факторів: ацидогенних та ацидофільних мікроорганізмів, вуглеводів, отриманих з раціону, та факторів-господарів. [2] Соціально-економічні та поведінкові

фактори також відіграють важливу роль в етіології захворювання. [16]

Згідно з сучасними уявленнями, розвиток карієсу зубів відбувається внаслідок складної взаємодії в системі “мікроорганізм-слина-структура емалі”. [12] Встановлено, що розвиток карієсу зумовлений специфічною мікрофлорою ротової порожнини серед якої провідну роль відіграють стрептококи, насамперед *Streptococcus mutans*. *Str. Mutans* складає основну частину мікроорганізмів зубної бляшки. На їх долю припадає близько 40% загальної кількості мікроорганізмів бляшки. Карієсогенність *Str. Mutans* пов'язана з виробкою молочної кислоти з глюкози. [14,15] Таким чином для розвитку карієсу окрім *Str. Mutans* необхідні вуглеводи. За відсутності вуглеводів рівень pH бляшки коливається в нейтральних межах - 7,0. Споживання вуглеводів супроводжується різким підвищенням кислотності бляшок, досягаючи pH 5,8-4,5. Локальне зниження pH на поверхні емалі зуба до критичного рівня (pH 5) супроводжується підвищенням проникливості емалі зуба. Критичне зниження проникності емалі супроводжується виходом іонів кальцію з кристалів гідроксиапатиту. Подальше утворення органічних кислот на поверхні емалі призводить до процесів демінералізації емалі зуба та розвитку каріозного процесу. [6,7]

Стоматологічна біоплівка - це динамічна, постійно активна метаболічна структура.[13] Відбуваються чергування процесів зниження та підвищення pH біоплівки, за якими супроводжуються відповідні процеси де- та ремінералізації поверхні зуба. У здорових умовах ці процеси знаходяться в рівновазі, і не відбувається постійних пошкоджень поверхні емалі зубів. призводить до демінералізації кристалів емалі гідроксиапатиту та протеолітичного руйнування структури твердих тканин зуба. [17]

Патогенну природу біоплівки зубного нальоту можна зменшити, зменшивши біобтяження (загальне мікробне навантаження та різні патогенні ізоляти всередині цієї біоплівки зубного нальоту) та підтримуючи нормальну флору за допомогою відповідних методів гігієни порожнини рота, які включають щоденне чищення щіткою, використання флосів та протимікробні

полоскання для рота. [1] Це може призвести до запобігання або усунення пов'язаних наслідків, включаючи розвиток захворювань пародонта. Оцінюючи варіанти лікування, оцінка екології ротової порожнини дозволить освідченому клініцисту застосувати більш цілісний підхід і врахувати харчування, фізіологію та загальне самопочуття пацієнта, оскільки це вплине на баланс та активність мікрофлори ротової порожнини резидента. [2,3,4].

Висновки. Дослідження біоплівки призвели до захоплюючого прогресу у розробці нових технологій для вивчення цієї проблеми, вдосконалив наше розуміння екологічного значення прикріплених на поверхні бактерій та дав нові уявлення про молекулярно-генетичні основи розвитку біоплівки. Своєчасне усунення біоплівки допомагає нам, знизити інтенсивність та розповсюдженість карієсу зубів у дітей та дорослих. [13]

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Oral Biofilms and Modern Dental Materials: Advances Toward Bioactivity. 2021; 20-110.
2. Nikita Gupta. Microbial biofilm and its relation to periodontal disease. 2015; 55 - 88 .
3. Shakir Osman. Probiotic Bacterial Strain for Dental Caries Prevention. 2014. 85-90.
4. Sami A Al-Mudhaffar . Purification of Glucosyltransferase from Mutans Streptococci and its relation to Dental Caries , Dental Plaque and Parameters of Saliva: Purification of Glucosyltransferase . 2015 . 48-52.
5. H.-C. Flemming, T. R. Neu, and D. J. Wozniak, “The EPS Matrix: The ‘House of Biofilm Cells’,” *Journal of Bacteriology*, vol. 189 , no. 22 , pp. 7945–7947, Nov. 2007.
6. H.-C. Flemming and J. Wingender, “The biofilm matrix,” *Nat Rev Micro*, vol. 8, no. 9, pp. 623–633, Sep. 2010.
7. J. W. Costerton, P. S. Stewart, and E. P. Greenberg, “Bacterial biofilms: A common cause of persistent infections.,” *Science*, no. 284, pp. 1318–1322, 1999.
8. C. A. Fux, J. W. Costerton, P. S. Stewart, and P. Stoodley, “Survival

strategies of infectious biofilms,” *Trends in Microbiology*, vol. 13, no. 1, pp. 34–40, Jan. 2005.

9. P. D. Marsh, “Dental plaque as a biofilm: the significance of pH in health and caries.,” *Compend Contin Educ Dent*, vol. 30, no. 2, pp. 76–8, 80, 83–7; quiz 88, 90., 2009.

10. V. Zijngel, “Oral biofilm architecture on natural teeth.,” *PLoS One*, vol. 5, no. 2, p. e9321, 2010.

11. A. G. Gristina, “Biomaterial-centered infection: microbial adhesion versus tissue integration.,” *Science*, vol. 237, no. 4822, pp. 1588–95., 1987.

12. S. K. Hendricks, C. Kwok, M. Shen, T. A. Horbett, B. D. Ratner, and J. D. Bryers, “Plasma-deposited membranes for controlled release of antibiotic to prevent bacterial adhesion and biofilm formation,” *Journal of Biomedical Materials Research*, vol. 50, no. 2, pp. 160–170, May 2000.

13. C. Hannig, M. Hannig, and T. Attin, “Enzymes in the acquired enamel pellicle,” *European Journal of Oral Sciences*, vol. 113, no. 1, pp. 2–13, Feb. 2005.

14. D. Bakker, F. Huijs, J. DeVries, J. Klijnsma, J. Busscher, and H. van der Mei, “Bacterial deposition to fluoridated and non-fluoridated polyurethane coatings with different elastic modulus and surface tension in a parallel plate and a stagnation point flow chamber.,” *Col Surf B: Biointerf*, no. 32, pp. 179–190.,

15. R. M. Donlan and J. W. Costerton, “Biofilms: Survival Mechanisms of Clinically Relevant Microorganisms,” *Clinical Microbiology Reviews*, vol. 15, no. 2, pp. 167–193, Apr. 2002.

16. H. P. Blaschek, H. H. Wang, and M. E. Agle, *Biofilms in the food environment*. Wiley-Blackwell, Ames, Oxford, Carlton, 2007.

17. T. Bjarnsholt, P. Jensen, C. Moser, and N. Høiby, *Human Oral Bacterial Biofilms: Composition, Dynamics, and Pathogenesis*, in *Biofilm Infections*. Springer New York, 2011, pp. 35–68.

18. DHH services, “Oral Health in America: A report of the Surgeon General.,” 2000.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ ON-LINE СТУДЕНТІВ ІІІ КУРСУ МЕДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ №1 З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗАГАЛЬНА ХІРУРГІЯ

Лутковський Руслан Анатолійович,
д.мед.н., професор
Вінницький національний медичний університет
імені М. І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

Вступ. Підготовка медичних кадрів в умовах on-line залишається найбільш актуальною проблемою. На сучасному етапі реформи одним з основних векторів підготовки лікарів і фармацевтів є засвоєння основних елементів надання невідкладної допомоги хворим та постраждалим, від ефективності яких залежить життя хворих і їх подальше лікування та реабілітація. В умовах сьогодення знання та уміння надання невідкладної допомоги є ключовим моментом підготовки лікаря та фармацевта.

Мета роботи. Вивчення особливостей підготовки в умовах on-line студентів ІІІ курсу медичного факультету №1 з навчальної дисципліни загальна хірургія.

Матеріали та методи. Проведено опитування 156 студентів медичного факультету № 1 ІІІ курсу Вінницького національного медичного університету імені М.І.Пирогова стосовно їх ставлення до on-line навчання.

Результати та обговорення. У студентів фармацевтичного факультету навчання відбувається з дисципліни перша долікарська допомога один семестр на відміну від студентів медичного факультету №1 в яких навчання відбувається на протязі цілого навчального року тобто протягом 2 семестрів. Крім цього потрібно відмітити що в умовах пандемії та воєнного часу в країні

навчання відбувається в дистанційному режимі в умовах on-line, що потребує особливого підходу при вивченні дисципліни загальна хірургія та практичного засвоєння і вміння виконання практичних навичок. При цьому викладання першої долікарської допомоги студентам III курсу медичного факультету № 1 пов'язано з рядом труднощів навчання в умовах on-line, враховуючи низький рівень базових знань з анатомії, фізіології, засвоєння теоретичних знань і практичних навичок знаходиться не на зовсім належному рівні. В зв'язку з чим засвоєння практичних навичок з невідкладної допомоги в цілому потребує значно більшої уваги викладача і його активної участі в засвоєнні цих навичок в умовах викладання (демонстрація проведення практичних навичок шляхом показів навчальних відеофільмів, презентацій). Надзвичайно важко студентам сприймати в умовах навчання on-line питання десмургії, умінь по накладанню пов'язок, проведення транспортної іммобілізації, накладання гіпсових пов'язок та інше, тому що дані практичні навички вимагають все ж таки тренінгу в навчальних кімнатах під керівництвом та з допомогою викладача. В тому числі якщо думати про питання зупинки кровотеч, що є не менш актуальною темою найкращим алгоритмом засвоєння цих навичок, на нашу думку, є поєднання безпосереднього використання студентом їх своїми руками з використанням технічних засобів навчання, а саме відеоматеріалів та тренажерів з послідуєчим закріпленням цих знань і умінь в умовах операційної де студенти наочно побачать використання методик тимчасової та кінцевої зупинки кровотечі, правил асептики, обробки рук хірурга, практичного використання антисептиків та інше, що в умовах on-line навчання не є можливим.

На відміну від кількості годин у студентів III курсу медичного факультету №1, які виділяються для вивчення загальної хірургії у студентів фармацевтичного факультету кількість годин з навчальної дисципліни перша долікарська допомога значно менша, то при засвоєнні практичних навичок з серцево – легеневої реанімації бажано, щоб після теоретичного розбору матеріалу, засвоєння цих навичок проводилось з використанням тренажерів і муляжів.

При цьому кожен студент на тренажерах повинен самостійно провести заходи направлені на відновлення дихання та серцевої діяльності, що також в умовах on-line навчання не є можливим.

Висновки. Підсумовуючи вище сказане вважаємо, що при вивченні першої долікарської допомоги у студентів III курсу медичного факультету № 1 Вінницького національного медичного університету необхідно більше уваги приділяти використанню відеоматеріалів, слайдів для кращого закріплення практичних знань в умовах навчання on-line.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ СТУДЕНТАМ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ПЕРШОЇ ДОЛІКАРСЬКОЇ ДОПОМОГИ

Лутковський Руслан Анатолійович,
д.мед.н., професор
Вінницький національний медичний університет
імені М. І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

Вступ. В Україні підготовка медичних кадрів в умовах реформи системи охорони здоров'я залишається найбільш актуальною проблемою. На сучасному етапі реформи одним з основних векторів підготовки фармацевтів та лікарів є засвоєння основних елементів надання невідкладної допомоги хворим та постраждалим, від ефективності яких залежить життя хворих і їх подальше лікування та реабілітація. На сьогодні знання та уміння надання невідкладної допомоги є ключовим моментом підготовки фармацевта та лікаря. Якщо у студентів медичного факультету № 1 методи надання невідкладної допомоги розглядаються протягом всього періоду навчання то студенти фармацевтичного факультету вивчають першу долікарську допомогу тільки один семестр, що потребує особливого підходу при вивченні методик надання першої долікарської допомоги.

Мета роботи. Порівняння методики викладання першої долікарської допомоги студентам фармацевтичного факультету та медичного факультету №1.

Матеріали та методи. Проведено оцінку знань з надання першої долікарської допомоги після здачі диференційного заліку 100 студентам фармацевтичного факультету II курсу та 100 студентам медичного факультету № 1 III курсу Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова методом анкетування кожного із студентів.

Результати та обговорення. Після проведення опитування методом анкетування оцінки знань у студентів свідчить, що при викладанні першої

долікарської допомоги студентам II курсу фармацевтичного факультету виникають труднощі пов'язані з низьким рівнем базових знань з анатомії, фізіології, засвоєння теоретичних знань і практичних навичок знаходиться не на зовсім належному рівні. Тому засвоєння практичних навичок з невідкладної допомоги в цілому потребує значно більшої уваги викладача і його активної участі в засвоєнні цих навичок. Якщо питання десмургії студенти засвоюють з задоволенням і мають доволі високий рівень знань – умінь по накладанню пов'язок, проведення транспортної іммобілізації, накладання гіпсових пов'язок та інше. То при засвоєнні практичних навичок з зупинки кровотеч найкращим алгоритмом засвоєння цих навичок, на нашу думку, є поєднання безпосереднього використання студентом їх своїми руками з використанням технічних засобів навчання, а саме відеоматеріалів та тренажерів з послідувачим закріпленням цих знань і умінь в умовах операційної де студенти наочно побачать використання методик тимчасової та остаточної зупинки кровотечі, правил асептики, обробки рук хірурга, практичного використання антисептиків та інше. На відміну від кількості годин у студентів III курсу медичного факультету № 1, які виділяються для вивчення загальної хірургії у студентів фармацевтичного факультету кількість годин з першої долікарської допомоги значно менша, то при засвоєнні практичних навичок з серцево - легеневої реанімації бажано, щоб після теоретичного розбору матеріалу, засвоєння цих навичок проводилось з використанням тренажерів і муляжів. При цьому кожен студент на тренажерах повинен самостійно провести заходи направлені на відновлення дихання та серцевої діяльності.

Висновки. Підсумовуючи вище сказане вважаємо, що при вивченні першої долікарської допомоги студентами фармацевтичного факультету на відміну від студентів медичного факультету № 1 необхідно використовувати самостійну роботу студентів під керівництвом викладача з використанням відеоматеріалів, тренажерів з послідувачим закріпленням отриманих знань, умінь в умовах реанімаційного відділення та операційної.

ВІДМІННОСТІ ВАКЦИН COVID-19 ТА ВПЛИВ НА ІМУННУ СИСТЕМУ ЛЮДИНИ

Малишева Маргарита Леонідівна

асистент кафедри внутрішньої медицини 4

Кульбіда Ольга Володимирівна

Чекалов Іван Валерійович

студенти ДНМУ

Донецький національний медичний університет

м. Кропивницький, Україна

Вступ: COVID-19 - одна з найскладніших для контролю пандемій сучасного людства та найактуальніших проблем охорони здоров'я. До сих пір для більшості вірусних інфекцій не винайдено специфічного лікування, і важливішу роль відіграє профілактика у вигляді штучної активної імунізації, тобто вакцинації. Поширення та перебіг захворювання дали поштовх до швидкого винайдення вакцини і в випадку з вірусом SARS-CoV-2. Вірус постійно мутує і кожен раз дає все важчі симптоми, більший відсоток смертності. COVID-19 легко поширюється і може спричинити серйозні захворювання та смерть навіть для молодих та здорових людей. Вакцини готують організм до боротьби з інфекційним збудником - специфічним вірусом або бактерією. Це змушує нашу імунну систему, по-перше, розпізнавати ворога, а по-друге, виробляти антитіла, щоб навчитися з ним боротися. Ось чому вакцини є потужним засобом боротьби з різними хворобами: вони не можутьвилікувати хвороби, але вони можуть запобігти їх розвитку. Так важливо отримати саме три дози вакцини, адже дві не дають належного захисту, та з часом імунні захисні сили організму знижуються; щоб їх поновити, потрібно вести додаткову дозу. Її рекомендують людям, що перебувають в загрозливішому епідемічному середовищі та тим особам, що мають важкі хронічні захворювання. Найкраще третю дозу вакцини вводити м-РНК вакцинами Moderna та Pfizer, проведення вакцинації можливе не менше аніж через шість місяців.

Метою роботи є висвітлити основні відмінності механізмів дії сучасних вакцин та їх вплив на імунну систему людини.

Матеріали та методи: вивчення зарубіжних досліджень щодо механізмів дії та різновиду сучасних вакцин проти вірусу COVID-19. А також спостереження за хворими відділення реанімації та перебіг захворювання.

Результати та обговорення: Вчені розробляють багато потенційних вакцин проти SARS-CoV-2, всі з яких призначені для того, щоб навчити імунну систему людини безпечно розпізнавати та блокувати вірус SARS-CoV-2, що викликає COVID-19. Є декілька типів вакцин. У векторних вакцинах (AstraZeneca, CoviShield тощо) використовується модифікований вірус (вектор), який надає клітинам "вказівки" для виробництва білка, який може безпечно викликати імунну відповідь. Іншими словами, спайковий білок SARS-CoV-2 може бути використаний для доставки вектора до клітини. Імунна система розпізнає антигени і реагує, виробляючи антитіла і Т-клітини. Якщо говорити про інактивовані вакцини (наприклад, CoronaVac), то він містить інактивованій вірус, який не викликає захворювання, але все ж викликає імунну відповідь. Вакцини для іРНК (наприклад, Moderna / Pfizer-BioNTech) містять молекули мРНК, що кодують спайк-білки коронавірусу. Потрапляючи в клітину людини, він активує механізм синтезу білка. У той же час імунна система людини розпізнає чужорідні білки і починає виробляти антитіла. Тому білок не викликає захворювання, але виробляє білок COVID-19 для безпечної вірусної реакції. Попередні результати деяких випробувань вакцин показали дуже обнадійливі результати. В даний час тривають дослідження, щоб надати більше інформації про те, як довго ці вакцини будуть забезпечувати захист. Однак обнадійливо, що наявні дані свідчать про те, що більшість людей, які одужують від COVID-19, розвинули імунну відповідь, яка принаймні може забезпечити певний захист від повторного зараження, хоча ми все ще вивчаємо цей захист. Наскільки сильним і як довго буде останній. Незрозуміло, скільки доз вакцини від COVID-19 потрібно. Перші дані клінічних випробувань свідчать про те, що для деяких вакцин потрібні дві дози. Однак повністю вакцинація не може

захистити. Спостерігаючи, що вакциновані теж хворіють і потрапляють до реанімаційного відділення, вони потребують кисневої підтримки, але перебіг захворювання в порівнянні з іншими, легший і швидше настає одужання. Для невакцинованих тривалість перебування у відділенні була від двох і більше тижнів, а для вакцинованих до двох тижнів, та смертності не спостерігалось.

Висновки: Вчені розробляють багато потенційних вакцин проти SARS-CoV-2, які мають різні механізми дії, а саме: інактивовані (або ослаблені) вірусні вакцини, вакцини на основі білка, вакцини від вірусних векторів, РНК і ДНК вакцини. Сучасна медицина досягла великих успіхів, але хвороби, які можна запобігти за допомогою щеплень, як і раніше можуть бути дуже небезпечними, і щеплення - кращий спосіб їх запобігти. Спостерігавши перебіг захворювання у двічі вакцинованих хворих у відділенні реанімації, то вони теж мали важкий стан, але швидше вийшли з цього стану, мали менше ускладнень, і тривалість реабілітації цих хворих скоротилася. Також у когорті хворих, за якими спостерігали, що отримали дві дози вакцини, летальних випадків не виявлялось.

УІЛ'ЯМ СТЕНЛІ МІЛЛІГАН – ПАТОЛОГІЯ РАЗУМА

Павлюк К. С.

Булига А. О.

Миронець Л. О.

Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, медичний факультет,
кафедра психіатрії, Україна, Харків

Науковий керівник:

Вовк В. І.

кан. мед.наук, доцент

Актуальність. Дисоціативний розлад ідентичності (ДРІ) - це чергування двох чи більше різних станів особистості з порушенням індивідуальності індивіда. В крайніх випадках приймаюча особистість не знає про інших проявів свого «Я»; однак альтернативні особи можуть знати про всі існуючі особистості. Кожна з осіб має повноту, характеризується власними уподобаннями, пам'яттю та поведінкою, що може помітно контрастувати з преморбідною особистістю, одна з них зазвичай є домінантною, але жодна не має доступу до спогадів іншої. Вперше, зміна однієї особистості на іншу, з'являється, зазвичай раптова і тісно пов'язана з травматичними подіями. Діти не народжуються з почуттям єдиної цілісної особистості, вона розвивається під впливом стресу, у випадку з Біллі - насильство вітчимою.

Мета роботи. Акцентувати увагу на захворюванні роздвоєння свого «Я» та вміння діагностувати.

Матеріали та методи. Було використано клінічний випадок з документальних фільмів та історичної документації.

Результати. Біллі Мілліган – це перший злочинець, якого визнали невинним у «своїх» злочинах; він є першим психічним хворим на ДРІ з 24 особистостями в собі. Чоловік був ретельно досліджений, перебуваючи під цілодобовим наглядом у клініці. Множинність його особи була підтверджена під присягою на суді чотирма психіатрами та психологом. Коли Вільяма

впіймали, було ухвалено рішення звільнити його від наручників і відправити лікуватися. Якщо розглядати його стан, то найдостовірнішу інформацію можна було знайти у книзі Деніела Кіза «24 особи Біллі Міллігана». Ця книга несе у собі докладну інформацію, яку автор збирав протягом багатьох років. Деніел познайомився зі Стенлі в Афінському центрі психічного здоров'я, після їхнього знайомства пацієнт довірився філологу, щоб він описав весь його душевний стан, щоб він написав про нього книгу і люди зрозуміли, чому і як відбувалися всі події. Все почалося з його дитинства, як і багато інших психічних розладів, через екзогенні чинники (суспільства, критики, стресів, гніву, інстинкту самозбереження тощо). Кожна особистість була індивідуальна, начебто це були справжні люди, зі своїми звичками, характером, хобі та знаннями. Усі прояви його "Я" хотіли захистити Біллі від усього поганого, що було на його шляху. Кожна «частина» чітко знала коли їй можна проявляти себе, все залежало від ситуації, і від того, чи дозволять виходити у світ головна п'ятірка (це найсильніші особистості, які могли впоратися з навколишнім світом). У розумі Біллі були, як чоловіки, так і жінки, різного віку (3-25 років), різного походження (британець, серб, єврей, американець та ін.), у кожного була своя віра (усі були атеїстами, крім Самуеля, він віриву Бога), у всіх була домінуюча рука ліва (проте у Аллена це була права) та інші особливості, які робили кожную крупинку його цілісного розуму індивідуальними, не схожими на один одного. Деякі «частинки» Міллігана не могли впоратися зі своїми спалахами почуттів та асоціальними уподобаннями. Деякі особистості вели досить кримінальний спосіб життя (згвалтування, вбивства, грабіж), саме ці неконтрольовані пориви призвели до того, що його зловили і все життя спостерігали.

Висновки. Особи з дисоціативними розладами (F44.81) відчують поведінкові стани, початок та закінчення дисоціативних станів виникають раптово і не контролюються людиною. Серед усіх захворювань у цій групі виділяють розлад множинної особистості. Основною ознакою є видимість існування в індивідумі двох або більше різних особистостей, що виявляються неодноразово, які відрізняються один від одного, включаючи: інтенсивність,

відсутність та відсутність узагальнення інформації та самовідчуття. Травматичні події в дитинстві, особливо хронічне жорстоке поводження з дітьми, можуть мати великий вплив на регуляцію поведінкових станів. Ці стани можуть супроводжуватися «внутрішньо зосередженими, що змінюють реальність станами глибокої фантазії», коли діти намагаються відновити себе після травми. Створення цих інтенсивних посттравматичних станів може завдати шкоди багатьом сферам дитячий розвиток. Хронічний досвід різноманітних емоційних станів у періоди, коли дитина вчиться інтегрувати знання та самовідчуття, значно впливає на ці здібності.

ВЛИЯНИЕ SARS COV-2-19 НА ТЕЧЕНИЕ ЭПИЛЕПСИИ

Русина Анна Васильевна

к.м.н., невропатолог

Обласной клинический центр
медико-социальной экспертизы

Лоик Елена Владимировна

к.м.н., невропатолог

кабинет доктора Лоик

Жулего Ярослав Игоревич

Русина Анастасия Евгеньевна

студенти

Днепропетровский медицинский университет

г. Днепр, Украина

Вступление. На сегодняшний день вопрос коронавирусной инфекции остается острым и, к сожалению, не до конца изучен. Несмотря на то, что SARS CoV-2-19 поражает дыхательную систему, он имеет способность к нейротропности и нейроинвазии.

Таким образом, появляется интерес к изучению возможного варианта влияния данной инфекции на центральную нервную систему (ЦНС), и, вероятного участия вируса в первично возникших судорожных приступах и учащение частоты и изменение характера судорожных приступов у пациентов с эпилепсией.

Цель. Определение влияния SARS CoV-2-19, на возникновение эпилептических приступов, их частоту и изменения характера эпилептических приступов у пациентов с эпилепсией, а также, определение особенностей патогенеза с точки зрения рассмотрения некоторых аспектов.

Материалы и методы. Анализ данных, представленных научными работами о влиянии SARS CoV-2-19 на особенности патогенеза эпилепсии, изменения частоты и характера эпилептических приступов у пациентов с эпилепсией, а также участие коронавирусной инфекции в впервые возникших судорожных припадках.

Результаты и обсуждение. Актуальность данной проблемы связана с тем, что эпилепсией согласно ВОЗ, болеет около 50 миллионов человек в мире, а коронавирусная инфекция с недавних пор приобрела пандемический характер. В следствии этого возникает вопрос о соотношении между эпилептическими приступами и наличием нейроинвазии со стороны COVID-19.

Изначально стоит поговорить об особенностях COVID – 19 и его воздействия на ЦНС. COVID – 19 является нейротропной вирусной инфекцией. Мы можем говорить о наличии как минимум двух путей действия данного вируса. Первый путь, является прямым, так вирус SARS CoV-2-19 способен проникать в головной мозг посредством обонятельного тракта, после чего вызывает воспалительный каскад через активацию микроглии и возникновение реактивного астроглиоза. Тем самым приводя к выбросу большого числа провоспалительных цитокинов. В особенности мы можем говорить о IL-1 β , TNF- α , а также ИЛ-6. Уделим каждому краткое описание. IL-1 β - данный интерлейкин особенно интересен тем, что он способен усиливать высвобождение глутамата и снижать его обратный захват. Тем самым, приводя к росту глутамата в ЦНС и его воздействию на синапсы, а также индукции рецепторов NMDA на постсинаптических клетках, что приводит к гипервозбудимости нейронов [11]. TNF- α также, как и IL-1 β усиливает выделение глутамата и обладает особенностью в активации AMPA-рецепторов, тем самым усиливая глутаматэргическую передачу. Согласно исследованиям, ИЛ-6 снижает долговременную потенциацию, а также, нейрогенез гиппокампа, что в свою очередь может играть значительную роль в манифестации и усугублении клинической картины эпилепсии. Кроме всего прочего, данные вещества приводят к снижению гаммааминомасляной кислоты (ГАМК), а также рецепторов к ГАМК в коре головного мозга и в гиппокампе, что приводит к возникновению и поддержанию эпилепсии. [9] Если же говорить о втором пути проникновения данного вируса, то мы будем обсуждать поступление воспалительных цитокинов, образовавшихся вне ЦНС. Стоит напомнить, что в норме ЦНС защищается гематоэнцефалическим барьером (ГЭБ), в том числе от

иммунных реакций, возникающих в организме. Но медиаторы воспаления, а также ишемия способны вызывать изменения, которые приводят к повышению проницаемости (ГЭБ), а также его разрушения. Исходя из выше сказанного, вспомним что вирус SARS CoV-2-19 попадая в организм приводит к воспалению, а после, к резкому повышению воспалительных цитокинов, в особенности TNF- α и IL-6, которые повышают проницаемость ГЭБ. Кроме того, стоит сказать, что IL-1 β является одним из триггеров разрушения ГЭБ. Это в последствии приводит к воздействию цитокинов на ЦНС, а также, к активации выброса данных веществ непосредственно клетками ЦНС и еще большему увеличению концентрации нейромедиаторов – глутамата и аспартата, и снижению ГАМК.

К данному патофизиологическому механизму присоединяется поражение ряда ионных каналов, что ведет к усугублению клинического проявления эпилептических приступов [11,3]. В подтверждение того, что COVID – 19 имеет описанные выше особенности говорит возникающая неврологическая симптоматика, а именно: головная боль, энцефалопатия, миалгия и головокружение с более тяжелыми симптомами, включая аносмию, периферическую невропатию, атаксию, острые цереброваскулярные заболевания и миопатии [1,2].

Для подтверждения данной особенности коронавируса мы приводим пример из одной из статей о влиянии COVID-19 на ЦНС. Так до 21,3% пациентов с COVID-19 имели неврологическую симптоматику. Среди самых частых представлены: головная боль - 5,4 %, повреждение скелетных мышц-5,1 %, психические расстройства - 4,6 %, ишемический инсульт - 1,3%, эпилепсия же имеет только 0,7% [10].

Стоит также уточнить что возможный рост числа судорожных приступов во время пандемии может быть связан с гипоксией, метаболическими нарушениями, интоксикацией и органной недостаточностью [3].

Исходя из выше сказанного, мы можем говорить о том, что риск роста приступов у больных эпилепсией при заболевании COVID-19 растет. Также

наблюдается при COVID-19 рост первично возникших судорожных приступов. Описан случай возникновения афибрильных судорог у 11-ти летнего ребенка, заболевшего коронавирусной инфекцией [5].

Кроме того, мы ссылаемся на мета-анализ выполненный в статье COVID-19-Induced Seizures: A Meta-Analysis of Case Series and Retrospective Cohorts Helai Hussaini, Sylvette Rogers, Saurabh Kataria, Khalid Uddin, Khalid H. Mohamed, Alaa S. Mohamed, Farhan Tariq, Sarfaraz Ahmad, Anum Awais, Zahoor Ahmed, Anthony Chukwurah, Aadil Khan, в котором говорится, что судорожный синдром был первым признаком заболевания COVID -19 у 2,2 % больных без эпилепсии и у 72% пациентов с эпилепсией судорожный синдром был первым проявлением коронавирусной инфекции [4]. Также данные мета-анализа показывают, что и другие клинические исследования, проведенные у пациентов с эпилепсией, утверждают, что судорожный синдром при COVID-19 имеет тенденцию к учащению и смене характера эпилептических приступов [8].

Стоит сказать, что не только прямое действие вируса COVID-19 привело к росту числа приступов и смене их характера, но также ограничения, которые возникли из-за карантинных мер, а именно: ухудшение качества жизни, отмена противоэпилептических препаратов, чувство страха, повышенная тревожность, трудности с посещением врачей. В качестве примера мы обращаемся к некоторым исследованиям, в которых наблюдался рост числа приступов у больных во время пандемии. Так в одной работе указывался рост числа приступов во время пандемии на 8,3 %, в то время как в других работах говорится о росте на 27% [6,7]. Кроме того, есть перечень работ, в которых говорится об изменении частоты приступов у пациентов с эпилепсией во время кризиса COVID-19, независимо от того, были ли эти пациенты инфицированы COVID-19 или нет. Так суммируя их, можно сказать, что процент пациентов с возросшим числом приступов варьировался от 8% до 35% [9].

Исходя из выше сказанного, может возникнуть мнение, что люди с эпилепсией имеют больше шансов на тяжелое течение. Но из представленных данных в научных работах можно сказать о том, что люди с эпилепсией болеют

чаще чем здоровые, а также, не смотря на описанную выше картину, больные эпилепсией имеют равные шансы на тяжелое течение, также, как и здоровые. Так вероятность интубации или госпитализации пациентов с эпилепсией не различалась.

Кроме того, имеются данные, что показатели летальности при COVID-19 не имеют кардинальных различий между пациентами с эпилепсией и пациентами без эпилепсии. Так, уровень смертности у больных с эпилепсией составил 9,8%, а у людей без эпилепсии 8,5% [8].

Выводы. Исходя из проанализированных нами работ, можно говорить о том, что вирус COVID-19 обладает нейротропностью и способен вызывать судороги как симптом заболевания, так и являться усиливающим триггером для потенциации у больных с эпилепсией. Также можно подчеркнуть, что не только прямое действие вируса на организм способно вызывать ухудшение течение эпилепсии, а также и ограничивающие мероприятия, связанные с текущей пандемией способны привести к усугублению течения болезни. Но, несмотря на его особенность, уровень смертности и тяжелых осложнений при эпилепсии и пациентов без эпилепсии не имеет существенных отличий.

ЛИТЕРАТУРА

1. Radmard S., Epstein SE, Roeder HJ, et al.: Inpatient neurology consultations during the onset of the SARS-CoV-2 New York City pandemic: a single center case series. *Front Neurol.* 2020, 11:805. 10.3389/fneur.2020.00805.

2. Mao L., Jin H., Wang M., et al.: Neurologic manifestations of hospitalized patients with coronavirus disease 2019 in Wuhan, China. *JAMA Neurol.* 2020, 77:683-90. 10.1001/jamaneurol.2020.1127.

3. Nikbakht F., Mohammadkhanizadeh A., Mohammadi E. How does the COVID-19 cause seizure and epilepsy in patients? The potential mechanisms. *Mult Scler Relat Disord* 2020; 46: 102535.

4. Helai Hussaini, Sylvette Rogers, Saurabh Kataria, Khalid Uddin, Khalid H. Mohamed, Alaa S. Mohamed, Farhan Tariq, Sarfaraz Ahmad,

Anum Awais, Zahoor Ahmed, Anthony Chukwurah, Aadil Khan. COVID-19 Induced Seizures: A Meta Analysis of Case Series and Retrospective Cohorts.

5. Alexander Muacevic and John R Adler New-Onset Seizure as the Only Presentation in a Child With COVID-19. *Monitoring Editor*.

6. Zeng C., Meng H., Zhu Y. et al. Correlation of seizure increase and COVID-19 outbreak in adult patients with epilepsy: Findings and suggestions from a Nationwide multi-centre survey in China. *Seizure* 2021; 88: 102–8.

7. Sanchez-Larsen A., Gonzalez-Villar E., Díaz-Maroto I et al. Influence of the COVID-19 outbreak in people with epilepsy: Analysis of a Spanish population (EPICOVID registry). *Epilepsy Behav* 2020; 112: 107396.

8. COVID-19 presentations and outcome in patients with epilepsy Ali A. Asadi-Pooya, corresponding author 1, 2 Amir Emami, 3 Ali Akbari, 4 and Fatemeh Javanmardi.

9. Epilepsy and COVID-19: Updated evidence and narrative review Naoto Kuroda.

10. Neurological manifestations of patients infected with the SARS-CoV-2: a systematic review of the literature Federico Cagnazzo ¹, Caroline Arquizan ², Imad Derraz ³, Cyril Dargazanli ³, Pierre-Henri Lefevre ³, Carlos Riquelme ³, Nicolas Gaillard ², Isabelle Mourand ², Gregory Gascou ³, Alain Bonafe ³, Vincent Costalat.

11. The role of inflammation in the development of epilepsy Amna Rana and Alberto E. Musto.

ОЦІНКА СІМЕЙНИМИ ЛІКАРЯМИ РІВНЯ ОСОБИСТОЇ ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ДО НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ ПРИ ЗАХВОРЮВАННЯХ ВУХА, ГОРЛА І НОСА

Сміянов Владислав Анатолійович

д.мед.н., професор

Ємець Тетяна Василівна

аспірант

Сумський державний університет

м. Суми, Україна

Вступ. В сучасних умовах значно підвищується роль лікарів загальної практики-сімейних лікарів в наданні медичної допомоги населенню. Дане визначається наступним: негативні наслідки війни із рф, які характеризуються розрушенням інфраструктури системи охорони здоров'я країни та міграцією лікарів-спеціалістів при значному зниженні економічної можливості населення. При цьому первинна медико-санітарна допомога залишається самим доступним видом медичної допомоги для населення країни.

Вище наведене зумовило актуальність даного дослідження.

Мета роботи: встановити рівень самооцінки лікарями загальної практики - сімейними лікарями теоретичної готовності до надання медичної допомоги населенню при захворюваннях вуха, горла і носа.

Матеріали та методи. З метою досягнення мети дослідження з використанням методу соціологічного дослідження, за спеціально розробленою анкетною, було опитано 115 лікарів загальної практики - сімейних лікарів. В ході дослідження було забезпечено збереження конфіденційності інформації про респондентів. Статистична обробка отриманих результатів проведена з використанням загальноприйнятих методів.

Результати та обговорення.

Узагальнені результати соціологічного дослідження серед лікарів загальної практики - сімейних лікарів наведені в таблиці.

Таблиця 1.

**Самооцінка лікарями загальної практики-сімейними лікарями рівня
теоретичних знань з питань отоларингології**

Спеціальні знання	Достатній		Не достатній		Практично відсутній	
	абс	%	абс	%	абс	%
Топографічна і клінічна анатомія верхніх дихальних шляхів і вуха у віковому аспекті;	19	16,5	91	79,2	5	4,3
Фізіологія ЛОР - органів, взаємний зв'язок функціональних систем організму і рівні їх регуляції;	19	16,5	91	79,2	5	4,3
Клінічні методи дослідження в отоларингології;	23	20,0	83	72,2	9	7,8
Функціональні методи дослідження в отоларингології;	16	13,9	89	77,4	10	8,7
Причини виникнення патологічних процесів верхніх дихальних шляхів; механізм їх розвитку і клінічні прояви у віковому аспекті;	17	14,8	91	79,2	7	6,1
Причини виникнення патологічних процесів вуха; механізм їх розвитку і клінічні прояви у віковому аспекті;	15	13,0	92	80,1	8	6,9
Про клінічну симптоматику, діагностику і лікування основних захворювань носа і приносних синусів їх профілактику у віковому аспекті;	15	13,0	90	80,1	10	8,7
Про клінічну симптоматику, діагностику і лікування основних захворювань зовнішнього, середнього і внутрішнього вуха, їх профілактику у віковому аспекті;	14	12,2	91	79,2	10	8,7
Про клінічну симптоматику, діагностику і лікування основних захворювань глотки, їх профілактику у віковому аспекті;	16	13,9	92	80,1	7	6,1
Про клінічну симптоматику, діагностику і лікування основних захворювань гортані та трахеї, їх профілактику у віковому аспекті;	14	12,2	93	80,9	8	6,9
Про клінічну симптоматику, діагностику і лікування основних захворювань стравоходу, їх профілактику у віковому аспекті;	12	10,4	97	84,3	6	5,2
Принципи надання невідкладної допомоги при ургентній ЛОР -патології;	16	13,9	90	78,3	9	7,8
Клінічну симптоматику граничних станів в оториноларингології;	8	6,9	99	86,2	8	6,9
Основи експертизи тимчасової і постійної неприцездатності.	10	8,7	98	85,2	7	6,1
Про пухлини ЛОР - органів	8	6,9	97	84,3	10	8,7
Антибіотикотерапія в комплексному лікуванні хворих на гострі та хронічні захворюваннях ЛОР-органів	19	16,5	86	74,8	10	8,7
Основи фармакотерапії в оториноларингології	18	15,7	85	73,9	12	10,4
Показання і протипоказання до санаторно-курортного лікування ЛОР-хворих;	11	9,6	94	81,7	10	8,7

Аналіз отриманих в ході дослідження та наведених в табл. даних вказує на те, що опитані лікарі загальної практики-сімейні лікарі найвище оцінили рівень особистих теоретичних знань з наступних питань: клінічні методи дослідження в отоларингології (20,0%); топографічна і клінічна анатомія верхніх дихальних шляхів і вуха у віковому аспекті, фізіологія ЛОР - органів, взаємний зв'язок функціональних систем організму і рівні їх регуляції, антибіотикотерапія в комплексному лікуванні хворих на гострі та хронічні захворювання ЛОР-органів (по 16,5%), основи фармакотерапії в оториноларингології (15,7%).

При цьому значна частина опитаних лікарів загальної практики-сімейних лікарів вказали на практичну відсутність теоретичних знань з наступних питань: функціональні методи дослідження в отоларингології, про клінічну симптоматику, діагностику і лікування основних захворювань носа і приносних синусів їх профілактику у віковому аспекті, про клінічну симптоматику, діагностику і лікування основних захворювань зовнішнього, середнього і внутрішнього вуха, їх профілактику у віковому аспекті, про пухлини ЛОР – органів, антибіотикотерапія в комплексному лікуванні хворих на гострі та хронічні захворювання ЛОР-органів, показання і протипоказання до санаторно-курортного лікування ЛОР-хворих - по 8,7%.

Висновки. Отримані в ході дослідження результати самооцінки лікарями загальної практики-сімейними лікарями рівня особистих теоретичних знань з питань отоларингології стають основою при розробці програм їх підготовки до забезпечення населення з хворобами вуха, горла та носа якісною медичною допомогою на первинному рівні.

АТИПОВІ ПОСТКОВІДНІ УСКЛАДНЕННЯ КОРОНАВІРУСНОЇ ХВОРОБИ, АСОЦІЙОВАНОЮ З COVID-19 – ПАРОСМІЯ

Терещенко Валентина Павлівна

Бабошкін Артем Ігорович

студенти,

Глухова Олена Іллівна

асистент кафедри епідеміології та інфекційних хвороб

Донецький Національний Медичний університет

м. Лиман, Україна

Вступ. Останні 2 роки безупинно світ бореться з коронавірусною хворобою, яка спричинена вірусом SARS-CoV-2. За весь час пандемії в Україні захворіло 5 312 632 осіб; одужали – 5 155 465 особи, летальних випадків-110 186, повідомляє Міністерство охорони здоров'я України.

Коронавірус (COVID-19), завдає організмові «сильний удар», наслідки якого відчуватимуться довго, навіть якщо хвороба минула легко. Тож прогнозують не хвилю, а цунамі постковідних патологій, до яких варто готуватися системі охорони здоров'я і пацієнтам.

Одужання після коронавірусної інфекції – це перший великий крок у боротьбі із Covid-19. Але після цього вас уже чекають наступні кроки: контроль стану свого здоров'я та прояви ускладнень. Найчастіше йдеться про коронавірусну пневмонію, про ураження легень, але збій може бути практично в будь-якій системі організму, це непередбачувано.

Covid-19 – зовсім нова та не до кінця вивчена інфекція, тож увесь світ дізнається новини разом із передовими дослідниками та лікарями, які безпосередньо лікують коронавірус та зустрічають в своїй практиці наслідки інфекції, які виникають проблеми після одужання, що несуть людському організму ускладнення цього захворювання. Трапляється, що коронавірусна хвороба проходить майже безсимптомно, але ускладнення можуть бути неминущі.

На даний момент нам відомо про найпоширеніше атипове ускладнення:

паросмію та фантосмію. У той час як аносія, пов'язана з COVID-19, добре описана, відомостей про паросмію (нюхові спотворення) і фантосмію (нюхові галюцинації) відносно мало

Мета роботи. Головною метою нашої роботи є: висвітлити нетипові симптоми, виявити механізми взаємозв'язку їх із коронавірусним захворюванням. Зосередити увагу працівників системи охорони здоров'я на можливість незвичайних/нетипових реакцій організму після перенесеного коронавірусного захворювання, своєчасну діагностику, надання актуальні відомості про методи боротьби з цими реакціями та вчасне інформування пацієнтів про можливі нетипові ускладнення.

Матеріали та методи. Робота проводилася на основі ретельного вивчення науково-методичної, психо-фізіологічної літератури, в якості об'єкту дослідження нами обрано певну групу людей, які мали ускладнення у постковідному синдромі. Методами статистики ми проаналізували стан цих підопічних за певний проміжок часу. За підсумками подано висновки та рекомендації.

Результати та обговорення. Серед усіх пацієнтів, хто хворів на коронавірус COVID-19 і одужав, може розвинутися розлад нюху — паросмія. Паросмія є варіантом спотвореного сприйняття запахів. Найчастіше людина замість приємних ароматів відчуває малоприємні чи взагалі погані. За кілька тижнів і навіть місяців після перенесеного коронавірусу деякі люди відзначають скарги на жахливі спотворення запаху. Суть цього стану в тому, що головний мозок, де знаходиться вищий центр сприйняття ароматів, спотворює інформацію про реальний запах. Серед опитаних, хто хворів на коронавірус COVID-19, більшість пацієнтів торбує саме відчуття неприємних запахів. Найчастіше важче переноситься запах смаженої їжі. У більшості випадків, з тих даних, які ми зібрали, на сьогоднішній день, така реакція проявляється на білкову їжу - м'ясо, молочні продукти, яйця, з овочів - часник, цибуля і червоний перець. Одні пацієнти можуть із них відчувати запах риби замість решти запахів, інші відчуває запах гару за відсутності джерел диму.

Багато хто зауважує, що охарактеризувати нові запахи дуже складно: вони зовсім не схожі на звичні, знайомі. За словами президента британської асоціації отоларингологів (ENT UK) професора Нірмала Кумара, цей прояв хвороби може бути досить довгостроковим наслідком. Він вважає, що поява такої симптоматики може бути пов'язана з нейротропними властивостями коронавірусу, який впливає на нерви порожнини носа, порушуючи їхню роботу. В той же час в англomовному середовищі підтримкою таких людей займається некомерційна організація AbScent. Її команда складається з оториноларингологів, дослідників, пацієнтів та активістів. AbScent існує вже не перший рік, вивчаючи питання порушень нюху та інформуючи публіку.

Результати публікуються в журналі, де лікарі та дослідники у всьому світі можуть прийняти це як підтверджений науковий доказ і розробити власні дослідження та, зрештою, методи лікування для вирішення проблеми.

Так AbScent Trustees на підставі виконаних досліджень стверджують, що паросмія викликається специфічними типами високоактивних молекул запаху. У ході експерименту використовували газову хроматографію, ольфактометрію, щоб відокремити різні молекули запаху, що становлять один запах. У цьому дослідженні дослідники відділили хімічні речовини розчинної кави і дали понюхати випробовуваним. Так більшість з цих людей вибирали одні й ті ж хімічні речовини як огидні, що погано пахнуть і викликають паросмію.

Відомо, що ці хімічні речовини мають сильний запах для людини і можуть бути згруповані в класи в залежності від їх хімічної форми і елементів, що містяться в них. Також є думка, що запалення в нюхової цибулини та центральній нервовій системі може відігравати роль у запобіганні відновленню нюху у пацієнтів із втратою нюху внаслідок інфекції Covid-19.

Це спонукало дослідницьку групу з'ясувати, чи лікування запалення може допомогти. Вони використовували таблетки пальмітоїлетаноламідів і лютеоліну (PEA-LUT), які, як відомо, мають протизапальну та нейропротекторну дію і широко доступні для покупки в магазинах здоров'я та в Інтернеті.

Клінічні випробування проводилися в кількох лікарнях Італії, де працювали люди, які втратили нюх більш як на шість місяців. Усіх учасників попросили пройти навчання нюху протягом трьох місяців, а також приймати добавки. 130 осіб отримували добавки PEA-LUT, а 55 осіб у контрольній групі отримували плацебо, хоча пацієнти не знали, до якої групи вони належать.

Загалом, у 92% пацієнтів у групі, яка приймала добавки, нюх покращився порівняно з 42% у групі, яка приймала плацебо. А у тих людей, яким давали контрольну групу, ймовірність розвитку аносмії через 3 місяці була у 10 разів вищою, ніж у тих, хто приймав добавки. Дослідження дійшло висновку, що поєднання PEA-LUT з тренуванням нюху призвело до більшого відновлення нюху, ніж просте тренування нюху.

На даний час через дефіцит опублікованих наукових даних лікарі на такі скарги лише розводять руками. Тому люди зі новопридбаним спотворенням нюху збираються до груп та спільнот, де намагаються ділитися своїми власними спостереженнями, підтримувати один одного та давати поради.

Проаналізував декілька з них, ми зібрали добірку, яка може допомогти боротися з паросмією, або полегшити її. Найпоширеніша техніка-це тренування нюха. Потрібно сконцентруйтеся на тому запахи, який ви нюхаєте - зосередьте свої думки на тому, що ви намагаєтеся відчувати.

Справді постаратися «знайти» цей запах, у новому спотвореному. Наступна техніка - тренування нюху з різними запахами. Люди використовують олії троянди, гвоздики, евкаліпта та лимона. І наголошують, що саме ці конкретні запахи, допомагають їм боротися із паросмією. Але згідно з дослідженнями проведених Abscent Trustees запах масла не має значення, а саме те, як ви тренуєтеся, дійсно допомагає відновити смак і нюх. Насправді, для тренування нюху можна використовувати все, що має запах, - це не обов'язково має бути ароматне масло. Суть методу полягає в техніці усвідомленого обнюхування і щоденному виконанні цієї вправи.

Також ті, хто вже переніс паросмію, радять пошукати в інтернеті фотографії, які викликають спогади про аромати. Прочитати опис ароматів, які

вам сподобалися, і додати цей опис над кожним ароматом.

Роздрукувати зображення аромату і тримати цей список під рукою у повсякденних завданнях, щоб було легше пам'ятати про проведення тренування з нюху. Вони відзначають, що це допомагає вироблення звички тренувати запахи. Також серед людей зі спільнот існує думка, що хворому з паросмією потрібно уникати неприємних запахів для того, щоб не «тригерити» нервову систему. Радять подбати про ментальне здоров'я: спробуйте різні практики медитації чи розслаблення, зверніться до психолога. Серйозні порушення нюху можуть викликати сильний стрес, а стрес у свою чергу погіршувати симптоми порушень.

Люди, що перебувають у спільноті, підтримують один одного і підбадьорюють, тим що рано чи пізно, але "нормальний" нюх повернеться на місце. І всі вони нарешті відчують рідні запахи.

Проведені результати допомагають зрозуміти, які хімічні сполуки викликають паросмію, що може бути корисним у розробці діагностики та лікування цього стану у майбутньому.

Висновки. Враховуючи все вищесказане, зазначимо, що серед усіх пацієнтів, інфікованих COVID-19, спостерігається висока поширеність паросмії та фантосмії у постковідному періоді. Регулярний скринінг на ці стани може сприяти поліпшенню проявів та течії постковідного синдрому в умовах пандемії COVID-19, що триває. Ми вважаємо, що подальше вивчення цього феномена може бути корисним при розробці діагностики та відповідних методів лікування. Проте, щоб краще інформувати заходи скринінгу населення, необхідні подальші дослідження для встановлення причинно-наслідкового зв'язку.

МОРФОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЧЕК У ПОТОМСТВА ОТ МАТЕРЕЙ БОЛЬНЫХ САХАРНЫМ ДИАБЕТОМ

Тилябов И. А.

Усманов Р. Д.

Ташкентская медицинская академия,

Ташкент, Узбекистан

Актуальность. В современной медицине одной из актуальных проблем является решение задач по снижению детской заболеваемости и смертности.

Проблема воздействия различных неблагоприятных факторов на потомство несет в себе не только медицинское, но и огромное социальное значение. Связано это с тем, что в последние десятилетия во всем мире отмечается демографический кризис - снижается рождаемость и, несмотря на развитие технологий в медицине, наблюдается высокая смертность новорожденных [2, 4, 5, 7, 9]. К данной проблеме можно отнести и тот факт, что увеличилось число женщин фертильного возраста с различными экстрагенитальными заболеваниями, среди которых особое место занимают болезни сахарный диабет. Среди многих проблем перинатологии наиболее актуальной является оценка степени повреждающего влияния метаболических, гормональных, микроциркуляторных нарушений имеющего место при сахарном диабете на морфологическое формирование, становление органов и систем плода и потомства [3, 5, 6, 8, 10, 11]. Несмотря на широкую изученность болезни сахарного диабета до настоящего времени недостаточно изучены влияние сахарного диабета матери на процессы морфологического развития, формирования и становления внутренних органов потомства.

Цель исследования изучить морфологическое состояние почек потомства, рожденные от матерей с сахарным диабетом в ранние постнатальные периоды развития.

Материалы и методы исследования. Объектом нашего морфологического исследования явились материалы из почек потомства,

рожденные от матерей с экспериментальным сахарным диабетом на 3, 7, 14, сутки постнатальной жизни. Экспериментальная модель сахарного диабета создавалась однократным внутривентральным введением стрептозотоцина из расчета 40 мг/кг веса животных, объем введения составляет 0,5 мл /200 г массы тела. В работе использованы морфологические, морфометрические, инъекции сосудов, электронномикроскопические и статические методы исследования.

Результаты. Наши исследования показывают, что у крысят, рожденных от матерей с экспериментальным сахарным диабетом микроструктура почек у новорожденных крысят (3-7-сутки), характеризовались более низким уровнем морфологической дифференцировки. Выявлялись тубулоинтерстициальный нефрит, лимфоцитарная инфильтрация почечной интерстиции и отек. Выявляются большое количество формирующихся нефронов, которые в отличие от животных контрольной группы располагаются не в два, а в три ряда. В связи с этим ширина нефрогенного слоя больше, чем у животных контрольной группы. Большинство почечных телец находятся в более низкой стадии развития. Наружный листок капсул нефронов состоит из низкопризматического, а не из плоского эпителия, как у животных контрольной группы. Местами встречаются скопления призматических клеток без четкого деления на клубочки и капсулы. На поле зрения меньше сформированных клубочков, по сравнению у животных контрольной группы. Такая картина сочетается с расширением и полнокровием находящихся здесь капиллярных петель. Другие отделы нефрона также характеризуется меньшей степенью зрелостью. Менее выраженной зрелостью характеризуются и другие отделы нефронов. В проксимальных извитых канальцах, выстланных более высоким, чем в контроле, эпителием, щеточные каемки отсутствуют. В мозговом веществе находятся значительные прослойки соединительной ткани и небольшое количество собирательных канальцев.

Исследование гистоморфологического состояния почек крысят на 14-21 сутки постнатальной жизни показали, что процессы постнатального

морфофункционального становления почек замедляется. Встречаются еще отдельные формирующиеся нефроны, в эти сроки у контрольных крысят морфофункциональное становление почек уже завершаются. На фоне такой морфологической незрелости отмечаются умеренные дистрофические изменения, почечные канальцы расширены и заполнены слущенными эпителиальными клетками. Местами обнаруживаются сосудистые изменения в виде застойных явлений, резкое расширение междольковых артериол и капилляров, агрегацией содержащихся в них эритроцитов. В паренхиме коркового и мозгового слоев обнаружены очаговые инфильтраты мононуклеарными клетками. Отмечалось увеличение объема почек плода, являющиеся как критерий диабетической фетопатии.

Обсуждение. Таким образом, сахарный диабет матери приводят к изменению морфофункционального состояния важнейшего органа плода, как почка у новорожденного и развивающегося потомства. Вышеперечисленные патоморфологические изменения в сосудисто-тканевых структурах почки потомства носили стойкий характер, что имеет очень большое практическое значение. В механизме возникновения вторичных поражений почек, а так же гипертрофия почек потомства является результатом структурной перестройки почки в антенатальном и постнатальном периоде под влиянием изменений почечной гемодинамики, нарушения функционального равновесия между мезангиальными структурами и капиллярами клубочков в ответ на метаболические, гормональные и микроциркуляторные нарушения при сахарном диабете матери.

ЛИТЕРАТУРА

1. Адилбекова Д. Б. Морфологические аспекты постнатального становления органов желудочно-кишечного тракта и печени у потомства, рожденного и вскормленного самками с хроническим токсическим гепатитом : научное издание / Д. Б. Адилбекова // Вестник Ташкентской Медицинской Академии. - Ташкент, 2017. - N4. - С. 33-36.

2. Аушева Ф. Х. Развитие почек и процессы свободнорадикального окисления у новорожденных и детей раннего возраста, рожденных у матерей с неблагоприятным течением беременности / Ф. Х. Аушева, Г. М. и др. // Педиатрия (Журнал имени Г. Н. Сперанского). - М., 2007. - №6. - С. 15-20.

3. Бычков В. И., Логвинова И. И., Хатунцев А. В., Земцова Н. Ю. Особенности раннего периода адаптации у новорожденных, матери которых имели инфекционную патологию почек//Системный анализ и управление в биомедицинских системах. - 2005. - Т. 4. № 2. - С. 165-168.

4. Гойибова Н. С., Лим В. И., Ишкабулова Г. Д., Хайдарова Х. Р. Функция почек у недоношенных новорожденных, родившихся от матерей с преэклампсией // Достижения науки и образования. - 2019. - № 10 (51). С. 59-63.

5. МаксUTOва Н. Н. Функциональное состояние почек у больных сахарным диабетом с сопутствующим гипотиреозом / Н. Н. МаксUTOва, У. А. Касымов // Современные проблемы биохимии и эндокринологии: Матер. науч. практ. конф. с международным участием, посвящ. 90-летию со дня рождения Я. Х. Туракулова. - Т., 2006. - С. 216-217

6. Сергеева К. М. Функциональное состояние почек у детей, рожденных от матерей, больных сахарным диабетом / К. М. Сергеева, Т. Е. Заячникова // Нефрология. - СПб, 2001. - №3. - С. 85-88

7. Тулеметов С. К. Структурно-функциональные особенности постнатального развития почек у потомства в условиях хронической интоксикации материнского организма: научное издание / С. К. Тулеметов, Т. А. Ашуров // Бюллетень Ассоциации врачей Узбекистана: научно-практический медицинский журнал Ассоциация врачей Узбекистана. Ташкент: ООО "DM NASHR SERVIS". - 2021. – №2. - С. 121-126.

8. Урунова Ф. С. Состояние почек у недоношенных новорожденных, родившихся от матерей с преэклампсией: Молодежь и медицинская наука в XXI веке. Сб.: материалов XIX Всероссийской научной конференции студентов и молодых ученых с международным участием / Под ред. Л. М. Железнова, М. П. Разина, Е. С. Прокопьева. - 2018. - С. 68-70.

9. Gooding J, Cao L, Ahmed F, Mwiza JM, Fernander M, Whitaker C, Acuff Z, McRitchie S, Sumner S, Onger EM. LC-MS-based metabolomics analysis to identify meprin- β -associated changes in kidney tissue from mice with STZ-induced type 1 diabetes and diabetic kidney injury // *Am J Physiol Renal Physiol.* - 2019. Vol. 317 (4). - F1034-F1046. doi: 10.1152/ajprenal.00166.2019.
10. Ren H, Shao Y, Wu C, Ma X, Lv C, Wang Q. Metformin alleviates oxidative stress and enhances autophagy in diabetic kidney disease via AMPK/SIRT1-FoxO1 pathway // *Mol Cell Endocrinol.* - 2020. – Vol.15; N500:110628. doi: 10.1016/j.mce.2019.110628
11. Sousa LGF, Cortez LUAS, Evangelista JSAM, Xavier-Júnior FAF, Heimark DB, Fonteles MC, Santos CF, Nascimento NRF. Renal protective effect of pinitol in experimental diabetes // *Eur J Pharmacol.*- 2020. - N880. - P. 173130. doi: 10.1016/j.ejphar.2020.173130.

МОНІТОРИНГ ЗА ДЕЗРЕЗИСТЕНТНІСТЮ МІКРООРГАНІЗМІВ В ЗАКЛАДАХ СТОМАТОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Фегер Станіслав Михайлович

студент 4-го курсу

Ужгородський національний університет

м. Ужгород, Україна

Анотація: Під резистентністю (стійкістю) розуміють здатність мікроорганізму переносити значно великі концентрації препарату, ніж інші мікроорганізми даного штаму (виду), або розвиватися при таких концентраціях, які перевищують допустимі в макроорганізмі при введенні антибіотиків, сульфаніламідів і нітрофуранів в терапевтичних дозах. Властивість мікроорганізмів набувати несприйнятливості (нечутливості) до лікарських препаратів може досягатися створенням у бактеріях ферментів, які інактивують лікарський препарат, або зміною структури сполук, так, щоб бактерія могла продовжувати життєдіяльність з новим варіантом речовини. [1]

функції та властивості мікроорганізмів значно погіршують становище використання різних речовин, в тому числі й антисептиків та дезінфектантів.

Одним із головних напрямків у боротьбі з внутрішньолікарняними інфекціями є переривання ланцюгу передачі інфекції, що досягається шляхом належної дезінфекції та стерилізації інструментів і поверхонь. Наслідками недостатньої антисептичної обробки чи дезінфекції є численні випадки та спалахи внутрішньолікарняних інфекцій. [2]

Тому зараз значну увагу приділяють резистентності бактерій до біоцидів – термін, що вміщає в собі сукупність антисептиків, дезінфекуючих засобів, а також консерванти. Незважаючи на актуальність і епідеміологічне значення цієї теми в сьогодення, збудників до протимікробних препаратів в Україні вивчено недостатньо. Це є великою провалиною у розвитку та покращенні стоматологічної галузі, а саме у напрямі використання подібних антисептиків та дезінфекуючих речовин, що можуть викликати

резистентність. Про зниження чутливості до біоцидів відомо протягом тривалого часу, тому ймовірним є очікування появи штамів із високим рівнем резистентності [3].

Ключові слова: резистентність, дезрезистентність, антисептика, дезінфектанти, дезінфекція, хлоргексидин, триклозан, біоциди.

Мета дослідження: провести аналіз результатів досліджень та визначення поширення резистентності бактерій до антисептиків, дезінфектантів та консервантів (біоцидів), що використовуються в закладах стоматологічного профілю; критична оцінка і узагальнення даних про поширеність стійкості бактерій до діючих речовин антисептиків і дезінфікуючих засобів.

Матеріали і методи: Проведено моніторинг, збір та аналіз літературних даних щодо резистентності мікроорганізмів в закладах стоматологічного профілю за методикою систематичного огляду у електронних базах даних MEDLINE, PubMed, WHO та Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського з використанням ключових слів: резистентність, дезрезистентність, антисептики, антисептика, дезінфектанти, дезінфекція, хлоргексидин, триклозан, біоциди. Крім того, ми звертали увагу на джерела, що містять інформацію наступного типу: порівняння мінімальних інгібуючих концентрацій досліджуваних культур з такими для тест-штамів мікроорганізмів; кількісна оцінка стійкості штамів до дезінфікуючих засобів серед досліджуваних культур.

Результати досліджень:

Ця тема є досить поширеною як в сьогодення, так і в раніші часи. Та, незважаючи на чималу кількість повідомлень про вивченні активності антимікробних засобів, часто нелегко отримати достовірні дані про стійкість бактерій до дезінфектантів. Це пов'язано з обмеженим числом тестування штамів, а також застосуванням різноманітних методик діагностики резистентності до біоциду в різних країнах [4].

Цю тему розглядали багато дослідників: Jones R. D., 1999; McDonnell G., Russell A. D., 1999; 2001; Poole K., 2002 тощо. Багато з них сходилися до таких думок: резистентні штами мікроорганізмів виникають при зміні геному бактеріальної клітини в результаті спонтанних мутацій.

Останні не пов'язані з спрямованою дією на ДНК бактерії антибактеріальних препаратів, які грають роль лише селективних агентів. В процесі селекції в результаті впливу хіміотерапевтичних сполук чутливі мікроорганізми гинуть, а резистентні зберігаються, розмножуються і поширюються в навколишньому середовищі [5]. Придбана резистентність закріплюється і передається у спадок наступним генераціям бактерій в формі плазмідів або транспозонів.

Швидкість розвитку і ступінь вираженості стійкості пов'язані з видом і навіть штамом збудника. Найбільш швидко і часто резистентність до антибактеріальних препаратів виникає у стафілококів, ешерихій, мікоплазм, протея, синьогнійної палички [6]. Серед пастерелл, ерізіпелотріксов, клостридій, стрептококів групи А, сибіркових і гемофільних паличок резистентні штами виділяють порівняно рідко.

Найчастіше у ролі об'єктів у різних дослідженнях різних країн використовувалися *Klebsiellaspp* - 1980-2013 рр., *P. Aeruginosa* - 1972-2011 рр., *Acinetobacterspp* - 1987-2014 рр., *S. aureus* - 1960-2013 рр., *Enterococcusspp*-1990-2014 рр. [7].

Проведений систематичний огляд публікацій дозволив витягти з них дані по великій кількості торгових марок дезінфікуючих засобів або в ряді випадків - відносно активно діючих речовин. У той же час дані по чутливості стійкості бактерій до них досить суперечливі.

Спектр протестованих субстанцій включав в себе ЧАС, хлоргексидин, триклозан, бензалконій хлорид, цетримід, пропамідин, профлавін та феноли [8]. Наприклад, найбільше досліджень було присвячено питанням вивчення стійкості мікроорганізмів до хлоргексидінабіглюконату, ЧАС і бензалконію хлориду. Триклозан був об'єктом вивчення в меншій кількості досліджень.

Резистентність мікроорганізмів до дезінфектантів та наслідки цієї резистентності.

Дезінфекуючі речовини	Наслідок	Мікроорганізми, які резистентні (або в деякій мірі резистентні) до таких ДЗ
хлоргексидин	може призводити до появи штамів грамнегативних бактерій, резистентних до багатьох видів антибіотиків та інших ДЗ	<i>K. pneumoniae</i> , <i>Enterobacter</i> spp., <i>Pseudomonas</i> spp., <i>Proteus</i> spp., <i>Providencia</i> spp., <i>Enterococcus</i> spp. рідко - <i>Escherichia coli</i> , <i>Salmonella</i> spp., <i>S. aureus</i> і коагулазонегативні стафілококи
триклозан	мутації, що покращують механізм викачування з клітин небезпечних для них речовин, що спричиняє стійкість мікроорганізмів	<i>Pseudomonas aeruginosa</i>
бензалконій хлорид	може бути джерелом ВЛІ, збудженої грамнегативними бактеріями	<i>Pseudomonas cepacia</i>
цетримід	найбільш ефективний при нейтральних або злегка лужних значеннях рН. Його дія помітно знижується в кислих середовищах і за наявності органічних речовин	<i>Pseudomonas pyocyanea</i> (<i>Pseudomonas aeruginosa</i>)
пропамідин	штами набули перехресної резистентності	штами <i>Streptococcus pyogenes</i> групи А та <i>S. pyogenes</i>
профлавін	здатність клітин розмножуватися у присутності ПФ зумовлена попередньою обробкою аміноакридином, можливе спонтанне утворення мутантів, резистентних до ПФ, перехресну резистентність до хлорамфеніколу в 5 із 6 мутантів, існування циклів на різних стадіях росту, коли перехресна резистентність до хлорамфеніколу чи інших антибіотиків не спостерігається	<i>Aerobacter aerogenes</i> (<i>A. aerogenes</i>) та особливо <i>E. coli</i>
феноли	міжклітинний матеріал, який вилився з клітин, знешкоджених фенолом, може бути джерелом поживних речовин для тих клітин, що вижили, чим і пояснюється збільшення кількості колонієутворюючих одиниць на пізніших етапах обробки дезінфікуючим засобом	різні види <i>Micrococcus pyogenes aureus</i> (<i>S. aureus</i>)
препарати на основі четвертинних амонієвих сполук (ЧАС) : Гексакварт С, Дезфект, Септодор, Сокрена	поступове збільшення кількості окремих клітин, що витримували вплив, який вимагав максимальної стійкості	<i>Serratia marcescens</i> та <i>E. coli</i> , <i>Pseudomonas aeruginosa</i> та <i>Pseudomonas fluorescens</i> - при тривалому впливі

Один з можливих способів подолання стійкості мікроорганізмів - хімічна трансформація молекул антимікробних речовин, спрямована на створення нових препаратів, активних у відношенні дезінфектантно-стійких мікроорганізмів [9]. Практично будь-яка молекула дезінфікуючих засобів може інактивуватися в мікробній клітині за рахунок певного механізму

резистентності, тому через деякий час після початку використання нового препарату відзначають поширення детермінант резистентності до цього з'єднання в плазмідах і транспозонах [10]. Перспективними методами в боротьбі з лікарсько-стійкими мікроорганізмами служить використання з'єднань, що пригнічують певні механізми резистентності в бактеріальній клітині. Найбільші успіхи в цьому напрямку досягнуто в результаті застосування неконкурентних інгібіторів, основною ціллю яких би було необоротно інгібувати грампозитивних і грамнегативних мікроорганізмів [11].

Висновки:

1. Провівши аналіз результатів досліджень, було зроблено висновок, що моніторинг за дезрезистентністю мікроорганізмів в медичних закладах є серйозною проблемою, яка потребує уваги з боку лікарів-стоматологів.

2. Оскільки до складу багатьох продуктів побутового призначення входять різні антибактеріальні речовини, з'являються штами, для яких характерний високий рівень резистентності до хлоргексидину, триклозану та інших дезінфікуючих речовин.

3. Склад продукту антибактеріальних речовин дуже часто є недоречним і, на жаль, підвищує ризик розвитку стійкості бактерій до розчинів знезараження.

4. Отже, потрібно слідкувати, щоб антисептики та дезінфікуючі засоби, які входять до складу готової продукції використовувалися лише за необхідності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Саперкин Н. В., Алебашина Л. А., Квашнина Д. В. Устойчивость бактерий к дезинфектантам: оценка доказательной базы // Современные проблемы науки и образования. – 2016. – № 5.;

2. Андерсон Р. Л. (1989) Йодофорні антисептики: внутрішнє мікробне забруднення стійкими бактеріями. Інф. Контроль. Госп. Епідеміол., 10(10): 443-446.

3. Baskett A. C. (1952) The resistance of *Bact. lactis aerogenes* to proflavine (2: 8-diaminoacridine). II. The direct induction of adaptation. *Proc. R. Soc. Lond. B. Biol. Sci.*, 139(895): 251–262.
4. Beeuwkes H., Lubsen N., Boissevain W., Fass H. (1961) Chlorhexidine and *Proteus rettgeri* infection. *Lancet*, 278(7192): 53–54.
5. Davies G. E., Martin A.R., Swain G. et al. (1961) Chlorhexidine and *Proteus rettgeri* infection. *Lancet*, 277(7185): 1062.
6. Fischer R., Larose P. (1952) Factors governing the adaptation of bacteria against quaternaries. *Nature*, 170: 715–716.
7. Fleming A., Allison V. D. (1927) On the development of strains of bacteria resistant to lysozyme action and the relation of lysozyme action to intracellular digestion. *Br. J. Exp. Pathol.*, 8: 214–218.
8. Fogg A. H., Lodge R. M. (1945) Mode of antibacterial action of phenols in relation to drug-fastness. *Trans. Faraday Soc.*, 41: 359–365.
9. Gerba C. P., Rusin P. (2001) Relationship between the use of antiseptics and disinfectants and the development of antimicrobial resistance. In: W.A. Rutala (Ed.) *Proceedings of the Conference on Disinfection, Antisepsis and Sterilization: practices and challenges for the new millennium*. Association for Professionals in Infection Control and Epidemiology, Washington, D. C., P. 187–194.
10. Gillespie W. A., Linton K. B., Miller A. et al. (1961) Chlorhexidine and *Proteus rettgeri* infection. *Lancet*, 277(7189): 1287.
11. Hugo W. B. (1971) Amidines. In: W.B. Hugo (Ed.) *Inhibition and destruction of the microbial cell*. Academic Press, London, p. 121–136.
12. Orth D.S., Lutes C. M. (1985) Adaptation of bacteria to cosmetic preservatives. *Cosmet. Toilet.*, 100: 57–64.

КАРДИОСПЕЦИФИЧЕСКИЕ ТРОПОНИНЫ – ЦЕННЫЕ БИОМАРКЕРЫ ДЛЯ ДИАГНОСТИКИ ПОВРЕЖДЕНИЙ СЕРДЕЧНОЙ МЫШЦЫ

Чирашная София Адриановна,
студентка 3 курса,
Андросов Евгений Дмитриевич,
Харьковский национальный медицинский университет,
кафедра биохимии, к.м.н. доцент

Вступление. Регуляцию сократительной системы клеток скелетной мускулатуры и кардиомиоцитов обеспечивает комплекс тропонинов, включающий 3 белка: тропонин Т (TnT), тропонин I (TnI) и тропонин С (TnC).

Актуальность. На сегодняшний день сердечные тропонины являются ценными биомаркерами для диагностики сердечных заболеваний, что побуждает исследователей к их дальнейшему изучению и использованию в клинической практике.

Цель.

1. Изучить изоформы кардиоспецифических тропонинов и их роль в более совершенной диагностике и дифференциальной диагностике сердечных заболеваний.
2. Изучить взаимосвязь определенных мутаций сердечных тропонинов с клиническими особенностями и патогенезом кардиомиопатий.

Данные исследований.

Как TnT, так и TnI представлены изоформами, каждая из которых локализована в разных видах мышечной ткани, в том числе в кардиомиоцитах. Две из них (быстрая и медленная) – скелетные, а 3-я – специфическая сердечной мускулатуре. Аминокислотный состав тропониновых белков TnT и TnI миокарда отличается от такового тропонинов скелетной поперечно полосатой мускулатуры. Аминокислотный состав TnC, присутствующего в кардиомиоцитах и клетках скелетной мускулатуры, идентичен. [1-4]

Сердечная изоформа TnT (сTnT) – низкомолекулярный белок (37 кД), в кардиомиоците связывается с тропомиозином, образуя комплекс тропонин тропомиозин на тонком филаменте. Имеет 4 изоформы и все они отличаются аминокислотным составом от двух скелетных изоформ. В миокарде взрослого человека присутствует только одна изоформа сTnT, в то время как у эмбриона несколько. Однако для некоторых патологических состояний, таких, как сердечная недостаточность и другие, характерна экспрессия сTnT изоформ, присущих эмбриональному периоду. [5-9]

Кардиоспецифический TnI (сTnI) относится к низкомолекулярным белкам (23,8 кД). Аминокислотный состав сердечной изоформы отличается от скелетной на один пептид, состоящий из 30 аминокислот. В эмбриональный период в сердце присутствует как сердечная, так и медленная скелетная изоформы. В постнатальный период остаётся в миокарде только сердечная изоформа. В кардиомиоците сTnI выполняет функцию ингибитора АТФазной активности актомиозинового комплекса в отсутствие кальция, предотвращая сокращение. [6,7,10]

Сердечная изоформа TnC (сTnC) – наименьшая субъединица тропонинового комплекса (18 кД). Она относится к кальций-связывающим белкам и ключевым компонентам в регуляторном комплексе тонких филаментов. На каждом конце её молекулы находится по два сайта, связывающих ионы Ca. Связывая Ca²⁺, она вызывает изменение конформации сTnI, что является ключевым моментом в инициировании мышечного сокращения.

Кардиоспецифические тропонины сTnI и сTnT локализованы в основном в миокарде. Содержание сTnT в миокарде примерно в 2 раза больше, чем сTnI. На 1 гр влажного веса ткани приходится 4-5 мг сTnI и 10-11 мг сTnT. В клетках тропонин содержится преимущественно в виде структурного комплекса и регулирует сокращение сердечных мышц, однако небольшое количество (6-8%) сTnT и (2,8-4,1%) сTnI находится в цитозоле в свободном, не связанном состоянии. Это цитозольная фракция сердечных тропонинов, которая не

участвует в сокращении сердечных мышц. После повреждения миоцитов тропонины из обоих отделов могут быть обнаружены в крови, демонстрируя разную кинетику. [5, 6] Кардиоспецифические тропонины – это внутриклеточные белки и в крови у здоровых людей в норме они не выявляются. Наличие их в сыворотке крови свидетельствует о повреждении или гибели кардиомиоцита. Незначительное повышение уровня тропонина в сыворотке (менее чем в 10 раз), говорит, в основном, об обратимом повреждении кардиомиоцита. Это является следствием повышения проницаемости и нарушения целостности мембраны, протеолиза цитозольной фракции тропонинов и их выхода из кардиомиоцита во внеклеточное пространство и сыворотку крови. Такие обратимые повреждения могут наблюдаться при длительных физических нагрузках, психоэмоциональном стрессе и др. [8, 9, 11]. Повышение уровня тропонина до сотен раз, свидетельствует о необратимом повреждении кардиомиоцитов, которое возможно при остром инфаркте миокарда (ИМ), миокардите. При этом происходит деструкция сократительного аппарата и выход структурного тропонина в сыворотку крови. [11]

На сегодняшний день сердечные тропонины являются ценными биомаркерами для диагностики острого ИМ. Повышенный уровень изоформ сTnI и сTnT в крови, указывает на ранние события дегенерации сердечной ткани, некроза и повреждения миоцитов и является биомаркером сердечных заболеваний, одним из которых является ИМ. Тропонин поступает в периферический кровоток и определяется в венозной крови. Пик концентрации достигается в первые 12-24 часа от момента возникновения ИМ. Различия в диагностической значимости сTnI и сTnT незначительны, но сTnI является более чувствительным и специфичным в отношении повреждения сердечной мышцы. При ИМ уровень сTnI в сыворотке крови увеличивается через 3-4 часа. Процесс высвобождения сTnI в кровь имеет однофазный характер. сTnI циркулирует в сыворотке крови в течении 5-7 дней после повреждения кардиомиоцита. Высвобождение сTnT – двухфазное, сTnT можно обнаружить в

сыворотке крови в течении двух недель. Это затрудняет диагностику рецидивов.

cTnT и cTnI обладают высокой чувствительностью для обнаружения незначительного некроза, их повышение коррелирует с клинической тяжестью сердечного заболевания, при этом чрезвычайно высокие уровни тропонина (100 нг/мл) указывают на обширный ИМ.

В клинических исследованиях, к ложно-завышенным результатам по тропонину могут привести некоторые факторы: образец с неполным свёртыванием, повышенный уровень билирубина, заметно повышенный уровень щелочной фосфатазы и образование иммунокомплексов.

Преимущество данных биомаркеров перед другими маркерами, не только в их высокой специфичности к деструкции кардиомиоцитов, но и в том, что сердечные тропонины дольше остальных маркеров циркулируют в крови (7-14 суток), что позволяют использовать их для уточнения диагноза ИМ и следить за динамикой заболевания.

Разработка высокочувствительных методов определения тропонинов (hs-cTnI, hs-cTnT) существенно расширило диагностические возможности. Стало возможным использование для диагностики не только сыворотки крови, но и других биологических жидкостей, таких как моча и слюна, которые были неприемлемы для умеренно чувствительных тест-систем. [6, 11]

В наши дни открыто более 100 мутаций (по типу замены, делеций одного или нескольких нуклеотидов), которые вызывают значительные нарушения функционирования миокарда и ответственны за развитие кардиомиопатии. Мутации во всех трёх изоформах сердечных тропонинов являются причиной наследственных форм кардиомиопатий: гипертрофической кардиомиопатии (ГКМП), дилатационной кардиомиопатии (ДКМП), рестриктивной кардиомиопатии (РКМП).

Характерным признаком ГКМП есть гипертрофия миокарда желудочков. ГКМП может быть обусловлена мутациями в любой из трёх сердечных изоформ тропонина. Мутации в гене, кодирующем cTnT, ассоциированные с

развития ГКМП, зачастую приводят к внезапной смерти, на фоне умеренного увеличения межжелудочковой перегородки и более низких показателей массы миокарда левого желудочка. [12-14] Мутации наследуются аутосомно доминантным способом и составляют до 30% всех случаев ГКМП. Существует мнение о зависимости степени проявления тяжести мутации от места её расположения. Так, наиболее опасным участком считается место связывания сТnТ с тропомиозином, участок большинства мутаций при ГКМП. [15,16]

Мутации в гене, кодирующем сТnI, могут быть причиной генетически обусловленных заболеваний миокарда (ГКМП). Эти мутации ассоциированы с аутосомно-доминантным типом наследования. Y.Wen и соавторы изучали мутации в гене сТnI и пришли к выводу, что фенотип ГКМП обусловлен ослаблением блокирующей способности сТnI даже в отсутствии ионов Са и проявляется интерстициальным склерозированием. [4] Возникновение аритмий при ГКМП объясняется недостаточным блокированием тропомиозинового комплекса. В диастоле возникают внеплановые сокращения (эти механизмы объясняют высокую смертность среди спортсменов от ГКМП). [4]

В ряде исследований было доказано, что нарушение связи между сердечными тропонинами I, T и C, вследствие мутации, увеличивает тяжесть заболевания ГКМП.

На гистологическом уровне отмечаются хаотические, беспорядочные соединения миоцитов, хаотичное расположение мышечных волокон феномен “disarray”, фиброз разной степени выраженности. [9, 17] Характерно нарушение кальциевого гомеостаза, повышенная чувствительность миофиламентов к ионам Са. Это проявляется в усилении силы сокращения саркомера в систолу, снижении степени его расслабления в диастолу при повышенных потребностях кардиомиоцита в АТФ, что приводит к нарушению внутриклеточных сигнальных процессов и реактивации компенсаторных эмбриональных программ гипертрофического роста. [13, 14, 18, 19] Повышенная чувствительность к ионам Са и связанные с этим патологические процессы в миокарде наблюдаются и при РКМП, вызванных мутациями в генах,

кодирующих cTnT и cTnI.

Распространенность ГКМП – 1:500 в общей популяции, 70% составляют семейные случаи. Заболевание стало причиной ранней внезапной смерти многих знаменитых спортсменов.

Людам, находящимся в группе риска, рекомендованы генетические тестирования и семейный скрининг. Проведение генетического скрининга при ГКМП носит диагностический и предиктивный характер.

ДКМП характеризуется расширением и нарушением сократимости левого желудочка или обоих желудочков сердца. Характеризуется плохим прогнозом из-за высокой частоты аритмий и внезапной смерти. Мутации в генах, кодирующих cTnI и cTnT, несколько реже вызывают ДКМП, чем ГКМП. Характерно уменьшение количества полноценно функционирующих кардиомиоцитов, что приводит к расширению камер сердца и нарушению сократительной функции миокарда. Наблюдается систолическая и диастолическая дисфункция обоих желудочков. Практически для всех обнаруженных мутаций было характерно падение чувствительности сердечных миоволокон к ионам Са. ДКМП является таким же распространенным заболеванием, как и ГКМП – 1:250-500, 30% – семейные случаи. [17, 20, 21]

Очень важно использование генетической информации при оценке риска внезапной смерти и тщательной стратификации аритмогенного риска у пациентов с ДКМП.

РКМП – редкая форма кардиомиопатии, характеризующаяся уменьшением желудочкового наполнения с нормальным или уменьшенным объемом желудочков и нормальной толщиной стенок. РКМП с мутацией в генах, кодирующих cTnI и cTnT, встречается намного реже, чем ДКМП и ГКМП. Чувствительность миофиламентов к ионам Са повышена. Характерно нарушение способности ингибирования АТФазы и расслабления мышечных волокон, как следствие развитие тяжелой диастолической дисфункции. РКМП имеет самый высокий неблагоприятный прогноз: менее 50-процентная выживаемость после постановки диагноза в течении двух лет.

Количество обнаруженных мутаций в гене сTnC значительно меньше по сравнению с мутациями сTnI и сTnT. До недавнего времени считалось, что с мутацией сTnC могут быть ассоциированы только ГКМП и ДКМП, но недавно была обнаружена и мутация, вызывающая РКМП. Чувствительность сердечных волокон кардиомиоцитов к ионам Са при ГКМП повышена, а при ДКМП наблюдается снижение чувствительности. [10, 20]

Вывод. Уже известные данные об особенностях состава, структуры и функций кардиоспецифических тропонинов позволяют широко использовать их в качестве биомаркеров сердечных заболеваний, а дальнейшее изучение их мутаций приведёт к лучшему представлению о наследственных формах кардиомиопатий, а значит и их лечению, профилактике и прогнозированию.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Katruha I. A. Troponin complex of the human heart. Structure and functions. *Advances in biological chemistry*. 2013;53:149-94. (In Russ.) Катруха И. А. Тропонинный комплекс сердца человека. Структура и функции. *Uspekhi biologicheskoy khimii*. 2013;53:149-94.

2. Messner B., Baum H., Fischer P. et al. Expression of messenger RNA of the cardiac isoforms of troponin T and I in myopathic skeletal muscle. *Am J Clin Pathol*. 2000;114(4):544-9. doi:10.1309/8KCL-UQRF-6EEL-36XK.

3. Ricchiutti V., Apple F.S. RNA expression of cardiac troponin T isoforms in diseased human skeletal muscle. *Clin Chem*. 1999; 45 (12): 2129-35. doi:10.1093/clinchem/45.12.2129.

4. Wens S.C.A., Schaaf G. J., Michels M. et al. Elevated plasma cardiac troponin T levels caused by skeletal muscle damage in Pompe disease. *Circ Cardiovasc Genet*. 2016; 9 (1):6-13. doi:10.1161.

5. Dhoot G. K., Gell P. G., Perry S. V. The localization of the different forms of troponin I in skeletal and cardiac muscle cells. *Exp Cell Res*. 1978;117(2):357-70. doi:10.1016/0014-4827(78)90149-0.

6. Filatov V. L., Katruha A. G., Bulargina T. V. et al. Troponin: structure,

properties and mechanism of functioning. *Biochemistry*. 1999;64(9):1155-74. (In Russ.) Филатов В. Л., Катруха А. Г., Буларгина Т. В. и др. Тропонин: строение, свойства и механизм функционирования. *Биохимия*. 1999;64(9):1155-74.

7. Dhoot G. K. Distribution of polymorphic forms of troponin components and tropomyosin in skeletal muscle / G. K. Dhoot, S. V. Perry // *Nature*. 1979;278(5706):714-718. DOI: 10.1038/278714a0.

8. Solaro R. J. Adaptive and Maladaptive Processes: Control of Myofilament Activation in Heart Failure / R. J. Solaro, F. M. Powers, L. Gao, K.J. Gwathmey // *Circulation*. 1993; 87(6S):38-43.

9. Anderson PA. Molecular basis of human cardiac troponin T isoforms expressed in the developing, adult, and failing heart / P.A. Anderson, A. Greig, T. M. Mark, N. N. Malouf et al // *Circulation research*. 1995;76(4):681-686. DOI: 10.1161/01.res.76.4.681.

10. Takeda S. Structure of the core domain of human cardiac troponin in the Ca⁽²⁺⁾-saturated form / S. Takeda, A. Yamashita, K. Maeda, Y. Maéda // *Nature*. 2003;424(6944):35-41. DOI: 10.1038/nature01780.

11. Chaulin A. M., Karslyan L. S., Grigoriyeva E. V. et al. Clinical and Diagnostic Value of Cardiac Markers in Human Biological Fluids. *Kardiologiya*. 2019;59 (11):66-75. (In Russ.) Чаулин А. М., Карслян Л. С., Григорьева Е. В. и др. Клинико-диагностическая ценность кардиомаркеров в биологических жидкостях человека. *Кардиология*. 2019;59(11):66-75.doi:10.18087/cardio.2019.11.n414.

12. Шляхто Е. В. и др. Первичные кардиомиопатии, современное представление // *Терапевтический архив*. 2005. Т. 77. № 12. С. 77–83.

13. Gersh B. J. et al. 2011 ACCF/AHA guideline for the diagnosis and treatment of hypertrophic cardiomyopathy: Executive summary: A report of the American College of cardiology foundation/American heart association task force on practice guidelines // *Circulation*. 2011. Vol. 124, № 24. P. 2761–2796.

14. Elliott P. et al. 2014 ESC guidelines on diagnosis and management of hypertrophic cardiomyopathy: The task force for the diagnosis and management of

hypertrophic cardiomyopathy of the European Society of Cardiology (ESC) // *Eur. Heart J.* 2014. Vol. 35, № 39. P. 2733–2779.

15. Thierfelder L., Watkins H., MacRae C. et al. Alpha-tropomyosin and cardiac troponin T mutations cause familial hypertrophic cardiomyopathy: a disease of the sarcomere // *Cell.* 1994. Vol. 77, N 5. P. 701–712.

16. Pasquale F., Syrris P., Kaski J.P. et al. Longterm outcomes in hypertrophic cardiomyopathy caused by mutations in the cardiac troponin T gene // *Circ. Cardiovasc. Genet.* 2012.

17. Li D., Czernuszewicz G. Z., Gonzalez O. et al. Novel cardiac troponin T mutation as a cause of familial dilated cardiomyopathy. *Circulation* 104: 2188-2193, 2001.

18. Burton D. et al. Two mutations in troponin I that cause hypertrophic cardiomyopathy have contrasting effects on cardiac muscle contractility // *Biochem. J.* 2002. Vol. 362, № 2. P. 443–459.

19. Marian A. J., Braunwald E. Hypertrophic cardiomyopathy: Genetics, pathogenesis, 749–770. Clinical manifestations, diagnosis, and therapy // *Circ. Res.* 2017. Vol. 121, № 7. P.

20. Klaassen S., Probst S., Oechslin E. et al. Mutations in sarcomere protein genes in left ventricular noncompaction. *Circulation* 117: 2893-2901, 2008.

21. Schultz K. R., Gajarski R. J., Pignatelli, R. et al. Genetic heterogeneity in familial dilated cardiomyopathy. *Biochem. Molec. Med.* 56: 87-93, 1995.

CHEMICAL SCIENCES

OXIDATION OF TRICYCLO [5.2.1.0^{2,6}] DECANE.

SYNTHESIS OF SOME BICYCLO [5.2.1] DECA-2,6-DIONE DERIVATIVES

Klimko Yuriy Evgenovich

Koshchii Iryna Volodymyrivna

Levandovskii Igor Anatoliyovych

PhD, Prof

Levandovskii Svyatoslav Ihorovych

student

National Technical University of Ukraine

"Kyiv Polytechnic Institute"

Kyiv. Ukraine

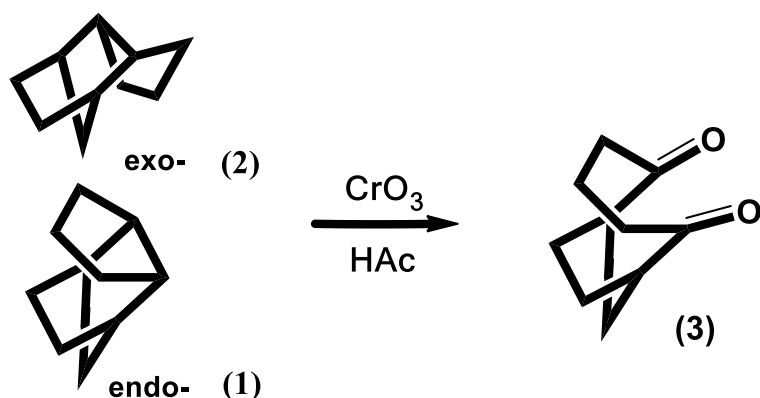
Introductions.

It is known [1] that chromic anhydride is a selective oxidant of tertiary carbon atoms in cycloalkanes. It was interesting to study the behavior in this reaction of the precursor of adamantane - tricyclo [5.2.1.0^{2,6}] decane.

Results and discussion.

The interaction of endo- (1) or exo- (2) isomers of tricyclo [5.2.1.0^{2,6}] decane with a 17-fold excess of chromic anhydride in acetic acid in 65% yield gave a product whose elemental analysis corresponded to the gross formula C₁₀H₁₄O₂. In the IR spectrum of the substance, banding bands of carbonyl valence vibrations were present in the absence of bands characteristic of other functional groups.

The oscillation frequency of the C = O group (1710 cm⁻¹) indicated the absence of angular stress in the cycle containing carbonyl groups.

Based on the above data, the structure of the previously described bicyclo [5.2.1] deca-2,6-dione (3) was proposed for the synthesized compound.

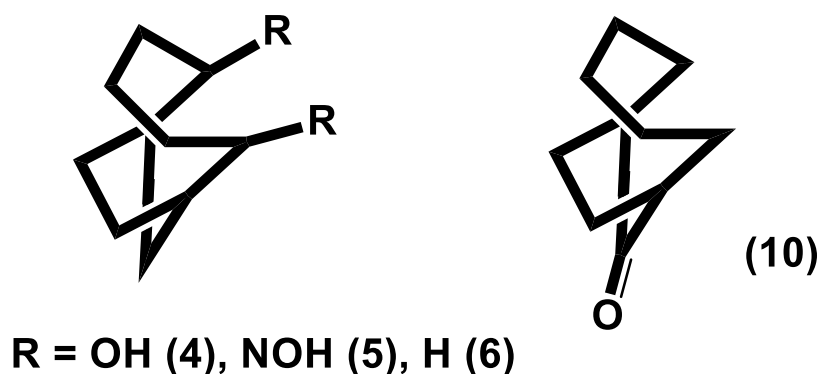
The nature of the molecular ion fragmentation of product (3) in the mass spectrum confirmed this addition. PMR spectra with the use of shear reagent gave reason to imagine a high conformational mobility for its molecule.

Indeed, consideration of the Draiding models suggests the possibility of the existence of at least six conformations of the eight-membered cycle, which easily pass into each other.

The presence of 13 different carbon atoms in the ^{13}C NMR spectrum corresponds to the degree of symmetry inherent in diketone (3).

Diketone (3) was converted to oxime (5) by the usual method with a yield of 80%.

Reduction of product (3) with lithium aluminum hydride and hydrogen on skeletal nickel quantitatively leads to diol (4). Restoration of the diketone (3) by Huang-Minlon with a 50% yield gives the previously described bicyclo [5.2.1] decane (6). As evidenced by GC, a small amount of hydrocarbons (1) and (2) are formed.

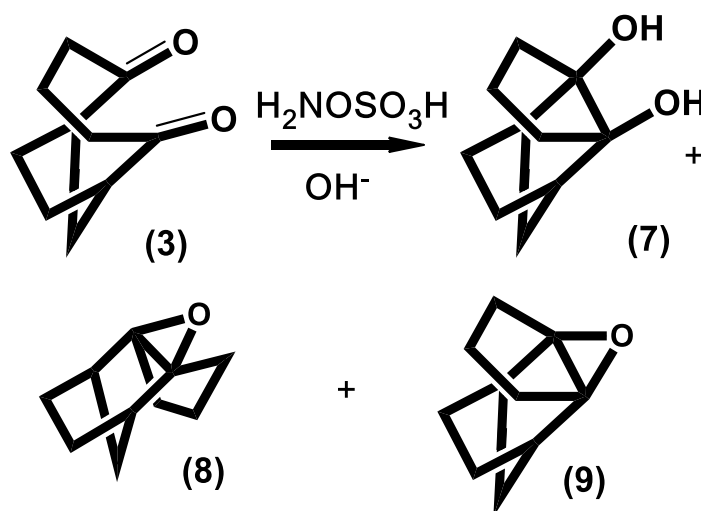
Along with the usual reactions (oxidation, reduction with lithium aluminum hydride, according to Huang-Minlon), the formation of bicyclic derivatives, due to the spatial proximity of the carbonyls, is a short circuit in the tricyclic system. Thus, it is shown that the reduction of sodium in wet ether gives diol (7), which is confirmed by X-ray diffraction analysis.

Treatment (3) with hydroxylamine-O-sulfonic acid in an alkaline medium also leads to the formation of diol (7) in a mixture with isomeric epoxides (8) and (9) in a ratio of 2: 1: 1.

The electrochemical reduction of bicyclo [5.2.1] deca-2,6-dione (3) on a mercury electrode in DMF and 80% aqueous dioxane was studied by the methods of polarography, coulometry and electrolysis at a controlled potential. It is shown that in (3) there is a strong mutual influence of carbonyl groups due to the interaction of their localized orbitals. This indicates the possibility of cyclization during electroreduction (3) with the formation of tricyclo [5.2.1.0^{2,6}] deca-2,6-diol (7).

Coulometric research has shown that the process of electroreduction is two-electron.

Preparative electrochemical reduction (3) was performed on a mercury cathode at a potential of -2.2 V (relative nas.k.e.) in aqueous dioxane containing 0.1 M tetraethylammonium bromide. The isolated compound (7) was identified by ¹H, ¹³C NMR and mass spectra. The yield was 61%. According to polarography, GLC and TLC process is selective, but the isolation of compound (7) is hampered by its increased solubility in water.

The structure of these products was confirmed by IR, ¹³C NMR and mass spectra. Elemental analysis corresponds to gross formulas.

For the final identification of the hydrocarbon (6), its counter-synthesis was performed with bicyclo [5.2.1] deca-10-one (10), which was synthesized by the method [2]. Huang-Minlon reduction (10) synthesized a hydrocarbon with a yield of 50%, which is identical to bicyclo [5.2.1] decane (6) by GC and IR and PMR spectra.

Conclusions. Thus, we can conclude that a new, fairly simple path to various derivatives of the bicyclo [5.2.1] decan system has been discovered. It is of interest as a model for studying mechanisms and conformational analysis [3]. Based on this, we considered it important to optimize the method of synthesis of bicyclo [5.2.1] deca-2,6-dione (3).

Table 1

Optimization of diketone synthesis technique (3)

experiment	Excess of oxidant, mol	Temperature, °C	Time, h	Yield of diketone (3), %
1	17	15-20	2	65
2	10	13-15	2	47
3	6	40	2	47
4	6	30-35	4	65

Chromic anhydride, which was obtained from sodium dichromate and an equivalent amount of sulfuric acid immediately before the reaction, was used as an oxidant. As can be seen from the data in table 1, the reduction of the molar excess of chromic anhydride (while maintaining other reaction conditions) significantly reduces the yield of the product (experiment 2). Although an even greater decrease in the excess while increasing the reaction temperature stabilizes the yield (experiment 3). and increasing the time by 2 times compared to previous experiments increases the yield to baseline. A further increase in time and temperature (while maintaining a 6-fold excess) reduces the yield of diketone.

Materials and methods

The following devices were used to obtain spectral data: IR spectra - "UR-10", ¹³C NMR spectra - "Bruker VP-60", PMR spectra - "BS-487-C Tesla" 80 MHz, mass

spectra - "Varian MAT -CH-6 ". Chromatograph "ЦБЕТ-102" was used for GC.

Bicyclo [5.2.1] deca-2,6-dione (3). To 100 g of sodium dichromate add 16.5 ml of water and 18 ml of 94% sulfuric acid. Then, under ice-cooling, a solution of 10 g of hydrocarbon (1) or (2) in 125 ml of glacial acetic acid is gradually added dropwise. The temperature is brought to 35 oC and kept for 4 hours. After cooling, the reaction mass is neutralized at 10-15 oC with a concentrated solution of KOH. Extract 5x150 ml of ether or chloroform. After evaporation of the solvent, the residue is crystallized from ether. Yield 8 g (65%), so top. 62-65 ° C. IR spectrum (cm⁻¹, CCl₄): 1710. ¹³C NMR spectrum (δ, ppm, CDCl₃, HMDS): 212.25 (C2, C6), 49.66 (C1, C7), 37.40 (C3, C5), 29.26 (C4), 23.07 (10), 21.92 (C8, C9). Mass spectrum m/z (% of max peak): 31 (41), 39 (29), 41 (45), 42 (45), 55 (100), 67 (37), 97 (91), 125 (60), 163 (23). Found,%: C 71.20, 71.15; H 8.97, 8.69. C₁₀H₁₄O₂. Calculated,%: C 71.13; H 8.83.

Bicyclo [5.2.1] deca-2,6-dione dioxime (5). To a solution of 2.1 g of NaOH in 20 ml of ethanol is added a solution of 3.14 g of hydroxylamine sulfate in 5 ml of water and a solution of 1 g of diketone (3) in 15 ml of water. Boil for 24 hours. After filtration, the reaction mass is evaporated. The residue is extracted with ether. The solvent is removed in vacuo and the residue is crystallized from acetone. Yield 0.9 g (80%), so top. 197-199 ° C. IR spectrum (cm⁻¹, KBr): 1450, 3250. PMR spectrum (δ, ppm, CD₃OD, HMDS): 1.25-3 (14H). Mass spectrum, m/z (% of max peak): 39 (80), 53 (40), 67 (100), 79 (42), 120 (35), 196 (6). Found,%: C 61.14, 61.21; H 8.27, 8.34; N 13.76, 13.71. C₁₀H₁₆N₂O₂. Calculated,%: C 61.19, H 8.23, N 14.27.

Bicyclo [5.2.1] deca-2,6-diol (4). 1. To 5 ml of absolute ether add 0.125 g of LiAlH₄. With stirring, a solution of 1 g of diketone (3) in 20 ml of ether is added dropwise. Boil under reflux for 2 hours. Prepare and add a 10% solution of sulfuric acid until complete dissolution of the precipitate. The aqueous layer was extracted with 3x30 ml of ether. After drying, the ether is removed. The residue is crystallized from benzene. Yield 1 g (98%), so top. 164-167 ° C. IR spectrum (cm⁻¹, KBr): 3300. PMR spectrum (δ, ppm, CDCl₃, HMDS): 3.63 (2H), 2.00 (2H), 1-2.5 (14H). Found,%: C 70.00, 70.11; H 10.57, 10.65. C₁₀H₁₆O₂. Calculated,%: C 70.54; H 10.68.

2. Seat 4 g of diketone (3) in 60 ml of water and 1 g of Ni-Re in a flask with a

magnetic stirrer. Stirred at a hydrogen pressure of 101.3 kPa and a temperature of 60°C for 24 hours. The catalyst is filtered off. The filtrate is extracted with 5x100 ml of ether. The solvent is removed in vacuo and the residue is crystallized from benzene. Yield 3.8 g (98%). The product is identical to that obtained in case 1.

Bicyclo [5.2.1] decane (6). 1. To 6 g of diketone (3) add 36 ml of diethylene glycol, 10.2 g of powdered KOH and 12 ml of 98% hydrazine hydrate. Boil for 4 hours. The hydrazine hydrate is distilled off with water. The temperature is raised to 190-200 oC and diethylene glycol with the reaction products is distilled off. The distillate is diluted with water and extracted with hexane.

After drying, the solvent is evaporated. The residue is passed through a column of silica gel L (40 - 100 μ) in hexane. Collect the fraction $R_f = 0.8$. Yield 2.5 g (50%), so top. 52-54 oC (from acetic acid). GC (apiezone L, 15% on chromaton W, 3 g, 132-250 oC, helium 40 ml/min) 414 s, 98% (6), 201 s, 2% (1, 2). IR spectrum (cm^{-1} , mp): 1460. ^{13}C NMR spectrum (δ , ppm, CDCl_3 , HMDS): 36.10 (C1, C7), 34.70 (C4), 33.5 (C3, C5), 28.7 (C2, C6), 26.0 (C10), 23.9 C8, C9). PMR spectrum (δ , ppm, CCl_4 , HMDS): 2-2.25 (2H), ppm, 0.5-2.1 (16H), ppm Mass spectrum, m/z (% of max. Peak): 27 (100), 32 (29), 138 (1). Found,%: C 86.80, 86.75; H 13.09, 13.15. $\text{C}_{10}\text{H}_{18}$. Calculated,%: C 86.89; H 13.11.

2. To 1 g of ketone (7) add 10 ml of diethyl glycol, 0.6 g of KOH and 1 ml of 98% hydrazine hydrate. Next, the experiment was performed analogously to case 1. Yield 0.45 g (50%). The product is identical to that obtained in case 1.

LITERATURE

1. Bingham R. C., Schleyer P. R. Synthesis of Breadged Derivatives by Oxidation with Chromic Acid. – J. Org. Chem., 1971, vol. 36, p. 1198-1205.

2. Gutshe C. D., Baum J. W. 4-Substituted Bicyclo [5.2.1]decan-10-ones. Org. Prep. Proced., 1969, vol. 1, p. 35-38.

3. Зефирова Н. С., Ткач С. С., Чижов О. С. Каркасные и полициклические соединения. Молекулярный дизайн на основе принципа изоморфного замещения. М.: ВINITI, 1979. 82 с.

МОДИФИКАЦИЯ ЖЕЛАТИНОВЫХ БИОПОЛИМЕРОВ ВВЕДЕНИЕМ ПОЛИ (ВИНИЛОВОГО СПИРТА)

Дзейкала Александра
аспирант

Прохонь Мирослава
врач

Лодзинский технологический университет
Лодзь, Польша

Введение./Introductions.

Полимер представляет собой большую молекулу, состоящую из повторяющихся звеньев, связанных ковалентными связями. Природные полимеры, также называемые биополимерами, производятся живыми организмами. Наиболее важными группами биополимеров являются: полинуклеотиды, полипептиды (белки) и полисахариды. Липиды также входят в группу биополимеров.

В природе существует множество биополимеров, например целлюлоза (основной компонент древесины и листьев) или крахмал (компонент многих зерен, картофеля), используемые в качестве ингредиента в продуктах питания. Некоторые биополимеры являются основными компонентами кожи и волос, например коллаген, эластин, кератин. Основной единицей полисахаридов является молекула сахара, тогда как в белках основной единицей является молекула аминокислоты.

Биополимеры получают из природных источников, часто называемых возобновляемыми источниками, в отличие от синтетических полимеров, получаемых из невозобновляемых источников, таких как сырая нефть. Полимеры природного происхождения биоразлагаемы и поэтому не вредны для окружающей среды.

Цель работы./Aim.

Цель исследования состояла в том, чтобы определить влияние добавления поли(винилового спирта) и гидроксида натрия на полимерные биоконпозиты с

возможным применением в биоупаковочной промышленности.

Материалы и методы./Materials and methods.

Для матрицы использовались желатин (Gellwe, FoodCare Sp. z o.o., Zabierzów, Poland) и глицерин (CHEMPUR, Piekary Śląskie, Polska). В качестве добавок использовали поливиниловый спирт (CHEMPUR, Piekary Śląskie, Польша) и гидроксид натрия (EUROCHEM BGD Sp. z o.o. Tarnów, Польша). Для окрашивания композитов использовали натуральный красный краситель E124.

Предкомпозиционный раствор готовился путем смешивания исходных материалов в соответствующих массовых соотношениях. Результаты представлены в таблице 1.

Таблица 1

Состав композитов

Композиты	NaOH (20 м. с.)	Желатин	Глицерин	ПВА
Basic_0	0	60 (м. с.)	40 (м. с.)	0
Basic_0.5	0,5 М			
Basic_1	1 М			
PVA_0	0			5 (м. с.)
PVA_0.5	0,5 М			
PVA_1	1 М			

Химическую реакцию проведено в стандартном реакционном наборе, включающем трехгорлую колбу, обратный холодильник Аллина, термометр и мешалку. Реакционную смесь нагревали до 75°C, обычно на масляной бане.

Композиты были охарактеризованы с помощью: испытательной машины Zwick 1435 (Zwick/Roell, Radeberg, Германия); спектрофотометр Nicolet 6700 (Thermo Scientific, Уолтем, Массачусетс, США); твердомер по Шору А с контактным усилием 12,5 Н, индентором 35°Sh, усилием пружины 806,50 сН (Zwick/Roell, Херефордшир, Великобритания); гониометр OCA 15EC (Dataphysics, Filderstadt, Германия); спектрофотометр UV-VIS CM-3600d

(Konica Minolta, Лондон, Великобритания). Фотографии полученных композитов, сделанно с помощью CanoScan 4400F, представлены ниже.

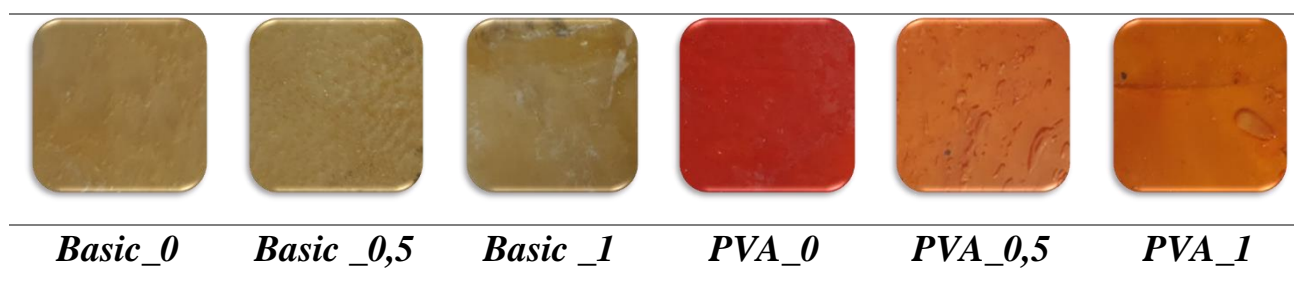

Рис. 1. Фотографии полученных композитов

Результаты и обсуждение./Results and discussion.

Спектроскопический анализ ИК-Фурье.

Для анализа существующих функциональных групп, характерных для тестируемых образцов, использовали ИК-Фурье-спектрофотометрический анализ. Для желатина характерны пептидные связи, которым соответствует полоса в диапазоне волновых чисел $3600-3100\text{ см}^{-1}$, амидная полоса, соответствующая в основном колебаниям валентных колебаний N-H (1535 см^{-1}) и связи O-H и амид I, амид II и амид III с волновыми числами, приходящимся на точки волновых чисел, равными 1638 , 1533 и 1235 см^{-1} соответственно.

Амидная полоса I отнесена к валентным колебаниям C=O. Амидная полоса II соответствует парным колебаниям, изгибающим связи N-H и валентным связям C-N. Амидная полоса III возникает из-за колебаний растяжения связи C-N и изгибных колебаний связи N-H. На спектрах отмечены дополнительные полосы, отвечающие за асимметричные и симметричные колебания, тянущие связи C-H в группах CH_2 в диапазоне 2914 и 2826 см^{-1} .

Спектры до и после введения основания очень похожи между собой, видны небольшие срезы пиков в образцах. с добавлением 1M NaOH снижается интенсивность карбонильной группы -C=O при длине волны 1629 см^{-1} . Вероятно, это связано с присоединением OH-группы, образованной от основания, к полимерной цепи.

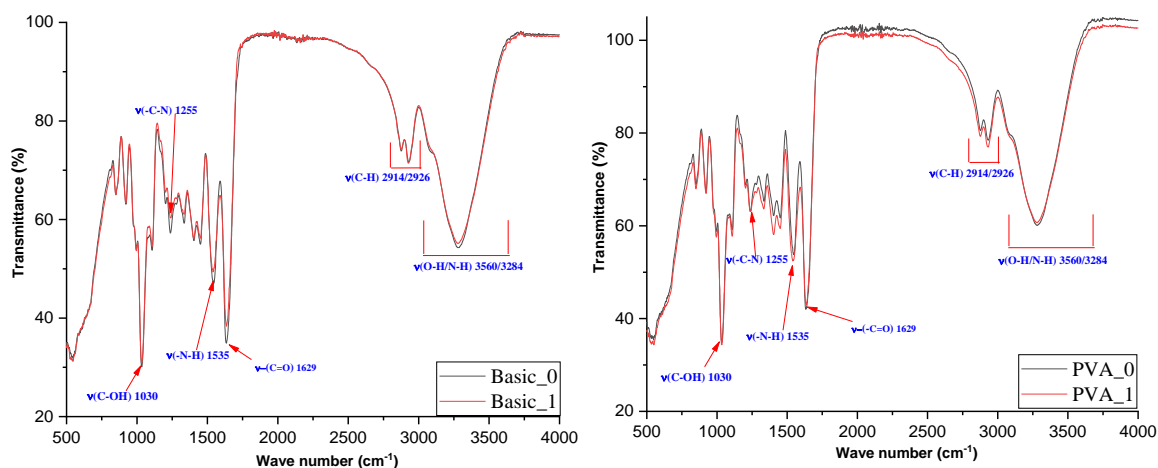

Рис. 2. Спектр FTIR для композитов Basic_0 и Basic_1 и PVA_0 и PVA_1

Определение предела прочности

Для определения механических свойств испытуемых композитов использовали испытательную машину Zwick Roell. Результаты предела прочности при растяжении (T_s , МПа) относительного удлинения при разрыве (E_b , %) и результаты испытаний полученных композитов на твердость приведены в таблице 2 со стандартным отклонением и на рисунках 4-5.

Таблица 2

Механические свойства полученных образцов

Образец	T_s [MPa]	E_b [%]	$H_A \pm dH$ [$^{\circ}Sh$]
Basic_0	3.94 ± 0.12	134.9 ± 8.5	67.83 ± 8.84
Basic_0.5	4.09 ± 0.17	219.77 ± 10.4	45.03 ± 1.85
Basic_1	2.01 ± 0.13	235.93 ± 8.3	39.57 ± 1.19
PVA_0	1.28 ± 0.07	192.4 ± 17.1	$57,70 \pm 9.00$
PVA_0.5	3.64 ± 0.10	118.1 ± 10.8	62.07 ± 2.48
PVA_1	3.51 ± 0.06	182.9 ± 5.1	45.47 ± 2.67

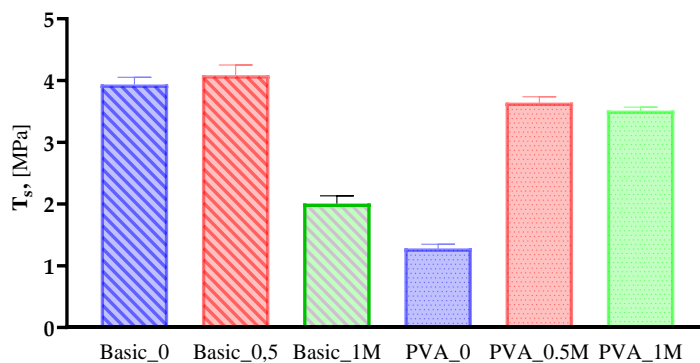

Рис. 3. Предел прочности

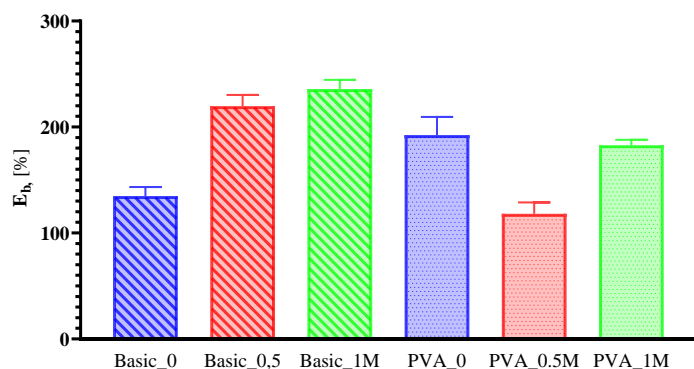

Рис. 4. Относительное удлинение в момент разрыва

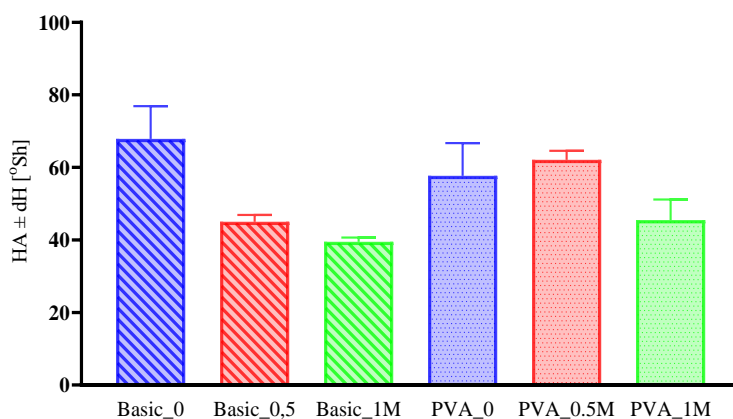

Рис. 5. Твердость по Шору

В полимерах механическая прочность связана со степенью разветвления полимерных цепей. Сравнивая зависимость относительного удлинения при разрыве в стандартном композите (Basic_0), видно, что увеличение концентрации основания увеличивает эластичность композита. Добавление поливинилового спирта вместе с основанием повышает прочность на разрыв. Было замечено, что с увеличением концентрации NaOH твердость полученных композитов снижалась.

Анализ определения контактного угла и поверхностной энергии

Для определения значения поверхностной энергии использовался метод OWRK. Измерения краевого угла проводились для образцов, синтезированных в щелочной среде (NaOH 0,5M) для трех жидкостей - воды, дийодметана и гликоля. Механизм отложения верхнего слоя указывает на морфологию самого слоя.

Таблица 3

Сравнение полярной составляющей, дисперсионной составляющей и поверхностной энергии для образцов, синтезированных при наличии 0,5 М гидроксида натрия

Образец	Полярная составляющая [mN/m]	Дисперсионная составляющая [mN/m]	Поверхностная энергия [mN/m]
Basic_0.5	2.52 ± 0.26	33.85 ± 5.87	36.37 ± 6.01
PVA_0.5	2.30 ± 0.03	31.40 ± 3,61	33.70 ± 3.63

В полученных композитах ковалентные межатомные связи могут быть в разной степени поляризованы. Степень поляризации связей зависит от разности электроотрицательностей атомов, составляющих связь. Вода как жидкость с высоким поверхностным натяжением находится на подложке с низкой поверхностной энергией и имеет относительно большой контактный угол.

Анализ результатов, представленных в таблице 3, показал, что базовый композит имеет наибольшую свободную поверхностную энергию. Вероятно, это связано с образованием связей в макромолекулах в результате ковалентных взаимодействий за счет -ОН-группы. Полученные композиты отличаются высокой полярностью и содержат в своей структуре макромолекулы, содержащие атомы, образующие водородные связи.

Определение стойкости к термоокислительному старению

Для определения стойкости образцов к термоокислительному старению было проведено измерение ускоренного старения. Несколько композитов полностью растворились в горячем воздухе.

Определение изменения цвета после процессов старения.

Таблица 4

Измерение изменения цвета образцов подвергнутых термоокислительному старению

Образец	dE*ab
Nat_0	12,38
PVA_0	5,72
PVA_0,5_NaOH	23,99

Изменение цвета в пространстве CIE Lab измеряли с помощью спектрофотометра. Параметр dE*ab описывает различия в восприятии цвета по

сравнению с образцом до и после старения.

После анализа полученных данных спектрофотометра оказалось, что наименьшее изменение цвета характерно для композита, содержащего в качестве добавки поливиниловый спирт без добавления основы.

Определение изменения механических свойств после процессов старения

Анализ механических свойств образцов после термоокислительного старения представлена в таблице 4. Приведенные ниже результаты относятся только к образцам, которые не растворились во время процессы старения.

Таблица 5

Влияние процесса термоокислительного старения на механические свойства образцов

Образец	$H_A \pm dH$ [°Sh]	T_s [MPa]	E_b [%]
Nat_0.5	44.60 ± 3.30	5.09 ± 0.19	30.7 ± 4.5
PVA_0	53.00 ± 2.26	5.50 ± 0.09	37.6 ± 1.3
PVA_0.5	50.07 ± 4.32	4.00 ± 0.05	16.9 ± 1.1

Видно, что у всех образцов параметр прочности на разрыв после старения увеличивается, а относительное удлинение при разрыве после инкубации в камере значительно снижается, что может свидетельствовать об образовании кислородных радикалов за счет действия кислорода и новых реакционноспособных центров. так называемые например, макрорадикалы, к которым могут присоединяться другие боковые цепи или заместители с образованием вторичной пространственной сети.

Выводы./Conclusions. Введение поливинилового спирта привело к тому, что твердость полученных образцов увеличилась, а предел прочности и относительное удлинение уменьшились. После процессов термоокислительного старения твердость также несколько увеличилась. Воздействие гидроксида натрия с концентрацией 1М приводило к полному растворению образцов в процессе старения. Образец с добавлением 0,5М NaOH и 5 частей. вес. поли(винилового спирта) обладает лучшими свойствами, что может свидетельствовать о его использовании в индустрии одноразовой упаковки.

**ОЧИЩЕННЯ ВІДПРАЦЬОВАНОГО МИЮЧОГО РОЗЧИНУ, ЩО
МІСТИТЬ БАРВНИКИ, МОДИФІКОВАНИМИ КЕРАМІЧНИМИ
МЕМБРАНАМИ З ГЛИНИСТИХ МІНЕРАЛІВ**

Дульнева Тетяна Юріївна,
д.х.н., старший науковий співробітник
Інститут колоїдної хімії та хімії води
ім. А. В. Думанського НАН України
м. Київ, Україна

Анотація: Визначено фізико-хімічні закономірності процесу очищення лужного розчину від барвників: катіонного – метиленового блакитного та аніонних – прямого коричневого і прямого червоного керамічними мембранами з глинистих мінералів, розробленими в ІКХХВ ім. А. В. Думанського НАН України, які модифіковані у динамічному режимі монтморилонітом. Показано, що така мембрана при вихідній концентрації метиленового блакитного 50 мг/дм³, рН 12,5, робочому тиску 1,0 МПа і коефіцієнті відбору пермеату 80 % затримувала барвник на 99,6 % при питомій продуктивності 0,08 м³/(м²·год). За аналогічних умов модифікована мембрана з глинистих мінералів проявила також високу затримувальну здатність (99,7 – 99,8 %) до аніонних барвників прямого коричневого і прямого червоного. Запропоновано керамічні мембрани з глинистих мінералів, модифіковані монтморилонітом, використовувати для попереднього очищення миючих лужних розчинів банкнотних фабрик.

Ключові слова: лужні розчини, катіонні та аніонні барвники, керамічна мембрана, мікрофільтрація, динамічна мембрана.

В останні роки значний інтерес для ефективного очищення промислових стічних вод представляють керамічні мембрани, які міцніші, термічно і хімічно стійкіші, ніж полімерні мембрани, та мають можливість багаторазового

регенерування зворотним потоком фільтрату або спеціальними миючими розчинами. Враховуючи зазначені властивості керамічних мембран, їх використання видається вельми перспективним для очищення агресивних рідин, де полімерні мембрани непридатні. До подібних рідин можна віднести, зокрема, миючі розчини банкнотних фабрик, що мають високу лужність (рН 12 – 13) і вміст барвників (3,0 – 3,5 %), склад яких як правило, має комерційну таємницю. Такі розчини після очищення від механічних домішок і барвників можна було б повторно використовувати для промивки друкарських машин, що є доцільним як з економічних, так і з екологічних міркувань.

Для вирішення цієї складної екологічної проблеми ефективним може стати використання розроблених ІКХХВ ім. А.В. Думанського НАН України новітніх мікрофільтраційних трубчастих керамічних мембран на основі недорогої природної сировини – глинистих мінералів [1].

Оскільки мікрофільтраційні керамічні мембрани внаслідок великого середнього діаметра пор (0,8 – 1,0 мкм) практично не затримують барвники різних хімічних класів, їх необхідно модифікувати, наприклад, глинистими мінералами з огляду на широке використання останніх в якості адсорбентів для очищення води від барвників, а також з метою зменшення діаметра пор та досягнення вузького розподілу їх за розмірами.

Представлена робота присвячена дослідженню фізико-хімічних аспектів процесу очищення лужного розчину від барвників: катіонного – метиленового блакитного і аніонних – прямого коричневого і прямого червоного мікрофільтраційними трубчастими керамічними мембранами з глинистих мінералів, попередньо модифікованими монтморилонітом черкаським.

Матеріали і методи. Дослідження проведені на дослідній баромембранній установці в проточно-рециркуляційному режимі, в якій використовували зазначені керамічні мембрани. Керамічна мембрана з глинистих мінералів мала найбільший діаметр пор 1,1 мкм (визначено методом точки бульбашки) [2], зовнішній і внутрішній діаметри відповідно: 11,5 і 5,0 мм. Робоча довжина мембрани 95 мм.

Очищенню піддавали модельні розчини катіонних і аніонних барвників, концентрацію яких визначали за допомогою фотоелектроколориметра КФК-2МП. Аналіз розчинів на вміст в них загального органічного вуглецю (ЗОВ) здійснювали методом каталітичного спалювання на приладі Shimadzu TOC-V CSN. Для досліджень використовували як добавку-модифікатор монтморилоніт Черкаського родовища (Україна).

Результати. Для визначення умов попереднього модифікування керамічної мембрани крізь неї фільтрували у динамічному режимі суспензію монтморилоніту з різною концентрацією мінералу.

В результаті затримки останнього керамічною мембраною на її поверхні формувалася додатковий затримувальний шар у вигляді динамічної мембрани з монтморилоніту.

Після цього динамічно модифіковану керамічну мембрану використовували для очищення лужних розчинів від барвників різних хімічних класів: катіонного метиленового блакитного (МБ) та аніонних – прямого коричневого (ПК) і прямого червоного (ПЧ), а також відпрацьованого миючого розчину Банкнотно-монетного двору Національного банку України (НБУ).

Встановлено (рис. 1, крива 1), що збільшення вихідної концентрації монтморилоніту (C_0) від 0,5 до 2,0 г/дм³ у модифікуючій суспензії підвищувало коефіцієнт затримки (R) МБ модифікованою керамічною мембраною до 99,6 %, практично не впливаючи на нього при подальшому зростанні C_0 до 3 г/дм³. У свою чергу питома продуктивність (J_v) такої мембрани зменшувалася до 0,08 м³/(м²·год), після чого практично не змінювалася (рис. 1, крива 2).

Висока затримувальна здатність керамічної мембрани до МБ обумовлена наявністю на її поверхні модифікуючого шару з монтморилоніту, завдяки чому відбувалася адсорбція барвників монтморилонітом з формування на ньому додаткового затримуючого гелеподібного шару з асоціатів барвників. Таким чином, для очищення лужного розчину від МБ доцільно використовувати керамічну мембрану, модифіковану монтморилонітом при його концентрації 2 г/дм³ протягом 120 хв при рН 12,5 та робочому тиску (P) 1,0 МПа.

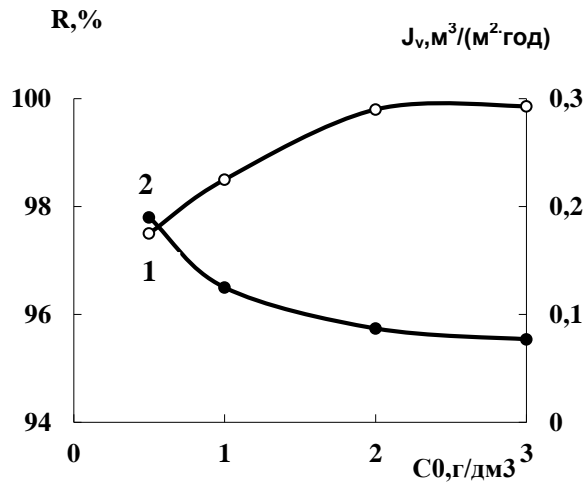

Рис. 1. Залежність коефіцієнта затримки (1) МБ та питомої продуктивності мембрани (2) від концентрації монтморилоніту у модифікуючій добавці. Вихідна концентрація МБ – 50 мг/дм³, Р – 1,0 МПа, тривалість процесу модифікування (τ) – 120 хв

Збільшення концентрації МБ у розчині з рН 12,5 дещо підвищувало коефіцієнт затримки і зменшувало питому продуктивність керамічної мембрани, модифікованої монтморилонітом (табл. 1).

Таблиця 1

Вплив концентрації МБ у розчині на коефіцієнт затримки барвника, його концентрацію у пермеаті та питому продуктивність модифікованої керамічної мембрани з глинистих мінералів

Концентрація МБ (C_0), мг/дм ³	Коефіцієнта затримки МБ (R), %	Концентрація в очищеному розчині (пермеаті) ($C_{\text{пер.}}$), мг/дм ³	Питома продуктивність мембрани (J_v), м ³ /(м ² ·год)
25	99,1	0,23	0,11
50	99,6	0,20	0,08
75	99,7	0,18	0,07
100	99,8	0,15	0,06

рН – 12,5; Р – 1,0 МПа; коефіцієнт відбору пермеату (k) – 80 %

Такі зміни параметрів процесу очищення розчину пов'язані з утворенням на модифікуючому шарі монтморилоніту додаткового затримувального шару у

вигляді динамічної мембрани з асоціатів барвника.

У зв'язку з тим, що у миючих розчинах банкнотних фабрик можуть знаходитися не тільки катіонні, але й барвники інших класів, було досліджено ефективність процесів очищення лужних розчинів від аніонних барвників, зокрема, ПЧ і ПК.

Керамічна мембрана, модифікована монтморилонітом (табл. 2), проявляла високий коефіцієнт затримки обох аніонних барвників у широкому інтервалі їх вихідних концентрацій, але коефіцієнт затримки ПЧ був дещо меншим. В обох випадках питома продуктивність модифікованої керамічної мембрани зменшувалася. Закономірності, що спостерігалися, можна пояснити електростатичним відштовхуванням однойменно (негативно) заряджених аніонів барвників і частинок монтморилоніту. Схильність барвників ПК і ПЧ до утворення асоціатів підвищувало затримувальну здатність до них мембрани. Затримка прямих барвників мембраною зростала аналогічно збільшенню фактора їх асоціації [3], що було також підтвердженням стеричного механізму її дії, який базувався на різниці розмірів пор мембрани й асоціатів барвника [4].

Таблиця 2

Залежність коефіцієнта затримки ПЧ і ПК, їх концентрації у пермеаті та питомої продуктивності модифікованої керамічної мембрани від вихідної концентрації барвників

$C_0,$ мг/дм ³	R, %		$C_{пер.},$ мг/дм ³		$J_v,$ м ³ /(м ² ·год)	
	ПЧ	ПК	ПЧ	ПК	ПЧ	ПК
50	99,7	99,8	0,15	0,1	0,07	0,07
100	99,7	99,8	0,3	0,2	0,07	0,06
200	99,5	99,7	1,0	0,6	0,06	0,05
300	99,5	99,7	1,5	0,9	0,05	0,05

$pH_{пч} - 12,5$; $pH_{пк} - 12,3$; $P - 1,0$ МПа; $\tau - 5$ год

При випробуванні керамічної мембрани, модифікованої монтморилонітом, на відпрацьованому миючому розчині Банкнотно-монетного двору НБУ спостерігали зниження коефіцієнту затримки органічних речовин за загальним органічним вуглецем (ЗОВ) до 73,3 % ($C_0ЗОВ 3170,6$ мгС/дм³) при

коефіцієнті відбору пермеату 80 % (табл. 3). Очевидно, це обумовлено наявністю у відпрацьованому миючому розчині окрім барвників інших органічних сполук, зокрема, ПАР, рицинової олії тощо, по відношенню до яких модифікована керамічна мембрана проявляла меншу затримувальну здатність.

Таблиця 3

**Результати процесу очищення відпрацьованого миючого розчину
Банкотно-монетного двору Національного банку України модифікованою
мікрофільтраційною керамічною мембраною з глинистих мінералів**

k, %	R, %	$C_{\text{пер.ЗОВ}},$ мгС/дм ³	$J_v,$ м ³ /(м ² ·год)
20	72,8	864,2	0,08
40	72,9	857,6	0,06
60	73,2	850,4	0,05
80	73,3	845,6	0,05

$PC_0\text{ЗОВ} - 3170,6 \text{ мгС/дм}^3$; $pH_0 - 12,3$; $P - 0,9 \text{ МПа}$

На основі отриманих результатів можна зробити висновок, що керамічну мембрану з глинистих мінералів, модифіковану монтморилонітом, доцільно використовувати на попередній стадії очищення відпрацьованих миючих розчинів банкотних фабрик.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Технічні умови. ТУ У 29.2-05417348-014:2014 Мембрани керамічні «Керама». Київ. 2015. 17 с.
2. Brock T. D. Membrane Filtration. Berlin, Heidelberg, New York: Springer-Verlag, 1983. 381 p.
3. Mulder M. Basic principles of membrane technology. Kluwer Academic Publishers: Dordrecht (Boston/London), 1996. 564 p.
4. Клименко Н. А., Лупашку Ф. Г., Когановский А. М. Исследование адсорбции водорастворимых красителей на непористых и пористых углеродных сорбентах. Коллоидный журнал. 1980. Т. 42, № 1. С. 135-139.

TECHNICAL SCIENCES

PROBLEMS OF THE DEVELOPMENT OF CONSTRUCTION SANDS IN LOW-WATER AREAS

Bondarenko Andrii

Doctor of Technical Sciences D.Sc. (Tech.), professor
Dnipro University of Technology, Dnipro, Ukraine

Moldabayev Serik

Doctor of technical sciences D.Sc. (Tech.), professor

Nurmanova Assel

Master of technical science, PhD candidate
Satbayev University, Almaty, Kazakhstan

Introductions. A feature of the construction industry is the widespread use of local construction materials such as sand, screenings, loam. It is known that the transportation of such aggregates to factories for the preparation of concrete and the manufacture of reinforced concrete products, construction sites for various purposes, to other consumers over long distances leads to a sharp increase in its cost.

An analysis of the mineral resource base shows that the vast majority of promising deposits of quartz construction sands do not comply with current regulatory documents, especially in terms of fineness modulus and the permissible content of clay and dust particles [1].

At the same time, most of the large sand deposits occurring in the southern regions of Ukraine (Kamyshevakha, Oleksandrivka, Bug, etc.) are located in dry areas. Natural unprocessed sand from such deposits is not in demand among consumers, since its use in the production of building products leads either to excessive consumption of cement or to a decrease in the strength of mortars and concretes.

Aim. Thus, the actual task is to substantiate rational parameters and develop a technological scheme for the development of construction sand deposits that

comprehensively takes into account mining, transportation, sand enrichment, as well as auxiliary processes of such production.

Materials and methods. Enrichment of construction sands directly in a quarry located in a dry area is possible using dry or wet enrichment technologies [2].

The basis of the technological scheme for dry enrichment is a multi-product air cascade-gravity classifier designed to separate materials by size or density of particles in the air flow in the size range from several millimeters to 0.1 mm [3] (fig. 1, a).

The advantage of such technological scheme is the possibility of separating sands and crushing screenings into two, three or four fractions and obtaining construction materials, such as fine cube-shaped crushed stone, sands of a given fineness modulus, fine aggregates for concrete and asphalt, filtering powders, abrasive powders, etc.

However, this technology has serious disadvantages: significant capital costs; moisture content of the processed rock mass is not more than 3%. For natural sands, a moisture content of 3% can only be achieved as a result of pre-drying by long-term indoor storage or by using dryers. These disadvantages reduce the attractiveness of using dry technology for the enrichment of natural construction sands. It should be noted that the dry enrichment of natural construction sand has not yet found wide application in practice due to the high energy intensity of the process.

In the practice of aggregates producing, with a feedstock size of up to 5 mm, a hydraulic method for cleaning commercial sand from clay and dust particles has found wide application [4, 5].

Of the variety of devices currently on the market that implement hydraulic sand processing methods, installations are adapted for operation in a quarry, which are based on different principles of hydraulic classification: flushing and drainage installations, bucket-wheel installations, hydrocyclone installations, spiral classifiers, vertical classifiers, horizontal classifiers, etc. [4, 5] (fig. 1, б). The named types of installations have a different principle of operation, scope, cost of equipment and cost of work.

However, the unifying factor for the given designs of equipment and

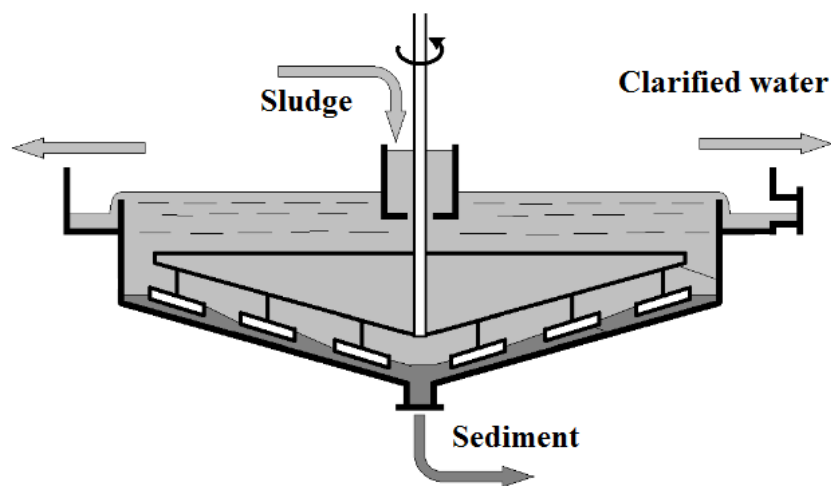

Fig. 2 – Technology of vertical deposition of fine particles

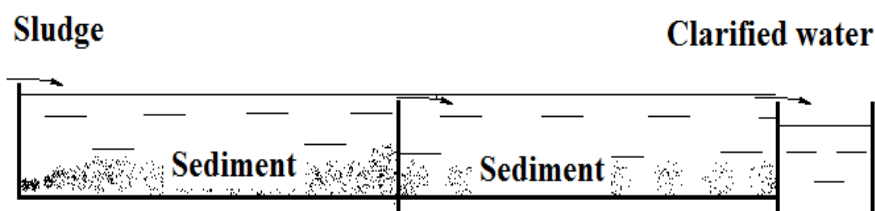

Fig. 3 – Combined fine particle deposition technology

The choice of water clarification technology in a mining enterprise is influenced by capital costs for the acquisition and installation of the main and auxiliary equipment, the cost of application and maintenance. It is necessary to take into account the service life and reliability of installations, the requirements for the quality of personnel, the cost of energy and their availability, etc.

Considering the economic and technological factors prevailing in the Ukrainian market, it should be noted that the main technology for water clarification in the recycling water supply of mining enterprises is the use of horizontal sedimentation tanks [6].

Despite the recommendations of the current standards governing the calculation and use of horizontal deposition tanks [2], the geometric parameters of the flow part of the decanter, for the organization of circulating water supply, should be set on the basis of constructing of the deposited particles movement trajectory, in accordance with the methodology given in the works [2,7].

In this case, the theoretical calculation of the parameters of particle sedimentation in a moving sludge flow is reduced to determining the depth of particle sedimentation under the action of gravity.

The sludge flow is divided into elementary sections along its length, while the movement of the sludge in each section may be accompanied by a change in the flow rate [8, 9].

The calculation of the circulating water supply system must also take into account water losses, which, in a first approximation, can be expressed by taking into account the following losses [7,8,9]:

- evaporation from the decanter surface;
- in the pores of the stored mineral;
- other losses for technological needs.

The proposed technology for substantiating the parameters of circulating water supply has been implemented in the processing of sands and screenings of Oleksandrivsk, East-Bug, Bug, Pidgorodnyansk, Velun and other sand deposits, as well as processing sites [2-9] where it has shown its effectiveness and economic feasibility.

Conclusions.

1. The sands of promising deposits of Ukraine do not comply with the current regulatory documents, both in terms of size modulus and in terms of the permissible content of clay and dust particles. The sale of such a natural material without its processing and enrichment is not in demand among its consumers, since its use in the production of construction products leads either to excessive consumption of cement or to a decrease in the strength of mortars and concretes.

2. To comply with the quality of marketable products (construction sand) with current standards, it is necessary to wash natural sand from clay and dust particles using rational enrichment technologies and closed water recycling systems. It is rational to produce and enrich construction sands at one enterprise (mining and processing complex) in the area of further use of sand.

3. The practice of developing deposits of construction sands and processing raw materials for the needs of the construction industry shows that, taking into account the economic and technological factors prevailing in the Ukrainian market, the main technology for clarifying water in the recycling water supply of mining enterprises located in low-water areas is the use of horizontal sedimentation tanks.

REFERENCES

1. Бондаренко А. А., Виноградова М. А., Холоменюк М. В. Анализ месторождений песчаных пород Украины.- Збагачення корисних копалин: Наук.-техн. Зб.-2006.-Вип.27(68)-28(69).-С.5-9.

2. Франчук В. П. Горизонтальные классификаторы. Основы теории и расчета: моногр. / В. П. Франчук, А.А. Бондаренко; М-во образования и науки Украины, Нац. горн. ун-т. – Д.: НГУ, 2016. – 111 с.

3. Техническое предложение «Обоснование рациональной технологической схемы обогащения строительных песков Камышевахского месторождения»/ Национальный горный университет (НГУ); Руководитель А. О. Бондаренко.- Днепропетровск, 2008.

4. Бондаренко А. А. Обоснование способа обогащения кварцевых песков при их гидромеханизированной добыче/ Збагачення корисних копалин: Наук.-техн. Зб.-2007.-Вип.29(70)-30(71).-С.70-84.

5. Бондаренко А. А. К обоснованию рациональной технологии обогащения мелкозернистых материалов / Збагачення корисних копалин: Наук.-техн. Зб.-2008.-Вип.33 (74).

6. Рабочий проект разработки участка "Коминтерн-2" Александровского месторождения строительных песков: Рабочий проект/ Национальный горный университет (НГУ); Руководитель А. А. Бондаренко. - №ГР 0107U009443-Днепропетровск, 2007.

7. Bondarenko, A. A., 2018. Modeling of interaction of inclined surfaces of a hydraulic classifier with a flow of solid particles. Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu, 4, pp. 13–20. DOI: 10.29202/nvngu/2018-4/5.

8. Bondarenko A. A., Naumenko R. P. 2019. Comprehensive solution of recycling waste from stone processing industry. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 4, pp. 96–101. DOI: 10.29202/nvngu/2019-4/14.

9. Bondarenko A. O., Maliarenko P. O., Zapara Ievgen, Bliskun S. P. 2020. Testing of the complex for gravitational washing of sand. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, (5), 26-32. <https://doi.org/10.33271/nvngu/2020-5/026>.

GIVING PHYSICAL PROPERTIES TO PART MODELS BY APPLYING MATERIAL

Kotliar Svitlana Serhiivna

Ph.D, Associate Professor
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
Kyiv, Ukraine

Introductions.

The design process of the structure begins with the definition and planning of the shape of the structure as a whole and its individual details. Creating three dimensional models allows you to display the geometric shape of the future part [1].

The next step will be to provide a model of physical properties by applying the material from which the part is planned to be manufactured. The presence of material in the model makes it possible to use measuring geometry and determine the mass of the part. Also, the availability of the material is a prerequisite for calculating the load of the part [1, 2].

Aim.

Let's explain the application of the material on the example of the CATIA CAD program.

Materials and methods.

To apply the material, a separate working panel "Apply Material" is used, which contains only one icon with a similar name (Fig. 1).

The next step will be the selection of the part for which the material is added. In the part design environment, it is necessary to select the entire part in its entirety. This is best done through the build tree. It is necessary to choose a tree trunk or the name of a part.

For newly created parts, select Part1 (Fig. 1, a), for previously created parts - the name of the part in the program, for example, Adapter (Fig. 1, b).

After that, the "Material Library" window will appear.

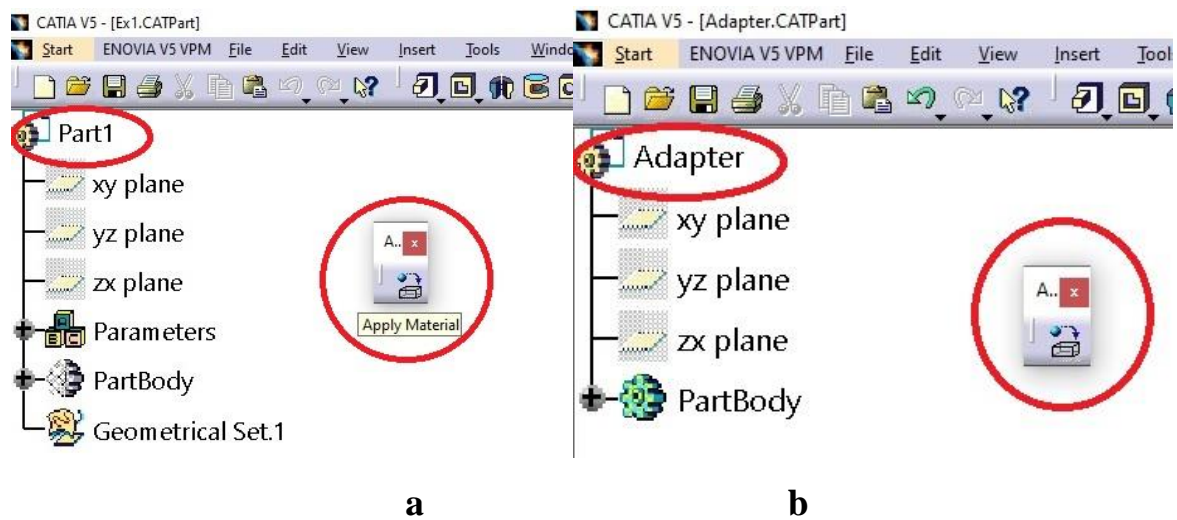

Fig. 1. Work panel "Apply material"

The library contains a set of various natural and artificial materials that allow you to create not only structures, but also design construction objects (Fig. 2). To continue, you need to go to the Metal tab.

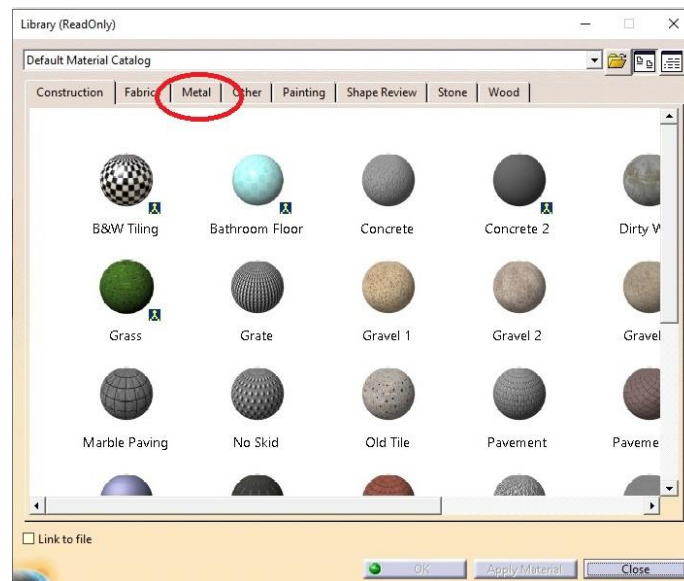

Fig. 2. Library of materials

The metal materials tab contains a set of the most commonly used metals for design activities. We choose one of them, for example Aluminum (Fig. 3). Click Apply Material and confirm the actions OK.

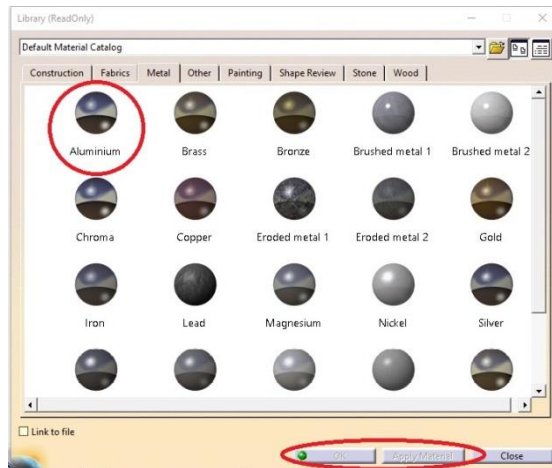

Fig. 3. Library of metal materials

The presence of added material to the three-dimensional model is displayed as a separate branch of the specification tree (Fig. 4). Using the context menu of this branch, you can change the properties of the material.

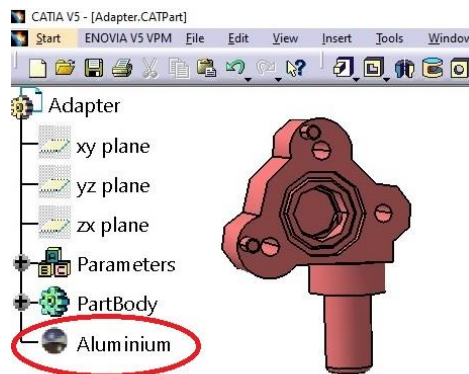

Fig. 4. Display of the material in the specification tree

To display a detail with a material, you need to change the view type settings.

On the main "View" panel, call up the additional "View mode" subpanel, on which select the "Shading with Material" icon (Fig. 5).

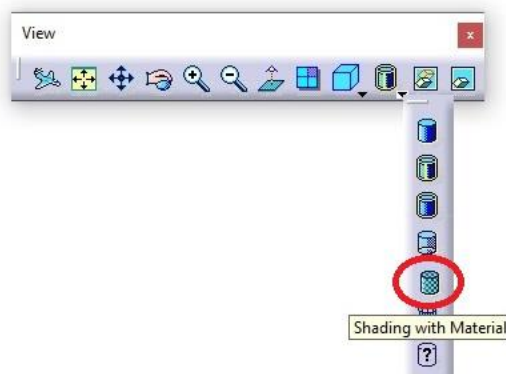

Fig. 5. Setting the model display mode

Results and discussion. The detail acquires the shine and color characteristic of metals, according to the selected metal (Fig. 6).

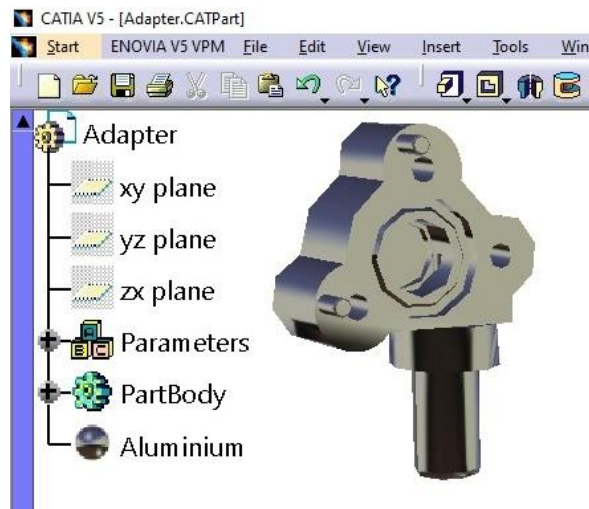

Fig. 6. Detail display with material properties

Conclusions. Therefore, the use of the material application function allows not only to improve the visual appearance of models of parts for demonstration, but also allows the use of physical properties for mathematical calculations.

REFERENCE:

1. List R. CATIA V5 – Grundkurs für Maschinenbauer / R. List // Friedr. Vieweg & Sohn Verlag / GWV Fachverlage GmbH, Wiesbaden – 2007, 341 p. ISBN 978-3-8348-0326-9.
2. CATIA V5-6R2015 BASICS. Tutorial book. Electronic resource. Access mode: <http://www.tutorialbook.info/catia-v5-6r2015-basics/>

STUDY OF FACTORS AFFECTING SEED GERMINATION UNDER ULTRASOUND INFLUENCE

Mel'nick Viktorij Mukolaivna

doctor of technical sciences, professor,

Head of the Department of bioengineering and biotechnics,

Oprofat Vladislava Oleksandrivna

master

Kosova Vira Petrivna

assistant

National Technical University of Ukraine

"Igor Sikorsky Kyiv polytechnic institute"

Introduction. The mechanism of ultrasonic influence on grains and seeds has not been fully investigated. It is clear that ultrasound is able to stimulate the vital forces laid down by nature in every agricultural crop.

The mechanical effects of ultrasonic waves on biological systems can change the viscosity of the cytoplasm, disrupt the concentration gradients of various substances in the immediate vicinity of cell membranes, and even disrupt the integrity of cell membranes. In all cases, due to the influence of mechanical vibrations on the cell, there is a change in the conditions of transport of molecules and ions through the cell membrane [1].

The mechanism of ultrasound action on cells can be presented in the form of the following phenomena: disruption of the microenvironment of cell membranes in the form of changes in concentration gradients of various substances near the membranes, changes in the viscosity of the medium inside and outside the cell; a change in the permeability of cell membranes in the form of acceleration of normal and facilitated diffusion, a change in the efficiency of active transport, a violation of the structure of membranes: a change in the permeability of cell membranes is a universal reaction to ultrasound influence, regardless of which of the ultrasound factors acting on the cell prevails in one or another case; violation of the composition of the intracellular environment in the form of a change in the concentration of

various substances in the cell; a change in the rate of enzymatic reactions in the cell due to a change in the optimal concentrations of substances necessary for the functioning of enzymes; cell separation from enzymes; destruction of such intracellular structures as mitochondria and chloroplasts; for the purpose of studying the relationship between their structure and functions; the formation of mutations: even low-intensity ultrasound can damage the DNA molecule; at the same time, ultrasound has an advantage over other mutagens (X-rays, ultraviolet rays), as it is extremely easy to work with; the ability of ultrasound to tear the cell envelope (membrane) [2-4].

For example, the influence of light on seed germination is very significant. Usually, under indoor conditions, plants are sown in January-March, so that in the spring and summer they have time to develop sufficiently and successfully survive the winter rest. Therefore, when sowing seeds in winter, they need additional lighting. Until the first pair of true leaves, seedlings are kept under diffused light [5-7].

The term of seed germination in some plants is 3-4 days, others germinate in several weeks or even years.

The purpose and objectives of the research. The purpose of the work is to determine the effect of ultrasonic irradiation on the growth of wheat and barley grains.

Aim. To achieve the goal, the following tasks were solved: - experimentally, in laboratory conditions, to confirm the effect of ultrasonic irradiation of a certain frequency on the growth and development of wheat and barley grains; - to study the effect of treatment duration, ultrasound frequency and emitter power on the growth and development of wheat and barley grains.

For seed germination, heat is important, not lower than +20C, and preferably +25 degrees Celsius.

The seeds should always be moist, but not wet. Optimum humidity is achieved with experience and properly composed soil. Containers should be covered with a transparent film to maintain humidity. Soil moisture should be stable throughout the

time the seeds germinate. Seed germination is also affected by pre-sowing treatment [8-10]. The purpose of the work is to determine the effect of ultrasonic irradiation on the growth of wheat and barley grains.

To achieve the goal, the following tasks were solved: - experimentally, in laboratory conditions, to confirm the effect of ultrasonic irradiation of a certain frequency on the growth and development of wheat and barley grains; - to study the effect of treatment duration, ultrasound frequency and emitter power on the growth and development of wheat and barley grains.

For seed germination, heat is important, not lower than +20C, and preferably +25 degrees Celsius.

Materials and methods. Conducting an experiment. The research methodology was based on the fact that during ultrasound treatment, seeds are disinfected, covered with microcracks from 1 to 10 microns, which leads to an increase in the supply of water and air to the seeds, and seed germination is also accelerated [11-12]. To study the influence of ultrasound on the germination of seeds of agricultural crops, experiments were conducted with and without the use of an ultrasonic device with seeds of flax, sesame, sunflower, pumpkin, and melon.

Figure 1 shows a schematic diagram of an ultrasonic unit for conducting research. The control sample was not irradiated. The seeds were treated directly in an aqueous medium in contact with the emitters. Research and observation were carried out for 15 days.

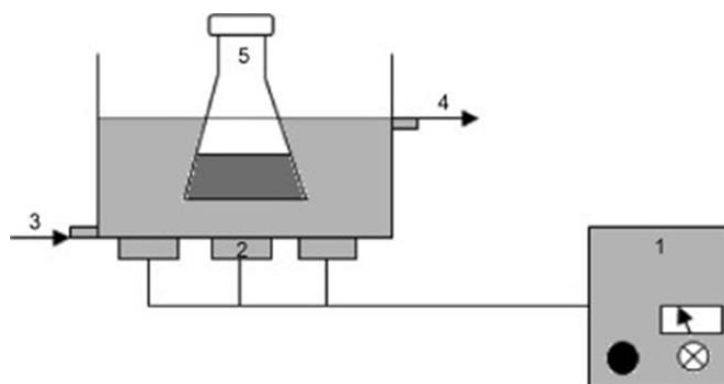

Fig. 1. Ultrasonic installation for the experiment: 1 – ultrasonic generator, 2 - thermostat, 3 – cold water supply, 4 – water outlet, 5 – sample, supersaturated solution of citric acid.

After the treatment, the seeds were removed from the flask and planted for further germination in the soil.

- flax seeds exposed to ultrasound germinated already on the 3rd day (Figure 2), unlike seeds that were not exposed to ultrasound and germinated only on the 5th day. There is also a dependence on exposure time and the germination of a larger number of seeds that were affected by ultrasound (Figure 3);

- flax seeds exposed to ultrasound germinated already on the 3rd day (Figure 2), unlike seeds that were not exposed to ultrasound and germinated only on the 5th day. There is also a dependence on exposure time and the germination of a larger number of seeds exposed to ultrasound (Figure 3)

**Рис. 2. Similarity of seeds
flax on the 3rd day**

**Рис. 3. Similarity of seeds
flax on the 15rd day**

- sesame seeds did not germinate at all, probably because the climate in which the experiment was conducted did not suit this plant;

- during the experiment (15 days), sunflower seeds germinated only in the experimental sample that was exposed to ultrasound for 30 minutes (Figure 4-5);

**Рис. 4. Similarity of seeds
sunflower on the 9th day**

**Рис. 5. Similarity of seeds
sunflower on the 15-th day**

- pumpkin seeds germinated the fastest in the experimental sample that was exposed to ultrasound for 15 minutes (Figure 6);
- melon seeds germinated better in the experimental sample exposed to ultrasound for 15 minutes (Figure 7).

Рис. 6. Similarity of pumpkin seeds on the 4-th day

Рис. 7. Similarity of seeds melons on the 4-th day

Results and discussion.

Conducted experimental studies of processing grains with ultrasonic radiation followed by germination, proved the possibility of accelerating the germination of grains in the case of ultrasonic irradiation. It was established that in irradiated samples the root system of germinated plants is better developed, the number of germinated grains increases, sprouts of germinated grains are denser and taller compared to control samples.

The highest qualitative and quantitative indicators are observed when exposed to ultrasound with a power of 300 W and a frequency of 36 kHz for 20 minutes; with a power of 700 W, a frequency of 36 kHz for 10 minutes [13-14].

Conclusions.

Experimentally, the positive effect of ultrasonic irradiation of a certain frequency on the growth and development of the studied grain samples was confirmed; - as a result of the experiments, it was established that in order to achieve a positive effect of ultrasonic irradiation on the growth and development of the studied grains, the duration of processing must be chosen depending on the frequency of ultrasound and the power of the emitter.

REFERENCES

1. AgriSurvey. Агропродовольчий спектр України – 2014: Персональний зріз. – 2014 р. – 118 с.
2. Електронний ресурс [http://ucab.ua/files/Survey /Largest_Agriholdings/ Holdings_2016%20_demo.pdf](http://ucab.ua/files/Survey/Largest_Agriholdings/Holdings_2016%20_demo.pdf).
3. Alberto Claudio Miano Pastor, Victor Augusto Forti, Haynna Fernandes Abud, Francisco Guilhien Gomes-Junior, Silvio Moure Cicero, Pedro E. D. Augusto. Effect of ultrasound technology on barley seed germination and vigour. June 2015. *Seed Science and Technology* 43(2). DOI: 10.15258/sst.2015.43.2.10.
4. Thitiporn Machikowa, Thanawit Kulrattanak, Sodchol Wonprasaid. Effects of Ultrasonic Treatment on Germination of Synthetic Sunflower Seeds. *World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Agricultural and Biosystems Engineering*. Vol:7, No:1, 2013. P. 1-3.
5. I. M. Risca, L. Fartais, P. Stiuca. Ultrasound effects contributions on the Norway spruce seeds germination (*Picea abies* (L.) Karsten). *Gen. Biol. Molec.*, Tom VIII, pp. 87-88, 2007.
6. Kai Ying Chiu, Jih Min Sung. . Use of ultrasonication to enhance pea seed germination and microbial quality of pea sprouts. *International Journal of Food Science & Technology* 49 (7). December 2013. DOI: 10.1111/ijfs.12476. P 1699-1706.
7. Nazari M., Sharififar A., Asghari HR. *Medicago scutellata* seed dormancy breaking by ultrasonic waves. *Plant Breeding and Seed Science* 69(1). 2015. P. 15-24. DOI: <https://doi.org/10.1515/plass-2015-0002>.
8. Sharififar A., Nazari M., Asghari HR (2015) Effect of ultrasonic waves on seed germination of *Atriplex lentiformis*, *Cuminum cyminum*, and *Zygophyllum eurypterum*. *Journal of Applied Research on Medicinal and Aromatic Plants* 2(3). 2015. P. 102-104. doi.org/10.1016/j.jarmap.2015.05.003
9. Meisam Nazari, Amin Sharififar, Hamid Reza Asghari. *Medicago Scutellata* Seed Dormancy Breaking by Ultrasonic Waves (December 2014). Volume 69: Issue 1. 03 Mar 2015. Page Count: 15–24. DOI: <https://doi.org/10.1515/plass>

2015-0002.

10. Haiyan Ran, Liyan Yang, Yanling Cao. Ultrasound on Seedling Growth of Wheat under Drought Stress Effects. *Agricultural Sciences*. Vol. 06, No.07(2015), Article ID: 57917,5 pages 10.4236/as.2015.67064.

11. Мельник В. М., Карачун В. В., Форостянюк В. С. Дистанційне управління тепломасообміном в біореакторах на резонансному рівні// *Multidisciplinary International scientific journal "Internauka"*. - 2016. - № 6, Т.1. С. 56-61.

12. Мельник В. М., Ружинська Л. І., Андрук М. М. Ультразвукова дезінтеграція рослинної сировини в технології отримання каротиноїдів // *Multidisciplinary International scientific journal "Internauka"*. -2017. - №18. С. 89-94.

13. Korobiichuk I.; Karachun V.; Mel'nick V.; Asaftei O.; Szewczyk R. The three-measurable problem change of coordinates functions of floater suspended in acoustic environment. In *Proceedings of the 17th International Conference on Applied Mathematics APLIMAT 2018, Bratislava, Slovakia, 6–8 February 2018*; pp. 621–632. [Google Scholar]

14. Melnik V.; Ladogubets N. *Wave Problems in Acoustic Media*; Korneichuk: Kiev, Ukraine, 2016; p. 432. (In Russisan) [Google Scholar].

МЕТОДИКА ОДЕРЖАННЯ КЕРУЮЧИХ ПРОГРАМ ДЛЯ ВЕРСТАТІВ З ЧПК

Анастасенко Сергій Миколайович,

к.т.н.

Первомайський навчально-науковий інститут
Національного університету кораблебудування
імені Адмірала Макарова
м. Первомайськ, Україна

Вступ. На багатьох підприємствах які використовують станки з ЧПК впроваджуються різні системи автоматизованого проектування, які дозволяють оптимізувати процес від розробки виробів до проектування сучасних технологій їх виготовлення.

Оптимальним варіантом для багатьох підприємств нашої країни є створення інтегрованих багаторівневих САПР, які являють собою об'єднання CAD- і САМ-модулів різних розроблювачів. Існує цілий ряд САМ-систем для розробки управляючих програм для верстатів зі ЧПК [1].

Одною з таких систем є система автоматизованого програмування для верстатів з ЧПК ГеММа 3D, дослідження функціональних можливостей якої показали її як найкращу серед інших систем.

Мета роботи. Дослідження функціональних можливостей системи автоматизованого програмування ГеММа 3D та розробка ефективної методики одержання керуючих програм для верстатів з ЧПК

Матеріали та методи. Розглянемо розроблену методику одержання керуючих програм для верстатів зі ЧПК стосовно до деталі «Корпус».

Система ГеММа 3D має широкі можливості по імпорту і експорту просторових моделей з інших систем тривимірного моделювання. Як формат експорту застосований формат передачі даних IGES.

Деталь побудована в системі КОМПАС 3D компанії АСКОН. Деталь, завантажена в систему, відображається каркасно-поверхневою моделлю.

Моделювання механічної обробки в системі ГеММа 3D відбувається шляхом вказівки поверхонь, які підлягають обробці, а також обмежуючих контурів.

Результати та обговорення В машинобудуванні і верстатобудуванні прийнято що, вісь інструмента в системі координат верстата завжди спрямована уздовж осі Z [2]. Модель повинна бути розташована оброблюваною поверхнею перпендикулярно інструменту, тобто осі Z. Перед тим як почати вказувати поверхні, що підлягають обробці, необхідно побудувати обмежуючі контури.

Як відомо з технології машинобудування [3], механічна обробка деталі складається із трьох основних етапів: чорнова, напівчистова і чистова. 5-координатна обробка, необхідна для одержання проходів по обробці каналів між ребрами корпусу, розраховується засобами одержання UV-обробки.

Розглянемо побудову чорнової обробки. У параметрах чорнової обробки є можливість указати тип зняття шару, призначити припуск на наступну обробку, тип врізання, установити діаметр фрези, радіус та інші. Далі потрібно вказати всі поверхні, що підлягають обробці.

При чистовій обробці будується один прохід, тому, на відміну від чорнової обробки, після вказівки поверхні тут запитується не товщина знімання шару, а обмежуючі контури.

Для обробки поверхонь необхідно використати 5-координатну обробку. Така обробка в системі ГеММа 3D реалізується тільки за допомогою чистової UV-обробки. Необхідно одержати і чорнові проходи обробки простору між ребрам. Для одержання чорнових проходів було створимо спеціальну модель.

Після вказівки поверхні вводяться параметри границь зони обробки.

По завершенні вказівки обмежень на поверхні задається точка початку обробки. Виконується побудова проходу із зазначеними обмеженнями,

При побудові проходу потрібно стежити, щоб інструмент при русі не зачепив сусідні поверхні.

Результатом роботи є вихідна програма і програма в інваріантному форматі - АРТ-програма, що генерується на підставі вихідної програми автоматично.

На останньому етапі відбувається генерація АРТ-програми і машинної програми, а також попередньо вибирається необхідний постпроцесор.

Висновки. У ході проведення дослідження було встановлено, що САМ-система ГеММа 3D дозволяє одержувати керуючі програми для обробки складних просторових поверхонь. Була розроблена методика роботи з імпортованими просторовими моделями.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гжиров Р. И., Серебrenицкий П. П. Программирование обработки на станках с ЧПУ: Справочник. – Л.: Машиностроение, 1990. – 588 с.
2. Автоматизированная подготовка программ для станков с ЧПУ. Справочник/ Р. С. Сафраган, Г. Б. Евгеньев, А. Л. Дерябин и др. Под общ. Ред. Р.С. Сафраган. – К.: Техника, 1986, - 191 с.
3. Операционная технология обработки корпусных деталей на многоинструментальных станках с ЧПУ. Рекомендации./ Шрайбман С. М., Эстерзон М. А. Под общ. Ред Юхвида М. Е. – М.: ЭНИМС, 1978. – 72 с.

МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ПОКАЗНИКІВ НАДІЙНОСТІ РОБОТИ СИЛОВИХ ТРАНСФОРМАТОРІВ

Величко Михайло Олександрович

Студент другого курсу
магістратури електротехнічного факультету
ДВНЗ «Криворізький національний університет»
м. Кривий Ріг, Україна

Анотація: представлена публікація демонструє актуальність проблеми надійності електроустаткування, зокрема трансформаторів, а також методи математичного моделювання для пошуку їх показників. В данній статті описуються поняття надійності, трансформатор і його види, зокрема силовий, та метод стохастичного моделювання моделі Маркова.

Ключові слова: надійність; показники надійності; трансформатори; силовий трансформатор; модель Маркова.

В сучасному світі усе більш основним стає питання надійності енергосистем та устаткування. Проблема надійності електричних станцій, підстанцій, ліній електропередачі, електричних мереж і систем – одна з першочергових проблем енергетики. В окремих енергетичних системах число аварій протягом року досягає декількох десятків, а річний обсяг електричної енергії, яку не отримав споживач в результаті аварій – декількох мільйонів кіловат-годин. Сумарна потужність генераторів, що одночасно простоюють в аварійному ремонті, становить мільйони кіловат. При такій високій аварійності в енергосистемах оцінка надійності окремих видів устаткування і установок, пошук шляхів підвищення надійності як в ході експлуатації, так і при проектуванні стають першочерговими завданнями.

З іншого боку, оцінивши збиток, нанесений споживачам перервою електропостачання, збитки, пов'язані з аварійним ремонтом, а також витрати на

підвищення надійності, можна порушувати питання про оптимальний рівень надійності електроенергетичного встаткування, установок і систем [1, с. 3].

Одним із головних елементів ЕЕС є трансформатор, а саме силовий, бо вони є критично важливим обладнанням на етапі передачі електроенергії.

Надійність трансформаторів залежить від якості конструкції, технології виготовлення та умов експлуатації. Обмотки трансформатора особливо з малими перерізами проводів більшою мірою визначають надійність. Трансформатори з підвищеною напругою зазвичай мають великі значення інтенсивності відмов.

Під надійністю трансформатора розуміється здатність його безвідмовно працювати з постійними технічними характеристиками протягом заданого часу та за певних умов застосування. Отже, надійність трансформатора характеризується ймовірністю безвідмовної роботи протягом заданого часу. Надійність трансформатора має для практики таке значення, як і його робочі характеристики. Мірою надійності трансформатора є інтенсивність відмов у роботі за одиницю часу. Під відмовою теорії надійності розуміється подія, після виникнення якої виріб втрачає здатність виконувати задані функції. Так, за відсутності відмов у роботі протягом певного часу трансформатор має стовідсоткову надійність, при частих відмови він ненадійний [2].

Підвищення довговічності та надійності трансформаторів поряд з удосконаленням їх конструкцій досягається застосуванням стабілізуючих присадок для олій. З-поміж ізоляційних і конструкційних матеріалів, що використовуються в трансформаторі, найбільш активним каталізатором окислення нафтових електроізоляційних масел є мідь

Однією з головних умов надійності трансформатора в експлуатації є контроль за його температурним режимом, зокрема за температурою верхніх шарів олії. Значно полегшує цей контроль наявність дистанційних електротермометрів; витрати на влаштування температурного контролю трансформаторів завжди себе окуплять, забезпечуючи їхню безаварійну роботу.

Якість ізоляції – основний показник, що визначає надійність

трансформатора в експлуатації, тому при ремонті трансформаторів якості та дотриманні технології ізоляційних робіт необхідно приділяти особливу увагу. Ізоляція відремонтованого трансформатора повинна без пошкоджень та погіршень діелектричних властивостей витримати весь комплекс післяремонтних випробувань, а також електричні, теплові, хімічні та інші на неї впливи, можливі в процесі роботи трансформатора.

Крім стану ізоляції, дуже важливою ознакою надійності трансформатора для подальшої експлуатації є стан самих обмоток та ярмової ізоляції, відсутність у них деформацій, зміщення витків або секцій та прокладок між секціями. Причиною таких деформацій є електродинамічні зусилля при протіканні через обмотки струмів короткого замикання. Помилки, які допускаються при ремонті трансформаторів, сприяють послабленню механічної міцності обмоток та ізоляції [2].

Виходячі зі сказаного вище можна з'ясувати, що менш надійними елементами трансформатора є контактори та ізоляція, у той час як охолодження є більш надійним.

Тепер перейдемо до надійності та її показників

Надійність – властивість об'єктів зберігати у часі в установлених межах значення всіх параметрів, що характеризують здатність правильно виконувати необхідні функції в заданому режимі і умові експлуатації, технічному огляді і ремонті, зберіганні і транспортуванні [3, с. 4].

Оскільки стан об'єкту (елементу системи) має випадковий характер, то для визначення показників надійності ел. апаратів застосовують математичну статистику.

Розрізняють одиночні і комплексні показники надійності. Їх значення як правило отримують за допомогою збору і обробки статистичної інформації надійності [3, с.6].

Одиночні показники надійності [3, с. 6-9]:

1. Вірогідність безвідмовної роботи $P(t)$ за розрахунковий час t ;
2. Інтенсивність відмов $\lambda(t)$;

3. параметр потоку відмов $w(t)$;
4. Напрацювання на відмову T_n ;
5. Імовірність відмов $Q(t)$;
6. Середній час відновлення елементу T_v .

Комплексні показники надійності [3, с. 9]:

1. Коефіцієнт готовності K_g ;
2. Коефіцієнт простою K_p .

Перейдемо до моделі Маркова.

Модель Маркова — це стохастичний метод для випадково мінливих систем, які мають властивість Маркова. Це означає, що в будь-який момент часу наступний стан залежить лише від поточного стану та не залежить ні від чого в минулому. Два типи моделі Маркова, які зазвичай застосовуються, використовуються, коли представлена система є автономною, тобто коли на систему не впливає зовнішні фактори.

Ланцюг Маркова. Це найпростіший тип моделі Маркова, який використовується для представлення систем, у яких можна спостерігати всі стани. Ланцюги Маркова показують усі можливі стани, а між станами вони показують швидкість переходу, яка є ймовірністю переходу з одного стану в інший за одиницю часу.

Прихована модель Маркова. Вона використовується для відображення систем з деякими неспостережуваними станами. На додаток до показу станів і швидкості переходу, прихована модель Маркова також відображають спостереження та ймовірність спостереження для кожного стану [4].

Інші дві типові моделі Маркова використовуються, коли представлена система є керованою, тобто коли система перебуває під впливом зовнішнього фактора.

Марковський процес ухвалення рішень. Використовуються для моделювання у дискретних, стохастичних, послідовних середовищах.

Частково спостережуваний марковський процес ухвалення рішень. Використовуються в таких випадках самих випадках як попередній, але

з припущенням, що інформація не завжди є надійною. [4].

Висновком з цієї роботи можна вважати те що є доцільним використовувати частково спостережуваний марковський процес ухвалення рішень. Бо одним із прикладів застосування цієї моделі є технічне обслуговування машин, де неможливо отримати достовірну інформацію про частини машини та їх стан, оскільки вимикати машину, для отримання інформації, занадто дорого.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. П. П. Рожков, С. Е. Рожкова КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ з дисципліни «Надійність Електричних Мереж». - Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017.
2. Надежность - трансформатор // Большая Энциклопедия Нефти и Газа
URL: <https://www.ngpedia.ru/id170227p1.html> (дата звернення: 10.11.2022).
3. Пархоменко Р. О. Конспект лекцій з дисципліни «Надійність і діагностика СЕП». - Кривий Ріг: Криворізький національний університет, 2009.
4. Markov model // TechTarget URL:
<https://www.techtarget.com/whatis/definition/Markov-model> (дата звернення: 10.11.2022).

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВОДОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ ЯК ЧАСТИНИ ВОДОГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ

Єзловецька Інна Сергіївна

к. с.-г.н., с.н.с.

Інститут колоїдної хімії та хімії води

ім. А. В. Думанського НАН України

м. Київ, Україна

Для сучасної світової практики водокористування характерна небезпека значного розриву між глобальною системою задоволення потреб у воді і водопостачанням. Встановлено, що без вдосконалення ефективності використання води через 20 років у світі прогнозується перевищення потреби у воді над її постачанням на 40 %. Можливості підвищення рівня використання води, зокрема збільшення об'ємів водопостачання, як очікується, скоротять цей розрив лише на 40 %. Біля 60 % повинні бути перекриті за рахунок реформи водної політики і розроблення нових водних технологій [1,2].

Особливо актуальним на сьогодні це є для водогосподарського сектору України, де спостерігається складна ситуація, обумовлена рядом економічних, соціальних і екологічних чинників, а саме:

– обмеженістю водних ресурсів, які формуються на території країни (показник внутрішніх водних ресурсів на 1 людину ($1252,45 \text{ м}^3/\text{людину/рік}$) свідчить про водний стрес) і високою залежністю від зовнішнього притоку (коефіцієнт зовнішньої залежності водних ресурсів – 68,6 %) [3];

– незбалансованістю схеми розміщення водоемних підприємств - найбільші водокористувачі зосереджені в найменш забезпечених водними ресурсами посушливих регіонах (Луганська, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська та Херсонська області);

– інтенсивністю забору води, яка є вищою за середнє по Європі (13,7 % проти 8,3 %). Якщо розглядати окремо по річковим басейнам, то значення

цього показника коливається від 0,3 % (басейн Верхнього Дніпра) до 16,2 % (басейн річок Приазов'я), проте на сьогодні інтенсивність відбору води (< 25 %) ще не призводить до її гострого дефіциту;

- водоємністю ВВП (10 м³ використаної води на 1000 грн. замість цільових 3,2) [4];

- сучасною невпорядкованістю економічних відносин у водокористуванні, зокрема неефективністю системи рентної плати за спеціальне водокористування. За останні 3 роки податковий борг зріс в 1,5 рази (в основному за рахунок підприємств Донецької, Дніпропетровської та Луганської областей) через недостовірність та недостатню повноту державного обліку водокористування та неоптимальні значення лімітів водокористування, які перевищують фактичний забір на 30 %. І це на фоні того, що в Україні найнижча в Європі рентна плата за воду: від 23,32 грн/100 м³ (басейн Дунаю) до 139,66 грн/100 м³ (басейн річок Приазов'я), що в свою чергу не сприяє ощадливому використанню водних ресурсів і не примушує мінімізувати втрати води під час транспортування, які на сьогодні досягають 10 % від загального забору [5,6];

- невідповідністю сучасному технічному і технологічному рівню щодо безперебійності водозабезпечення і задоволення нормативних вимог до якості води, особливо для населення. В цілому дефіцит питної води нормативної якості спостерігається вже в 13 областях України, що може викликати погіршення здоров'я людей;

- відношенням населення до отриманих водних ресурсів. Негативні наслідки зміни клімату призводять до затяжних посушливих періодів і за прогнозами вчених вже з 2041 року можуть викликати гострий дефіцит води в Херсонській, Одеській, Миколаївській, Дніпропетровській та Запорізькій областях, а після 2050 року – навіть змусити перейти на імпорт води. Проте питоме водоспоживання на 1 людину в Україні (251,6 л/добу) перевищує показники розвинутих країн у 1,2-2,5 рази і не свідчить про ощадливе ставлення до води. Необхідність мінімізації використання водних ресурсів для

задоволення господарсько-питних потреб викликає соціальну напругу і навіть протест, що ще більше ускладнює водну безпеку країни [7,8];

– неефективністю технологічних і технічних процесів водоочищення, що призводить до скидання забруднених стічних вод у природні водні об'єкти. В цілому їх частка (8,9 %) не перевищує цільову норму на 2020 р. (13 %), проте в басейнах Південного Бугу (14,5 %), Дунаю (29,1 %) і, особливо, Західного Бугу (89,6 %) цей показник свідчить про погану роботу систем водовідведення [4,6].

Все це обумовлює низьку ефективність використання водних ресурсів в Україні. За даними FAO Aquastat вона становить, дол. США/м³: в цілому 7,12, в промисловості – 4,56, в комунальному господарстві – 24,48, в зрошуваному землеробстві – 0,06. Нажаль ці показники є значно нижчими за світові: в 46 разів нижче, ніж у Великобританії, в 23 рази – у Литві, в 16 разів – в Німеччині, в 7 разів – у Польщі, 6 разів – в США і Китаї, в 2 рази – в Південній Африці [8].

До того ж з 24 лютого 2022 р. водна галузь України постійно знаходиться під впливом екологічних загроз, спричинених військовою агресією РФ. За останні вісім місяців біля півтисячі об'єктів водогосподарської інфраструктури зазнали руйнувань, що вже призвело до втрати 742,2 млн м³ водних ресурсів, а також загрожує аварійним забрудненням водних ресурсів в результаті бойових дій, наслідки яких є джерелом хімічного забруднення пролонгованої дії [9]. Тому забезпечення раціонального використання водних ресурсів та їх всебічне збереження на сьогодні є надзвичайно важким і важливим завданням держави.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Toward a sustainable water future: visions for 2050 / Grayman W. M., Loucks D. P., Saito L. Reston : Published by American Society of Civil Engineers, 2012. 386 p.

2. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року / Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 25 вересня 2015 року. URL: <http://sdg.org.ua/ua/resources-2/344-2030-2015> (дата звернення:

29.09.2022).

3. Хільчевський В. К. Характеристика водних ресурсів України на основі бази даних глобальної інформаційної системи FAO-Aquastat. *Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія*. 2021. № 1 (59). С. 6–16.

4. Цілі сталого розвитку. Україна 2021. Моніторинговий звіт. Київ, 2021. 100 с.

5. Звіт про результати аудиту ефективності виконання повноважень органами виконавчої влади в частині контролю за повнотою нарахування та своєчасністю надходжень до державного бюджету рентної плати за спеціальне використання води. Київ. 2021. 52 с. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2021/27-3_2021/Zvit_27-3_2021.pdf (дата звернення: 29.09.2022).

6. Основні показники використання водних ресурсів в Україні за 2021 рік. Портал електронних послуг. Держводагентство України [Електронний ресурс]. URL: <https://e-services.davr.gov.ua/parlor/p-report-genn-advanced/preview> (дата звернення: 26.09.2022).

7. Аналіз впливу кліматичних змін на водні ресурси України / Сніжко С., Шевченко О., Дідовець Ю. Київ : Центр екологічних ініціатив «Екодія». 2021. 68 с.

8. FAO. Aquastat [Електронний ресурс]. URL: https://tableau.apps.fao.org/views/ReviewDashboard-v1/region_dashboard?%3Aembed=y&%3AisGuestRedirectFromVizportal=y (дата звернення: 19.09.2022).

9. Кузьменков О. Військові дії в Україні значно загострюють проблеми сталого управління водними ресурсами. Офіційний сайт Держводагентства України [Електронний ресурс]. URL: <https://www.davr.gov.ua/news/oleksij-kuzmenkov-vijskovi-dii-v-ukraini-znachno-zagostryuyut-problemi-stalogo-upravlinnya-vodnimi-resursami-> (дата звернення: 02.10.2022).

СПОСІБ ВИЗНАЧЕННЯ ПОКАЗНИКІВ МАНІПУЛЯЦІЇ НА ОСНОВІ МОРФОЛОГІЧНОГО СИНТЕЗУ

Міхєєв Юрій Іванович,
к.т.н., начальник науково-дослідного відділу
Савчук Влада Сергіївна,
PhD, викладач кафедри
Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова
м. Житомир, Україна

Вступ./Introductions.

Швидкий розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій призвів до появи інформаційного простору із новими комунікаційними можливостями. Це призвело до появи нових інформаційних загроз національній безпеці держави.

При цьому основним інструментом для порушення безпеки стає інформація, яка спрямована на формування свідомості, як окремого громадянина так і всього населення країни. Так спеціально підготовлена інформація розповсюджуються у засобах масової комунікації під виглядом “свіжих” новин. Застосування при підготовці таких новин методів маніпуляції підсвідомістю переводять їх у розряд прихованого деструктивного інформаційно-психологічного впливу (ІПсВ).

Поступове та цілеспрямоване поширення ІПсВ в інформаційному просторі на визначену цільову аудиторію (ЦА) може призвести до загострення суспільно-політичної ситуації в країні, що характеризується відповідними реакціями невдоволення суспільства.

Ефективним засобом поширення ІПсВ є текстові повідомлення у соціальних мережах, які, завдяки технологіям організації обміну інформації серед користувачів, ефективно використовуються для маніпулювання підсвідомістю великих груп населення. Вчасна реакція на поширення повідомлень з ознаками ІПсВ можлива лише завдяки безперервного

моніторингу інформаційного простору.

Водночас завдання з моніторингу передбачають оцінювання ознак ІПсВ шляхом контент-аналізу повідомлень. При цьому здійснюється перевірка наявності у даному повідомленні методів (прийомів) психологічного впливу, характеристик ЦА, на яку спрямований ІПсВ, та інших ознак маніпуляції свідомістю.

Отже, для здійснення контент-аналізу текстового повідомлення у соціальних мережах виникає необхідність розробки способу визначення показників маніпуляції.

Такий підхід, на відміну від існуючих, буде враховувати набір сенсаційності повідомлень з морфологічними інцидентностями. Визначення морфологічних інцидентностей відобразить структурну ескалацію загального маніпулятивного ІПсВ по відношенню до об'єктів впливу, що слід вважати головною передумовою для розробки способу.

Мета роботи./Aim.

Метою даної роботи є узагальнення та формалізація системи показників, які у подальшому дозволять за рахунок розроблення відповідного програмного забезпечення автоматизувати процес виявлення ознак застосування маніпулятивних технологій та пропаганди у текстових повідомленнях.

Матеріали та методи./Materials and methods.

В основу методів досліджень, які застосовуються при розробленні запропонованого способу, покладені підходи до обробки природомовних текстів та методи контент-аналізу.

Основна відмінність між відомими підходами до обробки природомовних текстів з метою автоматизації процесу їх аналізу полягає у способах представлення та аналізу змісту таких текстів.

Сприймання тексту це процес і результат розумової діяльності людини, тому вивчення взаємодії людини і тексту розглядають в декількох напрямках. Порядок сприймання тексту людиною є наступним: сприйняття знакової форми тексту, розуміння сенсу викладеного, сприймання тексту як цілісної структури.

Сутність побудови маніпуляцій полягає у застосуванні технологій ПсВ на кожному з рівнів сприйняття.

Одним з основних моментів щодо виявлення маніпулятивного впливу на ЦА в текстовому повідомленні є саме виділення цих етапів сприйняття тексту в яких застосовані методи психологічного впливу. Методи, що використовуються в запропонованому тексті виділені за такими рівнями: графічний; морфологічний; фонетичний; лексичний.

На останньому рівні сприйняття тексту як цілісної структури необхідно оцінити чи буде зрозумілий текст ЦА. Це завдання вирішується шляхом оцінювання повідомлення на рівень читабельності та доступності тексту.

Таке оцінювання проводять за такими показниками: індекс туманності Ганнінга, індекс Флеша-Кінкейда, індекс SMOG та індекс Колемана-Ліу, індекс зручності читання. Кожен з них тією чи іншою мірою визначає рівень складності тексту від загального його сприйняття до рівня освіти читача, необхідного для розуміння контенту, що аналізується.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Спираючись на сучасні підходи контент-аналізу, нейролінгвістичного програмування та автоматизованої обробки природомовних текстів визначено основні етапи способу визначення показників маніпуляції на основі морфологічного синтезу для автоматизації контент-аналізу повідомлень полягає в наступних етапах (рис. 1):

Етап 1. Оцінювання повідомлення на рівні сприйняття – визначення показника рівня читабельності тексту.

Етап 2. Оцінювання повідомлення на фонетичному рівні за емоційним впливом на підсвідомість читача.

Етап 3. Оцінювання повідомлення на графічному рівні за наявністю ознак маркування тексту.

Етап 4. Оцінювання повідомлення на предмет наявності в них ознак використання методів маніпуляції на лінгвістичному рівні.

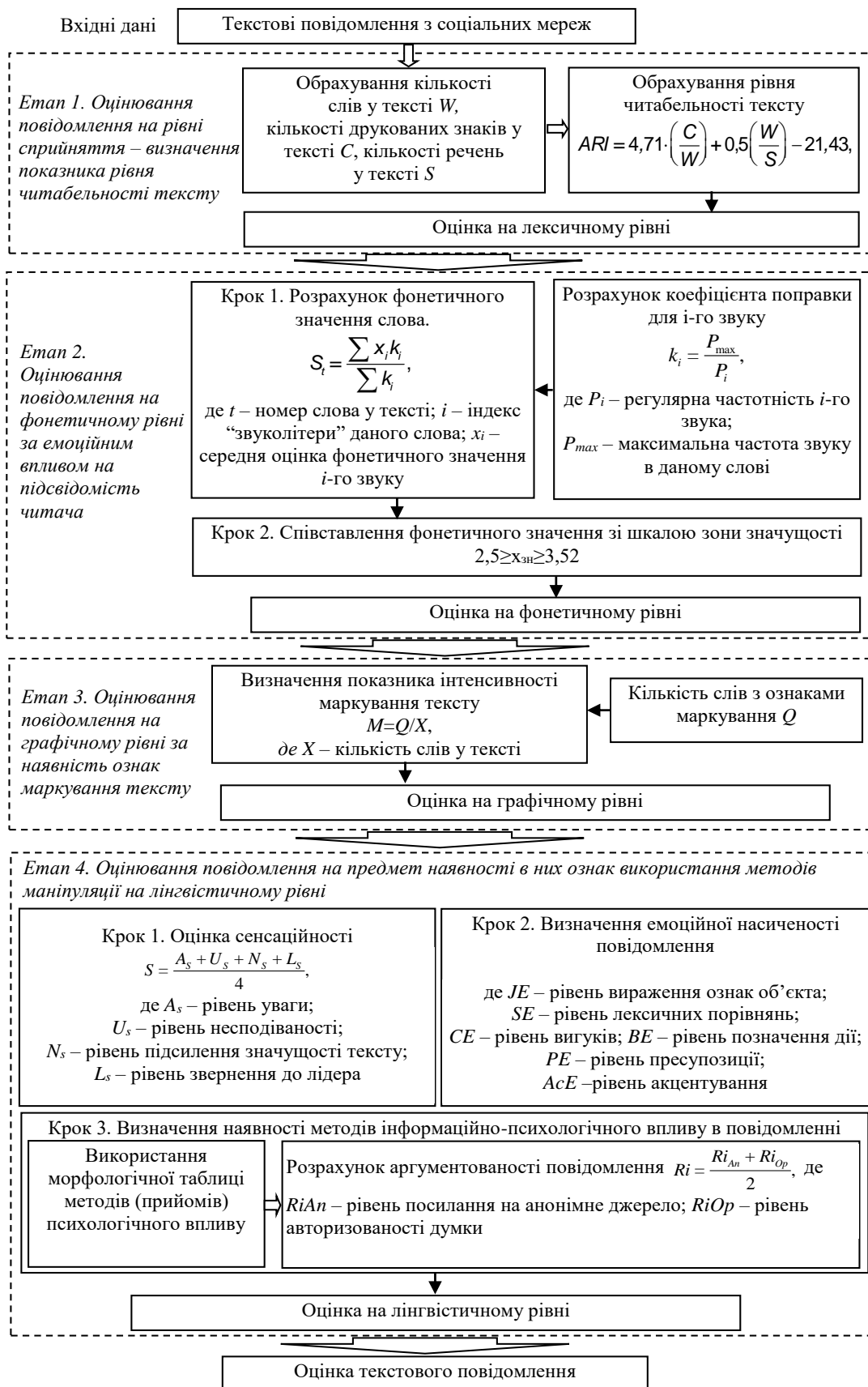

Рис. 1. Спосіб визначення показників маніпуляції на основі морфологічного синтезу для автоматизації контент-аналізу повідомлень

Основною особливістю розробленого способу визначення показників маніпуляції на основі морфологічного синтезу для автоматизації контент-аналізу повідомлень є його комплексний характер, що включає чотири етапу:

- оцінювання повідомлення на рівень читабельності та сприйняття читачами;
- оцінювання повідомлення на фонетичному рівні за емоційним впливом на підсвідомість читача;
- оцінювання повідомлення на графічному рівні на наявність ознак маркування тексту;
- оцінювання повідомлення на предмет наявності в них ознак використання методів маніпуляції на лінгвістичному рівні.

Саме комплексний характер розробленого способу дає синергетичний ефект, що дозволяє підвищити точність оцінки повідомлень порівняно з відомими методами. Розроблений спосіб враховує аспекти, пов'язані з виявленням методів психологічного впливу у повідомленнях.

Аналіз результатів експериментальної перевірки методів оцінювання текстових повідомлень на наявність ознак маніпулятивного впливу показав суттєве збільшення точності оцінки повідомлень розробленим способом порівняно з відомим методом експертних оцінок. Висновки експертів, щодо наявності маніпулятивної складової та ознак ІІсВ в тексті повідомлень, підтверджують висновки обрахунків за запропонованими формалізованими показниками в автоматизованому режимі.

Частковим обмеженням розробленого способу є те, що при оцінюванні емоційної забарвленості текстового повідомлення на другому етапі за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення, ЦА вважається однорідною за своїм складом. Тобто, не враховуються психологічні особливості сприйняття текстових повідомлень чоловіками та жінками, демографічні особливості (середній вік, місце проживання, національність) та інші особливості ЦА, що можуть вплинути на результат оцінки емоційної

забарвленості текстового повідомлення.

Загальним обмеженням розробленого способу є те, що для оцінювання відбираються текстові повідомлення обсягом до 150 слів, тому що у більших за обсягом текстових повідомленнях може бути використано декілька різних за рівнем забарвленості частин тексту як на фонетичному, так і на графічному та лінгвістичному рівнях, що зменшує точність розрахунків.

Недоліком розробленого способу є певне спрощення першого етапу, а саме – визначення рівня читабельності та сприйняття текстових повідомлень на основі розрахунку індексу ARI, що має обмежену точність. Цей вибір способу оцінювання текстового повідомлення на рівень читабельності пов'язаний в першу чергу з простотою автоматизації, оскільки індекс, що визначається за кількістю букв в словах, можливо швидко та точно розрахувати за допомогою комп'ютерних програм.

Одним з перспективних напрямків подальшого розвитку розробленого способу є удосконалення спеціалізованого програмного забезпечення для автоматизації визначення наявності ознак ІПсВ у текстових повідомленнях, а саме – розробка більш дружнього, інтуїтивно зрозумілого інтерфейсу. Це дозволить спростити навчання персоналу, що користується зазначеним спеціалізованим програмним забезпеченням, та зменшить час роботи з текстовими повідомленнями для оцінки наявності маніпулятивного впливу.

Запропонований спосіб можна використати під час заходів протидії ІПсВ на етапі аналізу пропагандистських повідомлень, які поширюються в мережі Інтернет та розробленні власних текстових інформаційних повідомлень.

Висновки./Conclusions. 1. Розроблено спосіб визначення показників маніпуляції у текстових повідомленнях на основі морфологічного синтезу.

Для аналізу тексту на предмет наявності в них ознак маніпуляції та методів психологічного впливу запропоновано в формалізованому вигляді систему показників. Описані формалізовані показники дозволяють їх використання для розроблення спеціалізованого програмного забезпечення з автоматизованого виявлення ознак ІПсВ у текстовому повідомленні, які

поширюються у соціальних інтернет сервісах.

Розроблений спосіб дозволяє зменшити суб'єктивні помилки персоналу при визначенні показників маніпуляції та підвищити на 13% точність оцінки повідомлень на предмет маніпулятивного впливу.

2. Проведено моделювання розробленого способу визначення показників маніпуляції на основі морфологічного синтезу та перевірено його ефективність.

За результатами проведеного експерименту встановлено, що точність оцінки повідомлень на предмет маніпулятивного впливу за обґрунтованими критеріями у розробленого способу на 13 % вище, ніж у відомого методу експертної оцінки. Визначено, що за рахунок автоматизації збільшено оперативність обробки текстових повідомлень та зменшено суб'єктивну помилку експертів під час виконання контент-аналізу текстових повідомлень. Використання розробленого програмного забезпечення дозволило зменшити час на обробку текстових повідомлень на 20–25 % порівняно із оцінюванням текстових повідомлень за цією ж системою показників експертами.

ВІЗУАЛЬНЕ ПРОГРАМУВАННЯ В UNITY

Рябоволенко Владислав Анатолійович

викладач,

Рябоволенко Едуард Анатолійович

студент,

Університет митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна

Вступ

Розробка ігор — це мистецтво. Створення ігор тяжка робота що вимагає значних ресурсів. Це може включати створення концепції, проектування, тестування та випуск. На початку створення гри, важливо продумати ігрову механіку, винагороди, залучення гравців і дизайн рівнів.

Розробкою ігор може займатися велика студія або окрема особа. Щоб взяти участь у процесі розробки гри, потрібно обрати Game Development Engine середовище розробки ігрових додатків.

Середовища розробки можуть значно полегшити процес створення гри та дозволити розробникам повторно використовувати багато функцій. Також піклується про візуалізацію 2D та 3D графіки, фізику та виявлення зіткнень, звук, сценарії та багато іншого.

Деякі ігрові рушії складніше піддаються навчанню, наприклад CryEngine або Unreal Engine. Проте інші інструменти дуже доступні для початківців, і для деяких навіть не потрібно писати код для створення своєї гри, наприклад Construct 2.

Мета роботи.

Все більше середовищ розробки дозволяють створювати сценарії та логіку ігрових об'єктів без знань певної мови програмування за допомогою візуального програмування, серед них можна виділити додаток Unity.

Матеріали та методи.

Ігровий рушій Unity знаходиться десь посередині, він зручний для

початківців, деякі популярні та комерційні ігри були створені з використанням цього додатку (наприклад, Overcooked, Superhot). Можна створювати чудові відеоігри без Unity або взяти будь-який інший ігровий рушій. Але це займе набагато, більше часу, ніж потрібно на вирішення непотрібних проблем. На завершення гри можуть знадобитися роки. Можливо, що розробка гри ніколи не закінчиться. Зараз в даний момент часу значно простіше розпочати власну розробку відео-ігрових додатків.

Не завжди потрібно знати мову програмування, щоб вміти створювати сценарії для майбутньої гри. В Unity передбачено система створення візуальних скриптів.

Visual Scripting дозволяє створювати логіку для ігор або програм без написання коду. Візуальні сценарії використовують графіки на основі вузлів, які як програмісти, так і початківці використовують для розробки остаточної логіки або створення прототипів. Visual Scripting також має API, який програмісти використовують для складніших завдань або для створення власних вузлів для інших членів команди.

Навіщо робити сценарії візуальними?

Результати та обговорення.

Visual Scripting надає створення сценаріїв Unity тим, хто не програмує, і майбутнім програмістам. Для звичайних користувачів полегшує вивчення та розуміння концепцій сценаріїв і навіть спостереження за виконанням програми в реальному часі. Він дає змогу тим хто не має знань з мови програмування розширювати або змінювати сценарії C#, а програмістам — краще співпрацювати з художниками та дизайнерами. Користувачі також можуть використовувати Visual Scripting для створення розширень, шаблонів та інструментів для інших працівників Unity.

Visual Scripting також надає новачкам доступ до всього Unity Scripting API — повного набору визначень класів, подій, методів (поведінок) і властивостей (параметрів), якими може керувати у своїх сценаріях Unity. Наприклад, API містить клас MonoBehaviour, який має методи Start і Update,

доступні для кожного ігрового об'єкту. У Visual Scripting можна знайти будь-який клас, подію, метод і властивість в API за допомогою ряду меню, що полегшує пошук і відкриття того, що потрібно саме зараз. Найкращий спосіб дізнатися більше про API — це переглянути довідки (Unity Scripting API та Visual Scripting) і експериментувати під час створення власних сценаріїв.

Висновки.

Отже візуальне програмування в Unity це потужний інструмент, що дає можливість створювати власні повноцінні відео-ігри, практично не використовуючи інструменти для написання коду. Замість цього даний інструмент дає можливість створювати власні сценарії шляхом зв'язування компонентів у вигляді блоків, та в реальному часі відслідковувати роботу візуального скрипта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. About Unity Visual Scripting, веб-сайт. URL: <https://learn.unity.com/tutorial/about-unity-visual-scripting?uv=2021.1&projectId=604a0d68edbc2a080cd78d78#>
2. Unity manual, веб-сайт. URL: <https://docs.unity3d.com/Packages/com.unity.visualscripting@1.7/manual/index.html>
3. Unity visual scripting веб-сайт. URL: <https://unity.com/features/unity-visual-scripting>

УДОСКОНАЛЕНИЙ АЛГОРИТМ ПІДБОРУ ПЕРСОНАЛУ

Савчук Тамара Олександрівна,
PhD, професор кафедри комп'ютерних наук, професор
Мороз Вадим Володимирович
магістрант
Вінницький національний технічний університет
м. Вінниця, Україна

Підбір персоналу, як один із найважливіших елементів управління персоналом організації, представляє значний інтерес через все зростаючу значущість людських ресурсів, інтелектуального капіталу у підтримці конкурентоспроможності організації. Перевага однієї компанії перед іншою змінилася з технічних переваг на конкурентні переваги наявного, високопрофесійного персоналу компанії [1].

Підбір персоналу для будь-якої організації є відповідальним і складним процесом, який відбувається за класичним алгоритмом, що включає такі етапи, як первинний підбір персоналу, співбесіда з кандидатами, формування даних про кандидата, організація та проведення випробувальних заходів, вибір кандидата на посаду [2. 3].

Недоліками такого алгоритму є суб'єктивний характер прийнятих рішень та великий обсяг часу на підбір персоналу.

Усунути означені недоліки можна за рахунок використання сучасних інформаційних технологій, що удосконалить алгоритм підбору персоналу [4, 5]. Тоді етапи алгоритму підбору персоналу можна визначити так (рис. 1):

– формування бази даних кандидатів на посаду з використанням сучасних додатків типу TileDB, що характеризуються наявністю бекендів даних, що перемикаються, з підтримкою Amazon S3, MinIO, інтеграції сховищ для HDFS, PrestoDB, ApacheSpark, Dask, прив'язкою мови для C/C++, Python, R, Java та Go, необхідних при "вузькоспеціалізованих" БД, призначених під конкретний набір типів даних та завдань, що особливо важливо при

характеристиці кандидатів;

- формування бази даних замовників персоналу, де організація/підприємство, в ролі замовника, визначає вимоги до працівника за важливими для нього характеристиками (освіта, досвід роботи, володіння технологіями тощо) з використанням сучасних додатків типу TileDB, що описана в попередньому етапі;

- первинний відбір кандидатів, що проводиться за відповідністю висунутим організацією/підприємством вимогам (за даними, що кандидат надає в опитувальній анкеті, аналізом резюме, документів, підтверджуючих надану інформацію і т.д.) з використанням технології типу EdgeDB, розробленою як графо-реляційна база даних з відкритим кодом та управлінням в системі запитів Postgres, що підвищить швидкість первинного відбору персоналу;

- відбір персоналу з використанням технологій комп'ютерного (в т.ч. дистанційного) тестування, за допомогою автоматизації тестів з метою підвищення ефективності, об'єктивності оцінювання тесту, а також швидкості опрацювання інформації завдяки додаткам типу AD SoftTester, що забезпечують унікальні права доступу до інформації (IRM), об'єктивні умови перевірки результатів тестування при відборі персоналу, і, як наслідок, підвищує об'єктивність та зменшує обсяг часу на підбір персоналу;

- формування оновленої бази даних рекомендованого персоналу з використанням технологій інтелектуального аналізу даних (класифікація та кластеризація), що сприятиме підвищенню об'єктивності та швидкості процесу відбору кандидатів з урахуванням вимог до їх професійних навичок і стажу професійної роботи;

- формування рішення про рекомендацію підбраного персоналу з використанням системи підтримки прийняття рішень на підставі повного та об'єктивного аналізу кандидатів (міркування на основі прецедентів, ситуаційний аналіз);

- остаточний підбір персоналу.

Удосконалений алгоритм підбору персоналу подано на (рис.1).

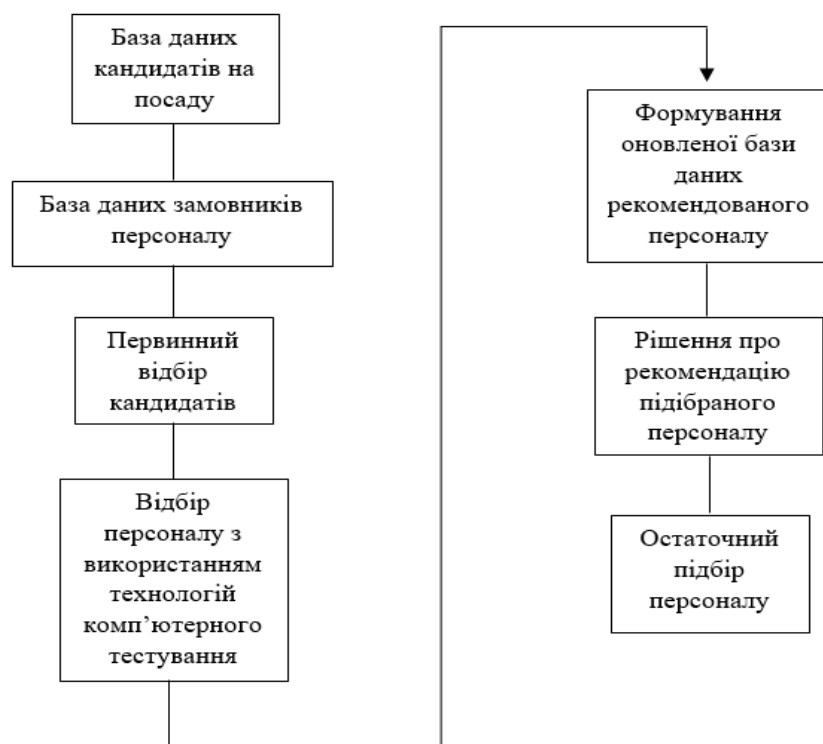

Рис. 1. Удосконалений алгоритм підбору персоналу

Запропонований алгоритм підбору персоналу за рахунок автоматизації відповідних процесів підвищить швидкість опрацювання інформації, а процес підбору персоналу стане значно об'єктивнішим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гавкалова Н. В. Кадровий потенціал як основа розвитку кадрового менеджменту. 2014. № 3. С. 7–15.
2. Баскина Т., Суворов П. Техники успішного рекрутмента. М. : Альпина Паблішер, 2014. 280 с.
3. Іванова С. Мистецтво підбору персоналу: Як оцінити людину за годину. К.: "АльпинаПаблішер". 2012. 312 с.
4. Нікішина А. Л. Дослідження сучасних технологій підбору персоналу [Електронний ресурс]. Тольятинський державний університет. 2016. Режим доступу: <http://elibrary.ru/item.asp?id=26479948>.
5. Семів Л. К. Управління персоналом в умовах економіки знань. К. : УБС НБУ, 2011. 406 с.

GEOGRAPHICAL SCIENCES

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИВЧЕНІ ШКІЛЬНОГО КУРСУ У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Гайдаржи Катерина Григорівна,
Студентка IV курсу
014.07 Середня освіта (Географія)
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
м. Житомир, Україна
Андрійчук Тамара Вячеславівна,
Доцент, кандидат біологічних наук
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

Вступ. На сьогоднішній день в суспільстві все більше з'являються невдоволення кінцевими результатами системи шкільної освіти, що, у свою чергу, зумовлює потребу у її зміні. Для вирішення цього питання важливо розробити стратегічні напрями розвитку загальної середньої освіти на майбутню перспективу.

Навчання з використанням інноваційних технологій полягає у тому, що навчальний процес здійснюється за умов постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це взаємодія, де учень і учитель є рівноправними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, що вони знають, вміють і здійснюють[2]. Організація інноваційно-інтерактивного навчання включає в себе моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблем на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Саме це ефективно сприяє формуванню вмінь і навичок, виробленню цінностей, створенню комфортної атмосфери, взаємодії, дає змогу педагогу стати справжнім лідером дитячого колективу.

Мета дослідження. Показати необхідність використання інноваційних технологій в освітньому процесі, зокрема при викладанні географії в загальноосвітніх закладах.

Методи дослідження: при проведенні дослідження були використані наступні методи: літературний, описовий, картографічний, узагальнення, прогнозування.

Результати дослідження та обговорення. Як уже зазначалося, вчителі є одними із ключових дійових осіб, які впливають на успішність навчання учнів. Крім того, дослідження також показують, що вчителі відіграють центральну роль у процесі впровадження реформ та інновацій у школі. Враховуючи окреслені питання дослідження, основна увага зосереджена на мікрорівні, а саме розгляді методичних та медійних інновацій, ключовими акторами яких є педагоги.

Інноваціями на уроках географії вважаються зміни, які призводять до розриву з рутиною і приймаються та визнаються відповідним соціальним середовищем (вчителі, учні). Зміни можуть складатися з нових комбінацій відомих елементів і тематичних контекстів і не обов'язково повинні бути принципово новими. Вони повинні бути повторюваними, а також конвертованими в нові процедури [1].

Одним з основних видів роботи при викладанні шкільної географії є використання краєзнавчого аспекту. Адже краєзнавча діяльність виховує інтерес і любов до свого рідного краю, зацікавлює до пізнання історії місцевості, детального огляду загальних характеристик, формує практичні уміння і навички, сприяє фундаментальному вивченню природи, населення, господарства своєї місцевості, осмисленню складних закономірностей розвитку природи і суспільства на місцевому матеріалі [5].

Розпочати урок потрібно так, щоб основною метою було налаштування учнів на зацікавленість, осмислення і сприйняття нового матеріалу. Тому уже всім відомі традиційні бліц-опитування та інші методичні прийоми цілком доцільно замінити на віртуальне змагання в одному з мобільних додатків.

Google Earth – це безкоштовне програмне забезпечення, яке призначене для наочного представлення планет у вигляді фотореалістичного зображення, знятого з супутника. Програмне забезпечення періодично оновлюється, тому знімки, отримані із супутника, завжди актуальні. Завдяки цьому додатку можна здійснювати онлайн екскурсії, подорожі вулицями рідного краю, визначати відстані тощо (рис.. 1).

Рис. 1. Google Earth

Використання LearningApps.org на уроці дозволяє створювати інтерактивні вправи. Наприклад, при вивченні географії рідного краю можна використати вікторину з введенням відповідей. Саме в ігровому форматі це завдання дає змогу перевірити та засвоїти навчальні досягнення учнів (рис..2).

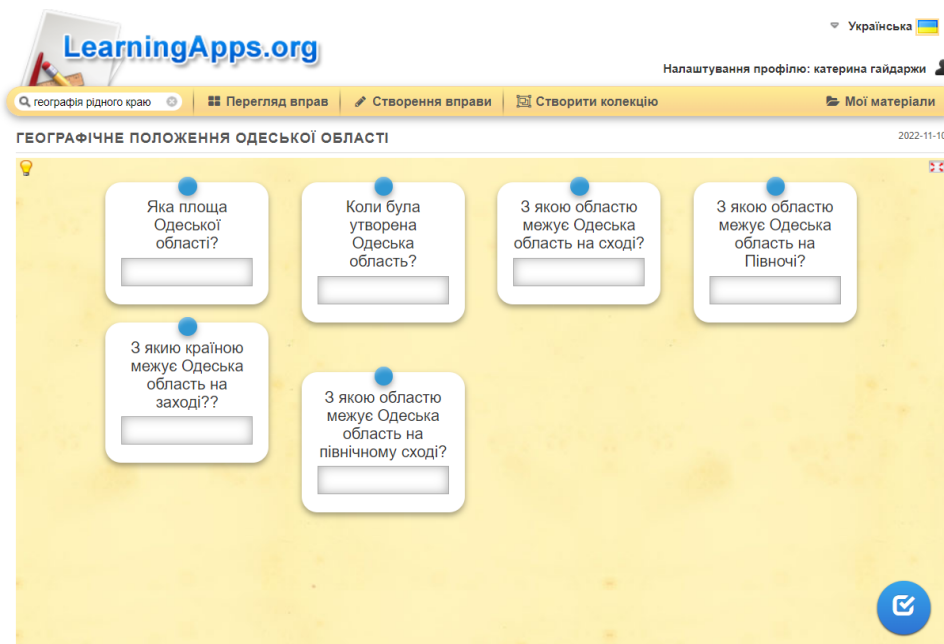

Рис. 2. «Географічне положення Одеської області»

Використовуючи додаток Google Maps можна виконати ряд завдань:

- визначити відстань від школи до центрального відділення пошти;
- встановити напрямок, у якому розташований від школи дім;
- виміряти найбільш доцільний масштаб космічних знімків для деталізації, яка дозволить розпізнати дах свого будинку;
- порівняти топографічну карту з космічним знімком своєї місцевості, зробити детальний аналіз [3].

Для кращого сприйняття минулих подій рідного краю варто відвідати краєзнавчі музеї.

Музеї мають силу створювати єдність як на соціальному, так і на політичному рівні, а також на місцевому рівні. Місцеві музеї здатні створити відчуття спільноти та місця, вшановуючи колективну спадщину, пропонуючи чудовий спосіб пізнати історію певної території [4].

Сучасні технології перетворюють музеї з просторів перегляду та навчання на простори взаємодії, участі та залучення (рис..3).

Рис. 3. 3D екскурсія музеями Одещини

За допомогою смартфонів доцільно зробити перевірку домашнього завдання, застосувавши додаток **Seterra**, через який можна дізнатися більше про географію рідного краю та різні географічні локації.

Висновки. Використання інноваційних технологій в сучасних закладах освіти дуже важливе, адже це сприяє широкому розвитку світогляду учнів. Такі елементи дослідження підвищують ефективність пізнавальної діяльності в навчальному процесі. Для розвитку та формування дослідницьких умінь важливими є інтелектуальні вміння: розуміння та застосування навчального матеріалу у повсякденному житті, висунення гіпотез, синтез, застосування набутих знань за допомогою інноваційних технологій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Довгань Г. Д. Інтерактивні технології на уроках географії. – Х.: Вид. група «Основа». – 2005.
2. Корнєєв В. П. Технології в навчанні географії.- Х.: Вид. група «Основа». – 2004.
3. Науменко С. І. Інноваційні технології в роботі вчителя географії. - Х.: Вид. група «Основа». – 2011.
4. Стадник О. Г.. Інноваційні технології навчання географії. –Х.: Вид. група «Основа».-2010.
5. Сучасний стан та перспективи вивчення географії рідного краю у школах. – Х., 1994.

ARCHITECTURE

ЕКОЛОГІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ НА ПРИКЛАДІ ПРЕСОВАНОЇ СОЛОМИ

Сидоров Євген Андрійович
магістр
НУ «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна

Вступ. Давньоримський архітектор Вітрувій, описуючи основні принципи конструкцій в своєму знаменитому трактаті "Архітектура", писав: архітектура - це користь, міцність і краса [1]. Минуло багато століть, людство змінилося. Змінилися наш ритм життя, технології і екологія. Загальні тенденції вказують на те, що настав час додати до знаменитого виразу слова "довговічність" та "екологічність".

Мета роботи. Дослідити можливості використання альтернативних будівельних матеріалів, зокрема спеціально обробленої соломи, з точки зору енергоефективності та екологічності.

Матеріали та методи. Які матеріали в цілому ми використовуємо для будівництва приватних будинків? Бетон і цеглу. Ці матеріали теоретично екологічні. Найпростіший бетон складається з щебню, піску, цементу, води і різних добавок. Цемент складається з суміші гіпсу і обробленої глини. В кінцевому рахунку, все почалося з глини. Теж саме і з цеглою: вона складається або з глини, або з піску і вапна. Тобто ми знову маємо глину. Але глина абсолютно природний і екологічний матеріал. У чому тоді проблема?

Під час виробництва бетону або цегли, заводи створюють вібрації, шум, забруднюють повітря хімічними добавками і нагрівають нашу планету. Щоб побудувати приватний будинок ми змушені використовувати важку техніку для

перевезення матеріалів і конструкцій. Ці машини виділяють велику кількість CO_2 . Дослідження приходять до висновку, що виготовлення бетону призводить до викиду вуглецю в навколишнє середовище в об'ємі який займає третє місце в світі серед антропогенних чинників забруднення цим газом. Виготовлення бетону винне в появі як мінімум 5% всього CO_2 [2]. Окрім цього, бетонні стіни дуже холодні, їх необхідно утеплювати. Якщо це зробити неправильно, почне з'являтися цвіль, яка погано впливає на здоров'я людини [3].

Отже, ми побудували будинок, всього один раз нашкодили довкіллю, зате ця будівля стоятиме довгі роки і служитиме не одному поколінню. Довголіття це добре. Але якщо подивитися на це з іншого боку. Все змінюється занадто стрімко, і наші новітні технології вже через десять років можуть бути не актуальні. Ми можемо побудувати будинок, який буде стояти 200 років, але вже через 50 він застаріє морально. Він вже не буде зручним і актуальним, у нього не буде тих деталей, які знадобляться в майбутньому. І наші діти будуть змушені його зруйнувати.

У сучасній практиці застосовуються технології з дроблення бетону, який можна буде потім використовувати повторно замість щебню. Але ці заходи проводяться тільки в розвинених країнах, весь інший світ просто звалює купи з уламків бетону, створюючи цілі міста-кладовища [4].

У країнах, які піклуються про навколишнє середовище, зараз дуже популярні будинки з соломи. І це дійсно так. Ми згадуємо те, що вмiли робити раніше, але з деякими модернізаціями.

Результати та обговорення. Щороку в Україні спалюється більше 40 мільйонів тон соломи. Це величезна кількість матеріалу, який ми могли б використовувати для будівництва, і який ми просто знищуємо. Сучасні технології дозволяють пресувати солому так сильно, що їй стає не страшні ні гниття, ні миші, ні комахи. Вогнетривкість такої соломи вище ніж у цегли. А всередині будинку завжди тепло і затишно. А якщо ви хочете розібрати будинок, то ви можете використати цей матеріал як добриво [5].

Спеціаліст, який займається будівництвом таких будинків стверджує:

«Зараз будують не так як раніше. Солому пресують під дуже великим тиском і поміщають в спеціальний дерев'яний короб, а потім обмазують глиною».

Важлива перевага таких будинків є приголомшлива енергоефективність. Сорок сантиметрів пресованої соломи беруть тепло так само як цегляна стіна товщиною в 3 метри.

Також позитивною якістю є висока швидкість будівництва: за 21 день можна побудувати будинок площею 150 метрів квадратних. Будівництво такого будинку дуже економічне, так як робиться практично з відходів. Готовий будинок з соломи буде коштувати 350 доларів за метр квадратний. Але є і мінуси: проект такого будинку дуже складний, вимагає великої кількості розрахунків і повинен бути продуманий вже на етапі ескізів.

Висновки. Отже, підсумовуючи вище сказане можу виокремити два шляхи подальшого підходу до проектування малоповерхових будівель.

Ми можемо будувати довговічні будинки, які зашкодять екології. Але це повинні бути дійсно продумані будівлі, які не втратять своєї актуальності протягом довгого періоду часу.

В такому випадку, при їх будівництві нам доведеться робити довгострокові передбачення майбутнього з врахуванням подальшого науково-технічного прогресу, що є практично неможливим.

Або ми можемо зводити екологічні будинки, які не шкодять природі і які ми будемо орієнтувати на власні потреби. Такі будинки можна легко і без проблем для навколишнього середовища розібрати та переробити, а на їх місці звести нові, виходячи з побажань і умов.

Тема є нагальною та перспективною, а тому потребує подальшого розроблення та детальних досліджень.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Гвілта Маркус, Vitruvius Pollio de Architectura англійський переклад праці Вітрувія (1826) — Режим доступу: <http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Vitruvius/>

2. [Электронной ресурс] — <https://vikna.if.ua/cikavo/104286/view>
3. Brian Harris, «Everything homeowners need to know about black mold», 2020. — Режим доступа: <https://www.moldtips.com/everything-homeowners-need-to-know-about-black-mold/>
4. [Электронной ресурс] — <https://apg-ua.org/droblenie-betona-poluchenie-vtorichnogo-shchebnya/>
5. [Электронной ресурс] — <https://ekodim.org.ua/solomyanniy-dim/>

PEDAGOGICAL SCIENCES

SOME ASPECTS OF STUDENT GROUP ACTIVITY

Burchak Liana

Ph. D. (Pedagogic) Docent

Dudukova Iryna

Student

Dovzhenko Oleksandr

Hlukhiv national pedagogical university

Hlukhiv, Ukraine

Introductions. The national doctrine of education development outlines the tasks of updating the content of education and the educational process. In particular, it is noted that the educational process should take into account the needs of the individual and the individual capabilities of students, promote the growth of their independence and creative activity. In this regard, it is necessary to focus efforts on reorientation of education in order to ensure the maximum disclosure of the abilities of each student directly in the lesson [1].

The analysis of scientific and methodological literature shows that the implementation of the specified tasks is impossible without the introduction of interactive technologies, in our case, a group form of work, because it is based on dialogue, modeling of choice situations, free exchange of ideas, development of the necessary soft skills of students, etc.

Aim. To substantiate some aspects of group activity of students. In particular, highlight the advantages and disadvantages of the outlined form of work.

Materials and methods. The problem of using of group educational activities was covered in the works of domestic (A. Rivin, V. Dyachenko, O. Pehota, O. Pometun, L. Pyrozhenko, O. Yaroshenko) and foreign (M. Doygem, M. Hunter, S. Kagan, Sh. Sharan, D. Dervis, D. Johnson) researchers at the

theoretical-methodological level. However, even today this problem is quite relevant and interesting for scientists.

Results and discussion. As a type of educational activity of schoolchildren, group activity is multifunctional. It plays an important role in achieving the educational function of learning. Collectivism, moral and humane qualities of the individual are formed in group educational activities.

The group form of educational activity emerged as an alternative to the existing traditional forms of education. It is based on the ideas of Zh. Zh. Rousseau, Y. H. Pestalozzi, J. Dewey.

Thus, H. Pestalozzi claimed that a skillful combination of individual and group educational activities helps children to successfully learn, and their activity and self-activity increase the effectiveness of the lesson [3].

Olha Yaroshenko interprets the group form of organization of education as «the collective educational activity of students in groups with a small number of members, which are created and operate within one class for a relatively long time» [2, P.78].

Group educational activity is also considered as a form of organization of learning in small groups of students united by a common educational aim under the indirect guidance of the teacher and in cooperation with students [3, P. 8].

Numerous studies have shown that the group form of work contributes to the activation and effectiveness of student learning, training of humane relations between them, independence, the ability to prove and defend one's point of view, as well as take into account the opinion of classmates, conduct a dialogue, and be responsible for the results of one's work.

At the same time, the outlined form of student activity at the lessons has a number of advantages and disadvantages. Agreeing with E. Fedorchuk [3], we highlight the following advantages of group teaching:

- 1) interdependence of group members;
- 2) personal responsibility of each member of the group for his own success and the success of the members of the group;

- 3) joint creative educational and cognitive activity;
- 4) the opportunity to work to the extent of one's abilities and strengths;
- 5) socialization of the personality of each member of the group during the activity;
- 6) formation of tolerance, readiness to recognize the opinion of others, to defend one's own opinion with accurate, concise arguments;
- 7) general assessment of the group's work.

Among the disadvantages, we can identify: 1) excessive spending of time on finding a common language between group members; 2) difficulty in managing a large number of microgroup participants; 3) lack of incentive for personal ambitions, because the result is a common property; 4) veiling of low intellectual ability behind the «backs» of other participants.

Conclusions. Despite the indicated disadvantages, group learning can be effective if it is used thoughtfully, in moderation, allowing to perform simpler tasks individually, and more complex ones – in groups. In view of this, we see prospects for further exploration in the development of methods for organizing of group training of students in biology lessons in the 8th form.

LITERATURE

1. Natsionalna doktryna rozvytku osvity [National doctrine of education development]: dovidkovo-metod. vyd. Kharkiv: TORSINH PLIuS, 2006. Pp.38-56.
2. Pekhota O. M. et al. (2004) Osvitni tekhnolohii [Educational technologies]: navch. posib. K.: A.S.K., 256 p.
3. Pometun O. & Pyrozhenko L. (2004) Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnolohii navchannia [A modern lesson. Interactive learning technologies]. Kyiv. Vydavnytstvo A.S.K., 144 p.

THE INFLUENCE OF INNOVATIVE USE OF ICT ON THE SYSTEM OF E-LEARNING

Hubina Oksana,
Doctor of Pedagogical Science
University of Leeds
Leeds, the United Kingdom

Introduction. An emergent shift of the majority of educational institutions in Ukraine to distance learning in the virtual academic environment occurred due to the Russian invasion. The rapid use of ICT in the system of higher education, which includes the use of the latest distance learning methods, the adaptation of relevant abilities, skills and competencies raised the issue of a comprehensive study of key aspects of E-learning development. Therefore, the investigation of technological aspect of this phenomenon is of the urgent issue of our research.

Aim. To investigate the technological aspect of E-learning.

Materials and methods. Researching the peculiarities of the use of E-learning technologies is carried out by: V. Bykov, R. Buzhikov, L. Vynogradova, O. Vysotska, O. Zakharova, O. Lokshina, O. Ovcharuk and others.

Developing a specific research methodology, systematic and comparative approaches were applied. The systematic approach enables the consideration of E-learning as a system that functions and develops on the basis of the interconnection and interaction of all its components. The comparative approach enables the comparison of teaching practices within universities of E-learning system of Great Britain and Ukraine; and outlines the possibility of using elements of the British experience in the aspect of the investigated issue in Ukrainian institutions of higher education.

Results and discussion. Highlighting the technological aspect of the development of E-learning is an important task of our research, since the information and communication platform of E-learning is built on computer-oriented tools and information and communication technologies. Researching the peculiarities of the use

of E-learning technologies is carried out by: V. Bykov, R. Buzhikov, L. Vynogradova, O. Vysotska, O. Zakharova, O. Lokshina, O. Ovcharuk and others.

According to the studies of the named scientists, the main technologies used in E-learning include the following: a) case technology, which is a close analogue of correspondence education technologies; b) TV technology; c) network technology based on the use and transmission of educational materials on the Internet.

The most comprehensive classification of E-learning technologies in Ukrainian science is the classification of V. Bykov. Taking into consideration its relevance and importance for the implementation of the tasks of our research, we consider it necessary to present it:

1) scientific and educational information networks filled mainly with educational and scientific information and intended to support education and science;

2) virtual learning support technologies (in particular, web 2.0, etc.), their use involves the participation of students and teachers from different international educational institutions into the Internet educational activity during the implementation of joint international educational projects in various disciplines;

3) the global network "Partners in Learning Network", which was created by the Microsoft company, with the aim of supporting virtual communities of educators from different countries who join their efforts to exchange pedagogical experience and test modern teaching tools, discuss pedagogical innovations, promising issues of educational development, providing access to national and international educational electronic resources, etc.;

4) technologies of electronic design of pedagogical systems in order to increase the efficiency of automated design and use of computer-oriented educational systems;

5) network e-distance learning technologies that contribute to the implementation of a unified scientific, technical and educational policy in the educational space, and are based on the principles of open education. Such technologies include: educational, scientific and educational-organizational resources created by educational institutions and scientific institutions, unified means of navigation in the information space and searching for necessary information in it;

6) electronic libraries, on the basis of which local and network access to digital scientific and educational and methodological resources is provided;

7) near-field communication technologies, in particular, mobile electronic technologies and special means, which enable to relieve the Internet of a significant number of relatively small local and global electronic communications (with the possibility of accessing Internet resources and services from them). The use of mobile devices by the participants of the educational process allows access to electronic resources of computer networks of various levels and subject areas;

8) electronic project management technologies, on the basis of which provided the support to the automated management of projects and programs of innovative development of various technical and socio-economic systems, in particular the education system and its components.

The importance of the formation of digital competence within school education is emphasized in the research of the leading Ukrainian comparative scientist O. Lokshina. The scientist insists on digital competence which involves confident use of information society technologies for work or leisure. A necessary component of it is the availability of basic ICT skills, namely: the use of computers to collect information, its processing and further use, including online participation in interactive networks via the Internet. According to the researcher, the most important issue is the ability to take a critical attitude to available information, responsible use of interactive media, as well as active participating in communities and networks to achieve cultural, social or professional goals. Using the example of European countries (Germany, Spain, the Czech Republic, Great Britain), O. Lokshina investigated joint approaches in the dynamics of ICT implementation in education, which include the use of an interdisciplinary approach, the integration of ICT knowledge into the content of educational subjects, and the introduction of a separate educational subject.

Researcher O. Vysotska emphasizes the need to use various means of forming ICT competence within the framework of open education, which enables the student not only receives knowledge, but also realizes the need for continuous updating of it,

as well as a creative approach to knowledge throughout life. O. Vysotska names the following tasks of forming ICT competence in the field of education:

- development of ICT culture and media literacy of the individual, as a combination of Internet communication skills with the formation of critical thinking in terms of means of communication;
- formation of scientific research skills;
- activation of creative thinking, the necessity for continual self-realization and self-improvement of the individual.

In accordance with these tasks, the following new requirements for modern education appear: to contain features of innovative, projective, anticipatory education; to take into account the system and integrative nature of the development of modern science; to form permanent models of the future - personal and social development based on one's own creativity and tolerance in relationships; to be aimed at supporting effective strategies for human self-realization.

On the other hand, O. Vysotska notes, the formation of the information society requires individual single-minded training for safe and proficient use of ICT. Based on this, the main tasks of E-learning are: to promote the formation of media immunity (the ability to filter the necessary information), reflection and critical thinking (adequate evaluation of the content of information, its full and critical interpretation), the ability to media creativity in all its possible forms (the ability to create media production individually).

Researcher O. Zakharova believes that an important component of E-learning is informatization, which promotes active social creativity of the population and integration into an open social environment. An integral component of modern education is not only the computerization of universities, but also the introduction of current Internet technologies. Special importance is given to the open form of education, as it is convenient and progressive. There are two basic approaches of creation of an E-learning system: methodical, which refers to teaching methods, and managerial. An important task is the effective use of methods of intensification of learning in the process of face-to-face classes and in the organization of work with

electronic educational resources. According to the conclusions of O. Zakharova, the important principle of E-learning is the principle of openness, which is determined by the presence of feedback from the external environment. According to the researcher, the goal of E-learning is to prepare an individual for effective participation in innovative social life and professional activity in the conditions of the information society. O. Zakharova defines the object of E-learning as the interaction of the following components of the system: "learning", "curriculum", "educational institution", "teaching methodology". Therefore, open education is such a form and method of self-organization, in which the educational institution creates conditions for the student's involvement in choosing an individual trajectory and innovative learning methods.

Conclusions. So, the generalization of numerous studies of domestic scientists allows us to state that the use of information and communication technologies enables E-learning to acquire the following qualities:

- accessibility (possibility of access to education of various social groups);
- flexibility (students' ability to study at a convenient time and in a convenient city);
- modularity (the possibility to form an individual educational program consisting of a set of separate courses-modules);
- parallelism (to combine studying with professional activity,);
- cost-effectiveness (economy of costs of material, financial and human resources through the use of E-learning technologies);
- inclusiveness (implementation of ideas of social inclusion in education for people with special educational needs prior to its acquisition);
- interactivity (transformation of students into subjects of the educational process due to the modern online technologies);
- internationality (the possibility to get education in foreign educational institutions without leaving one's country and to provide educational services to foreign citizens and native ones living abroad).

УДК 811.111'367:17.022.1:821.111(73)

FORMATION OF POSITIVE MOTIVATION TO STUDY TRANSLATION IN THE CONDITIONS OF DISTANCE EDUCATION

Kosenko Anna,

Candidate of Philological Sciences
Associate Professor of the Department
of Communicative Linguistics and Translation,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine,

Bezhenar Iryna,

Candidate of Pedagogical Sciences
Associate Professor of the Department
of Communicative Linguistics and Translation,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Ukraine

Resume: the article deals with the problems of teaching translation in the conditions of distance learning and formation of a positive motivation to study translation in the conditions of distance education. It is noted that distance education has become an integral part of modern educational realities. The latest technologies allow to receive knowledge at a distance regardless of the location of the participants educational process. Distance education has both advantages and disadvantages, one of which is the weakening of students' motivation.

Key words: translation, methods of teaching translation, Internet communication, distance learning, motivation.

The purpose of the article is to study methodological aspects and problems of teaching translation in the conditions of distance learning and formation of positive motivation to study translation in the conditions of distance education.

The urgency of the study is due to the fact that conducting classes in the mode of "live communication" is accompanied by a number of inconveniences, among which there are psychological reasons – lack of sufficient experience, which provokes the state of emotional blockade: fear, anxiety, insecurity capabilities, as

well as technical - problems with connecting to the equipment, inability to stream video, noises, etc.

It is of a significant importance that in the process of distance learning of translation disciplines, a student can be in conditions convenient for oneself, which gives an opportunity to create a convenient schedule that will promote a greater interest in the subject. An additional motivation is the possibility of choosing a place and an individual planning, which helps to save time. No less an important factor that adds motivation is saving money, when there is no need to spend money on the way to the university. It is also an important opportunity to choose exactly those courses and educational activities that are of student's interest. An individual contact with the teacher and the opportunity to get an ambulance answer to questions have a positive effect on the formation of students' motivation as well [1, p. 635].

The teacher, in turn, must understand that at the beginning of the course the student has a high level of motivation, but over time his or her interest in the subject becomes weaker, and the further interest in academic discipline depends on the activity of the teacher, his/her chosen educational strategies. In addition to didactic aspects, the teacher should pay attention to psychological and social characteristics such as gender of the student, place of residence, level of education, level of professional knowledge, as well as the influence of the surrounding environment, in particular, the situation on the labor market, society, a certain direction of study [2, p. 2509].

It is important to remember that it is in the interest of students to study the discipline which affects scientific interests and professional needs, market situation work, personal interest of the student [3, p. 99]. In remote conditions of education, the teacher must demonstrate the best qualities: high level of professionalism, activity, flexibility of thinking, tolerance. The role of the teacher in the conditions of distance learning consists primarily in establishing a friendly creative comfortable atmosphere between the teacher and students as well as educational environment and the choice of an effective language didactic tools to support students' interest in studying translation disciplines.

Therefore, the teacher's use of the latest technologies in classes, modern educational materials, the latest linguistic didactic methods and means contribute to the formation of students' cognitive growth of motivation and effective and successful study of translation

Conclusion. So, it is possible to mention that students of the Translation department in the difficult realities of today are able to effectively pass through a responsible attitude to the work, creativity and logical vision of the given tasks, clarity of control of execution and critical analysis of the processed material, development of training manuals and optional courses on conducting techniques for translation studies in remote work conditions

REFERENCES:

1. Alcina-Caudet, A. (2003). Encouraging the Use of E-mail and Mailing Lists Among Translation Students. *Meta: Translators' Journal*, 48(4), 634–641.
2. Ali, M. M., Malik, N. A. (2016). Viber as an online tool for examining the grammatical knowledge of EFL learners. *SciInt.(Lahore)*,28(3),2509-2511.
3. Dermas, S. (2017). The Use of Viber in Enhancing the Vocabulary Skills of Ethiopian Undergraduate Students: The Case of St. Mary's University. In *Conference Proceedings ICT for Language Learning*, 09 – 10 November (pp. 99-112). Padova, Italy: Libreriauniversitaria.it edizioni.

DISTANCE LEARNING WARTIME PECULIARITIES

Maryanko Yanina,

PhD in Philology, Associate Professor
Head of the Chair of Foreign Languages

Ohrenich Mariia,

PhD in Pedagogy, Associate Professor
Chair of Foreign Languages

Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture
Odesa Ukraine

Introduction. The year of 2022 is the time of tragic changes and unprecedented trials in the Ukrainian society life. The Russian Federation's attack on Ukraine and active military actions have made changes to all the spheres of human activity. Significant shifts took place, in particular, in the education system, when the state of emergency led to massive closures and relocations of educational institutions, and distance learning was again introduced as a forced measure, as the people's movement became either limited or prohibited.

Despite the fact that due to the pandemic of COVID-19, educational institutions were already working in an online format, no one was ready to organize the educational process in the war conditions. Educators had to restructure themselves in an extreme pace and switch to new forms of interaction within the teaching process, and undergo external training in technologies as well. Thus, the shortcomings of online teaching, either technical, organizational, or personal, became apparent. At the same time, the analysis of such experience made it possible to understand the disadvantages of such training in order to find optimal forms of the educational process organization.

The aim of the study is to determine the current state, advantages, disadvantages, and prospects for the distance education development and foreign languages teaching at higher educational institutions during the war.

Materials and methods. The analysis of sources on this issue shows that today there is no question about the effectiveness or ineffectiveness of distance education in

general, because in a forced situation, online learning is the only possibility to preserve the studies rhythm. Researchers investigate the strengths and weaknesses of distance learning at higher education institutions, analyze both positive aspects and certain risks, since it is now an opportunity to see what to do and improve in this field based on the gained experience.

Regarding the positive aspects, some scientists (U. Cunninham, I. Ivanyuk, V. Kolmogorov, V. Kremen, M. Prensky, S. Stepanenko, etc.) tend to generalize the advantages of distance learning, without limiting the scope of their detection to specific extreme situations. So, for example, M.Prensky singles out the following good points: a possibility of studying at any university in the world; a possibility of continuous education; a flexible schedule; an opportunity to study without separation from work; a use of modern technologies in the educational process; availability of methodological and didactic materials; profitability and efficiency [2].

Results and discussion. Without denying the highlighted advantages of remote work, let's consider how relevant they are in the extraordinary wartime conditions.

After a sudden attack on Ukraine and movement restrictions, the students' task was not to lose contact with the educational institution where they studied before; in addition, for out-of-town and foreign students, the impossibility to physically come, for example, to complete any documents, was a big obstacle, since there was not yet a sufficiently established electronic paper flow and the borders were closed. The chance of continuous learning, especially of a foreign language, can also be questioned in connection with the technical difficulties that had to be faced, namely: air raids, blackouts, Internet networks breaks, shelling and bombing of cities and towns.

An indisputable advantage of distance learning is the use of modern technologies in the educational process. Currently, it is assumed that every student should be provided with an access to an electronic library system containing publications from the main academic disciplines, to modern professional databases, information directories and search engines.

In the online mode, the most modern technologies are almost the only training

tools. Their main feature is all the educational components implementation within certain information and communication means capabilities.

For academicians, distance learning has its advantages and disadvantages as well. Let's consider them.

Despite the specific form, it is still based on the didactic principles, namely: objectivity, scientificity; connection between theory and practice; consistency, systematicity; availability; clarity and variety of methods; students' consciousness and activity; knowledge, abilities and skills assimilation.

However, there are special principles characteristic only of distance education, namely:

- interactivity – ensuring immediate interaction between all the process participants;
- openness – free access to obtaining information and education for every student;
- flexibility – an individual approach to each student, taking into account their abilities and possible study time;
- consumer orientation– a possibility of receiving higher education for those who cannot attend classes in person;
- pedagogical expediency – new information technologies means use [1].

The peculiarity of learning a foreign language, which involves direct communication between the professor and students and the latter among themselves, has led to an active search for intercourse opportunities. Academicians in the difficult isolation conditions faced a challenge, which they tried to overcome by not only applying what they knew and could do, but also by expanding their capabilities through urgent self-education and self-study.

It is important that learning a foreign language, reading and writing, can largely be limited to an online course, since the specifics of these types of language activities do not require voluminous graphics and even large-scale sound accompaniment. However, when teaching pronunciation, speaking and listening, it is not possible to limit yourself to text files only, you need comprehensive listening activities, as well

as the creation of various situations that stimulate students' oral speech, since a foreign language requires systematic contact classes and fundamental differences in the form of material presentation and interaction methods, where problems of methodical and methodological nature are connected.

Conclusions. In our opinion, the use of information and communication technologies in the distance learning process during the war should correspond to the specified principles and goals of education and contribute to their successful achievement. In spite of the current situation, we continue to consider their use, development and availability as indisputable online learning advantages.

REFERENCES

1. Cunningham U. Liminality and disinhibition in online language learning // *International Review of Research in Open and Distributed Learning*. – 2019. № 12 (5). – P. 27–39. – DOI <https://doi.org/10.19173/irrodl.v12i5.950>.
2. Prensky M. *Digital Natives, Digital Immigrants. From On the Horizon* // MCB
3. University Press. — 2018. — Vol. 9. — No. 5. October.

METHODOLOGICAL APPROACHES TO POP AND VOCAL TRAINING OF FUTURE MUSIC TEACHERS

Novska Olena,
PhD, Associate Professor
Khodot Alina,
Graduate Student
State institution «South Ukrainian National
Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»,
Odessa, Ukraine

Introductions. Pop vocal art is one of the most popular in public space. Modern pop art demonstrates quite different examples of vocal performance. Observing them at concerts and productions of both the local level and television show programs, we can conclude that the vocal and technical training of performers, their self-expression on stage, in the context of value orientations, regarding the choice of repertoire, the embodiment of an artistic image, the presentation of a stage number requires certain corrections. This fact prompts us to investigate in more detail the problem of pop and vocal training of future teachers of musical art, for the further education of future artists. After all, their activity has a rather powerful influence on the formation of aesthetic and value orientations of society.

The task of the professional activity of vocal teachers is not only the formation of vocal and technical skills of students. They should also help to form the artistic taste of students, a valuable perception of vocal art, to reveal the individuality of a person, to hide the realization of his creative potential. Considering this fact, we understand that there is a need to specify methodological approaches to pop vocal training of future music teachers.

Aim: to analyze and generalize methodological approaches to pop and vocal training of future music teachers.

Materials and methods. The work uses the methods of theoretical research: the method of pedagogical observation of various aspects of pop vocal performance in society and in the context of professional training of future music teachers, its

analysis, synthesis, generalization, conceptualization of the acquired experience.

Results and discussion. The current state of pop vocal training of future teachers of musical art indicates the need to improve comprehensive training in the context of professional education in higher education institutions of artistic and pedagogical direction. Investigating the problem of the current state of preparation of future music teachers for vocal-pedagogical activity, N. Ovcharenko emphasizes that there is "the absence of a logical interdisciplinary connection of vocal disciplines of normative and variable cycles in the process of student education; modern forms, methods, means of vocal-pedagogical activity, possibilities of concert-performance practice are not sufficiently used" (Ovcharenko, 2016).

We consider it expedient to single out the following methodological approaches, the implementation of which in pop vocal training of future music teachers will be efficient and effective:

- Axiological;
- Personal and professional;
- Holistic.

The axiological approach. Analyzing the ideological component of the modern vocal repertoire, we can observe positive value-oriented examples that directly affect the cultural potential of the future music teacher. However, unfortunately, there are also negative examples. They were formed as a result of the preference for a purely entertainment function. Therefore, the task of pop-vocal training is not only the acquisition of knowledge, abilities and skills, but also the formation of abilities for adequate analysis of the artistic image of a work, selection of repertoire, and in general, individual value perception of works of art.

O. Mamykina examines the formation of value orientations in the context of the problem of forming the artistic taste of future music teachers. The author notes that it is the value orientations that should become a certain professional reference point, on the basis of which the professional development trajectory of the awardees will be built, taking into account the high responsibility for the moral, aesthetic, and spiritual potential of artistic and pedagogical activity. (Mamykina, 2020).

We consider the personal and professional approach in the context of the development of individual vocal abilities and the disclosure of the creative and performing individuality of the applicant. Each person is a unique whole personality, with character traits inherent only to him, perception of the environment, in particular, creative space, manifestation of creative activity. In the process of vocal training, the vocal teacher must take into account the individual qualities of the student, psychological stability in the conditions of stage performance, emotionality, type of temperament, personal and professional experience, motivation, etc. All this affects the content of the in-depth disclosure of the artistic image of the work. On the basis of a variable set of professional and personal traits, the student will develop independence in selecting his own repertoire, its interpretation, which is the way to performing and creative self-expression. Equally important is the consideration of vocal data, the search for one's own singing style, the use of various vocal techniques, which is an integral part of the formation of a stage image. Such conditions of pop and vocal training will contribute to the readiness for creative pedagogical activities of future music teachers.

The holistic approach should be considered in the context of a holistic understanding of the personality of the student, student, and in the dimension of the complex structure of the educational process. The personality of a music teacher cannot develop differently. Within the framework of a holistic approach, we assume that professional development occurs in parallel with professional development. Also, O. Mamykina notes that the suffering song is a complex communicative system characterized by the integrity of many elements. Thus, pop vocal performance combines various techniques of purely pop, folk and academic singing, individual vocal manner of the performer, his stage and personal image, acting, choreographic and dramaturgical skills (Mamykina, 2020). The formation of artistic expressiveness is impossible without a complete combination of the above elements. Therefore, pop vocal training of future teachers of musical art should include a complex of formation of knowledge, abilities and skills that combine the vocal and technical component, personal, aesthetic and value orientations in art.

Conclusions. Having analyzed and summarized the methodological approaches to pop-vocal training of future music teachers, we consider it appropriate to single out axiological, personal-professional and holistic approaches. We believe that their implementation in the educational process in the context of complex pop vocal training will be an effective strategy for organizing the professional training of future music teachers.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Mamykina O. (2020). Teoretyko-metodolohichni aspekty formuvannya khudozhn'oho smaku maybutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva v protsesi navchannya estradnoho spivu [Theoretical and methodological aspects of the formation of the artistic taste of future music teachers in the process of teaching pop singing]. *Naukovyy visnyk Pivdenoukrayins'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushyns'koho* – Scientific Bulletin of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynskyi. № 3 (132). P. 98-105 [in Ukraine];

2. Ovcharenko N. (2016). Problema suchasnoho stanu pidhotovky maybutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva do vokal'no-pedahohichnoyi diyal'nosti [Problem of the current state of preparation of future music teachers for vocal-pedagogical activity]. *Pedahohichnyy protses: teoriya i praktyka (Seriya: Pedagogika)* – The Pedagogical process: theory and practice (Series: Pedagogy) № 4 (55), P. 93-99 [in Ukraine].

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Андрейченко Людмила Олександрівна,
магістрантка
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Вступ. / Introductions. Освіта – унікальне суспільне явище, що здійснює значущий вплив на людину та різні аспекти її життєдіяльності, державу, людство загалом. Разом із тим, це не самостійний феномен, оскільки освіта не може існувати стихійно, без будь-якого контролю чи управління.

Проблема освітнього менеджменту, управління закладами освіти знайшла відображення в роботах багатьох дослідників: Березняка Є. С., Бондаря В. І., Вороніної Т., Гончарова М., Даниленко Л. І., Дмитренка Г. А., Мармази О. І., Маслова В. І., Островерхової Н. М., Пикельної В. С., Поташника М. М., Хрикова Є. М., Шакурова Р. Х., Шульги Л. та ін., у т.ч. на рівні дошкільної освіти: Дубрової В. П., Єзипової С. А., Колодяжної Т. П., Комарової О. С., Пісоцької Л. С., Позняка Л.В., Троян А. М., Чумичевої Р. М., Шик Л. А., Янко І. М. та ін.

У рамках даного дослідження ми розглянемо сферу управління на інституційному рівні – рівні ЗДО.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є узагальнення особливостей інноваційної діяльності як об'єкта управління закладом дошкільної освіти.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для досягнення поставленої мети, застосовано такий комплекс теоретичних методів: аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури, навчально-методичної документації; аналіз державних освітніх стандартів та підручників; історичний аналіз проблеми та предмету дослідження; моделювання в аспекті

досліджуваної проблеми.

Результати та обговорення./Results and discussion. Термін «управління» поширений у всіх галузях науки і виробництва, але всі вони сходяться на тому, що це - формування і реалізація цілеспрямованих дій, заснованих на обробці даних, отриманих поза межами керованої системи, або в межах цієї системи [1]. Управлінська діяльність також розглядається як рушійна сила, спрямована на активізацію особистості шляхом створення оптимальних умов для прояву та розвитку творчого потенціалу особистості [2], як діяльність, що забезпечує оптимальне функціонування та розвиток системи, координацію діяльність людей для досягнення спільної мети [3], функціональна взаємодія взаємопов'язаних компонентів: мета і мотивація діяльності, зміст, засоби досягнення мети, контроль за участю об'єкта управління у вирішенні поставленого завдання, регуляція діяльності, результат, оцінювання [4]; як сукупність взаємопов'язаних, доповнювальних елементів, скоординованих заходів, спрямованих на досягнення спільної мети [5] тощо. З наведеного можемо зробити висновок, що управління, незалежно від сфери існування, завжди являтиме собою певну систему, що є складною, динамічною та соціальною, та передбачає взаємодію елементів цієї системи для досягнення спільних цілей.

За визначенням Г. В. Тимошко, поняття управління навчальним закладом ми розглядаємо як цілеспрямовану та активну взаємодію керівника з іншими учасниками навчально-виховного процесу для забезпечення скоординованих зусиль для досягнення оптимального функціонування закладу та переведення його на більш високий якісний рівень розвитку [6, с. 178].

Відповідно до вітчизняного законодавства, дошкільна освіта є обов'язковою основною складовою системи безперервної освіти в Україні та є цілісним процесом, спрямованим на забезпечення виховання дітей дошкільного віку на основі індивідуальних здібностей, схильностей, здібностей, фізичних і психічних особливостей. виховання дітей дошкільного віку, культурних потреб, формування моральних норм, набуття життєвого та соціального досвіду. Успіх

наступних освітніх рівнів значною мірою залежить від якісного забезпечення їх функціонування, оскільки в ранньому дитинстві закладаються основи мислення, уваги, пам'яті, уяви та інших важливих психічних процесів.

ЗДО – заклад освіти, який забезпечує права дитини на дошкільну освіту, фізичний, розумовий і духовний розвиток, соціальну адаптацію та підготовку до подальшої освіти [4]. Здобуття дошкільної освіти в ЗДО незалежно від підпорядкування, типів і форми власності має забезпечити виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти, що є державним стандартом, містить норми і положення, які визначають державні вимоги до рівня розвиненості та вихованості дитини дошкільного віку, а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті.

Вважаємо, що ефективність роботи ЗДО, якість виконання ним національних стандартів і суспільно значущих завдань знаходиться в прямій залежності від ефективності управління. Управлінська діяльність є багатоаспектною, багатофункціональною та багатодіяльною і в сучасних умовах базується переважно на комплексних принципах. Це основна професійна діяльність керівника будь-якої установи.

Керівники ЗДО, як і керівники інших навчальних закладів, керують різними видами діяльності: освітньою, методичною, педагогічною, інформаційною, фінансово-господарською, проектною, інноваційною та ін., різними об'єктами й процесами. Аналіз науково-методичних ресурсів, передової педагогіки та власного досвіду освітньої діяльності ЗДО дозволяє визначити наступні основні напрямки діяльності ЗДО, що є сферою відповідальності керівника ЗДО:

- освітня діяльність;
- методична діяльність;
- діловодство і документообіг;
- соціально-педагогічний, корекційно-педагогічний, психологічний супровід;
- фінансово-господарська діяльність;

- організація харчування;
- медичне обслуговування;
- взаємодія з зовнішніми суб'єктами і системами (громадськістю, засобами масової інформації, методичними об'єднаннями, управліннями освіти району, міста і т.д.)

У рамках нашого дослідження розглядатимемо саме сферу управління інноваційною діяльністю закладу дошкільної освіти.

Інноваційна діяльність у загальному розумінні – це діяльність, спрямована на використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок для розширення та оновлення номенклатури та покращення якості продукції (товарів, послуг), удосконалення технології їх виготовлення з подальшим впровадженням та ефективною реалізацією на внутрішньому та зарубіжних ринках [7, с. 325]. Інноваційна діяльність, пов'язана з капітальними вкладеннями в інновації, в економічній практиці називається інноваційно-інвестиційною.

Інноваційна діяльність також визначається як діяльність, спрямована на використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок з подальшим впровадженням та реалізацією на ринку з метою:

- розширення та оновлення номенклатури виробів, робіт, послуг, що випускаються;
- покращення якості продукції, робіт, послуг;
- удосконалення технології здійснення діяльності;
- підвищення ефективності управління.

В освіті, як і в інших сферах життя суспільства, інноваційна діяльність завжди пов'язана з трансформацією тих чи інших результатів наукової (науково-дослідної) діяльності у новий чи вдосконалений продукт. В освіті це може бути нова методика навчання, нові педагогічні технології, нові форми подачі навчального матеріалу та ін. Загалом можна говорити, що інноваційна діяльність у системі освіти може бути пов'язана із внесенням змін:

- у цілі, зміст, методи та технології, форми організації та систему

управління;

- у стилі педагогічної діяльності та організацію навчально-пізнавального процесу;

- у систему контролю та оцінки рівня освіти;
- у систему фінансування;
- у навчально-методичне забезпечення;
- у систему виховної роботи;
- до навчального плану та навчальних програм;
- у діяльність вихованця та педагога.

У системі освіти інноваційна діяльність завжди тягне за собою цілий комплекс наукових, технологічних, організаційних, фінансових та комерційних заходів, які у своїй сукупності дозволяють створювати інновації, впроваджувати їх у практику роботи освітніх закладів та окремих педагогічних колективів.

Найважливішу роль в налагодженні систематичної інноваційної діяльності закладу дошкільної освіти грає управлінська активність самого керівника дошкільної організації та його готовність працювати за умов розробки та впровадження інновацій. Інакше кажучи, керівник ЗДО повинен, перш за все, сам мати якості інноватора. Маємо на увазі, що він повинен:

- вміти відрізнити реально виконані цілі від хибних, недосяжних;
- бути готовим запропонувати своїм підлеглим ясну, засновану на цікавих ідеях програму чи план дій;
- твердо знати, чого хоче досягти програма, чітко сформулювати, яких результатів приведе її реалізація;
- вміти донести ідеї до колективу педагогів таким чином, щоб вони не тільки зрозуміли, а й прийняли їх, захотіли здійснити;
- мати у колективі групу однодумців;
- мислити категоріями успіху [8, с. 16]

Висновки./Conclusions. Отже, управління ЗДО – це складна, соціальна, динамічна система, що передбачає взаємодію її елементів для досягнення

спільних цілей. Успішність процесу управління обумовлюється, зокрема, чіткою постановкою цілей і завдань, системністю підходів, врахуванням сучасних наукових освітніх тенденцій, суспільних запитів і потреб, узгодженістю дій учасників діяльності ЗДО.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранова И. В., Черепанова М.Ф. Методические подходы к оценке инновационной активности и инновационного потенциала вуза. Сибирская финансовая школа. 2006. № 4 (61). С. 163–167.
2. Іванілов О. С. Інноваційний потенціал підприємства. Економіка, фінанси, право. 2004. № 12. С. 5-7.
3. Корнух О. В. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємства. Ефективна економіка. 2013. № 12. С. 3-10.
4. Паламарчук В. Ф. Першооснови педагогічної інноватики. К.: Знання України, 2005. Т.1. 420 с.
5. Громько Ю. В. Проектирование и программирование развитие образования. М.,1996. 545 с.
6. Малихіна В. М. Управлінська підтримка інноваційної діяльності закладів освіти в умовах великого міста. Наука і освіта. Т. 40. 2003 С. 37–40.
7. Коммерческая оценка инвестиций / под общ. ред. д. э. н. В. Е. Есипова. М.: Кнорус, 2012. 698 с.
8. Хуторской А. В. Педагогическая инноватика. М.: Педагогика, 2008. С. 56-59

РОЗВИТОК УСНОГО МОВЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Валецька Анастасія Ігорівна

студентка

Науковий керівник

Павлик Олена Анатоліївна

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ/ Introductions. У сучасному світі надзвичайно важливою проблемою постає тема інклюзивного навчання.

В останнє десятиліття відсоток народжуваності дітей зменшився, але відсоток народжуваності фізіологічно незрілих людей збільшилася у рази. З кожним роком все більша кількість дітей потребує корекційної роботи зі спеціалістами у навчанні: логопеда, дефектолога, реабілітолога, асистента вчителя, практичного психолога тощо.

Мовлення – це один із значущих аспектів у процесі пізнання та комунікації. За допомогою мовлення відбувається соціалізація дитини, що значним чином впливає на результативність навчання. Вчитель має розуміти і приділяти багато уваги запровадженню та розробленню різних методик з метою розвитку усного мовлення молодших школярів. Важливо звертати увагу на те, що дітям з особливими освітніми проблемами не завжди підходять методики для дітей із нормальним розвитком.

Мета роботи./Aim теоретичне обґрунтування розвитку усного мовлення молодших школярів.

Матеріали та методи./Materials and methods. Теоретичні методи (огляд та аналіз державних документів, методичної та психолого-педагогічної літератури, підручників, узагальнення розробок вчителів початкових класів, систематизація теоретичного та практичного матеріалу), емпіричні методи (спостереження).

Результати та обговорення./Results and discussion. Перш за все, потрібно розуміти відмінність між поняттями «мова» і «мовлення». Мова - це система знаків(написаних, вимовлених, виражених жестами), яка використовується для отримання або доведення інформації у процесі комунікації.

Мовлення – це процес спілкування, який здійснюється за допомогою мовно-артикуляційного апарату. Мовлення поділяється на зовнішнє і внутрішнє, зовнішнє, у свою чергу, на усне та писемне, а усне мовлення на діалогічне, монологічне та вигук. (Рис. 1)

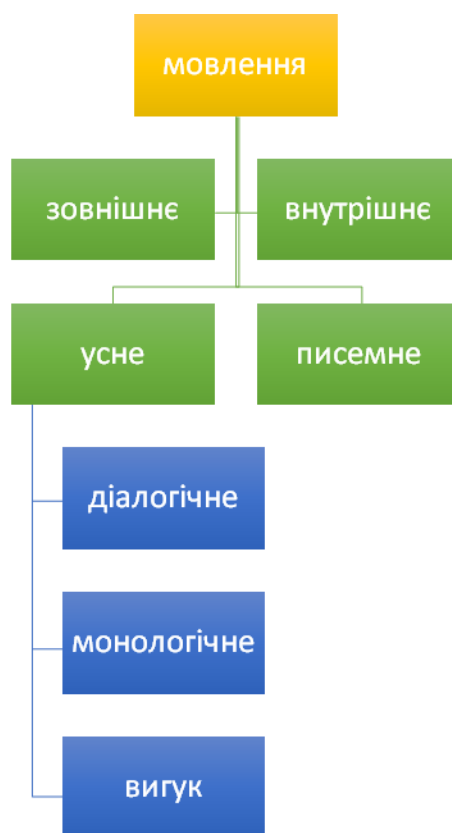

Рис. 1.Види мовлення

Усне мовлення – це сприйняття та обробка на слух мови. За допомогою мовлення люди можуть ділитися своїми думками, знаннями, досвідом, спілкуватися. Усне мовлення відрізняється від писемного тим, що у ньому присутні додаткові засоби виразності: жести, міміка, інтонація, тембр, сила голосу, з використанням яких співрозмовнику легше зрозуміти ваш настрій, мету, емоції. Усне мовлення в житті найчастіше виражається у формі бесіди або розмови, іноді, у певних мовленнєвих ситуаціях, може приймати форми

дискусії, диспуту, інтерв'ю, лекції та ін.

Мовлення буває внутрішнє і зовнішнє. Внутрішнє мовлення – це зародження думки у слові. Усне мовлення виражається у трьох основних формах: діалогічне, монологічне та вигук. Діалогічне мовлення, на відміну, від монологічного має більш довільну форму побудови, може будуватися у формі запитання-відповідь або розмови. Таким чином, можна сказати, що діалогічне мовлення не має конкретної структури, плану, спеціальної мети, вибудовується зазвичай відповідно до мовленнєвої ситуації та характеру спілкування.

Монологічне мовлення, у свою чергу, характеризується скутістю в емоційному плані, відсутністю свободи побудови, вимагає планування, може здійснюватися у формі розповіді, доповіді, лекції та ін.

У ранньому віці відбувається розвиток складного процесу – усного мовлення. За цього процесу беруть участь різні ділянки мозку, центральна нервова система та периферійний апарат. Це нормально, що дитина не одразу зможе правильно вимовляти звуки, адже це тривалий процес і дитина навчається відтворювати та сприймати звуки.

У такому віці важливо розвивати фонематичний слух (вміння сприймати та розрізняти на слух фонем), для цього варто запроваджувати у повсякденному житті з метою запам'ятовування. За нормального розвитку дитина зможе у подальшому розрізняти нормативне і ненормативне мовлення.

У дітей з ООП, у разі порушення мовлення, відбувається обмеження рухливості артикуляційних м'язів, тотально порушується вимова звуків, темп, ритм, змінюється інтонаційне забарвлення мовлення.

Поговоримо трохи детальніше про розвиток зв'язного мовлення. Зв'язне мовлення - це мовлення, яке спрямоване на покращення мовленнєвих навичок, характеризується закінченістю думки, діленням на частини та самостійністю.

Уроки зв'язного мовлення використовуються в освітньому процесі вчителем з метою розвитку навичок читання, вміння переказувати тексти у письмовій та усній формах, вміння складати розповіді за малюнками. Особливостями такого уроку є наявність різних видів мовленнєвої діяльності:

говоріння, слухання, читання та письмо. Комунікативна компетентність полягає в умінні встановлювати взаємозв'язки з людьми, тобто це наявність певних знань, умінь, навичок, які дають змогу вступати у контакт та вести розмову, розуміти співрозмовника та бути зрозумілим для інших. На уроках української мови та літературного читання необхідно використовувати завдання на співпрацю дітей з метою покращення міжособистісних взаємовідносин. Розвиток мовлення відбувається через безпосереднє спілкування.

Мовлення необхідне для розвитку мислення. Говорячи про дітей з ООП, то мовлення у них формується на уроках української мови та літературного читання. При навчанні таких дітей варто враховувати симптоматику та прояви їхнього порушення. Для дітей з легкою розумовою відсталістю характерна малорухливість нервових процесів, а через це, у свою чергу, уповільнюється розвиток пам'яті, уваги, сприймання та практичної діяльності. Таким дітям доцільно давати чіткі вказівки типу «Давай прочитаємо ці склади», «Що робить хлопчик на малюнку?». Важливо давати час працювати самостійно на уроках, лише координуючи діяльність. Зі сторони батьків, важливо не вимагати від дитини той рівень знань, який характерний для дітей з нормальним розвитком. Також не варто змушувати автоматично дитину повторювати слова, адже дитина так не запам'ятовує звуки, а лише механічно повторює за вами.

Висновки./ Conclusions Отже, можна зробити висновок, що людина краще сприймає інформацію під час власної діяльності, тобто виконуючи практичну діяльність, на власному досвіді. Варто розуміти, що у дітей з ООП є свої особливості мовлення: відсутність мелодійності, ритмічності, тактовності, інтонації. Науковці встановили, що важливість розвитку зв'язного мовлення пояснюється тим, що діти повинні навчитися висловлювати власні думки, будувати короткі зв'язні висловлювання граматично, синтаксично та фонетично правильно. Вміти відповідати на запитання та брати участь у розмові. Мова має важливий потенціал для розвитку дітей, незалежно від їхніх особливостей розвитку.

ДОСЯГНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК В СПОРТІ

Водоп'ян Анастасія Юрїївна
Курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для підрозділів
превентивної діяльності
Дніпропетровського університету
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Марков Роман Анатолійович

Почати варто з того, що спортивні досягнення українок за 31 рік незалежності не лише продемонстрували Україну світові, а й засвідчили, що ми - нація, якою можна пишатися. Тому буде дуже доречно в цій роботі проаналізувати основні досягнення жінок у спорті.

Почнемо аналіз досягнень з норвезького міста Ліллекхаммер, місця проведення зимових Олімпійських ігор 1994 року. Це була перша Олімпіада, де українська збірна була представлена самостійною командою. Дебют виявився вдалим: Оксана Баюл, якій немає рівних у фігурному катанні, здобула золоту медаль. На цих же іграх бронзу здобула біатлоністка Валентина Цербе.

На чемпіонаті світу 1995 року українська легкоатлетка Інеса Кравець показала приголомшливий результат у потрійному стрибку в довжину - 15,50 м, який став світовим рекордом і дозволив українці завоювати «Золоту медаль». Через рік на Олімпіаді в Атланті Кравець завоювала золоту медаль у цій же дисципліні [1].

У 1995 році в Чехії відбувся Чемпіонат Європи з баскетболу серед жінок. Збірна України, яку тренував Володимир Рижов, зуміла досягти максимального результату та стала чемпіоном Європи.

Особливої уваги заслуговує українська гімнастка Лілія Подкопаєва, яка на Олімпіаді-1996 здобула три призових місця: донеччанка стала олімпійською чемпіонкою у загальній та довільній гімнастиці, а також завоювала срібну медаль у вільних вправах.

Також варто відзначити досягнення українок у художній гімнастиці. Анна Безсонова на прізвисько «Королева елегантності» за час своєї чарівної кар'єри була чотириразовою чемпіонкою світу та тричі чемпіонкою Європи. Безсонова двічі вигравала бронзу Олімпійських ігор (Афіни-2004, Пекін-2008) [1].

У 2000 році на Олімпіаді в Сіднеї Яна Клочкова не тільки завоювала дві золоті медалі, а й встановила світовий рекорд. У комплексному плаванні на дистанціях 200 м і 400 м 18-річна українка не склала конкуренції і стала переможницею. Крім того, Яна встановила світовий рекорд - 2:10,68 хв. У Сіднеї, крім двох золотих медалей, Клочкова завоювала ще й срібло. На Олімпіаді в Афінах 2004 року Яна продовжила нищити суперниць, завоювавши дві золоті медалі. Клочкова – єдина в історії України чотириразова олімпійська чемпіонка. А ще Яна 10 разів була чемпіонкою світу.

У 2004 році на Олімпіаді в Афінах була вручена історична бронзова медаль для жіночої збірної з гандболу. Жіноча збірна України з гандболу стала першою і єдиною національною спортивною командою, яка здобула олімпійську нагороду.

Особливої уваги заслуговує Ольга Харлан, яка є однією із найтитулованіших спортсменів України. Наша фехтувальниця 6 разів перемагала на чемпіонатах світу та 8 разів на чемпіонатах Європи. Золота призерка Олімпійських ігор в Пекіні-2008, бронзова і срібна призерка Ріо-2016, бронзовий призер Лондона-2012 – послужний список Ольги вражає.

Також зазначимо, що у 2014 році на зимовій Олімпіаді в російському Сочі українська команда у складі Олени Підгрушної, Вали Семеренко, Віти Семеренко та Юлії Дзими виборола золото в командній естафеті [2].

Також варто відзначити українську веслувальницю Інну Осипенко-Радомську, яка виграла бронзу в Афінах у 2004 році, золото в Пекіні в 2008 році та дві срібла в Лондоні в 2012 році. Як і Костевич Харлан, Осипенко-Радомська також має 4 олімпійські медалі та посідає друге місце після Клочкової. Відзначимо, що в активі Осипенко-Радомської також п'ята медаль Ріо-2016, але вона виграла її під прапором Азербайджану.

Тенісистка Еліна Світоліна стала першою українкою, яка виграла фінал турніру в Сінгапурі. У фіналі українка у важкій дуелі перемогла американку Слоан Стівенс. Еліна зробила неможливе і перемогла 3:6, 6:2, 6:2. Це дозволило Світоліній стати третьою ракеткою світу.

Дорослі турніри «Великого шолома» серед українок вигравали лише сестри Катерина та Олена Бондаренко - у 2008 році вони виграли Australian Open.

У 2018 році дзюдоїстка Дар'я Білодід стала наймолодшою дворазовою дорослою чемпіонкою світу у віці 18 років 11 місяців. Безпрецедентний успіх, який вже робить її однією з найвидатніших дзюдоїсток світу. Можна тільки уявити, які досягнення на неї чекають.

Отже, підсумовуючи все вищесказане, можемо сказати, що Україна багата на таланти, особливо на талановитих жінок, які протягом існування незалежності нашої держави прославляють її, що особливо важливим є в наш скрутний час, коли кожна згадка про Україну може спасти не одне життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. 30 найбільших досягнень України у спорті за 30 років незалежності. URL: <https://sport.unian.ua/othersports/30-naybilshih-dosyagnen-ukrajini-u-sporti-za-30-rokiv-nezalezhnosti-novyny-sportu-11521915.html> (дата звернення 08.09.2022 р.)
2. ТОП-25 українських спортсменів-героїв сучасності. URL: <https://sector.depo.ua/rus/ukraine/top-25-ukrayinskih-sportsmeniv-geroyiv-suchasnosti-24082016080000> (дата звернення 08.09.2022 р.)

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вознюк Анна Анатоліївна,
старший викладач кафедри дошкільної освіти
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна

Вступ / Introductions. Сучасна соціальна реальність актуалізує необхідність пошуку шляхів оптимізації процесу громадянського становлення особистості та доказує необхідність виховання громадянськості, яка є одним з утворювальних факторів людської моральності.

Проблема громадянського виховання молоді є надзвичайно актуальною і водночас складною. На державному рівні існують нормативні документи які регламентують спрямування освітньо-виховної роботи у закладах вищої освіти на національні цінності, громадянську свідомість, громадянську відповідальність, громадянську мужність. Такими документами є «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності», «Закон про вищу освіту», «Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання на період до 2025 р.», «Державний стандарт вищої освіти», «Базовий компонент дошкільної освіти».

Запровадження в нашій країні воєнного стану внесло свої корективи у всі сфери життя, стосується це й усіх ланок освіти. Пріоритетним завданням вищої освіти є швидке реагування на запити суспільства та створення сприятливих умов для повноцінного навчального та виховного процесу.

Матеріали та методи./Materials and methods. Формування готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до громадянського виховання ґрунтується на Державному стандарті вищої освіти в якому чітко прописані компетентності які мають набути здобувачі вищої освіти першого (бакалаврського) рівня: здатність до виховання в дітей раннього і дошкільного

віку навичок свідомого дотримання суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки; здатність до національно-патріотичного виховання дітей раннього і дошкільного віку (любов до Батьківщини, рідної мови, рідного міста; інтерес і повага до державних символів України, національних традицій, звичаїв, свят, обрядів), здатність до виховання в дітей раннього і дошкільного віку толерантного ставлення та поваги до інших, попередження та протидії булінгу [1] та другого (магістерського) рівня вищої освіти у процесі фахової підготовки: здатність діяти відповідально та свідомо; цінування та повага різноманітності та мультикультурності [2].

Проблема громадянського становлення особистості була, є, та буде однією з найбільш значущих різнопланових та суперечливих проблем теоретичного та прикладного наукового гуманітарного простору. Представники суспільних наук аналізують провідні поняття дослідження на основі теоретичного вивчення проблеми (П. Ігнатенко, І. Бех, М. Боришевський, В. Поплужний, В. Сухомлинський); вчені психологи висвітлюють психологічні характеристики особистості, зовнішні та внутрішні фактори, когнітивні та емоційні чинники регуляції виявів її громадянської позиції (І. Бех, Ю. Завалевський, О. Кононко, С. Кулачківська, С. Ладивір, Т. Піроженко, Ю. Прокопович); педагоги визначають умови становлення морально-громадянської позиції дитини, розвитку розуміння змісту відповідних категорій та емоційного виклику на явища даного проблемного кола (В. Бабич, Н. Гавриш, К. Гузь, В. Ільченко, Н. Рогальська).

Аналіз сучасних проблем морального становлення особистості показує, що модель громадянського виховання особистості в системі освіти іноді декларується як сукупність концептуальних положень. При цьому очевидно, що практичне здійснення ефективного педагогічного впливу у взаємодії педагога з дитиною можливо при визначенні вихідної педагогічної позиції, створенні відповідних умов, реалізації конкретних педагогічних технологій.

При проведенні дослідно-експериментальної роботи щодо проблеми громадянського становлення особистості були встановлені істотні

характеристики даного феномена:

- пізнавальний компонент – рівень і зміст знань про людину, близьких та далеких дорослих людей, людей різного віку і статі, тощо (інформованість);
- ціннісний компонент – особливості ставлення до людини як до найвищої цінності, повага до життя та діяльності, гідності кожної людини (гуманність);
- емоційний компонент – прояви інтересу до людей, бажання спілкуватися з ними, пізнавати їх, прагнення бути схваленими іншими людьми, вміння співчувати, співпрацювати, розуміти емоції та почуття інших і керувати своїми почуттями у процесі спілкування (чуйність);
- оцінний компонент – вміння об'єктивно оцінювати вчинки людей та їхні взаємини, бути толерантним, справедливо ставитися до людей (справедливість);
- поведінковий компонент – опанування етичних еталонів поведінки в спільній з іншими діяльності; вміння пропонувати, надавати і приймати допомогу, здійснювати моральні вчинки з власного бажання, вміння спілкуватися (моральна активність).

Ефективною умовою громадянського становлення особистості стало наповнення повсякденного життя здобувачів вищої освіти освітніми ситуаціями, формування інформаційному компоненту та емоційного відгуку щодо соціальних явищ та їх громадянської складової. Це, з нашої точки зору, повинно відбуватися на основі суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин педагога та здобувача вищої освіти що сприяє становленню «громадянської самості» особистості.

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, що стала підставою введення воєнного стану нами були змінені деякі форми роботи зі здобувачами вищої освіти щодо формування готовності до громадянського виховання дітей дошкільного віку для того, щоб можна було провести все в режимі online за допомогою сервісу Google Meet: бесіди, зустрічі, виховні години, присвячені державним святкам тощо.

На початку навчального року традиційно відбулися консультації здобувачів вищої освіти на яких було обговорено продовження проведення заходів з нагоди святкування Дня незалежності. Були створені ілюстративні матеріали для роботи з дітьми дошкільного віку, короткі відео презентації на відповідну тему.

З метою святкування Дня захисників і захисниць України були проведені тематичні кураторські години «Герої нашого часу» метою виховної години було ознайомити здобувачів з подвигами звичайних українців, які в критичні хвилини проявили силу духу, мужність та патріотизм.

До святкування Дня української писемності та мови здобувачі були залучені до вишівського конкурсу віршів та прози.

Використання сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій дозволяють активно залучати здобувачів вищої освіти до вебінарів, конференцій, перегляду інтерв'ю відомих учасників АТО, створення відео та презентацій тощо.

Так, наприклад учасники наукового гуртка «Соціалізація дітей дошкільного віку» взяли участь у Всеукраїнській онлайн конференції «Радянсько-комуністична окупація України. Національно-патріотичне виховання в сучасному закладі освіти».

Нині триває підготовка до святкування 300 - річчя з дня народження великого мислителя, літератора і педагога Григорія Сковороди. З цієї нагоди на факультеті оголошено конкурс плакатів (постерів) зі відомими афоризмами філософа на тему громадянського виховання.

Висновки./Conclusions. Сучасні реалії суспільного життя в Україні актуалізують значення розв'язання цієї проблеми на всіх етапах освіти, починаючи з дошкільної її ланки, на основі закономірностей розвитку етичних інстанцій дітей дошкільного віку. Таким чином, формування готовності здобувачів вищої освіти до громадянського виховання потрібно здійснювати різними способами.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА.

1. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Сайт МОН України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/012-Doshk.osvita-bakalavr.pdf>

2. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта» для другого (магістерського) рівня вищої освіти. Сайт МОН України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/standarty/2020/05/2020-zatverd-standart-012-m.pdf>

ВПРАВИ ЯК ТЕХНІЧНА СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВОКАЛУ У ВИХОВАННІ СПІВАКА

Гудзь Олена Анатоліївна

старший викладач
Південноукраїнський національний
педагогічний університет
ім. К. Д. Ушинського
кафедра теорії музики та співу
м. Одеса, Україна

У вихованні співака важливе значення має навчальний репертуар - матеріал у вигляді вправ. Постановка голосу початківця потребує завжди кропіткої і дуже відповідальної роботи досвідченого викладача. Вірно підібрані вправи роблять голос красивим, гнучким, який зможе передавати всі фарби емоцій.

Оскільки голос — це координована робота різних груп м'язів, то в деякому сенсі викладач стає для вокаліста - початківця нібито тренером, який може зосередити цей процес на простих музичних фразях, спрямованих на формування звуку і вірної інтонації, знімаючи тим самим зайве емоційне навантаження. Добір вправ має бути дуже вивіреним. Вокаліст за гігієнічних норм здоров'я апарату може співати обмежений час. Тому викладач повинен розраховувати сили учня, бути дуже чутливим і досвідченим у процесі вокальної підготовки. Звичайно, для того, щоб підготувати вокальний апарат до роботи потрібно розспівування - короткі мотиви на зручній ділянці діапазону, які поступово охоплюють більшу кількість нот знизу і зверху, але до першої напруженої ноти. Перші вправи співають закритим ротом, потім на голосну, яка звучить найбільш природньо. Коли апарат достатньо розігритий, можна переходити до виконання вправ, спрямованих на формування вокальних навичок і технічного вдосконалення голосу. Цей процес теж потребує обережності і тонкого ставлення до фізичних можливостей учня і його психологічного стану, розуміючи, що не все можна зробити одночасно, “по

наказу”. Час — теж важлива складова успіху.

Всі вправи , незалежно від мети оволодіння технічним прийомом, мають виконуватись координовано, обов’язково на диханні, у високій співацькій позиції, головне - з приємним відчуттям комфорту, насолоди від процесу співу. Ці приємні емоції треба культивувати, бо, які б образи не переживав виконавець, якщо він напружений, форсує звук, то слухач це підсвідомо відчуває і це викликає у нього неприємні почуття.

Відпрацьовуючи цей чи інший технічний прийом. викладачу потрібно бути наполегливим та делікатним. Робота всього співацького апарату не водночас стає координованою і учень, прагнучи зробити все вірно водночас, може розгубитися, якщо це не вдається. У таких випадках краще відволікти учня на інше технічне завдання, щоб тим самим не закріпити негативний результат. Вправи потрібно виконувати інтонаційно чисто. У процесі тренування не всі м’язи зміцнюються однаково і може спостерігатись деяка розбалансованість, внаслідок чого голос починає звучати фальшиво. Треба ставитись до цього з порозумінням. У такому випадку виникає питання супроводу. Для того, щоб співати а’capella бажано мати ідеально налаштований природній слух. Але це вміння можна і виховати. Тому вправи треба спочатку грати з гармонією і мелодією. Потім, коли співак вже добре знає вправу, можна тільки тримати гармонійну основу і продовжувати співати. Активно використовуються також вправи, націлені на виконання віртуозних пасажів, що важливо в підготовці вокаліста як музиканта, який повинен досконало володіти своїм інструментом незалежно від типу голосу.

У доборі вправ дуже важливо викладачу бути креативним і вміти зробити цю рутинну, але таку корисну роботу, цікавою. Співак повинен володіти динамікою звуку (філірування), штрихами, рухливістю, артикуляцією, а також співом на іноземних мовах. Таким чином, важливу роль в опануванні цими вміннями, у процесі вдосконалення яких немає меж, грають вправи та, звичайно, майстерність, знання, досвід і чутливість педагога-співака!

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ WEB-ОРІЄНТОВАНИХ І МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НУШ

Дадіжа Наталя Олександрівна
магістрантка

Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Україна

Онищенко Ірина Володимирівна
к. філол. н., доцент

Вступ. В умовах сьогодення педагогам необхідно впроваджувати в освітній процес новітні технології, які сприятимуть не лише більш глибокому розумінню навчального матеріалу здобувачами освіти, а й формуванню ключових компетентностей, які є необхідними для сучасного учня, для подальшого процесу навчання, спілкування та практичної діяльності у суспільстві.

Аналізуючи Державний стандарт початкової освіти [1], Концепцію «Нова українська школа» [2], ми дійшли висновку, що дуже важливим є розвивати соціальну компетентність дитини молодшого шкільного віку з перших днів освітнього процесу та протягом усього циклу навчання у початковій школі. Адже, навіть психологами доведено, що у вказаний нами період у дитини виробляються навички взаємодії.

Мета роботи – теоретично обґрунтувати систему роботи з формування соціальної компетентності молодших школярів засобами web-орієнтованих і мультимедійних технологій в освітньому процесі НУШ.

Матеріали та методи. Для реалізації мети дослідження було використано систему методів, а саме: теоретичні методи – аналіз наукової літератури з проблеми дослідження для уточнення понять «компетентність», «соціальна компетентність», «соціальна компетентність здобувача освіти молодшого шкільного віку» та ін.; емпіричні – методи масового збору інформації

(анкетування, спостереження) для з'ясування важливості й актуальності впровадження в освітній процес початкової школи web-орієнтованих і мультимедійних технологій; кількісний та якісний аналіз із метою представлення отриманих результатів.

Результати і обговорення. На сучасному етапі розвитку початкової освіти зростає важливість обґрунтувати теоретичні і практичні засади того, як саме необхідно формувати соціальну компетентність у здобувачів освіти молодшого шкільного віку, адже вони – це не лише рушій освіти, а й формування особистості в цілому, тому багато дослідників займаються цим питанням, щоб створити прогресивні методики формування заданої компетентності, спираючись на вимоги Нової української школи, нормативних документів та інших стандартів.

Розкриємо сутність понять «компетентність», «соціальна компетентність», «соціальна компетентність здобувача освіти молодшого шкільного віку».

У Державному стандарті початкової освіти (2018) поняття «компетентність» визначено як «здатність здобувача освіти набувати у процесі навчальної діяльності певних знань, навичок та вмінь, які утворюють досвід, що може в подальшому реалізуватися учнем під час практичної діяльності» [1].

І. Кузьменко поняття «компетентність» трактує як формування особистості, яка не лише володіє сукупністю певних знань, високих моральних якостей та досвідом, а й вміє їх застосовувати на практиці, реагуючи адекватно на певні події, та має змогу взяти на себе відповідальність за власні вчинки [5].

У Концепції «Нова українська школа» (2016) поняття «соціальна компетентність» трактується як здатність до співпраці задля певного результату та вміння досягати компромісів [4].

На думку О. Проценко, соціальна компетентність молодшого школяра це процес формування й розвитку особистості учня в молодшому шкільному віці, який характеризується інтенсивним розвитком соціальних відносин, змінами соціальних ролей і функцій з подальшим розширенням соціально-моральних

взаємодій дітей з навколишнім соціумом, динамічністю соціальних уявлень, особливим ставленням до світу. Саме ці зміни є основними засадами організації процесу формування їх соціальної компетентності [3, с. 452].

Аналіз наукових праць учених показав, що поняття «соціальна компетентність молодшого школяра» трактується як процес формування особистості учня молодшого шкільного віку, який характеризується зміною соціальної ролі дитини та формування ставлення до світу і самого себе.

У контексті сучасних освітніх вимог проблема формування соціальної компетентності молодших школярів є актуальною і важливою. На нашу думку, ефективним засобом формування соціальної компетентності учнів початкової школи є web-орієнтовані і мультимедійні технології.

О. Кучай зазначає, що одним із пріоритетних напрямів у сфері інформатизації освіти є розроблення й впровадження мультимедійної техніки, мультимедійних продуктів в освітній процес. Із розвитком Інтернету з'явився новий вид мультимедійних засобів, орієнтованих на web-технології, що можуть бути використані для освітніх цілей [2, с. 8-10] як в умовах школи, так і для позашкільної роботи.

Використання web-орієнтованих та мультимедійних технологій на уроках мовно-літературної освітньої галузі сприяє:

- підвищенню якісного рівня використання наочності на уроці;
- зростанню продуктивності уроку;
- реалізації міжпредметних зв'язків;
- логізації й структуруванню навчального матеріалу, що значно підвищує рівень знань учнів;
- зміні ставлення школярів до комп'ютера: вони починають сприймати його не як сучасну іграшку, а як універсальний інструмент для ефективної роботи в будь-якій галузі людської діяльності;
- зростання продуктивності уроку.

Учні мають можливість отримувати знання у будь-якому форматі. За допомогою презентацій мають змогу узагальнювати, аналізувати твори чи

певну тему, створювати освітні відео. Учитель, у свою чергу, має змогу в ігровій та невимушеній формі перевіряти як учні засвоїли матеріал та працювати над усуненням прогалин у знаннях.

Можемо навести приклади таких завдань:

1. Прослухай аудіо запис зі словами героїв та скажи, яким саме героям вони належали.
2. З'єднай прізвище автора зі списком його творів.
3. З'єднай зображення героя із його ім'ям.
4. Розстав події у творі у правильній послідовності.
5. Збери зі слів розміщених на слайді прислів'я.

На уроках мовно-літературної освітньої галузі відбувається активне формування соціальної компетентності учнів молодшого шкільного віку.

Цьому сприяють такі види роботи:

- використання презентацій власного виробництва вчителя чи учнів у вигляді проєктів, створення презентацій (це сприяє формуванню власного світогляду, творчості, вміння працювати у колективі та нести спільну відповідальність за виконану роботу, підтримувати один одного на усіх етапах створення презентації, рівноцінно розподілити обов'язки у команді);

- аналіз прочитаних творів;
- аналіз ситуацій, з якими зустрічалися учні читаючи той чи інший твір;
- підготовка інформаційних проєктів до теми;
- командна інсценізація фрагменту прочитаного твору;
- розігрування сценок;
- підготовка плакатів, виступів, тестових завдань, узагальнюючих таблиць чи схем учнями індивідуально чи у колективі;
- колективне вирішення проблемних завдань;
- перевірка рівня засвоєння знань на платформах Kahoot, Wordpress і т.д.;
- перегляд та обговорення мультфільмів;
- перегляд та аналіз соціальних роликів у мережі Інтернет;
- бесіди та зустрічі з відомими людьми онлайн;

- самостійна підготовка окремими учнями матеріалу до нової теми, що дозволяє учням не боятися виступати перед публікою, формує почуття відповідальності, та соціальну компетентність.

Усі ці складові сприяють формування соціальної компетентності молодших школярів.

Ефективним засобом формування соціальної компетентності учнів початкових класів є мультимедійна презентація, за допомогою якої вчитель має змогу візуалізувати інформацію. Мультимедійна презентація допомагає формувати такі навички соціальної взаємодії, як співпраця, само- та взаємоконтроль, спілкування та ін.

Висновки. Для формування соціальної компетентності молодших школярів ефективними є уроки української мови та літературного читання, на яких можна активно впроваджувати різноманітні мультимедійні технології. Використання web-орієнтованих та мультимедійних технологій на уроках мовно-літературної освітньої галузі сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів, задоволенню їхніх освітніх потреб, формуванню в учнів загальнокультурних і морально-етичних цінностей, соціальних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, а також мотивації учіння та інтерес до вивчення української мови та читання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний стандарт початкової освіти. URL : <http://dano.dp.ua/attachments/article/303/>

2. Кучай О. В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів засобами мультимедійних технологій у вищих навчальних закладах Польщі / за ред. А. І. Кузьмінського. Черкаси, 2014. 361 с.

3. Проценко О. В. Соціальна компетентність молодших школярів як предмет наукових досліджень. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. Вип. 35 (88). С. 451–457.

4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>

5. Кузьменко И. В. Развитие социальной компетентности школьников как показатель качества образования в условиях введения ФГОС. *Научный поиск*. 2015. № 3.6. С. 28–31.

ЗМІШАНЕ АБО ГІБРИДНЕ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ

Дмитренко Олена Володимирівна
магістрант кафедри педагогіки,
іноземної філології та перекладу
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця

У теперішніх умовах розвитку освіти актуальною стала цифротизація освітнього простору. Активно використовуються інноваційні технології; нові методики навчання. Зважаючи на це, значний інтерес викликає технологія гібридного навчання. Воно сполучає в собі цифрові дистанційні технології та очне спілкування педагогів із учнями.

Поєднання двох цих елементів передбачає їх однакову важливість у навчальному процесі. Необхідно відзначити, що гібридне навчання передбачає велику самостійну роботу учня, його участь у вибудовуванні власного освітнього маршруту. Особливо важливим це стає в організації навчального процесу у загальноосвітніх закладах освіти, яке передбачає самоорганізованість здобувачів освіти, необхідність прищеплення їм навички самостійної роботи.

Сьогодні термін «гібридне навчання» сприймають як слово-синонім до терміну «змішане навчання». Саме тому ці слова використовуються разом. Гібридне навчання як правило є поєднання традиційної форми навчання з елементами інновації.

Змішане навчання теж включає суміш одного й іншого, але більше ґрунтується на механічному змішуванні. Саме тому два цих словосполучення дуже схожі і вважаються синонімами.

Генезис «змішаного навчання» бере свій початок наприкінці 90-х років. Одна з перших згадок про нього була в прес-релізі компанії Interactive Learning Centers. Компанія пропонувала близько двохсот двадцяти онлайн-курсів, а також курси з застосуванням технологій гібридного (змішаного) навчання.

Протягом останніх років зарубіжні науковці (Ч. Бонк, Ч. Грейхам;

М. Хорн та Х. Стакерб та ін.) у своїх дослідженнях поглибили та трансформували сутність поняття «змішане навчання» в педагогічному контексті, визначили теоретико-методологічні, методичні та операційно-процесуальні аспекти його впровадження в освітню практику [2].

Так виявлено, що змішане або гібридне навчання спирається на три елементи:

- дистанційне навчання (Distance Learning);
- навчання в аудиторії (Face-to-face Learning);
- навчання через Інтернет (Online Learning).

Поєднання цих елементів утворює Blended Learning (змішане навчання).

Американські науковці традиційно визначають такі моделі змішаного навчання:

- ротаційна модель (Rotation);
- гнучка модель (Flex);
- особистісно-зорієнтована модель (A La Carte);
- модель збагаченого віртуального середовища (Enriched Virtual).

Перша модель (Rotation model) ґрунтується на принципі ротації, коли здобувачі освіти навчаються у групах згідно з певним графіком, переміщуючись від однієї станції до іншої, однією з яких обов'язково є онлайн навчання, а іншими можуть бути навчання у групах, проектна робота, індивідуальні заняття з викладачем, письмові завдання. Вона включає чотири різновиди:

- ротація станцій (Station Rotation) – здобувачі освіти навчаються у групах згідно з певним графіком ротації, що є спільним для всіх;
- ротація лабораторій (Lab Rotation) – курс або предмет, коли здобувачі освіти працюють в лабораторії, оснащених комп'ютерами;
- перевернутий клас (Flipped Classroom) – відмінність його у тому, що здобувачі освіти отримують основний навчальний матеріал та інструкції онлайн;
- індивідуальна ротація (Individual Rotation) – кожен здобувач освіти

займається за своїм індивідуальним графіком ротації.

Відмінністю другої моделі (Flex model) є те, що онлайн навчання є основним. Практично весь час здобувачі освіти проводять в класах з офіційно закріпленим за ними викладачем та іншими консультантами. У кожного здобувача освіти є свій власний навчальний план, застосовується навчання у групах, проектна робота, індивідуальні консультації.

Третя модель (A La Carte model) визначає навчання здобувачів освіти тільки онлайн в якості доповнення до тих курсів, що відбуваються в аудиторіях. Викладач працює тільки в режимі онлайн. При здійсненні такої моделі здобувачі освіти можуть знаходитись в класі чи вдома.

Четверта модель (Enriched Virtual model) пропонує спочатку традиційне навчання у вигляді кабінетних занять, решту курсу здобувачі освіти опановують на відстані в режимі онлайн. Отже, той же викладач здійснює як традиційне, так і онлайн навчання [3].

Таким чином під час гібридного (змішаного) навчання здобувачі освіти періодично відвідують навчальні заняття офлайн, отримують завдання для роботи в певному програмному забезпеченні, або на онлайн-платформі чи хмарному сервісі, в медіатеці та тестових модулях. Водночас викладач контролює процес та при необхідності консультиє.

Враховуючи вищесказане можна стверджувати, що змішане навчання є прогресивним винаходом суспільства.

Для системи освіти таке навчання, насамперед, відповідає принципу гуманістичності, згідно з яким для кожного індивідуума передбачена можливість навчатися (незалежно від соціального статусу, географічної або тимчасової ізоляваності, соціальної незахищеності та неможливості відвідувати освітні заклади через особливі освітні потреби або зайнятість виробничими чи особистими справами).

Отже, змішаний підхід до навчання є однією з найбільш актуальних освітніх технологій сьогодення, оскільки дозволяє скористатися гнучкістю і зручністю дистанційного курсу та перевагами традиційного класу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кертіс Дж.Бонк, Чарльз Р. Грем Довідник зі змішаного навчання/ Дж.Бонк Кертіс, Р. Грем Чарльз – Глобальні перспективи, локальний дизайн - 2006.
2. C. J. Bonk, C. R. Graham, The handbook of blended learning environments: Global perspectives, local designs. San Francisco: Jossey-Bass/Pfeiffer, 2012
3. Blended Learning Model Definitions [Electronic Resource]. – URL: <http://www.christenseninstitute.org/blendedlearning-definitions-and-models/>

ОРГАНІЗАЦІЯ БУДІВЕЛЬНО-КОНСТРУКТИВНИХ ІГОР У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ

Журавська Оксана Сергіївна

студентка групи ДВПм-17

факультет дошкільної та технологічної освіти

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Суятинова Катерина Євгеніївна

к. п. н., доцент

Актуальність обраної теми обумовлюється тим, що провідним видом діяльності дітей дошкільного віку є гра, яка відіграє важливу роль у підготовці дитини до школи. Проте, незважаючи на численність наукових праць із проблеми щодо впливу гри на дитину-дошкільника, недостатньо вивченими продовжують залишатись будівельно-конструктивні ігри, які будучи захоплюючим заняттям для дитини, є ефективним засобом підготовки дитини до школи. Тому що, саме будівельно-конструктивні ігри надають величезні можливості для повноцінного розвитку дитини. У процесі ігор з конструктором, будівельним матеріалом дитина формує здатність активно пізнавати світ, планувати і контролювати свою діяльність. Участь дошкільників у таких іграх сприяє їх самоствердженню, розвитку наполегливості, прагненню до успіху й різні мотиваційні якості. У таких іграх удосконалюється мислення, включаючи дії з планування, прогнозування, зважування шансів на успіх, вибір альтернатив, а це, як відомо, важливий чинник успішної підготовки дитини до школи.

Ключові слова: діти старшого дошкільного віку, ігрова діяльність, будівельно-конструктивні ігри.

Постановка проблеми. Будівельно-конструктивні ігри широко використовуються у практиці роботи дошкільних закладів та ігри починають проводитись з раннього віку та поступово, з кожною віковою групою,

добавляють будівельні матеріали в ігри, і вже старші дошкільники використовують в своїх іграх найрізноманітніший будівельний матеріал, який допомагає їм побудувати сюжет гри. Ці ігри розвивають уяву, творче мислення дітей, вчать планувати свою діяльність, пояснювати задумане, що також є важливим для успішної соціалізації дітей старшого дошкільного віку, як засобу підготовки до школи [1, с. 161].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ігри з будівельними матеріалами передбачені в системах дошкільного виховання М. Монтесорі, Ф. Фребеля, Л. Шлегер. Багато уваги, іграм з будівельними матеріалами, приділяли саме В. Нечаєва, А. Давидчук, З. Ліштван, Л. Парамонова та інші.

Мета дослідження. Виявити та теоретично обґрунтувати організацію будівельно-конструктивних ігор у процесі підготовки дітей до школи.

Виклад основного матеріалу. Дошкільна педагогіка ретельно вивчила особливості дитячої будівельно-конструктивної гри. В результаті була розроблена наступна класифікація, що активно використовується вихователями у дошкільних навчальних закладах:

- Конструювання за зразком. Діти відтворюють будівництво за педагогом чи орієнтуючись на схему, малюнок, креслення.
- Конструювання за моделлю. Дітям показують готове спорудження. Вони самостійно ділять його на складові, підбирають деталі необхідної форми та відтворюють модель.
- Конструювання за умовами. Дітям оголошуються параметри, яким повинне відповідати будівництво (двоповерховий будинок для дрібних іграшок, гараж для двох машинок з під'їзною доріжкою). Однак наочного зразка не дається. Діти самі генерують ідеї та втілюють їх з використанням різних матеріалів.
- Конструювання на тему. Дошкільнята самостійно обирають матеріали та техніки, з якими будуть працювати, розробляють проект без допомоги дорослих. Вихователь називає лише тему будівельно-конструктивної ігри: автомобілі майбутнього, місто, тварини.

– Конструювання за задумом. Дитина сама вирішує, що і як вона буде будувати, вчиться втілювати у життя свій власний проект. Для дошкільника це саме важке завдання [3, с. 88].

Зазвичай для дітей старшого дошкільного віку створюють гуртки «Конструювання», в яких використовують необхідні матеріали та обладнання для дослідів та експериментів, різноманітні види конструкторів, оформлено картотеки ігор.

Проаналізувавши педагогічну роботу з розвитку дітей за допомогою будівельно-конструктивної діяльності, нами були встановлені деякі, найефективніші, на наш погляд, методи та прийоми:

- проведення занять у формі гри;
- будівництво (конструювання) за зразком, створеним педагогом;
- обговорення мети будівництва (конструювання);
- обговорення порядку роботи, демонстрація способів створення вихователем;
- використання створених будівель або виробів в іграх;
- застосування групових методів роботи, пропонувати дітям будувати (конструювати) разом, підказувати послідовність дій, вчити точності та акуратності, пропонувати дітям доробити те, що почав будувати чи конструювати вихователь [4, с. 184].

Будівельно-конструктивні ігри можуть проводитися з дітьми в ранковий час, на прогулянці, у вечірній час при прямому або непрямому керівництві цією діяльністю з боку педагога.

Спеціально організовані заняття з конструювання можуть проводитися з дітьми як у ранковий, так і у вечірній час. Безсумнівно, будівельно-конструктивні ігри сприяють художньо-естетичному та емоційному вихованню дітей, створивши свою споруду, діти милуються нею, одержують емоційне задоволення від процесу результату своїх зусиль. Спільні дії, ігрові відносини допомагають дітям вчитися будувати відносини з колективом однолітків, формують уміння домовитися, погодити задум та зусилля [2, с. 19].

Висновок: Опрацювавши літературу провідних педагогів щодо організації будівельно-конструктивних ігор у процесі підготовки до школи, ми дійшли висновку, що будівельно-конструктивні ігри є ефективним засобом у процесі підготовки дітей до школи, тому що конструювання нового покоління призначене для того, щоб започаткувати формування у дитини цілісного уявлення про світ техніки, влаштування конструкцій, механізмів і машин, їх місце в навколишньому світі, творчих здібностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла І. М. Вивчення конструкторської творчості дошкільників // Проблеми емпіричних досліджень в психології: матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 5-6 грудня 2013 р.) Київ: ОВС, 2013. Вип.2. С.160–165.
2. Бондар Л., Гуцол С. LEGO-конструювання в освітньому процесі різновікової групи. Виховательметодист дошкільного закладу. 2013. № 2. С. 19-20.
3. Волощенко Н. О., Коваль Ю. О. Освітньо-розвивальний потенціал Lego-технологій у розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку. Освітній дискурс: Педагогічні науки: зб. наук. праць. Київ: Гілея, 2019. Вип. 11 (3). С. 88–8.
4. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоskalенко та ін.; наук.ред.: Г. В. Беленька, М. А. Машовець; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім.Б.Грінченка. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304с.

**РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ПРАКТИЧНО ЗОРІЄНТОВАНИХ ЗАДАЧ НА
УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ЯК ЗАСІБ
ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

Захарова Ганна Борисівна

к.п.н., старший викладач кафедри початкової освіти

Кареліна Оксана Сергіївна

студентка магістратури

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Анотація: у статті представлено короткий огляд основних означень математичних задач фінансового змісту, визначено умови формування фінансової компетентності в процесі розв'язування практично зорієнтованих задач.

Ключові слова: фінансова грамотність, фінансово-математична задача, практично зорієнтована задача, ключова компетентність.

Вступ. У практиці навчання математики більше спостерігається інтерес учнів до розв'язування задач практичного спрямування, ніж до теоретичних чи тренувальних вправ. Тому потрібно, щоб вивчення математики включало себе більше задач практичного змісту. Вони зацікавлюють учнів, показують можливість реалізації математичних знань у життєвих ситуаціях [2, с. 2].

До практично зорієнтованих задач належать й математичні задачі фінансового змісту. Як зазначає Г. Фесенко, під математичною задачею фінансового змісту (фінансово-математична задача) доцільно розуміти задачу, фабула якої розкриває використання математики в фінансових дисциплінах, ознайомлює із застосуванням математичних понять, операцій та законів у фінансовій сфері [3, с. 59].

Метою статті є особливості розв'язування практично зорієнтованих задач на уроках математики в початковій школі як засіб формування фінансової грамотності молодших школярів

Основна частина. Розв'язування практично зорієнтованих задач, поряд з навчанням основ математики, сприяє розширенню меж математичної освіти молодших школярів шляхом ознайомлення їх з фінансовою термінологією, основаними фінансових відносин, способами раціонального використання фінансових ресурсів, а також створює передумови для підготовки учнів до виконання визначених соціальних функцій в реальному житті. Завдяки математичним інтерпретаціям фінансових понять, які використовуються в процесі розв'язування таких задач, формується досвід молодших школярів щодо здійснення фінансових операцій, а також розвиток їхнього математичного мислення та умотивованість до навчання [3]. Варто зазначити, що практично зорієнтовані задачі виконують низку функцій, а саме:

1) освітню функцію, бо їх використання спрямоване на формування в учнів системи знань, вмінь та навичок на різних етапах навчання математики;

2) розвивальну функцію, бо робота з ними розвиває вміння осмислювати зміст понять, застосувати здобуті знання на практиці, аналізувати результати, робити відповідні узагальнення, порівняння та висновки;

3) виховну функцію, бо завдяки цьому класу задач на уроках математики може здійснюватися економічне та фінансове виховання учнівської молоді; контролюючу функцію як навчальні задачі [3].

У процесі добору розв'язування задач практично зорієнтованого змісту з метою формування фінансової компетентності молодших школярів важливо дотримуватись таких принципів:

1) доступності, згідно з яким знайомство з основними фінансово-розрахунковими операціями, повинно бути адаптоване для дітей молодшого шкільного віку і містити поняття, зрозумілі для школярів даної вікової категорії;

2) зв'язку навчання з життям, згідно з яким на уроках математики

розв'язування практично зорієнтованих задач потребує опертя на вже наявні у дітей знання;

3) зв'язку навчання з розвитком і вихованням, відповідно до яких доцільно використовувати такий набір задач, під час розв'язання яких учням надається можливість набути додаткових знань і вмінь, збагатити досвід творчої діяльності та сформувати оцінне ставлення до виконуваної діяльності [3].

Для реалізації зазначених вище принципів формування фінансової компетентності на уроках математики є необхідним уточнення фінансових аспектів, які можуть бути розглянуті на уроках в процесі розв'язування практично зорієнтованих задач. Ставлячи за мету збільшення фінансових знань учнів під час розв'язування задач, важливо приділяти значну увагу розвитку навичок аналізу причинно-наслідкових зв'язків між фінансовими факторами та їх математичною інтерпретацією. Внаслідок чого виникає потреба в збільшенні кількості задач та проблем, що несуть в собі як математичний, так і фінансовий зміст, доступний для засвоєння на уроках з початкового курсу математики.

Безумовно, кожна практично зорієнтована задача, яка пропонується учням для розгляду, повинна відповідати певним вимогам, а саме:

- 1) мати пізнавальну цінність та здійснювати виховний вплив на учнів;
- 2) бути доступною для розуміння школярами; відобразити в умові реальність задачної ситуації, числових даних, постановки питання та отриманого результату для досягнення активізації пізнавальної діяльності учнів.

Як зазначає Л. Межейнікова, при виборі математичних задач фінансового змісту потрібно дотримуватись таких вимог, а саме:

- 1) задача повинна бути правильно подана (вчитель пояснює важливість її розв'язання для подальшої роботи та набуття відповідних вмінь);
- 2) задача повинна бути зрозуміла учням, тобто пояснені всі терміни, які зустрічаються в задачі; ситуація, описана в задачі, відома та цікава для учнів з життєвої необхідності, вимога задачі повинна викликати інтерес;

3) задача повинна бути посиленою для дітей молодшого шкільного віку, тобто вони повинні мати досвід роботи з такими задачами або можуть самостійно набути необхідних знань;

4) задача повинна викликати інтерес завдяки хоч одній умові: зовні цікавого формулювання, незвичної постановки запитання чи процесу її розв'язування;

5) задача повинна розвивати життєвий досвід учнів, показувати можливість використання шкільних знань у різних життєвих ситуаціях [2, с. 14-15].

Під час формулювання умови практично зорієнтованої задачі з метою формування фінансової компетентності молодших школярів важливо ставити питання таким чином, щоб для відповіді або для розв'язання можна було застосовувати характерні властивості використаних фінансових понять та різні фінансові відношення між ними. До того ж обов'язково потрібно роз'яснювати дітям фінансові терміни або вводити їх до задачі таким чином, щоб зміст поняття був зрозумілим з тексту умови.

Формування фінансової компетентності в процесі розв'язування практично зорієнтованих задач фінансового змісту можливе за умов, що задача:

- «правильно» подана (вчитель пояснив важливість її розв'язання для подальшої роботи та набуття відповідних умінь);

- зрозуміла для учнів (вчитель пояснив усі терміни, які зустрічаються в задачі, описана в задачі ситуація відома та цікава для учнів із життєвої необхідності, вимога задачі викликає інтерес);

- посильна для учнів (учні мають досвід роботи з такими задачами або можуть самостійно набути необхідних знань);

- викликає інтерес завдяки умові (цікавого формулювання, незвичної постановки запитання) чи процесу розв'язування задачі;

- спроможна збагатити життєвий досвід учнів, показати можливість використання математичних знань у різних життєвих ситуаціях [3].

- Реалізація зазначених вимог передбачає використання різних

методів і прийомів роботи з фінансовими даними в задачах, зокрема:

- пошук недостатніх даних у рекомендованих вчителем джерелах;
- ігрові ситуації (у тому числі й рольові, пов'язані з фінансовою сферою);
- дискусійне обговорення плану розв'язку задачі;
- змагання на швидкість виконання розрахунків;
- оцінка отриманих результатів та рефлексія процесу їх отримання тощо [1].

З урахуванням основних принципів дидактики, також досвіду розробки цього питання іншими дослідниками [1, 49], з метою формування фінансової компетентності молодших школярів при розв'язуванні практично зорієнтованих задач, нами були виділені такі прийоми та методи організації роботи з ними, а саме:

1. Використання елементів проблемного навчання: задачі з зайвими даними, задачі з нестачею даних, задачі з не сформульованим запитанням, задачі з декількома розв'язками, задачі на логічне міркування тощо.

2. Створення математичних задач фінансового змісту разом з учнями.

3. Залучення учнів до самостійного складання і розв'язування математичних задач фінансового змісту на уроках і вдома.

4. Використання різних реальних фінансових даних та залучення учнів до їх пошуку в комп'ютерних мережах.

5. Використання різнорівневих завдань відповідно до можливостей учнів.

Безумовно, правильний вибір методів та прийомів навчання передбачає врахування як змісту матеріалу, так і рівня його складності та специфіки підготовки здобувачів початкової освіти. Варто зазначити також, що методика роботи з практично зорієнтованими задачами ґрунтується на засадах математичного моделювання і передбачає організацію навчальної діяльності учнів за наступним алгоритмом:

- 1) актуалізація раніше усвідомлених знань, вмінь та навичок;
- 2) вивчення умови задачі й здійснення її структурного аналізу (виділення

об'єктів задачі та відношень між ними;

3) виділення величин, які розглядаються в даній задачі;

4) пригадування і встановлення співвідношень між величинами; тлумачення фінансових термінів, які використовуються в задачі, та знаходження математичних зв'язків між ними);

5) побудова математичної моделі (складання числових виразів, рівнянь, нерівностей тощо);

6) обговорення закладеної в задачі проблеми та висування пропозицій щодо її розв'язання; розробка плану розв'язання задачі; пошук відомостей, які необхідні для розв'язання;

7) уточнення плану розв'язання задачі та здійснення розв'язку; проведення розрахунків та отримання остаточного результату;

8) аналіз отриманого розв'язку та пошук інших, більш раціональних, способів розв'язання задачі; підведення підсумків виконаної роботи [1].

Висновки. Таким чином, усвідомлення зазначених вище позицій дасть можливість вчителю здійснювати даний аспект методичної діяльності результативно і так, що наслідком залучення учнів до розв'язування практично зорієнтованих задач стане не тільки підвищення якості навчання учнів математики, а й формування в них фінансової компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кізима Т. О. Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії. *Вісник ТНЕУ*. 2016. Вип. 2. С. 64–71.

2. Межейнікова Л. С. Активізація пізнавальної діяльності учнів у процесі розв'язування математичних задач фінансового змісту. Автореф. дис. на здоб. наук. ст. канд. пед. н.. Київ. 2005. 24 с.

3. Фесенко Г. А. Залучення учнів до розв'язування математичних задач фінансового змісту та підготовка майбутніх учителів математики до їх використання в навчальному процесі. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2016. С. 57-63.

РОЛЬ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В НАВЧАННІ ТА ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ У XXI СТОЛІТТІ

Меланко Ольга Сергіївна
студентка

Чаус Дмитро Вікторович
доцент кафедри образотворчого мистецтва
ХНПУ ім. Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

Вступ./ Introduction. Актуальність теми зумовлена потребою у підвищенні професійної майстерності, вдосконаленні теоретичних, методичних знань, умінь та навичок фахівців у галузі педагогіки й образотворчого мистецтва.

Серед багатьох видів мистецтв саме образотворче мистецтво справляє на людину з самого малечку найяскравіше враження, зачіпає до самої глибини душі, тим самим залишає на нас свій слід і не проходить безслідно. Воно розвиває емоційно чутливу сферу, розвиває естетичну чуйність, поглиблює знання. За допомогою педагогічних аспектів образотворче мистецтво використовується з метою вплинути на особистість учня, раніше це було предметом дослідницької уваги різних теоретиків. Молодший шкільний вік є базовим у становленні творчої особистості.

Мета роботи./ Aim. Розкрити питання ролі та значення образотворчого мистецтва в навчанні та вихованні дітей у XXI ст. Розглянути вплив образотворчого мистецтва на дитяче сприйняття цього світу. Дослідити фактори, які спонукають дітей до зацікавленості образотворчим мистецтвом.

Матеріали та методи./ Materials and methods. Об'єктами дослідження є естетичне виховання учнів загальноосвітніх шкіл, вплив образотворчого мистецтва на навчання та естетичне виховання дітей.

При дослідженні використовувались такі методи: емпіричного дослідження; теоретичного дослідження;

Результати та обговорення./Results and discussion. Головним завданням для сучасної української школи є навчити дитину правильно функціонувати в суспільстві та мати успіх в умовах динамічного розвитку технологій. Тож для сучасних викладачів образотворчого мистецтва головною задачею є більш результативний процес навчання.

Інновації у галузі мистецьких наук на сьогодні є обов'язковими, тому що неможливо знайти рішення педагогічних проблем за допомогою застарілих методів. Тому для вирішення відповідних питань у сучасній українській школі використовуються різні інноваційні технології, наприклад, метод проектів, навчання у групах, диференційоване навчання, «портфоліо учня» тощо, а також застосування цих інновацій неможливе без технологій мультимедіа. У вчителя з'являється можливість гармонійно поєднувати теоретичну і наочну складові (наприклад, картини відомих художників, майстер класи у форматі відео, музичне супроводження, презентації).

Використання мультимедійних технологій на уроках образотворчого мистецтва сприймається дітьми у вигляді гри, поступово переходячи у серйозну практичну діяльність, за допомогою якої починається розвиток особистості учня.

Отже, застосування комп'ютера на уроках образотворчого мистецтва є джерелом інформації; наочною підтримкою діяльності вчителя; організацією практичного напрямку діяльності дітей. [1, с. 53].

В сучасних умовах постають різні завдання гуманізації освіти та виховання учнів, які вимагають здійснення різних наукових досліджень та пошуку нових підходів до розробки проблеми формування естетичної культури школярів. В естетичному розвитку школярів важливу роль має мистецтво пейзажного живопису завдяки тому, що воно здатне в цілому впливати на духовний світ. Пейзажний живопис розкриває багато художньо-пізнавальних можливостей, навчає учнів сприймати навколишній світ через образи в художніх творах, отримувати глибоку естетичну насолоду від процесу малювання.

В сучасному розвитку суспільства все більше поширюється тенденція переходу до більш гуманістичної освіти, основою якої є збереження та набуття нових духовних особистісних цінностей. Навчання в такому контексті має бути послідовною реалізацією гуманістичного принципу – тобто це дбайливе ставлення до внутрішнього світу учня, його інтересів та потреб, збагачення його духовного потенціалу. Досягнення цієї мети сприяє впровадженню в освітньому процесі особистісно-орієнтованого підходу, що спрямований на цілісний розвиток особистості дитини. Освітній процес в таких умовах має на меті створення таких ситуацій, які сприяють розвитку особистості, в таких умовах учні набувають можливостей оволодіти досвідом особистісного ставлення до навколишнього середовища. [3]

Методологічна основа і важливий принцип естетичного виховання на сучасних етапах є ідея комплексного підходу до кожного учня, яка має подвійне значення. Тобто, система естетичного виховання має бути побудована так, щоб у процесі впливу на дитину постійно взаємодіяли різні види мистецтва. Також естетичне виховання повинно бути органічною частиною будь-яких видів виховання. Отже, головні завдання образотворчого мистецтва це:

- виховання потреби в духовному самовдосконаленні.
- формування в учнів індивідуально-ціннісного ставлення до мистецтва в процесі їх сприймання;
- стимулювання творчого потенціалу учня;
- розвиток загальних та спеціальних здібностей, художньо-образного мислення; [2 с. 239]

Висновки./Conclusions. Отже, мета художньо-естетичного виховання формування в школярів особистісно-ціннісного ставлення до дійсності та видів мистецтва у процесі їх сприймання, в творчій діяльності, та в їх інтерпретації, також розвиток естетичної свідомості, художньої компетентності, стимулювання до постійної потреби в самовдосконаленні. Естетичне виховання отримане на уроках образотворчого мистецтва проявляється в усіх сферах

дитячого життя й дає сильний поштовх до саморозвитку.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Коновець С. В. Образотворче мистецтво в початковій школі С. В. Коновець. -К, 2000.–79 с.
2. Малицька О. В., Образотворче мистецтво з методикою навчання : навч. мет. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закладів напрямів підготовки 6.010102 Початкова освіта] / Олена Володимирівна Малицька. – Бердянськ, 2016. – 346 с
3. Петруняк Т. М., Піддубна О. М. Вивчення пейзажного жанру на уроках. образотворчого мистецтва в початковій школі.

СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕРАКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Мірошніченко Т. В.,

канд. пед. наук, доцент

Андрєєва Ю. В.,

здобувач освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта

Полтавський національний педагогічний університет

імені В. Г. Короленка

м. Полтава, Україна

Вступ. У Концепції Нової української школи наголошується на суб'єктності учіння, необхідності оволодіння молодшими школярами способами навчальної діяльності, досвіді взаємодії з іншими людьми, що є основою інтерактивної навчальної взаємодії учнів. Особистість вчителя, його здатність бути організатором і учасником інтерактивної навчальної взаємодії учнів виступає головною запорукою повного розкриття можливостей відповідних форм роботи. Організовувати інтерактивну навчальну взаємодію учнів на засадах педагогічного партнерства необхідно розпочинати з молодшого шкільного віку, оскільки саме цей віковий період є сенситивним для їхнього розвитку. Учні відкриті й безпосередні у виявленні своїх емоцій та почуттів; готові до пошуку нового, невідомого; в них домінує бажання взаємодіяти.

Сутнісна особливість інтерактивного навчання - високий рівень взаємно спрямованої активності суб'єктів взаємодії, емоційне, духовне єднання учасників освітнього процесу. При використанні методів і прийомів інтерактивного навчання учень стає повноправним учасником процесу сприйняття, його досвід служить основним джерелом навчального пізнання. Використання на уроках інтерактивних методів навчання відкриває перед вчителем початкових класів нові можливості, пов'язані, перш за все, з налагодженням міжособистісної взаємодії з учнями шляхом зовнішнього діалогу в процесі засвоєння матеріалу програми.

Мета роботи – визначити й схарактеризувати структурні компоненти готовності учителів до інтерактивної взаємодії у початковій школі.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети нами було використано такі методи науково-педагогічного дослідження: аналіз психолого-педагогічної літератури, порівняння, систематизація, узагальнення теоретичного матеріалу з проблеми готовності учителів до педагогічної взаємодії з учнями.

Результати та обговорення. Питання готовності учителів початкових класів до інтерактивної взаємодії з молодшими школярами є складовою загального поняття «готовність до професійної діяльності». Адже стан готовності є фундаментальною умовою успішного здійснення будь-якої діяльності, її складовою частиною.

Узагальнення фундаментальних психолого-педагогічних досліджень сутності феномена «готовність» свідчить про те, що науковці вивчають його з різних сторін. Так, педагоги виділяють фактори, умови та засоби, завдяки яким можна керувати процесом становлення і розвитку готовності особистості до певної діяльності. Психологи прагнуть до встановлення залежності між станом готовності та ефективною діяльністю особистості.

I. Глазкова визначає готовність студентів до організації навчальної взаємодії як безпосередній результат професійної підготовки майбутнього вчителя, складне інтегративне особистісне утворення, що забезпечує доцільність та можливість організації суб'єкт-суб'єктного спілкування [2, с. 8].

Вартим уваги видається нам позиція П. Складяра про те, що професійна готовність майбутнього вчителя є найважливішим складником загальної підготовки фахівця. Науковець розглядає професійну готовність через професійну майстерність, професійну компетентність, оволодіння управлінською технологією, що слугує показником соціальної зрілості майбутнього педагога і є професійно важливою якістю, яка передбачає наявність психологічних знань, умінь і особистісних рис, що характеризують спрямованість на ефективну взаємодію з колегами у процесі реалізації

професійної діяльності [8, с. 149].

О. Івлієва виділяє в структурі готовності до педагогічної діяльності вчителя початкових класів мотиваційний, змістово-процесуальний та рефлексивний компоненти, надає останньому визначної ролі. Дослідниця вказує, що рефлексивний компонент фахової готовності майбутнього вчителя початкових класів найбільш повно виражає зміст діяльності вчителя, сприяє самовдосконаленню, саморозвитку, корекційній діяльності [5, с. 46].

Так, у праці Л. Петухової визначено готовність учителя до гуманізації педагогічної взаємодії, як особливий психологічний стан, цілісність якого визначається повноцінним розвитком, що взаємодоповнюється діями інтелектуального, мотиваційного й операційного компонентів у структурі особистості. Науковець виділяє такі змістовні характеристики цього стану, як розуміння педагогом суті особистісно-розвивального виховання, активність учителя у педагогічній діяльності, усвідомлення і розуміння ролі вихователя у суб'єкт-суб'єктній взаємодії, його здатність сприймати учня як центральну фігуру навчально-виховного процесу [7]. Вивчаючи питання на практиці, науковець зазначає, що у вчителів виявлено невдоволеність власним стилем взаємодії. Вирішення даної проблеми дослідник вбачає в модернізації підготовки майбутніх учителів у системі вищої освіти, не виділяючи конкретні шляхи.

На думку Л. Бекірової, у структурі готовності майбутнього вчителя початкових класів до застосування інтерактивних технологій можна виділити такі п'ять складових: «цілемотиваційний компонент (професійна спрямованість майбутніх учителів початкових класів на застосування інтерактивних технологій навчання, сформованість мотивів, потреб у їх використанні); змістовий компонент (опанування педагогічними, методичними, теоретичними і практичними знаннями з інтерактивних технологій навчання та їх використання в навчальному процесі початкової школи); операційний компонент (сформованість у майбутніх учителів початкових класів педагогічних та методичних умінь і навичок із застосування інтерактивних

технологій навчання на уроках у початковій школі); рефлексивний компонент (сформованість мотивів, потреб у застосуванні рефлексії на інтерактивних заняттях, опанування психолого-педагогічними, методичними знаннями, уміннями, навичками з рефлексії та її застосування в навчальному процесі початкової школи під час інтерактивних уроків, обізнаність щодо вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів при проведенні рефлексії на інтерактивних уроках у початковій школі); інтеграційний компонент (обізнаність щодо власних і потенційних можливостей учнів при застосуванні інтерактивних технологій навчання в навчальному процесі початкової школи; здатність створювати індивідуально прийнятну методику проведення уроків з застосуванням інтерактивних технологій навчання)» [1, с. 104].

Аналізуючи праці вищенаведених авторів, ми визначаємо готовність вчителя початкових класів до інтерактивної взаємодії з молодшими школярами як складне інтегроване поняття, що передбачає єдність теоретичної, практичної і морально-етичної підготовки педагога до здійснення міжособистісної взаємодії на засадах співтворчості, співробітництва, діалогізації спілкування.

Готовність вчителя початкових класів до інтерактивної взаємодії розглядається нами як єдність трьох складових компонентів: мотиваційного, когнітивного, операційного (рис. 1).

Рис. 1. Структура готовності вчителя початкових класів до інтерактивної взаємодії з молодшими школярами

Розглянемо більш детально структуру готовності учителів початкових класів до інтерактивної взаємодії.

Аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури свідчить, що більшість учених визначають мотиваційний компонент як сукупність стійких мотивів, або стимулів, що мають визначену ієрархію і виражають спрямованість особистості.

У науковій літературі мотивація визначається як – система мотивів, або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки [3, с. 295]. Мотив – це спонукальна причина дій і вчинків людини [там само].

Мотиваційний компонент є стрижнем, оскільки саме від того, чим мотивує педагог свою готовність до інтерактивної взаємодії, залежить ефективність професійної діяльності. Відповідно до цього нами визначений професійно-мотиваційний критерій готовності до означеної діяльності. За даним критерієм нами визначені такі показники: усвідомлення значущості гуманізації освітнього процесу в початковій школі; наявність зацікавленості в учителях забезпечувати інтерактивну взаємодію з учнями початкових класів.

Мотиваційний компонент відображає рівень актуальної мотивації, тісно пов'язаний з постановкою та прийняттям цілей, завдань діяльності. Як пише С. Занюк, «чітке визначення мети діяльності має надзвичайно потужний спонукальний ефект. Коли суб'єкт ставить перед собою мету (а не виконує точно вказівки і завдання іншої людини), то він може виконати роботу, яка за обсягом у кілька разів перевищує ту, котру він виконав без самостійної постановки мети» [4, с. 19].

Когнітивний компонент є необхідною передумовою успіху практичної професійної діяльності. Він об'єднує сукупність теоретико-методологічних знань з проблем інтерактивної взаємодії. За когнітивним критерієм нами визначено показники: наявність теоретичних знань основ педагогічної взаємодії; знання сучасних технологій організації інтерактивної взаємодії.

Для застосування інтерактивних технологій навчання на уроках в початковій школі актуальними будуть ті знання, які вчитель зуміє застосувати для роз'язання конкретних проблем в професійній діяльності. «Учитель повинен бути до певної міри і методологом, і теоретиком, і істориком науки, і

практиком у своїй царині. Тільки це дасть йому достатній запас міцності, забезпечить свободу і варіативність в оперуванні навчальним матеріалом». Не репродуктивно засвоєні знання, а присвоєні, привласнені для використання з метою досягнення поставленої самостійної мети, технологізовані знання мають першочергове значення для розвитку особистості» [6, с. 83]. Такими можуть бути тільки ті знання, які є актуальними.

Операційний компонент є одним із головних складових педагогічного процесу і його можна визначити як процесуальний, методичний. Відповідно до цього компоненту ми визначили операційно-діяльнісний критерій готовності учителів до інтерактивної взаємодії, основу якого становлять сукупність професійних умінь і навичок, необхідних для реалізації основних завдань початкової школи. Показниками операційно-діялісного критерію є: володіння методами та прийомами ведення навчального діалогу; уміння організовувати групову взаємодію.

Висновки. Отже, готовність вчителя початкових класів до організації інтерактивної взаємодії з учнями визначено як інтегративне особистісне новоутворення професійно-особистісної сфери вчителя, що забезпечується сформованою суб'єктною позицією, комунікативним досвідом, теоретичною обізнаністю, ціннісно-смысловим ставленням до інтерактивної взаємодії й зумовлює успішність її організації в роботі з учнями початкової школи. Компоненти вказаної структури взаємопов'язані, доповнюють один одного.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бекірова Л. Е. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтерактивних технологій навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2010. 374 с.
2. Глазкова І. Я. Навчальний діалог у професійній діяльності майбутнього вчителя : монографія. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2007. 188 с.

3. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.
4. Занюк С. С. Психологія мотивації. Київ: Либідь, 2002. 304 с.
5. Івлієва О. М. Критеріально-орієнтоване тестування в системі формування професійної готовності вчителя початкових класів: дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.04. Ізмаїл, 2001. 233 с.
6. Ільченко О. Г. Педагогічні умови особистісної присвоєваності природничо-наукових знань учнів початкової школи. Концепція освітньої програми «Довкілля» / за ред. В. Р. Ільченко]. Київ; Полтава: ПОІППО, 2003. С. 82–83.
7. Петухова Л. Теоретико-методичні засади формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Херсон, 2009. 564 с.
8. Скляр П. П. Гуманізація освіти у життєвих перспективах майбутніх інженерів : монографія. Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. 288 с.

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ ДЕМОКРАТИЗМУ ТА ГУМАНІЗМУ У ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Мосійчук Л. В.

К.н. з фізичного виховання і спорту, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
ім. В. Гнатюка, Україна,
кафедра фізичного виховання і реабілітації

Вступ. / Introductions. Сучасний етап розвитку національної системи вищої освіти вимагає концептуально нового погляду на фізичне виховання студентів. Запорукою успіху педагогічного процесу є його орієнтація на принципи демократизму та гуманізму. Демократизація фізичного виховання полягає у тому, щоб навчально-тренувальний процес відбувався за активної участі самих вихованців. Гуманістичні цінності освіти передбачають зміну авторитарно-дисциплінарної моделі навчання на особистісно-зорієнтовану, що проявляється у відмові від насильницьких методів у стосунках зі студентами, повній відповідності завдань, засобів і методів можливостям та інтересам тих, хто займається. Побудова фізичного виховання за принципами демократизму і гуманізму є основною умовою активної суб'єктивної участі підростаючого покоління у фізичному вдосконаленні.

Аналіз спеціальних інформаційних джерел вказує на те, що увагу цьому питанню приділяло багато дослідників. Ними наголошено на необхідності врахування власного інтересу студента у фізичному вдосконаленні, озброєнні відповідними знаннями; формуванні необхідних умінь і навичок; співпраці сім'ї студента на навчального закладу; залученні до самостійних занять; рейтинговій оцінці навчально-тренувальних досягнень. Але, не дивлячись на досягнення вчених у вирішенні цієї важливої проблеми, ми дійшли висновку, що для впровадження у практику принципів демократизму і гуманізму ще досить далеко, оскільки при формуванні власного інтересу та звички до фізичного виховання дослідники не враховують усіх термінових та

перспективних потреб школярів, спостерігається слабке намагання дослідників комплексно врахувати визначені чинники активної суб'єктної участі у фізичному вихованні, вчені опускають низку інших важливих чинників гуманізації та демократизації фізичного виховання. Актуальність нашого дослідження зумовлена вирішальним значенням для фізичного виховання принципів гуманізму та демократизму з одного боку, і відсутністю чіткої науково обґрунтованої системи їх реалізації з іншого.

Мета роботи. / Aim. Науково обґрутувати шляхи впровадження принципів демократизму та гуманізму у фізичне виховання студентів.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Аналіз і узагальнення наукових джерел з обраної проблеми.

Результати та обговорення / Results and discussion. В результаті теоретичних пошувів ми дійшли висновку, що вирішення даної проблеми повинно бути спрямоване на формування у студентів стійкої мотивації та звички до систематичних занять. Для розуміння подальшої логіки досліджуваного питання доцільно представити визначення ключових дефініцій. Мотив – (від лат. *move* – рухаю) – спонуки людської діяльності, зумовлені об'єктивними потребами. Мотиви безпосередньо передують конкретній поведінці людини і органічно пов'язані з нею. Значний вплив на формування мотивів чинять життєвий досвід, переконання особи, моральні та естетичні якості особи. Мотивованість викликає в учнів інтерес до занять фізичним вихованням. Інтерес – свідоме вибіркоче позитивне відношення до чого-небудь, що спонукає людину проявляти активність для пізнання об'єкта, що її цікавить. Багаторазове задоволення потреби призводить до поступового згасання мотивації, та чи інша дія перетворюється на звичку. Звичка – закріплений у житті людини спосіб її поведінки, здійснення якого у певних ситуаціях набирає характеру потреби. Звичці властиве сильне внутрішнє спонукання, схильність до певної дії, вчинку. Затримка в реалізації звички супроводжується негативними емоційними станами.

Формування мотивів відбувається шляхом комплексної реалізації

наступних завдань:

1) забезпечення усвідомлення студентами значення фізичного виховання для задоволення власних потреб; створення позитивного емоційного забарвлення занять.

2) переконання учнів у дієвості їхньої рухової активності на основі реальних позитивних зрушень у фізичній підготовленості, покращенні зовнішнього вигляду тіла, формуванні рухових навиків, необхідних для ефектисної змагальної та прикладної діяльності. Поряд з цим потрібне переконання і в покращенні рівня соматичного здоров'я.

3) естетичне виховання студентів з метою їхнього критичного ставлення до виправних недоліків власного тіла та розуміння краси досконалих фізичних вправ. Естетичне виховання тісно переплітається з позитивними емоціями школярів, що слід враховувати при організації та оформленні занять.

Для бажаного прогресу у фізичному вдосконаленні студентів необхідно створити навчально-тренувальну програму, яка включає систему завдань на навчальний рік, добір відповідних засобів, методів та визначення оптимального дозування фізичних навантажень, орієнтуючись на статеві та індивідуальні особливості. Контроль успішності цього процесу повинен відбуватись шляхом систематичного оцінювання зазначених досягнень після реалізації кожного навчально-тренувального модуля. Щоб оцінка виконувала функцію чинника мотивації студентів до систематичних занять слід використовувати шкалу, яка є чутливою до дрібних кроків успішної реалізації навчальних та тренувальних завдань. оптимальною 100-бальна система оцінювання. Потрібно наголосити, що ефективне розв'язання вищевказаних завдань не залежить лише від викладача. Бажаного успіху можна досягти лише за умови тісної співпраці навчального закладу із сім'єю студента, педколективом, медпрацівниками та відповідними громадськими організаціями.

Щоб фізичне виховання піднести на якісно новий рівень потрібен підручник з фізичного виховання, у якому б розкривались біологічні основи фізичного виховання, методика побудови навчально-тренувальних програм,

особливості використання додаткових засобів фізичного виховання, а також питання самоконтролю фізичного стану.

Висновки / Conclusions. Викладене вище дозволяє зробити висновок, що реалізація принципів демократизму і гуманізму вимагає активізації суб'єктивної участі студентської молоді у навчально-тренувальному процесі, підвищенні її мотивованості у самовдосконаленні. Забезпечення цієї вимоги повинно відбуватись шляхом комплексного вирішення спеціальних педагогічних завдань, тісної співпраці викладача із керівництвом та медперсоналом навчального закладу, із сім'єю студента та відповідними громадськими організаціями.

ДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ КУРСІВ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

Нестуля Світлана Іванівна

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки та суспільних наук,
ВНЗ Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»,
директор Навчально-наукового інституту лідерства, Україна

Кононець Наталія Василівна

доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної кібернетики,
бізнес-економіки та інформаційних систем,
ВНЗ Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі», Україна

Вступ. Нині освітянській спільноті для створення дистанційних курсів пропонується широкий спектр програмного забезпечення та платформ, які уможливають реалізацію різних моделей змішаного навчання у закладах освіти, що базуються на постійному використанні у навчальному процесі дистанційних курсів (Нестуля, Нестуля, Кононець, 2021). Сукупність таких дистанційних курсів, розміщених на одній платформі для дистанційного навчання є відкритим навчальним середовищем, доступним кожному студенту, котрий обирає для себе традиційну, дистанційну чи змішану форму навчання. Так, до прикладу, у Полтавському університеті економіки і торгівлі для такого середовища обрано *платформу дистанційного навчання Moodle* (модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище) – безкоштовну, відкриту систему управління навчальним процесом. Цілком погоджуємося із дослідниками, що ця платформа реалізує філософію «педагогіки соціального конструктивізму» та орієнтована на організацію інтерактивної віддаленої взаємодії між викладачем та студентами (Вишнівський, Гніденко, Гайдур, Ільїн, 2014). Практика доводить, що за допомогою цієї платформи можна створювати інтерактивні навчальні курси у цифровому форматі, проводити як аудиторне

навчання, так і навчання онлайн.

Мета роботи – схарактеризувати дидактичні особливості створення дистанційних курсів для ефективного змішаного навчання.

Матеріали і методи. Матеріалами для досліджень слугували дистанційні курси Головного центру дистанційного навчання ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», а також науково-педагогічні джерела. Застосовано низку *теоретичних* методів – аналіз наукової літератури, синтез, порівняння, узагальнення і систематизація одержаних даних із метою зіставлення різних поглядів науковців на платформу Moodle, уточнення основних характеристик платформи Moodle, визначення дидактичних особливостей створення дистанційних курсів для ефективного змішаного навчання.

Результати й обговорення. Основні характеристики платформи Moodle (M. Dougiamas, P. Taylor), котрі є віддзеркаленням ключових принципів її функціонування, презентовані на рисунку 1, дають нам можливість спроектувати сучасні дистанційні курси, які у повній мірі забезпечать ефективність освітнього процесу (Dougiamas, Taylor, 2003, Kononets, Ilchenko, Zhamardiy, Shkola, Broslavska, Kolhan, Padalka, Kolgan 2021).

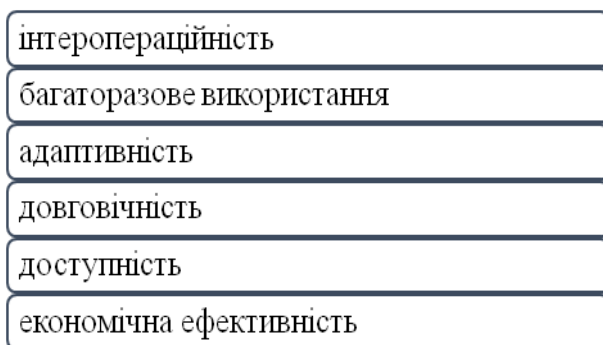

Рис. 1. Основні характеристики платформи Moodle

Відтак, викладачі можуть широко використовувати Moodle для створення повнофункціональних дистанційних курсів, завантаження різного типу файлів, створення й проведення інтерактивних онлайн-уроків, ведення форумів та чатів, проведення тестування та іспитів, а також для швидкої і зручної зміни навчального контенту в курсах, встановлення терміну виконання завдань тощо.

Вивчаючи роботи В. Лапінського, варто звернути увагу на такі дидактичні характеристики, які повинні враховуватись на етапі проектування й створення дистанційних курсів та реалізовувати: 1) *чуттєве (безпосереднє) сприйняття*, яке реалізується шляхом наочно-образного віддзеркалення об'єктів вивчення; 2) *раціональне сприйняття (опосередковане)*, яке забезпечується доведенням навчального матеріалу до студента з використанням усного та писемного мовлення, вербальних і знаково-символьних описів процесів, явищ та предметів з розкриттям їх властивостей; 3) *усвідомлення*, яке передбачає вміння виділяти у цілому окремі частини та пояснювати елементарні зовнішні зв'язки між ними; 4) *осмислення (синтез знань)*, що передбачає уміння розкривати сутність явищ та процесів існуючої дійсності і розуміння цілого або цілісної теорії системи знань; 5) *винайдення творчого рішення проблеми* студентом, який буде використовувати дистанційний курс; б) *запам'ятовування*, яке стимулюється застосуванням раціональних прийомів заучування навчального матеріалу, правил запам'ятовування, методів закріплення та повторення; 7) *узагальнення та систематизацію*, що полягає у вмінні групувати (класифікувати) предмети та явища за певними ознаками і відображати систему знань.

Дослідниця Л. Карташова у своїх роботах детально схарактеризувала призначення дистанційного курсу: створення навчального міні-середовища шляхом розміщення навчальних матеріалів; підвищення рівня володіння засобами ІКТ; допомога студентам, фахівцям та викладачам в самостійній роботі та підготовці до освітнього процесу; можливість зробити освітній процес більш гнучким; підтримка процесу неперервного підвищення рівня знань для всіх форм навчання; надання можливості студентам на відстані отримувати навчальний матеріал, постійно користуватися підтримкою викладача та спілкуватися з іншими студентами (Карташова, 2010).

Їх детальний аналіз слугує підставою до виокремлення дидактичних особливостей створення дистанційних курсів: упорядкованість навчального контенту; привабливість навчального контенту; організація самостійної роботи

студентів; мотиваційні блоки для стимулювання пізнавальної діяльності; мультимедіапідтримка навчального контенту; інтерактивність форм роботи у середовищі дистанційного курсу (рис. 2).

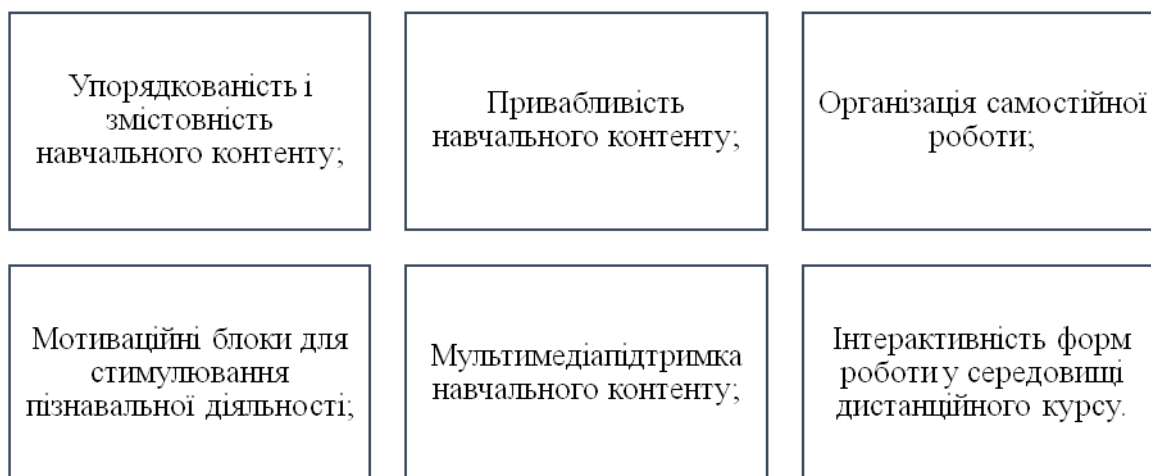

Рис. 2. Дидактичні особливості створення дистанційних курсів для ефективного змішаного навчання

Обговорення визначених дидактичних особливостей створення дистанційних курсів для ефективного змішаного навчання здійснено на засіданнях робочих груп по створенню сучасних дистанційних курсів в університеті. Як результат – проведено процедури по удосконаленню змісту та функціоналу дистанційних курсів (змістова частина доповнювалася якісним мультимедійним контентом, функціонал – інструментами для проведення інтерактивних онлайн-занять).

Висновки. таким чином, орієнтуючись на дидактичні особливості створення дистанційних курсів для ефективного змішаного навчання, можливо створити й розвивати відкрите навчальне середовище, що буде потужним інструментарієм для організації дистанційної та змішаної освіти. Цілком очевидно, що та чи інша модель змішаного навчання буде застосовуватись і надалі, тож закладам освіти варто постійно досліджувати можливі дидактико-технологічні рішення для забезпечення неперервного освітнього процесу, організувати воркшопи та майстер-класи по вдосконаленню дистанційних курсів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вишнівський В. В., Гніденко М. П., Гайдур Г. І., Ільїн О. О. (2014). Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів: навчальний посібник. Київ: ДУТ. 140 с.
2. Карташова Л. А. (2010). Особистий сайт педагога – вимога часу. *Освіта*. С. 6.
3. Нестуля О. О., Нестуля С. І., Кононець Н. В. (2021). Варіативні моделі змішаного навчання (blended learning) у вищій школі: досвід ПУЕТ. *Вища школа : науково-практичне видання*. № 11. С. 7–20.
4. Dougiamas, M. & Taylor, P. (2003). Moodle: Using Learning Communities to Create an Open Source Course Management System. In D. Lassner & C. McNaught (Eds.), *Proceedings of World Conference on Educational Multimedia, Hypermedia and Telecommunications 2003* (pp. 171-178).
5. Kononets N., Ilchenko O., Zhamardiy V., Shkola O., Broslavska H., Kolhan O., Padalka R., Kolgan T. (2021). Software tools for creating electronic educational resources in the resource-based learning process. *Journal for Educators, Teachers and Trainers JETT*, Vol. 12(3). P. 165–175.

НЕТРАДИЦІЙНІ ТЕХНІКИ ЗОБРАЖЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

**Перевізна Юлія Сергіївна,
Таран Альбіна Віталіївна,
Борисова Юлія Валеріївна,**
студенти

КЗ «ХГПА» ХОР

Ярославцева Мілена Ігорівна

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти,

Комунальний заклад «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

м. Харків, Україна

Актуальність теми. У системі сучасної дошкільної освіти велике місце приділяється художньо-естетичному розвитку дітей. Основна мета якого, відповідно до державного освітнього стандарту, полягає в наступному: створення передумов ціннісно-сміслового сприйняття та розуміння творів мистецтва, світу природи; розвиток естетичного ставлення до навколишнього світу; формування елементарних уявлень про види мистецтва; реалізації самостійної творчої діяльності дітей дошкільного віку [1].

В процесі виховання та становлення особистості вагомим значення набуває навчання малюванню, як одному з напрямів художньо-естетичного розвитку. Це обумовлено тим, що під час малювання у дитини вдосконалюються такі якості як спостережливість, естетична обізнаність, естетичні почуття та емоції, художній смак, творчі здібності, вміння самостійно створювати прекрасне.

Для того щоб зробити зображувальну діяльність дітей більш цікавою використовуються нетрадиційні техніки. Нетрадиційні техніки – це поштовх до розвитку уяви, творчості, прояву самостійності, ініціативи, вираження індивідуальності. Застосовуючи і комбінуючи різні способи зображення на

одному витворі мистецтва, діти навчаються думати й приймати самостійні рішення у виборі техніки задля вираження того чи іншого образу. Малювання, аплікація та ліплення з використанням нетрадиційних технік запобігає втомлюваності дітей, зберігає високу активність, сприяє підвищенню працездатності протягом усього часу, відведеного на виконання завдання. Таким чином можна сміливо сказати, що нетрадиційні техніки дозволяють, відійшовши від традиційного зображення, висловити дитині почуття та емоції, а також надають їй свободу і вселяють упевненість у власних силах.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Вивченню проблеми розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного віку за допомогою нетрадиційних технік присвячені дослідження таких вчених, як І. Бай, В. Городиська, Н. Данько, Л. Полякова, В. Рагозіна, С. Фурманюк, Л. Шульга.

Основний зміст. В образотворчій діяльності під технікою розуміється сукупність способів, прийомів, умінь, які використовуються для передачі образу. Під традиційними техніками образотворчої діяльності розуміють загальноприйняті матеріали і способи, за допомогою яких створюється малюнок, зображення. До них відносять:

- малювання олівцями і фарбами;
- ліплення з пластиліну;
- аплікації з паперу [1].

На сьогоднішній день все більше зростає інтерес до нетрадиційних технік образотворчої діяльності. Нетрадиційні техніки образотворчої діяльності – це способи зображення, за яких застосовуються незвичайні інструменти і матеріали. Великою популярністю в закладах дошкільної освіти користуються наступні нетрадиційні техніки:

- в малюванні: монотипія, малювання на вологому папері, малювання за допомогою частин тіла (малювання пальцями, долонями), малювання зім'ятим папером, свічкою, зубною щіткою, квачиком, ватними паличками, кляксографія, ниткографія, тампонуванню, крапкове малюванню;
- в аплікації: зворотна аплікація, мозаїка, айріс фолдінг – райдужне

складання, аплікація з вати, конфетті, поролону, піску, солі, крупи, гудзиків, пухнаста аплікація;

– в ліпленні: тістопластика, пластилінографія, пластилінова мозаїка, ліплення з глини з використанням серветок [5].

Діти дошкільного віку вчаться знаходити безліч способів для створення продукту творчості, вирішують, яку техніку краще використовувати у своїй роботі. Вони повною мірою проявляють свою уяву, створюють щось унікальне, незвичайне.

Використання великої кількості різноманітних засобів і способів нетрадиційних технік сприяє розвитку уяви, творчого мислення, розширює кругозір, всебічно розвиває дитину дошкільного віку. Однак, звертаючись до даних технік образотворчої діяльності неможна забувати про врахування вікових особливостей дітей при їх доборі.

У своїх дослідженнях Н. Данько зазначає, що в сучасних закладах дошкільної освіти хоча і використовуються різні матеріали для творчості, але не дуже широко, і діяльність дітей носить більше репродуктивний характер. Найчастіше діти дошкільного віку копіюють зразок, який пропонує їм вихователь. Використання ж нестандартних технік і засобів надасть можливість подальшому розвитку уяви і творчих успіхів дітей [3].

Ряд дослідників вказують на те, що дошкільники потребують багатого середовища навчання, яке підтримуватиме і розвиватиме їх творчі здібності. І. Бай так само стверджує, що часто повторюване відтворення в образотворчій діяльності гальмує розвиток творчої уяви дітей дошкільного віку. Його дослідження показали, що зазвичай дітям дається зразок, за яким треба виконати завдання, через що дошкільники не можуть проявити ініціативу, власну фантазію [2].

До того ж, зазвичай, на заняттях діти користуються стандартними матеріалами: фарбами і пензликами. В той час, коли використання різних нетрадиційних матеріалів в образотворчій діяльності навпаки впливає на розвиток уяви дітей дошкільного віку, розширює їх кругозір. Творчий процес

стає більш цікавим і захоплюючим. Дошкільники із задоволенням починають творити, їм цікаво використовувати незвичайні інструменти та матеріали [5].

Відомі науковці Л. Полякова, С. Фурманюк також відзначають, що різноманітність матеріалу і використання різних технік розвиває у дітей дошкільного віку увагу, самостійність, оригінальність, та творчі здібності [4].

Під час застосування нетрадиційних технік, дошкільникам надається можливість експериментувати з різними предметами та їх властивостями. Переваги нетрадиційних технік зображення полягають у тому, що діти, не спираючись на зразок, створюють унікальні зображення, передають своє бачення об'єкта. Діти дошкільного віку не бояться зробити щось неправильно, вони проявляє самостійність і фантазію в процесі творчої діяльності [6].

На підставі вивченої літератури нам стає зрозумілим, що на заняттях з образотворчого мистецтва дітей дошкільного віку саме з використанням нетрадиційних технік розвиваються не тільки творчі здібності, а ще й: розвивається дрібна моторика рук; розширюється пасивний та активний словник дитини в процесі спільної діяльності з іншими дітьми та вихователем; ознайомлення з навколишнім світом завдяки підбору дидактичного матеріалу, відповідного до теми заняття; розвитку фантазії; особистісного розвитку дитини завдяки увазі та схваленню дорослим її творчості; естетичного розвитку.

З упевненістю можна стверджувати, що різноманітність технік сприяє виразності образів у дитячих роботах. Опанування технікою зображення приносить дітям справжню радість, якщо воно будується з урахуванням специфіки діяльності та віку дітей. Діти сміливо беруться за художні матеріали, їх не лякає їхня різноманітність та перспектива самостійного вибору. Їм приносить величезне задоволення процес виконання. Діти готові багаторазово повторювати ту чи іншу дію. І чим краще виходить рух, тим з більшим задоволенням вони його повторюють, ніби демонструючи свій успіх, і радіють.

Висновок. Таким чином, ми прийшли до висновку, що розвиток творчих здібностей у дітей дошкільного віку з урахуванням індивідуального підходу

вихователя до кожної дитини, створення відповідного розвиваючого предметно-просторового середовища та застосування нетрадиційних технік малювання сприяє розвитку дитини та закладає основи становлення її як особистості, здатної адекватно мислити, відчувати та діяти у культурному суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція): науковий керівник : Т. О. Піроженко [авт. кол. : Байер О. М., Безсонова О. К., Брежнєва О. Г. та ін.]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2020/21.12/bazovyyu%20komponent%20doshkillya.pdf>
2. Бай І. Вплив нетрадиційних технік малювання на художньо естетичний розвиток учнів молодшого шкільного віку. 2020. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/3040.pdf> (дата звернення: 01.11.2022).
3. Данько Н. П. Розвиток творчих здібностей молодших школярів. *Початкова школа*. 2013. № 4. С. 1 – 2.
4. Полякова Л. Нетрадиційні техніки малювання – стимул до творчості. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 8. С. 43 – 50.
5. Рагозіна В. Вчимось творити у митців: методика художньо-творчої діяльності дитини. *Мистецтво та освіта*. 2016. № 1(79). С. 24 – 29.
6. Фурманюк С. М. Використання традиційних і нетрадиційних технік у зображувальній діяльності дітей. 2019. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/28562>
7. Яшан І. Дощові картини. *Джміль*. 2017. № 10. С. 16 – 19.

ЗАСТОСУВАННЯ ОНЛАЙН-СЕРВІСІВ GOOGLE CLASSROOM В МЕЖАХ ОРГАНІЗАЦІЇ РІЗНИХ ФОРМ РОБОТИ В КЛАСІ

Сажко Галина Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри

інформаційних комп'ютерних технологій і математики

Чайка Аліна Вячеславівна

студентка V курсу

Українська інженерно-педагогічна академія, Україна

Вступ. Сучасне суспільство вимагає від освіти не тільки освіченого та грамотного спеціаліста, а й спеціаліста, який володіє комунікативними вміннями та навичками, вміє спілкуватися та добре працювати в команді [1].

Аналізуючи професійну підготовку фахівців з цифрових технологій для використання on-line сервісів Google як інструменту організації індивідуальної і групової роботи на уроках в школі, стан і стратегію створення і модернізації освітніх ресурсів на базі хмарних технологій як засіб підготовки педагога професійного навчання робимо висновок, що організація групової та індивідуальної роботи займає не останнє місце в роботі вчителя, а також вимагає від нього багато сил. Також, серед онлайн-сервісів Google, ми виявили «лідерів», які здатні спростити цей процес, при цьому забезпечити високу ефективність та підвищення результатів учнів. Особливо це важливо в умовах вимушеного карантину й переходу до змішаної форми навчання або дистанційної [2].

Ціль роботи. Здійснити аналіз професійної підготовки фахівців з цифрових технологій; теоретично обґрунтувати, розробити курс в Google Classroom для вивчення дисципліни «Трудове навчання» для загально-освітніх шкіл з розділу «Конструювання одягу» з теми «Конструювання чоловічої сорочки».

Матеріали та методи. Кейс-метод чи метод конкретних ситуацій належить до методів активного проблемного, евристичного навчання. Суть

методу в тому, що учням пропонують осмислити та знайти рішення для ситуації, що має відношення до реальних життєвих проблем та опис якої відображає будь-яке практичне завдання. Відмінною особливістю даного методу є створення проблемної ситуації на основі фактів реального життя. Для роботи з такою ситуацією необхідно правильно поставити навчальне завдання та для його вирішення підготувати «кейс» з різними інформаційними матеріалами (статті, літературні оповідання, сайти в мережі Інтернет, статистичні звіти та ін.). В даному випадку розглядається комплекс цифрових освітніх ресурсів [3].

Якщо застосувати кейс-метод у межах вивчення дисципліни «Трудове навчання», то навчальне завдання можна сформулювати в такий спосіб: «Чоловіча сорочка – це базовий предмет одягу чоловічого гардеробу. Давайте визначимо які фактори і як впливали на зміну фасонів чоловічої сорочки, в яких саме деталях проявився цей вплив і що необхідно сьогодні враховувати при моделюванні і пошитті чоловічої сорочки, спираючись на історичний аналіз». Далі вчитель пропонує підібраний інформаційний «кейс» та організовує діяльність щодо вирішення поставленої задачі-проблеми. Можна виділити деякі технологічні особливості кейс-методу.

Метод є різновидом дослідницької аналітичної технології, тобто, включає операції дослідницького процесу, аналітичні процедури.

Метод постає як технологія колективного навчання, найважливішими складовими якої виступають робота у групі (або підгрупах) та взаємний обмін інформацією, включаючи процедури індивідуального, групового та колективного розвитку, формування різноманітних особистісних якостей учнів.

Метод постає як специфічний різновид проектної технології. У рамках кейс-методу йде формування проблеми та шляхів її вирішення на підставі «кейсу», який виступає одночасно у вигляді технічного завдання та джерела інформації для усвідомлення варіантів ефективних дій.

Інформаційні джерела, які можуть становити зміст кейсів: художня та публіцистична література, статистичні матеріали, наукові статті, монографії,

наукові звіти, присвячені тій чи іншій проблемі, невичерпним джерелом матеріалу для кейсів є Інтернет з його ресурсами.

Якщо коротко описати найбільш поширену технологічну модель діяльності в режимі кейс-метода (кейс-технологія), вона міститиме кілька кроків-етапів: 1) викладач підбирає, готує навчальне завдання, яке відображає практичну ситуацію; 2) викладач готує кейс обсягом від кількох сторінок до кількох десятків сторінок; 3) учні, як правило, попередньо прочитують і вивчають кейс, залучаючи до цього матеріали лекційного курсу та інші різні джерела інформації, аналізують матеріал.

Після цього на занятті йде докладне групове обговорення змісту кейсу і відбувається вироблення кількох рішень. Окремі учасники чи підгрупи презентують свої рішення. При цьому викладач виступає в ролі ведучого, що генерує питання, що фіксує відповіді, що підтримує дискусію в групі, у підгрупах, що допомагає правильно оцінити презентовані рішення.

Викладач разом з учнями підбиває підсумки, формулює висновки, вибирає найбільш оптимальне, ефективне рішення (можливо кілька рішень).

Ознайомлення учнів із текстом кейсу та попередній аналіз кейсу найчастіше здійснюється за кілька днів до його обговорення та реалізується як самостійна робота.

Попередній аналіз кейсу і пошук ефективної форми представлення цього аналізу в аудиторії є найбільш серйозною фазою підготовки. Друга фаза включає діяльність викладача в аудиторії, де він виступає зі вступним і заключним словом, організовує малі групи і дискусію, підтримує діловий настрій в аудиторії, оцінює внесок учнів в аналіз ситуації.

Використання цього методу необхідне ще й тому, що він дозволяє побачити неоднозначність розв'язання проблем у реальному житті, бути готовим співвідносити вивчений матеріал з практикою – цьому потрібно вчити за допомогою активних методів навчання, у тому числі включаючи кейси у навчальні курси.

Результати. Розробка кейсу з теми «Конструювання чоловічої сорочки».

Розробка кейсу відбувалась в декілька етапів:

1. Розробка демонстраційних матеріалів;
2. Розробка навчальних матеріалів для формування теоретичних знань;
3. Підбір інформаційних джерел з теми;
4. Розробка практичного заняття;
5. Розробка засобів контролю;
6. Розробка завдання для індивідуального виконання;
7. Формулювання завдання групового проєкту;
8. Вимоги до оформлення та представлення результатів.

На першому етапі «Розробка демонстраційних матеріалів» було розроблено такі програмно-методичні компоненти: рекламний проспекти в якому надано коротку інформацію про актуальність представленої теми, план ознайомлення з темою, навчальні матеріали з вивчення теми; відео-ролик та відео лекція (рис. 1), а також перелік навчально-методичних матеріалів з вивчення теми.

Рис. 1. Програмно-методичні компоненти

На другому етапі з розробки навчальних матеріалів для теоретичних занять було розроблено: конспект лекції, презентація до лекції, відео-лекція (рис. 2).

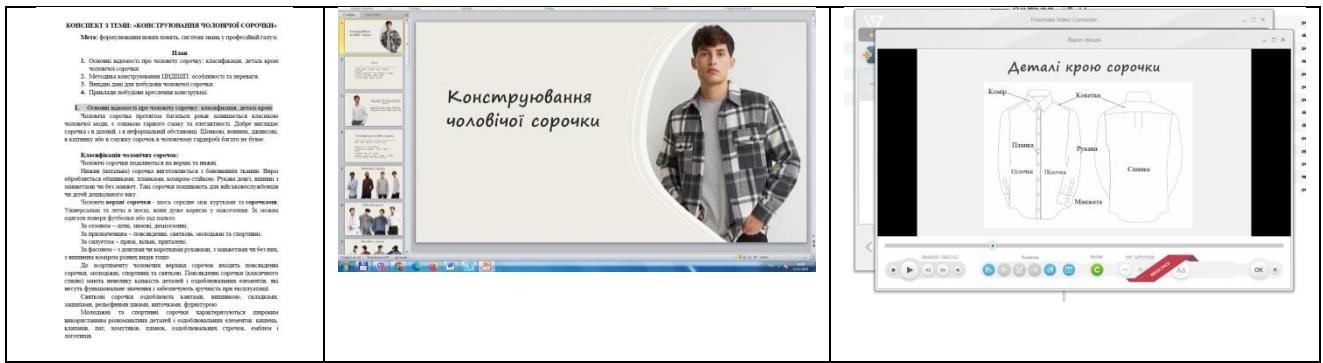

Рис. 2. Навчально-методичні матеріали

На третьому етапі – підбірано корисні інформаційні джерела з теми: відео, графічний матеріал, довідкова інформація, посилання на заходи з теми і т.д.

На четвертому етапі було спроектовано практичне заняття, структурно-логічна схема заняття та дидактична гра (рис. 3).

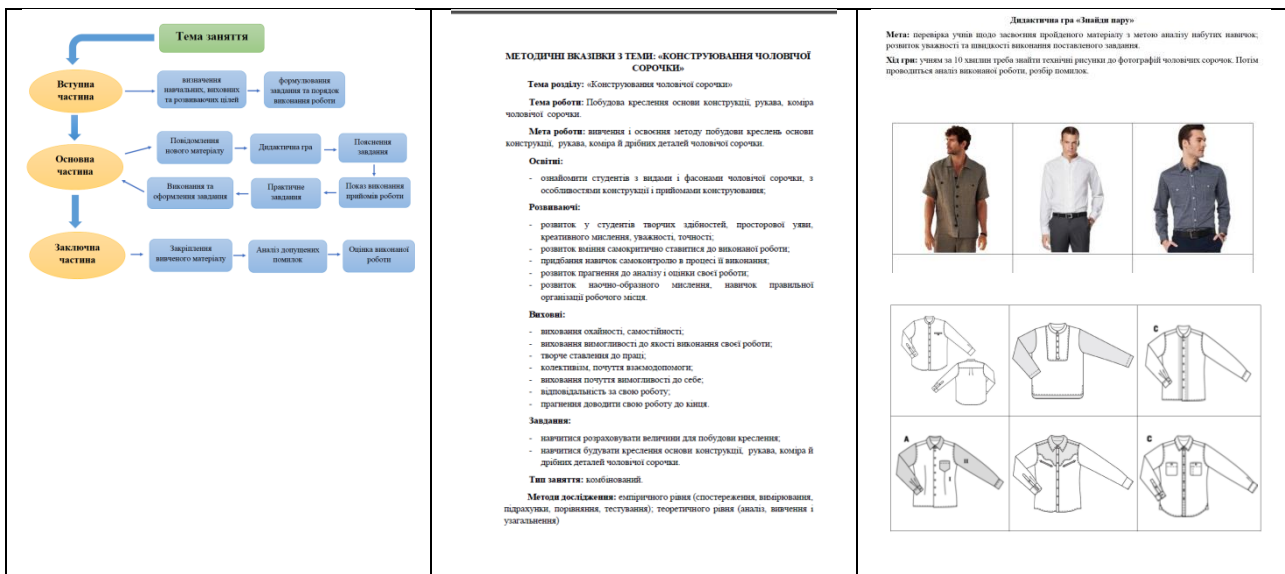

Рис. 3. Навчальні матеріали до практичного заняття

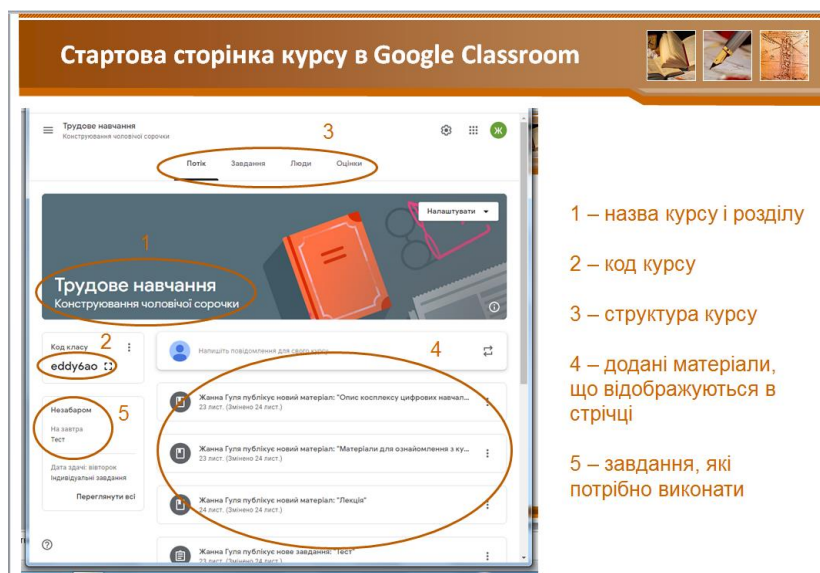
На п'ятому етапі було спроектовано засоби контролю за допомогою хмарного сервісу Google Forms.

На шостому етапі розроблено завдання для індивідуального виконання.

На сьомому етапі сформульовано завдання групового проєкту.

На восьмому – перелічені вимоги до оформлення та представлення результатів.

Завершальним етапом роботи є налагодження курсу в Google Classroom: створено курс і наповнено цифровими освітніми ресурсами рис.4.

- 1 – назва курсу і розділу
- 2 – код курсу
- 3 – структура курсу
- 4 – додані матеріали, що відображаються в стрічці
- 5 – завдання, які потрібно виконати

Рис. 4. Стартова сторінка

Важливо, що цей сервіс має інтеграцію з Google Drive. При використанні Google Classroom папка «Клас» автоматично створюється на його диску Google з новими вкладеннями для кожного створюваного класу. Що робить організацію цих двох форм (групової та індивідуальної) робіт упорядкованими, синхронізованими, тим самим зручними.

Групи можна використовувати для інформування учнів про різні новини, обговорення важливих тем, прийняття рішень тощо.

Кожен учасник груп мав можливість:

- відстеження активності в курсі та отримання нових матеріалів;
- обмін інформацією та спілкування у стрічці курсу або електронною поштою;
- отримання оцінок, коментарів та рекомендацій викладача в режимі реального часу;
- отримання листів з інформацією про успішність групи, у тому числі про прострочені роботи та завдання, які незабаром потрібно здати.

Все вище перелічене дозволило не тільки з легкістю організувати групові форми роботи у класі, а й вирішити низку проблем. По перше, завдяки можливості відстеження успішності кожного з учасників тієї чи іншої групи, пасивність деяких учнів на уроці та не бажання працювати на повну силу зводиться до мінімуму. По-друге, з'являється можливість оцінити рівень знань і

навичок як групи загалом, і кожного учня зокрема. По-третє, сервіс дозволяє залученість кожного до навчального процесу [4].

Висновки. Проблема організації індивідуальної та групової роботи в школі має велике значення для формування та розвитку умінь у тих, хто навчається цілого ряду якостей. Для вирішення проблем роботи вчителя рекомендується включати роботу з ІКТ технологіями, і з сервісами Google зокрема. Ми вважаємо, що сервіси Google є незамінним інструментом при організації як індивідуальної, так і групової роботи в процесі навчання. Розглянуто, як на практиці може реалізуватися підготовка групового проекту при дистанційному навчанні з використанням хмарних сервісів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Nechviviter O., Sazhko H., Kovalchuk A. (2022). Digitalization of the Educational Process of Training Future Engineering-Teachers. In: Hu, Z., Zhang, Q., Petoukhov S., He, M. (eds) *Advances in Artificial Systems for Logistics Engineering. ICAILE 2022. Lecture Notes on Data Engineering and Communications Technologies*, vol 135. Springer, Cham. Pp. 204-213 https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-04809-8_18
2. Sazhko H. Cloud technologies in the development of the e-learning: theoretical aspects / Halyna Sazhko, Danica S. PirsI // *Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. / Укр. інж.-пед. акад. Харків, 2020. Вип. 66. Pp. 90–97.* <https://jped.uipa.edu.ua/index.php/JPED/article/view/336/253>
3. Сажко Г. І. Цифровізація освітнього процесу підготовки майбутніх інженерів-педагогів: теоретичний аспект. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти.* Х.: УПА, 2021. Вип. 70. С. 84-91. <https://jped.uipa.edu.ua/index.php/JPED/article/view/401/338>
4. Гриб'юк О. О. Перспективи впровадження хмарних технологій в освіті [Електронний ресурс] / Гриб'юк О. О. — Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/1111/1/grybyuk-stattya1-hmary%2B_Copy.pdf.

СОЦІАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ

Стрижаков Артем Олегович
кандидат педагогічних наук
ТОВ «Цифромаркет», директор

Вступ. У тому випадку, коли особистість виступає як об'єкт, її індивідуальне буття формується переважно під впливом зовнішніх впливів, різних умов і обставин. Коли ж особистість є суб'єктом, вона сама максимально творить своє індивідуальне буття, змінює обставини і цим самим сама себе змінює.

Мета роботи. Обґрунтувати та показати основні аспекти розвитку особистості стосовно соціальної характеристики її розвитку.

Матеріали та методи. Наукові джерела, результати дослідно-експериментальних досліджень, аналіз, синтез, узагальнення.

Результати та обговорення. Серед багатьох видів діяльності, які доводиться виконувати кожній особистості, можна виділити основний або переважаючий вид діяльності. Цей вид діяльності може: а) бути вибраний випадково, нав'язаний силою життєвих обставин і не зівпадати з покликанням. У цьому випадку така діяльність не сприяє формуванню цілісної особистості; б) зівпадати зі здібностями і покликанням особистості, що максимально активно формує її цілісність; в) лише частково зівпадати з покликанням особистості. Звідси цілком зрозуміла і її часткова функція щодо формування цілісної структури особистості. При цьому важливо мати на увазі, що і суспільні відносини, які утворюються навколо переважаючого роду діяльності, мають істотний вплив не тільки на всю систему відношень особистості, структуру її спілкування, але і на всю соціальну її якість.

У тому випадку, коли особистість виступає як об'єкт, її індивідуальне буття формується переважно під впливом зовнішніх впливів, різних умов і обставин. Коли ж особистість є суб'єктом, вона сама максимально творить своє індивідуальне буття, змінює обставини і цим самим сама себе змінює.

Як зазначає відомий філософ Е. Ільєнков: «Біологію слід розглядати як дещо суттєво недиференційоване, а соціально організовану життєдіяльність в конкретно-історичних формах її культурної еволюції – як дійсну причину виникнення психічних відмінностей» [Ільєнков Э. В. Философия и культура. М.: Политиздат, 1991. 464 с., с. 373]. І далі «Тіло» людини, що виступає як особистість, - це її органічне тіло разом з тими штучними органами, які вона створює із речовини зовнішньої природи, «видовжуючи» й багатократно посилюючи природні органи свого тіла і тим самим ускладнюючи й урізноманітнюючи свої взаємні відносини з іншими індивідами, свою «сутність» [Ільєнков Э. В. Философия и культура. М.: Политиздат, 1991. 464 с. с. 393].

Поведінку індивідуума не можна розглядати по-за його соціальним життям. «Особистість є істотою соціальною в справжньому смислі слова, повторюючи не свої особливості, а загальні для усіх погляди, виконуючи загальні для усіх звичаї, виявляючи у відомих випадках загальні усім дії... Людина в суспільстві безумовно підпорядкована суспільним вимогам» [Ільєнков Э. В. Философия и культура. М.: Политиздат, 1991. 464 с., с. 11].

Кожний соціальний організм є функціонуюча система, яка вимагає певної регуляції, впорядкованості. На думку Т. Парсонса, елементарна взаємодія індивідів утворює зміст первинного рівня соціальної структури [Парсонс Т. Общетеоретические проблемы социологии. Социология сегодня. Проблемы и перспективы. М. 1987., с. 30]. Деякі інші автори вважають, що взаємодія між двома й більше людськими індивідами може визнаватися в якості основного об'єкта дослідження й одиниці, яка підлягає зокрема, соціологічному аналізу.

На думку ж Е. Ільєнкова «Особистістю – соціальною одиницею, суб'єктом, носієм соціально-людської діяльності – дитина стане лише там й тоді, коли саме розпочне цю діяльність здійснювати. Особистість й виникає тоді, коли індивід розпочинає самостійно, як суб'єкт, здійснювати зовнішню діяльність за нормами й еталонами, які задані йому зовні – тією культурою, в лоні якої він просипається до людського життя, до людської діяльності. Поки ж

людська діяльність звернена на нього, а він лишається її об'єктом; індивідуальність, якою він, звичайно вже володіє, не є ще людська індивідуальність. І лише постільки, поскільки дитина засвоює, переймаючи від інших людей, людські способи відношення до речей, в середині її органічного тіла й виникають, формуються, утворюються й специфічні людські органи» [Ильенков Э. В. Философия и культура. М.: Политиздат, 1991. 464 с., с. 398].

Поруч з розмежуванням понять «індивід» і «особистість» у радянській і зарубіжній психології при характеристиці особистості використовувалися різні тріади: «організм», «соціальний індивід» й «особистість» (М. Ярошевський, Р. Харре); «індивід», «особистість» й «індивідуальність» (С. Рубінштейн). Б. Ананьєвим було введено уявлення про «індивід», «особистість», «суб'єкт діяльності» й «індивідуальність». Через поняття «індивід» він позначив «індивідні» природні властивості людини; через поняття «особистість» - соціальний стан людини в суспільстві, суспільні функції – ролі, цілі й ціннісні орієнтації, що визначають соціальну біографію людини. Під суб'єктом діяльності окремі дослідники розуміють людину, що володіє свідомістю й активно перетворює світ у пізнанні, праці тощо, а під «індивідуальністю» – інтегративне цілісне об'єднання «індивіда», «особистості», і «суб'єкта діяльності».

В наукових узагальненнях існує три найбільш розповсюджені варіанти двофакторних теорій, або, як їх також називають, «концепцій подвійної детермінації розвитку» особистості людини: теорія конвергенції двох факторів (В. Штерн), теорія конфронтації двох факторів (З. Фрейд) і концепція взаємодії двох факторів.

В. Штерн вважав, що особистість виступає як продукт соціального середовища, тобто соціального фактора, так й спадкових переддиспозицій, які отримує людина від народження, тобто біологічного фактора. Соціальний фактор (середовище) й біологічний фактор (диспозиції організму) приводять до виникнення нового стану особистості. «Якщо із двох протилежних точок зору кожна може базуватися на серйозних основах, то істина повинна полягати в

поєднанні їх обох: душевний розвиток не є просте виокремлення вроджених властивостей, але й не просте сприйняття зовнішніх впливів, а результат конвергенції внутрішніх даних із зовнішніми умовами розвитку. Ця «конвергенція» має силу як для основних рис, так й для окремих явищ розвитку. Ні про яку функцію, ні про яку властивість не можна запитувати: «Чи відбувається вона зовні? Що із середини? Так як і те й інше бере участь – лише неоднакове у різних випадках – в його здійсненні» [Штерн В. Психологія раннього дитинства. Петроград, 1915., с. 20].

3. Фрейд вважав, що будь-яка динаміка й розвиток життя можуть бути зрозумілими, виходячи із вивчення двох принципів душевної діяльності - принципу прагнення до задоволення й принципу реальності. У відповідності з принципом реальності “душевний апарат” людини змушений рахуватися з реальними відносинами світу, а також прагнути перетворити їх. Дякуючи “вихованню” вдається тимчасово примирити ті сили, які зштовхуються із-за протиставлення принципу реальності й принципу задоволення. Якщо людина, спонукаючись лібідозною енергією, прагне до отримання задоволення, то реальне соціальне середовище накладає свої норми, свої заборони, що перешкоджають досягненню відповідної потреби. З позиції зовнішнього спостерігача конфронтація двох факторів подана як конфлікт між культурою, суспільством й потягами особистості. У внутрішньому плані конфронтація біологічного й соціального позначається 3. Фрейдом через початковий конфлікт між різними інстанціями особистості – «Понад – Я» й «Воно». «Понад – Я» є в організації особистості соціальними нормами, засвоєними в ході розвитку суб’єкта під впливом принципу реальності, а «воно» в основному відбиває сховане в глибинах організму природне начало [Фрейд З. Лекції по введенню в психоаналіз. М., 1989].

Під соціальним ми розуміємо все те, що характеризує специфічні для людини і суспільства на відміну від тваринного світу умови. Процеси й продукти, їх життєдіяльності, їх функціонування, й зміни розвитку. «Олюднений простір, омолоджений час, людські форми поведінки...

реалізуються для дитини початково в діях дорослих людей, діях, спрямованих на її обслуговування.

Із самого народження дитини її активність регулюється внутрі системи... взаємозв'язку дорослий – дитина...» [Мещеряков А. И. Соотношение органического и социального в первоначальном развитии ребенка. Соотношение биологического и социального в человеке. М. 1975., с. 459].

На думку Е. Ільєнкова – «Справжня особистість, яка стверджує себе з всією характерною їй енергією і волею, й стає можливою лише там, де є необхідність ламати старі стереотипи життя, лише там, де закінчився період застою, панування штампів, й настав час творчості, лише там, де виникають і затверджують себе нові форми відносин людини до людини, людини до самої себе» [Ільєнков Э. В. Философия и культура. М.: Политиздат, 1991. 464 с., с. 412].

Основними компонентами в процесі взаємодії між людьми є вони самі, їх взаємний зв'язок й той, що звідси слідує взаємний вплив однієї людини на іншу. Суттєвим компонентом в процесі взаємодії індивідів є факт їх взаємних змін як результат взаємовпливу.

Взаємодія складається із дій. Кожна соціальна дія являє собою систему, що містить в собі ряд елементів: а) дієвий індивід; б) об'єкти дії або індивід, на якого діють; в) засоби або знаряддя дії; г) метод дії або спосіб використання засобів; д) реакція індивіда, на якого діють, або результат дії.

В діяльності проявляються нахили та інтереси, імпульсивні спонукання та бажання. Також здійснює відбиток темперамент, спадкові генетичні особливості. Проявляються та формуються різноманітні стимули саморозвитку. Дитина від природи діяльна, внутрішньо активна істота, забезпечена необхідними задатками та стимулами для саморозвитку.

Особистість є мисляче тіло, тіло соціальне, існуюче як рухоме з просторовими і тимчасовими атрибутами. Категорії «рух», «простір» і «час» повинні знайти особистісне значення. Тому вони повинні аналізуватися як соціальний рух, соціальний простір і соціальний час. З цього приводу К.

Абульханова-Славська пише: «Суперечність між безмежними просторово-часовими можливостями буття людства і обмеженістю людського життя в її індивідуальній формі є рушійна суперечність відтворювання індивідуальної життєдіяльності. Об'єктивно в житті індивіда виникає потреба «встигнути здійснити себе» в житті, яка виступає для нього в формі тимчасової необхідності і системній організації його життя (суспільна діяльність, сім'я і тд.) і спонукає його до активності. Це прагнення «здійснити себе» є доказ причетності індивіда до форм життя людства, його прагнення виконати своє суспільне «призначення». Це своєрідна «мотивація» життя часом, спонукаюча до відтворення подій і ситуацій у часі» [Абульханова-Славская К. А. Диалектика человеческой жизни. М. 1977., с. 76].

Висновки. Пересування особистості по вертикалі життєвого шляху, пов'язане зі зміною групових ситуацій мікросередовища, породжує, з одного боку, якісно визначену дольову структуру особистості, а з іншого боку - проблему формування в ній соціально-психологічної готовності до нових видів спілкування та діяльності.

Стосовно особистості вихованців то слід зазначити, що існує певна кількість можливостей (ланок), за допомогою яких суспільство “взаємодіє” з окремою особистістю, або де виявляється їх взаємодія. Найбільш близьким до особистості, до якого вона сама входить є елемент суспільства - мікросередовище.

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ «ЛЮДИНА СЕРЕД ЛЮДЕЙ» НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Цісарук Оксана Василівна,
здобувач ступеня вищої освіти «магістр»,
науковий керівник:
к. пед. н., доктор філософії
Гамза А. В.
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне

Вступ. Сьогодні, в умовах якісних змін в освіті в Україні, вміння мислити є конкурентною перевагою нації, оскільки спад науково-технічного розвитку зменшує шанси соціального та економічного добробуту. Нова українська школа має поступово вивести вітчизняну освіту на європейський рівень. Однією з особливостей Нової української школи є впровадження в навчальний процес початкової школи інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Змістова лінія «Людина серед людей» інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в початковій школі є актуальною сьогодні і дає змогу поставити дитину в різноманітні ситуації, де вона може вправлятися у культурі спілкування з різними людьми, адекватно реагувати на вчинки та слова своїх ровесників, батьків, сусідів, чужих людей.

Мета роботи – полягає у аналізі змістової лінії «Людина серед людей» на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Матеріали та методи. Теоретичний аналіз філософської, психолого-педагогічної, методичної літератури з проблеми дослідження; вивчення й аналіз діючих навчальних програм педагогічних дисциплін.

Результати та обговорення. Найактуальнішим питанням зараз є реалізація концепції «Нової української школи». З 1 вересня 2017 року над реалізацією проекту розпочали працювати 100 шкіл України. Зрозуміло, що грамотний педагог, який є партнером, помічником, радником, тим, хто відстоює свої права, може просунути цей процес. Тоді він зможе підтримувати,

розвивати їхню самооцінку та впевненість у собі, критичне мислення, спрямовувати та допомагати їм набувати знання самостійно [6, с. 67].

Актуальними для реалізації ідей нової української школи є:

- «орієнтація на інтереси та досвід учнів, активність учнів у навчальному процесі, створення навчального середовища, яке б перетворило навчання на яскравий елемент життя дитини»;
- «практична спрямованість навчальної діяльності, взаємозв'язок особистого розвитку дитини з її практичним досвідом»;
- «відмова від орієнтації навчально-виховного процесу на середнього школяра і обов'язкове врахування інтересів кожної дитини»; «виховання вільної незалежної особистості» [3, с. 50].

Інтегрований курс «Я досліджую світ» повно реалізує зміст освітніх галузей Стандарту початкової освіти: «Громадянська, соціальна та здоров'язбережувальна», «Природнича» – із залученням змісту інших галузей: «Технологічна. », «Мовознавчий, літературний», «Математичний» , «Мистецька». Він орієнтований на розширення опорних знань учнів про об'єкти і явища природи і суспільства; у доступній формі розкрити зв'язки між неживою та живою природою та вплив людини на природу; виховувати любов до Батьківщини; формувати вміння аналізувати, оцінювати, систематизувати, узагальнювати предмети та явища, визначати закономірності зв'язків між ними; розвивати практичні вміння та навички.

Комплексний підхід у викладанні курсу «Я досліджую світ» сприяє розширенню соціально-пізнавального досвіду, розвитку пізнавальних процесів; формування допитливості, активного ставлення до подій та явищ, реальності життя, формування знань про живу та неживу природу.

Проте слід пам'ятати, що інформативність і привабливість змісту навчального матеріалу не забезпечує ефективності його засвоєння та розвитку особистості дитини. Це вимагає стратегічного бачення постановки цілей, ретельного відбору засобів, методів і прийомів у структурі цілісної дидактичної системи [1, с. 103].

Предмет «Я досліджую світ» виконує інтегративну функцію та забезпечує створення цілісної наукової картини природного та соціокультурного світу, стосунків людини з природою, суспільством, іншими людьми, державою, усвідомлення свого місця в суспільстві, усвідомлення свого місце в суспільстві. створення підґрунтя для формування світогляду, життєвого самовизначення української ідентичності.

Інтерактивні методи навчання є ключовою ідеєю змісту інтегрованого курсу «Я досліджую світ» і поєднують у собі такі риси, як:

- «партнерство між учнями і вчителем, який є фасилітатором навчального процесу»;
- «інклюзивність – залучення всіх учнів класу до навчальної діяльності»;
- «активне навчання, що враховує індивідуальні стилі сприйняття і стратегії навчання учнів»;
- «навчання на ситуаціях, наближених до реального життя» [5].

Формуючи предметні компетентності учнів початкових класів за інтегрованим курсом «Я досліджую світ», вчителю необхідно застосовувати відповідні інноваційні технології, які викликають найбільший інтерес у молодших школярів. Впровадження інноваційних технологій навчання вимагає перегляду традиційної системи оцінювання знань учителем, оскільки вона не враховує процес засвоєння навчального матеріалу конкретним учнем, його старанність та активність у групі, не означають самооцінку, рефлексію учнів тощо, а це стає перешкодою для розвитку особистості учня.

Змістовна лінія «Людина серед людей» включає залучення учня до переробки та використання для самоідентифікації елементарної інформації про людину як унікальну істоту у Всесвіті, яка формується як особистість, формує її характер та розвиває цінні якості у процес пізнавальної та трудової діяльності. Навчання в рамках даної змістовної лінії сприяє самопізнанню учнів, усвідомленню власних потреб, переваг, здібностей та інтересів, підтримує вибір цілей особистісного зростання (бути відповідальним, чесним і т. д.), сприяє початковому усвідомленню гідності та унікальності кожної людини [4, с. 68].

Зміст змістової лінії «Людина серед людей» багатогранний. Це сприяє посиленню всебічного розвитку особистості молодших школярів та їх інтеграції в українське суспільство. На реалізації таких принципів базуються освітні та виховні завдання:

– «загально-дидактичних (наочність, доступність, системність, послідовність, зв'язок з життям) та власне природничих (краєзнавчий, фенологічний, екологічний, планетарний та ін.)»;

– «відповідності цінностей українського суспільства до їхніх особистісних, національних та загальнолюдських форм існування»;

– «урахування специфіки діяльності молодших школярів шляхом забезпечення життєвого сприймання, організації активного спілкування дітей із соціальним і природним середовищем, накопичення досвіду ціннісного ставлення до навколишнього середовища»;

– «наступності і перспективності у межах предмета і його зв'язку з іншими дисциплінами в системі початкового та подальшого навчання» [1, с. 103].

Враховуючи особливості змістової лінії «Людина серед людей», необхідно розробити нову методичну систему ознайомлення молодших школярів з навколишнім середовищем. Тому, готуючи майбутнього вчителя до викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ», слід розглянути такі питання:

– «ознайомити студентів з методичною системою ознайомлення молодших школярів з довкіллям»;

– «ознайомитися з історією становлення та розвитку методики викладання основ природознавства, географії, суспільствознавства, екології, елементи якої входять до складу цього предмету»;

– «дати уявлення про варіативні освітні програми курсу «Я досліджую світ», їх зміст, завдання, особливості методичної системи»;

– «сприяють формуванню навичок проведення уроків з курсу, а також екскурсій, позакласних та позакласних заходів тощо» [2, с. 54].

Під впливом проведення уроків змістовної лінії «Людина серед людей» у дітей розвиваються різні почуття та переживання. На заняттях «Людина серед людей» доцільно використовувати ігрові технології, що мають надзвичайну емоційну силу впливу на дітей, що несуть позитивний емоційний заряд, здатні викликати позитивні емоції. Захоплюючий зміст ігор під час уроків «Людина серед людей», оригінальність дійових осіб, поєднання вигадки і реальності, образність і виразність мови надають велику емоційну дію дітей. Це сприяє формуванню в дитини чітких морально-філософських, гуманістичних уявлень про навколишній світ, про те, що добро перемагає зло, яке завжди повертається до того, хто його вчинив, а за добрі вчинки завжди дякують добром. Основні моральні категорії: добро і зло, правда і зло, любов і ненависть, нехтування і повага. Змістова лінія «Людина серед людей» інтегрованого курсу «Я досліджую світ», що відрізняється оптимізмом, твердженням добра, особливою теплою, є ефективним засобом формування уявлень дитини про світ, у якому вона живе.

Основними засобами розвитку моральних почуттів є природа, фольклор, іграшка, театральна діяльність, ілюстрації та розвиток поетичного слуху. Разом з ними вони є одним із найефективніших і найдоступніших засобів розвитку моральних почуттів гри на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ», який виступає зразком для побудови цілісної історії, яскравих образів і літературна мова. Активізує дитячу уяву, підтримує творчість.

Висновки. Уроки змістової лінії «Людина серед людей» сприяють розвитку моральних почуттів та пізнавальних інтересів молодших школярів, їх мислення, знань та уявлень про предмети, явища, процеси. Разом з тим, ці уроки сприяють тому, що школярі будуть вміти переносити отримані вміння у самостійну діяльність, менш регламентовану, ніж навчальні заняття. Втілення в освітню практику інтегрованого підходу створює сприятливі умови для активізації пізнавальної діяльності молодших школярів. Інтегроване навчання емоційно збагачує освітній процес, допомагає вчителю різнобічно та системно сформулювати необхідні уявлення та поняття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусенко І. В. Особливості реалізації змісту інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в умовах Нової української школи. Початкова освіта: методичні рекомендації щодо організації навчального процесу в 2018/2019 навчальному році. Київ, УОВЦ «Оріон», 2018, С.102-110.
2. Бібік Н. М., Бондарчук Г. П. Я досліджую світ : підруч. інтегр. курсу для 1 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.) : Ч. 1. Х. : Вид-во «Ранок», 2018. 80 с.
3. Горопаха Н. М. Психологічні основи формування у учнів інтересу до пізнання природи. Оновлення змісту, форм і методів навчання і виховання в закладах освіти: наукові записки РДГУ. Випуск 16. Рівне, 2004. С. 49-54.
4. Єпіхіна М. А. Особливості викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у Новій українській школі в контексті педагогіки партнерства. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». 2019. Вип. 1 (44). С. 67–70.
5. Інтегрований курс «Я досліджую світ». Навчання на основі запитів. URL: <https://edera.gitbook.io/glossary/metodikivikladannya-u-1-klasi/worldю>. 2018.
6. Смолюк С. Формування особистості молодшого школяра в умовах розвивального освітнього середовища URL: webcache.googleusercontent.com

**МУЛЬТИСЕНСОРНІ ТЕХНІКИ РОЗВИТКУ НАВИЧОК ТВОРЧОГО
ІНІЦІАТИВНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ НА
УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

Шаботіна Дар'я Ігорівна

студентка магістратури другого року навчання
факультету іноземних мов

Науковий керівник:

Мельниченко Галина Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент
ДЗ Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського
м. Одеса, Україна

Введення. У ХХІ столітті навчання англійської мови спрямоване на розвиток комунікативних здібностей індивідуума. Сучасна школа має на меті виховати компетентну особистість з високими моральними якостями та вмінням досконало поводитись у будь-якій ситуації, демонструючи досвід, знання, професіоналізм.

Основна орієнтація такого підходу – оволодіння мовою як інструментом спілкування для використання навичок у реальному житті. Знання мають бути максимально актуальними для учнів. Вирішальну роль в реалізації практичної мети навчання англійської мови виконує комунікативна мовленнєва компетенція учнів. Творче ініціативне мовлення дає змогу здобувачам освіти виразити себе, розкрити свій потенціал і навчитися користуватися знаннями у вільний від уроків час [4, с. 49].

Для досягнення цієї мети вчителі повинні створювати сприятливу атмосферу на уроці, яка стимулюватиме учнів до говоріння. При цьому мають враховуватися особливості кожної особистості. Однією із прогресивних методик розвитку навичок творчого ініціативного мовлення, яка враховує творчий потенціал кожного учня, є мультисенсорні технології. Їхнє значення

полягає в тому, що декілька сенсорних каналів можуть бути одночасно задіяними в освітньому процесі. Завдання такого характеру зазвичай містять зображення, музику, справжні об'єкти [3, с. 152]. Техніка чудово реалізовує різносторонність здобувачів освіти, підкреслює їхні позитивні сторони та допомагає краще оволодіти матеріалом. Актуальність і значущість обраної проблеми дослідження зумовлюється можливістю запровадження мультисенсорних технік формування навичок усного ініціативного мовлення для учнів старших класів.

Мета роботи. Метою нашого дослідження є теоретичне обґрунтування дієвості використання мультисенсорних технік при формуванні навичок творчого ініціативного мовлення старшокласників.

Матеріали й методи. Основними методами дослідження у роботі є вивчення досвіду роботи вчителів, критичний аналіз літературних джерел і власні спостереження.

Результати та обговорення. У 1985 році американський психолог Хорвард Гарднер вперше почав писати про мультисенсорний підхід. Розроблена ним теорія має велике значення для педагогічної науки загалом й у викладання іноземних мов зокрема. Невипадково буквальный переклад терміна *multiple intelligences* означає «множинний інтелект» [5, с. 21]. Як стало очевидно з наступних досліджень, найбільш успішними є ті методи навчання та навчальні матеріали, які враховують зазначені відмінності між учнями у подачі матеріалу, пропонувані вправах та видах роботи у класі та вдома. У створених на основі теорії Гарднера навчальних курсах переслідуються дві мети: а) різноманітність завдань дає можливість кожному учневі успішно впоратися хоча з деякими їх і відчутти смак перемоги, що має значення для підтримки мотивації; б) всі діти виконують завдання, націлені різні типи сприйняття і пам'яті, з допомогою чого кожен із новачків розширює отриманий від природи набір здібностей.

Під мультисенсорним підходом (*multi-sensory approach*) передбачається навчання з опорою на канали сприйняття всіх органів чуття: слуху, зору,

дотику, нюху, смаку, що сприяє легшому сприйняттю та використанню мовного матеріалу. Подібно до того, як дитина освоює свою рідну мову через триканальну систему сприйняття: «чую, бачу, роблю», так вона опановує й іноземну мову.

Мультисенсорні технології орієнтуються на типи сприйняття інформації та вікові особливості учнів. Людина сприймає інформацію через основні п'ять каналів: зоровий, слуховий, тактильний, смаковий, нюховий. Виділяють основні чотири типи сенсорних систем:

- Візуальна.

Коли домінуючим є зорова система обробки інформації: форми, розташування, кольори. Основа їхнього навчання — це візуальна інформація. Для візуалів слух і зір становлять єдине ціле.

- Слухова.

Домінантною є слухова система обробки інформації: звуки, мелодії, їх тон, гучність, тембр, чистота. Помірно розвинене внутрішнє мовлення. Добре сприймають лекції, музику, розмови, діалоги.

- Кінестетична.

Домінуючою є чуттєва інформація: дотик, смак, запах, відчуття текстур, температури. Отримує інформацію через дії, рухи. Добре запам'ятовує будь-які дії, практичні вправи. Найкраще всю інформацію сприймає через практичні вправи інформація практичного характеру: як і рухається, де потрібно натиснути.

- Дигітальна.

Пов'язана з логічною побудовою внутрішнього діалогу. Прекрасно навчаються всім наукам, які мають сувору логіку та послідовність: математики, фізики, механіки, технології. Головне для дигіталу — зрозуміти логіку та зв'язки у матеріалі, упорядкувати досліджуване у систему зі зрозумілими причинно-наслідковими зв'язками [5, с.22].

Також важливими є вікові особливості здобувачів освіти. Рання юність, старший шкільний вік – період життя після юності до дорослості. У цьому віці

в учнів виникає проблема вибору життєвих цінностей. Старшокласник прагне сформуванню внутрішню позицію по відношенню до себе, до інших людей, а також до моральних цінностей. Розвиток уваги характеризується суперечливими тенденціями. Водночас увага стає більш вибірковою, яка залежить від спрямованості інтересів. Розвиток інтелекту тісно пов'язаний з розвитком творчих здібностей, що передбачають не просто засвоєння інформації, а прояв інтелектуальної ініціативи та створення чогось нового. Розумовий розвиток старшокласника полягає не так у накопиченні умінь і зміні окремих властивостей інтелекту, як у формуванні індивідуального стилю розумової діяльності [2, с. 65]. Тому саме мультисенсорні техніки забезпечать найкращий результат у навчанні творчому говорінню.

Розвивати навички творчого ініціативного мовлення учнів старших класів на уроках англійської мови необхідно за допомогою проектної діяльності. Під час підготовки творчої роботи здобувачі освіти використовуватимуть різні канали передачі для того, щоб отримати якнайбільше знань. Отримані результати вони демонструватимуть класу, завдяки чому покращуватиметься рівень творчого ініціативного мовлення.

Навчальні відео сприятимуть тренуванню аудіовізуалізації в учнів. Невеликі автентичні фільми чи серіали збагачуватимуть словниковий запас здобувачів освіти, а також налаштують на неவிбагливі висловлювання за відповідною темою. Особливе місце серед сайтів з потрібним контентом займає TED-Ed. Використовуючи його, уроки міститимуть живу англійську мову та розширюватимуть кругозір учнів. Викладачеві пропонується навіть створення усього уроку на базі відео Ted Talks. За таким принципом розроблені підручники «Key Note», які доцільно використовувати у навчанні. Відеохостинг YouTube також має широкий спектр каналів, відео з яких вчитель може включати до плану уроку. Їх слід обирати за уподобаннями класу. Відповідно, якщо здобувачі освіти побачать те, що їх цікавитиме, після цього творче ініціативне мовлення продукуватиметься найкращим чином. Як один із різновидів варіантів є можливість мати і свій канал, на якому розміщувати

ролики за популярними темами та проводити прямі ефіри. Якщо здобувачі освіти віддають перевагу спокійнішим видам діяльності, можна започаткувати англomовний сайт, де разом з учнями публікувати новинки шкільного життя чи корисні поради до уроків.

Мультимедійна презентація - ще один різновид задіяння декількох каналів сприйняття. Тема уроку в таких рамках висвітлюватиметься у цікавій для учнів формі. Вони зможуть і читати текст зі слайдів, і слухати те, що говорить диктор, і бачити, якщо було прикріплене відео. Розпалюючи вогник цікавості, вчитель підводить учнів до творчого говоріння після перегляду презентації.

Для вираження не тільки думок, а й емоцій, можна користуватися мовленнєвими ситуаціями. При проходженні теми «Їжа» буде цікаво запропонувати учням заплющити очі й уявити всі аромати смаколиків. Усно передати свої враження, запахи, відчуття. Через постійне використання здобувачами освіти гаджетів, повчальним буде і представлення ними своїх улюблених застосунків для вивчення англійської мови. Учні аудіально й візуально сприйматимуть додаток і тренуватимуть творче мовлення. А також однокласники матимуть змогу ознайомитися з новими способами покращення знань з англійської мови. Ігрові ситуації створені для гарного засвоєння мовних матеріалів. При мультисенсорних технологіях в таких випадках вмикають легку музику, підсилюють запахи. Ігри руйнують «мовний бар'єр», що призводить до ініціативності дітей і їхнього творчого мовлення.

Висновок. Отже, реалізація мультисенсорних технік при навчанні англійської мови дозволяє вдосконалити навички творчого ініціативного мовлення, підвищити мотивацію учнів, їхній рівень володіння англійською мовою. Тому важлива роль належить вибору актуальних технологій із задіянням декількох каналів передачі інформації, які максимально залучать усіх учасників комунікації, зважаючи на їхню природу. Отримані дані можуть бути використані вчителям та викладачами під час навчального процесу для розвитку комунікативних навичок здобувачів освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борецька Г. Е. Сучасні технології формування англомовної компетенції в говорінні учнів основної і старшої школи. Іноземні мови: науково-методичний журнал. 2010. № 2. С. 23–26.
2. Кон И. С. Психология старшеклассника. М.: Просвещение, 1980. 92 с.
3. Лук'янчук Н. В. Психологічно-педагогічний супровід розвитку комунікативно обдарованих старшокласників: метод. посібн. К.: Інформаційні системи, 2011. 224 с.
4. Салтовская Г. Н. Личностно-ориентированный урок иностранного языка. ИЯШ. 2009. №3. С. 49.
5. Howard Gardner. Multiple Intelligences: The Theory In Practice.- New York: Basic Books, 1993. 304 p.

ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ ЧЕРЕЗ ОСМИСЛЕННЯ РОЗВИТКУ КАТЕГОРІЇ ПАТРІОТИЗМУ

Янчук Дмитро Олександрович
викладач кафедри теорії і методики фізичної культури
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
ім. В. Винниченка

Вступ. / Introductions. Актуальність теми зумовлена філософським осмисленням сутності патріотизму, його розвитком, через яке відбувається формування майбутнього фахівця галузі фізичної культури та спорту. Це пояснюється багатовимірною природою патріотизму, глибиною та різноманіттям форм його проявів. В історичній ретроспективі філософське осмислення патріотизму притаманне багатьом українським та зарубіжним філософам і мислителям різних часів. Зародження патріотизму є одною з фундаментальних цінностей людської цивілізації, обумовлено процесами політичної соціалізації людей, в рамках якої відбувалося формування державно-організованих спільнот. З моменту утворення античних держав прихильність до середовища проживання, до рідної землі знайшла характер морального і політичного імперативу, визначального сприйняття людьми політичної дійсності і реагування на політичні процеси з позиції їх відповідності інтересам і безпеці свого соціуму, своєї держави.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є формування майбутніх фахівців галузі фізичної культури та спорту через принципи національної спрямованості, самоактивності й саморегуляції, історичної і соціальної пам'яті, міжпоколінної наступності тощо.

Досліджую еволюцію такого явища як патріотизм, розуміємо, як воно впливає на виховання майбутніх фахівців галузі фізичної культури та спорту.

Матеріали та методи./Materials and methods. Розвиток такого явища як патріотизм безпосередньо впливає на формування майбутніх фахівців галузі

фізичної культури та спорту. Спробуємо зрозуміти як, та дослідити його еволюцію.

Процесами політичної соціалізації людей, в рамках якої відбувалося формування державно-організованих спільнот були притаманні всім античним цивілізаціям і здійснювалися в них з урахуванням специфіки процесів їх державного будівництва. Внаслідок цього саме це поняття мало різне наповнення і розумілося по-різному. Кожна регіональна цивілізація або навіть держава історично завжди мала свій «набір» світоглядних цінностей, які були основою розуміння патріотизму в цих регіонах. Але саме в Античній Греції це явище знайшло характер морального і політичного принципу, соціального почуття, змістом якого була любов до Батьківщини і готовність підпорядкувати її потребам свої приватні інтереси. Відповідно до цього і саме явище отримало назву – «патріотизм» (грец. Πατριώτης – співвітчизник, πατρίς – Батьківщина) у першій половині першого тисячоліття до н. е.

Можна сказати, що зародження цього явища відбулося ще раніше, ніж з'явилося саме поняття «патріотизм», а саме в «гомерівський» період XI–III століття до н. е. в епоху формування героїчного грецького епосу. У цей період були створені всесвітньо відомі міфи і легенди Давньої Греції про героїв і богів, а також поеми самого Гомера – «Одіссея» і «Іліада», що сформували світогляд багатьох поколінь греків, у тому числі видатних мислителів, державних діячів та полководців періоду Античності.

Особливої уваги заслуговує позиція з цього питання видатного мислителя того часу Аристотеля, що є по праву родоначальником науки про політику та державу. Примітно, що одним із основних понять, що розглядаються в його книзі «Політика», є чеснота, служінням якій в розумінні Аристотеля було «заняття політикою і війною». Вища ж ступінь чесноти, на його думку, - діяльність в ім'я співгромадян, заради блага держави.

Разом з тим цей період формується поняття патріотизму для позначення почуттів, моральних норм, правових вимог, що відображають відносини особистості й суспільства, представленого як батьківщина. Патріотизм

оголошується вищим обов'язком особистості.

Після перемоги Риму в III македонській війні Греція фактично втратила незалежність, а її внутрішній устрій було доручено спеціальній комісії десяти (колегія децемвірів), яка за дорученням сенату провела заходи «з придушення духу партій і міцного утвердження тих, хто сприймає лише владу римлян».

У цей період була зроблена спроба об'єднати грецькі поліси під егідою так званого Ахейського союзу для протистояння експансії римлян. Це було одним з останніх проявів еллінського патріотизму. З цього періоду починається новий римський етап еволюції самого патріотизму і його осмислення.

Найважливішим фактором піднесення античного Риму було те, що він «вбирав у себе» все найкраще з того, що було у завойованих ним держав і народів. І в цьому плані спадщина Давньої Греції зробила потужний вплив на розвиток Риму, в тому числі в плані утвердження основоположних політико-правових принципів. Це стосується і патріотизму, як ідеологічної основи існування і розвитку римської державності. Примітно, що римляни перевели на латинську мову кращі грецькі наукові трактати та літературні твори, зробили цілий комплекс інших перетворень, але слово «Батьківщина» - patria – увійшло в латинську мову практично без змін. Відповідно і сам патріотизм, як моральний і політичний принцип грецьких полісів, змістом якого є любов до Батьківщини і готовність підпорядкувати її інтересам свої приватні інтереси, таким увійшов і в римську політико-правову традицію, хоча і був адаптований стосовно до сформованих в античному Римі реалій.

Наступним періодом в історії людства стало Середньовіччя, що характеризується засиллям церковної ідеології. Особливістю того часу було те, що патріотизм, як усвідомлення пріоритетності інтересів держави, втратив своє значення. Батьківщиною сприймався лише цілком певний уділ, вотчина, феодалне володіння. Патріотизм мав вотчинний (феодалний) характер.

Протягом всього Середньовіччя патріотизм, як морально-етична цінність, за винятком рідкісних випадків, не заохочувався. Тому такі явища, як

національно-визвольні війни, були досить рідкісними явищами, їх місце займали хрестові походи і релігійні війни.

Періодом змін у цьому плані стала епоха Відродження і Просвітництва, що відкрила для багатьох європейських держав можливість повернення до минулого (дохристиянського) змісту поняття «патріотизм».

Найважливішою рисою світогляду цієї епохи був індивідуалізм. Іншою характерною рисою нового світогляду було відродження національної самосвідомості та виникнення почуття патріотизму і формування поняття «Батьківщина». Важлива роль у цьому належить відомому вченому Н. Макіавеллі.

У своїй роботі «Государ», так і в інших працях Н. Макіавеллі постійно звертається до ідей патріотизму. Так, зокрема, в заключних рядках свого твору «Государ» він зазначає: «... нехай після стількох років очікування Італія побачить нарешті свого рятівника. Не можу висловити словами, з якою любов'ю прийняли б його жителі, постраждали від іноземних вторгнень, з якою жадобою помсти, з якою непохитною вірою, з якими сльозами!»

Такому явищу як патріотизм в період Нового часу вдається позбутися від тоталітарного впливу релігії. На противагу поглядам мислителів Середньовіччя ідеологи Великої французької революції пов'язували патріотизм насамперед зі свободою, з боротьбою проти королівської влади. Після затвердження цінностей періоду буржуазних революцій XVIII–IX століть патріотизм розумівся також, як прагнення відстоювати інтереси Батьківщини, в тому числі і шляхом збройної боротьби з тими силами всередині і зовні суспільства, які стоять на шляху зміцнення позицій держави.

У цілому, починаючи з XVIII–IX століть патріотизм міцно входить у політико-правовий лексикон всіх сучасних держав, будучи аж до теперішнього часу потужним ідеологічним стимулом мобілізації їх громадян на захист Батьківщини, в тому числі збройний, від зовнішньої агресії і внутрішньополітичних потрясінь. А зараз розглянемо дослідження українських філософів-гуманістів: М. Драгоманова, О. Духновича, Г. Сковороди,

Л. Українки, І. Франка, П. Юркевича. У своїх доробках мислителі звертаються до теми національно - патріотичного виховання через любов до українського народу, рідної Вітчизни, української мови, культури, мистецтва, історії, видатних постатей та історичних прикладів, які виступають фундаментом для формування національної свідомості майбутнього фахівця галузі фізичної культури та спорту.

Так, український філософ Г. Сковорода осмислював буття через сенс існування людини. На думку мислителя, кожна людина може пізнати себе через пізнання свого народу та усвідомлення власної ідентичності. Філософська парадигма П. Юркевича висвітлює пізнання людиною істини не тільки через мислення, а й через серце, моральні та патріотичні прагнення, віру та любов до Батьківщини. Філософія українського патріотизму проявлена у творах Тараса Шевченка, який любов до Батьківщини, українського народу пов'язує з філософією боротьби за волю, національну гідність, переживання за долю України. Світогляд І. Франка, який веде свої витoki з філософських поглядів Г.Сковороди, Т. Шевченка, насичений установками щодо цінності любові до сім'ї, Вітчизни та людства. Традиційну українську сім'ю І. Франко називав першим і найважливішим осередком виховання патріотизму, національної єдності, поваги до української мови, традицій, історії. Філософські погляди Л. Українки також наповнені почуттям любові до рідної землі і, водночас, сфокусована увага на згубності інертності. Твори пронизані закликами до пробудження, дії, прояву волі, мужності, духовності.

У сучасній українській науці, і починаючи умовно з 90-х років ХХ століття, проблема національно - патріотичного виховання пов'язана з іменами українських вчених (І. Бех, Н. Волошина, Т. Гавлітіна, К. Журба, В. Івашковський О. Стьопіна, В. Кириченко, Р. Петронговський, Р. Сойчук, М. Тимчик, Ю. Руденко, К. Чорна, В. Мірошніченко та інші), чиї наукові праці стали визначальними для нашого дослідження.

І. Бех визначає патріотичне виховання, як керівництво індивідуальним становленням особистості як патріота, що передбачає формування ціннісного

позитивного (пізнавально-емоційного) ставлення до Батьківщини.

В. Мірошніченко, вивчаючи психологічні аспекти патріотичного виховання, стверджує, що ставлення особистості до Батьківщини відображає її соціально-психологічну позицію. На думку автора саме ставлення пов'язане з такою характеристикою психіки, як ментальність.

Осмилення любові до Батьківщини як цінності знаходимо у роботі К. Журби. Дослідниця здійснює цілісний та глибокий аналіз виховання смисложиттєвих цінностей. Однією із таких цінностей визначено «любов» як високо почуттєве ставлення особистості до світу людей і світу речей та до самої себе, стимулює продуктивну життєву енергію, служить підґрунтям гуманістично-орієнтованої спрямованості особистості.

Результати та обговорення./Results and discussion. Ми розуміємо, що таке явище, як патріотизм пройшло довгий шлях змістовного наповнення та практичного втілення. Починаючи від Античних часів і до сьогодення, воно то з'являється як важливий елемент консолідації суспільного буття, то зникає, втрачаючи актуальність в умовах певного історичного періоду та його особливостей. Отже, через осмилення розвитку патріотизму, його характеристика полягає в тому, що він є базовою цінністю будь-якої держави, потужним інтегруючим засобом, основою формування стабільного рівня національної ідентичності, для якого характерна готовність до реальних дій на благо Батьківщини.

Висновки./Conclusions. Аналізуючи вищевикладене, робимо висновки, що на сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність осмилення патріотизму і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно - патріотичного виховання майбутніх фахівців галузі фізичної культури та спорту, формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ Я-КОНЦЕПЦІЇ СТУДЕНТІВ

Андрійчук Іванна Петрівна,

к.психол.н., доцент

Жигальська Христина Михайлівна,

Андрійчук Соломія Юріївна,

студенти

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Вступ. На сучасному етапі розвитку суспільства підготовка висококваліфікованих спеціалістів зазнає суттєвих змін. Увагу зосереджено не стільки на формуванні суми конкретних знань, умінь і навичок, скільки на вмінні адаптовуватись до постійно оновлюваних вимог сьогодення, здатності орієнтуватись у складних обставинах професійного життя. Заклади вищої освіти переслідують мету створення умов для самореалізації та самовизначення особистості студента, підготовки конкурентноспроможного фахівця. Це обумовлено розвитком сучасної освіти у напрямку орієнтації навчально-виховного процесу на гармонійний розвиток особистості студента, формуванні основних компетентностей, яких потребує сучасне життя, сприяння оптимізації професійного самовизначення та особистісного становлення. Завдання полягає у створенні умов, які б сприяли розкриттю творчого потенціалу особистості, формуванню нестандартного мислення, ціннісних орієнтацій і моральних якостей з подальшою їх актуалізацією в професійній та суспільній діяльності.

Варто зауважити, що Я-концепція відображає прояв самосвідомості,

динамічну систему уявлень дорослої людини про себе. Вона формується під впливом досвіду кожного індивіда. Ця система становить основу вищої саморегуляції людини, на базі якої вона будує свої стосунки з оточуючим її світом. Образ «Я» - продукт самосвідомості, тобто вияву усвідомлення і оцінки індивідом себе як суб'єкта практичної та теоретичної діяльностей, ідеалів, переконань, що мотивують його активність.

Саме тому вивчення особливостей Я-концепції майбутніх фахівців на етапі їх професійного навчання є надзвичайно цінним та актуальним. Через розвиток усвідомлення особистісного ставлення до себе відбуватиметься підвищення професійної активності, визначення нових сенсів професійної діяльності.

Мета роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні та емпіричному вивченні особливостей Я-концепції студентів.

Матеріали та методи. Із метою дослідження особливостей Я-концепції студентів застосовувався комплекс теоретичних методів (аналізу, синтезу та узагальнення) представлених у науковій літературі матеріалів щодо сучасного стану досліджуваної проблеми; емпіричні методи: тест-опитувальник самоставлення (В. В. Столін), методика «Рівень впевненості в собі» (Ф. Зімбардо); методика «Шкала Я-концепції Теннессі»; методи кількісної та якісної обробки отриманих даних.

Результати та обговорення. У науковій літературі питання Я-концепції є досить розробленим. У теоретичних джерелах розглядаються основні напрямки дослідження Я-концепції в різних галузях психології, здійснюється пошук сукупної стратегії фундаментальних досліджень. Проте структура Я-концепції у психологічних дослідженнях представлена неоднорідно.

Феномен «Я-концепція» особистості постійно був в епіцентрі наукового інтересу масиву зарубіжних і вітчизняних психологів. Його різні ракурси цікавили Р. Бернса, М. Й. Боришевського, І. С. Булах, В. Джеймса, І. С. Кона, Ч. Кулі, С. Д. Максименка, Дж. Міда, Р. В. Павелківа, К. Роджерса, Л. М. Співак, В. В. Століна, П. Р. Чамату та ін.

Значна роль у формуванні сучасних уявлень про «Я-концепцію» належить роботам К. Роджерса, який виділяє реальне та ідеальне Я і фіксує тимчасовий момент: Я-реальне - те, яким людина є в даний момент; Я-ідеальне - те, якою їй хотілося б стати в майбутньому.

Дослідник К. Роджерс об'єднував поняття «Я» і «Я-концепція» як синоніми. Згідно з К. Роджерсом «Я-концепція – це динамічне утворення, яке складається з уявлення про власні характеристики і здібності індивіда, про можливості взаємодії його з іншими людьми і з навколишнім світом, про цілі та ідеї, які можуть мати позитивну або негативну спрямованість» [4, с. 138].

Підтвердження такої думки, знаходимо і в працях А. Захарової, яка вважає, що Я-концепція віддзеркалює той рівень розвитку знань суб'єкта про себе, на якому вона й функціонує як сформована, ієрархічно організована, відносно стійка система. Людина може бачити себе одночасно як з погляду реального, так і уявного, бажаного Я. Обидва образи можуть бути близькими, але між ними можливі неузгодженості та розбіжності.

Я-концепція створює в людини відчуття своєї постійної визначеності, самототожності. Я-концепція людини розуміється як цілісний, хоча і не позбавлений протиріч, образ власного «Я», що виступає як настанова стосовно самої себе і включає компоненти: когнітивного образу своїх якостей, здібностей, зовнішності тощо (самосвідомість); емоційний (самоповага, себелюбність, самоприниження тощо); оцінно-вольовий - прагнення підвищити самооцінку, завоювати повагу, забезпечує саморегуляцію.

Як показав аналіз наукової літератури, Я-концепція виконує детермінуючу роль в активності суб'єкта, його стосунках з середовищем, вона повинна не просто надати індивідові вірогідні відомості про себе, а допомогти виробити ефективні життєві орієнтири, у тому числі й орієнтири у суспільному середовищі. Дослідники Я-концепції відображають її типові риси та доходять висновку, що «Я-концепція – це важлива психологічна категорія, яка тісно пов'язана із самосвідомістю особистості та посідає центральне місце у психологічній регуляції діяльності та поведінки. Я-концепція є інтегративною

сукупністю всіх уявлень людини про себе, що функціонує у нерозривній єдності когнітивної, емоційної та поведінкової складових частин». Гуменюк О. Є. наполягає, що змістовно-динамічне наповнення Я-концепції особистості вичерпно спричинене соціально-культурним досвідом, здобутим нею як суб'єктом психічної активності, пережитим як процес її безперервної самототожності і цілісності, нарешті, постійно використовуваний у сфері актуальних і потенційних соціальних взаєностосунків [3, с. 34].

Розглядаючи розвиток «Я-концепції» у зв'язку з високим рівнем розвитку самосвідомості особистості, М. Й. Боришевський визначив цей феномен як її самоусвідомлення у системі провідних життєсенсових цінностей. На думку психолога, «Я-концепція» є своєрідним еталоном, згідно з яким здійснюється процес саморозвитку і самотворення особистості. Такий процес стосується взаємодій особистості зі значущими іншими, її ціннісних орієнтацій і професійної діяльності. Високий рівень самосвідомості сприяє досягненню особистістю зрілого самоусвідомлення [2].

Предметом вивчення І. П. Андрійчук виступало формування позитивної «Я-концепції» у студентів-майбутніх практичних психологів протягом їх професійної підготовки. Проведений теоретичний аналіз та узагальнення ряду наукових праць зарубіжних і вітчизняних учених дозволив психологині презентувати розуміння феномена «Я-концепція» в контексті свого дослідження як інтегровану динамічну множину уявлень особистості про себе, що мають когнітивні, емоційно-оцінні та інтерактивні прояви. Дослідниця підкреслила, що «Я-концепція» майбутніх практичних психологів вирізняється своєю специфікою, яка пов'язана з їх професійною діяльністю [1].

Оволодіваючи професійними знаннями, уміннями та навичками, майбутні фахівці уточнюють уявлення про свої можливості, норми й еталони поведінки, пізнають систему цінностей і образ життя, властивий обраній ними галузі професійної діяльності. Життєвий шлях, окреслений для себе особистістю не просто набір фіксованих бажаних життєвих позицій, а й певна гнучка лінія, пов'язана з реалізацією своїх очікувань у часі.

З огляду на вищезазначені міркування, наша експериментальна робота щодо дослідження особливостей Я-концепції студентів проводилась впродовж 2022 року. У дослідженні брали участь 50 студентів першого курсу закладу вищої освіти.

Проаналізуємо детальніше деякі з отриманих результатів емпіричного дослідження. *Тест-опитувальник самоставлення (В. В. Столін)* дозволив проаналізувати такі шкали: відкритість, самовпевненість, самокерівництво, дзеркальне «Я», самоцінність, самоприйняття, самоприв'язаність, внутрішня конфліктність, самозвинувачення.

Аналіз результатів дослідження за шкалою «Самовпевненість» показав, що у студентів переважає середній рівень і становить 65 % досліджуваних. Такі опитанти чітко виконують поставлені завдання, вони впевнені у власних силах, проте їм не вистачає наполегливості та кращого усвідомлення свого «Я» для досягнення поставленої мети. У 20 % вибірки переважає високий рівень. Такі студенти надмірно високої думки про себе, у них відсутня внутрішня напруженість при виконанні поставлених завдань. Низькі показники становлять 15 % вибірки майбутніх фахівців. Вони часто незадоволені власною поведінкою, діями та можливостями.

Результати дослідження за шкалою «Самоцінність» показали, що у студентів переважає високий рівень, що становить 75 % досліджуваних. Такі студенти розуміють власну цінність. Вони зацікавлені у власному «Я» та поважають себе. Середній рівень переважає у 20 % вибірки. У таких студентів розвинене почуття любові до себе, проте іноді виникають сумніви та неприйняття. Низькі показники – у 5 % опитуваних. У них присутня відстороненість, що межує з байдужістю до свого «Я», втрата інтересу до свого внутрішнього світу. Аналіз результатів дослідження *за методикою «Рівень впевненості в собі (Ф. Зімбардо)»* показав, що у респондентів переважає середній рівень впевненості та становить 55 % досліджуваних. Вони можуть дати відсіч тим, хто намагається ущемити їх інтереси або не дотримує зобов'язання, але для цього їм потрібно оцінити всі переваги та створити

власний план дій. Також, такі досліджувані можуть терпіти і мовчки злитися, уникаючи вступу до конфлікту. За бажання вони легко можуть навчитися і поводитися відповідно до манер вихованої людини, і жорстко досягати своїх цілей в спілкуванні з оточуючими. Низькі показники становлять 15 % досліджуваної вибірки. Такі студенти сором'язливі і недостатньо упевнені в собі. Їм важко висловити свої почуття і бажання, і тому інші можуть нав'язати їм свої погляди та переконання. Високий рівень переважає у 30 % опитуваних. Для них характерні спокій, уміння володіти собою в різних ситуаціях, уміння виражати свої відчуття і бажання, не ображаючи оточуючих і не вступаючи з ними в конфлікти. Вони відстоюють свої права, відновлюючи їх у разі потреби не вибухами неконтрольованої агресії, не скаргами і проханнями, а, як правило, рішучими і в той же час коректними, прийнятними в суспільстві способами.

Висновки. Отже, нами були проаналізовані показники, що засвідчують особливості Я-концепції студентів. Аналіз результатів дослідження показав, що у експериментальній вибірці переважаючим є компонент самозадоволеності та становить 60 % загальної вибірки. Такі студенти впевнені в собі, у власній винятковості та не приховують цього від інших. Самокритичність переважає у 25 % опитуваних, які характеризуються здатністю самостійно вирішувати труднощі та шукати власні помилки. У них адекватне сприймання себе та середні показники самооцінки. Однак є частина студентів, які не вміють контролювати, спрямовувати та відповідати за свої дії та вчинки, не усвідомлюють своєї винятковості та індивідуальності. Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо в обґрунтуванні психологічних умов позитивного самоставлення щодо образу Я та апробації тренінгової програми гармонізації Я-концепції студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук І. П. Дослідження особливостей Я-концепції майбутніх практичних психологів. *Практична психологія та соціальна робота*. 2001. №8 (35). С. 11-14.

2. Боришевський М. Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності: монографія. Київ, 2010. 416 с.
3. Гуменюк О. Є. Психологія Я-концепції: Навч. посіб. Тернопіль, 2004. 310 с.
4. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапію. Становление личности: Пер. с англ. М.: Прогресс. 1994. 480 с.

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Гегельська Карина Віталіївна

студентка

Національний університет
«Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

Цільмак Олена Миколаївна
завідуюча кафедри психології,
професор,
доктор юридичних наук,
кандидат психологічних наук
м. Одеса, Україна

Актуальність дослідження зумовлена як теоретичними міркуваннями, так і практичними завданнями, пов'язаними з визначенням особистісних властивостей, на підставі яких можна прогнозувати самореалізацію суб'єкта життєдіяльності. Потенційним чинником-предиктором самореалізації особистості є феномен емоційного інтелекту. Зростання досліджень емоційного інтелекту в зарубіжному та вітчизняному науковому просторах доводить важливість цього психологічного феномену в усіх сферах сучасного життя людини, але досі недостатньо розкритими залишаються питання щодо рівня сформованості та особливостей впливу емоційного інтелекту на самореалізацію особистості. Важливим здобутком у вивченні емоційного інтелекту на відміну від когнітивного (IQ) є його тлумачення як властивості, доступної цілеспрямованому формуванню впродовж життя. Метою роботи є теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження емоційного інтелекту як чинника самореалізації особистості. Методологічну базу нашого дослідження становлять уявлення про єдність пізнавальної та афективної сфер особистості (А. В. Брушлинський, Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн); положення щодо умов ефективного життєздійснення особистості (І. Ф. Аршава, Д. В. Капрара, Е. Л. Носенко, Т. М. Титаренко); дослідження особливостей

професійної самореалізації (С. С. Кудінов, С. Д. Максименко, В. І. Осьодло, О. Л. Пінська), теорії та концепції емоційного інтелекту (Р. Бар-Он, Д. Гоулман, Д. В. Люсін, Дж. Майер, Е. Л. Носенко, П. Саловей). У процесі дослідження ми використовували такі методики: «Багатовимірний опитувальник самореалізації особистості» (С. І. Кудінов, С. С. Кудінов), методика «ЕМІн» (Д. В. Люсін), тест «Емоційний інтелект» (Н. Холл).

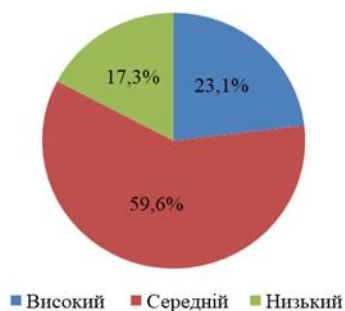

Рис.1. Рівень емоційного інтелекту

Діагностика емоційного інтелекту за методикою Н. Холла дозволила встановити, з групи досліджуваних високий рівень емоційного інтелекту притаманний 12 особам (23,1% від загальної кількості респондентів), у 31 опитуваного (59,6%) виявлено середній рівень ЕІ та у 9 осіб (17,3%) виявлено низький рівень ЕІ.

Діагностика емоційного інтелекту за методикою «ЕМІн» (Д. В. Люсін) показала рівень розвинення міжособистісного та внутрішньособистісного ЕІ, здатності розпізнавати емоції інших людей та самокерування власними емоціями.

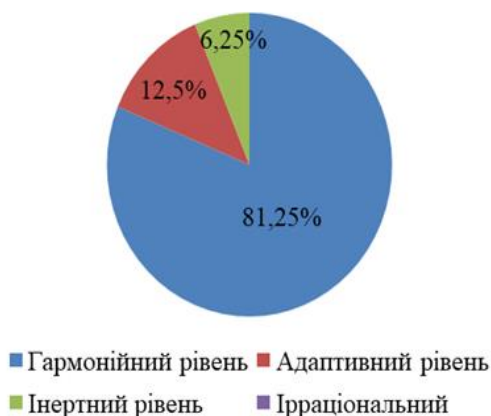

Рис.2. Рівень самореалізації

Проаналізувавши дані, які були отримані за допомогою Багатовимірного опитувальника самореалізації (І. С. Кудінов) можна сказати, що у 81,25% опитаних респондентів гармонійний рівень самореалізації, 12,5% мають адаптивний рівень, інертний у 6,25% респондентів, осіб з ірраціональним рівнем самореалізації в ході даного дослідження не виявлено.

Отже, з'ясовано, що студентам з високим рівнем емоційного інтелекту (ЕІ+) притаманна гармонійна самореалізація, що характеризує наявність чіткого уявлення щодо власних прагнень та шляхів їх реалізації. Вони сповнені

оптимізму і здорового раціоналізму, спроможні грамотно розподіляти власні ресурси, адекватно оцінюють власні переваги і недоліки, прагнуть особистісного зростання, професійної досконалості та соціального визнання. Своїм досвідом, знаннями, вмінням та здібностями діляться в колективі, що вказує на їх бажання реалізувати себе на благо спільної справи і інших людей. Демонструють домінування позитивного психоемоційного настрою, позитивних емоцій, оптимізм, у разі невдач не впадають у відчай, не засмучуються, мають впевненість у майбутнє. Для втілення ідей і реалізації власного потенціалу можуть використовувати велику сукупність засобів, в тому числі неординарних, нестандартних. Їм властиві активність, енергійність, наполегливість, цілеспрямованість, ініціативність, високий життєвий тонус. Проведений кореляційний аналіз дозволив виявити значимі додатні та від'ємні зв'язки між показниками емоційного інтелекту та самореалізації особистості. Виходячи з характеру кореляційних зв'язків можна вважати, що таке функціонування відбувається в єдиному феноменологічному просторі, де ці властивості взаємно підсилюють одна одну. Емпірично доведено, що для студентів з високим рівнем ЕІ характерна гармонійна самореалізація, для студентів з низьким рівнем ЕІ притаманний інертний рівень самореалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева И. Н. Азбука эмоционального интеллекта / Ирина Николаевна Андреева. – СПб.: БХВ, 2012. – 288 с.
2. Артемова О. І. Професійна самореалізація особистості в сучасних умовах. Український науковий журнал «Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації». 2014, No 1-2.
URL:<http://social-science.com.ua/article/186>
3. Аршава І. Ф. Носенко Е. Л. Аспекти імпліцитної діагностики емоційної стійкості людини : моногр. Д.: Вид-во ДНУ, 2008. 468 с.
4. Бантишева О. О. Особливості та чинники емоційного інтелекту осіб юнацького віку. Проблеми сучасної психології: зб. наук. пр.

Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка, інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. 2015. №30. С. 61–78.

5. Белікова Ю. В. Концептуальні основи управління емоціями. Український соціум. 2015. № 1(52). С. 23–33.

6. Богатырева О. О., Марцинковская Т. Д. Профессиональная самореализация в пространстве личностного развития. Психологические исследования: электрон. науч. журн. 2009. N 1(3).

7. Бредбери Т. Гривз Дж. Эмоциональный интеллект 2.0. перевод с англ. Павла Миронова. 2-е изд. М.: Манн, Иванов и Фербер, 2011. 208 с.

8. Гоулман Д. Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта; [пер. с англ.]. М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. 301 с.

9. Кириленко Т. С. Емоційні переживання в процесі самореалізації особистості. *Наука і освіта*: наук.-практ. журн. Півд. наук. Центру АПН України. 2010. № 9. С. 71–74.

10. Коростылева Л. А. Психология самореализации личности: затруднения в профессиональной сфере. СПб.: Речь, 2005. 222 с.

11. Кудинов С. И. Полисистемный подход исследования самореализации личности *Сибирский педагогический журнал*. – 2007. №11.

12. Люсин Д. В. Новая методика для измерения эмоционального интеллекта: опросник ЭМИн. Психологическая диагностика. 2006. № 4. С. 3–22.

13. Манойлова М. А. Развитие эмоционального интеллекта будущих педагогов. Псков: ПГПИ, 2004. 60 с.

14. Носенко Е. Л., Коврига Н. В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції: монографія. К.: Вища школа, 2003. 126 с.

15. Четверик-Бурчак А. Г. Емоційний інтелект як чинник успішності вирішення головних життєвих завдань Психолінгвістика. – 2013. – Вип. 14. С.163–184.

ОСОБЛИВОСТІ НЕГАТИВНИХ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ ТА СТРАТЕГІЙ ПОДОЛАННЯ СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЙ У ДОРΟΣЛИХ З ПСИХОТРАВМАТИЧНИМ ДОСВІДОМ

Карайкоза Наталія Миколаївна,
студентка

Коняєва Лілія Дмитрівна,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
Міжрегіональна Академія управління персоналом,
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Щодня майже кожна людина будь-якої частини світу відчуває стрес різної інтенсивності, адже сучасна реальність є невичерпним джерелом травмуючих ситуацій. Причинами стресу може бути будь-що: від банальної сварки чи непорозуміння до аварій та стихійних лих, які потужно і негативно впливають на індивіда та можуть призводити до виникнення негативних психічних станів.

Повномаштабне російське вторгнення 2022 року вплинуло на життя всіх українців, і з кожним днем негативні наслідки для їх психічного здоров'я лише зростатимуть. За попередніми прогнозами Міністерства охорони здоров'я України психологічної підтримки потребуватиме близько 15 млн. українців, з них близько 3-4 млн. необхідне буде медикаментозне лікування.

Доросле населення віком 25–54 роки експертами ООН віднесено до групи основного працездатного віку і є основою економіки кожної країни. Отже, доречно приділяти особливу увагу психологічній допомозі саме цій віковій категорії з метою недопущення виникнення і закріплення негативних психічних станів, попередження соціальної дезадаптації і випадіння зі звичайних соціальних стосунків.

Проблему негативних психічних станів досліджували у своїх роботах низка вчених. Так, особливості перебігу окремих негативних психічних станів розглянуті в працях В. М. Астапова, В. А. Гузенко, Ю. Л. Ханіна. Особливості

негативних психічних станів у дорослих, що мають психотравматичний досвід, вивчали М. Хоровіц, І. Г. Малкіна-Пих, К. С. Калмикова, М. А. Падун, М. М. Решетніков, Т. М. Титаренко тощо.

Але, враховуючи шалений темп життя, глобальну цифровізацію, світове поширення небезпечних інфекцій (COVID, мавп'яча віспа), військові дії в Україні існує потреба у емпіричному дослідженні особливостей негативних психічних станів та стратегій подолання стресових ситуацій у дорослих, що мають психотравматичний досвід.

Мета роботи. / Aim. Дослідити особливості негативних психічних станів у дорослих з психотравматичним досвідом та характер їх взаємозв'язку зі стратегіями подолання стресових ситуацій.

Матеріали та методи./Materials and methods. У емпіричному дослідженні, що було проведено у вересні – жовтні 2022 року, приймало участь 40 дорослих, що мають психотравматичний досвід, у віці від 37 до 58 років, з них 25 жінок та 15 чоловіків. Під психотравматичним досвідом ми розуміємо повномасштабне російське вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року. Респонденти є представниками різних професій, серед яких економісти, бухгалтери, хіміки, працівники медицини, вчителі тощо. На початок війни серед сорока опитаних 1 особа знаходилась за кордоном, 39 перебували в Україні, 22 особи переміщались територією України за весь час війни, 18 дорослих переміщень в межах країни не мали, 5 осіб виїжджало за кордон України, серед яких одна особа повернулась.

До опитування не долучались особи, що приймають участь у бойових діях, військові територіальної оборони та ЗСУ.

Під час емпіричного дослідження ми проводили психологічне тестування, з використанням 4-ох *психологічних методик*: діагностики самооцінки психічних станів за Г. Айзенком, діагностики самооцінки тривожності Ч. Д. Спілберга та Ю. Л. Ханіна, шкали психологічного стресу PSM-25 та шкали стратегій подолання стресових ситуацій SACS С. Хобфола, адаптована Н. Є. Водоп'яноюю та О. С. Старченковою.

Результати та обговорення./Results and discussion. За результатами методики Г. Айзенка (табл.1) у переважній частині досліджуваних дорослих з психотравматичним досвідом виявлено низький рівень тривожності (у 65,5% осіб), фрустрації (у 75% осіб), агресивності (у 57,5% осіб) та ригідності (у 47,5% осіб), що свідчить про їх емоційно врівноваженість, невимушеність, психологічну стійкість до невдач та стресових ситуацій, здатність долати труднощі, стриманість, високий самоконтроль за проявом своїх агресивних дій, гнучкість у зміні наміченої програми діяльності та характеру поведінки за раптово мінливих обставин.

Таблиця 1

**Особливості негативних психічних станів у дорослих
з психотравматичним досвідом**

Психічний стан	Рівні прояву		
	Високий	Середній	Низький
	Кількість осіб у відсотках		
Тривожність	10%	27,5%	62,5%
Фрустрація	10%	15%	75%
Агресивність	5%	37,5%	57,5%
Ригідність	7,5%	45%	47,5%

Проте, значна частина досліджуваних дорослих (див. табл.1) мала середній рівень прояву цих негативних психічних станів, що свідчить про наявність у них помірного рівня тривожності та занепокоєння, напруженості, негативних переживань в складних обставинах, помірну чутливість до негативних подій та невдач, утруднення при зміні способів досягнення наміченої мети в умовах, що потребують використання нових способів дій. При цьому від 5 до 10% осіб мали високий рівень зазначених вище негативних психічних станів, що проявляються в їх емоційній нестабільності, підвищеному занепокоєнні, напруженості, остраху невдач, схильності уникати труднощів, відмовлятися від досягнення поставлених цілей, невитриманості, запальності, нездатності змінити способів досягнення наміченої мети в умовах, що об'єктивно потребують використання нових способів її досягнення.

За результатами методики Ч. Д. Спілберга та Ю. Л. Ханіна встановлено, що 65% дорослих мали середній рівень особистісної та реактивної тривожності, проте майже у третини респондентів (у 30%) ці показники були на високому рівні (табл.2), що свідчить про виражену у них психоемоційну напругу та схильність їх до підвищеного занепокоєння і стурбованості.

Таблиця 2

Особливості прояву реактивної, особистісної тривожності та психологічного стресу у дорослих з психотравматичним досвідом

Показники	Рівні прояву		
	Високий	Середній	Низький
	Кількість осіб у відсотках		
Реактивна тривожність	30%	65%	5%
Особистісна тривожність	30%	65%	5%
Психологічний стрес	7,5%	10%	82,5%

За результатами шкали психологічного стресу PSM-25 виявлено, що досліджувані дорослі в переважній більшості мають низький рівень стресу. Проте, помітна їх частина мала середній (10%) і високий рівень (7,5%) стресу (табл.2), що свідчить про їх підвищену нервово-психічну напруженість, негативні емоційні переживання та дезадаптацію.

Аналіз результатів шкали SACS показав, що домінуючими стратегіями подолання стресових ситуацій (високий рівень їх прояву) у досліджуваних дорослих з психотравматичним досвідом були пошук соціальної підтримки (50 % осіб), імпульсивні дії (45 % осіб) та уникнення (37,5 % осіб), що свідчить про домінування у них просоціальної та пасивних стратегій подолання стресових ситуацій.

Таким дорослим, щоб ефективно впоратися зі стресовою ситуацією, потрібна підтримка з боку оточуючих, а за її відсутності, вони вдаються до уникаючої поведінки, усуваються від рішення проблеми, що може бути захисною реакцією, яка направлена на зменшення напруги. При відсутності допомоги ззовні та зростанні напруги, дорослі втрачають контроль і вдаються до імпульсивних дій.

Таблиця 3

Особливості прояву різних стратегій подолання стресових ситуацій у дорослих з психотравматичним досвідом

Стратегія подолання	Ступінь вираженості		
	Високий	Середній	Низький
	Кількість осіб відсотках		
Асертивні дії	27,5%	65%	7,5%
Вступ у соціальний контакт	27,5%	42,5%	30%
Пошук соціальної підтримки	50%	32,5%	17,5%
Обережні дії	22,5%	62,5%	15%
Імпульсивні дії	45%	40%	15%
Уникнення	37,5%	45%	17,5%
Маніпулятивні дії	7,5%	57,5%	35%
Асоціальні дії	5%	35%	60%
Агресивні дії	27,5%	35%	37,5%

Серед досліджуваних дорослих з психотравматичним досвідом були також ті, що з високою ймовірністю у стресових ситуаціях вдаються до агресивних (27,5% осіб) та асоціальних дій (5% осіб), що потребує особливої уваги, оскільки використання цих стратегій може призвести до асоціальної поведінки і нести небезпеку для оточуючих.

Також за шкалою SACS визначено, що 87,5% респондентів мають високий, а 12,5% – середній рівень конструктивної поведінки в стресових ситуаціях, що є запорукою їх легкого подолання і є ознакою високої стресостійкості.

Кореляційний аналіз, що проводився із застосуванням комп'ютерної програми IBM SPSS Statistics Version: 29.0.0.0 (241), показав, що всі негативні психічні стани прямо пов'язані між собою, а саме – стан тривожності пов'язаний із фрустрацією, ригідністю, реактивною та особистісною тривожністю, стресом, а ригідність із агресивністю (див. табл.4), що свідчить про те, що дорослі з психотравматичним досвідом з підвищеною тривожністю схильні до фрустрації, стресу і ригідності, а остання у свою чергу сприяє підвищенню агресивності.

Таблиця 4

**Кореляційні взаємозв'язки між показниками психічних станів
та стратегіями подолання стресових ситуацій у дорослих
з психотравматичним досвідом**

Показники	Фрустрація	Агресивність	Ригідність	Реактивна тривожність	Особистісна тривожність	Стрес	Вступу соц. контакт	Імпульсивні дії	Уникнення	Маніпулятивні дії	Асоціальні дії	Агресивні дії	Індекс конструктивності
Стан тривожності	767*	194	603**	695**	703**	625**	,330*	174	176	,019	,06	353*	,28
Агресивність	083		331*	,039	,029	,044	206	331*	211	464**	491**	692**	,432**
Ригідність	449*	331*		244	368*	484**	,276	344*	305	278	166	432**	,431**
Реактивна тривожність	626*	,039	244		699**	636**	,253	049	103	,185	,141	144	,19
Особистісна тривожність	718*	,029	368*	699**		675**	,136	076	217	,04	,082	143	,18
Стрес	654*	,044	484**	636**	675**		,213	27	314*	07	029	111	,26
Асертивні дії	0,16	138	161	0,12	019	,015	,165	,073	,079	16	,196	176	19
Пошук соц. підтримки	055	289	,169	,085	,13	,189	571**	,29	038	056	109	21	24
Обережні дії	029	063	224	,152	,169	056	215	177	379*	420**	416**	192	,358*
Уникнення	461*	211	305	103	217	314*	114	316*		530**	444**	388*	,675**
Маніпулятивні дії	036	464**	278	,185	,04	07	352*	330*	530**		626**	561**	,607**
Асоціальні дії	053	491**	166	,141	,082	029	23	204	444**	626**		340*	,670**
Агресивні дії	208	692**	432**	144	,143	111	101	338*	388*	561**	340*		,629**

Примітка: ** – значущий кореляційний зв'язок на рівні $p=0,01$

* – значущий кореляційний зв'язок на рівні $p=0,05$

Дорослі, які мають схильність до тривожності серед стратегій подолання віддають перевагу агресивним діям, і не схильні до вступу в соціальний контакт, оскільки тривога найчастіше викликає ворожість, а особа, що відчуває тривогу, передбачає певну загрозу від іншої людини, тому відсутнє намагання вступати в соціальний контакт. Дорослі, які мають схильність до агресивності

обирають агресивні, імпульсивні, маніпулятивні та асоціальні дії. А ригідні дорослі схильні до імпульсивних та агресивних дій. Дорослі з вищою фрустрацією та стресом віддають перевагу стратегії уникнення.

Висновки./Conclusions. Виявлено, що переважна частина дорослих достатньо успішно адаптувались до психотравмуючих ситуацій, про що свідчить низький рівень прояву у них тривожності, фрустрації, агресії, ригідності та стресу. Проте, значна частина дорослих з психотравматичним досвідом мала середній та високий рівень прояву цих негативних психічних станів, що свідчить про їх недостатню емоційну врівноваженість, емоційну нестабільність, нестійкість до стресових ситуацій, а отже зниження адаптивних можливостей. Це також засвідчує високий рівень особистісної та реактивної тривожності, що був виявлений майже у третини досліджуваних, тобто у них спостерігається підвищене занепокоєння, напруженість, стурбованість, що з високою ймовірністю при тривалому прояві може призвести до погіршення їх психологічного здоров'я. Встановлено, що більшість дорослих з психотравматичним досвідом схильні до пасивних та просоціальних стратегій подолання стресових ситуацій – уникнення, пошуку соціальної підтримки та імпульсивних дій. З'ясовано, що всі негативні психічні стани у дорослих з психотравматичним досвідом прямо взаємопов'язані між собою, причому особи схильні до тривожності обирають для подолання стресових ситуацій агресивні дії та не схильні вступати у соціальний контакт. Дорослі, з вищою агресивністю схильні обирати асоціальні стратегії подолання (агресивні та асоціальні дії) або імпульсивні та маніпулятивні дії, що свідчить про неконструктивність їхньої поведінки в психотравмуючих обставинах. А ригідні дорослі внаслідок своєї недостатньої гнучкості у поведінці схильні до імпульсивних та агресивних дій. Дорослі з вищою фрустрацією та стресом віддають перевагу стратегії уникнення, оскільки стан підвищеної напруженості та розчарування у зв'язку з недосягненням поставлених цілей викликають пригніченість, відсутність бажання діяти, що веде до уникаючої поведінки.

ОСОБЛИВОСТІ ДИНАМІКИ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Логвіновська Людмила Мирославівна

кандидат психологічних наук, доцент
доцент кафедри загальної та медичної психології
Національний медичний університет
ім. О. Богомольця
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Сучасна студентська молодь – це люди, виховані на креативних підходах та перспективних ідеях, вони є принциповими та вмотивованими, сповненими бажання боротись за власні цінності. Саме тому, перші, хто виходять на протести – це молоді, незалежні люди. Молодь розуміє, що хоче жити якнайкраще, і тому не боїться поставати проти викликів, ризиків і загроз задля власного щасливого майбутнього.

Цінності виражають значущість об'єктів чи явищ, смислове ставлення людини до соціальної дійсності, до матеріальних і нематеріальних речей, до себе. Вони виступають фундаментом і мотиваційною основою поведінки, визначають спрямованість особистості, надають сенс і напрям особистим вчинкам, обґрунтовують вибір людини.

З огляду на означене, дослідження динаміки цінностей сучасної молоді шляхом порівняння з цінностями попередніх поколінь дає можливість визначити їх подібність чи відмінність, що в цілому вказує на сучасні смислові пріоритети нового покоління, дозволяє прогнозувати ціннісний вибір нації та напрямок розвитку суспільства. Дослідження ціннісних орієнтацій молоді також дозволяє виявляти можливі небезпеки та руйнівні ризики для майбутнього розвитку суспільства.

Ціль роботи./Aim. Ціллю нашої роботи є дослідження ієрархію цінностей студентів в умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну; виявлення їх подібності чи відмінності з ціннісними орієнтаціями молоді України у

попередні періоди; з'ясувати чинники, які впливають на динаміку ціннісних орієнтацій нового покоління.

Матеріали та методи./Materials and methods. Теоретичний аналіз наукових досліджень засвідчив, що система цінностей є динамічним багатофункціональним психологічним явищем. Вони є характеристикою психологічно зрілої особистості і проявляються у ставленні до соціальної дійсності, через оцінювання життєвих обставин, саморефлексії, через уміння приймати рішення та знаходити вихід у критичних ситуаціях.

За роки незалежності України ціннісні орієнтації молоді зазнали помітних змін. Сучасна студентська свідомість збагатилася новими цінностями, такими як: державна незалежність України, демократичний розвиток країни, свобода вибору, свобода слова, демократичний контроль рішень влади, національно-культурне відродження, соціальна рівність, участь у релігійному житті, участь у політичному житті. Традиційні цінності наповнилися новим змістом, наприклад відповідальність, толерантність, справедливість. честь.

Для дослідження особливостей динаміки цінностей української молоді ми використали:

1. Результати двох національних репрезентативних опитувань населення України, проведених Центром “Соціальний моніторинг” та Українським інститутом соціальних досліджень: “Ціннісні орієнтації населення – 1996” (1996 рік, загальна вибірка - 2811 респондентів від 18 років; 2012 рік - опитано 1076 студентів різних навчальних закладів України);

2. Результати, отримані у рамках досліджень, здійснених кафедрою соціології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна протягом 2000-2017 рр. (загальна вибірка становила 3057 студентів ВНЗ України);

3. Результати соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України.

Аналіз результатів соціологічних досліджень, проведених у 1996-2002 р.р. засвідчив таку ієрархію основних цінностей життя молоді: сім'я,

коло друзів та робота. Виявлено, що молоде покоління у цей період почало виявляти більше інтересу до політики та створення власного бізнесу, важливості матеріальних факторів життя. Це засвідчує, що в період переходу України до іншої моделі суспільства, наростаючі у цей період громадські протиріччя позначилися на мотиваційно-ціннісній орієнтації молоді.

Протягом 2009–2014 рр. домінантними серед молоді були наступні чотири цінності: міцне здоров'я, міцна сім'я, благополуччя дітей і матеріальний добробут. Середні індекси значущості отримали: цікава робота, державна незалежність України, створення в суспільстві рівних можливостей для всіх, сприятливий морально-психологічний стан у суспільстві, підвищення освітнього рівня, суспільне визнання, демократичний розвиток країни, можливість висловлювати думки з політичних та інших питань. Малозначущими цінностями в молодіжному середовищі у 2009 році виявилися: участь у релігійному житті та участь у політичному житті. Хоча, під час Революції Гідності у 2014 р. участь у політичному житті набула в середовищі української молоді статусу цінності середньої важливості.

Починаючи з 2016 року в ієрархії ціннісних орієнтацій студентів почалися певні зміни. Перші місця ієрархії відводилися матеріальним цінностям, зокрема, першу рангову позицію займала цінність «матеріальний добробут», суттєво підвищили свої рангові позиції такі цінності, як «побутовий комфорт» та «особистий спокій, відсутність неприємностей». Ми пам'ятаємо, що у 2014 року відбулася російська збройна агресія на Україну та значна девальвація гривні. Тому, пріоритет такої цінності, як матеріальне благополуччя, не має нас дивувати. Особливістю цього часу також була орієнтація молоді на розваги, отримання фізичної насолоди і особисте благополуччя, а альтруїстичні і моральні цінності залишалися малозначущими. Також важливим було й те, що морально-патріотичні та суспільно-політичні цінності, на жаль, займали останні позиції рейтингу.

Результати та обговорення./Results and discussion. Для дослідження ієрархії цінностей студентів в умовах повномасштабного вторгнення росії в

Україну, для виявлення їх подібності чи відмінності з ціннісними орієнтаціями молоді України у попередні періоди та з'ясування чинників, які впливають на динаміку ціннісних орієнтацій сучасного покоління ми провели анкетування студентів 1-3 курсів Національного медичного університету імені О. Богомольця (жовтень 2022 року). У дослідженні взяло участь 119 студентів Університету. Для дослідження ціннісних орієнтацій студентської молоді ми використовували метод ранжування цінностей, визначених М. Рокичем за критерієм вибору їх значущості.

У ході дослідження були отримані наступні результати: перше місце, а отже найважливішою цінністю студенти вважають - «здоров'я» (16.9% опитаних); друге місце за значущістю зайняла «сім'я, дружба, любов» (15.6% респондентів). Наступні рейтингові позиції зайняли громадянські та морально-патріотичні цінності: «свобода, справедливість і честь» (14.7%), «безпека і мир» (11% учасників). Середні позиції займають: прагнення до самореалізації (11%) та пізнавальні цінності – «знання і освіта» (9%). У нинішній час повномасштабного вторгнення росії в Україну найменш значущими цінностями для студентів стають: матеріальні та егоїстичні цінності, зокрема: власне благополуччя (8,4%), яскраві враження, фізична насолода (6.7%), багатство, матеріальний добробут та заможність (4.2%). Останню позицію рейтингу зайняла християнська віра, культура, естетичне задоволення (2.5%).

Результати емпіричного дослідження засвідчили, що у цих критичних умовах воєнного часу пріоритетними цінностями для студентів залишаються «здоров'я» та «сім'я». На нашу думку, лідерство цих цінностей можна пояснити тим, що саме вони виступають у людській свідомості фундаментом благополуччя.

Особливої важливості набувають громадянські та морально-патріотичні цінності, які увійшли до четвірки лідерів цінностей: «свобода, справедливість і честь», «безпека і мир». Це закономірно, адже в умовах воєнного стану безпека та мир хвилює усе населення України.

Половина респондентів підкреслили значимість знань і освіти, що дає їй можливість тримати наближену до лідерських, стабільну позицію поміж цінностей. Як у довоєнний час, так і в умовах війни саме ці цінності залишаються фундаментом для саморозвитку і для забезпечення власного благополуччя.

Традиційна цінність останніх років «матеріальний добробут» значно впала в рейтингу та займає передостаннє місце, оскільки в умовах військово-економічної кризи це не є основною потребою та реалізувати її досить складно.

Висновки./Conclusions. Таким чином, ми бачимо, що система цінностей студентів є динамічною, їх структура активно змінюється під впливом політичних та економічних чинників, а також соціокультурного середовища. Виявлені нами особливості динаміки цінностей української студентської молоді пов'язані з їх реакцією на повномасштабне вторгнення росії в Україну та триваючим воєнним станом. Однак, зафіксована нами тенденція до зміни значущості цінностей студентів потребує більш глибокого вивчення та детального аналізу в межах репрезентативних емпіричних досліджень.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ЖІНКАМ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД НАСИЛЬСТВА В РОДИНІ

Любімова Тетяна Володимирівна

кандидат психологічних наук, докторант
МАУП, м. Київ, Україна

Анотація У статті проаналізовано особливості зарубіжного досвіду надання психологічної допомоги жінками, які постраждали від насильства. З'ясовано, що найкращі практики зарубіжного досвіду мають надзвичайну дієвість серед жінок, які постраждали від таких подій та потребують подальшої імплементації на території України.

Підкреслено, що зазначена тема набуває актуальності у розрізі продовження військової агресії на території України. Акцентовано увагу, що найчастіше насилля у різних формах його проявлення зазнають жінки, які опинились в складних життєвих обставинах через військові конфлікти.

Ключові слова: насилля над жінками, зарубіжний досвід, постраждалі від насилля в родині, психологічна допомога.

Внаслідок військових подій, які відбуваються в Україні впродовж останніх 9 років гостро постала потреба у соціально-психологічній підтримці і супроводі жінок, які постраждали від насилля чи тортур.

Надзвичайно також актуалізується потреба у психологічній допомозі таким жінкам. Все це свідчить про актуальність зазначеної проблеми та затребуваність її вирішення у сьогоденні. Тож імплементація світового досвіду щодо вирішення цих проблем у Європі є важливим кроком уперед у визнанні України правовою і демократичною країною на міжнародній арені.

В цьому контексті цілком слушним є те, що сучасне становище жінки, яка постраждала від насильства формує особливий запит до психологічної науки і практики. Вважаємо, що висвітлення позитивного досвіду різних країн світу

щодо надання психологічної допомоги жінкам, які постраждали від насильства і тортур. Тож контент-аналіз зарубіжного досвіду запобігання насильству встановив, що найбільш прийнятним для України є позитивний досвід європейських держав. Розкриємо це більш детальніше.

У 1996 році в Австрії прийнято Акт «Про захист від насильства в сім'ї», який надає право потерпілому на захист від кривдника у його/її життєвому середовищі і в соціальному оточенні, надаючи поліції повноваження виселяти правопорушників і накладати заборонні ордери.

Відмова звільнити приміщення може тягти за собою кримінальну відповідальність. В цій державі засновані «центри втручання», які забезпечують безкоштовними консультаціями, надають допомогу та підтримку потерпілим від домашнього насильства.

Щодо практики Великої Британії з громадою у подоланні проблеми домашнього насильства, що регламентована так званим британським законом «Клер». Відповідно до нього кожна людина може звернутися в поліцію щоб перевірити чи має новий або існуючий партнер «насильницьке минуле». В свою чергу поліція зобов'язана провести за таким запитом спеціальну перевірку та поінформувати заявника.

Констатовано, що в Болгарії захист від домашнього насильства забезпечується, зокрема, одним з таких способів: на кривдника покладається зобов'язання утриматися від вчинення насильства в сім'ї; суд забороняє кривдникові знаходитись у спільному помешканні/будинку на певний період часу; кривдникові забороняється знаходитись поблизу помешкання, місця роботи та місць, де жертва зазвичай спілкується та відпочиває, на певний термін і на умовах, які визначаються судом; тимчасова зміна місця проживання дитини з родичем, який є жертвою насильства в сім'ї; на кривдника покладається зобов'язання пройти спеціальні програми; жертві пропонується пройти реабілітаційні програми [2-3].

Наголошується, що на виконання положень Закону «Про протидію злочинам в сім'ї» у Польщі створено «блакитну лінію», використовуючи яку

можна швидко повідомити поліцію про вчинення домашнього насильства. Після отримання такої інформації поліція разом з прокуратурою невідкладно вживають заходів щодо усунення загрози, а саме: усувають винуватця насильства в сім'ї зі спільного помешкання; якщо дитина зазнає жорстокого поводження, то вона може бути негайно вилучена з сім'ї навіть за відсутності судового рішення.

Одним із заходів впливу на правопорушників у Польщі є доведення ухвали про покарання особи за домашнє насильство до відома громади в загальному порядку [8].

Стверджується, що актуальним для України є і позитивний досвід запобігання насильству в деяких країнах Азії. Так, наприклад, в Непалі діє проект «Child friendly spaces» (безпечні місця, які призначені допомогти дітям, які перебували у надзвичайних ситуаціях, у тому числі і жертвам домашнього насилля). Дані центри допомагають повернути психологічну стабільність та соціальне устаткування.

В аспекті функціонування урядових та громадських комісій з розслідування випадків домашнього насильства позитивним є досвід США. Як акцентує увагу дослідниці О. Дмитрашук, в Україні також створено мережу спеціальних притулків, де змушені жити жінки з дітьми, які залишили свої домівки через жорстоке поводження з жінками [8].

Нам імponує думка Ю. Лисюк, яка стверджує, що дослідження позитивного досвіду протидії насильству в сім'ї в державах англо-американського типу правових систем, зокрема США, Канаді є наразі актуальними [6].

Саме ці країни, на думку дослідниці, вже давно і наполегливо працюють у напрямку протидії насильству в сім'ї, приділяючи увагу питанням прав жінок і дітей, а тому накопичили значний досвід у цій сфері. Крім того, особлива правова система цих країн, заснована на увазі до деталей кожної справи, зумовлює актуальну практику правозастосування в досліджуваному нами питанні [6].

Без сумніву, досить дієвими є такі програми, на думку М. Євсюкової, як програма групових сімейних конференцій, суть якої зводиться до того, що для розв'язання проблеми насильства у шлюбі або проти дитини в сім'ї залучається вся родина (старше покоління, молодші та ін.); програми відновного правосуддя щодо протидії насильству в сім'ях корінного населення [7], а також підтримки цілісної моделі надання всього спектру послуг постраждалим жінкам – представницям корінного населення, розвиток мережі перекладачів.

Таким чином, проаналізовані зарубіжний досвід протидії насильству в родині можуть слугувати серйозною правовою та методологічною основою для розвитку високоефективної та дієвої психологічної допомоги для жінок, які постраждали від насильства. Тож, вважаємо, що накопичений досвід цих країн у сфері протидії насильству в сім'ї є позитивним і корисним для України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Легенька М. М. Зарубіжний досвід протидії насильству в сім'ї та можливості використання в Україні. ПРАВО І БЕЗПЕКА. 2017. № 4 (67). С. 111–116.
2. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству : монографія / А. О. Галай, В. О. Галай, Л. О. Головка та ін.; за заг. ред. А. О. Галай. Київ : КНТ, 2014. 160 с.
3. Фуркало В. І. Філософський аналіз проблеми насильства і ненасильства в суспільному розвитку : автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. Львів, 1998. 17 с.
4. Стамбульська конвенція: URL: <https://rm.coe.int/1680093d9e>
5. Гумін О. М. Кримінально-насильницька поведінка проти особи : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2009. 360 с.
6. Лисюк Ю. В. Протидія насильству в сім'ї: монографія. Одеса: Одеський юридичний ін-т ХНУВС, 2007. 162 с.
7. Євсюкова М. В. Надання допомоги та захисту жертвам насильства в сім'ї: аналіз стандартів Ради Європи. Європейське право. 2013. № 1–2.

С. 119-128.

8. Dmytrashchuk O. National police units as subjects in the field of prevention of domestic violence (on the example of the activities of district police officers). KELM. 2020. No 6. С. 214-218 (Республіка Польща).

9. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій методичний посібник / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко... Царенко Л. Г.; за ред. З. Г. Кісарчук. – К. : ТОВ “Видавництво “Логос”. – 207 с.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК САМООЦІНКИ, ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ТА Я-ОБРАЗУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Мельникова Ольга Віталіївна

студентка

Національний університет

«Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

Цільмак Олена Миколаївна

завідуюча кафедри психології,

професор, доктор

юридичних наук, кандидат

психологічних наук

м. Одеса, Україна

Однією з найважливіших проблем в теорії та практиці вдосконалення сучасного суспільства являється проблема цілеспрямо-ваного формування особистості. На разі є запит формування людини не просто як носія певних знань, а в першу чергу, як активного громадянина своєї країни, творця свого майбутнього та своєї спільноти, з характерними саме цій спільноті моральними цінностями, інтересами та високою культурою праці й поведінки. Вирішення цієї проблеми вимагає розгортання психологічних досліджень з головних проблем розвитку людини, як особистості, та проблем становлення її самосвідомості. Становлення самосвідомості особистості має значне місце в теорії психологічної науки, її структурні компоненти були предметом зарубіжних та українських досліджень.

Самооцінка, ціннісні орієнтації та Я-образ являються структурними компонентами становлення самосвідомості. Саме тому проблема дослідження взаємозв'язку цих компонентів є актуальною, адже відповідає важливим потребам сучасності.

Аналіз наукових першоджерел показав значну увагу вчених до вивчення самооцінки, ціннісних орієнтацій та Я-образу молодших школярів, а також до їх взаємозв'язку. (Бех І. Д. (вивчення проблем освіти стосовно підвищення

ефективності духовно–морального виховання і розвитку підростаючої особистості), Гаврилюк В. В. (дослідження поняття «ціннісні орієнтації», роль та значення цінностей в процесі становлення самосвідомості), Гуменюк О. Г. (дослідження психології Я-концепції, особливостей вікового розвитку), Джеджера К. В. (дослідження психології виховання, педагогічної психології), Калаш О. В. (досліджував процес становлення самосвідомості та її структурних компонентів), Коробко С. Л., Коробко О. І. (дослідження розвитку учнів молодших класів, корекційно-розвивальна та діагностична робота з молодшими школярами), Лісновська Л. Б. (вивчення процесу адаптації школярів та формування самооцінки), Москалець В. П. (дослідження: загальна психологія, психологія особистості, психологія духовності), Савчин М. В. і Василенко Л. П. (дослідження: психологія особистості, психологія відповідальності, психологія моральності та духовності особистості, психологія навчання, виховання і розвитку та проблеми психологічної підготовки вчителів та психологів, психологія здоров'я), Скрипник Н. І. (дослідження психології виховання, емоційного розвитку дітей), Фурман А. В. (провідні теми наукової творчості: психологічна теорія навчальних проблемних ситуацій, експериментальна модель шкільної соціально-психологічної служби, теорія освітньої діяльності, інноваційна оргтехнологія модульно-розвивальної освіти).

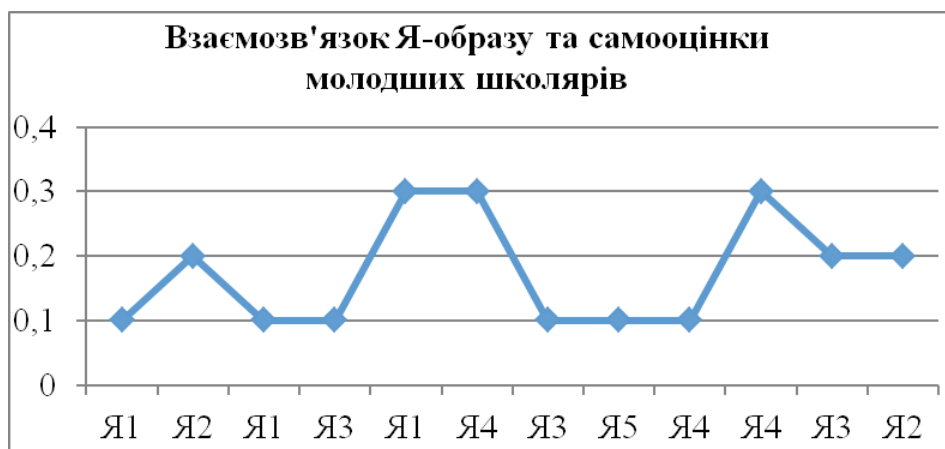
Метою статті є презентація особливостей взаємозв'язку самооцінки, ціннісних орієнтацій та Я-образу молодших школярів.

У процесі дослідження ми використовували такі методики: проєктивну методику «Будиночок ельфа», методику Рене Жіля «Фільм-тест» та адаптовану методику «Сходінки» Дембо-Рубінштейн.

Діагностика ціннісних орієнтацій за методикою Рене Жіля дозволила встановити, що з 12 досліджуваних для 33% дітей цінністю являються їх взаємовідносини з матір'ю, для 17% з братом/сестрою, ще для 17% - взаємовідносини з матір'ю та батьком. Для 25% дітей ціннісною орієнтацією являється учбова діяльність, а ще для 8% - взаємовідносини з бабусею.

За результатами методики «Сходінки» Дембо-Рубінштейн було виявлено, що з 12 досліджуваних, 50% є носіями завищеного рівня самооцінки, 25% - низький рівень самооцінки. Адекватний рівень самооцінки має 25% опитуваних.

На основі результатів проективної методики «Будиночок ельфа» було виявлено, що з 12 досліджуваних 25% дітей намалювали будиночок у формі шпаківні та вважають себе відкритими, дуже позитивними та щиро вірять в доброзичливість інших. Будиночок ельфу в траві намалювало 25% дітей, ці діти позиціонують себе досить впевнено, відповідальні, вміють долати складнощі та готові пробувати щось нове. Будиночок у формі грибочка обрало 25% дітей та це означає, що вони обережні, розсудливі, реалістичні й товариські. 17% дітей обрали будиночок ельфу – землянку, що означає: замкнутість та потаємність дітей, ці якості скоріш за все діти отримали після негативного життєвого досвіду. 8% дітей намалювали будиночок біля річки, що характеризує їх, як романтичних, сентиментальних особистості.

Примітка: На графіку відображено рівень самооцінки учнів: 0,1 - завищена, 0,2 – низька, 0,3 – адекватна. На графіку відображено Я-образ молодших школярів: Я1 – відкриті, реалістичні, довірливі, Я2 – не довіряють людям, потайні, Я3 – впевнені, відповідальні, Я4 – товариські, розсудливі, Я5 - романтичні, сентиментальні.

Як бачимо на графіку можна прослідити взаємозв'язок Я-образу та рівень самооцінки учнів молодших класів.

Примітка: На графіку відображено ціннісні орієнтації опитуваних дітей: 0,1 – мати, 0,2 – батько, 0,3 – батьки, 0,4 – брат/сестра, 0,5 – бабуся/дідусь, 0,8 – навчання. На графіку відображено Я-образ молодших школярів: Я1 – відкриті, реалістичні, довірливі, Я2 – не довіряють людям, потайні, Я3 – впевнені, відповідальні, Я4 – товариські, розсудливі, Я5 – романтичні, сентиментальні. Як бачимо на графіку можна прослідити взаємозв'язок Я-образу та ціннісних орієнтацій учнів молодших класів. Можна зробити висновок, що школярі з низьким рівнем самооцінки переважно обирають цінністю учбову діяльність та являються замкнутими, дуже відповідальними. Показано, що переважна кількість дітей молодшого шкільного віку з завищеною самооцінкою відкриті, деякі зі схильністю до романтизації та ідеалізації себе, з великим бажанням створювати нові соціальні зв'язки, обирають цінністю взаємовідносини з близькими людьми, а саме в більшості з матір'ю та батьком, або з братом/сестрою. Діти з адекватною самооцінкою переважно в пріоритет ставлять взаємозв'язок з матір'ю, реалістичні та розсудливі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Ціннісні наголоси у сучасному вихованні. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. Кам'янець Подільський, 2007. Вип. 10, т. 1. - С. 7-6.
2. Гаврилюк В. В. Динаміка ціннісних орієнтацій в період соціальної

трансформації (покоління підхід) / В. В. Гаврилюк, Н. А. Трикоз // Соціол. Дослідження. – 2002. – № 1. – С. 96–105.

3. Гуменюк, О. Г. Особливості ситуативного та вікового розвитку Я-концепції / О. Гуменюк // Психологія і суспільство. – 2005. – № 1. – С. 46-63.

4. Джеджера К. В., Шагай Н. М. Основи педагогіки і психології. Рівне: Волинські обереги, 2011. - 392 с.

5. Калаш О. В. Самосвідомість і образ "Я" / О. В. Калаш // Виховна робота в школі. – 2009. – № 6. – С. 50-51.

6. Кононко О. Л. Шкільна адаптація та психологічний вік // Початкова школа. – 2002. – № 2. – С. 5-7.

7. Коробко С. Л., Коробко О. І. Робота психолога з молодшими школярами: Метод, посіб. – К.: Літера ЛТД, 2006. – 416 с.

8. Ліснівська Л. Б. Роль самооцінювання в адаптації дитини до школи // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2006. – № 2. – С. 41-45.

9. Москалець В. П. Загальна психологія: підручник / В. П. Москалець ; Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника. - Київ : Ліра-К, 2020. - 562 с.

10. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навч. посіб. 2-е вид., стереотип. Київ: Академвидав, 2009. - 360 с.

11. Скрипник Н. І. Роль колективних стосунків у формуванні індивідуальності дитини. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. – Умань. 2019. № 1. - С. 122-128.

12. Фурман А. В. Особливості ситуативного та вікового розвитку Я-концепції людини / А. В. Фурман, О. Є. Гуменюк // Психологія Я-концепції : навч. посіб. / А. В. Фурман, О. Є. Гуменюк. – Львів, 2006. – С. 108-131.

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ ДО ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Сурякова Марина Володимирівна,

канд. психол. наук, доц.,
доцент кафедри психології

Учитель Інна Борисівна,

канд. пед. наук, доц.,
доцент кафедри психології

Низова Анна Сергіївна,

студентка,

Університет митної справи та фінансів

м. Дніпро, Україна

Вступ/Introduction. Українські студенти досить тривалий час знаходяться у вкрай несприятливих для навчання умовах: несподівана пандемія, а потім й військова ситуація в країні змушують студентів ЗВО, українську освітню систему в цілому пристосовуватися до дещо незвичайних форм навчання.

Такий вимушений «експеримент» вносить в організацію учасників навчального процесу нові умови, до яких вони мають пристосуватися. Перехід до дистанційної форми навчання виявив певні резерви і самих студентів, і також викладачів. Але важливим залишається питання, якою мірою студенти ЗВО опанували нову для себе форму навчання, оволоділи незвичайною подачею навчального матеріалу, створили віртуальний простір спілкування з викладачем.

Ціль роботи./Aim Дослідження обумовлено метою виявлення ставлення студентів ЗВО до дистанційного навчання.

Матеріали та методи./Materials and methods. Опитування проводилося за допомогою розробленої анкети, питання якої стосувалися якості освітнього процесу у форматі дистанційного навчання з точки зору студентів, до якого були залучені 22 студенти денної форми навчання.

Результати та обговорення./Results and discussion. Питання, розраховане на виявлення думок більшості студентів, що до початку пандемії COVID-19 ніколи не навчалися в дистанційному режимі, що й було відмічене під час обробки наданих відповідей. Були виявлені труднощі із зосередженням на навчальному процесі через стрес на фоні воєнних дій. Втім, сумніви, висловлені у преамбулі даного аналізу, викликають відповіді деяких студентів, що поставили оцінку *«Так, в кращу сторону»* і *«Так, в гіршу сторону»*. Вони вказують, що студенти не дуже добре сприймають інформацію в онлайн-форматі; не можуть думати про навчання так, як раніше, бо з'явилися інші, не менш важливі справи, між якими не можна «розірватися»; складніше концентруються на навчанні, важче самоорганізуються; легше сприймають інформацію читаючи; економлять кошти на проїзд, а також час. Ймовірно, що подібні відповіді свідчать про недостатнє розуміння сутності запитання.

Студентам було запропоновано оцінити ступінь зручності навчання у дистанційному режимі, а також задоволеності від нього. Були отримані такі результати: більшість студентів досліджуваної групи знаходять дистанційне навчання зручним, але рівень задоволеності від нього коливається у межах таких відповідей, як *«Так»* і *«Нейтрально»*. Згідно висловлених думок студентів, що відповіли *«Так»*, можна виділити такі причини високого рівня задоволеності: зручність розпорядження часом та його економія, особливо зранку перед початком занять; наявність більшої кількості вільного часу; поява більшої кількості часу на виконання домашніх завдань; наявність всіх матеріалів *«в одному місці»*, до яких можна звернутися в будь-який час, що допомагає краще засвоїти навчальний матеріал.

Оцінка рівня мотивації до навчання у рамках дистанційного формату показала наступне: більшість досліджуваних заперечила будь-які зміни у своїй мотивації. Студенти, що стали ще більш вмотивованими, зазначили такі причини своїх відповідей: покращення умов для навчання, підвищення ступеня зручності; збільшення вільного часу і тому підвищення комфорту для виконання завдань, а також поява можливості присвячення вільного часу на

вивчення додаткової літератури. Проте велика частина студентів позначила свій рівень як зменшений, причини на що були такі: труднощі з концентрацією на навчальному процесі; відсутність зустрічей в аудиторіях, які надихають студентів. Такі відповіді свідчать про складності із самоорганізацією та самодисципліною під час дистанційного навчання, а також про необхідність для студентів живого спілкування з викладачами та одногрупниками.

Оцінка рівня роботи викладачів під час дистанційного навчання виявила наступне: оцінки студентів «добре» і «задовільно» свідчать про доволі високий рівень професіоналізму переважної більшості викладачів університету в контексті організації подання навчального матеріалу, адже студенти, які поставили високі оцінки, вважають, що викладачі роблять усе, що в їхніх силах, щоб давати знання, заохочувати та зацікавлювати студентів до навчання; відповідально ставляться до викладу матеріалів, адже роблять це не тільки в «розмовному» форматі, а й наочно, використовуючи презентації, доклади, книги тощо; ставляться до студентів з розумінням; незважаючи на складні умови сучасності, не допустили зниження рівня подання матеріалу.

Варто додати, що деякі студенти, що поставили оцінку «задовільно», зазначили, що інколи виникають проблеми із несвоєчасністю початку занять та їхньою якістю через недостатні знання викладача у користуванні комп'ютером. Також було зазначено, що деякі викладачі не наводять прикладів при викладі навчального матеріалу, що утруднює його розуміння.

Студентам було запропоновано порівняти навантаження протягом очного та дистанційного навчання та оцінити зміни під час останнього. Виявилось, що думки студентів значно різняться, що може свідчити про різне сприйняття кожним студентом міри навантаження. Проте переважна більшість досліджуваних все одно зазначила «загалом зменшилося». На нашу думку, такий результат може бути не тільки тоді, коли навантаження дійсно зменшилося.

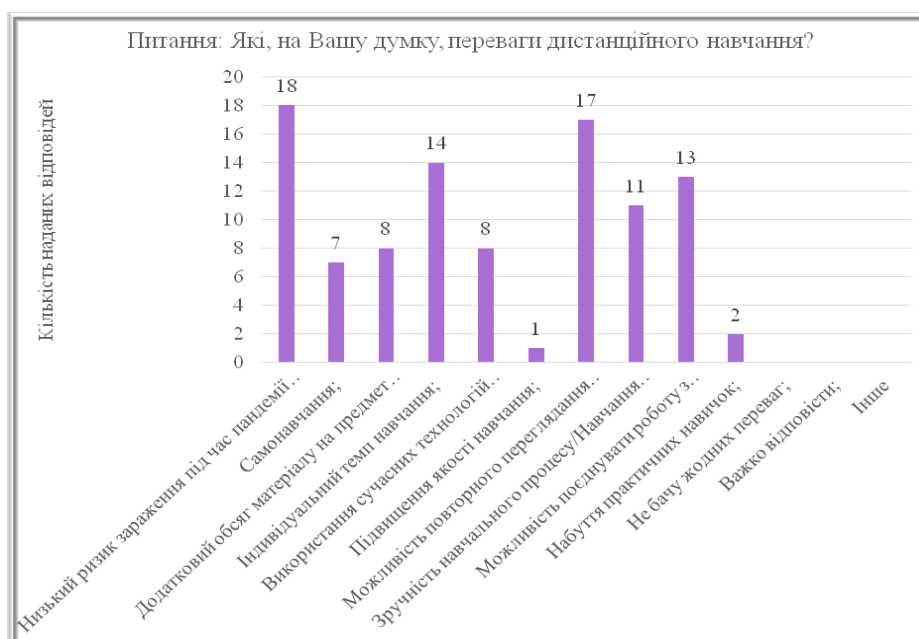
Таке відчуття також може з'явитися як наслідок збільшення вільного часу. Варто звернути увагу на те, що багато студентів не змогли визначитися з

відповіддю. Ймовірно, причина цього полягає в тому, що досліджувані студенти, навчаючись на 2 курсі, отримували знання в очному форматі протягом лише одного місяця на 1 курсі.

Наступні питання опитування призначені для виявлення недоотримання знань студентами, які вони хотіли отримати, та які необхідні для їхньої майбутньої трудової діяльності: розподіл думок підтверджує тезу про те, що у всіх студентів різне сприйняття сутності навчання у вищому навчальному закладі, розуміння функцій університету та його призначення, виходячи з порівняно одностайного розподілу відповідей «так» і «ні».

Питанням про визначення переваг та недоліків дистанційного навчання в цілому досліджуваним студентам було запропоновано обрати одну або декілька відповідей з таких варіантів.

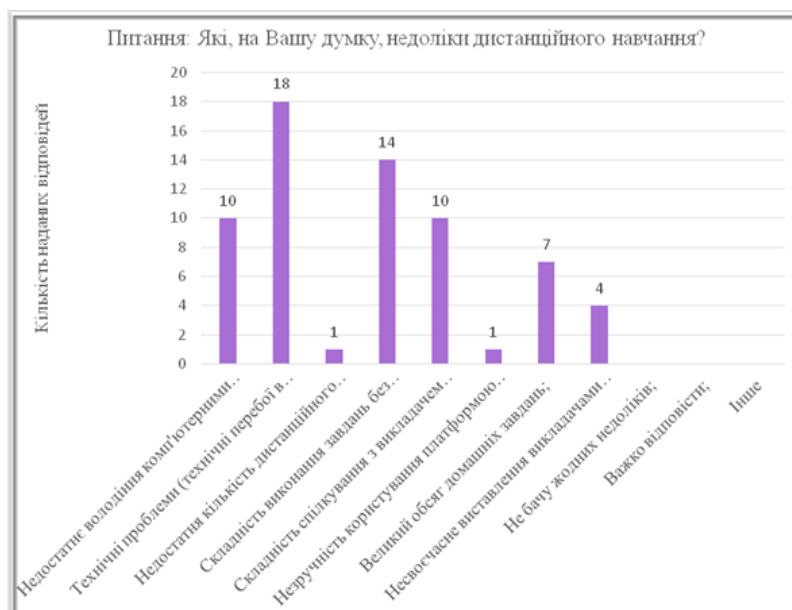
Переваги: низький ризик зараження під час пандемії COVID-19/нижчий рівень небезпеки під час війни; самонавчання; додатковий обсяг матеріалу на предмет, можливість досконаліше його вивчити; індивідуальний темп навчання; використання сучасних технологій навчання; підвищення якості навчання; можливість повторного переглядання матеріалів занять у будь-який час; зручність навчального процесу/навчання в комфортній та звичній обстановці; можливість поєднувати роботу з навчанням; набуття практичних навичок.

Недоліками визначається недостатнє володіння комп'ютерними технологіями викладача або самого студента; технічні проблеми (технічні перебої в процесі відтворення матеріалу, поганий зворотній зв'язок або погана швидкість Інтернету тощо); недостатня кількість дистанційного навчального матеріалу; складність виконання завдань без пояснень викладача з малою кількістю пояснень; складність спілкування з викладачем щодо виниклих проблем із завданнями.

Варто пояснити останні два найпопулярніші обрані варіанти у недоліках: багато студентів визначали саме їх як недоліки, тому що переважна більшість викладачів використовують тільки старосту групи для повідомлення важливої інформації, і, відповідно, спілкування з рештою студентів академічної групи відсутнє у будь-якому вигляді, хоча питання з приводу виконання завдань виникають доволі часто. Виявилося, що переспрямування питань за допомогою старости групи є незручним для інших студентів.

Дані, одержані в результаті опитування свідчать про те, що студенти досить швидко адаптувалися до нових умов навчання; студентам зручно отримувати знання таким чином та вони цілком задоволені цим форматом; викладачі добре справляються з організацією дистанційного навчання; якість навчання не погіршилася; у дистанційного режиму є багато переваг перед очним навчанням, в тому числі збільшення кількості вільного часу та ін.

Висновки./Conclusions. В цілому, одержані матеріали дослідження підтверджують, що більшість студентів відчуває себе достатньо комфортними у межах дистанційного формату навчання, хоча вважають його не природним у порівнянні з традиційним форматом навчання у ЗВО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дробот О. В. Мотивація студентів до дистанційного навчання в умовах пандемії. *Психологія та соціальна робота*. № 1(51). 2020. С. 69-85. URL: <http://psysocwork.onu.edu.ua/article/view/225378>
2. Ржевська-Штефан 3. Особливості мотивації студентів-першокурсників в умовах дистанційного карантинного навчання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. 2021. Вип. 14 (59). С. 80-89. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/34855/Rzhevaska_80-89.pdf
3. Іваненко Ю. Дистанційне навчання як засіб розвитку самоорганізації студентів. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*. Вип. 49, 2020. С. 60–83. URL: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2020-49>

ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНО-ВОЛЬОВОЇ НАДІЙНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА

Терлецька Юліана Миронівна,

к.психол.н., доцент,
доцент кафедри теоретичної та практичної психології,
Національний університет «Львівська політехніка»,
м. Львів, Україна

Вступ. Воля, вірніше її прояв, необхідний фактично в будь якій діяльності, в тому числі й науково-педагогічній. Ми вважаємо, що стосовно науково-педагогічних працівників доцільно вести мову про їх професійно вольову надійність протягом професійної діяльності.

Вольова сфера науково-педагогічного працівника (НПП), як і багато інших його психічних параметрів, може змінюватися протягом життя, в тому числі й під впливом різних чинників освітнього простору та умов професійної діяльності. Це доведено в чисельних дослідженнях. Розвиток волі НПП, як і будь-якої людини, відбувається в процесі життєдіяльності, в якій наявні труднощі та перешкоди. Проте, за певних умов, вона може слабшати аж до повного зникнення (у цьому разі ведуть мову про безвольну особу). Все це відбивається на якості його професійної діяльності.

Однак аналіз праць свідчить, що проблема професійно-вольової надійності учителя, педагога та науково-педагогічного працівника протягом його професійної діяльності в закладі освіти у прямій постановці не піднімалася ні в педагогіці, ні в психології. Тим більше не вивчалася питання впливу професійно-вольової надійності НПП на якість його діяльності. Тому розкриття сутності та змісту професійно-вольової надійності НПП є актуальним для науки і практики.

Мета – розкрити сутність і зміст професійно-вольової надійності науково-педагогічного працівника в процесі професійної діяльності в закладі вищої освіти.

Матеріали та методи. Наукові праці з проблем якості професійної діяльності та професійної деформації науково-педагогічних працівників. Використані методи аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування, групування та систематизації.

Результати та обговорення. На основі результатів наших досліджень ми дійшли висновку, що під волею в широкому значенні слід розуміти психічне утворення, енергетичний потенціал якого дозволяє мобілізувати внутрішні ресурси на постановку та досягнення свідомих складних і надскладних (для багатьох недосяжних) цілей, збереження особистісної стійкості, твердості та непохитності у важких і загрозливих для здоров'я й життя ситуаціях, що вимагає долання серйозних внутрішніх і зовнішніх перешкод.

Наше тлумачення волі ґрунтується на аналізі праць зарубіжних і вітчизняних дослідників.

Так, на основі аналізу зарубіжних літературних джерел виявлено, що сучасна західна психологія вирізняється численними дослідженнями волі та вольової регуляції, але розв'язання цієї проблеми знаходиться під впливом концепцій, котрі намагаються прирівняти волю до інших психічних явищ. У цьому ракурсі можна виділити деякі позиції щодо дослідження волі. Встановлено, що одна частина дослідників розглядає волю як здатність мобілізувати свої ресурси та посилити саморегуляцію (приміром Ю. Куль [1]), інша частина вивчає стратегію вольової регуляції (Л. Корно [2], С. Шанкл [3] та ін.).

Власне сучасній західний дослідник Ю. Куль розробив свою концепцію волі („Will”), відмовившись від традиційного її розуміння. Власне він замінив поняття волі („Will”) поняттям „контроль за дією” („Volition”), котре охоплює всю множину процесів, що опосередковують реалізацію наміру. У вольовій сфері особистості, як системі, Ю. Куль виділяє три функціональні компоненти формування наміру шляхом ініціювання певної дії; підтримання початкового наміру в активованому стані до моменту досягнення мети; долання перешкод, котрі виникають на шляху реалізації наміру [4].

У працях Л. Корно і П. Вінна [5], Б. Зіммермана і С. Боннера [6] та ін. воля також розглядається в контексті процесів, які контролюють та регулюють мотивацію, її вплив на поведінку через саморегуляцію. За такого підходу особлива увага належить процесу самоконтролю, котрий відіграє важливу роль у вольовому акті, що перебігає, сприяючи концентрації спонукань, підтримуючи дію, вчинок посередництвом їх захисту від зовнішніх і внутрішніх впливів.

У працях дослідників радянського і пострадянського просторів також погляди на сутність і зміст волі досить різняться.

Проблему дослідження волі в радянській психології висвітлив В. Селіванов, який дійшов висновку, що в ній воля розглядається як “свідоме регулювання людиною своєї поведінки і діяльності, виражене у вмінні долати внутрішні та зовнішні перешкоди при здійсненні цілеспрямованих дій та вчинків” [7, с. 112]). На таких позиціях стоїть і більшість українських дослідників.

Виходячи з нашого визначення волі, під **професійно-вольовою надійністю** науково-педагогічного працівника ми розуміємо його здатність у ході своєї професійної діяльності мобілізувати внутрішні ресурси на свідому постановку та досягнення важливих освітніх цілей в процесі підготовки висококваліфікованих фахівців, збереження особистісної стійкості, твердості та непохитності в ході долання серйозних внутрішніх і зовнішніх перешкод, котрі стоять на заваді якісної реалізації освітніх завдань і забезпечення досягнення здобувачами вищої освіти високих результатів навчання.

Прояв вольових зусиль науково-педагогічного працівника в процесі розв’язання ним освітніх завдань та забезпечення якості освіти виявляється в його доцільному самоуправлінні, дисциплінованості, цілеспрямованості та наполегливості.

Самоуправління НПП – це вольовий процес його самоналаштування на якісне розв’язання всіх освітніх завдань, оптимізацію психічного стану, підвищення рівня і стабільності настрою, на постійний контроль за своєю

поведінкою і взаєминами зі здобувачами вищої освіти, якістю своїх знань, умінь, навичок і фахових компетентностей, їх об'єктивною оцінкою й регулюванням (що в даному випадку означає їх удосконалення, здобуття нових), виходячи із потреб забезпечення підготовки висококваліфікованих фахівців.

Самоуправління вимагає свідомого впливу НПП на притаманні йому психічні явища (процеси, стани, властивості, утворення), на виконувану ним професійну діяльність, власну поведінку і взаємини зі здобувачами вищої освіти з метою підтримки (збереження) або зміни характеру їх перебігу (функціонування). Слід зазначити, що процеси самоуправління НПП обов'язково свідомі (але не завжди на всіх етапах усвідомлені) та цілеспрямовані (а отже, й активні).

Отже, складниками самоуправління є самоконтроль і саморегулювання.

Самоконтроль НПП – це його інтегративна здатність аналізувати та оцінювати свої власні поведінку і професійну діяльність, досягнуті результати, взаємини зі здобувачами вищої освіти, свої думки, емоції та почуття з метою приведення їх у відповідність з поставленими освітніми завданнями і необхідністю досягнення здобувачами вищої освіти визначених результатів навчання.

Самоконтроль протиставляється імпульсивним потягам – нездатності протистояти спокусливим і аморальним бажанням, хаотичності, дезорганізації, стихійності тощо.

Важливим аспектом самоуправління НПП є його зданість до саморегуляції, яка здійснюється в поєднанні її динамічних, енергетичних і соціально-змістових аспектів. НПП свідомо враховує соціальну ситуацію, важливість завдань, які він розв'язує в освітньому процесі, можливі результати своїх дій і вчинків тощо. НПП у принципі має можливість вибору, і в цьому полягає свобода його волі. Власне свідомість забезпечує відповідальність НПП за наслідки здійснених виборів і вчинених дій. Разом з цим аналіз загальних закономірностей саморегуляції людини вказує на те, що вони залежать також

від особливостей нервової діяльності, від особистісних якостей та від її звичок в організації дій, сформованих у процесі виховання.

Що складніші освітні завдання, що більше перепон на шляху до поставлених цілей, то більше вольове зусилля потрібне НПП, особливо якщо він втомлений, відчуває внутрішню слабкість. Звідси слідує, що зусилля є важливим компонентом вольової саморегуляції НПП.

Дисциплінованість НПП – це постійне й неухильне дотримання ним вимог, правил і норм поведінки, взаємин, організації та реалізації освітнього процесу й власної професійної діяльності.

Цілеспрямованість НПП – це його професійна активність, яка полягає в прикладанні вольових зусиль щодо досягнення поставлених цілей в освітньому процесі.

Наполегливість НПП – це його постійна різноспрямована вольова діяльність щодо подолання труднощів і перешкод з метою забезпечення розв'язання освітніх завдань з необхідним рівнем якості.

Наші дослідження свідчать, що обернено пропорційним професійно вольовій надійності науково-педагогічного працівника є його **професійно-вольове вигоряння**, котре відображає: у процесуальному плані поступову втрату волі до навчальної, методичної, наукової, виховної та організаційної діяльності, розв'язання багаточисельних завдань освітнього процесу; в результативному вимірі – нездатність проявляти послідовність, наполегливість і твердість в ефективній реалізації завдань освітнього процесу.

Висновки. Професійно-вольова надійність науково-педагогічного працівника являє собою здатність у ході своєї професійної діяльності мобілізувати внутрішні ресурси на свідому постановку та досягнення важливих освітніх цілей в процесі підготовки висококваліфікованих фахівців, збереження особистісної стійкості, твердості та непохитності в ході долаття серйозних внутрішніх і зовнішніх перешкод, котрі стоять на заваді якісної реалізації освітніх завдань і забезпечення досягнення здобувачами вищої освіти високих результатів навчання. Прояв вольових зусиль науково-педагогічного

працівника в процесі розв'язання ним освітніх завдань та забезпечення якості освіти виявляється в його доцільному самоуправлінні, дисциплінованості, цілеспрямованості та наполегливості. Разом з цим професійно-вольова надійність науково-педагогічного працівника має обернено пропорційну залежність від його професійно-вольового вигорання. Що вищий рівень професійно-вольової надійності науково-педагогічного працівника, то нижчим є рівень його професійно-вольового вигорання, і навпаки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Kuhl J. Motivation, Konflikt und Handlungskontrolle. Berlin: Springer-Verlag, 1983. 254 p.
2. Corno L. Self-regulated learning: A volitional analysis. New York, 1989. 152 p.
3. Schunk Dale H., Zimmerman Barry J. Self-regulated learning: from teaching to self-reflective practice. New York: Guilford Press, 1998. 244 p.
4. Kuhl J. Motivation, thought and action. New York; London: Praeger, 1986. 382 p.
5. Corno L., Winne P. H. Using qualitative methods to enrich understandings of self-regulated learning. Mahwah N. J.: Lawrence Erlbaum Associates, 2002. 63 p.
6. Zimmerman Barry J., Bonner S., Kovach R. Developing self-regulated learners: beyond achievement to self-efficacy. Washington DC: American Psychological Association, 1996. 147 p.
7. Селиванов В. И. Проблема воли в советской психологии. Вопросы психологии. 1964. №1. С. 83-93.

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПСИХОЛОГА З ОПТИМІЗАЦІЇ ТРУДОВОЇ МОТИВАЦІЇ СПІВРОБІТНИКІВ КОМЕРЦІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Туриніна Олена Леонтіївна
канд. психол. наук, професор
Бобров Ілля Олександрович
студент

Міжрегіональна Академія управління персоналом,
м. Київ, Україна

Вступ.

Смисл мотивації співвідноситься з питаннями управління людськими ресурсами. Економічні взаємостосунки, що виникли останнім часом, вимагають також інших обов'язків від співробітників організацій. Мається на увазі не тільки добір, консультування і перестановка персоналу, але і розвиток сучасної свідомості, позицій, та способів, прийомів підвищення мотиваційної сфери.

Особливо актуальним питання спонукання до праці є сьогодні, при закономірному шляху нашої держави до відносин світового рівня у досить не простий для економіки період, на додаток до світового перегляду системи економічних цінностей, а з ними і психологічних. Те явище, що в наш час називають «економічною кризою», також дуже суттєво відбилося на психологічних особливостях робітників різних галузей. Зараз найважливішим мотивуючим фактором співробітників є прагнення отримувати стабільну оплату.

Разом з тим, на ринку праці існують співробітники, які мають високий рівень професіоналізму і значним ступенем свідомості. Однак отримати достойну посаду вони не можуть через вікові характеристики (більше 50 років) або відсутності досвіду (у молодих співробітників).

Отже, потребова-мотиваційна сфера багатьох співробітників вимагає дослідження та узагальнення.

Значний вплив для удосконалення досліджуваної проблеми здійснили

праці, котрі вивчають методологічні основи психології спонукань (В. Узнадзе, І. Семененко та ін.). Структуру спонукань співробітників організацій присвячені роботи Ю. Ф. Пачковського, дослідження ціннісний орієнтацій у трудовій діяльності досліджувалися Л. М. Карамушкою, Н. Л. Коломінським та ін.

Важлив роль для побудови комплексу інтерактивної підготовки з формування спонукальної сфери до праці відіграють роботи більшості українських вчених - М. Л. Смульсон, В. О. Татенко, Ю. М. Швалб, Т. С. Яценко та ін.

Ціль роботи./Aim.

Метою нашого дослідження є виявлення особливостей професійної мотивації співробітників комерційної організації та визначення змісту роботи психолога з її оптимізації.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Нами були обрані та проведені наступні методики дослідження мотивації персоналу, спираючись на критеріальні аспекти досліджуваної проблеми трудової мотивації – індивідуальні особливості керованості поведінкою людини, потреба в досягненні:

- тематичний апперцепційний тест Хекхаузена
- опитувальник для виміру потреби в досягненні Ю. М. Орлова;
- опитувальник мотиваційних джерел (Motivation Sources Inventory) розроблений Джоном Е. Барбуто, Річардом В. Сколом;
- тематичний апперцепційний тест Мюррея (ТАТ).

За отриманими нами даними за *методикою потреби досягнення*, рівень потреби досягнення чоловіків становить 16,6, і цей показник на 3,9 вище ніж у жінок.

Отже, чоловіки більш сильно прагнуть максимально тримати повагу до себе за рахунок досягнень у всіх сферах життєдіяльності.

Вони прагнуть підвищувати свої здібності й уміння, підтримувати їх у максимальному ступені і в визначених видах діяльності,

За опитувальником мотиваційних джерел, ми отримали наступні результати:

Для чоловічої вибірки домінуючими групами мотивів, були ті, зв'язані з працею і можливістю самореалізації, а також групи мотивів, що пов'язана з задоволенням потреби в повазі та признанні досягнень та безпеки

Для жіночої вибірки домінуючими групами мотивів, були ті, котрі зв'язані із інтересом до роботи та розвитком, також важливим мотивом для представників чоловічої вибірки є досягнення та визнання.

Аналіз одержаних результатів по дослідженню трудової мотивації персоналу організації виявив ряд негативних тенденцій відносно мотивації трудової діяльності, а також необхідність змін систем оцінки його роботи та її стимулювання.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Результати емпіричного дослідження привели до необхідності створення напрямків з оптимізації трудової мотивації співробітників комерційної організації.

Такими напрямками у досліджуваній організації визначені:

- Створення системи оцінки роботи працівників, що відповідає основним вимогам до їх роботи та створення відповідної системи матеріальних винагород і забезпечення стабільності роботи;
- Створення системи нематеріальної мотивації трудової діяльності, пов'язаної з визнанням зусиль працівників в досягненні результатів роботи;
- Розвиток інтересу працівників до роботи, впровадження можливостей вдосконалення у професіональній сфері.

По кожному з вказаних напрямків психолог працює в 2-х основних сферах:

I. Психологічно-управлінське консультування керівників підрозділів з проблем оптимізації управлінської діяльності в сфері розвитку трудової мотивації працівників та підвищення ефективності їх праці.

II. Індивідуальне консультування співробітників комерційної організації з

проблем управлінської взаємодії.

Складність управлінських проблем, що існують в сучасних організаціях в Україні, спричинені такими специфічними соціальними процесами, як недостатня розробленість законодавчої бази, відсутність чітких економічних механізмів регулювання діяльності та стимулювання праці людей, відсутність стабільних умов життя та перспективи позитивних соціальних зрушень. Це потребує особливо уваги до оптимізації управлінського процесу. Надання можливості психологічного консультування з питань оптимізації і розвитку трудової діяльності співробітників вищого навчального закладу буде сприяти підвищенню ефективності їх роботи, ефективності діяльності всієї організації.

Сучасний гуманістичний підхід в управлінні передбачає, що високопродуктивна взаємодія керівництва з колективом будується на засадах партнерства та спільної діяльності. Важливо, щоб керівник усвідомлював проблеми, пов'язані з мотиваційної діяльності.

Крім того, нами розроблені індивідуальні методи роботи з керівником, які містять:

1. Поліпшити сферу знань керівників підрозділів комерційної організації в галузі психології особистості та мотивуючої сфери підлеглих працівників.

2. Створення ефективної системи оцінки роботи персоналу та відповідної їй системи винагород.

3. Створення середовища для активізації інтересу до діяльності, творчого підходу до роботи співробітників комерційної організації.

4. Створення умов для активної участі всіх працівників комерційної організації у постановці і вирішенні актуальних питань життєдіяльності організації.

5. Створення умов для особистісного і професійного розвитку працівників комерційної організації.

6. Врахування керівниками комерційної організації індивідуально психологічних особливостей працівників (їх потреб, інтересів, здібностей, особливостей мотиваційної сфери).

7. Покращення умов праці працівників комерційної організації.

8. Підвищення уваги керівників підрозділів комерційної організації щодо соціально-психологічного клімату в колективі.

9. Дослідження мотиваційної сфери керівників підрозділів комерційної організації.

Кінцевим етапом нашої роботи в організації стало розроблення методичних рекомендацій керівництву щодо ефективного використання програми по удосконаленню та розвитку трудової мотивації співробітників комерційної організації.

Роль, яку психолог відіграє в організації дуже часто буває вирішальною для долі розвитку організації, бо, як відомо, кадри вирішують все. Знання індивідуальних та особистісних особливостей співробітників представляє для організації цінність, в першу чергу, у тій мірі, в якій воно дозволяє психологам та керівникам організовувати поведінку співробітників та колег у різноманітних трудових ситуаціях. Несхожість людей і нескінченна кількість індивідуальних особливостей викликають постійну головну біль керівника: як можна розуміти, управляти, мотивувати та прогнозувати дії таких різних і несхожих між собою людей? І тільки організаційний психолог зможе допомогти керівникові розібратись у цій кадровій плутанині.

Робота з просвітництва містить наступні варіанти в організації: інформування, ділові ігри, бесіди, персональні та колективні консультації, соціально-психологічні тренінги, диспути. Для поліпшення сфери знань керівників підрозділів комерційної організації в галузі психології особистості та мотивуючої сфери підлеглих працівників психолог може організувати семінари, на яких будуть прочитані лекції та проведені практичні заняття.

Таким чином, реальна діяльність психолога з просвіти в компанії містить наступні компоненти:

- реклама власної роботи;
- інформування співробітників організації інформацією з психології, котра буде корисна при виконанні їх трудових обов'язків;

- способи надання інформації, котра допомагає надалі цікавитись досягненнями психології.

Програма індивідуального консультування співробітників комерційної організації.

1. Створення мотивації для високої активності, ініціативності, самостійності, творчості.

2. Підвищення рівня визначеності майбутнього працівників.

3. Консультування працівників з приводу вміння взаємодіяти з керівництвом відносно змісту взаємної діяльності, налагодження міжособистісних стосунків з керівництвом організації та іншими працівниками.

4. Підготовка готовності працівників до змін.

5. Забезпечення психічного здоров'я працівників комерційної організації.

6. Стимулювання розвитку мотивації трудової діяльності у співробітників комерційної організації за допомогою мотиваційного тренінгу.

7. Підвищення рівня впевненості і рівня усвідомлення прогресу власного розвитку у працівників комерційної організації.

Висновки./Conclusions. Цю роботу можливо продовжити додатковими дослідженнями, що уточнюють характеристики індивідуальної трудової мотивації працівників та їх врахування при плануванні та реалізації індивідуальних планів розвитку персоналу, що посилять трудову мотивацію персоналу.

Сукупність визначених вище рекомендацій складає систему мотивації співробітників комерційної організації. Вона, з однієї сторони, передбачає орієнтацію персоналу на результативну діяльність по досягненню цілей комерційної організації, з іншої сторони, спрямована на розвиток особистості на основі усвідомлення нею необхідності розвитку, визнання цінності її особливої трудової діяльності, уважного і конструктивного відношення до неї.

ОСОБЛИВОСТІ НЕГАТИВНИХ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ БАТЬКІВ, ЩО МАЮТЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Умудова Катерина Василівна,
студентка

Коняєва Лілія Дмитрівна,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
Міжрегіональна Академія управління персоналом,
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Нині у поступовій динаміці стану здоров'я дитячого населення намітилося безліч несприятливих тенденцій, а саме: підвищення частоти вроджених і спадкових захворювань, висока питома вага дітей, народжених із травмами та патологією центральної нервової системи, прогресуюче зростання хронічних захворювань і як наслідок – підвищення загальної кількості дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

Загалом порушення розвитку дитини є стресовою ситуацією для батьків. У повсякденному житті батьки, що мають дітей з особливими потребами, стикаються з багатьма проблемами. З одного боку, вони мають труднощі під час вибору виховних і освітніх засобів на своїх дітей, з іншого – глибокі, внутрішні психологічні проблеми, зумовлені народженням у них хворої дитини. Виховання батьками дитини з важкими психічними відхиленнями, як джерело постійної фрустрації, почуття провини перед дитиною, часто змішане з почуттям ворожості і сорому за неї, є провокуючим фактором для розвитку невротичних і пов'язаних зі стресом розладів.

Серед авторів, які займались вивченням негативних психічних станів слід відмітити таких психологів, як Е. Джонс, А.Маклеуд, С. Мейерс, Л. Китаєв-Смик, І. Малкіна-Пих, З. Кісарчук, О. Кокун, М. Корольчук, О. Косолапов, С. Томчук, С. Миронець, В. Семиченко, О. Тімченко та інші. Емоційні стани та переживання батьками трагедії народження неповносправної дитини вивчали М. Семаго, Р. Майромян, Е. Шухардт, Дж. Блейшер, М. Ірвін,

М. Клаус, Л. Кеннел, Т. Д. Ілляшенко, Т. В. Жук, Р. Абідін, І. В. Нефьодова, М. Химко та ін.

Проте, порівняно небагато робіт розглядають особливості негативних психічних станів батьків, що мають дітей з особливими потребами.

Мета роботи. / Aim. Дослідити особливості негативних психічних станів батьків, що мають дітей з особливими потребами, та характер їх взаємозв'язку.

Матеріали та методи./Materials and methods. У емпіричному дослідженні, яке проводилось впродовж жовтня 2022 року, взяло участь 45 батьків, з них 39 жінок та 6 чоловіків, віком від 26 до 48 років, серед них 40 батьків мають повну родину і тільки 5 батьків – неповну. Серед досліджуваних 35 батьків мали хлопчиків та 10 батьків – дівчат з особливими потребами, причому найбільше серед дітей було дошкільнят (22 дитини) та молодших школярів (14 дітей), а також 5 дітей раннього віку, 3 підлітка та 1 старшокласник. 25 дітей цих батьків мають розлад аутистичного спектру, 8 дітей – мовленнєві порушення, 6 дітей – затримку психічного розвитку, по дві дитини – порушення слуху та СДВГ, і по одній дитині множинні порушення розвитку та шизофренію.

Серед *методів* емпіричного дослідження ми проводили *психологічне тестування* з використанням 3-х психологічних методик: діагностики самооцінки психічних станів за Г. Айзенком, діагностики самооцінки тривожності Ч. Д. Спілбергера та Ю. Л. Ханіна та диференційної діагностики депресивних станів" В. Жмурова. Також ми проводили *анкетування* з використанням *авторської анкети* по виявленню емоційного відношення батьків до захворювання дитини.

Результати та обговорення./Results and discussion. За результатами діагностики психічних станів (за Г. Айзенком) виявлено, що переважна більшість досліджуваних батьків мала середній та низький рівень таких негативних психічних станів як фрустрація, тривожність, агресія та ригідність (табл.1). Батьки з низьким рівнем прояву цих станів спокійні, емоційно врівноважені, доброзичливі, стійкі до невдач, гнучкі у підборі засобів дій в

різних обставинах, проте вони можуть недооцінювати ситуацію та потребують додаткового стимулювання почуття відповідальності. Це свідчить про те, що значна частина досліджуваних батьків вже адаптувалися до нових умов існування з дитиною з особливими потребами, мають достатньо інформації щодо можливостей її подальшої реабілітації.

Таблиця 1

Особливості негативних психічних станів досліджуваних батьків

Психічний стан	Рівні прояву		
	Високий	Середній	Низький
	Кількість осіб у відсотках		
Тривожність	24,4%	37,8%	37,8%
Фрустрація	17,8%	35,6%	46,7%
Агресія	8,9%	57,8%	33,3%
Ригідність	15,6%	64,4%	20%

Батьки з середнім рівнем прояву тривожності, агресії, фрустрації та ригідності схильні до помірного занепокоєння, оптимального рівня психічної напруженості, проте вони як правило недовірливі та обережні у стосунках з людьми, схильні іноді виконувати завдання одним способом, незважаючи на більш ефективні та доступні альтернативи, а в складних ситуаціях у них може проявлятися почуття пригніченості, втрати перспективи. Це свідчить про те, що такі батьки загалом пристосувались до ситуації виховання особливої дитини, проте іноді у них можуть проявлятися негативні переживання стосовно виникаючих труднощів.

Проте, помітна частина батьків, що мають дітей з особливими потребами, мали високий рівень прояву тривожності (24,4% осіб), агресії (8,9% осіб), фрустрації (17,8% осіб) та ригідності (15,6% осіб), що свідчить про їх підвищену занепокоєність, невпевненість у своїх силах, стурбованість, виражене почуття безнадії, пригніченості, відчаю, невитриманість, дратівливість, ворожість до оточуючих, нездатність змінити намічену програму діяльності в умовах, що об'єктивно вимагають її перебудови. Все це вказує на наявність негативного психоемоційного стану у цих батьків, що може значно

погіршити їх психологічне здоров'я і стосунки в родині, в тому числі і з дитиною з особливостями. Аналіз результатів дослідження за методикою Ч. Д. Спілбергера та Ю. Л. Ханіна показав, що переважна більшість досліджуваних мали високий рівень ситуативної (75,6% осіб) та особистісної (68,9% осіб) тривожності, а отже вони схильні до постійного занепокоєння, стурбованості, невпевненості у своїх силах (табл. 2). Тобто тривожність для більшості батьків, що мають дітей з особливими потребами, стає невід'ємним супутником у житті, що підтверджує висновки фахівців, які вивчали негативні емоційні стани батьків у складних життєвих обставинах. На такий рівень тривожності мають вплив багато факторів, такі як стан невизначеності, стреси, шоківі стани, неможливість пристосуватися до нових життєвих умов, неминучість змін в особистісних вподобаннях та бажаннях, стани безвихідності, спустошеності, самотності.

Таблиця 2

Особливості прояву ситуативної та особистісної тривожності у досліджуваних батьків

Види тривожності	Рівні прояву		
	Високий	Помірний	Низький
	Кількість осіб відсотках		
Ситуативна тривожність	75,6%	24,4%	0%
Особистісна тривожність	68,9%	26,7%	4,4%

Помірний рівень особистісної та ситуативної тривожності був виявлений лише у 26,7% осіб та 24,4% осіб відповідно. За результатами методики В. Жмурова (табл. 3) виявлено, у більшості батьків, що мають дітей з особливими потребами, встановлена легка (31,1% осіб), помірна (26,7% осіб) та мінімальна депресія (22,2% осіб). Проте, виражена депресія була у 11,1% батьків, а в стані глибокої депресії знаходилось 2,2 % осіб. В стані депресії люди можуть почувати себе пригніченими, сумними або засмученими. Такі відчуття спостерігаються у людини протягом багатьох днів поспіль або навіть протягом багатьох тижнів.

Таблиця 3

Особливості прояву депресивного стану у досліджуваних батьків

Депресія	Кількість осіб у %
Глибока	2,2%
Виражена	11,1%
Помірна	26,7%
Легка	31,1%
Мінімальна	22,2%
Відсутня або незначна	6,7%

Такі показники депресії свідчать про те, що негативні психічні стани, а саме тривожність, фрустрація та інші призводять до стійкого закріплення цих станів з переходом у депресивні, що тягне за собою ще більшу нервову напругу, викликає ризик розвитку психосоматичних проблем, неврозів та психозів.

На основі кореляційного аналізу, що проводився із застосуванням комп'ютерної програми IBM SPSS Statistics Version: 29.0.0.0 (коефіцієнт кореляції Пірсона), встановлено тісні значущі прямі взаємозв'язки між показниками ситуативної і особистісної тривожності та станами тривожності, фрустрації, ригідності та депресії.

Таблиця 4

Кореляційні взаємозв'язки між показниками різних психічних станів батьків та особистісною і ситуативною тривожністю

Показники	Особистісна тривожність	Стан тривожності	Фрустрація	Ригідність	Депресія
Ситуативна тривожність	,835 ^{**}	,650 ^{**}	,670 ^{**}	,391 ^{**}	,807 ^{**}
Стан тривожності	,766 ^{**}	1	,868 ^{**}	,523 ^{**}	,698 ^{**}
Фрустрація	,750 ^{**}	,868 ^{**}	1	,505 ^{**}	,754 ^{**}
Ригідність	,404 ^{**}	,523 ^{**}	,505 ^{**}	1	,481 ^{**}
Депресія	,836 ^{**}	,698 ^{**}	,754 ^{**}	,481 ^{**}	1

Примітка: ** – значущий кореляційний зв'язок на рівні $p=0,01$

Отже, для батьків, що мають особливих дітей, з вищою тривожністю характерні також підвищена схильність до фрустрації та ригідності,

поглиблення депресії. Тобто, для покращення психоемоційного стану батьків, що мають дітей з особливими потребами необхідно цілеспрямовано впливати на зниження рівня їх тривожності, позбавлення від страхів за майбутнє.

Аналіз ряду питань *авторської анкети* показав, що більшість батьків дуже переймаються через особливості своєї дитини, вони знаходяться в стані напруження, тривоги, занепокоєння, фрустрації, оскільки передбачити подальший хід розвитку хвороби досить складно. Більшість батьків відповіли, що їх турбує майбутнє їхньої дитини, а саме можливість самотійного її проживання, особисте життя, працевлаштування та освіта. Проте, у більшості випадків ці батьки не залишаються сам на сам зі своєю проблемою, вони отримують підтримку та розуміння з боку близьких, що є дуже важливим, оскільки таке ставлення близьких людей може позитивно вплинути на покращення психоемоційного стану батьків. Позитивним моментом можна вважати і те, що деяким батькам вдалось зберегти гарні стосунки ці своїм партнером і навіть покращити їх, батьки дійшли спільної думки, згуртувались, отримують допомогу один від одного. Також з'ясовано, що більшість батьків цікавлять питання навчання, розвитку, виховання дитини, поведінкові проблеми, медичний супровід, і в меншій мірі їх турбує власний психічний стан та внутрішньо-сімейні проблеми. Але значна частина батьків все ж таки замислювались про те, щоб звернутися за допомогою до психолога, адже вони перебувають в таких станах, з якими самотійно впоратися дуже складно, отже професійна психологічна допомога таким батькам необхідна.

Висновки./Conclusions. Встановлено, що більшість батьків достатньо успішно адаптувались до нових умов існування з дитиною з особливими потребами, про що свідчить низький рівень прояву у них таких негативних психічних станів як тривожність, фрустрація, агресія та ригідність. Проте, значна частина батьків (з середнім рівнем прояву зазначених психічних станів) загалом пристосувались до ситуації виховання особливої дитини, але іноді у них можуть проявлятися негативні переживання стосовно виникаючих труднощів та недостатня гнучкість при вирішенні складних ситуацій, коли

цього потребують обставини. А у помітної частини батьків, що мають дітей з особливими потребами, встановлений високий рівень прояву тривожності, агресії, фрустрації та ригідності, що вказує на їх емоційну нестабільність, наявність негативного психоемоційного стану, що може значно погіршити їх психологічне здоров'я і стосунки в родині, в тому числі і з дитиною з особливостями. Це також підтверджує високий рівень особистісної та ситуативної тривожності у більшості батьків, яка стає постійним супутником у їх житті та може негативно вплинути на стосунки з дитиною.

Крім того, більшість батьків, що мають дітей з особливими потребами, заходяться у помірному або легкому депресивному стані, а деякі навіть у вираженому, симптомами якого є пригнічення, занижена самооцінка, песимізм, втома, а у важких випадках – порушення сну, розлади харчової поведінки, відчай.

Данні анкетування підтвердили, що більшість батьків дуже переймаються саме через особливості своєї дитини, у зв'язку з чим вони знаходяться в стані пригніченості, підвищеної тривоги, занепокоєння, фрустрації, і деякі навіть у відчаї. Більшість батьків турбує майбутнє їхньої дитини, а саме можливість самостійного її проживання, особисте життя, працевлаштування та освіта, їх цікавлять питання навчання, розвитку, виховання дитини, поведінкові проблеми, медичний супровід, і в меншій мірі – власний психічний стан та внутрішньо-сімейні проблеми.

На основі кореляційного аналізу встановлено, що для батьків, що мають особливих дітей, з вищою особистісною та ситуативною тривожністю характерні також підвищена схильність до фрустрації та ригідності, поглиблення депресії. Тобто, для покращення психоемоційного стану батьків, що мають дітей з особливими потребами, необхідно цілеспрямовано впливати на зниження рівня їх тривожності, позбавлення від страхів за майбутнє.

SOCIOLOGICAL SCIENCES

СУЧАСНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ

Зимовська Вікторія Олександрівна
магістрантка кафедри
публічного управління та адміністрування
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
м. Переяслав, Україна

Вступ. Сьогодні в усьому світі спостерігаються зростаючі очікування громадян та представників бізнесу від системи державного управління, яке має бути ефективним, прозорим та орієнтованим на покращення якості надання послуг суспільству. У своїх прагненнях до доступності державних послуг уряди впроваджують нові технології в галузь, яка стала відома як електронне урядування. У сучасній літературі термін «електронне урядування» означає систему державного управління, за якої діяльність органів державної влади здійснюється за допомогою інформаційно-комунікативних технологій.

Вперше про електронне урядування заговорили в США, потім у Канаді та після – у Великій Британії. Досвід цих країн отримав назву англо-американської моделі e-Government

Мета роботи. Питання розвитку електронного уряду було підняте 23 травня 2019 року Президент України Володимир Зеленський озвучив ідею «держави в смартфоні» для спрощення та покращення операцій між урядом та громадянами за допомогою телефону. [1] Тут ми проаналізуємо моделі розвитку, які реалізуються в державі. Огляд в основному пов'язаний з визначенням атрибутів, компонентів або послуг (Є-послуг), які пропонуються громадянам, на основі моделі для вимірювання прогресу ініціатив електронного урядування в адміністративно-територіальній одиниці. Успішні моделі в усьому

світі демонструють значний прогрес щодо задоволеності громадян, зменшення корупційного та бюрократичного ставлення в державних установах та значну економію ресурсів, які можна виділити на інші цілі. Електронний уряд — це більше, ніж веб-сайт, електронна пошта або обробка операцій через Інтернет; оскільки він додав нові поняття, такі як прозорість, підзвітність, участь громадян в оцінці діяльності уряду. [2]

Матеріали та методи. Моделлю побудови є розвиток електронної демократії задля досягнення поставлених європейських стандартів якості електронних адміністративних послуг, відкритості та прозорості влади до громадян, представників бізнесу та громадських організацій. На сьогодні в світі поширені дві основні моделі електронного урядування – e-Government 1.0 та e-Government 2.0. [3].

На сьогодні можна виокремити такі складові елементи, які входять в функціонування електронного уряду в Україні: по-перше, Уряд громадянам система G2C дозволяє громадянам не стояти в чергах за базовою інформацією, довідками і формами. При цьому держава значно заощаджує ресурси на адміністрування процедур, а громадяни час і гроші; по-друге, Уряд службовцям автоматизація процесів співпраці урядової системи з службовцями, чиновниками, консультантами на місцях. При детальному розгляді та опрацюванні завдань, функцій деяких служб на місці можна розробити необхідний функціонал на рівнях G2B, G2C та повністю виключити G2E з моделі Електронного уряду; по-третє, Уряд бізнесу – це автоматизація податкових виплат, проведення електронних тендерів на постачання продукції тощо; по-четверте, Уряд уряду G2G частина об'єднаної інформаційної системи, що забезпечує виконання таких задач: керування роботою державного апарату; координація діяльності регіональних управлінь і територіальних підрозділів; ведення внутрішнього діловодства [4].

Результати та обговорення. Електронне урядування стикається з численними проблемами в усьому світі. Традиційного підходу до запровадження електронного урядування просто недостатньо через складність

широкого поєднання різноманітних архітектур додатків як із застарілих, так і сучасних світів, які необхідно включити до компетенції електронного урядування. Ці виклики виникають через адміністративні, правові, інституційні та технологічні фактори. Проблема включає такі недоліки безпеки, як спуфінг, втручання, відмова, розголошення, підвищення привілеїв, відмова в обслуговуванні та інші кіберзлочини. Інші набори проблем включають такі частини впровадження, як фінансування, управління змінами, конфіденційність, автентифікація, надання послуг, стандартизація, технологічні проблеми та використання місцевих мов [5].

Висновки. Головною перевагою при впровадженні електронного уряду буде підвищення ефективності поточної системи (системи на паперових носіях). Запровадження також сприятиме кращій комунікації між урядами та бізнесом. Взаємовідносини між державою та бізнесом (GBR) є популярною темою як для наукових досліджень, так і для практики протягом тривалого часу. Наприклад: електронні закупівлі полегшують комунікацію G2G і B2B; це дозволить невеликим підприємствам конкурувати за державні контракти, а також великим підприємствам. Звідси перевага створення відкритого ринку та міцнішої економіки. Як свідчить історія, закритий ринок лише сприяє хабарництву та корупції в державному секторі та уряді. Бізнес і громадяни можуть отримувати інформацію швидше і це можливо в будь-який час доби.

Викладене окреслює доцільність запровадження електронного урядування в державі, але в той же час створення електронного урядування в Україні знаходиться на більш ніж початковій стадії, через низку стримуючих факторів.

Тому рекомендовано керуючим органи України приділяють увагу питанням усвідомлення переваг електронного урядування державних і державних службовців, її значення для розвитку суспільства і держави, підвищення фінансування сфери інформатизації та зниження рівня корупції. Тільки за таких умов усунення цих факторів, в Україні можливий ще один крок до впровадження електронного урядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Я мрію про державу у смартфоні – Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво Президента України (ua). 23 травня 2019. Процитовано 3 жовтня 2021.
2. Президент, Прем'єр-міністр, Мінцифри презентували мобільний застосунок “Дія”. www.kmu.gov.ua. Департамент комунікацій Секретаріату Кабінету Міністрів України. 6 лютого 2020. Процитовано 28 березня 2021.
3. Жданенко, Ірина (27 вересня 2019). Дія – Держава і Я – бренд цифрової держави!. spilno.org.
4. Дергачов О. Ефективне урядування // Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін.— К.: Парламентське видавництво, 2011. — С. 249. — ISBN 978-966-611-818-2.
5. Why Digital Governance Platform as a Service(GPaaS). *15 February 2016*. Archived from the original on 29 September 2020.

JOURNALISM

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЖУРНАЛІСТАМ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ, ВІД ІМІ (ІНСТИТУТУ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ) ТА ВВС (BRITISH BROADCASTING CORPORATION)

Косюк Оксана Михайлівна,
канд. філол. наук.,
доц. кафедри соціальних комунікацій
Волинський національний університет
ім. Лесі Українки
м. Луцьк Україна

Вступ. Крім військових відомств (Наказ №73 Головнокомандувача Збройних сил України «Про організацію взаємодії між Збройними силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації») [1], свої рекомендації щодо співпраці масмедіа з військовими розробив Інститут масової інформації (неприбуткова, недержавна громадська організація, яка сприяє розвитку медіасфери України). Загалом, вони нічого нового не придумали – усе зазначене присутнє в міжнародному законодавстві (щонайменше, Женевській та Гаазькій угодах) та вищезокресленому законі Мінооборони України, однак, варто було, вочевидь, з величезного набору відібрати те, що актуальне саме зараз.

Ціль роботи. Спробуємо відслідкувати специфіку пропонованих стандартів ІМІ у порівнянні з подібними рекомендаціями ВВС. Задіємо для цього адекватні **методи:** порівняння, контент-аналіз, моделювання та вивчення документів та джерел.

Результати та обговорення. Усього українські журналісти та медіаексперти запропонували кілька правил [2]:

- Не знімати обличчя бійців та позицій, на яких вони дислокуються, і

військову техніку.

- Не робити записів на папері чи за допомогою диктофону, не запитавши попередньо дозвілу у співрозмовників.
- Не фотографуватися із військовими.
- Не висвітлювати координати позицій, кількість озброєння та війська, якщо такої інформації немає в офіційних відкритих джерелах.
- доброзичливо та спокійно поводитися з бійцями, навіть якщо вони не задоволені. Військові не зобов'язані надавати інформацію.
- Обережно використовувати камери для знімань, адже вони можуть давати відблиск і нагадувати оптичний приціл чи РПГ, як вислід – виникає ризик стати потенційною мішенню.
- Забороняється брати до рук зброю.
- На блокпостах потрібно поводитися спокійно і надавати всю інформацію, необхідну для ідентифікації особи журналіста.
- Слід виконувати всі вимоги військовослужбовців.
- Працюючи, в зоні бойових дій, важливо бути лаконічним і не задіювати затекстів.

Ці рекомендації стосуються й комунікації з теробороною. Не усі члени оборони військові, тому їм інколи слід допомогти у роботі з медійниками.

Як ми уже зазначили, на міжнародному рівні, ще з часів двох світових воєн, існують стандарти, які пізніше стали основою формування Женевського (цивільного) та Гаазького (воєнного) законодавчих пакетів. Однак на початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну ВВС теж опублікувала поради для роботи журналістів під час війни [3], вочевидь, ера цифрових технологій таки внесла свої корективи у, здавалося б, непорушні правила. Вони зазначають, що медійники повинні не пом'якшувати реалії війни, але при цьому мати повагу до людської гідності. Мається на увазі, що для показу особливо виразних зображень війни або жорстокості має бути чітке редакційне обґрунтування. Також варто не забувати про родичів померлих, і, на скільки це можливо, не допустити, щоб вони дізналися про смерть рідних з випусків новин

чи матеріалів друкованих та інтернет ЗМІ. Варто зберігати баланс між інтересом щодо повної й точної інформації та потребою бути співчутливими, слід поважати приватне життя та гідність мертвих. ВВС також рекомендує уникати необґрунтованого поширення сцен важких травм та насилля, адже це може вплинути на психіку чутливої аудиторії, наприклад, дітей чи людей похилого віку.

Висновки. У підсумку зазначимо, що хоч в довоєнний період в Україні не було розроблено рекомендацій для роботи засобів масової інформації під час воєнного стану – мілітарна ситуація ввела корективи. І журналісти провідних медіа об'єдналися, аби з усім розібратися. На противагу ВВС, яка переважно опікується аудиторією, ІМІ акцентує на захисті Збройних сил України. Отже, ВВС активує ключові моменти Женевських угод, ІМІ – Гаазьких. Тобто кожна спільнота "захищає" "свій" інформаційний простір, але цей захист спрацьовує лиш тоді, коли угоди діють всеохопно та універсально.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наказ №73 Головнокомандувача Збройних сил України «Про організацію взаємодії між Збройними силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації» <https://ips.ligazakon.net/document/MUS36785> (дата доступу 11.11.2022)
2. Рекомендації Комісія з журналістської етики щодо інформації, яку не можна розголошувати в медіа під час воєнного стану. <https://cje.org.ua/statements/rekomendatsii-komisii-z-zhurnalistiskoi-etyky-shchodo-informatsii-iaku-ne-mozhna-rozgholoshuvaty-v-media-pid-chas-voiennoho-stanu/> (дата доступу 11.11.2022)
3. BBC.NEWS/ <https://www.bbc.com/news> (дата доступу 11.11.2022)

LITERATURE

ХУДОЖНІЙ СВІТ ЛІТЕРАТУРНОЇ КАЗКИ ЗІРКИ МЕНЗАТЮК

Хома Катерина Миколаївна

к. філол. н., доц.

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

м. Переяслав, Україна

Вступ. В європейській літературі, українській зокрема, літературна казка як явище виникає на ґрунті зацікавлення дослідників фольклором. Перші збирачі народних казок згодом стали авторами літературної казки. У світовій літературі яскравим прикладом є творчість братів Грім. В українській літературі збирачами казок виступили Є. Гребінка, П. Гулак-Артемівський, М. Цертелєв, М. Максимович, І. Срезневський, Л. Боровиковський, М. Костомаров, О. Бодянський, А. Кримський та ін. Деякі із дослідників згодом у своїй творчості використовували фольклорний матеріал, як основу для своїх творів. Із жанром літературної казки пов'язана творчість І. Франка, С. Руданського, Ю. Федьковича, Панаса Мирного, Марка Вовчка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, Н. Забіли, В. Сухомлинського, О. Іваненко, В. Нестайка та ін. Як бачимо, літературна казка як жанр утвердилась в українській літературній традиції до кінця ХІХ ст. У ХХІ ст. вона знайшла свій розвиток у творчості І. Андрусяка, І. Малковича, М. Чумарної, О. Ільченка, І. Калинця, А. Качана та ін. Особливу уваги привертає постать Зірки Ментазюк. Її творчість стала об'єктом досліджень таких науковців як В. Кизиловой, Ю. Куманська, О. Дибовська, Н. Горбач, Т. Качак та ін.

Однак, на сьогодні дослідження часопросторових ознак казок письменниці потребує подальшого розвитку і є одним із перспективних напрямків.

Ціль роботи – дослідити часопросторові параметри творчості Зірки Мензатюк на онові творів циклу «Київські казки».

Матеріали та методи. Означені параметри творчості у роботі буде розглянуто на прикладі циклу «Київські казки» (2006) Зірки Мензатюк. Провідними визначено поетикальний метод (дослідження часопросторової поетики циклу) та культурно-історичний (висвітлення авторської стильової своєрідності).

Результати та обговорення.

Дитячі казки Зірки Мензатюк, спрямовані на формування національної свідомості підростаючого покоління, любові до рідної землі, свого народу, мають важливий естетичний вплив, оскільки демонструють художню майстерність авторки у створенні унікального художнього світу. Вони плекають духовну єдність поколінь, виховують повагу до історії рідного народу, прищеплюють шанобливе ставлення до культури, звичаїв, традицій українців, утверджують загальнолюдські цінності правди, справедливості, патріотизму, доброти. Тому їх по праву можна назвати яскравим зразком літератури для дітей початку ХХІ ст. Висока оцінка літературних критиків, популярність серед читачів визначають письменницький талант Зірки Мензатюк. У творчості авторки присутні такі цикли казок: «Київські казки» (2006), «Макове князювання» (2008), «Зварю тобі борщику» (2012), «Чарівні слова» (2016). Особливої уваги у плані поетики часопростору привертає саме цикл «Київських казок», де кожна казка читається як завершений твір, а об'єднані у єдиний цикл вони формують унікальний часопростір Києва, який перебуває на перетині площин реальності і казковості. Просторовий принцип групування творів у циклі підкреслює його назва. В кожній казці місцем дії визначено окрему локацію Києва. Отже, Київ тут виступає водночас топосом, що семантично поєднує й тематично впорядковує компоненти цього циклу. Казкові мотиви, увиразнені просторовим аспектом, набувають нового звучання.

Як відомо, важливу роль у творенні жанру відіграє саме хронотоп. Казковий хронотоп означається умовністю, фантастичністю, надприродністю,

здатністю розширювати свої часові та просторові межі. У фольклорній казці хронотоп має ще одну властивість – він позбавлений конкретизації: ми не можемо визначити місце казкової події та час, в який вона відбувається. Хронотоп літературної казки, за бажанням автора, може бути чітко окресленим у просторі і часі, але в жодному разі не позбавленим казковості. Таку властивість хронотопу ми і спостерігаємо у творах циклу Зірки Мензатюк.

На скрупульозному відтворенні авторкою топографії Києва у своїх дослідженнях зауважує В. Кизилова. У казках ми знайдемо справжні назви районів столиці, площ, вулиць, музеїв. Це дає змогу трактувати урбаністичний простір казки як маркований під сучасність. Кожна наступна казка ніби розширює цей простір, відкриваючи нові його локуси – оперний театр («Солов'їна казочка»), Майдан Незалежності, ботанічний сад («Бузкова казочка»), Андріївський узвіз, річковий вокзал («День, що не має кінця»), Труханів острів («Ялинка на Трухановому острові») тощо. Разом із тим, кожний із локусів розкриває нову якість цього простору. Так, Андріївський узвіз виступає місцем сили народних майстрів: «Зі всієї України сюди привозять, що найгарніше: гуцульські писанки, крелевецькі рушники, петриківські мальовані скриньки, опішнянські писані тарелі, а писані красуні й самі приїжджають звідусіль» («День, що не має кінця») [2, 26], Оперний театр постає місцем, де людина може через мистецтво відкривати свою душу: тут «людська душа просвічувалась наскрізь, ніби чистий гірський кришталь» [2, 6].

Письменниця поєднує традиційну оповідь і казкові атрибути, в реальних локусах столиці мешкають персоніфіковані тварини (кіт Мурок, коза Дерезовська), міфологічні персонажі (відьми) та історичні особи (Кий, Щек, Хорив, Либідь). Перетин реального, казкового, історичного відбувається у конкретно означений період – святкування Дня міста. Тут час перебирає на себе функцію сюжетотворення. Саме фіксація часу допомагає юному читачеві усвідомити події сучасні та історичні, реальні та казкові, адже у творі одночасно співіснують усі вище названі герої. Як слушно зауважує В. Кизилова, Київ у трактуванні письменниці постає не просто точкою перетину

географічних координат, а містом-архетипом, потужним плином історіософських інтенцій, що увиразнюють відчуття буття. Тексти «Київських казок» мають єдину стилістику: оптимістичні, емоційні, насичені яскравими кольорами, які передають красу Києва, створюють атмосферу дива. Авторка для дітей виступає своєрідним транслятором інформації з історії, культури, традицій українців, демонструє поведінкові моделі для підростаючого покоління, визначає світоглядні орієнтири. Атмосфера радості від пізнання присутня в кожному творі циклу. Так оперний театр для молодого соловейка із «Солов'їної казочки» постає відкриттям у сенсі пізнання людської природи, надихаючої сили мистецтва: «Він знав людей. Цілими днями вони сновигали туди-сюди в його парку біля бронзового Тараса у якихось своїх справах. А тепер людський голос виповідав потаємне, у ньому бриніла надія, гучав неспокій, часом тріпотіла туга, а то пробивався добродушний сміх». Після його відвідування він доходить висновку: «Люди в Києві – добрі співаки!».

Висновки. Як бачимо, специфікою часопростору «Київських казок» Зірки Мензатюк є те, що кожний твір циклу конкретизує певний локус великого урбаністичного хронотопу Києва. Продовжуючи одна одну, казки циклу утворюють художню мапу культурних та історичних місць столиці. У кожному окремому творі є свій унікальний час і простір, неодмінними атрибутами якого постають урбаністичні та фольклорно-міфологічні елементи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кизилова В. В. *Літературний казковий цикл як художній феномен (на прикладі творчості Зірки Мензатюк)*. Кременецькі компаративні студії : науковий часопис. 2017. Вип. VII. Т. 1. С. 98–107.
2. Мензатюк Зірка. *Київські казки*. К.: Ранок, 2012. – 96 с.
3. Шаров С. В., Скориця Д. В. *Специфіка хронотопу художніх творів для дітей Зірки Мензатюк: поетологічні особливості*. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2020. № 6. Том 3. С.112-115.

POLITICAL SCIENCES

УДК: 351/354:004 (477)

UNION OF TERRITORIAL COMMUNITIES OF UKRAINE AS A DIRECTION OF INTEGRATION INTO THE EUROPEAN SOCIETY

Oliinyk Sviatoslav Yaroslavovych,
postgraduate student of the department
of management and business administration,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Ivano-Frankivsk, Ukraine

Summary: improvement of the territorial organization of power is an integral component of the reform of the administrative-territorial system based on the principles of decentralization. The argument in favor of carrying out the reform in Ukraine is that the integration of Ukraine into the European Community raises the issue of compliance of the administrative-territorial organization of the state with the European principles of organizing the management of regional and local development, the development of local self-government. Continuation of the decentralization policy should become an effective factor in stabilizing the socio-economic situation, overcoming the financial crisis, overcoming contradictions between different levels of government, organizing relations between the center, regions and territorial communities based on the principles of distribution of spheres of responsibility and competence, as well as partnership in the sphere of providing for the citizens of Ukraine state and local benefits, contribute to increasing the efficiency of the use of budget funds at all levels of management.

Key words: decentralization policy, territorial organization of power, territorial communities, local self-government bodies.

Since independence, the mechanism of functioning of public authorities in

Ukraine is constantly at the stage of reform. In order to ensure the financial capacity of local self-government bodies, processes of decentralization of local finances are taking place in Ukraine, starting from the end of 2014 [1, p. 40].

The direction of local self-government reform was determined in the Concept of Local Self-Government Reform and Territorial Organization of Power in Ukraine, approved by the Cabinet of Ministers on April 1, 2014 [2].

The formation of the legislative field took place simultaneously with the institutional improvement of the decentralization reform. All branches of government participated in the reform implementation process: the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, the Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Communal Services of Ukraine. In all regions, the Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine, in cooperation with the Association of Cities of Ukraine, with the support of international donor partners, formed Local Self-Government Development Centers. The purpose of their activity is to support the implementation of the reform of local self-government and territorial organization of power, decentralization of the powers of executive authorities, and the reform of state regional policy.

In 2015, the practical implementation of decentralization reform measures began. Significant results in the field of budget decentralization have been achieved thanks to the introduction of new norms of the Budget and Tax Codes of Ukraine into budgeting practice. It is about transferring additional budgetary powers to local selfgovernment bodies and establishing stable sources of income for their implementation, introducing a new budget regulation mechanism, increasing the spending autonomy of local budgets, introducing new subventions from the state budget to local budgets, increasing investment resources of local budgets [3, p. 112].

It should be noted that the improvement of the territorial organization of power is an integral component of the reform of the administrative-territorial system based on the principles of decentralization. The argument in favor of the reform in Ukraine is that the integration of Ukraine into the European Community raises the issue of compliance of the administrative-territorial organization of the state with the

European principles of organizing the management of regional and local development, the development of local self-government, which is the "litmus test" of democracy. After all, democracy involves not only the declaration of the rights and freedoms of citizens in the sphere of public power, but also the real ability to participate in management both at the local and state levels.

On January 1, 2016, the Association Agreement between Ukraine and the European Union entered into force in its entirety, which is an important step on the path of Ukraine's integration into the European community. A decisive condition for such integration is ensuring the right of territorial communities to local selfgovernment and ensuring their ability to exercise their powers. Foreign experience shows that local self-government has become one of the main catalysts of economic growth. The main task now is to create capable and effective communities that will become the same catalyst for reforms in Ukraine.

The unification of territorial communities will make it possible to: strengthen the administrative and economic capacity of the local self-government body, which ensures better quality of the provision of administrative services; deepen the specialization of employees of local self-government bodies, promote the improvement of their qualification level; create conditions for concentration of financial resources; improve spatial development planning and facilitate participation in international projects; to deepen the degree of decentralization in the system of public power - to delegate a greater share of state functions to consolidated local selfgovernment bodies, which will have the necessary financial, human, and material resources for their implementation [4].

Therefore, the need to reform the state power and local self-government should increase the efficiency of managing Ukraine's regional development. The main directions of transformation of relations between central and regional authorities in the sphere of social and economic development management should be determined:

- ensuring access of local authorities to credit resources and financial markets;
- establishment of new criteria for administrative responsibility of managers of budget funds, heads of local self-government bodies;

- introduction of new mechanisms and principles in "government-public" relations regarding the formation of accountability algorithms and public control;
- changing the financing mechanisms of regional programs for the development of the social sphere of the regions and the provision of social services of appropriate quality to the population [5].

Further implementation of the decentralization policy should become an effective factor in stabilizing the socio-economic situation, overcoming the financial crisis, overcoming contradictions between different levels of government, organizing relations between the center, regions and territorial communities based on the principles of distribution of spheres of responsibility and competence, as well as partnership in the field of providing for citizens Ukraine's state and local benefits, to contribute to increasing the efficiency of the use of budget funds at all levels of management. The implementation of budget decentralization, which the Government simplified at the local level during the period of martial law [6], should be based on administrative and territorial reform in Ukraine and a new ideology of public administration, which defines the main content of the activities of state authorities and local self-government as activities to provide effective services.

REFERENCES:

1. Furdychko L. Ye. Detsentralizatsiia: finansova nezalezhnist mistsevykh biudzhetyv Ukrainy. Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy. [Decentralization: financial independence of local budgets of Ukraine. Socio economic problems of the modern period of Ukraine] 2015. Vypusk 5 (115). P.39-42.
2. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy "Kontseptsiia reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini" [The concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine] vid 1 kvitnia 2014 r. № 333-r. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-r>.
3. Matviienko A. S. Polityko-pravovi zasady terytorialnoi orhanizatsii derzhavy: svitovyi dosvid i Ukraina: monohrafiia [Political and legal foundations of

the territorial organization of the state: world experience and Ukraine: monograph]. K.: In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2015. 376 p.

4. Analychna dopovid do shchorichnoho Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovyshche Ukrainy». Trydtsiat rokiv peretvoren. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen ["About the internal and external situation of Ukraine". Thirty years of transformations. National Institute of Strategic Studies] URL : <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/poslannya-prezydenta-ukrayiny/analychna-dopovid-do-shchorichnoho-poslannya>

5. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na 2021-2027 roky [On the approval of the State Regional Development Strategy for 2021-2027] vid 5 serpnia 2020 r. № 695. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

6. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro vnesennia zmin do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy [On making changes to the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 11, 2022 No. 252] vid 11 bereznia 2022 r. № 252» URL : <https://decentralization.gov.ua/news/15718>

ДЕМОКРАТИЯ, АВТОРИТАРИЗМ И ТОТАЛИТАРИЗМ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Батырь Юрий Георгиевич

к.э.н., доцент

Национальный университет
гражданской защиты Украины
г. Харьков, Украина

Введение. Подавляющее большинство развитых стран мира в XXI веке являются демократическими государствами. Однако история существования режимов, принципы функционирования которых кардинально противоположны принципам демократии, чрезвычайно продолжительна. Этим объясняется постоянный интерес исследователей к причинам возникновения таких режимов, тенденциям, имеющимся в соответствующих обществах, и возможностям их трансформации. Однако, обращая внимание на недемократичность принципов управления в авторитарных и тоталитарных государствах в современном мире периодически и, к сожалению, очень часто, возникают политические кризисы и даже военные агрессии.

Целью работы является анализ современных условий формирования таких политических режимов, как демократия, авторитаризм и тоталитаризм, а также последствия этих процессов.

Материалы и методы. Проблема сущности демократических и недемократических политических режимов рассматривалась в многочисленных работах таких исследователей, как Л. Андерсен, Х. Арендт, М. Драхт, М. Кертис, З. Бжезинский, Ж. Желев, Ф. Рудич, Т. Офицеров, В. Толкованова, П. Хаитов, М. Чабанна и др.

Несмотря на большое внимание ученых к этим вопросам, процессы формирования и становления агрессивных тоталитарных режимов требуют дальнейших исследований, особенно в условиях проявления их военной, террористической и фашистской агрессии.

Результаты и обсуждение. Политическая система демократического режима характеризуется четкой определенностью функций законодательной, исполнительной и судебной властей. Парламенту принадлежит исключительное право издавать общегосударственные законы; исполнительной власти законодательной, бюджетной, кадровой инициативы; суда – право определять соответствие законов конституции. Выборы лидеров на всех уровнях осуществляются только на альтернативных началах. И что самое важное: эффективно действует механизм контроля электората над властными структурами [4].

Классическое определение демократии дал А. Линкольн: Демократия – правление народа, избранное народом, для народа. [2].

Демократия (др.-греч. *democratia* — народовластие) – политическая система, в основе которой лежит метод коллективного принятия решений с равным воздействием участников на исход процесса или на его существенные стадии. Хотя такой метод применим к любым социальным институтам, на сегодняшний день его важнейшим приложением является государство, так как оно обладает большой властью. В этом случае определение демократии обычно сужают до одного из следующих признаков:

1. Назначение лидеров управляемыми ими людьми происходит путём честных и состязательных выборов.
2. Народ является единственно легитимным источником власти.
3. Общество осуществляет самоуправление ради общего блага и удовлетворения общих интересов.

Народное правление требует обеспечения ряда прав для каждого члена общества. С современной демократией связан ряд ценностей: законность, политическое и социальное равенство, свобода, право на самоопределение, права человека и др.

Поскольку идеал народовластия труднодостижим и подлежит различным толкованиям, предлагалось множество практических моделей. До XVIII века наиболее известной моделью была прямая демократия, где граждане

осуществляют своё право принятия политических решений непосредственно, за счёт достижения консенсуса или с помощью процедур подчинения меньшинства большинству. В представительной демократии граждане осуществляют то же право через избранных ими депутатов и других должностных лиц путём делегирования им части собственных прав, при этом выбранные руководители принимают решения с учётом предпочтений руководимых и отвечают перед ними за свои действия [3].

Одной из основных целей современной демократии является ограничение произвола и злоупотреблений властью. Этой цели часто не удавалось достигнуть там, где права человека и другие демократические ценности не были общепризнанными или не имели эффективной защиты со стороны правовой системы. Сегодня во многих странах народовластие отождествляется с либеральной демократией, которая, наряду с честными, периодическими и всеобщими выборами наделённых высшей властью лиц, в ходе которых кандидаты свободно соревнуются за голоса избирателей, включает в себя верховенство права, разделение властей и конституционные ограничения власти большинства путём гарантий определённых личных или групповых свобод. С другой стороны, левые движения, видные экономисты, а также такие представители западной политической элиты как экс-президент США Барак Обама, директор-распорядитель МВФ Кристин Лагард утверждают, что реализация права принятия политических решений, влияние рядовых граждан на политику страны невозможно без обеспечения социальных прав, равенства возможностей и низкого уровня социально-экономического неравенства [3].

Ряд авторитарных режимов имел внешние признаки демократического правления, однако в них властью обладала только одна партия, а проводимая политика не зависела от предпочтений избирателей. На протяжении последней четверти века мир характеризовался тенденцией распространения демократии. К числу сравнительно новых стоящих перед ней проблем относятся сепаратизм, терроризм, миграция населения, рост социального неравенства. Международные организации, такие как ООН, ОБСЕ и ЕС, полагают, что

контроль над внутренними делами государства, включая вопросы демократии и соблюдения прав человека, частично должен быть в сфере влияния международного сообщества [2].

Авторитаризм можно определить как недемократический политический режим, предполагающий концентрацию власти в руках отдельной личности или группы лиц, не стремящихся к достижению общественного согласия относительно легитимности их власти. При этом происходит уменьшение роли представительных институтов власти и граждан в целом, они устраняются процессом принятия политических решений.

Среди авторитарных режимов выделяют:

- военно-бюрократические диктатуры, установленные в результате военных переворотов из-за наличия неразвитого гражданского общества и слабости демократических традиций, когда офицерский корпус выступает наиболее организованной силой, имеющей ресурсы для захвата власти в государстве (Греция, Аргентина, Бразилия, Парагвай, Чили, некоторые другие страны Латинской Америки, Африки и Азии);

- персональные тирании, разновидностью которых выступает султанизм, когда власть принадлежит диктатору и опирается на поддержку разветвленного полицейского аппарата (Сомали, Гаити, Уганда, Никарагуа);

- абсолютистские монархии, когда монарх обладает неограниченной властью в исполнительной, законодательной и судебной сферах, а представительных органов власти не существует (Иордания, Марокко, Саудовская Аравия, Катар, Оман, Объединенные Арабские Эмираты);

- олигархические, когда власть принадлежит определенным корпоративным кланам;

- вождистские (или режимы личной власти), опирающиеся на авторитет сильного лидера, могут иметь поддержку народа и предпосылкой становления которых может выступать определенная угроза для государства (что позволяет лидерам использовать для консолидации населения лозунги национализма, независимости, модернизации и т.п.);

- смешанные, содержащие элементы различных режимов (например, военный режим, установленный в Чили в 1973 г., позже был трансформирован в режим личной власти);

- неототалитарные режимы, формально функционирующие при наличии многих партий, оппозиции, периодических выборов, но власть сохраняется в руках одной партии (Сирия).

При этом в некоторых странах (Сингапур, Южная Корея, Таиланд) авторитарные власти смогли сконцентрировать усилия и ресурсы для решения задач экономического роста, проведения радикальных реформ, обеспечения общественного порядка, а также не допустить противостояния групповых интересов [5].

Тоталитаризм является политическим режимом, присущим политическому, экономическому, идеологическому господству правящей элиты, организованной в целостный бюрократический партийно-государственный аппарат (возглавляемый лидером), тотальный контроль над обществом, вмешательством во все его сферы с целью осуществления такого контроля. (Предложенное определение является одним из возможных, поскольку авторы многих исследований по вопросам тоталитаризма, учебников, словарей приводят разные определения этого понятия).

К разновидностям тоталитаризма относятся:

- коммунистический тоталитаризм (как искусственная форма социальной интеграции, основанная на примате классового подхода, отрицании права на частную собственность, запрещение автономии личности и т.п.);

- фашизм (который в первоначальном варианте итальянской идеократии тяготел к обеспечению национального единства под властью сильного государства, предполагал синтез концепции нации как ценности и догматизированного принципа справедливости);

- национал-социализм (как синтезированный тип идеократии, предполагающий воплощение идей расизма, шовинизма, внешнеполитической

экспансии) [1]. Таким образом, тоталитарными можно считать режимы в нацистской Германии, в СССР (досталинский и сталинский периоды), в Китае во время правления Мао Цзэдуна, в Камбодже во время правления Пол Пота, в Италии во время правления Муссолини и некоторые другие [5]. На современном этапе утверждения тоталитарных режимов наблюдается в некоторых странах на постсоветском пространстве, в частности в России, Беларуси.

Российская федерация своей раболопской природой породила ужаснейшего тоталитарного диктатора XXI века – Путина. Формирование этой сущности длилось 22 года не только с молчаливого согласия народа, но и потакания со стороны лидеров ведущих стран Европы. Его агрессивность проявлялась как объявлением энергетической войны (2008 год), которая длилась и до последнего времени (в 2021 году цена на газ достигла космического уровня 2000 долларов за 1 куб.м.) [4], так и прямые военные конфликты в Северной Осетии, Чечне, Грузии, Молдове, Сирии, в Донцке и Луганске Украины, аннексия Крыма у Украины. К сожалению Европа и весь цивилизованный мир закрывали глаза на эти проявления, что и привело к широкомасштабному военному вторжению РФ на Украину 24 февраля 2022 года. Теперь эта война приобрела характер борьбы идеалов демократии со стороны Украины с идеологией терроризма, насилия, варварства, тоталитаризма и неофашизма со стороны РФ. Ужасным (исторически и политически) в этой войне есть то, что народ России на 80 процентов поддерживает своего маниакального диктатора. С одной стороны это работа русской пропаганды, а с другой – это политическая тупость и историческое идолопоклонство (вера в царя-батюшку и безверие в Бога). Разговоры этой сущности (Путина) и всей их пропаганды о денацификации и демилитаризации Украины являются наглой ложью. Какой нацизм может быть в стране, в которой за последние 18 лет с 2004 года в президенты выбирали кандидатов от крайне правого до крайне левого. А в 2019 году народ, желая перемен к лучшему, и вовсе избрал президентом Украины артиста Владимира Зеленского.

Какая речь может идти о нацизме в такой демократической стране, как Украина? Бывший артист и комик Владимир Зеленский превратился в величайшего руководителя, который объединил вокруг себя не только весь народ Украины, но и весь мир. Владимир Зеленский вместе с народом Украины стал избранным, миссия которого состоит в победе демократии над тоталитаризмом и спасении всего человечества.

Выводы. Тоталитарный режим Путина сформировался благодаря прежде всего раболепской сущности русского народа и либеральной политике цивилизованного мира и Европы. В противоположность ему, Владимир Зеленский, не имея опыта политической деятельности, став президентом истинно демократической Украины, проявил себя во время войны, несмотря на запугивания и подкупы, как мощный, сильный, негибаемый лидер, объединивший вокруг себя всю Украину, весь мир и всех лидеров ведущих стран благодаря своей силе духа, самопожертвованию, вере в Украину и украинцев, и в идеалы демократии.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Грабовський С. Авторитаризм і тоталітаризм. Газета «День». 18 січня 2022р. <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobyci/avtorytaryzm-i-totalitaryzm>
2. Демократія, тоталітаризм та авторитаризм як основні різновиди політичних режимів. https://studies.in.ua/polit-sistem_ekzamen/2686-demokratya-totalitarizm-ta-avtoritarizm-yak-osnovn-rznovidi-poltichnih-rezhimv.html
3. Поняття, форми та принципи демократії <https://uahistory.co/compendium/serednicka-human-world-11-class-opornii-konspect/57.php>
4. Рудич Ф. Політичний режим і народовладдя: спроба політологічного аналізу. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/rudych_politychnyi.pdf
5. Чабанна М. Авторитаризм і тоталітаризм: уявна подібність та сутнісна різниця. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/chabanna_avtorytaryzm.pdf

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГЕОПОЛІТИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ

Поплавська Мирослава Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент
Київський національний університет
культури і мистецтв
м. Київ, Україна

Вступ. Протягом останніх років широке поширення в міжнародному науковому дискурсі отримали технологічні тенденції, які, на думку багатьох спостерігачів, корінним чином змінять міжнародну політику та людське суспільство в цілому. Водночас технічна – телекомунікаційні, комп'ютерна, транспортна та ін. революція перших десятиліть ХХІ ст. не впливає на актуальність традиційної геополітики, оскільки простір та питання пріоритету в його керуванні лишаються центральними в міжнародних відносинах.

Мета роботи. Дослідити феномен геополітики в контексті міжнародного наукового дискурсу та розглянути основні тенденції та пріоритетні напрями розвитку геополітики ХХІ ст.

Матеріали та методи. Застосовано загальнонаукові та конкретнонаукові методи пізнання, зокрема метод дедуктивного та індуктивного логічного аналізу, метод системного аналізу, метод компаративного аналізу, а також метод теоретичного узагальнення.

Результати та обговорення. Оскільки визначення геополітики є складним завданням, передбачається використання як відправної точки двох робочих визначень. Перше визначення, запропоноване політичними географами Х. Ван дер Вюстен та Г. Дейкінк складається з трьох частин, оскільки на думку дослідників, термін «геополітика» може використовуватися для: «типу аналізу з використанням даних про міжнародне положення країни в світлі його географічних особливостей»; «набір правил, що застосовуються в процесі управління державою на основі такого аналізу» та «дискурс, стійкий

аргумент, який описує та оцінює положення країни в світі» [4, с. 20].

3. Бжезинський акцентує на тому, що геополітичне відображає поєднання географічних та політичних факторів, що визначають стан держави або регіону, підкреслюючи вплив географії на політику [1, с. 14]. Одним із основоположників сучасної геополітичної теорії є К. Грей, на якого суттєво вплинули роботи Маккіндра та Спайкмена – прибічників ортодоксії класичної геополітики. Визначаючи геополітику, як «просторове дослідження та практику міжнародних відносин», що «пояснює динамічну просторову зміну деяких патернів конфліктів в міжнародних відносинах», дослідник вважає, що «геополітика – це варіант класичного реалізму» [3, с. 18]. Резюмуючи власні погляди, К. Грей наголосив, що «контроль на Світовим островом Євразія-Африка однією державою буде в довготривалій перспективі означати контроль на світом» [3, с.15].

Геополітика – структура, що використовується для розуміння складних характеристик сучасного світу, в якій основними є політичні, економічні, військові та географічні аспекти, що формують поведінку, рішення та дії нації. Геополітика використовується для ілюстрації того, як країни, регіони, підприємства, політичні партії та ін. намагаються досягти своїх політичних цілей, контролюючи географічні особливості світу.

Багато геополітиків підкреслюють важливість економічних факторів для державної влади, особливо звертаючи увагу на важливість географії для економічного розвитку. Окрім того, географія значною мірою визначає, яким культурним явищам буде підлягати суспільство, незважаючи на те, що на сучасному етапі миттєва аудіовізуальна комунікація дозволяє людям отримувати доступ до еклектичних культурних впливів.

Географія відіграє ключову роль в геополітиці, оскільки саме вона впливає на політику, яку країни створюють для просування власних інтересів (у більшості випадків вона заснована на спільному для всіх учасників позитивному результаті), включно з угодами і договорами між країнами для забезпечення миру та доброї волі між кожною країною, регіоном або

територіальною групою. Існують також геополітичні стратегії, спрямовані на посилення влади однієї групи над іншою.

На думку дослідників, одним із найвагоміших факторів впливу на геополітику XXI ст. є географія людини – розподіл народів по землі, мови, якими вони говорять, їх етнічна та релігійна приналежність та ін. Д. Уолтон стверджує, що корисна геополітика XXI ст., далека від географічної детермінованості, повинна будуватися на розумінні того, що люди є незалежними історичними акторами [5, с. 23].

Аналізуючи природу складної геополітичної структури світу, а також ролі та можливостей її різноманітних компонентів, С. Коен припускає, що краще розуміння геополітичних сил, що формують міжнародну систему, може призвести до спільних національних стратегій, що посприяють підтримці глобальної рівноваги. Важливими у цьому контексті, на його думку, є: опис географічних умов в зв'язку з політичною владою та побудова просторових меж, що охоплюють взаємодіючі одиниці політичної влади [2, с. 9].

На сучасному етапі геополітика охоплює три перспективні напрями: космос, океан та материк. Прикладом успішної реалізації геополітика в першому напрямку є США – в листопаді 2014 р. Конгрес прийняв закон, відповідно до якого визнається право власності громадян США та їх компаній на те, чим вони володіють у космосі, а приватним інвестиціям в космічну гонитву надавалася юридична гарантія. Такі компанії, як Space-X Ілона Маска дозволяють провідній світовій державі суттєво збільшити ресурси, які виділяються на космічну діяльність.

Другою галуззю геополітики XXI ст. є 80% світового океану над якими досі немає суверенітету. Важливими проектами останніх десятиліть в цьому напрямі стали: поділ дна Північного Льодовитого Океану між 5 країнами; поділ дна Каспійського моря 2019 р. та будівництво штучних китайських островів в Південному морі.

Найголовнішим геополітичним ідеалом XXI ст. в третьому напрямі є Євразія. Геополітичний проєкт Китаю «Новий шовковий шлях», до якого

долучилися 13-ть членів Євросоюзу, являє собою набір залізниць, портів, аеропортів та маршрутів, які поєднують найвіддаленішу точку країни з Балтійським морем та північною Європою і Кантабрійським морем (Біскайською протокою) на півдні.

Висновки. Вдала геополітична ініціатива сприяє економічному процвітанню країни, інтеркультурній взаємодії, мирному розвитку світових процесів, а також має вагоме культурне та військово-політичне значення.

Відповідаючи глобальним тенденціям, виходячи з принципу взаємовигоди та маючи далекоглядну перспективу, геополітичні проєкти ХХІ ст. мають ряд зовнішньополітичних стратегічних переваг, які здатні посприяти консолідації країн певного регіону, розкриттю їх економічного потенціалу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Brzezinski Z. Game Plan. How to Conduct the US-Soviet Contest. Boston, The Atlantic Monthly Press, 1986. 288 p.
2. Cohen S. B. Geopolitics of the World System. Lanham, Rowman & Littlefield, 2003. 435 p.
3. Gray C. S. In Defence of the Heartland, Sir Halford Mackinder and his Critics a Hundred Years on. in Blouet, B.W. Global Geostrategy, Mackinder and the Defence of the West. London, Routledge, 2005. pp. 17-35.
4. Van der Wusten H., Dijkink G. German, British and French Geopolitics: The Enduring Differences. Geopolitics. 2002. vol. 7. no. 3. pp. 19–38.
5. Walton D. Geopolitics and the Great Powers in the Twenty-first Century Multipolarity and the revolution in strategic perspective. Routledge, 2009. 152 p.

PHILOLOGICAL SCIENCES

UKRAINIAN AS FOREIGN LANGUAGE IN COMMUNICATION CONTEXT

Diadiura Galyna Mykholaivna

PhD in the field of philology, associated professor

Kolesnyk Daryna Mykhailivna

PhD in the field of philology, associated professor

Kukhareva-Rozhko Vitalina Ivanivna

PhD in the field of philology, associated professor

Cherkasy State Technological University

Cherkasy, Ukraine

Introductions. One of the main reasons why modern Ukrainian language becomes increasingly more interesting to learn as a foreign language is the integration of Ukraine into the international scientific, academic and cultural space.

This is why it becomes more and more popular among foreigners to learn Ukrainian.

In all academic institutions throughout the world the primary medium of communication and teaching is a state language. This makes it an important component of professional development according to a chosen academic specialty, while the language itself serves as a mean of education acquisition. Correspondently, studying in Ukrainian academic institutions requires knowledge of Ukrainian language, especially for foreigners. Integration of foreigners into the new verbal environment during their elementary studies allows to ensure their adaptation to new and previously unknown social and verbal situations which may emerge during their studies.

Aim. To analyze studying of Ukrainian as a foreign language in communication context.

Academic course “Ukrainian as a foreign language” focuses on preparing students for achieving high levels of communicative and professional competence for proper understanding of any kind of written information, as well as different kinds of situations in everyday, professional or scientific communication spheres.

Materials and methods. The most popular method for teaching Ukrainian as a foreign language is communicative language teaching. The primary goal is to develop skills for solving different communication tasks by the means of foreign language, as well for proper communication with native speakers. This allows to ensure language learning during the process of natural communication. Teacher serves both as organizer and participant of such communication, while a student is a subject of such communication.

Modern methods, however, focus on deep analysis of verbal communication as a form of interactions between individuals through language. This new kind of methodological research is developed under the influence of communicative linguistics. Such language properties as consistency, functionality and communication ability are considered the main properties of language in question.

Results and discussion. The main goal of teaching Ukrainian as communication medium in academic environment is to create appropriate communicative competence.

General system of professional knowledge of Ukrainian language can be divided into three sequential levels: elementary, intermediate and advanced. The difference between these levels is the amount of communicative material, as well as how this material is processed during communication. Elementary preparatory academic courses are meant to highlight certain peculiarities of learning Ukrainian language. Elementary level is considered as level of knowledge, whereas speaker possesses enough communicative material to solve minimal amount of communicative tasks which are enough to ensure limited academic or professional communication in standard situations.

Focus on development of communication ability is reflected in functionality of studying, whereas organization and type of academic material are chosen based on

situations and problems of communication. The process of acquisition of communication abilities must correspond with communication needs of foreign students.

In general, communicative language teaching can be described as a foundation for acquiring communication skills, since it allows to develop necessary linguistic competence to solve developing and cognitive tasks.

The aforementioned communicative language teaching is based on a fact that the learning process is considered as a model of communication process. Learning process, however, is simplified compared to the actual communication, yet it is identical to it in terms of general parameters which include all main properties of communication, such as pragmatical task, goal and motivation, situational correlation, meaning etc. Taking all of the aforementioned parameters in consideration allows to create an appropriate academic environment to develop all necessary language skills.

Communicative language teaching allows to develop all language skills, from verbal and written communication to reading and listening. Grammar is learned in the process of communication. At first, students learn single words, expressions, sentences and later they analyze them from grammatical viewpoint. Thus, the main goal of communicative language teaching is to teach students to not only speak foreign language freely, but also speak correctly.

Principal of communicative orientation defines the content of education, such as selection and organization of academic material, choice of communication spheres and scenarios etc. This also demands appropriate organization of academic process itself, whereas different forms and methods, such as roleplay games, are used to organize communication process and increase motivation for learning.

This complex approach for teaching is more focused on non-typical communication scenarios. Foreign students who are taught by using this method can communicate easier, since they are able to properly compose their thoughts and express themselves.

Motivation is considered the main driving force in any kind of cognitive

activity, which is why it is very important for students to be motivated to learn Ukrainian language. Acquisition of professional skills requires integration of a foreign student into completely alien communicative and cultural environment. For this reason, learning foreign language is necessary not only for studying but also for living in a foreign country.

Learning of Ukrainian as foreign language is conducted on its own in the process of intercultural communication, but this way of learning is objectively the hardest. Cultural aspect of learning is defined by a fact that culture is presented as an object of learning within a language and is also defined as one of the main categories of learning alongside the language itself.

Conclusions. Mastering all necessary language skills required for proper intercultural communication is only possible through complex learning of all types of language aspects and acquisition of language material. In general, it can be achieved by combining the aforementioned knowledge with the main language analyzers, such as listening, reading and writing. This can be explained by psychophysiological principle of symbiotic relationship of brain cortex analyzers. To teach Ukrainian to a foreigner it is necessary to pay attention to all typical learning difficulties. First and foremost is the difficulty of word interpretation which is caused by homonymy and presence of multiple definitions. From previous academic experience it can be concluded that the most difficult part of learning Ukrainian for foreign students is writing. This is the reason why utilization of complex communication knowledge can take place only as a result of proper understanding of language system (phonetics, grammar, syntax) in communication scenarios.

FREQUENCY DICTIONARY AND THE STAGES OF ITS COMPILATION (ON THE MATERIAL OF THE ENGLISH TEXT CORPUS “CHEMICAL ENGINEERING”)

Nevreva Maria Nikolaevna

Candidate of philological Sciences, PhD

Odessa, Ukraine

Introduction. In every field of human activity there is a constant selection of linguistic means to ensure the implementation of information-communicative tasks, and this, in turn, causes the differentiation of national language to a number of functional styles – scientific, fiction, journalistic, and others.

In studying the functional language features of any of these styles it is expedient to single out separate sections from the general discourse and to explore the totality of the language resources combined by the subjects of the given communication area. The totality of units at all levels of the language system structure constitutes a model of a particular subject area.

The most effective method for selecting the lexical material for linguistic research is to extract the object of analysis from text corpora of the studied domain, i.e. the general totality currently represented by the special electronic text corpora of national languages, namely, British National Corpus, American National Corpus or Cambridge International Corpus.

This technique, which was adhered to by L.V.Scherba, requires the survey of large size of text sample on the basis of which researchers are able to obtain valid and reliable results.

To create an adequate probabilistic-statistical vocabulary model of a sublanguage the requirements to the corpus are as follows:

1. Strict attribution of texts to a specific field of communication.
2. Chronological limitations of the text sample material.
3. Completeness of texts regardless of the length in word usages.

In forming models the sample is quite often formed not from completed text

but from extracts with a certain amount of word forms, e.g. 1,000 to 10,000 units. With this approach, however, a great part of the significant information on the sublanguage lexicon composition and lexical groups stratification is lost.

4. Sufficient size of the sample from the electronic text corpus to obtain statistically reliable source material.

Aim. The purposes of the work is to describe the steps sequence in the course of compilation of probabilistic-statistical model (frequency dictionary).

Materials and Methods. To determine the object of research the method of overall survey is generally used. Textual materials, which made the basis of objective data on the technical specialty “Chemical Mechanical Engineering” were derived from the texts of the ten-year period English and American magazines: Chemical Engineering, Chemical Processing, Chemical Engineering Progress etc., which are part of the national English and American corpora British National Corpus and American National Corpus, since these corpora are characterized by not only oral speech subcorpus, but also text sets relating to scientific communication.

The total size of the text corpus “Chemical Mechanical Engineering” is 200 thousand tokens, which is enough for scientific research of texts of any engineering specialty.

Results and discussion. In view of the fact that each subject area is quite complex, it is usually inaccessible to direct observation and copying. Therefore its analog (model) is compiled, i.e. the semantic space, which is a certain field of discourse, reflecting the portion of objective reality.

The formation of semantic space is the first stage in the process of creating a probabilistic and statistical model (frequency dictionary) of a particular area of communication. This stage involves determining the nomenclature of sub-themes of the semantic space and their sharing. This is followed by quantitative and statistical calculations that indicate the units of the prospective frequency list.

The given work is devoted to the lexicographic study of scientific and technical discourse. The electronic text corpus of the technical specialty “Chemical Mechanical Engineering” is taken as an object to be considered, where probabilistic and statistical

features typical for this type of style are exhibited. The process of creating its model is described as well.

The novelty of the work lies in the fact that such a model has been compiled for the first time since there is no mention in the available literature of the study, with exactly this branch of engineering serving as the research material.

Overall survey of the selected part of the electronic text corpus “Chemical Mechanical Engineering” was carried out. The considered units included all autosemantic and syntactic words, numerals written in words, conventional abbreviations. Proper names, mathematical symbols, formulae and foreign insertions were not taken into consideration.

Formation of the semantic space which simulates the semantics of this field of scientific communication occurred on the basis of peer review of experts and specialists in the field of technical knowledge “Chemical Mechanical Engineering”.

Sub-themes of semantic space of the sublanguage “Chemical mechanical engineering” and their percentage ratio are given below:

1. Processes and apparatus of chemical technology – 30%
2. Chemical engineering machinery design – 35%
3. Corrosion of chemical equipment – 25%
4. General chemical technology – 10%.

The next stage is dedicated to creating the actual probabilistic-statistical model, i.e. frequency dictionary of the “Chemical Mechanical Engineering” domain. It consists of several steps:

1. Compilation of the alphabetical ranking list of all word forms of the text.
2. Drawing up a frequency list in which all word forms are arranged in descending order of frequency.
3. Reduction of all word forms of the obtained frequency list to the main vocabulary units.
4. Calculation of the statistical parameters of each word and identification of some common linguistic and information regularities of the text under study.

In compiling the alphabetical ranking list the marking method was used,

allowing to distinguish between grammatical and lexical-grammatical homography. The marking system involves the use of marking codes-indices expressed in the Latin alphabet. Word forms were distinguished on the level of word classes, for example, *pump* as a noun and *pump* as a verb; *to* as a preposition and *to* as a particle; finite and non-finite verb forms: *worked* as Past Indefinite and *worked* as Past Participle; different functions of the verbs *to have*, *to be*, *should*, *would*.

On obtaining the lists each of the word forms was fixed with regard for labeling. When all word forms were entered into a computer card index, different forms of the word combined and their frequencies generalized, the frequency word list was obtained in the descending order of the absolute frequency of each unit, i.e. the probabilistic and statistical model of the specialty “Chemical Mechanical Engineering” was developed.

All the words were supplied with the following characteristics:

F – absolute frequency;

F* – absolute total frequency;

f – relative frequency;

f* – relative total frequency.

As an example, we take the word *system*. Its statistical parameters were calculated as follows. (We will conditionally accept the amount of 200,000 word usages as the sample size).

1. **F** – the number of word usages of that word in the whole sample was 811 units.

2. **F*** is the sum of absolute frequencies during the accumulation of the word: $811 + 69,841$, i.e. 70,652.

3. **f** is the ratio of the absolute frequency of the word to the length of the entire sample: $811 : 200,000$, i.e. the value is determined up to the fifth digit inclusive.

4. **f*** is the sum of all previous relative frequencies, plus the relative frequency of the word, i.e., $0,00405 + 0,34921 = 0,35326$.

The resulting frequency dictionary of the sublanguage “Chemical Mechanical

Engineering” contains 6,589 different words, which is a 95% covering of the text corpus (190,700 tokens). Five percent of the text corpus (9,300 tokens) cover the nonregistered/nonrelevant units – proper names, mathematical symbols, formulas, etc.

It should be noted that the developed probabilistic-statistical model of the technical specialty “Chemical Mechanical Engineering” enabled a large number of comparative studies, both in the field of theoretical linguistics at the morphological, syntactic (or the area of the so-called “small syntax”) and lexical levels, and to use its data for linguistic-didactic purposes

SOFT SKILLS IN TODAY'S LABOR MARKET

Prytsepova Yevheniia

Bachelor student,

Goltsova Marianna

PhD, Associate Professor

Department of Romance and Germanic
language and Translation,

National University of Life and Environmental Sciences
of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

In addition to professional skills, soft skills are an important element of a professional portrait and reputation in today's world. Research shows that these skills, also called "non-cognitive skills," are important drivers of success in school and adulthood. These skills are valued in the labor market and have become increasingly important in recent years. They are needed for almost every job, so it is difficult to understand what specific skills are in question.

Finding a job means you have to be a salesperson. But, instead of selling cars, shoes or milk, you are selling yourself – your skills, your experience and your character. And, just as successful salespeople are able to convince customers to buy their products rather than the many other similar ones on the market, as a jobseeker, you are in the business of persuasion.

There are two types of skills out there – hard and soft skills. Hard skills, which consist of your solid knowledge of the given topic, for example Android developer must clearly know how to use JavaScript, Kotlin and have fluent English to communicate with the customers fluently.

Soft skills can be defined as a set of positive qualities and competencies that can increase work efficiency and productivity, improve relationships and make a person more marketable in the workplace. They are related to emotional intelligence, but also include skills such as communication and listening, conflict resolution, positive attitudes, cooperation and collaboration, sympathy, politeness and openness

to feedback.

Soft skills are vital for any kind of job nowadays and sometimes even more valued than hard skills. In our article, we will take a look at the most important soft skills in corporate environment.

Ability to work in a team. Regardless of the field of a job, major you must somehow communicate with at least one or two people who evaluate your work, give you assignments and so on. In larger corporations you will face plenty of people from HR's to Team Leads, Designer Directors, SEO etc. So it's a vital skill to be able to work with a group of people.

Rapport-building. If you form a human connection with the other party, they're less likely to view you as the enemy. You'll have an easier time reaching an agreement that makes you both satisfied. They'll also be more receptive to your initial offer.

Active listening. The quickest way to lose a deal? Monopolize the conversation and ignore the other person every time they do get a spare word in. Even the most eager-to-sign prospects will be turned off by your aggressive behavior. In contrast, listening closely will show respect and give you valuable insight into their priorities.

Mirroring. Imitating the words, gestures, and expressions the other person is using will make you appear more trustworthy. It takes some skill to pull this off without them noticing.

Emotional objectivity. As soon as you demonstrate emotion during a negotiation whether it's excitement, frustration, anxiety, or impatience you reveal your vulnerabilities. Also, getting flustered hinders your decision-making skills. Strive to stay calm and unemotional.

Creativity. Successfully crafting a win-win agreement usually requires getting creative. Try to think outside-the-box so you're not limited to standard price haggling.

Flexibility. How easily do you adapt to change? If you're working in a technology-driven field or a startup, adaptability is especially important. Changes in processes, tools and the clients you work with can happen quickly. Employees who

are capable of adapting to new situations and ways of working are valuable in many jobs and industries.

Problem-solving. Employers highly value people who can resolve issues quickly and effectively. That may involve calling on industry knowledge to fix an issue immediately as it occurs, or taking time to research and consult with colleagues to find a scalable, long-term solution.

Alexandra Levit, author of “Humanity Works,” wrote “In a business climate dominated by human/machine collaboration,” the skills that make us human are more important than ever. Similarly, Doug Harward and Ken Taylor of Training Industry, Inc. wrote “While technology is helping lead innovation, developing our soft skills is necessary to stay relevant, communicate value and supplement those important technical skills.”

Many leaders have not learned how to communicate clearly, inspire their teams, hold performance conversations and drive change. Leadership training programs should teach them these skills, as well as helping them stay abreast of technological advances and help their respective workforces understand the potential impacts of such change.

Employers providing soft skills training report positive impacts on their workforce, including higher productivity and improved results. As today’s skill shift accelerates, it is essential that organizations enhance and expand development initiatives for business longevity.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Alifad A. "Pre-pandemic labour market and its struggles" 2020.
2. Smith F. "Soft Skills", New York Times, 171(3), 2021.

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ ВІЙНА У ПОЛІТИЧНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

Будз Ірина Федорівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри романо-германської філології
Міжнародний економіко гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука,
м. Рівне, Україна

Анотація: Розглянуто концептуальний простір WAR / ВІЙНА в англomовному політичному дискурсі та лінгвостилістичні засоби його реалізації. Виявлено низку неологізмів та неofразеологізмів, які окреслюють події російсько-української війни в англomовному політичному дискурсі.

Ключові слова: концепт, концептуальний простір, неологізм, номінативна одиниця, політичний дискурс.

Війна в Україні знайшла своє відображення не лише в українomовному політичному дискурсі, але й в англomовному, який реалізується зокрема у текстах новинних повідомлень, викладених на сайтах газет «*The Guardian*», «*The Times*», «*The Washington Post*». Американський письменник Сет Лерер зауважив: «Війна завжди змінює мову. Вона приносить нові слова, змінює ставлення до них і змінює діалекти» [1]. У свою чергу, Роберт С. Руарк, зазначав: «... здається, одна з найприємніших речей про війну – вона так збагачує мову...» [2]. Результати аналізу англomовних текстів політичної тематики, представлених на сайтах газет «*The Guardian*», «*The Times*» та «*The Washington Post*», лише підтверджують ці думки.

Російсько-українська війна не стала винятком – упродовж останнього часу мова поповнилася неологізмами, неofразеологізмами, перефразами та евфемізмами, які вербалізують концепт ВІЙНА, відтворюючи ставлення не лише українців, а й людей усього світу до російського агресора та його дій.

Для кращого розуміння концептуального простору аналізованого концепту WAR слід звернутися до етимології власне слова *war*: внутрішню форму концепту WAR реалізує словосполучення «вести боротьбу», ім'я концепту WAR походить від давньоанглійського *wyrre, were*, який утворений від давньовірхньонімецького *werran* та германського кореня *verwirren* «заплутувати, вводити в оману».

У текстах англійських політичних новин, які є продуктом політичного дискурсу, знаходимо низку перефраз-синонімів, які вербалізують концептуальний простір WAR: *battle, bloodshed, combat, conflict, contest, fight, hostility, strife, strike, struggle, warfare*. Виокремлені одиниці реалізують типову ознаку аналізованого концепту, мотивовану інтегральною семою «вести боротьбу».

У результаті компонентного аналізу значень номінативних одиниць, що реалізуються у текстах політичного дискурсу, виявлено декілька синонімічних груп перефраз та евфемізмів, які вербалізують фрагменти концептуального простору WAR: війна, збройне зіткнення (*war, warfare, guerrilla, combat, engagement, skirmish etc*); конфлікт (*conflict, opposition, controversy, discrepancy, antagonism, dissimilarity, fight, etc*); суперечка (*quarrel, argument, dispute, conflict, flame war, etc*); конфронтація (*confrontation, clash, collision, etc*); порушення порядку (*battle royal, melee, affray, riot, pugnacity, brawl, etc*); боротьба (*fight, battle, struggle, encounter, etc*); суперництво (*rivalry, competition, contest, match, etc*).

Окреслюючи події російсько-української війни в англійському політичному дискурсі, продуценти текстів актуалізують лексику Другої світової війни, а саме: *checkpoint, chaplain, guerrilla combatants, molotov cocktails*. Крім того, в англійській мові з'явилися неологізми, утворені від українського топоніму Чорнобаївка, які вже зафіксовані у деяких словниках: *Chornobaivka* [3] – синонім до *Spawn kill* «самовбитися об стіну» та *chornobaites* [Ibid] – «наступати на (ті ж самі) граблі».

Отже, концепт WAR / ВІЙНА – це складна, динамічна,

структурно-семантично, етнічно та культурно обумовлена ментальна одиниця людської свідомості, що функціонує як метод і результат категоризації знань і має вербальне вираження, збагачує мову неологізмами та неофразеологізмами, стилістично вбудовується у політичний дискурс у формі перефраз та евфемізмів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Lerer S. *Inventing English: The Portable History of the Language*. Columbia University Press: New-York, 2007. 316 p.
2. Ruark R. C. URL: <http://www.robertruark.org/home.html> (дата звернення: 08.11.2022).
3. Urban Dictionary. URL: <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=online%20slang> (дата звернення: 07.11.2022).

УДК 330

**СЕМАНТИКО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПРОСТІР ДОСЛІДЖЕННЯ
ТЕРМІНА (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОГО СІМЕЙНОГО ПРАВА BGB)**

Євсєва Дарина Миколаївна

студентка

Житомирського державного університету

імені Івана Франка

Науковий керівник:

доцент, канд. філолог.наук

Тараба Ірина Олександрівна

м. Житомир, Україна

Анотація: На основі ретельного опрацювання зібраного матеріалу зроблено спробу розкрити проблему семантичної парадигматики термінів німецького сімейного права з урахуванням культурологічних і соціологічних особливостей юридичної лексики. Уперше звертається особлива увага на те, що, окрім досконалого володіння іноземною мовою, юридична термінологія потребує вузькоспеціальних знань і широкого спектру додаткових знань про країну, її культуру, особливості історичного розвитку та соціальну організацію суспільства. На основі вивчення наукових джерел з перекладознавства, лінгвокультурології, юридичної лінгвістики і інших лінгвістичних дисциплін зібрано, охарактеризовано і проілюстровано основні особливості семантичної парадигматики термінів сімейного права BGB.

Ключові слова: гіпоніми, гіпероніми, сім'я, шлюб, термін, цивільний кодекс, право, лінгвістичний аналіз.

Пропоноване дослідження варто почати з тлумачення термінів ГІПОРОНІМІЯ та ГІПОНІМІЯ та відповідно, ГІПЕРОНІМ та ГІПОНІМ.

На основі вивчення та аналізу цілої низки наукової літератури пропонуємо визначення поняття гіпонімія – це вияв мовної парадигматики, наявність у мовній системі родо-видової ієрархії позначень понять, що

ґрунтується на відношеннях несумісності як відсутності перетину обсягів цих понять. Гіпонімія передбачає наявність гіпероніма й гіпонімів: перший є родовим позначенням класу об'єктів чи ознак, другі підпорядковуються першому як позначення видів цього класу. Відношення гіпонімів один до одного називають согіпонімічними, або еквонімічними. Розпізнавання й опис гіперонімно-гіпонімічних зв'язків у лексиконі має не лише теоретичне, а й педагогічно-практичне значення. При осмисленні слів, що виражають співвідношення категорій мислення «ціле»-«частина», «загальне»-«окреме», дослідження значення слова значною мірою служить з'ясуванню гносеологічних зв'язків.

Родинні зв'язки і відповідно термінологія спорідненості виникли в соціальних структурах, тому їх системні та культурні зв'язки є релевантними ознаками термінології спорідненості. Деякі терміни спорідненості пережили соціальні структури, в яких вони виникли, деякі з них зникли або були замінені новими, і всі вони надають дані про системи спорідненості та соціальні відносини. Тому родинна термінологія може суттєво сприяти реконструкції порядків спорідненості. Крім понять спорідненості, реконструйованих з лінгвістичної історії, юридичні тексти є важливим джерелом для розвитку старих або нинішніх порядків спорідненості, тому «[...] Родинні терміни, хоча вони дещо недоречні в антропології, не можуть бути механічно повернуті до лінгвістики, оскільки це потребувало б значного переосмислення щодо того, як підходити до мови як такої» (Дзібель 2007: 108). З іншого боку, право має міцні зв'язки із загальною мовою, і це найбільш чітко видно в термінах спорідненості, оскільки вони, як загальні слова (наприклад, батько, мати, брат, сестра тощо), демонструють специфічне використання і додатковий зміст через їх юридичне застосування (s. Stolze 2009: 104). Словник пропонує німецьким термінам «Angehörige» і «Verwandter» лише один еквівалент «родич». Тим часом ці два німецькі терміни виражають різні поняття. Подібних неточностей чи недоліків можна уникнути й усунути за допомогою порівняльно-правових, юридичних лінгвістичних та контрастивних лінгвістичних досліджень.

Поняття сім'ї та шлюбу є не тільки мовним, а й соціокультурним феноменом. В цілому, соціальні зміни в мові права носять антропоцентричний характер. Дослідження культурно-історичної перспективи розвитку мови права і порівняльно-порівняльний аналіз юридичних текстів дозволяють виявити й описати мовні факти в сімейному праві Німеччини, які показують взаємозв'язок лінгвістичного та соціокультурного аспектів при вивченні юридичної термінології. У мові сімейного права виділені два аспекти динаміки соціальних змін: аксіологічний аспект відображення правових норм у мові права, в його термінологічних одиницях і експлікація розвитку внутрішньосімейних взаємин у мові права. Від властивостей терміна слід відрізнити вимоги до терміна, тобто характеристики важливі для термінотворення. Вимог, як і властивостей термінів, існує велика кількість, і кожна з них має право на існування, проте, в даній роботі найбільш суттєвими кваліфікуються вимоги однозначності, системності, модальної, експресивної та стилістичної нейтральності. Вимога однозначності є найбільш спірною, оскільки очевидним є той факт, що в термінологіях присутні і багатозначні терміни, і терміни-синоніми, і омоніми. У праві найбільшого поширення набули терміни-синоніми: *der Rechtsanwalt = der Advokat* (адвокат, захисник); *die Ehescheidung = die Eheauflösung = die Eheaufhebung* (розлучення); *gemeinschaftliches Vermögen = eheliches Gesamtgut* (спільне майно у шлюбі) та ін.

На властивість терміна бути елементом системи одним з перших вказав Д. С. Лотте: «Наукова термінологія повинна представляти не просту сукупність слів, а систему слів або словосполучень, що певним чином між собою пов'язані... ». На цей зв'язок може вказувати один з компонентів терміна або термінологічного словосполучення. В області сімейного права найбільшого поширення набули терміни з компонентом - *ehe / Ehe* -: *der Ehemann* (чоловік, чоловік), *die Ehefrau* (дружина, дружина), *der Ehepartner* (чоловік), *der Ehebruch* (порушення подружньої вірності), *die Eheschließung* (висновок шлюбу), *die Ehenichtigkeit* (недійсність шлюбу), *die Zivilehe* (офіційно зареєстрований шлюб), *die Ehescheidung* (розлучення), *die Ehemündigkeit* (обмежена шлюбна

правоздатність), die Ehefähigkeit (повна шлюбна правоздатність), eheliche Lebensgemeinschaft (шлюб), die Ehelichkeit (шлюбне походження (дитини)), der Ehevertrag (шлюбний договір) та ін.

Аналіз тексту статей Цивільного кодексу Німеччини показує, що характерним є підхід, при якому в самій статті терміну дається тлумачення, і тим самим він вводиться в обіг. Приклад аналізу термінів das Anfangsvermögen дошлюбне майно подружжя та das Endvermögen - майно кожного члену подружжя, що залишився за ним після припинення шлюбних відносин показує, як текстова природа терміна реалізується в конкретному тексті закону.

Anfangsvermögen (Bürgerliches Gesetzbuch, Artikel 1374)

Anfangsvermögen ist das Vermögen, das einem Ehegatten nach Abzug der Verbindlichkeiten beim Eintritt des Guterstandes gehört.

Endvermögen (Bürgerliches Gesetzbuch, Artikel 1375)

Endvermögen ist das Vermögen, das einem Ehegatten nach Abzug der Verbindlichkeiten bei der Beendigung des Guterstandes gehört.

Після того, як термін введений в обіг, він починає існувати і, як показало дослідження експериментального корпусу юридичних текстів, не вимагає дефініції в наступних текстах, де він з'являється. У цьому і проявляється роль терміна – заміщати інший текст:

Verzeichnis des Anfangsvermögens (Bürgerliches Gesetzbuch 1377) (I)

Haben die Ehegatten den Bestand und den Wert des einem Ehegatten gehörenden Anfangsvermögens und der diesem Vermögen hinzuzurechnenden Gegenstände gemeinsam in einem Verzeichnis festgestellt, so wird im Verhältnis der Ehegatten zueinander vermutet, dass das Verzeichnis richtig ist...

(3) Soweit kein Verzeichnis aufgenommen ist, wird vermutet, dass das Endvermögen eines Ehegatten seinen Zugewinn darstellt.

Термінологічна уніфікація досягається шляхом термінографії, в результаті чого з'являються різні галузеві словники термінів.

Дія закону економії у мові права можна простежити на прикладах аббревіацій. Найчастіше аббревіації схильні до номінацій нормативних актів і

правових інстанцій:

BGB - Bürgerliches Gesetzbuch (Цивільний кодекс Німеччини);

ArbG - Arbeitsgericht (Суд з трудових спорів);

EheG - Ehegesetz (Закон про шлюб) та ін.

Існують юридичні професійні скорочення, які вживаються у спеціальній літературі. Так, наприклад, в коментарі до ЦКН дано список всіх застосовуваних скорочень: *A - Auftrag; Abkomml - Abkommling; Eheschl - Eheschließung; Eheg - Ehegatte; Ehem - Ehemann; Ehef-Ehefrau; Gilterst - Gilterstand; Giltergensch - Giltergemeinschaft i m.д.* Таким чином, принципи лінгвістичного аналізу юридичної термінології, розроблені в рамках вітчизняної юридичної лінгвістики як нового напрямку в дослідженні взаємодії мови і права, дозволяють розробити наукову методичку вивчення юридичного терміну сімейного права і виділити основні тенденції формування та опису термінології з урахуванням соціокультурних чинників її розвитку. Характерним є взаємозумовленість, як мінімум, двох тенденцій - тенденції до збереження унікальності і тенденції до універсальності, що простежується у взаємозв'язку принципу інтернаціоналізації в термінологіях і прагненні німецької нації зберегти риси національної мови в термінологічних номінаціях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Апалат Г. П. Англомовний юридичний дискурс і його відтворення українською мовою: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.16 / Н. Л. Волкогон / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2002. — 19 с. — укр.
2. Артикуца Н. Проблеми і перспективи вивчення юридичної термінології // Українська термінологія і сучасність. - К., 1997. – с. 50 – 53.
3. Артикуца Н. Нові підходи до мовної підготовки майбутніх юристів і викладачів права // Право України. – 1997. – с. 58 – 60.
4. Бородін Н. П. Синонімія у термінології // Мовознавство. 1992. №3. С.32-34.
5. Брілов С. Л. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові. Монографія.– Львів, Видавничий

центр Львівського національного ун-ту ім. Івана Франка, 2004. – 520 с.

6. Вербенец М. Розвиток юридичної термінології періоду становлення НТШ: українсько-польські паралелі. // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика: Вип. VIII. – К.: ВПЦ „Київський університет”, 2003. – С. 90-99.

7. Вінокур Н. А. Внутрішня форма і мотивованість термінів // Історія, стан і перспективи розбудови української термінології. – К.: Наука, 1992. С.57-65.

8. Ворошилов Р. Л. Іншомовні слова в сучасній технічній термінології // Укр. правопис і наукова термінологія: історія, концепції та реалії сьогодення. Матеріали засідань мовознавчої комісії та комісії всесвітньої л-ри НТШ у Львові 1994–1995 рр. – Львів, 1996.– С.129–135.

9. Ворошилов О. Д. З історії української термінографії // Мова і духовність нації. – К., 1992.– С.141–157.

10. Воробйова Р. Л. Вторинна номінація у технічній термінології // Семантика, синтактика, прагматика мовленнєвої діяльності: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції: Львів: Літопис, 1999.– С. 120 – 125.

11. Гамзатов М. Г. Техніка і специфіка юридичного перекладу: Зб. статей. СПб., 2004. – 237 с.

12. Юридичні терміни в економічних текстах: граматична класифікація // Матеріали західно-регіон. наук.-метод. конф. викладачів іноз. мов вищих навч. закладів “Лінгво-дидактичні проблеми викладання іноземних мов на економічних факультетах”. – Тернопіль. – 1997. – С. 131–132.

13. Bürgerliches Gesetzbuch [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/BFCrgerliches_Gesetzbuch

14. Bürgerliches Gesetzbuch [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>

15. Bürgerliches Gesetzbuch [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_12.html

ОСОБЛИВОСТІ ОНЛАЙН-СЛЕНГУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

**Маноха Діана,
Макаренко Яна,**
студентки 3 курсу
гуманітарно-педагогічного факультету,
Національний університет
біоресурсів та природокористування України

Мова – це засіб, за допомогою якого виражають себе, свою особистість. Вона відображає культурно-історичний фон кожної епохи, як правило, є цілком зрозумілою тільки людям, що живуть у цю епоху.

Сленг молоді найбільш жваво реагує на всі будь-які події в житті. Він підхоплює і відображає нові явища, і сам змінюється в процесі їх перетворень, а відтак, має вплив на використання розмовного варіанту мови, якою відбувається спілкування у повсякденному житті, онлайн-житті, поступово витісняючи іншу лексику з ужитку.

Сленг, зокрема, в англійській мові, має своє неповторне забарвлення і емоційність. Сленг — це мова будь-якої соціальної групи, яка містить багато слів і виразів, відмінних від спільної мови, в тому числі штучних і умовних. При цьому слід зазначити, що виникнення сленгу пов'язано з прагненням окремих груп протиставити себе суспільству або іншим соціальним групам, відгородитися від них, використовуючи засоби мови. Зверніть увагу, які дотепні вирази вони придумали, наприклад :

"Fb" — "Follow back" – "відписка за відписку",

"hp" — рівень здоров'я,

"all push" — нападати всім,

"afk" — відійшов,

"bot" — гравець, що має погані навички у грі,

"glhf" — good luck have fun,

"low hp" — мати низький рівень здоров'я,

"w8" — wait,

"tango" — дерево, що лікує,

"rampage" — кажуть у випадку, коли гравець самотійно ліквідував усіх гравців-противників.

Приклад, реального спілкування у чаті однієї з найпопулярніших онлайн-ігор у світі "DotA2":

— *guys I'm low hp, gonna tp from spawn*

— *ok, carry is free farm*

— *he is low, I'll gang him*

— *ok, take tango for me, I need heal and we'll push*

— *Васьок, який грає на центральній лінії, бдлск, мандруй сюди, на нижню лінію, допоможи замок рушити ворога – мені не дають зрубати золота*

— *Хлопці, у мене немає здоров'я, треба підлікуватися, я телепортуюсь з бази*

— *Ок, лише головні спокійно косять гроші*

— *У нього мало здоров'я, зараз його прикінчу*

— *Ок, візьми дерево – я підлікуюсь і ми атакуємо*

Звичайно, ігрові діалоги рясніють сленгізмами, скороченнями та структурними помилками. У першій репліці гравець використав три скорочення та два сленгізми: "mid" – скорочення англійського слова "middle", яке має значення "центральний"; "gang" – яскравий приклад комп'ютерної сленгової лексики, який означає "вбити"; "bot" – скорочення прикметника "bottom" "нижній"; pls – наразі одне з найбільш популярних скорочень в онлайн спілкуванні, в українській мові існує відповідне скорочення "бдлск", повна форма якого – "будь ласка".

У другій репліці можна виділити чотири специфічні одиниці, які активно вживаються користувачами онлайн-ігор: "hp" скорочення словосполучення "health point", яке означає "рівень здоров'я" гравця; "gonna" лексичне скорочення від "going to" – "збиратися щось зробити"; "tp" – повна форма "teleport" – скорочення, "spawn" – сленгова одиниця, яка означає "місце появи

персонажа або втіл".

Автор третьої репліки використав два сленгізми. Перша сленгова одиниця "farm" або "farming" типові сленгові одиниці, які використовують гравці DotA 2. Ці сленгізми позначають процес отримання золота та досвіду за знищення гравців ворожої команди та нейтральних персонажів. Вищезазначені дії передбачають розробку тактики та стратегії гравцями команди. Одиниці утворилися внаслідок переосмислення слова "to farm", яке означає "обробляти, збирати врожай". Україномовні гравці вживають кальку "фармити". Друга сленгова одиниця "carry" має значення "ключовий герой", або "той, хто грає краще, ніж інші члени команди".

У четвертій репліці гравець використав такі сленгові одиниці: "low hp" розмовна фраза, яка походить від словосполучення "to have low rate of health" "мати низький рівень здоров'я", "to gank somebody" – мережевий сленгізм, який часто вживається суб'єктами комунікації під час гри та означає "вбити когось". Остання репліка також містить декілька специфічних одиниць: "heal" одне з найбільш вживаних слів в ігровій комунікації, яке означає "лікуватися", тобо підвищувати рівень здоров'я свого персонажа. "Push" – "нападати" .

Можна прослідкувати частотність вживання сучасної розмовної лексики під час онлайн-спілкування. Таке явище спричинене бажанням гравців викласти основну інформацію, використовуючи обмежену кількість слів, з метою зекономити час. Комунікація завдяки коротким та "швидким" повідомленням, характерна для сучасного покоління. З метою повноцінно відтворити емоційність та розмовний стиль спілкування, у перекладі були використані сленгові відповідники української мови. Однак, для українських гравців не характерне використання скорочень сленгізмів, тож передача аббревіатур може стати наріжним камінням для перекладача. Наприклад, "B"-"back"-"відступаємо"; "GG" – "good game" – "гарна гра"; "BRB" – "be right back" – "прикрий мене"; "DGU" – "don't give up" – "не здавайся"; "ez"-"eazy"-"легко". Ці скорочення неможливо зрозуміти без знання повної форми словосполучення, тож їх відтворення є важким завданням для людини,

яка не слідує за сучасними трендами. Зокрема, сучасна українська інтернет спільнота активно калькує іншомовні сленгізми, тому віднайти еквіваленти для сленгових одиниць, які використовують англійськомовні гравці досить важка задача.

Висновок. Інтернет-користувачі послуговуються сленговою мовою для того, щоб довести свою індивідуальність та оригінальність швидко, транслювати бажаний емоційний ефект, а також, щоб висловити протест проти навколишньої дійсності, нейтральному висловленню думки та "старомодного" листування.

У грі головне - швидка реакція. Тому гравці, так часто використовують скорочений тип спілкування. Зайва витрачена секунда геймера, може спричинити поразку усій команді.

Сленгові одиниці поступово входять до складу загальноживаної лексики та втрачають свій ненормативний статус. Мережева мова мінлива та неоднорідна, вона впливає на декілька сфер функціонування, зокрема: шкільний та студентський сленги, сленг субкультур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов. Нова книга. Вінниця. 2003.
2. Вілюман В. Г. Про способи утворення слів сленгу в сучасній англійській мові. ЛНУ. Львів. 2005.
3. Денисюк Л. В., Данілова Н. Р. Англійський молодіжний сленг як засіб самовираження та відображення світогляду тінейджерів. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2014.
4. Маковський М. М. Мовна сутність сучасного англійського сленгу / М.М. Маковський. Нова книга. Вінниця. 2000.
5. Науменко Л. Функціонування молодіжного сленгу як реалії сьогодення. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Серія "Філологічні науки". 2013.
6. Тимошенко Т. І. Лексичні особливості англійського молодіжного

сленгу (на прикладі неформальних висловлювань американських студентів)

7. Палій В. В., Англійський молодіжний сленг в інтернет комунікації: Перекладацькі інновації: матеріали XI Всеукраїнської студентської науковопрактичної конференції, м. Суми, 19–20 березня 2021 р. Сумський державний університет. Суми. 2021.

Інтернет-джерела

1. Словник геймера. URL: <https://gamer-info.com/gamer-dictionary/>
2. Словник англійської мови. Cambridge University Press URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/>
3. Кондратюк О. Молодіжний сленг як мовне явище. Незалежний культурологічний часопис "Ї". 2005. № 38. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n38texts/kondratyuk.htm>

ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ЛЕКSIKA

Микитчин Назарій Семенович,

студент 3 курсу

гуманітарно-педагогічного факультету,

Гольцова Маріанна Геннадіївна,

к.ф.н., доцент кафедри

романо-германських мов і перекладу,

Національний університет

біоресурсів та природокористування України

Україна

Термінологічні дослідження є одним із важливих напрямів вітчизняного та світового мовознавства. Військова термінологія є актуальним предметом галузевих лінгвістичних досліджень. Військову термінологію вивчали такі науковці, як: О. Андріянова (етапи та семантика військово-морської термінології в українській мові), Т. Михайленко (внутрішньомовні та екстралінгвістичні аспекти формування та функціонування військової термінології в національних мовах), Л. Мурашко (військова лексика української армії в історичний розвиток рангових і статусних матеріалів), Я. Рибалка (Структура української тематичної групи «Козацька військова лексика» XVI-XVII ст.), А. Романченко (Характеристика, перські засоби класифікації, створення та поповнення авіаційної термінології), О. Рякіна (Структурно-семантичні та функціональні аспекти військової авіаційно інженерної термінології), Л. Туровська (Військові звання та статус в Україні, історико-генетичні аспекти дослідження української військової термінології), Я. Яремко (Українська авіаційна термінологія) формування) військових термінів), Н. Яценко (утворення назв військової форми українською мовою) та інші.

Військова лексика є важкою системою, яка включає в собі поняття пов'язані як з побутом військових, так і з їхніми завданнями на службі. Окрім того, військова лексика все частіше з'являється в повсякденному словнику

мовця, тому систематизація, класифікація та вивчення процесу формування та розподіл є доцільними та необхідними.

Створення військових термінів – це передусім словотворення, що є характерним для англійської мови, що включає афіксацію (maneuverability, missileer, rocketeer, analyst, rotary), словоскладення (warhead, countdown, target-seeking, hard-fought, nuclearpowered), конверсію (to mortar, to officer), аббревіацію (copter, chute, radar, FEBA, ROAD).

За вісім років війни на Донбасі українські воєнні почали використовувати військовий сленг наприклад: «Дашка» – 12,7-мм стáнковий кулемет Дегтярьова-Шпагіна (ДШК), «Мотолига» – плавучий бронетранспортер (МТ-ЛБ), «Беха» – бойова машина піхоти (БМП), «Бетр» – броньована транспортно-бойова машина (БТР), «САУшка» – самохідна артилерійська установка, «Сушка» – авіаційні винищувачі (Су-27,Су-30, Су-57), «Муха»-ручний протитанковий гранатомет, «Ночнік» – прилад нічного бачення, «Нора» – бліндаж, «Арта» – артилерія, «Нулі» – перша лінія розмежування та багато інших.

Військова сфера є одним із провідних постачальників інноваційної лексики та фразування (нових слів) для сучасної англійської, української та інших лексик. Військова лексика вважається складовою частиною лексичної системи, що складається з лексичних, семантичних і фразових спеціалізованих номінативних одиниць.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лісовський Володимир. Військово-технічний переклад (англійська мова): Підручник. Київ, ВІКНУ, 2009.
2. Лісовський Володимир. Сутність поняття військово-технічний текст. Київ, ВІКНУ, 2018.
3. Кияк Тарас. Теорія та практика перекладу: Підручник для студ. вищ. навч. закл. Вінниця: Нова книга, 2006.
4. Мітчел Пітер. English for Innovators: The Importance of ELT Provision

in an Innovation Economy. Инноватика, 2011.

5. Карабан В'ячеслав. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця, Нова книга, 2002.

6. Артюх В'ячеслав. «До питання особливостей перекладу військової лексики. Теоретична і дидактична філологія». Київ, 2010, с.12.

7. Балабін Володимир. Теоретико-концептуальні основи військового перекладу. Київ, 2018.

8. Білозерська Любов. Термінологія та переклад. Навчальний посібник для студентів філологічного напрямку підготовки. Вінниця: Нова книга, 2010.

9. Бойко Юрій. Особливості перекладу англійської військової лексики. Київ, 2020.

**ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДІ
КОНТЕКСТУАЛЬНИХ СИНОНІМІВ
(НА ПРИКЛАДІ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ)**

Пилипчук Марина Леонідівна
старший викладач кафедри
англійської філології і перекладу

Гончар Яна Сергіївна
студентка
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Вступ. Становлення нового антропоцентричного виміру мовних явищ у лінгвістиці останніх років не могло не накласти свій відбиток на розвиток наукових уявлень про лексикологічну базу англійської мови, структуру слова, системні зв'язки слів та їх значень у процесі онтологічного та гносеологічного відображення дійсності у вербальному просторі текстів. Інтерес до дослідження контекстуальної синонімії обумовлений тим, що контекстуальні синоніми – це реальне проєктування в мовних одиницях когнітивних структур, властивих свідомості людини, що дозволяють виявити, на яких аспектах значення мовної одиниці акцентується індивід, яка ознака є для нього найбільш важливою, якими засобами забезпечується розуміння.

На сьогоднішній день дослідженням контекстуальних синонімів займалися такі науковці як: В. А. Басок, В. О. Діц, І. В. Яблонська-Юсик та ін. Функціональне значення синонімів вивчали Т. А. Коць, А. М. Суддя, А. Е. Левицький тощо. Семантико-стилістичні особливості розглядали С. І. Нешко, Л. Семак, R. M. Dixon, Zeng Xian-mo та ін.

Мета дослідження полягає в аналізі контекстуальних синонімів і виявленні способів їх перекладу.

Матеріали та методи. У своєму дослідженні ми користувалися описовим методом, адже явище контекстуальної синонімії демонструється на поданих нижче прикладах з подальшим описом кожного конкретного випадку. У свою

чергу, приклади були підібрані за допомогою методу суцільної вибірки з уривків української та англійської поезії, які і є матеріалом цього дослідження.

Результати та обговорення. При написанні того чи іншого твору автори користуються усіма засобами мови, щоб правильно виразити свою думку та в той же час створити бажану атмосферу для читача. Використання контекстуальної синонімії – це один із способів побудови образності твору, адже ці слова вжиті не в прямому значенні, що допомагає автору непрямолинійно передати його ставлення до описуваного предмета чи явища. Контекстуальні синоніми – цікаве явище в мові, адже зближення за значенням відбувається лише в певному мовленнєвому контексті. Наприклад, не є на перший погляд синонімами слова «високий» і «багатий», однак, коли говориться про урожай, то можна їх взаємно замінювати [3].

Визначають такі найважливіші функції контекстуальних синонімів: текстотвірну і змістотвірну, заміщення, уточнення, експресивно-стилістичну, роз'яснення, зіставлення, протиставлення, градації та порівняння [7, с. 212-215]. Усе це є невід'ємною частиною творення понятійного каркасу тексту, ширшого розкриття змісту повідомлення та його комунікативно-прагматичного аспекту.

З перекладознавчого погляду, контекстуальна синонімія може викликати деякі труднощі, адже це слова чи вирази, які вживаються в переносному / метафоричному значенні. Отже, щоб не спотворити сенс повідомлення, перекладачеві доводиться враховувати як стилістичний аспект щодо поданої мовної одиниці, так і її символізм у мові оригіналу та перекладу. Відомо, що у кожного народу своя культура, а отже різні люди можуть сприймати одне і те ж явище / предмет / символ по-різному. Також потрібно розуміти, що не завжди можна перекладати щось дослівно, а особливо, коли мова йде про поезію, тут перекладачі намагаються дотримуватися не стільки точності, скільки адекватності перекладу, тож застосовують чимало перекладацьких трансформацій. Бувають різні види перекладацьких трансформацій: лексичні, лексико-стилістичні та лексико-граматичні. У нашому дослідженні ми детальніше розглянемо ці основні перекладацькі трансформації у перекладі

контекстуальних синонімів.

Конкретизація – це лексична трансформація, унаслідок якої слово (термін) ширшої семантики замінюється словом (терміном) вузької семантики.

*“The fountains **mingle** with the river «Джерела **сплітаються** в річку,
And the rivers with the Ocean...” Річки – в світовий океан.» [4]*

У цьому прикладі дієслово «to mingle – змішуватися» виступає контекстуальним синонімом до слова «to flow – текти, впадати», та перекладається за допомогою конкретизації, адже автор уточнює, яким саме чином джерела з’єднуються з річкою – сплітаються.

Генералізація. Зворотній процес, коли слово з вузькою семантикою замінюється на слово з ширшою семантикою.

*“O my Luve's like a red, red rose «Моя кохана — пишна рожка,
That's newly sprung **in June**...” Краса **весняних днів**...» [4]*

В цьому прикладі застосовується генералізація, адже в оригіналі автор уточнює місяць, коли розпочалось його кохання, а в перекладі це уточнення вилучається.

Заміна частини мови. Ця лексико-граматична трансформація застосовується, коли в реченні при перекладі замінюються частини мови: дієслово на іменник тощо.

*“No sister-flower would **be forgiven** «Не матиме **прощення** та сестра,
If it disdained its brother...” Що брата зневажає необачно...» [4]*

У поданому прикладі дієприкметник пасивного стану “be forgiven” перекладається як іменник «прощення».

Перестановка слів у реченні.

*“See the mountains **kiss** high Heaven «Дивись! **Цілують** гори небеса,
And the waves clasp one another...” І хвилі обіймають одна одну...»[4]*

Як видно з прикладу, в оригіналі спочатку йде підмет “mountains”, а потім присудок “kiss” (прямий порядок слів), в той час як в перекладі застосовується інверсія (підмет з присудком міняються місцями).

Модуляція або смисловий розвиток. Лексико-семантична заміна, що будується на причинно-наслідкових зв'язках понять, що можуть взаємно замінюватися. При цьому замінюються як слова, так і словосполучення.

*“O my Luve’s like a red, red rose «Моя кохана — пишна роза,
That’s newly sprung in June...” Краса весняних днів...» [4]*

У цьому прикладі “a red, red rose” можна вважати контекстуальним синонімом до “beautiful girl”, і перекладається ця фраза модуляцією, адже якщо троянда яскраво червона, то логічно припустити, що вона пишно цвіте.

Калькування. Ця трансформація використовується для передачі значення слова через його буквальний переклад[5; с. 85-89].

*“Deep into that darkness peering, long I stood there wondering, fearing,
Doubting, dreaming dreams no mortal ever dared to dream before;
But the silence was **unbroken**, and the stillness gave no token,
And the only word there spoken was the whispered word, “Lenore?”” [1]*
*«В темінь глибоко вдивлявся, боязливо дивувався,
Марив мріями такими, що ніхто не мав раніш;
Та була незламна тиша й темінь тиші мовчазніша,
Лиш єдине прозвучало: я «Лінор», – промовив лиш!» [2]*

Також до лексико-стилістичних трансформацій можна віднести антонімічний переклад (стверджувальні словосполучення/речення перекладаються з використанням негативізації і навпаки), описовий переклад (використовується для додаткового пояснення термінів, реалій або застарілих лексичних форм).

Висновки. У статті ми розглянули поняття контекстуальної синонімії в науковій літературі, функції контекстуальних синонімів у мові, труднощі, які вони можуть викликати при перекладі та безпосередньо їх можливі способи перекладу за допомогою перекладацьких трансформацій. Підсумовуючи усе вище сказане, можна дійти до висновку, що для виконання якісного перекладу, перекладач має бути всесторонньо обізнаною людиною, як щодо суто мовних питань, так і культури та традицій різних народів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Poetry foundation. URL:
<https://www.poetryfoundation.org/poems/48860/the-raven>
2. Бібліотека української літератури. Крук (переклад В. Гречки). URL:
<https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=10352>
3. Види синонімів. URL :
<https://svitslova.com/mova/leksykologiyafrazeologiya/1718-vydy-synonimiv.html>
4. Гарбатко А. Romantic Collection: Класичні англійські поезії про кохання. URL: <https://greenforest.com.ua/journal/read/romantic-collection-classic-english-love-poems>
5. Клименко І. М., Зоренко І. С. Лексичні трансформації при передачі англійської політичної термінології українською мовою. URL:
<https://core.ac.uk/download/pdf/268531385.pdf>
6. Поезії Сільвії Плат в перекладах українською. URL:
<https://litcentr.in.ua/load/300-1-0-2992>
7. Яблонська-Юсик І. В. Контекстуальна синонімія віддієслівних іменників сучасної французької преси. Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки. Мовознавство». 2016. № 6. С. 212–215. URL :
http://ddpu-filolvisnyk.com.ua/uploads/arkhiv-nomerov/2016/NV_2016_6/49.pdf

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО КОЛОРИТУ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ФОЛЬКЛОРНОГО ТВОРУ

Плетенецька Юлія Миколаївна

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської
філології і перекладу

Петрова Варвара Анатоліївна

студентка
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Вступ. Передати національно-культурний колорит твору – завжди складне завдання для перекладача, оскільки пов'язане як з передачею значення деяких фактів, так і відтворенням «національно» забарвленої лексики. Переклад фольклорного твору складний і з точки зору передачі його історичного колориту, враховуючи його жанр, стиль, вкрай застарілу лексику тощо.

Під час перекладу деяка культурна інформація, що зберігається певною мовою, визначається як така, що не відповідає інформації мовою перекладу. Хоча мова йде про звичайні зовні схожі ситуації, ця інформація може виявитися незвичайною і незрозумілою, а іноді і спотвореною при перекладі.

Ціль роботи. Визначення особливостей передачі національно культурного колориту при перекладі фольклорного твору.

Матеріали та методи. Матеріальну базу становить аналіз досліджень А. Гуцолта Т. І. Харламової. Методи дослідження: типологічний, конструкційний, методи індукції та дедукції.

Результати та обговорення. Розробляючи стратегію роботи над текстом, перекладач завжди враховує не тільки текст, який перекладається, але й споріднені (за жанровими ознаками, які виконують ту ж функцію) жанр і стиль.

Це пояснюється тим, що перекладач перекладає текст не лише з мови на мову, але й з культури на культуру. Ця теза має особливе значення в інтерпретації фольклору.

Різниця в завданнях інтерпретатора народних казок визначається особливостями традиційного тексту і багатьма факторами точного перекладу.

Зрозуміло, що такі аспекти фольклору, як гнучкість і універсальність, дають інтерпретатору велику свободу вибору та творчості. Водночас вони обмежують перекладача: вони можуть відрізнятись в рамках культурної традиції та в контексті попередньо виробленої традиції перекладу, оскільки багато перекладацьких відповідностей, як вихідні одиниці, не присутні в одній історії [1].

Аналіз українських казок та їх англійських відповідників показує, що перекладачі використовують різні способи перекладу. наприклад:

Перифраз або його комбінована модифікація:

Меч – самосіч–Magicsword; яйце – райце – Magicegg; Колобок-Kolobok the Johnnysaketa ін.

Транслітерація або комбінована модифікація:

Козак Мамалига – Mamarihathe Cossack.

Вибір способу перекладу складних казкових назв залежить від особливостей мови перекладу. Він відіграє важливу роль у різних англійських комбінаціях, лексичних і граматичних змінах: Коза – Дереза – Nibby – Quibby the Goat; Зайчик – Побігайчик – Runny – Bunny, Fleet – FleettheRabbit та ін.

З комбінаціями рим можна використовувати транслітерацію: Верни дуб-Vernidub, Uprooter of Oaks; Вернигора –Vernihora, Mover of Mountain та ін.

Основна мета трансформації, транслітерації, складання вірша – спроба зробити український світогляд зрозумілим. Тому при тлумаченні казок широко використовуються словесні образи, гіперболи, епітети, метафори, іноді порівняння.

Головне завдання – зберегти витoki народної думки, фольклору, тобто національного колориту української та англійської казки [2].

Висновки. Таким чином, під час перекладу деяка культурна інформація, що зберігається мовою оригіналу, визначається як така, що не відповідає інформації мовою перекладу. Такі аспекти фольклору, як гнучкість і

універсальність, дають інтерпретатору велику свободу вибору та творчості. Водночас вони обмежують перекладача: вони можуть бути різними в інтерпретації. Аналіз українських казок та їхніх англійських відповідників показує, що перекладачі використовують різні способи перекладу. Наприклад: модифікація фрази або комбінації, транслітерація та ін. Головною метою трансформації, транслітерації та композиції фольклору є спроба зробити український світогляд зрозумілим. Тому при тлумаченні казок широко використовуються словесні образи, гіперболи, епітети, метафори, іноді порівняння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуцол А. Особливості відтворення фольклорних елементів при перекладі українських народних казок. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського* : Лінгвістичні науки : зб. наук. праць. Одеса: Астропринт, 2020. № 31. С. 111-133.

2. Харламова Т. І. Відтворення фольклорних компонентів при перекладі народних казок. URL:<http://er.nau.edu.ua:8080/xmlui/handle/NAU/8950> (дата звернення: 28.10.2022).

ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЧЕРЕЗ МУЛЬТИМЕДІА

**Штука С. Р.,
Шудикіна А. В.,**
студентки,
Колесник М. Ю.,
викладач,

Національний університет
біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна

Анотація: у статті розглядаються способи вивчення німецької мови за допомогою додатків та Інтернет ресурсів.

Ключові слова: медіа, сервіси, електронна платформа, мультимедіа, Duolingo, Lingualeo.

Одним із важливих компонентів навчання є донесення матеріалу до учня, студента чи просто пересічного громадянина, котрий хоче дізнатись щось нове. У ХХІ столітті отримувати інформацію просто із книг навіть звучить якось нудно, хоча повагу до друкованих видань ніхто не скасовував. Наразі наше життя дуже тісно пов'язане із медіа культурою. Здебільшого це використовується для розваг, проте наразі існує досить велика кількість навчальних ресурсів в Інтернеті.

Вивчення німецької мови через медіа – досить цікаве заняття. Німецька мова не так поширена, як англійська, тому сервіси, які пропонують допомогу виключно у вивченні німецької мови є доволі добре розвиненими. Німецька стає набагато простішою, та зрозумілішою. Методика вивчення мов через різні додатки дає свої результати.

Duolingo

Duolingo - електронна платформа вивчення мови і краудсорсингового перекладу тексту, яка має платний та безкоштовний акаунти. Сервіс розроблений так, що за мірою проходження уроків користувачі можуть

перекладати веб-сайти, статті та інші документи [1]. Сервіс пропонує курси з різних мов, в тому числі з німецької мови.

Освітня модель «Дуолінго» пропонує численні письмові уроки й диктанти, проте розмовним навичкам приділяється менше уваги. Програма веде ігрове дерево навичок, за яким просуваються користувачі, і словниковий розділ, де можна практикувати вже вивчені слова [2]. Учні отримують «бали досвіду» (монети) в міру вивчення мови, наприклад, після проходження уроку. Навички вважаються вивченими, коли учасники виконують всі пов'язані з ними уроки. За один урок можна заробити 10 балів. «Дуолінго» також має функцію тренування «обмеження часу», коли користувачам надається 30 секунд на двадцять питань. За кожну правильну відповідь дається один бал досвіду і сім або десять додаткових секунд (час залежить від довжини питання). За один курс користувач може вивчити до 2000 слів [2]. За проходження всіх уроків в навику видається 2 лінготи (внутрішня ігрова валюта) [3].

Цікавими є, також, інші способи набуття лінготів. Лінготи можна витратити в ігровому магазині або дарувати користувачам, які залишили корисний коментар на форумі. На будь-якому рівні вивчення мови, можна за 25 лінготів купити тест на знання, після проходження якого буде виданий електронний сертифікат [4]. Тест можна проходити неодноразово.

Уваги заслуговує інтерфейс програми. Головний плюс інтерфейсу - його читабельність. Екран не перевантажений. Уроки об'єднані за рівнями по 3-4 уроки в кожному. Рівні за складністю вибудовуються в подобу «дерева», де кожна тема позначена кумедною інфографікою. Після короткого огляду ресурсу пропонується обрати маршрут: перейти до вивчення або перевірити свій рівень підготовки. Попередня перевірка мовного рівня дозволяє відразу перейти до занять потрібної складності. Також, залежно від особистої завантаженості, можна вибрати стандартну кількість завдань та тривалість уроку на добу. Добова норма виконаних вправ фіксується в обліковому записі (акаунті), користувач сповіщається про відставання або випередження графіка.

«Дуолінго» використовує для навчання підхід, заснований на аналізі

великої кількості статистичних даних. На кожному етапі система запам'ятовує, які питання викликали в користувачів труднощі і які помилки були виявлені. Потім вона збирає ці дані й використовує їх для машинного навчання. Таким чином формуються індивідуальні уроки [2].

Процес навчання в Дуолінго поєднує різні методи, такі як:

- прослуховування вимови,
- читання речень,
- розмова з мовними ботами та запис вимови учня,
- формування фраз,
- упорядкування слів,
- пошук зображень для слів.

Переваги Duolingo:

- можливе безкоштовне навчання із рекламою;
- круте оформлення інтерфейсу: просто та зі смаком;
- виправлення помилок: зручні випробування;
- усі уроки розбиті на теми;
- можливість практикувати вимову та сприйняття на слух;
- практика граматики.

Мінуси Duolingo:

- замало граматичних уроків (прості конструкції, які постійно повторюються);
- маленький акцент на поповнення словникового запасу;
- дуже дратують повідомлення (їх можна відключити);
- немає української мови (дуже невдалим рішенням було вчити польську англійською);
- не дуже сподобалася ідея із «Лігами».

Lingualeo

Lingualeo - освітня платформа для вивчення і практики іноземної мови, побудована на ігровій механіці. Спочаток сервіс локалізована для турецького і бразильського ринку, пізніше для іспаномовного ринку ЛА та Іспанії. Lingualeo

називає свій підхід « секрети вивчення іноземної мови».

Переваги:

- Індивідуальний план навчання, який підбирається в залежності від твоїх цілей, інтересів і рівня німецької мови;
- безкоштовний доступ до основних матеріалів сервісу;
- різноманітні музичні кліпи та матеріали німецькою мовою;
- розуміння мети навчання;
- задоволення від регулярних занять;
- робота з живою мовою;
- наслідування носіям мови;
- доведення умінь до автоматизму за рахунок використання зорової, слухової і моторної пам'яті.

Користувач починає з проходження тесту на знання мови і заповнює список своїх інтересів. На їх основі Lingualeo становить персональний план навчання, виконання якого в різних категоріях навичок - від сприйняття мови на слух до зростання словникового запасу і числа граматичних помилок користувач бачить в особистому кабінеті [5].

В процесі користувач може самостійно вибрати незнайомі слова для вправ або використовувати тематичні добірки. Тренується граматику та вимову, створюється особистий словник з різними асоціативними рядами та аналог щоденника, де зазначений прогрес. У мобільному додатку для платформи iOS також є тренування, спрямовані на поліпшення швидкості читання і розуміння прочитаного.

Отже, використання мультимедійних ресурсів досить позитивно впливає на сприйняття інформації та запам'ятовування. Метод запам'ятовування діє краще, коли є якийсь візуальне супроводження або звукове. Такі ресурси у наш час досить поширені й зручні для застосування. Можна лише завантажити додаток, котрий завжди буде з вами у вашому телефоні. Ми багато разів на день можемо вмикати й вимикати свої смартфони, то чому б не зайти й в такі цікаві додатки, тим більше вони мають зручний інтерфейс. Таким чином вивчення

мови переходить в якусь ігрову форму, не має якогось важкого навантаження, усе відбувається в ігровій формі, проте така інформація запам'ятовується набагато простіше й краще.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Prosteeer. Про розвиток на Facebook // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://m.facebook.com/prosteerua/photos/a.530723307387639/1061449247648373/?type=3>
2. Дмитро Надточій // [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://vk.com/wall-118950927_346
3. Навігатор по веб-ресурсам // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://vk.mnau.edu.ua/page348/>
4. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії // [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Duolingo/>
5. Формування в учнів середньої загальноосвітньої школи, англійської лексичної компетенції // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://lexicblog.blogspot.com>

ТИПОЛОГІЯ ТА СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ІСПАНОМОВНИХ РЕАЛІТІ-ШОУ

Шуппе Людмила Володимирівна
Кандидат педагогічних наук, доцент,
Гринько Людмила Віталіївна
Кандидат філологічних наук, доцент,
Гаврилова Катерина Олексіївна
Студентка четвертого курсу
Одеський національний університет
ім. І. І. Мечникова,
м. Одеса, Україна

Вступ. Реаліті-шоу одна із таких програм, яка є самостійним соціальним явищем, що займає важливе місце в житті та функціонуванні суспільства. Під впливом сучасних технологій воно набуває унікальних характеристик та властивостей, трансформується і використовується в галузі управління інформацією. Існування реаліті-шоу укладається в межі сучасної масової культури побуту й розваг, яка обслуговує естетичні потреби більшості. Як мета і як наслідок, реаліті-шоу мають величезну популярність у глядачів.

Ціль роботи полягає у виявленні, аналізі та роз'ясненні феномену реаліті-шоу у сучасному світі, зокрема у іспаномовних країнах. Задля досягнення поставленої мети ставляться конкретні *завдання*, а саме: вивчити особливості формату реаліті-шоу; вивчити та оволодіти інформацією, відмінностей реаліті-шоу в іспаномовних країнах; схарактеризувати основні види реаліті-шоу в іспаномовних країнах; проаналізувати особливості організації реаліті-шоу.

Матеріали та методи. У дослідженні були використані *методи* контекстуально-інтерпретаційного, функціонального й емпіричного аналізу. Матеріалом для аналізу виступили сучасні найпопулярніші реаліті-шоу іспаномовного світу.

Результати та обговорення. Реаліті (від англ. Reality – дійсність, реальність) телевізійний жанр, різновид розважальної телевізійної передачі та/або онлайн-трансляції. Шоу (від англ. to show – зображати, показувати) як невід’ємний елемент розважального телепрограмування.

Продюсери та режисери вдаються до нарисів сценарію, запису та монтажу матеріалу, що дозволяє не тільки контролювати висловлювання учасників, а й відбирати найвидовищніші моменти і, навіть, формувати образи гравців. [1]

Іспанці майже завжди перекладають іноземні слова або вигадують, щось своє, але тут ми бачимо, що відбувається феномен адаптації англіцизму, це робиться через те, що саме слово «reality show» більш відоме, його і частіше використовують, задля привернення більшої уваги.

Насправді, іспанці мають і свій варіант назви реаліті-шоу, це: *telerrealidad* o *televisión de vida real*. У *Diccionario de la Real Academia Española* існують обидва визначення, такі як: *Programa de telerrealidad* або *reality-show*. [2] Але, якщо подивитись визначення слова *telerrealidad*, можна зрозуміти, що це теж саме, що і *reality-show*: «*Género televisivo basado en la presentación de casos, vivencias o conflictos personales reales o inducidos*», «*Programa de telerrealidad*». [3]

Розібравшись у назві реаліті-шоу та її представниках, можна тепер сказати, що сам феномен реаліті-шоу поділяється на певні підвиди. Підвид, іспанською мовою – це *subespecie*. За словником *DLE RAE* – це «*cada uno de los grupos en que se subdivide una especie*». [4]

За Щербининою реаліті-шоу в свою чергу поділяються на:

- шоу талантів;
- шоу підглядання;
- шоу виживання;
- шоу знайомства;
- шоу професії;
- шоу навчання;

- кулінарні шоу. [5, с.99 – 100]

Шульцман виділяє 5 підвидів реаліті-шоу:

- шоу-спостереження;
- шоу соціального статусу;
- шоу-виживання;
- шоу можливостей, або виклику;
- пов'язані з безпекою. [2, с. 20 – 24]

Для нашого дослідження ми виділили такі підвиди реаліті-шоу:

- прихована камера; Це такий вид реаліті-шоу, де камера приховано знімає людей, або тварин у різних ситуаціях; шоу в якому задовольняється притаманна великій кількості населення Землі пристрась підглядання і підслуховування. Найчастіше у таких програмах з'являються люди, що не очікували певних подій. Як у Латинській Америці так і в Іспанії існують такі реаліті-шоу, найвідоміші з них: «Gente Maravillosa», «Hormiguero» та розлетівшийся по всьому світу «Gran Hermano».

- шоу змагання;

- конкурси; різні види змагань, такі як шоу талантів, шоу вокалів, шоу моделінгу та інші, де люди змагаються у різних нішах, щоб доказати хто з них найкращий. Прикладом є «El artista del año» в Латинській Америці та «Supermodelo» в Іспанії.

- виживання; програми виживання, в яких група учасників покинута на певну кількість днів в ізольованому регіоні. «Ті, що залишилися» повинні самостійно виживати в несприятливих умовах, запропонованих програмою, використовуючи їжу, яку може надати їм природа, і розробляючи методи адаптації та освоєння навколишнього середовища. Найвідоміші види реаліті-шоу в іспаномовних країнах: «La isla» та «Supervivientes».

- шоу оновлення/модернізації; в якому відбувається оновлення (модернізація) частини або всього життєвого простору героїв програми, його робочого місця, транспортного засобу або його самого, тобто його тіла. «Gran cambio», «La báscula» «Esta Casa era una Ruina».

- шоу навчання; крім розважальної функції, несе в собі практичну вигоду, як для глядачів, так і для учасників. Перед учасниками ставиться завдання щодо освоєння нового фаху або підвищення фахового рівня, а у глядачів з'являється можливість отримати практичні знання. Дуже важливо, щоб учасники шоу прагнули до отримання знань і застосування їх на практиці.

- шоу про/ з відомими зірками, наприклад «Los Serrano», «Operación Triunfo», та «Celebrity Bake Off España», «Popstars: Todo por un sueño» та «Fama, ¡a bailar!». У багатьох випадках ці програми створюються для просування нового продукту або проекту знаменитості.

Щодо відмінних жанрових особливостей реаліті-шоу, можна виділити наступні:

- 1) відсутність сценарію;
- 2) подача в телеефір з першого дубля;
- 3) участь простих людей, а не професійних акторів;
- 4) умови зйомок, максимально наближені до реальних (в окремих випадках - екстремальні ситуації і боротьба за життя).

Що стосується конкретних назв різних шоу, ми вже знаємо, що існує відмінність між мовою, якою розмовляють в Іспанії та в Латинській Америці.

Основними відмінностями є використання форми *vos* замість *tú* та особливі слова які використовуються або в Іспанії, або в Латинській Америці.

«*Mí vida sin vos*»/ «*Mí vida sin tú*» у цій назві ми можемо бачити, що у Латинській Америці використовується саме *vos*, а в Іспанії же – *tú*.

Також однією з головних особливостей є використання суфіксу *ito/ ita*. Новела під назвою «*Mujercitas*» та «*Ojitos Nechiceros*» є хорошими прикладами.

Щодо використання особливих слів, наприклад для Іспанії слово «*Macho*», вже застаріше, майже ніхто його не використовує, але в Латинській Америці це звичайне загальноновживане слово, прикладом цього є програма: «*Once Machos: El programa*».

Останнім прикладом буде використання слова «*Chévere*», а саме виразу «*Qué Chévere*». В Іспанії, коли нам щось подобається ми кажемо: «*esto mola*»

або «esto está guay». Але в Латинській Америці більш вживаним словосполученням є «Qué Chévere». Та прикладом цього є програма шоу-гри «Qué Chévere es Saber».

Висновки. Популярність реаліті-телебачення укладається в межі приналежності його до масової культури, зрозумілої й близькою для більшості, орієнтованої у своїх інтересах на розваги. Це продукт не тільки задоволення потреб, а й формування громадської думки. В свою чергу він підпорядковується певним законам, має свої жанрові та стилістичні особливості. Іспаномовні реаліті-шоу є продуктом досить різнобарвним, оскільки в них відображаються лінгвістичні особливості країни-виробника.

Проведене дослідження не є вичерпним, подальші розвідки вбачаємо у вивченні конкретних реаліті-шоу, їх стилістичних та лінгвокультурних особливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. http://artesadigital.blogspot.com/2009/11/el-reality-show-en-espana-definicion_3806.html
2. Шульцман П. Феномен зрелищности в системе экранных искусств // Вестник МГОУ, 2011, №2. С. 20 – 24
3. Lamarca Lapuente Antecedentes del reality show [Electronic source] 3.11.2009
4. <https://dle.rae.es/>
5. Щербина Ю. Порівняльна характеристика розважальних шоу на телеканалах України 2015 – Т. 51. – С. 96 – 100.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Воропасва Тетяна Сергіївна,
к.психол.н., доцент
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Вступ. 21 листопада 2022 р. українці будуть відзначати День Гідності та Свободи. Відомо, що в Україні цей день відзначається як державне свято, встановлене Указом Президента України від 13 листопада 2014 року на честь подій Помаранчевої революції 2004 р. та Революції Гідності 2013–2014 рр. У ті буремні дні громадяни України об'єдналися і відстояли своє право на свободу та гідне життя. В умовах жорстокого антидемократичного тиску тодішньої влади українці стали на захист демократичних цінностей, прав і свобод кожного громадянина, національних інтересів України та її європейського вибору. У 2022 році ми відзначаємо 300-ту річницю від дня народження Григорія Сковороди в умовах російсько-української неоімперської війни 2014-2022 (?) років. Але під час цієї війни актуальність сковородознавчих досліджень тільки посилюється. А те, що в ніч проти 7 травня 2022 р. приміщення Літературно-меморіального музею Г. С. Сковороди у селі Сковородинівка Харківської області було зруйновано внаслідок прямого влучання російської ракети, лише загостило увагу багатьох країн світу до постаті видатного українського мислителя та його творчої спадщини.

Мета роботи. Дослідження ціннісно-сміслових особливостей уявлень громадян України про сучасну українську національну ідею в контексті творчої спадщини Григорія Сковороди, зокрема таких її фундаментальних концептів, як

Гідність, Розвиток і Свобода (які маніфестовані в сучасній українській національній ідеї).

Методи. Теоретико-методологічною основою даного дослідження є інтегративний підхід, загальнонаукові методи дослідження (аналіз, синтез, аналогія, абстрагування, узагальнення тощо), а також опитування.

Результати та обговорення. Відомо, що Григорія Сковороду називали «мандрованим філософом», «мандрівним університетом», «останнім визначним представником києво-могилянської традиції». Його творча спадщина захоплює своїм різноманіттям, адже йому належать філософські діалоги, трактати, переклади, листи, притчі, поезії, байки, пісні й афоризми. Життя і творчість Григорія Сковороди вивчали Д. Багалій, В. Білецький, П. Бузук, М. Булда, Є. Васильєв, Г. Верба, Е. Вінтер, М. Возняк, Л. Гнатюк, В. Горський, Е. Грігораш, Г. Данилевський, І. Драч, В. Ерн, С. Єфремов, П. Житецький, Ф. Зеленогорський, Т. Зуб, Г. Коваленко, Т. Кондратьєва, Т. Кононенко, С. Кримський, М. Култаєва, В. Лахненко, О. Лосєв, О. Марченко, Л. Махновець, О. Мишанич, І. Мірчук, А. Ніженець, В. Нічик, В. Олексюк, В. Петров, І. Пільгук, Ф. Поліщук, М. Попович, В. Стадниченко, І. Стогній, Л. Ушкалов, Н. Федорак, А. Хаждеу, Г. Хоткевич, Т. Чернега, Д. Чижевський, Ю. Шевельов, В. Шевчук, В. Шинкарук, М. Шлемкевич та інші науковці [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9]. Проте, незважаючи на досить великий доробок багатьох науковців, ще не була досліджена специфіка сучасної української національної ідеї в контексті творчої спадщини Григорія Сковороди.

Відомо, що національна ідея – це основа функціонування нації, квінтесенція її духовних інтересів і соціально-політичних устремлінь, певний проект «спільного майбутнього», це той духовний принцип, реалізація якого може мати великі практичні наслідки. Національна ідея не є абстрактним поняттям, це абсолютно реальна сила, що збуджує енергію суспільних рухів, це підґрунтя для загальнонаціонального об'єднання, для утвердження державності, для зростання сили й могутності народів і країн.

Наші багаторічні дослідження (1993–2022 рр.) показали, що більшість

респондентів (усього було опитано 56900 осіб) підтримують гасло, яке можна було б накреслити на гербі України – «Од Відродження до процвітання: державність, законність, праця, права людини» та стислу формулу загальнонаціональної ідеї – «Гідність, розвиток, свобода», яка є не просто декларацією, а акумулює в собі як суто українські ідеологічні та духовно культурні надбання, так і загальнолюдські цінності [10; 11; 12; 13]. У 2022 році домінуюча в опитуваннях Ідея утвердження України була розширена респондентами і тепер вона звучить так: Ідея визволення й утвердження України. Необхідно зауважити, що і респонденти, і аналітики вважають ідею визволення й утвердження України та формулу «Гідність, Розвиток, Свобода» не просто системою духовних орієнтирів, цивілізаційних засад та екзистенційних принципів української політичної нації, що формується, але й своєрідним українським «*Liberte, egalite, fraternite*» (де концепти «Гідність», «Розвиток», «Свобода» є не тільки складовими сучасної української ідеї, а й загальнонаціональними ціннісними пріоритетами, які передбачають різні рівні своєї реалізації – індивідуальний, суспільний, державний, наприклад: гідність людини, гідність суспільства, гідність України, а також різні виміри – розвиток демократичний, економічний, духовний, інтелектуальний тощо). Отже, змістом сучасної української ідеї є головна мета поступу української нації й держави цивілізаційне «повернення» України до Європи, її визволення та утвердження в колі цивілізованих народів, а шляхами досягнення цієї мети є Європеїзація, Демократизація та Відродження України.

Контент-аналіз творчої спадщини Г. Сковороди показав, що для нього дуже актуальними є ідеї людської гідності, розвитку і саморозвитку, а також ідея духовної свободи [14]. Відомо, що Григорій Сковорода ніколи не мріяв про багатство, славу й почесні. Найважливішим життєвим завданням для нього було збереження людської гідності й особистої свободи. Мислитель підкреслював, що бідність – це свобода від влади речей, багатства та приватної власності. Сам Григорій Сковорода був носієм багатьох рис тодішнього українства, зокрема, він був розумним, спокійним, здатним до самопожертви, толерантним до інших

релігій, прагнув до свободи, справедливості й гідного життя.

Дослідники називають Г. Сковороду «Поборником Правди і Свободи», «Співцем Свободи» [15, с. 289], але він був також і «справжнім утіленням свободи та вищих християнських чеснот» [15, с. 455]. Відомо, що Катерина II, прагнучи ізолювати Г. Сковороду й уникнути поширення його ідей, запрошувала мислителя до Санкт-Петербурга на постійне проживання при дворі, але отримала дуже показову відповідь: «Я не покину Батьківщини. Мені моя сопілка і вівця дорожчі царського вінця» [14].

Л. Ушкалов у своїй статті «“Пізнай себе”. Українська ідея Григорія Сковороди» підкреслює: «не підлягає сумніву те, що ідея самопізнання в українській традиції і до Сковороди, і після нього справді передбачала “пізнання свого народу і себе в ньому”» [16, с. 52]. Л. Ушкалов зазначає, що гасло «Пізнай себе» означає для українця, зокрема, усвідомити своє добре серце, щоб не стати чужим своєму роду, бо, як каже філософ, «кожен народ..., мов та пшениця, може час від часу вироджуватись» [16, с. 53].

Л. Ушкалов зараховує до учнів Сковороди І. Котляревського, кирило-мефодіївських братчиків, М. Костомарова, Г. Квітку-Основ'яненка, А. Товкачевського, І. Костецького, В. Барку та інших. Автор згадує також Ліну Костенко з її гаслом «від Маркса до Сковороди», в якому «можна вбачати коріння культурного й політичного резистансу українських шістдесятників» [16, с. 54].

Для розвитку проблемного поля сучасного українознавства (як репрезентанта наукового Себезнавства, тобто єгиптознавства, японознавства, американістики, полоністики тощо) найважливішими у творчості Григорія Сковороди є такі концептуальні лінії: 1) себепізнання, 2) філософії (теології) серця, 3) «сродної» праці, 4) внутрішньої людини, 5) двох натур, 6) трьох світів, 7) нерівної рівності, 8) «горней республіки» («горній» світ будується на чотирьох засадах: на любові, спільності всього, рівності та республіканських громадських засадах; він є протилежністю світові зла).

В умовах нинішньої російсько-української неоімперської війни, а також

для подолання деструктивних наслідків тривалої інформаційної війни РФ проти України дуже актуальними є наукові дослідження С. Даниленка, О. Добржанської, М. Дроботенка, В. Копійки та інших вчених [17; 18; 19; 20]. Адже для оптимального подолання негативних наслідків інформаційно психологічної війни (яка може розгортатись як когнітивна, ідеологічна та смислова війна) громадянам України вкрай необхідні знання про ціннісно-сміслові витoki української національної ідеї. Такі знання та українознавча компетентність в цілому мають бути важливою складовою сучасних стратегічних комунікацій, які сприятимуть формуванню й підтримці почуття колективної самоповаги громадян України, розвитку їхньої суб'єктності, патріотизму, критичного мислення, навичок інформаційної гігієни, медіаграмотності та позитивної національної ідентичності.

Висновки. Отже, ціннісно-смісловий простір сучасної української національної ідеї представлений у творчій спадщині Григорія Сковороди концептами Гідності, Розвитку і Свободи. Історія показала, що творча спадщина видатного філософа є невичерпним аксіологічним джерелом для наступних поколінь українців. Г. Сковорода був геніальним попередником, предтечею, тобто особою, що своєю творчою діяльністю підготувала ґрунт, умови й шляхи розвитку української національної ідеї. Саме він заклав перші ціннісно-сміслові підвалини для сучасної національної ідеї. Саме тому Григорія Сковороду можна вважати передвісником майбутнього українського національного відродження, Прекурсором Українського Відродження, адже у його творчості були актуалізовані ідеї, які у подальшому стали фундаментом для національно-визвольних рухів. Ідеї Гідності, Розвитку і Свободи, які обстоював Г. Сковорода, виникли саме в лоні української духовності [21; 22]. Ці ідеї продовжували циркулювати в українському суспільстві, репрезентуючись у творчості М. Костомарова, Т. Шевченка, П. Куліша, П. Юркевича, М. Грушевського, М. Драгоманова, І. Франка, Лесі Українки, В. Винниченка, В. Липинського, Д. Донцова, М. Міхновського, Ю. Липи, І. Багряного, І. Лисяка-Рудницького, Є. Сверстюка та багатьох інших

українських мислителів. Таким чином, сучасні загальнонаціональні ціннісні пріоритети (Гідність, Розвиток, Свобода), які були окреслені ще у творчості Григорія Сковороди, дають можливість консолідувати українське суспільство, не заперечуючи принцип ідеологічного плюралізму. Ці ціннісні пріоритети можуть стати аксіологічною основою для продовження формування української політичної нації європейського типу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Горський В. С. *Історія української філософії. Курс лекцій*. Київ: Наук. думка, 1996. 285 с.
2. Драч І. Ф. *Григорій Сковорода: біографічна повість*. Київ: Молодь, 1994. 216 с.
3. Ніженець А. М. *Григорій Сковорода. Пам'ятні місця на Україні*. Київ: Наукова думка, 2000. 95 с.
4. Пільгук І. *Григорій Сковорода: художній життєпис*. Київ: Дніпро, 1991. 260 с.
5. Поліщук Ф. М. *Григорій Сковорода*. Київ: Дніпро, 1989. 261 с.
6. Попович М. В. *Григорій Сковорода: філософія свободи*. Київ: Майстерня Білецьких, 2007. 256 с.
7. Стадниченко В. Я. *Садівник щастя. Сковорода як дзеркало України: нариси, спогади, поезії, світлини*. Київ: Криниця, 2012. 496 с.
8. Федорак Н. *Вінець і вирій українського бароко. Сім наближень до Григорія Сковороди*. Харків: Акта, 2020. 172 с.
9. Шевчук В. О. *Пізнаний і непізнаний сфінкс: Григорій Сковорода сучасними очима: розмисли*. Київ: Пульсари, 2008. 528 с.
10. Авер'янова Н. Українська національна ідея в творчості В'ячеслава Липинського та її роль у сучасному державотворенні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Українознавство»*. К.: ВПЦ «Київський університет», 2008. Вип. 12. С. 40–43.
11. Авер'янова Н. Національна ідея в філософському культурно історичному процесі. *Українознавство: навч. посіб. для студ. вищ. нав. закл.* К.:

ВПЦ «Київський університет», 2008. С. 490–495.

12. Воропаєва Т., Піскун В. Сучасна українська національна ідея: теоретико-емпіричне дослідження. *Українознавство. Календар-щорічник 2004*. К.: Українська видавнича спілка, 2004. С. 127–134.

13. Воропаєва Т. С. Специфіка уявлень громадян України про сучасну українську національну ідею: ціннісний вимір (1993–2015 рр.). *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія*. № 10. С. 31–44.

14. Сковорода Григорій. *Повна академічна збірка творів / За ред. проф. Л. В. Ушкалова*. Харків: Майдан, 2010. 1400 с.

15. Ушкалов Л. В. *Григорій Сковорода: семінарії*. Харків: Майдан, 2004.

16. Ушкалов Л. «Пізнай себе». Українська ідея Григорія Сковороди. *Український тиждень*. 2012. № 50(267). С. 52–54.

17. Даниленко С. І., Добржанська О. Л. Трансформації суспільної сфери сучасних міжнародних відносин. *Глобальні тренди міжнародних відносин. Монографія*. К.: Вадекс, 2020. 523 с. С. 399–436.

18. Даниленко С., Копійка В. та ін. *Стратегічні комунікації у міжнародних відносинах. Монографія*. К.: Вадекс, 2019. 442 с.

19. Дроботенко М. Постколоніальний вплив на політичні реалії сучасної України. *Українознавчий альманах*. 2017. Вип. 20. С. 31–34.

20. Копійка В. В., Грубов В. М., Даниленко С. І. *Ното informaticus epochi postindustrializmu: витoki, ідеї, ризики (соціо-комунікативний вимір)*. Монографія. Київ: Вадекс, 2019. 498 с.

21. Averianova Nina, Voropaieva Tetiana. Transformation of the Collective Identity of Ukrainian Citizens After the Revolution of Dignity (2014–2019). *Kyiv Mohyla Humanities Journal*. 2020. № 7. Pp. 45–71.

22. Воропаєва Тетяна, Авер'янова Ніна. Цивілізаційний розвиток українського народу: культуротворчі аспекти. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. Випуск №4. С. 18–23.

ECONOMIC SCIENCES

THEORETICAL BASICS FOR THE FORMATION OF CAFÉ DEVELOPMENT STRATEGY

Bielialov Taliat

Head of the Department,
Doctor of Science in Economics,
Associate Professor

Burmetskyi Vladyslav
student

Kyiv National University of Technology and Design
Kyiv, Ukraine

Introduction. A successful organization is a single organism and strategy is the connecting link of this apparatus. One of the authors of the doctrine of strategic management, the American scientist Ihor Ansoff, spoke quite aptly about the need to develop a strategy for rational management at the enterprise. He wrote: "...companies, in the absence of a planned and managed strategy, are doomed to extinction... In companies that manage to survive, strategic behavior is at least managed".

The purpose of the work is the step-by-step formation of a development strategy and recommendations for choosing an effective strategy for the development of the enterprise.

Materials and methods. To achieve the goal, the methods of scientific research were used: the method of strategic analysis (to analyze the main trends of the coffee business in Kyiv), the methods of graphic analysis (to visually display the obtained research results), the method of simulation modeling (to substantiate the proposed measures and evaluate their effectiveness).

Results and discussion. Each enterprise or organization in the process of its activity chooses a certain direction, according to which all strategic decisions are

made in the near future. A purposefully or spontaneously formed strategy determines the course of prospective development and current features of management. Cafes are no exception.

We offer to consider examples of the use of M. Porter's general strategies in the management of various types of coffee shops in the city of Kyiv (Fig. 1). The research was carried out on the basis of establishments whose basic product is coffee prepared according to classical standards.

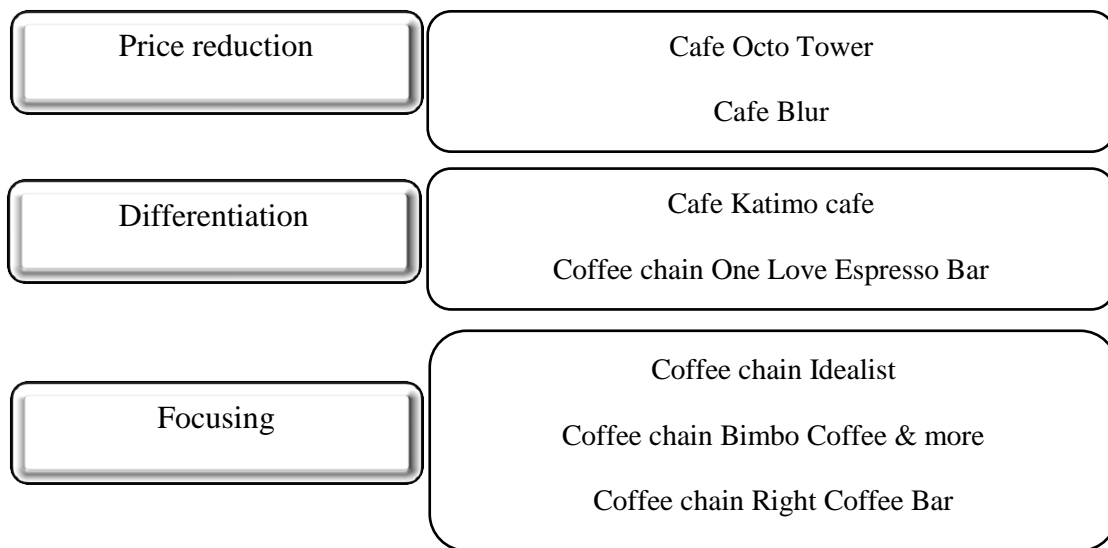

Fig. 1. The use of M. Porter's basic strategies in the activity of coffee shops in the city of Kyiv

The main establishments using price reduction strategies are the Octo Tower coffee chains, as having their own roasting facilities gives them a significant advantage over their competitors. After all, in this case, the price of coffee beans is minimal. And due to networking, there is an opportunity to save on the unification of coffee shop designs and on the wholesale order of containers for "to go" drinks. Blur coffee shop offers its patrons the lowest prices on coffee, reducing costs by purchasing lower-quality coffee beans and other components of coffee drinks.

The goal of a differentiation strategy is to achieve a competitive advantage by creating products or services that are perceived by consumers as unique. At the same time, companies can use an increased (premium) price. The advantage of the differentiation strategy is the safety of the company from competitors as long as

consumers maintain a stable loyalty to its products, which provides it with competitive advantages.

Differentiation and broad customer loyalty create entry barriers for other companies that need to perform competitive developments for this. The main problem of such a company remains the maintenance of uniqueness in the eyes of consumers, especially in conditions of imitation and copying. The threat may also arise from changing consumer demands and tastes.

The network of coffee shops Katimo cafe and One Love Espresso Bar is known to city residents for the most expensive prices for coffee, but at the same time, the best quality of coffee drinks. In the establishments of this network, baristas offer customers not only classic coffee positions, but also coffee drinks of alternative preparation (aeropress, jezva, chemex, etc.). Excellent service is provided by qualified employees who have national and international certificates confirming their professionalism.

In terms of the quality of coffee preparation, the TAKAVA coffee shop is in no way inferior to its closest competitors, however, there is some difference in the pricing policy, which has made this establishment frequently visited and ensured the loyalty of consumers.

Of course, this approach requires marketing skills and the development of creative thinking. By applying a differentiation strategy, coffee shops are able to achieve competitive advantages in the direction of improving product quality, service, corporate image and/or other components. Necessary conditions for the implementation of the differentiation strategy are: numerous marketing studies, the use of unique service design and high-quality material and technical resources, continuous work with consumers, including studying changes in their tastes and preferences.

By implementing a strategy of differentiation, a modern coffee shop increasingly acquires the characteristics of such a center, where the guest can get the most complete satisfaction of his life needs.

At the same time, the number and range of additional services can be varied,

which depends on the level of comfort of the coffee shop and determines its classiness. The model of the business process of providing additional services to a coffee shop can look like this (Fig. 2).

Cafes using a focus strategy are usually small in size and production capacity, because they are created to work in a small segment of the market. Today, these are coffee shops Idealist, "World of Coffee", "Kashtan", Bimbo coffee & more, Right Coffee Bar, etc. Establishments of this type become successful due to the formation of a stable contingent of regular customers.

Employees of such coffee shops highly value each client, which is reflected in their attentiveness to the interests and preferences of consumers. The work of institutions that use a focusing strategy is directed at a specific target audience and customer retention measures.

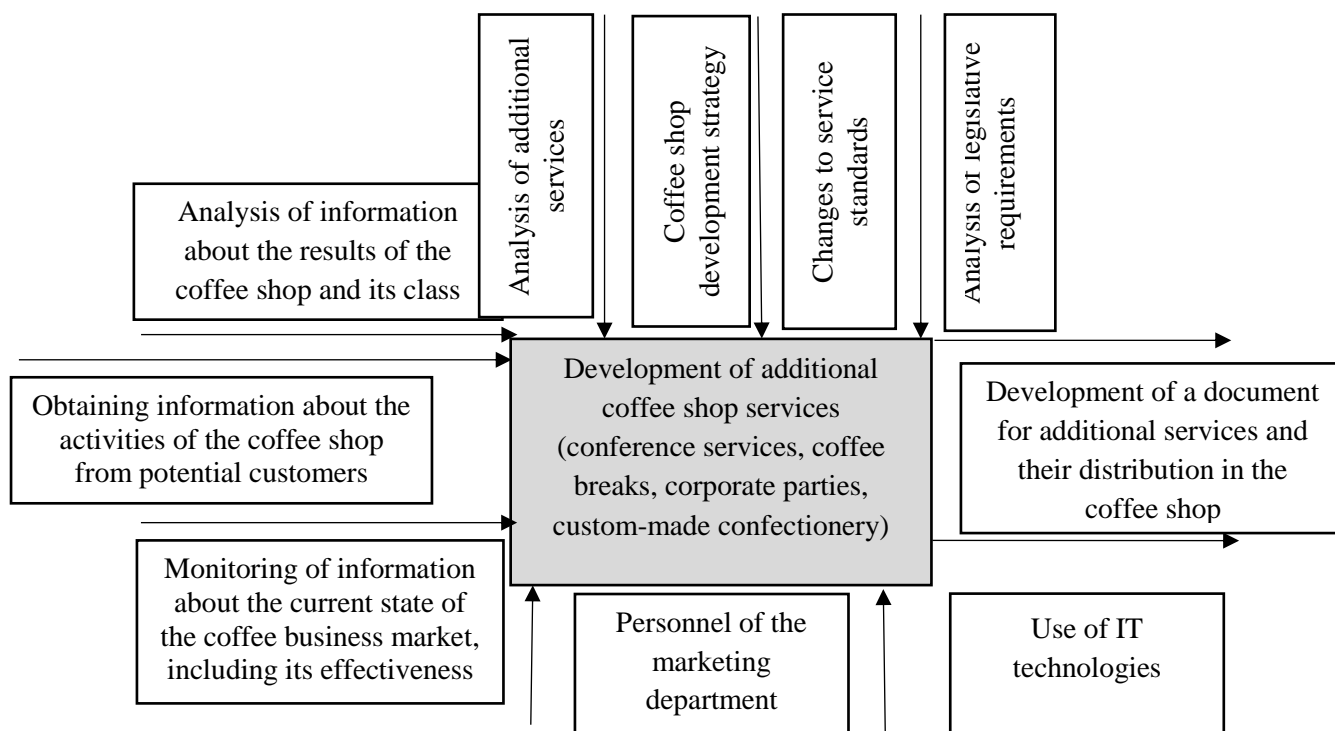

Fig. 2. Model of the business process of providing additional services of a coffee shop

Source: developed by the author

When creating a coffee shop, entrepreneurs should clearly assess their goals and opportunities. After all, under the condition of competent use of any of the three

analyzed strategies, there are significant chances to achieve success. It is worth remembering that the coffee market is very changeable, so the chosen strategy should be flexible, and the staff of the establishment should be highly qualified and ready for changes.

Conclusions. Therefore, after analyzing the use of M. Porter's basic strategies in the activities of different types of coffee shops in Kyiv, we see that most Ukrainian firms approach the choice of competitive strategy more spontaneously, according to the circumstances, than as a strategic planning process. And despite the spontaneity of choosing an activity strategy, each specific type of institution follows a clear direction of development. Each of the general strategies proposed by M. Porter is effective in the coffee business.

However, the use of each of them will be appropriate for a specific type of institution that has the necessary characteristics for its use. Given that the offer in the field of coffee drinks is constantly growing and, as a result, competition is increasing, the development of a competitive strategy is quite relevant for both newly established and already operating coffee shops. An enterprise that implements a competitive strategy should take into account the use of internal potential opportunities to create competitive advantages for a timely response to changes that occur in the environment, to anticipate the actions of competing firms to ensure continuous development for the long term.

FEATURES OF PAYING TAXES FROM SALARY DURING WARTIME

Maksymenko I. Y.,

Ph.D. (Economics), Associate professor

Mishchenko Y. O.,

master of the department of accounting and taxation

National University «Zaporizhzhye Polytechnic», Ukraine

Abstract. The article defines that military service by conscription during mobilization, for a special period, is one of the types of military service. Current legislation provides mobilized workers with a number of social guarantees.

Keywords: Military service, mandatory state social insurance, mobilized workers, employers.

During the period of martial law, in the context of changes in tax legislation, the legislation of the Tax Code of Ukraine was supplemented with a new clause 69.9, which stopped the running of the time limits specified by the tax legislation and other legislation, the control of compliance with which is entrusted to the supervisory authorities. Such a suspension was to be in effect until the termination or cancellation of martial law.

In addition to this, Clause 69.1 Sec. XX Tax Code of Ukraine exempted from responsibility for untimely remittance of taxes/fees and submission of reports in case the taxpayer is unable to fulfill his tax obligations.

Suspension of periods during martial law no longer applies to reporting and payment of taxes/fees. And all taxpayers were divided into those who:

— is able to fulfill their tax obligations;

— is unable to fulfill their tax obligations;

— could not fulfill their tax obligations, but after 05/27/2022 such an opportunity appeared.

At the same time, it is taken into account which period falls on the deadline for

reporting or paying salary taxes.

When you should pay personal income tax and military tax, as well as submit a combined statement to avoid fines, are given in the table 1.

Table 1

Deadlines for payment of personal income tax/ military tax and submission of consolidated reporting after 05/27/2022

Taxpayer	The period on which the deadlines for reporting / payment of personal income tax/ military tax fall	When to submit consolidated reporting / pay personal income tax/ military tax
The employer has the opportunity to timely fulfill tax obligations for payment of personal income tax/ military tax return and submission of joint reporting	From 24.02.2022 to 26.05.2022 (inclusive)	Submit reporting – by July 20, 2022; to pay personal income tax/ military tax – no later than 31.07.2022
	From 27.05.2022	In the general terms defined by the Tax Code of Ukraine
The employer did not have the opportunity to fulfill their tax obligations, but after 05/27/2022 such an opportunity appeared	From 24.02.2022 until the day when the opportunity to fulfill tax obligations was restored	Within 60 calendar days from the first day of the month following the month of recovery
	From the date of restoration of the ability to fulfill tax obligations	In the general terms determined by the Tax Code of Ukraine
The employer is unable to fulfill tax obligations in a timely manner		Within 6 months after the termination or cancellation of martial law. Exception: employers are self-employed persons (in particular, individual entrepreneur). If, within the 6-month period, they are prevented from fulfilling their tax obligations by the consequences associated with direct participation in hostilities, then they should pay personal income tax/ military tax and submit the consolidated reporting within one month from the day these consequences end.

Therefore, if the employer cannot fulfill tax obligations in a timely manner, it can be done within 6 months after the termination or cancellation of martial law. In order to confirm the impossibility of fulfilling the tax obligations regarding the payment of personal income tax/ military tax and submission of the Combined Statement, it is necessary to follow the procedure and list of documents approved by

the Ministry of Finance. During the period of the legal regime of martial law, state of emergency and within 3 months after its termination or cancellation, fines for non-transfer or late transfer of the single social contribution is not applied.

REFERENCES:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine “On accounting and financial reporting in Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (accessed: 12.10.2022).

2. Maksymenko I. and Melikhova, T. (2017), “Accounting and analytical procurement of state financial control and directions of its implementation in Ukraine”, *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 3, no. 5, pp. 268—275.

3. Maksy`menko I. Ya. and Pytyliak H. P. (2019), “Features of the organization of work with cash at the enterprise”, *Zbiór artykułów naukowych recenzowanych*, vol. 21, pp.33-36, available at: URL: <http://конференция.com.ua/pages/view/1289> (accessed: 12.10.2022).

4. Maksy`menko I. Ya. and Fisun Y. O. (2018), “Features of taxation and structure of the social package how to instrument material motivation payments to workers”, *Molodyi Vchenyi*, vol. 10 (62), pp.350-353, available at: URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/10/83.pdf>

5. Maksy`menko I. Ya. (2017), “Features of the organization of accounting of payments in the process of management of the enterprise”, *Efektivna ekonomika*, vol. 10, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5806> (accessed: 12.10.2022).

CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AS THE ROBUST MARKETING STRATEGY: TYPES AND EXAMPLES OF IMPLEMENTATION

Ramenska Svitlana Evgenivna

candidate of economic sciences, associate professor

Ochichenko Mariia Romanivna

student

National Aviation University

Kyiv, Ukraine

Introductions. The concept of corporate social responsibility (CSR) consists in applying modern solutions to social and environmental problems. Today, companies are willing to participate in the protection of the environment and show their sustainable position that focuses on reducing carbon dioxide emissions and promoting environmental sustainability. Undeniably, companies cannot focus solely on cash profits and economic prosperity. In addition, it is also necessary to include social initiatives and focus on the final result that has a good public position. It is this strategy that contributes to a good image of the company and attracts the attention of buyers. The relationship between marketing and corporate social responsibility has been studied for decades and the results of it are adopted by world-leading companies.

Aim. The purpose of this work is to analyze the meaning and importance of corporate social responsibility, its merits, and demerits of application in marketing strategies, and experiences of the implementation of CSR practices by the world's leading companies.

Materials and methods. Reaching the target audience is not the only goal of companies, it can be won by promoting the company's CSR, which demonstrates the mission and values and portrays a responsible and caring brand. Some of the most common examples of robust and coherent CSR strategies include reducing carbon footprints, improving labor policies, promoting diversity and equity as well as corporate policies that benefit the environment. As it can be understood, in most

cases consumers expect the brands and companies they buy from and invest in to contribute to the environment and local communities. This tendency can be proved according to the survey of Cone Communications, which has shown that 87% of consumers will prefer the product of the company that emphasizes its values on solving environmental or/and social issues. What is more, 60 % of consumers would not mind paying a premium for socially responsible products [1].

Attracting customers with the help of CSR is a basic tool for the marketing functions of a business. Targeted marketing campaigns have shown significant results in attracting new customers. This increases sales of specific or general company offer as well as positive brand attitudes. For example, one of the methods of encouraging customers to buy a certain product is to print the name of a charitable organization on the product itself. Buyers also experience emotional influences to make purchases. Thus, it helps companies get more ROI by incorporating CSR into marketing campaigns [2].

Corporate social responsibility is actively implemented by companies not only for external marketing strategies but also for internal ones, as well as for motivating their own employees. The use of CSR in marketing initiatives has a positive impact on the mindset of employees, which leads to greater engagement, motivation, and retention of employees. Employees become proud of their company's brand and feel more attachment and pride for the place where they work. As a result, the use of CSR reduces the outflow of employees. One of the examples of the successful implementation of CSR strategy is Johnson & Johnson, which announced one of their missions is the reduction of impact on the environment. The company purchased its own energy supplier which gives the opportunity to reduce emissions and provides Johnson&Johnson with a renewable source of energy [3].

Results and discussions. The foundation of the CSR Pyramid is Economic Responsibility, which refers to that the company working in ways that improve the economic situation of the society they operate in. This responsibility units ethical, environmental, and philanthropic responsibility and is implemented by companies as the responsibility of making the right decision and apple policies according to the

general CSR standards. The third level of the pyramid is environmental responsibility, which has been taken into the account by companies since the rapid increase in customers' awareness of environmental issues. It motivates corporations to implement eco-friendly practices, which will create a better brand image and make them look more amenable and ecologically attitude-centered. Philanthropist responsibility means activities of the company towards the enhancement of society voluntarily. One of such examples is donations, which can be made through the company's money, resources, or social standing. The first level of the CSR Pyramide is Ethical responsibility refers to corporations implementing practices that are considered fair. These practices include providing a suitable platform for employees where there are no ill practices such as discrimination or illegal deals.

Conclusions. CSR plays an important role in the development of the company, and its well-being and is the foundation for a good image of the company. CSR practices help companies connect with citizens or stakeholders by focusing not only on their preferences but also on moral and ethical values. Companies are becoming more and more interested in the issues that concern their customers and promote their goods or services taking into account values. This allows companies to be aware of their impact on today's problems of the economy, the environment, and society and to look for optimal solutions that will be based on the principles of CSR.

REFERENCES

1. Janse, Ben. "Carroll's CSR Pyramid." Toolshero, 13 Oct. 2022, <https://www.toolshero.com/strategy/carroll-csr-pyramid/>.
2. JDC Foundation. "Corporate Social Responsibility (CSR): 4 Different Types." JDC FOUNDATION, 14 Jan. 2022, <https://jdcwelfare.org/types-of-corporate-social-responsibility-csr/>.
3. Panel J. C. Sanclemente-TéllezPersonEnvelope, Author links open overlay, et al. "Marketing and Corporate Social Responsibility (CSR). Moving between Broadening the Concept of Marketing and Social Factors as a Marketing Strategy." Spanish Journal of Marketing

РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ У ПІДПРИЄМНИЦТВІ

Васюта Вікторія Борисівна

к.т.н., доцент

Гузь Данило Юрійович,

студент

Національний університет Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка
м. Полтава, Україна

Вступ. /Introduction. В сучасних умовах господарювання вітчизняним підприємствам доводиться здійснювати господарську діяльність в умовах постійної невизначеності та мінливості економічного середовища. Війна в Україні та впровадженій воєнний стан лише посилюють невизначеність та високі ризики. Тому для підприємств надзвичайно важливим є здійснення управління ризиками, що дозволить знизити їх негативний вплив за умови настання.

Досвід розвинених країн світу показує, що ігнорування або недооцінка ризику неминуче стримує розвиток суб'єктів господарювання, спричиняє застій всієї економічної системи. При управлінні ризиками важливим є ефективно налагоджений ризик-менеджмент в підприємстві.

Мета роботи. /Aim. Метою роботи є вивчення сутності ризик-менеджменту в підприємстві, визначення підходів до його організації на сучасних підприємствах.

Матеріали та методи. /Materials and methods. Для досягнення поставленої мети у роботі використані такі методи, як: теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу.

Результати та обговорення. /Results and discussion. В сучасних умовах господарювання завдання вищого керівництва підприємства полягає не в тому, щоб шукати справу без ризиків, а в умінні передбачити ризики, оцінювати їх і встановлювати розумні (допустимі) межі, які не слід перевищувати. Важлива роль у визначенні допустимого рівня ризику, прогнозуванні ймовірності

настання ризикових подій та своєчасній нейтралізації їх негативних наслідків відводиться ризик-менеджменту.

Серед вітчизняних та зарубіжних науковців немає єдиної точки зору стосовно визначення поняття «ризик-менеджмент». Одні науковці розглядають ризик-менеджмент як сукупність принципів, методів і форм управління організацією та її поведінкою в зовнішньому середовищі в умовах невизначеності та конфліктності [1]. Інші ризик-менеджмент визначають як систему аналізу, оцінки і управління ризиком, а також фінансовими відносинами, які виникли в процесі діяльності підприємства [2].

В основі ризик-менеджменту лежить цілеспрямований пошук і організація роботи по зниженню ступеня ризику, мистецтво отримання і збільшення доходу (виграшу, прибутку) у невизначеній ситуації. Кінцева ж мета ризик-менеджменту відповідає цільовій функції підприємництва. Вона полягає в отриманні найбільшого прибутку при оптимальному, прийнятному для підприємця співвідношенні прибутку і ризику.

Виходячи з аналізу робіт вітчизняних і зарубіжних науковців, можна зробити висновок про те, що головними завданнями ризик-менеджменту є [2-4]:

- зниження невизначеності, що має місце в процесі прийняття рішень;
- визначення та контроль стану різних сфер діяльності або ситуацій, що виникають в результаті можливих небажаних змін;
- досягнення балансу між вигодами від зменшення рівня ризику і необхідними для цього витратами;
- прогнозування настання ризикових подій;
- визначення необхідних засобів і прийомів щодо зниження наслідків ризику до прийнятних (допустимих) рівнів;
- розробка програми управління ризиками;
- профілактика виникнення ризиків;
- мінімізація збитку, спричиненого ризиками;
- максимізація додаткового прибутку, який отримує підприємство внаслідок управління ризиками.

Водночас, як показує практика більшість вітчизняних підприємств ігнорують ризик-менеджмент та відводять йому другорядну роль. Як наслідок управління ризиками здійснюється хаотично вже при безпосередньому їх настанні. У таких умовах підприємства отримують значні негативні результати спричинені ризиками [3]. У міжнародній практиці передові компанії відводять важливу роль ризик-менеджменту. Проведений аналіз дозволив виділити декілька підходів до організації ризик-менеджменту на підприємствах, а саме [1-4]:

- запровадження посади ризик-менеджера. У даному випадку на підприємствах у штаті є працівник, який займається безпосередньо управлінням ризиками. Як правило, до його основних обов'язків належить інформаційне забезпечення, своєчасне виявлення ризиків, прогнозування їх настанні та доведення цієї інформації до вищого керівництва підприємства. Цей спосіб організації ризик-менеджменту характерний для малих підприємств;

- створення відділу ризик-менеджменту характерне для великих компаній. У таких підприємствах організаційною структурою передбачено наявність цілого структурного відділу, який займається управлінням ризиками. Такий відділ включає 3-5 працівників, які систематично займаються управлінням ризиків. Перевагою такого способу організації ризик-менеджменту є систематичний характер управління ризиками, а недоліками – висока вартість, пов'язана з утриманням цілого структурного підрозділу;

- формування тимчасових груп ризик-менеджменту, які складаються з безпосередніх працівників. Як правило збираються щотижнево обговорюють важливі проекти, визначаються можливі ризики та заходи щодо нейтралізації їх негативного впливу, доцільність реалізації того чи іншого проекту тощо;

- залучення зовнішніх фахівців з ризик-менеджменту. За даного підходу підприємства при реалізації певних проектів користуються послугами сторонніх консалтингових компаній, які займаються управлінням ризиків. У такому випадку вони надають консультаційні послуги відносно виявлення ризиків, ймовірності їх виникнення, а також заходів щодо нейтралізації.

Висновки. /Conclusions.

Отже, дієвим інструментом реагування на зміни зовнішнього середовища, у якому завжди існує ймовірність виникнення різних ризиків, виступає ризик-менеджмент. Ризик-менеджмент в остаточному підсумку являє собою дії, спрямовані на зменшення ступеня та наслідків впливу негативних подій на господарські процеси підприємства, створення умов для здійснення господарської діяльності підприємства і досягнення заданих цілей.

Існує декілька підходів до організації дієвого ризик-менеджменту на підприємствах, а саме, запровадження посади ризик-менеджера, створення відділу ризик-менеджменту, формування тимчасових груп ризик-менеджменту, а також залучення зовнішніх фахівців з ризик-менеджменту. Кожен з цих підходів має свої як переваги, так і недоліки. При виборі одного з підходів підприємства повинні виходити з власних можливостей, а також рівня ризиковості зовнішнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дуднева Ю. Е. Ризик-менеджмент: інтегрований підхід до організації. *Електронне наукове фахове видання Мукачівського державного університету «Економіка та суспільство»*. 2019. № 20. С. 229-236.
2. Лагунова І. А. Сутність та принципи концепції ризик-менеджменту. *Актуальні проблеми державного управління*. 2018. № 1. С. 44-52.
3. Сосновська О. О., Деденко Л. В. *Ризик-менеджмент як інструмент забезпечення стійкого функціонування підприємства в умовах невизначеності*. *European Economic Journal*. 2019. № 1(3). С. 70-79.
4. Чорній В. В., Гринчук Д. Р. Застосування ризик-менеджменту в конкурентоспроможності підприємства. *II Міжнародна науково-практична конференція «Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи»*. 2021. URL: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/230522> (дата звернення: 06.11.2022)

5. Лагунова І. А. Сутність та принципи концепції ризик-менеджменту. Актуальні проблеми держав- ного управління. 2018. № 1 (53). С. 44–52.

6. Лагунова І. А. Сутність та принципи концепції ризик-менеджменту. Актуальні проблеми держав- ного управління. 2018. № 1 (53). С. 44–52.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Гринько Т. В.

Манейло С. В.

д-р.екон.наук, проф.

Активні бойові дії, розпочаті внаслідок повномасштабного вторгнення ЗС РФ на територію України, введення воєного стану та переведення усіх сфер життя країни на військові рейки, призвело до масове скорочення виробництва у всіх сферах економіки. В перші місяці воєнного стану будівельна галузь майже зупинилась, неможливість проведення будівельних робіт обумовлювалась активним бойовими діями на територіях вторгнення, ракетними обстрілами тилових населених пунктів, логістичними проблемами та нестачею будівельних матеріалів. Наразі, визволено половина окупованих після 24 лютого 2022р. територій, на яких фіксуються значні руйнування житлового фонду, соціальної та критичної інфраструктури, отже для повернення до нормального життя необхідно не тільки звільнення території, а й відновлення зруйнованої інфраструктури та економіки в цілому. Велику роль у відновлюваних процесах покладають на будівельну галузь, в якій в останні місяці спостерігається активізація діяльності, так за даними Державної інспекції архітектури та містобудування України станом на кінець серпня надійшло більш ніж 16 тис. заяв на отримання дозволів на нове будівництво об'єктів, реконструкцію і капітальний ремонт пошкоджених будівель, в тому числі майже 6 тис. звернень про початок будівельних робіт [1].

Однак, недивлячись на позитивні зрушення, будівельні підприємства стикаються з проблемами, що заважають розширенню обсягів їх діяльності в умовах воєного стану, а відсутність чіткого затвердженого на державному рівні плану відновлення інфраструктури країни знижую позитивний вплив на економічну систему.

Основними проблемами з якими стикнулася будівельна галузь в період

воєного стану – це дефіцит робочої сили, будівельних матеріалів, фінансових ресурсів, зростання цін на будівельні матеріали, необхідність заміни матеріалів місцевого виробництва імпортними, руйнування та ускладнення логістичних потоків, проблеми з отриманням дозвільних документів.

Так, зростання цін у доларовому еквіваленті на найважливіші будівельні матеріали у серпні 2022р. порівняно з січнем 2022р. досягало 70% (рис. 1).

Рисунок 1 – Динаміка цін на основні будівельні матеріали в Україні, \$ (Складено за [2])

Найбільший ріст цін, майже на 500\$ за тону, відбувся на листову сталь, металопрокат та арматуру, що пов'язано з різким скороченням обсягів виробництва в металургійній галузі, в тому числі через руйнування підприємств взоні активних бойових дій, та зростанням потреби у для воєних потреб. Інші матеріали зазнали меншого зростання, а бетон В25 навіть незначно подешевшав.

Другою надважливою проблемою стало збільшення імпортової складової у будівельній продукції. Скорочення вітчизняного виробництва будівельних матеріалів спонукало підприємства будівельної галузі закуповувати імпортні, отже, якщо до війни «частка імпортних матеріалів доходила інколи лише до 20%, то сьогодні навіть для бюджетного житла може знадобитися завозити щонайменше 70–80% компонентів» [3]. Проблема полягає не тільки в

здорожчани будівництва, ускладнені та збільшені термінів поставок, а й в тім, що критичне збільшення імпортової частки в собівартості будівельної продукції призводить до негативного впливу на економіку, через виведення фінансових ресурсів з країни, при цьому вкладені в будівництво гроші перевищуватимуть вироблену додану вартість і ефект від створення робочих місць. Отже, до відновлення вітчизняного виробництва будівельних матеріалів активізація будівельних робіт матиме негативний вплив на економіку країни.

Важливого значення набули логістичні проблеми, морський транспорт заблоковано, транспортні коридори РФ та Білорусі закриті, а західні транскордонні логістичні шляхи перевантажені. Отже, поставки будівельних матеріалів з-за кордону не тільки негативно впливають на ефективність господарської діяльності будівельних підприємств, а й створюють проблеми в поставках вантажів воєного та гуманітарного призначення.

За таких умов важливим завданням постає вибір та обґрунтування напрямків діяльності підприємств галузі, об'єктів будівельних робіт. На нашу думку, в умовах дефіциту будівельних матеріалів вітчизняного виробництва, ускладнення логістики імпортованих товарів фокус уваги треба змістити з будівництва нових житлових будинків та комплексів на:

- закінчення будівництва житлових будинків високого ступеня готовності (85-90%), що дасть змогу ввести в експлуатацію житло в короткі терміни;
- ремонт та реконструкцію пошкоджених будівель, на поновлення експлуатації яких необхідно набагато менше будівельних матеріалів;
- відновлення об'єктів соціальної інфраструктури (медичних закладів, закладів освіти, тощо);
- відновлення об'єктів промисловості, введення в експлуатацію яких дасть змогу виробляти додану вартість, що матиме позитивний вплив на економіку країни більший ніж будівництво нового житла.

Для подальшого розвитку будівельної галузі та з метою досягнення позитивного її впливу на відновлення економіки країни в цілому необхідно на

державному рівні затвердити програму відновлення зруйнованого (пошкодженого) житла та інфраструктурних об'єктів, відмовитись від політики лобіювання інтересів девелоперів житла, створити механізми стимулювання будівельних підприємств до відновлюваних робіт на інфраструктурних об'єктах. Тільки за таких умов розвиток будівельної галузі буде сприяти не тільки збагаченню власників будівельних підприємств, а й економічному зростанню України у післявоєнні часи.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Офіційний сайт Державної інспекції архітектури та містобудування України. URL: <https://diam.gov.ua/>
2. Дорогі квадрати: як дорожчають будматеріали для житла URL: <https://kievlast.com.ua/text/dorogi-kvadrati-yak-zminyuvatimutsya-tsini-na-kvartiri-v-kievi-ta-kiivskij-oblasti>
3. Ісаєнко Д. Відбудуємо за п'ять років: як пришвидшити відновлення житла в Україні. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/vidbudujemo-za-pjat-rokiv-jak-prishvidshiti-vidnovlennja-zhitla-v-ukrajini.html>

**МАРКЕТИНГ ПІДПРИЄМСТВ АГРОХІМІЧНОГО СЕРВІСУ ЯК
НАПРЯМ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Забурмеха Євгена Михайлівна

к. е. н, доцент

Андрушкевич Зінаїда Миколаївна

к. е. н, доцент

Сугай Віктор Володимирович

студент

Хмельницький національний університет

Вступ. Розвиток ринкових відносин передбачає зростання конкурентної боротьби. Подолання наслідків світової економічної кризи та воєнних дій вимагає від керівників підприємств агрохімічного сервісу підвищення ділової активності і комерційної ініціативи. Тому особливе місце у діяльності сервісних підприємств належить маркетингу, як ефективному елементу ринкового механізму господарювання.

Метою дослідження є теоретичні аспекти застосування маркетингу у діяльності підприємств агрохімічного сервісу.

Результати та обговорення. Агрмаркетинг являє собою самостійний напрям сучасного маркетингу і передбачає вивчення, прогнозування і здійснення підприємницької діяльності господарюючих суб'єктів ринку в сфері виробництва, переробки, зберігання, транспортування і реалізації сільськогосподарської продукції з метою отримання високих результатів ринкової діяльності.

Завданнями маркетингу сфері агрохімічного сервісу є: вибір агрохімічних засобів, визначення їх споживчих властивостей; встановлення якісних параметрів застосування; контроль за дотриманням чинних екологічних та медичних вимог; обґрунтування обсягів та строків агрохімічних заходів; необхідність залучення додаткових фінансових інвестицій; розроблення бізнес-плану та умов здійснення виробничо-господарської діяльності [1].

Маркетинг сприяє розвитку підприємницької діяльності й підвищенню зайнятості населення. Визначає потреби потенційного споживача, обсяг науково-дослідних робіт, що спрямовані на задоволення цих потреб. Застосування маркетингу у сфері агрохімічних послуг підвищує ефективність комерційної діяльності як підприємств агрохімічного сервісу, так і сільськогосподарських виробників, оскільки дозволяє підвищити врожайність та якість сільськогосподарської продукції, а в подальшому має на меті:

- встановлення ефективних та взаємовигідних стосунків між виробником та підприємством агрохімічного сервісу за допомогою вивчення ринку, розподілу, просування агрохімічної продукції та заходів і їх рекламування;

- визначення обсягів надання послуг та реалізації агрохімічної продукції залежно від обсягів і якості попиту та купівельної спроможності агропідприємств;

- розвиток реклами та інших форм стимулювання збуту;

- здійснення координації та контролю якості робіт із задоволення потреб споживачів як головної мети підприємництва.

Маркетингова діяльність у сфері агрохімічного сервісу має свої особливості порівняно з іншими видами маркетингу. Це визначається особливостями сфери агрохімічного сервісу, а саме: залежністю від природних та погодних умов, різними формами власності, сезонністю виробництва тощо.

Ефективність діяльності на ринку агрохімічного сервісу обумовлена функціями агромаркетингу, які класифікуються за двома критеріями: змісту та об'єкту впливу (або загальні та конкретні).

До загальних функцій можна віднести управління, організацію, планування, прогнозування, аналіз, облік та контроль. До конкретних дослідження ринку, вивчення споживчого попиту, аналіз макро - та мікросередовища підприємства, формування товарної політики, підтримка життєвого циклу послуги, ціноутворення, організація реалізації послуг, формування попиту, управління маркетингом.

Висновки. Ефективне використання виробничих потужностей підприємства агрохімічного сервісу, придбання нового обладнання, залучення прогресивних технологій визначається маркетингом, в межах якого розробляється і застосовується система заходів, що дозволяють впливати на ринкову ситуацію, формувати споживчий попит з подальшим отримання прибутку за рахунок максимального задоволення попиту.

Однак, практика застосування маркетингових інструментів свідчить про те, що лише комплексний підхід щодо їх використання дозволяє ефективно здійснювати підприємницьку діяльність та завоювати стаке місце на ринку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Скорбин Ю. Б. Обоснование структур и функций системы управления маркетингом в сельскохозяйственных предприятиях Ярославской области. / Ю. Б. Скорбин, И. Ю. Скорбин // Маркетинг в России и за рубежом. 2001 г. – №1.

СПЕЦИФІКА УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Мархонос С. М.,

канд.геогр.наук, доцент кафедри
міжнародного туризму та країнознавства,
Національний авіаційний університет

Турло Н. П.,

канд.екон.наук, доцент кафедри економіки,
підприємництва та менеджменту,
Академія праці, соціальних відносин і туризму

Вступ. Введення військового стану в Україні призвело до суттєвого спаду економічних показників в країні майже у всіх сферах діяльності. В мирні часи туризм займав третє місце в економіці України, прибутки від туризму у вигляді податків були вагомою частиною бюджету. З початку повномасштабного вторгнення сфера туризму стала збитковою, багато підприємств сфери призупинили свою діяльність, а ті що лишились на плаву зіткнулись з новими проблемами, серед яких не здатність ефективно управляти персоналом.

Мета роботи полягає у дослідженні сучасного стану розвитку сфери туризму та пошуку ефективних підходів до управління персоналом під час війни.

Матеріали та методи. Матеріалами необхідними для проведення даного дослідження стали Інтернет джерела, статистичні дані, інформація з вебінарів по HR та власні спостереження. Методами дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи необхідні для всебічної діагностики даного питання.

Результати та обговорення. З початку повномасштабної війни частина туристичних компаній закрилась, інші переорієнтували свою діяльність на волонтерство – використовували свої автобуси для евакуації біженців, залучали зв'язки, щоб організувати закупівлю гуманітарної допомоги з-за кордону [1].

Основні кошти, що надходять до державного бюджету України від діяльності туристичної сфери поточного року – це кошти з західних регіонів

країни. Мета туризму нині – це створення можливостей для психологічної реабілітації населення, оскільки саме під час подорожей можна емоційно перезавантажитись.

Коли держава опинилася в ситуації військового конфлікту, це відобразилося на психологічному та емоційному стані громадян. Через постійний стрес та перебування у стані напруження, страху та відчаю люди як ніколи потребують можливості хоча б у невеличких radoщах знайти відраду та тимчасовий спокій. Туристичні подорожі добре цьому сприяють, допомагають на деякий час переорієнтуватися, відпочити фізично та психоемоційно. Це благотворно впливає на здоров'я та працездатність [2].

Не всі регіони України можуть провадити туристичну діяльність. Відповідно постає проблема втрати роботи у працівників туристичної сфери, про те й ті підприємства, що продовжують працювати повинні переглянути основні аспекти управління персоналом, оскільки під час війни підходи та методи повинні бути значно скореговані. До основних проблем, що виникли в управлінні персоналом туристичної сфери під час війни варто віднести наступні:

1. Зменшення продуктивності праці;
2. Відсутність розуміння сенсу роботи;
3. Недостатня фінансова мотивація праці;
4. Відсутність або недостатня психологічна підтримка на роботі;
5. Безперспективність наряду діяльності;
6. Обмеженість діяльності.

Спеціалістам по управлінню персоналом варто переглянути програми управління персоналом і удосконалити їх відповідно до нинішніх умов. Розвиток туристичної сфери в умовах війни вимагає більш гнучких підходів до організації праці, формування системи мотивації та адаптації персоналу.

Спеціалістам по управлінню персоналом для підтримки персоналу туристичної сфери під час війни варто орієнтуватися на наступні заходи:

1. Психологічна підтримка. Вона має заключатися у постійній

підтримці працівника не лише під час роботи, але й у неробочий час.

2. Проектування нових турів. Внутрішній туризм продовжує існувати, хоча й не у всіх регіонах України, тому варто розглядати нові безпечні туристичні атракції та розробляти тури на майбутнє.

3. Сприяння участі у рекламних закордонних турах, не лише з метою огляду готелів та атракцій, а також з метою пошуку нових партнерів та напрямів діяльності.

4. Фінансова підтримка. Сюди варто віднести своєчасну виплату заробітної плати, виплати за можливості матеріальної допомоги та хоча б невеличких премій.

5. Заходи з тимблдингу. Заходи мають бути спрямовані на підтримку дружніх відносин в колективі, пошук ідей взаємодії та позитивного налаштування.

6. Посилення комунікаційних процесів між колегами з метою відволікання від негативних новин, створення позитивної атмосфери та встановлення певного рівня довіри.

Висновки. Специфіка управління персоналом туристичної сфери під час війни заключається у пошуку нових підходів до організації праці, врахування психоемоційного стану працівника та підтримка його не лише на роботі, а й у неробочий час всіма можливими способами.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Туризм під час війни 2022. URL: https://zaxid.net/turizm_pid_chas_viyni_2022_fakti_vid_turistichnih_firm_lvova_n1_542665

2. Туризм в умовах війни. URL: <https://www.synevir.info>

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Мільман Леонід Михайлович

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту,
міжнародної економіки та туризму
Чернівецький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету,
м. Чернівці, Україна

Анотація: Розкрито питання діджиталізації системи менеджменту підприємства. Висвітлено роль цифрових технологій в оптимізації бізнес-процесів підприємства.

Ключові слова: діджиталізація, система менеджменту, підприємство, бізнес-процес, цифрова технологія, оптимізація.

Впровадження новітнього обладнання, програм, платформ та IT-інструментів формує основу для конкурентної переваги підприємств через оптимізацію бізнес-процесів, а цифрові технології дозволяють їм утримувати конкурентні позиції на ринку. Мета діджиталізації системи менеджменту підприємства полягає у підвищенні ефективності бізнес-процесів. Сьогодні для таких процесів широко використовуються хмарні платформи, які прискорюють розробку додатків, робочих процесів та інтеграцію даних, а також розширення аналітичних можливостей і спрощення процесів, щоб відповідати вимогам гнучкості та швидкості змін. Створення корпоративних звітів, необхідних для своєчасного прийняття якісних управлінських рішень, завдяки хмарним технологіям стає все більш актуальним.

Діджиталізація економіки відкриває шлях для інноваційних методів розвитку підприємств. Наприклад, хмарні технології дозволяють декільком командам працювати над одним проектом одночасно. За допомогою стратегії мобільних пристроїв підприємства отримують і монетизують мобільний трафік,

і, згідно з показниками, він уже наздогнав трафік зі стаціонарних пристроїв. Готові рішення економлять час на вирішення завдань [1].

Активна автоматизація технологічних та управлінських процесів, що виконуються на підприємствах, призводить до високого попиту на бізнес-аналітиків, які можуть створювати та підтримувати складні та мінливі системи управління. В результаті трансформації система управління змінюється з чорної скриньки на ретельно скоординований і прозорий механізм, а використання ERP-системи розширює функції менеджменту та спрощує створення, управління та облік результатів роботи підприємства [2].

Розвиток інформаційних систем дозволяє не тільки контролювати потік, швидкість і якість операцій, а й розраховувати та бюджетувати невеликі операційні витрати. Це забезпечує якісно інший рівень інформації, який можна використовувати для визначення точної вартості виконання конкретного завдання для конкретного клієнта. Варто зазначити, що соціально-економічні виклики, спершу через Covid-19, а тепер через активні військові дії, прискорюють процес діджиталізації системи менеджменту підприємства. Цифрові технології, спрямовані на зміну бізнес-моделей, стратегічну оптимізацію бізнес-процесів і побудову гнучких систем управління, в основному використовуються великими підприємствами. Синтез соціально-економічних завдань і процесу цифрової трансформації підвищує важливість корпоративного планування та призводить до змін його форми та змісту. Традиційний підхід до бізнес-планування, за якого підприємства створюють детальні, статичні плани, які займають багато часу і часто включають довгий список бажаних цілей, швидко втрачає популярність і замінюється більш гнучкими, цілеспрямованими та технократичними підходами. Дотримання традиційних способів організації бізнесу без впровадження цифрових технологій у довгостроковій перспективі не забезпечить і не підвищить конкурентоспроможність підприємств, які не перебувають у процесі зміни своїх бізнес-моделей. Створюється сприятливе бізнес-середовище для участі в цьому процесі, враховуючи активну державну політику щодо діджиталізації бізнес-процесів та інтенсивного розвитку

цифрових продуктів, що можуть використовуватися бізнесом.

Діджиталізація відіграє важливу роль у прийнятті рішень й управлінні проектами та все більше орієнтується на аналітику. Тепер, завдяки діджиталізації бізнес-процесів, можна відслідковувати та оцінювати практично будь-яке завдання, що виконується на підприємстві. Це дає можливість отримати додаткові дані, які менеджер проекту може використовувати для аналізу, контролю та оцінки якості роботи. У сучасному контексті розробка стратегії підприємства безпосередньо залежить від її технологічних та цифрових пріоритетів. Характеристики системи управління підприємством в умовах діджиталізації є такими: одержання та обробка даних у режимі реального часу; швидке прийняття рішення; орієнтація на споживача/постачальника; оперативна реакція на зміни; покращення корпоративного іміджу за рахунок швидкої комунікації з клієнтами; управління процесами на основі технології автоматизованої обробки та аналізу даних.

Діджиталізація вимагає від менеджменту підприємства вирішення складних завдань, щоб залишатися конкурентоспроможними на національному та міжнародному ринках. У даний час важко уявити діяльність підприємств без використання сучасних інформаційних технологій для вдосконалення її виробничої та управлінської діяльності. Впровадження сучасних інноваційних технологій є ефективним механізмом реалізації позитивних змін і відкриває нові горизонти для подальшого розвитку підприємств. Із цієї причини в процесі глобалізації та консолідації економіки актуальною є проблема адаптації та управління підприємствами в умовах діджиталізації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Як цифрова трансформація допоможе розвитку вашої організації? Платформа Creatio для управління бізнес-процесами і CRM. URL: <https://www.terrasoft.ua/page/digital-transformation>
2. Що таке ERP-система та як вона допоможе вашому бізнесу? URL: <https://eba.com.ua/shho-take-erp-systema-ta-yak-vona-dopomozhe-vashomu-biznesu/>

ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ВІДТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Ніколенко Інесса Юріївна

к.е.н., доцент

Державний університет телекомунікацій

м. Київ, Україна

Вступ. В умовах сучасних постпандемічних змін та глобальних тенденцій розвитку кризових процесів, що спостерігаються у багатьох країнах, виникають глибинні негативні явища у системі відтворення національних економічних систем. Вони, передусім, пов'язані з нестабільністю у динаміці розвитку реального та фінансового секторів економічної системи, а також зростаючою обмеженістю наявних ресурсів, особливо енергетичних та трудових.

Ціль роботи. Метою роботи є дослідження відтворювальних процесів національних економічних систем в умовах зростаючого обмеження ресурсів та глобальних трендів кризової постпандемічної динаміки.

Матеріали та методи. Джерелом інформаційної, нормативної та аналітичної бази даної роботи є публікації у наукових періодичних зарубіжних та вітчизняних виданнях, а також аналітичні матеріали та звіти міжнародних організацій. Під час дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи: наукового абстрагування, аналізу та синтезу, індукції й дедукції, системного та історично-логічного аналізу, статистичний метод.

Результати та обговорення. Статистичний аналіз постпандемічної динаміки світової економіки та розвитку окремих країн світу засвідчує, що негативний вплив пандемічних чинників мав характер глобальної кризи світової економічної системи. Так, за даними міжнародних організацій, у 2020 році світова економіка скоротилася на 3,27%, економіка Євросоюзу – на 5,96%, Великобританії – на 9,27%. Головною причиною такого спаду стало суттєве обмеження використання трудових ресурсів, а, отже, і недовикористання наявних виробничих потужностей, як у реальному секторі,

так і у сфері надання послуг, з одночасним непропорційним зростанням фінансового сектору економіки. Визначальним наслідком цих процесів стало порушення нормальних умов відтворення національних економічних систем.

Глобальна криза 2020-2021 років стала новим явищем в еволюції ринкової системи господарства, яке відзначається наявністю головним чином неекономічних причин своєї появи. Звідси ми маємо наукову необхідність більш широкого розуміння поняття «криза економіки», тобто трактування його у широкому сенсі, як явище, що спричиняється як суто економічними (циклічними) причинами, так і подіями неекономічного характеру у самих широких варіантах. Криза такого роду може розглядатися як проміжок часу або події, після відповідної реакції на які відбувається докорінна зміна усталених, довготривалих умов функціонування та відтворення економічної системи.

Кризові явища, які з'явилися як наслідок пандемічного спаду, наразі мають тенденцію до поглиблення й обумовлені загостренням потенційно ризикованих для існування людства об'єктивних факторів, передусім, це кліматичні зміни, екологічні проблеми, обмеженість енергетичних та інших ресурсів, військові дії та озброєні конфлікти в Україні й інших частинах світу. Вони вимагають адекватної реакції й змушують економістів та державних діячів шукати нову економічну модель виробництва та суспільного відтворення. Проте наявні теоретичні дослідження поки ще не бачать альтернативи так званому «фінансовому капіталізму» з усіма притаманними йому вадами, які досить яскраво проявляються у провідних країнах світу через скорочення обсягів національного виробництва та міжнародної торгівлі, обсягів кредитування та інвестування, зменшення робочого часу, скорочення заробітної платні, зростання безробіття та навіть зубожіння населення.

Ринкова економіка еволюціонує відповідно до зміни умов суспільного відтворення, що неминуче протікають у часі і пов'язані зі змінами технологій, ресурсного забезпечення, соціальними та інституційними процесами. Система вільної конкуренції незалежних та відособлених власників стимулює виробництво необхідних суспільству товарів з мінімізованими витратами

ресурсів, призводить до ефективних інвестицій у виробничі потужності, появу нових видів техніки та технологій. При цьому кожен власник намагається переконати споживачів придбати саме його товар шляхом підвищення його якості, застосування інструментів маркетингу, зменшення ціни, покращення супутніх послуг тощо. Проте споживчий попит обмежений, тому циклічно виникають спади виробництва, які стимулюють до технологічних, маркетингових та інших нововведень. Державна підтримка падаючого попиту (антикризове регулювання) та технологічні нововведення формують можливість для наступного циклу зростання попиту та національного виробництва.

Проте ринкова система господарювання не позбавлена і певних вад, одна з яких визначається можливістю «відриву» фінансового сектора від сектора реального виробництва. Бурхливий розвиток фінансової сфери у кінці ХХ століття й відміна у 1998 році обмежень для спекуляцій на фондовому ринку призвели до активного розвитку похідних фінансових інструментів та розширення масштабів спекуляцій з деривативами. Це й обумовило появу назви «фінансовий капіталізм» задля характеристики сучасної моделі розвитку ринкової економіки. Однак першим наслідком надмірного розширення фінансової сфери та роздування портфелю фінансових деривативів стала криза 2007-2008 років, негативні аспекти якої відчуваються й сьогодні. Об'єктивний аналіз цих процесів дозволяє стверджувати, що в системі фінансового капіталізму реальний та фінансовий сектори економіки відтворюються незалежно (або майже незалежно) один від одного.

Посилення сучасних кризових тенденцій пов'язано також з новими реаліями ХХІ століття: нова санітарно-кліматична реальність (зміни клімату плюс загрози біологічного характеру), продовольчі та екологічні проблеми, інформатизація та зміна ролі хайтеку у процесах відтворення, війна в Україні, загострення міждержавних конфліктів, санкційні війни, обмеженість енергоресурсів, негативні демографічні зміни, загострення соціально політичних проблем. Все це призводить до суттєвих змін у характері та умовах

суспільного відтворення національних економічних систем. Порушуються вже усталені глобальні зв'язки світової економіки, починають з'являтися тренди до автаркії, самозабезпечення, або ж до агресивного ставлення щодо ресурсів та можливостей інших країн. Суттєві процеси дезінтеграції починають проявляти себе й у сфері валютно-фінансових відносин, відчутним стає тренд до формування відособлених валютних зон, актуальним стає питання провідної світової валюти. Глобальна економічна система починає ставати все більш дестабілізованою, процеси суспільного відтворення порушуються, що ще більш сприяє зростанню загальних кризових тенденцій.

Висновки. Таким чином, національні економічні системи сьогодні знаходяться у складних глобалізаційних трендах суспільного відтворення, які в більшій мірі визначаються неекономічними чинниками її дестабілізації. Наявні зміни зумовлюють необхідність глибоких досліджень нових умов функціонування економічних систем, пошук нових моделей та варіантів ефективного розвитку національних економік у турбулентному глобалізованому світі.

ОБЛІКУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ: НАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Пурик Анастасія

магістр 2 курсу ЗНУ

спеціальності облік та оподаткування

Рибалко О. М.

Варламова І. С.

д.е.н, професори

кафедри обліку і оподаткування

Анотація. В роботі досліджені форми документального оформлення надходження та вибуття виробничих запасів. на підприємствах. Проведено аналіз форм та їх структурних компонентів та строків заповнення компонентів первинних документів обліку.

Робота направлена на розробку шляхів запобігання зменшення виробничих запасів. Визначено шляхи підвищення ефективності заповнення та розрахунку виробничих запасів .

Ключові слова: виробничі запаси, документообіг, заробітна плата, облік ркху виробничих запасів, організація обліку виробничих запасів

На будь-якому виробничому підприємстві велике значення мають правильна організація бухгалтерського обліку виробничих запасів, а також основи його побудови.

Щоб правильно організувати облік виробничих запасів, на підприємствах України встановлюють осіб, які відповідають за прийняття і відвантаження матеріальних цінностей.

Основні документи, які використовуються в обліку виробничих запасів відповідно до класифікаційних ознак наведених у таблиці 1

Своєчасна підготовка інформації про діяльність підприємства залежить, перш за все, від своєчасного оформлення і подання в бухгалтерію первинних документів з місць виконання робіт, надання послуг; зі складів виробничих і товарних запасів та інших структурних підрозділів підприємства.

**Класифікація документів, які використовуються в обліку
виробничих запасів**

Найменування документа	Класифікаційна ознака			
	за призначенням	за порядком складання	за способом відображення операцій	за місцем складання
Товарно-транспортна накладна	виправдний (виконавчий)	первинний	разовий	зовнішній
Матеріальний звіт	виправдний (виконавчий)	первинний	разовий	зовнішній
Рахунок-фактура	розпорядчий	первинний	разовий	зовнішній
Акт приймання	виправдний (виконавчий)	первинний	накопичувальний	внутрішній
Лімітно-забірна карта	комбінований	первинний	накопичувальний	внутрішній
Прибутковий ордер	комбінований	первинний	разовий	внутрішній
Акт-вимога на заміну	комбінований	первинний	разовий	зовнішній
Накладна на відпуск	комбінований	первинний	разовий	внутрішній

З метою своєчасного отримання первинних документів з місць їх виписування наказом керівника встановлено графік документообігу, яким регулюється порядок і строки складання, подання в бухгалтерію документів, а також призначаються конкретні виконавці, відповідальні за дотримання встановленого порядку і строків [1].

На підставі проведених досліджень, автором запропоновано наступну схему документообігу з надходження запасів, яка подана на рисунку 1.

Документообіг за операціями із запасами починається з оформлення документів при їх оприбуткуванні. Виробничі запаси, які надходять на підприємство, оприбутковуються матеріально відповідальними особами (завідувачами складами, комірниками та іншими особами) на підставі товарно транспортних накладних, рахунків-фактур, акту про приймання матеріалів, і

оформляються прибутковим ордером типової форми № М-4. Його складає матеріально відповідальна особа в двох примірниках у день прибуття цінностей на склад. Акт про приймання матеріалів (форма № М-7) складають, якщо є розбіжності в кількості та якості запасів, що надійшли на підприємство, із даними супровідних документів, якими вони оформлені. Після приймання цінностей акти з доданими документами передають: один – до бухгалтерії підприємства для обліку переміщення матеріальних цінностей, а другий – до відділу постачання або юридичного відділу для направлення листа-претензії постачальнику. Додаткові відомості, які в подальшому знадобляться для юридичного врегулювання спірних питань, записують у рядку «Інші дані».

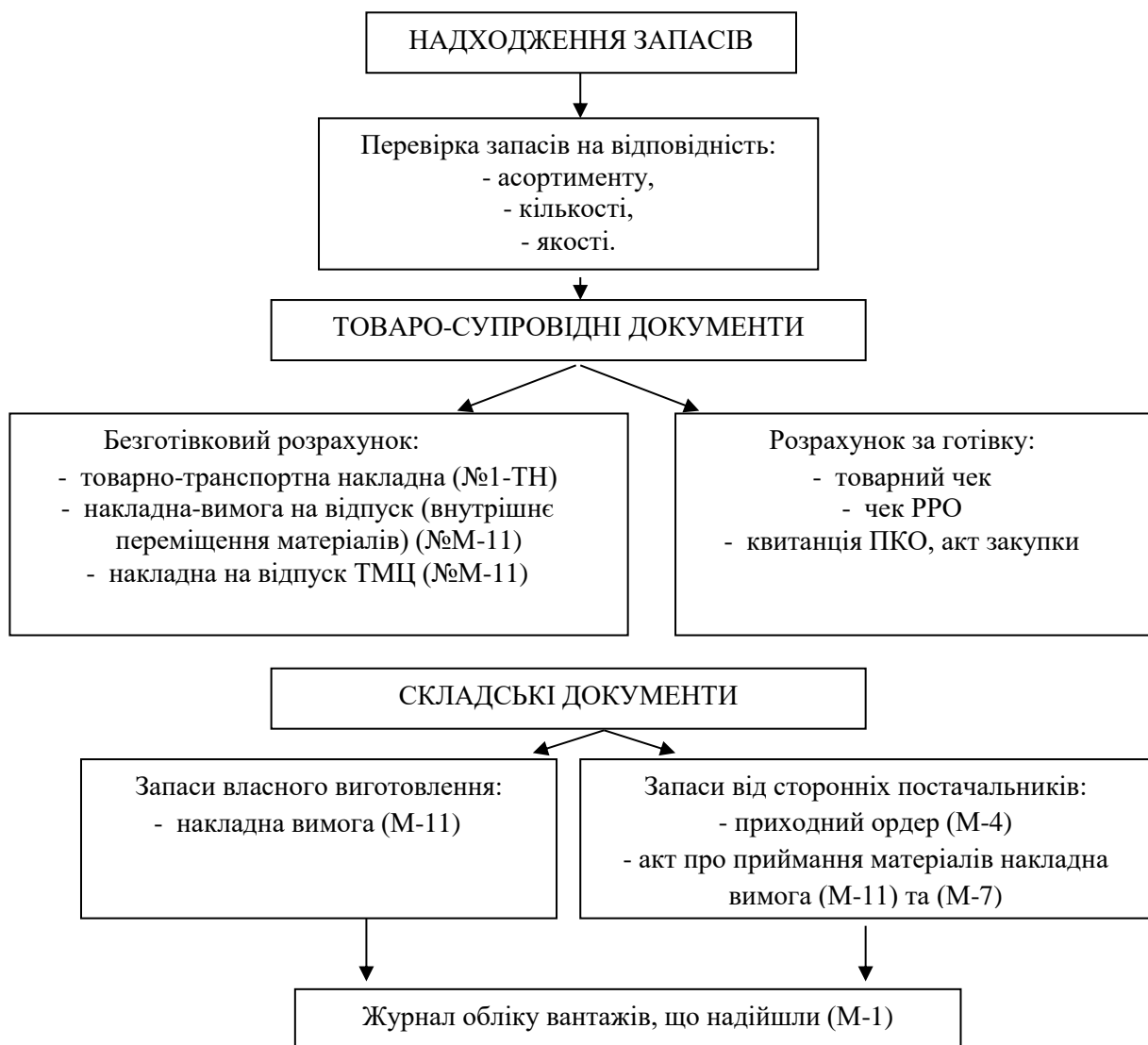

Рис. 1 Документообіг з надходження запасів

Картку складського обліку матеріалів (форма № М-12) застосовують для обліку руху матеріалів на складі за кожним сортом, видом і розміром у номенклатурних номерах. Веде її матеріально відповідальна особа (комірник, завскладом). Записи в картці роблять у день, коли оприбутковано або відвантажено матеріали на основі первинних документів.

На підставі проведених досліджень, автором запропоновано наступну схему документообігу з вибуття запасів, яка подана на рисунку 2

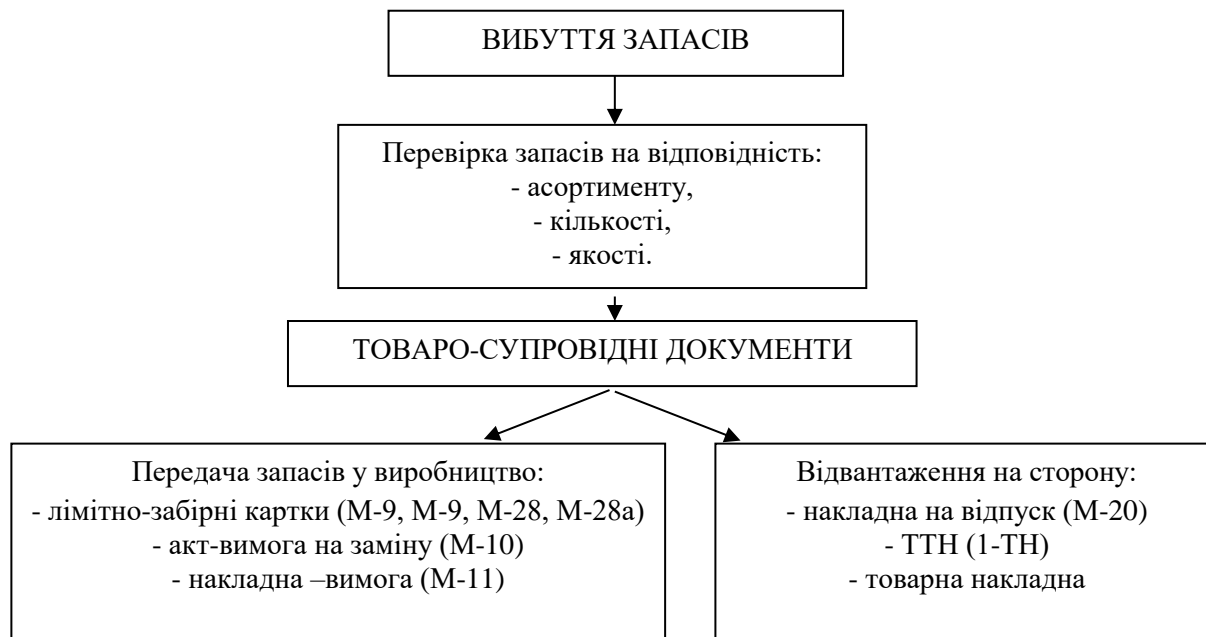

Рис. 2. Документообіг з вибуття запасів ТОВ

Залишки матеріалів на складі оформлюються у відомості обліку залишків матеріалів на складі (форма № М-14) та у матеріальному звіті (форма № М-19), який складається матеріальною особою у кількісному вираженні та в одному примірнику після закінчення місяця.

Усі первинні документи на оприбуткування та відпуск запасів матеріально відповідальними особами в установлені строки за реєстром приймання-здачі документів (форма № М-13) передаються для обробки до бухгалтерії.

Для накопичення інформації про наявність і рух виробничих запасів на використовується активний рахунок 20 «Виробничі запаси», до якого відкривається дев'ять субрахунків, які перераховані у таблиці 2.

Субрахунки рахунку 20 «Виробничі запаси»

№ субрахунку	Назва субрахунку
201	«Сировина й матеріали»
202	«Купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби»
203	«Паливо»
204	«Тара й тарні матеріали»
205	«Будівельні матеріали»
206	«Матеріали, передані в переробку»
207	«Запасні частини»
208	«Матеріали сільськогосподарського призначення»
209	«Інші матеріали»

В дебеті рахунка 20 «Виробничі запаси» і відповідних субрахунках відображаються дані про надходження запасів з різних джерел (від постачальників, підзвітних осіб, власного виробництва, засновників підприємства тощо).

Облік придбання запасів на рахунку 20 «Виробничі запаси» та його субрахунках ведеться за фактичною собівартістю придбання, тобто за первісною вартістю з урахуванням витрат на транспортування та заготівлю запасів. Якщо є можливість, такі витрати відносять на конкретний номенклатурний номер прямим способом. У більшості випадків це зробити практично неможливо. Тому транспортно-заготівельні витрати групують на окремому субрахунку, який визначає підприємство. Це, як правило, субрахунки другого порядку до субрахунків рахунку 20 [2].

Розрахована сума транспортно-заготівельних витрат списується з кредиту рахунка 20 «Виробничі запаси» в дебет тих самих рахунків, на які списана вартість запасів за обліковими цінами. За кредитом цього рахунка та його субрахунків відображається інформація про вибуття (списання) запасів на різні цілі (виробництво та інші внутрішньогосподарські потреби, відпускання на сторону), а також суми уцінки виробничих запасів.

Питання організації аналітичного обліку (за номенклатурними номерами) вирішується з формуванням облікової політики підприємства.

Оскільки на підприємстві велика номенклатура запасів, то воно застосовує оперативно-бухгалтерський метод обліку. За цим методом кількісно сортовий облік запасів на складах ведеться матеріально відповідальними особами в картках складського обліку (форма № М-12), які відкриваються бухгалтерією на кожний номенклатурний номер запасів.

Матеріально відповідальна особа в цих картках записує кожну операцію з надходження та відпускання матеріалів і визначає залишок запасів. Підставою для записів є первинні документи на оприбуткування та відпускання запасів. Після такого контролю картки складського обліку перетворюються з реєстрів оперативного обліку в реєстри оперативно-бухгалтерського обліку та в бухгалтерії не потрібно вести аналітичний облік наявності та руху запасів за кожним номенклатурним номером. Бухгалтерія здійснює означений тільки в грошовому виразі та за однорідними групами (чорні метали; кольорові метали; хімікати тощо) в розрізі синтетичних рахунків, субрахунків, місць зберігання та матеріально відповідальних осіб. У бухгалтерії ці дані оцінюються за обліковими цінами, за якими ведеться аналітичний облік руху та наявності матеріалів у розрізі однорідних груп. Таким чином буде одержана інформація про вартість матеріалів за даними складського обліку та відомостями бухгалтерії. Такі записи збігаються, тому що складський і бухгалтерський облік ведуться за даними одних і тих самих первинних документів та оцінюються за одними цінами.

ЛІТЕРАТУРА

1. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: затв. наказом Мінфін. України від 30.11.1999 № 291. Дата оновлення: 09.12.2011. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11> (дата звернення 5.11.2022).
2. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський облік на підприємствах з різними формами власності : навч. метод. посіб. Київ : ВТОВ «А. С. К.», 2013. 512 с.

СУЧАСНИЙ СТАН УКРАЇНСЬКОЇ БІРЖИ

Сейсебаєва Наталія Григорівна,

к.е.н., доцент

Хмельковська Анна Василівна,

студентка,

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Українська біржа — одна з найбільш великих бірж цінних паперів України. Вона є одним із провідних майданчиків локального ринку акцій та облигацій в Україні. Біржа прагне стати технологічним лідером на ринку заявок та операцій РЕПО. Торгова система Української біржі зручна у використанні та дозволяє українським інвесторам економити кошти при інвестуванні на ринку цінних паперів завдяки інтернет-трейдингу.

Ціль роботи. Розглянути стан "Української біржа" на 2022 рік.

Матеріали та методи. Методологічний фундамент дослідження становлять загальнотеоретичні та емпіричні методи дослідження.

Результати та обговорення. У вересні 2022 р. обсяг торгів на "Українській біржі" склав 2,010 млрд. гривень. загальний обсяг торгів на "Українській біржі" у вересні становив 2 010 207 646,33 гривень, а загальна кількість угод – 12 350. [2]

У структурі торгів за вересень 2022 на корпоративні облигації припало 0,08% сумарного обороту або 1 685 786,64 гривень; 83,10% на державні облигації (ОВДП) або 1 670 481 601,46 гривень; 0,08% на акції або 1 702 385,76 гривень, на інвестиційні сертифікати 0,01% або 129 603,08 гривень, на іноземні цінні папери 16,73% або 336 208 269,39 гривень.

Лідерами обігу на ринку пайових цінних паперів у вересні були: Apple Inc., аз (46,4 млн гривень), Amazon.com, Inc., аз (43,3 млн гривень) та Alphabet Inc., аз (37,4 млн гривень).

Лідерами обігу на ринку боргових цінних паперів у вересні були: 201255 ОВДП, погашення 24.05.2023 (429,2 млн гривень); 200885 ОВДП, погашення 19.04.2023 (350,8 млн гривень) та 213227 ОВДП, погашення 01.11.2023 (243,9 млн гривень). Провідними операторами ринку акцій і сертифікатів фондів у вересні стали: Драгон Капітал, "Ивекс-Капітал" та "Фрідом Фінанс Україна". Провідними операторами ринку облігацій стали: Скай Банк, Приватбанк та КБ «Глобус». [2]

Основна мета заснування біржі - підвищення конкурентоспроможності фінансового ринку України та створення умов для залучення в економіку країни не тільки іноземного, але й внутрішнього капіталу. [3]

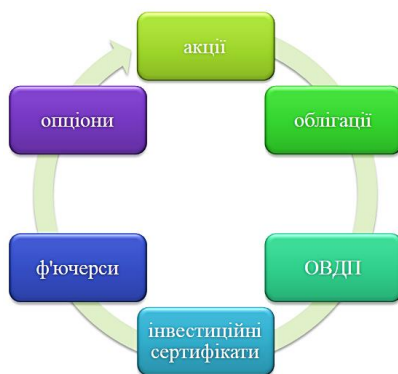

Рис.1 – Інструменти "Української біржі"

Джерело складено на основі [3]

Індекс UX — український фондовий індекс, який розраховується за торгами на Українській біржі. Розрахунок та публікація індексу UX почалися 27 квітня 2009 року. Значення індексу було розраховано з початку торгів, 26 березня 2009 року, і на цю дату значення індексу було прийнято рівним 500. Індекс UX, разом з індексом ПФТС є основними показниками стану фінансового ринку України. Зараз індекс UX розраховується на ґрунті цін 15 акцій "блакитних фішок" України — акцій найбільших українських компаній, лідерів у своїх галузях.[1]

 Індекс UX 1500,62 -8.77 -0.581%

Рис.2 – Значення індексу UX 6.10.2022

Джерело складено на основі [1]

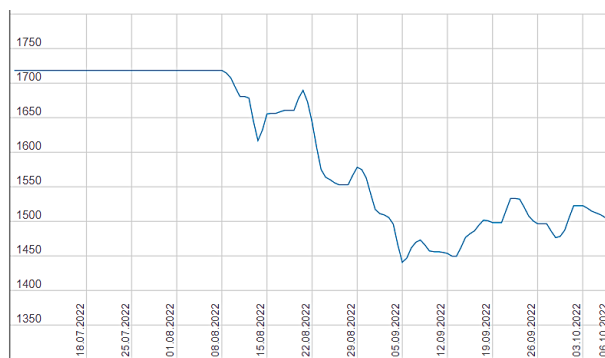

Рис.3 – Значення індексу UX за три місяці 2022 р.

Джерело складено на основі [1]

Предметом біржі є:

1. Професійна діяльність з організації торгівлі фінансовими інструментами.
2. Клірингова діяльність.
3. Професійна діяльність з організації торгівлі продукцією на товарних біржах.
4. Професійна діяльність з організації укладання деривативних контрактів на товарних біржах.

Рис.4 – Органи Біржі

Джерело складено на основі [3]

Основні принципи торгів "Української біржі":

- анонімність торгів у режимі безперервного аукціону зустрічних заявок, поданих з умовою розрахунків у день укладання угоди й 100%

депонуванням цінних паперів або коштів ;

- можливість вибору строку виконання угод за домовленістю;
- поставка проти платежу в гривні як обов'язкова і єдина схема розрахунків.

При укладанні угоди використовується аналог власноручного підпису, що позбавляє учасників торгів від необхідності обміну паперовими документами договір купівлі-продажу цінних паперів між членами біржі укладається в електронному вигляді в той же самий момент, коли торговельна система зводить дві зустрічні заявки. В результаті, учасниками торгів досягається економія внутрішніх ресурсів, що знижує собівартість обліку угоди й дозволяє запропонувати кінцевим інвесторам брокерські комісії прийнятні навіть для здійснення мінімальних за обсягом угод.

Висновки. Отже, "Українська біржа" є центром ліквідності акцій та деривативів в Україні. Завдяки новітнім технологіям та інструментам "Української біржі", учасники ринку мають змогу результативно вести бізнес, а приватні інвестори ефективно управляти своїм капіталом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/stock/ux/>
2. SMIDA. URL: <https://smida.gov.ua/news/allnews/uveresniobsagtorgivnaukra>
ins kijbirzisklav2mlrdgriven
3. Українська біржа. URL: <http://www.ux.ua/s204>

ОРГАНІЗАЦІЯ ХАБІВ ПРИ ВПРОВАДЖЕННІ МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ ПАСАЖИРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ

Чаркіна Т. Ю.

д.е.н., професор,

завідуюча кафедрою економіки та менеджменту

Леонова Юлія Русланівна

студентка

Український державний університет науки і технологій

м. Дніпро, Україна

Анотація: Мультимодальні пасажирські перевезення, які надають більш комфортабельні послуги, не можуть існувати без впровадження транспортних вузлів ХАБів, які необхідно створити у регіональних центрах, з великим пасажиропотоком. В статті зазначені основні положення щодо організації транспортних вузлів та їх характеристика.

Ключові слова: мультимодальні пасажирські перевезення, залізничний ХАБ, транспортні вузли.

На розвиток науки та модернізацію техніки і технологій у сучасному світі людей надихає ритм сьогодення з його швидкоплинністю часу і стрімким рухом вперед. Час – це єдина одиниця вимірювання, яку ніхто не може змінити, але ним можна керувати. Темп життя сучасних людей складно назвати розміреним — це постійний дефіцит часу і аврали. Переважна більшість людей проводить багато часу у дорозі – на роботу, мандруючи світом чи на поїздки з власних причин. Тому керування і раціоналізація часу проведеного у дорозі є актуальним зараз і важливим через швидкоплинність нашого життя. Технічний прогрес значно полегшує і удосконалює проведення процесів зазначених вище. Великою популярністю та попитом у світі користується організація і створення транспортних ХАБів при впровадженні мультимодальних пасажирських перевезень.

Створення великих пересадочних вузлів (хабів) і логістичних

пасажирських розподільчих центрів характеризується розподілом та керуванням пасажиропотоками одночасно на різних видах транспорту, які створюють комфортні зони пересадки в місцях перетину маршрутів одного чи декількох видів транспорту і, крім цього, оптимізують пішохідні і транспортні потоки, скорочують час пересадки. Історично пасажирські хаби розвиваються вже майже 200 років, перші транспортні вузли виникли в Лондоні на вокзалі Кінгс-Крос в 1852 році, де міські лінії та залізниця були об'єднанні в один комплекс. Нині використання хабів розповсюджено в країнах Західної Європи (Італія, Греція і тд), та Східної Європи (Польща, Чехія і інші), Південно-східній Азії (Японія, Сінгапур і тд.). Сьогодні пасажирські транспортні вузли можуть об'єднувати вокзали різних видів транспорту, транспортну і пішохідну інфраструктуру, а також інші соціально важливі об'єкти сфери послуг (торгівельні центри, заклади харчування, готелі, автостоянки, сувенірні лавки та інше). Транспортно-логістичні хаби частіше поєднують на одній території: морський круїзний порт, аеропорт, залізничні і автобусні вокзали. Особливістю появи і розвитку пасажирських хабів у світі є популяризація міжнародного туризму, всесвітня глобалізація і інтеграція, що призводить до збільшення кількості транзитних пасажирів і їх концентрації на транспортних маршрутах. Зазвичай, перебування на території хабів поєднує в собі комплекс із комфортних умов: мінімізація часу пересадки і очікування часу відправлення, забезпечення високого рівню обслуговування пасажирів.

Ефективним застосування хабів є не лише в туристичній сфері, а й при міжрегіональних і регіональних перевезеннях, їх розміщують в центрах міст, які мають об'єднані вокзали або пасажирські термінали різних видів транспорту розміщених поруч один з одним. При виконанні міжрегіональних і регіональних перевезень транспортний вузол використовується як пункт пересадки пасажирів і має високий відсоток стикових рейсів, що дозволяє здійснити пересадку з мінімальною втратою часу і грошових ресурсів. Впровадження пасажирських хабів у містах призводить до постійного пасажиропотоку, що створює умови для розвитку економіки та вирішення

логістичних проблем в агломераціях. Для людей це комфорт і швидкість пересування.

Авторами статті [1, с. 1002]: було запропоновано таке удосконалене термінологічне значення *залізничного транспортного ХАБу* – це великий залізничний транспортний пересадочний центр для організації зручної поїздки пасажирів та їх багажу, що подорожують кількома видами транспорту, рух яких ув'язано одним загальним графіком руху за єдиним квитком, який включає вартість усіх видів послуг й надає при цьому повний комфорт пасажирам у період очікування подальшої поїздки.

Але основна мета утворення ХАБів це скорочення терміну подорожі пасажирів та надання їм комфортних умов.

В Україні такі пасажирські ХАБи потрібно створити на базі залізничних вокзалів, щоб залізничний транспорт, який є визначальним транспортом, та екологічним видом, був центральним елементом транспортного ХАБу.

Транспортно-пересадочні вузли повинні забезпечувати максимально швидко і комфортно пересадку пасажирів з одного виду транспорту на інший. При організації хабів окрім технічних і технологічних складових велику роль відіграють естетичні, культурні і архітектурні складові. Необхідно розробити проект благоустрою та урбаністики загального простору хабу включаючи такі аспекти [2]:

1. Зручність – правильно здійсненні пішохідні переходи, використання локальних транспортних систем - ескалаторів та травелаторів, наявність широких зупинок, містких та зручних автостоянок, місць для відпочинку, станцій прокату велосипедів та самокатів, можливість зарядки автомобілів, окрема виділена зона для сертифікованих таксі та інше.

2. Безпека – дотримання правил дорожнього руху, передбачення «острівків» безпеки, наявність чітко промаркірованих та освітлених пішеходних переходів, камери відеоспостереження по всій території хабу, налагоджена охоронна система та інше.

3. Комфорт – дотримання санітарних правил, забезпечення елементарних

гігієнічних норм пасажирів (вбиральні, місця для кормління та догляду за дитиною), наявність вуличних меблів для очікування та відпочинку, електронне табло з актуальним розкладом та обов'язковою його онлайн актуалізацією, розміщення смітників з можливістю сортування сміття, озеленення місцевості, наявність закладів харчування та інше.

4. Інклюзивність - надання комфортних та безпечних умов мобільним групам населення з можливістю вільно та зручно пересуватися територією хабу.

5. Гостинність – наявність місць для сну та відпочинку (готелі, кімнати «спокою»), сувенірних лавок та різноманітних магазинчиків та інше.

Отже, правильна організація хабів при впровадженні мультимодальних пасажирських перевезень сприяє розвитку економіки країни, налагодженню логістики перевезень, раціоналізації часу з мінімальними його витратами, комфортному і зручному перевезенню пасажирів, залишається актуальною і продовжує вдосконалюватися.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Charkina T., Bobyl V., Martseniuk L., Matusevich O., Keršys A. Rail Passenger Hubs. Published in: *Proceedings of 23rd International Scientific Conference on Transport Means 2019*. 2019. Pt. II. P. 999 – 1003.
2. Стрийський пасажирський транспортний хаб. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://petition.e-dem.ua/stryi/Petition/View/177>

УДОСКОНАЛЕННЯ МАРКЕТИНГУ ТА ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАЛІЗНИЧНИХ ПАСАЖИРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В УКРАЇНІ

Чаркіна Тетяна Юріївна

д.е.н., професор

завідуюча кафедрою економіки та менеджменту

Український державний університет науки та технологій,

м. Дніпро, Україна

Циганков Сергій Сергійович

магістр кафедри економіки та менеджменту

Українського державного університету науки і технологій

Анотація. Цифровізація впливає на розвиток усіх галузей країни, та на господарювання залізничного транспорту, який змушений змінити свою діяльність, щоб успішно розвиватися та транспортному ринку, та підвищувати свою конкурентоспроможність, але насамперед у сфері маркетингового управління.

Ключові слова: цифровізація, цифрова трансформація, залізничні пасажирські перевезення, транспортний ринок, маркетингове управління

В Україні залізниця є основним транспортним засобом, їй належить провідна роль у процесах перевезень і безпеки країни, що було продемонстровано на початку війни і демонструється надалі вже більше 8 місяців. Економіка країни безпосередньо залежить від залізничного транспорту і в майбутньому у післявоєнний час на залізничну галузь буде покладена одна з головних ролей у відбудові економіки країни. З розумінням цього для швидкого виходу з кризового стану, покращення якості пасажирських та вантажних перевезень залізнична галузь потребує інноваційних змін. Так як на транспортному ринку України, вже тривалий час немає значущих змін та впровадження інноваційних технологій, які щось змінили б на краще у пасажирських та вантажних перевезеннях. Сучасна транспортна система потребує значної трансформації, особливо у сфері послуг

для задоволення потреб пасажирів та привабливості пасажирських перевезень. Зміни потрібні як для залучення громадян України так і іноземців які будуть зацікавлені у відвідуванні країни у після воєнний час. [1]

В суспільстві все ще віддається перевага подорожам за допомогою залізниці через низьку ціну відносно іншого транспорту та самого виду подорожі де ти можеш відпочити у дорозі. Хоча якість перевезення значно погіршується з кожним роком із-за доволі зношеного стану залізничного складу. Першим що можна змінити це маркетингову орієнтацію управління яка дає змогу підвищити зовнішню та внутрішню ефективність підприємства незважаючи на величину та потужність підприємства, для зміцнення позицій на ринку і отримання довготривалих конкурентних переваг. [2]

Маркетингове управління підприємством – це можливість організувати діяльність з урахуванням принципів оптимізації наявного потенціалу для отримання як можна більшого прибутку при цьому задовольняючи потреби споживачів. Маркетингове управління діяльністю підприємства дає змогу встановити взаємовигідні відносини із споживачем. [2]

Використовуючи маркетингове управління для удосконалення маркетингу пасажирських перевезень, повинно припадати на розширення спектру послуг для залучення пасажирів, які може запропонувати залізничні перевезення. Послуги які можуть надаватись повинні виходити за рамки залізничного вокзалу, вагону та провідника який обслуговує пасажирів під час поїздки. Послуги повинні починатись ще з етапу коли людина тільки планує свою подорож, а саме місця де людина купує квиток, це додаток або сайт, що в свою чергу потребує цифрової трансформації залізничних послуг. Так під час процесу придбання квитків для залучення та більшої зацікавленості надавати якнайбільше видів послуг для пасажирів.

В Україні цифровізація торкнулась більше 55% населення станом на 2019 рік. Прогнози по збільшенню відсотку населення які користуються смартфоном у 2022 році має бути більше 75% населення. Станом на 2022 рік майже 82% населення України користується інтернетом. В цілому майже всі

активні громадяни мають гаджет у своєму розпорядженні і активно користуються інтернетом. [3] [4]

Тема цифровізацій залізничної галузі якраз може стати актуальною вже зараз завдяки післявоєнній відбудові, бо Україна буде потребувати прискорення традиційних процесів за рахунок чого буде зекономлено час та потужності які можна буде перенаправляти на інші задачі. [2]

Цифрова трансформація дозволить розширити спектр послуг які може надати для пасажирів подорож залізницею. Українська залізниця являється державним підприємством тому інтеграція її в додаток «Дія» не повинна скласти труднощів, а це в свою чергу спрощення заповнення даних особи яка купує квиток та скорочення часу на придбання квитків для громадян України. Або одразу створення єдиної системи, бази, сайту або додатку транспортних перевезень. Таким чином це може стати першим кроком транспортної системи перевезень України до мультимодальних перевезень.

Якщо говорити про створення на базі додатку «Дія». Реалізувавши інтеграцію у додаток можна буде подивитись на реакцію споживачів на такі нововведення та протестувати як працює система збираючи зворотні відгуки, які будуть отримуватись швидко за рахунок високої активності користувачів. Потім у перспективі із залученням і співпрацею інших видів транспорту та компаній розширювати перелік маршрутів і послуг.

Кількість послуг які можна реалізувати в першу чергу залежить від кількості інтеграцій з іншими компаніями і спроможності співпраці з ними. Зробивши систему критеріїв яким повинна відповідати компанія давати змогу бажаним подати заявку на співпрацю і робити перевірку на відповідність критеріям та прозорість ведення діяльності.

Декілька ідей можна реалізувати у співпраці з кур'єрськими доставками їжі та службами таксі. Зробивши послугу замовлення таксі до вокзалу - з вокзалу у додатку або окремою функцією, де за обраним часом до відправлення або після на людину вже буде чекати таксі і доведе пасажирів до необхідного місця без згаяного часу на очікування. Також зробити можливість замовлення

їжі під час поїздки якщо перед від'їздом вам не вдалось придбати щось у дорогу, таким чином кур'єр на наступній зупинці вашого поїзду буде очікувати вас з вашим замовленням.

Ще як ідея для залучення та зацікавлення іноземців створити сайт або якщо використати додаток «Дія», надати змогу використання урізаної версії додатку «Дія», чи можна створити аналог додатку для іноземців під новою назвою «Diiа.Int.» в якому запропонувати безліч спеціальних цікавих пропозицій, такі як подорожі по країні залізницею зробивши тури декількома містами з наданням готельних номерів, екскурсій і т.д.. Ну і звісно надання звичайних функції придбання квитків і послуг які може надати залізниця.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Докт. екон. наук Т. Ю. Чаркіна, канд. екон. наук В. О. Задоя «трансформація фокусу та методів маркетингових досліджень на залізничному транспорті в умовах цифровізації суспільства» Публікований в: Матеріали вісімнадцятої науково-практичної міжнародної конференції «Міжнародна Транспортна Інфраструктура, Індустріальні Центри Та Корпоративна Логістика» від 2 - 3 червня 2022р. м. Харків.

2. «Маркетинг в системі управління підприємством» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3389>

3. «Смартфонами користуються більше половини українців» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://delo.ua/business/smartfonami-polzujutsja-bolee-poloviny-ukraincev-351535/>

4. «Список стран по числу пользователей Интернета» [Електронний ресурс] - Режим доступу: ru.wikipedia.org/wiki/Список_стран_по_числу_пользователей_Интернета#cite_note-3

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Чуркіна Ірина Євгенііна,

д.е.н, доцент

Шкуренко Світлана Валеріївна,

студентка

Одеський торговельно-економічний фаховий коледж
м. Одеса, Україна

Вступ. Сучасні умови існування супроводжують зміни у всіх сферах суспільного життя. Наразі відбувається посилення інформаційних та глобалізаційних процесів, проходить структурна трансформація систем та механізмів влади, демократизація суспільства та національне відродження України.

Це все змушує переглянути підходи до державного управління в нашій країні та ставить перед урядом нову задачу, а саме пошук альтернативних форм управлінської діяльності, які будуть адаптовані до нового суспільства, а також будуть враховувати реалії сучасного життя, соціальний та економічний розвиток та досвід державного управління розвинутих країн Європи.

Мета роботи. Виявлення проблем процесів державного управління в Україні та пошук шляхів їх вирішення. Дослідити зміни та тенденції реформування державного управління в країнах Європи, та можливість використання їх досвіду для нашої країни.

Матеріали та методи. Дослідження даної роботи засноване працях таких науковців: Дж. Крюнінг, В. Кременя, О. Скрипнюк, А. Колодій, В. Бега, А. Карася, Г. Щедрової та ін., які досліджували проблеми сутності громадського суспільства і держави у їх взаємовідносинах. Під час написання роботи використовувалися такі методи дослідження: порівняння, аналіз, спостереження, пояснення.

Результати та обговорення. Державне управління – це самостійний вид державної діяльності, який носить підзаконний, виконавчо-розпорядчий характер, органів (посадових осіб) щодо практичної реалізації функцій і завдань держави в процесі регулювання економічної, соціально-культурної та адміністративно-політичної сфер [1].

Реформи державного управління є одним із найважливіших завдань для країн з перехідною економікою. Багато важливих змін, необхідних для економічного розвитку, інвестицій та створення робочих місць по всій країні, залежать від здатності держави розробляти та реалізовувати ефективну державну політику.

За показниками ефективності глобального управління Україна посідає досить низьке місце з погляду конкурентоспроможності. Державне управління в Україні має відповідати сучасним світовим тенденціям розвитку демократичного врядування, орієнтованістю на європейський адміністративний простір та підвищення якості державних послуг. Саме тому доцільно розглянути реформи, які були запроваджені розвинутими країнами та використати їх досвід.

Історичний шлях перетворення державного управління країн Європи відбувався, як правило, двома шляхами:

1. У частині країн реформи почалися, як одна з частин загальної соціально-економічної політики, що була спрямована на обмеження державного регулювання економіки (наприклад Великобританія).

2. А в іншій частині країн реформи державного сектору відбувалися, як наслідок кризових явищ в економіці (наприклад Німеччина) [2].

У Великобританії широко застосовуються методи взаємодії органів влади і громадянського суспільства з використанням ідейних програм «Active Citizens» і «Citizens' Jury». Особливістю даних програм є програми спрямованість на налагодження ефективних взаємовідносин влади з організаціями громадянського суспільства шляхом його залучення до розробки та прийняття соціально-політичних рішень, що ґрунтуються на засадах

політичного діалогу з представниками інтересів громадян. Концепція даних програм зобов'язує пересічного громадянина залучатися до прийняття та виконання владних рішень.

У Німеччині модернізація державного управління по відношенню до політичного режиму почалася в 18 ст. Особливостями цього процесу став пошук компромісу між громадськістю та вимогами управління, пошук відповідного механізму модернізації в контексті наявності відповідного законодавства.

Для дисциплінованих німців надання переваг законам – являється ключовим механізмом реалізації волевиявлення суспільства. Організаційні й адміністративні принципи державного управління в Німеччині ґрунтуються на суворому додержанні встановлених законів [3].

Особливої уваги заслуговує модель «governance», для опису даної управлінської моделі найбільш підходящим українським аналогом є термін «врядування». Така форма управління виникла в результаті інтерактивного соціально-політичного управління. Зміст даної концепції полягає в наступному: державне управління втрачає твердість, деталізованість та регламентованість, базується скоріше на горизонтальних ніж на вертикальних зв'язках між урядовими органами влади, асоціаціями приватного бізнесу та інститутами громадського суспільства. Таке управління різниться як від звичайного адміністрування, за якого основою політичних рішень є винятково політичне керівництво, так і від ринкової моделі.

Наступна концепція на яку варто звернути увагу – New Public Management. New Public Management або скорочено (NPM) являє собою сучасну модель реформування державного управління. Наразі більше 70 країн проводять реформи, які ґрунтуються на принципах NPM. Історія NPM починається з кінця 80-х років і стала популярно. В таких країнах: Великобританія, Канада, Австралія, США. Цілями даної концепції є забезпечення максимальної прозорості, ефективності, гнучкості, більш тісного зв'язку з організаціями і громадянами, які є основними споживачами державних

послуг. Ключовим механізмом моделі є розробка і впровадження адміністративних стандартів та регламентів державних і муніципальних послуг з широким використанням можливостей інформаційно-комунікаційних технологій [5].

Висновки. Наразі державне управління в Україні проходить етапи свого становлення. Для нашої країни буде корисним запозичити сучасні західні управлінські моделі, для введення нових адміністративних реформ.

Це допоможе вирішити національні проблеми державного управління та дасть поштовх розвитку для модернізації державного управління України. На основі розглянутих моделей управління можна виділити риси, які мають бути властиві новим реформам: прозорість та вільний доступ громадян до інформації, залучення громадян для прийняття рішень, децентралізація і відносна свобода всіх ланок системи державного управління, що проявляється у підвищенні самостійності нижніх поверхів бюрократичної ієрархії, реалізації принципу субсидіарності тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Браташова Я. В. Цінності ЄС у реформуванні системи державного управління [Електронний ресурс] / Я. В. Браташова // Теорія та практика державного управління. - 2019. - Вип. 4. - С. 205-211. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2019_4_28

2. Лозицька І. О. Теоретико-методологічні засади імплементації зарубіжного досвіду реформування державного управління [Електронний ресурс] / І. О. Лозицька, В. В. Баштанник // Аспекти публічного управління. 2016. - № 1-2. - С. 34-41. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2016_1-2_6

3. Лях Ю. І. Зарубіжний досвід модернізації публічного управління та перспективи його застосування в Україні [Електронний ресурс] / Ю. І. Лях // Науковий вісник: державне управління. - 2020. - № 2. - С. 228-238. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nauvisdu_2020_2_22

4. Михайлов В. М. Світові тенденції модернізації державного управління: досвід для України [Електронний ресурс] / В. М. Михайлов, М. В. Андрієнко, П. І. Гаман // Вчені записки університету «КРОК». Серія : Економіка. - 2021. Вип. 1. - С. 95-101. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzuk_2021_1_11

5. Болотіна Є. В. Сучасні західні концепції управління та моделі публічного адміністрування [Електронний ресурс] / Є. В. Болотіна, А. В. Нікітенко // Економічний вісник Донбасу. - 2017. - № 1. - С. 96-100. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvd_2017_1_15

НАЦІОНАЛЬНІ АБО МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

Шевченко Олександра Тарасівна,
студентка 2 курсу
Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна
науковий керівник
Сейсебаєва Наталія Григорівна,
к. е. н., доцент кафедри
обліку та оподаткування

Анотація. В роботі досліджений складові та причини чим міжнародні та національні стандарти відмінні між собою. Відокремлені фактори, які пояснюють причини, за якими підприємці можуть обирати стандарти для свого обліку. Робота направлена на пояснені відмінностей між принципами П(с)БО та МСБО/МСФЗ, а також обмірковування як саме вони впливають на фінансову звітність.

Ключові слова: економічні рішення, фінансова звітність, відмінність між П(с)БО та МСБО/МСФЗ, законодавство України, фінансовий результат.

Для прийняття рішень, керівникам необхідно мати актуальну і достовірну інформацію про поточний стан справ на підприємстві. Саме для цього існують законодавчо визначені правила та стандарти, за якими підприємство керується, а бухгалтерія веде облік.

Підприємству слід заздалегідь визначити, якими положеннями можуть керуватися для ведення обліку фінансової та господарської діяльності.

Взагалі існують два види: Національні положення (стандарти) бухгалтерського (П(с)БО) та Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСБО/МСФЗ). Тобто підприємство обирає один із цих стандартів та керується ними при поданні фінансової звітності. Дослідити вплив стандартів на фінансову звітність підприємства та визначити, які з них краще використовувати.

В системі сучасного інформаційного забезпечення процесу прийняття економічних рішень в умовах невизначеності й обмеженості ресурсів, важливою основою є звітність про фінансовий стан (або фінансова звітність). Фінансова звітність в свою чергу повинна забезпечувати достовірну та неупереджену інформацію для користувачів про показники фінансового та майнового стану підприємства.

Перехід до ринкової економіки в нашій державі був визначальним фактором впровадження національних стандартів бухгалтерського обліку, що розроблялись на основі міжнародних стандартів.

У Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» задекларовано, що Положення (стандарти) бухгалтерського обліку (П(с)БО) безпосередньо ґрунтуються на Міжнародних стандартах бухгалтерського обліку (МСБО). Головна відмінність між МСБО і П(с)БО полягає в скороченій формі П(с)БО, це означає, що при складанні національних стандартів деякі аспекти були не повністю розкриті. [1,4]

Порівняння міжнародних і національних стандартів, що стосуються відображення в обліку і звітності інформації про фінансові результати, виявило наявність як спільних моментів, так і відмінностей між ними. При дослідженні національної та міжнародної практики, можна зробити висновок, що фінансовий результат трактується однаково.

НП(с)БО 1 і НП(с)БО 2, розроблені Міністерством фінансів України у 2013 році, трохи більш наближені до МСФЗ, аніж попередні редакції стандартів. Але на українських підприємствах для оптимізації процесу обліку і складання звітності навряд чи є застосовним самостійне визначення звітного періоду, як у МСФЗ 1. Звітний період однозначно слід корелювати з календарним роком, оскільки фінансова звітність і практично вся податкова звітність прив'язані до календаря: річна звітність, квартальна, місячна. [2,3]

Є також відмінності у вимогах до облікової політики. Так, щодо облікової політики (МСБО 8 і П(с)БО 6) національні стандарти не передбачають ретроспективного застосування. За українськими правилами, облікову політику

визначають наказом по підприємству на кожен календарний рік. [5]

Підприємство, як правило, реагує на зміни податкового законодавства, шукаючи можливостей мінімізувати податкове навантаження. У МСБО 8 вимоги суворіші – облікова політика змінюється лише тоді, коли для цього є серйозні причини, а оптимізація податків не є такою причиною. На відміну від жорстких вимог українського законодавства до документального забезпечення обґрунтованості понесених витрат, МСБО 2 таких вимог не висуває. Принципово інакше оцінюють запаси, методика визначення собівартості також вельми істотно відрізняється від П(с)БО 16 та П(с)БО 9, і – в частині амортизації – МСБО 16 є більш досконалим, аніж П(с)БО 7.

Тож, різниця між П(с)БО та МСБО/МСФЗ полягає в тому, що українські стандарти суворо регламентують перелік витрат і методи їх визнання, тоді як МСФЗ надають у цьому питанні більшу самостійність.

Таким чином звітність, яка подається згідно міжнародним стандартам фінансової звітності (МСФЗ) набагато відмінні, ніж подання фінансової звітності за національними положеннями (стандартами) (П(с)БО). В МСФЗ немає чітких рамок та форм подання фінансової звітності, юридична або фізична особа – підприємець має право самостійно обрати деякі форми надання показників у звітності, ніж в звітності за національними стандартами, в якій є чіткі рамки.

Також як вже зазначалося, певні вимоги П(с)БО не виділені окремо в міжнародних стандартах, але знаходяться в їх рамках і зумовлені національними особливостями економічних відносин; деякі положення, які розкриті в МСБО, відсутні в П(с)БО і запропоновані до визначення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність» від 16.07.1999 р. № 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
2. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку в Україні. URL: <https://buhgalter911.com/uk/normativnaya-baza/instr-plan->

rah/standart-buhgalterskogo/

3. Міжнародні стандарти фінансової звітності. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_010#Text

4. Сенік Н. С., Чабанюк О. А. Порівняння національних і міжнародних стандартів щодо розкриття інформації з обліку фінансових результатів. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32610646.pdf>

5. Дубіна Наталія. П(с)БО або МСФЗ. URL:
<https://uteka.ua/ua/publication/commerce-12-biznes-dosvid-46-psbo-abo-msfz>

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ВЕБ-АНАЛІТИКИ ДЛЯ ОНЛАЙН-ПРОСУВАННЯ БІЗНЕСУ

Шевчук Ірина Богданівна

д.е.н., професор

Шевчук Юлія Іванівна

магістр

Львівський національний університет

імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Вступ. З появою Всесвітньої мережі Інтернет, змінилися умови ведення бізнесу. Зокрема, велика частина бізнесу перейшла в режим “онлайн”, де можуть конкурувати не тільки відомі великі підприємства, а й дрібні фірми, які тільки розпочали свою підприємницьку діяльність. Саме веб-аналітика відіграє значну роль при веденні ефективного онлайн бізнесу, оскільки дозволяє збирати та аналізувати інформацію про відвідувачів інтернет-ресурсів задля підвищення прибутковості діяльності. А це є одним із основних завдань, що завжди стоїть перед будь-якою комерційною організацією.

Мета роботи – оцінити стан і тенденції ринку веб-аналітики та проаналізувати силу її впливу на прибутковість організації.

Матеріали та методи. В процесі дослідження використовувався методи порівняльного аналізу та узагальнення.

Результати та обговорення. Завдяки розвитку електронної комерції найпростіші економічні операції – купівля та продаж товарів – продовжують зазнавати змін, які матимуть глибокий вплив на те, як компанії керують своїми ланцюгами поставок. Простіше кажучи, електронна комерція змінила практику, час і технологію комерції бізнес-бізнес (B2B) і бізнес-споживач (B2C). Це вплинуло на ціни, доступність продукції, моделі транспортування та поведінку споживачів у розвинутих економіках по всьому світу. Щоб визначити вигідніші шляхи збуту чи залучити більше клієнтів використовується web-аналітика.

Веб-аналітика – це не технологія простого звітування, а циклічний процес

оптимізація веб-сайту, яка, серед іншого, вимірює витрати, визначає найбільш вигідну поведінку користувачів і оптимізує веб-сайт за рахунок підвищення ефективності і прибутковості. Процеси веб-аналітики представлені на рис. 1.

Дані, зібрані за допомогою веб-аналітики, можуть включати джерела трафіку, сайти переходів, перегляди сторінок, пройдені шляхи та коефіцієнти конверсії.

Також часто вони є частиною аналітики управління взаємовідносинами з клієнтами (аналітики CRM), щоб полегшити та спростити прийняття кращих бізнес-рішень. Та найголовніше, веб-аналітика дозволяє утримувати клієнтів, залучати більше відвідувачів і збільшувати обсяг витрат кожного клієнта

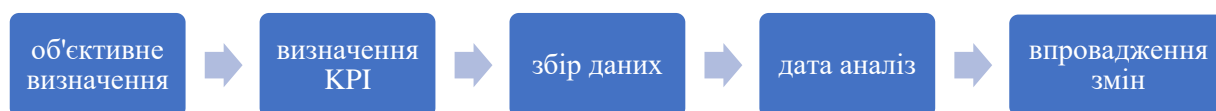

Рис. 1. Процеси веб-аналітики

З економічної точки зору веб-аналітика допомагає встановити:

- ймовірність того, що даний клієнт знову придбає продукт чи послугу;
- контролювати суму витрат окремих клієнтів, або конкретних груп клієнтів;
- визначати географічні регіони, з яких найбільше (найменше) клієнтів відвідують сайт і купують певні товари чи послуги;
- передбачати, які продукти клієнти найчастіше та найменше купуватимуть у майбутньому;
- оцінку ринку, конкурентів та дослідження тенденції купівельного попиту;
- рівень успішності офлайн-залучення;
- ефективність рекламних кампаній;
- співвідношення доходів і маркетингових витрат.

Для digital-фахівців вона корисна в більш технічному аспекті:

- 1) розробники: знаходження помилок на сайті; швидкодія; функціональність мобільної версії тощо;
- 2) SMM-фахівці: оцінка якості трафіку із соцмереж та якості контенту; ефективність таргетованої реклами;
- 3) SEO-фахівці: комплексний аналіз якості трафіку з пошукових систем до конверсій і далі; формування звітів щодо ефекту пошукової оптимізації та знаходження інсайтів.

На сьогоднішній день глобальний ринок web-аналітики досить динамічно розвивається. За оцінками експертів обсяг ринку за поточний рік має зрости на 21,73% до 5,56 млрд дол. США (2021 р. – 4,56 млрд дол. США), а в 2026 р. досягнути рівня 11,35 млрд доларів США при середньорічному темпі зростання (CAGR) 19,57%. Основними його гравцями є: Adobe, Applied Technologies Internet, Facebook, Google LLC, IBM Corporation, Microsoft Corporation, MicroStrategy, SAS Institute, SimilarWeb, Splunk, Teradata Corporation, Webtrends, Netbiscuits, Mixpanel, AT Internet і Hoot suite [2].

Зазначимо, що ринок веб-аналітики складається з продажів рішень/програмного забезпечення та послуг веб-аналітики суб'єктами (організаціями, приватними підприємцями та партнерствами), які використовуються для допомоги підприємствам у просуванні конкретних продуктів потенційним клієнтам. Допомагає аналізувати поведінку відвідувачів сайту. Це передбачає відстеження, перегляд і звітування даних для вимірювання веб-активності, яка включає використання веб-сайту та його компонентів, таких як веб-сторінки, зображення та відео. Аналітика веб-сайту може допомогти покращити продуктивність веб-сайту, встановлюючи як саме користувачі взаємодіють із даними.

Найчастіше прикладне застосуваннями веб-аналітики зустрічається в онлайн-маркетингу, маркетингу електронною поштою та управлінні соціальними мережами.

Web-аналітика може допомогти компаніям (організаціям, великим,

середнім та малим підприємствам) зрозуміти, що споживачі роблять в Інтернеті, чому вони це роблять і як цю поведінку можна перевести в цифрові маркетингові кампанії.

Інструментарій веб-аналітики, який доступний на ринку та має на меті отримати кількісні та якісні дані як основу для процесу прийняття рішень, досить різноманітний. Серед інструментів веб-аналітики виділяють наступних п'ять категорій:

1. Традиційні інструменти веб-аналітики, які здебільшого поклалися на дані кліків отримані самими відвідувачами, конкурентами та даними з внутрішні джерела компанії. Дані Clickstream загалом відповідають питанню «що відбувається на веб-сайтах» або «поведінка відвідувача під час перегляду веб-сайту» та «як на веб-сайті було досягнуто багато конверсій».

2. Інструменти веб-аналітики, що відстежують ефективність у соціальних мережах.

3. Інструменти веб-аналітики для збору відгуків відвідувачів мають на меті відповісти на питання «причини поведінки відвідувача або не поведінки в певній ситуації».

4. Інструменти веб-аналітики для мобільних веб-сайтів із зростаючим значенням прибутку зі збільшенням відвідуваності веб-сайту внаслідок використання мобільних пристроїв. Ці інструменти дають зрозуміти поведінку відвідувачів на веб-сайтах доступ через мобільні пристрої, подібні до традиційних інструментів веб-аналітики, і необхідні для досягнення сумісності з мобільними пристроями.

5. Інструменти веб-аналітики для експериментування, тестування та пошуку оптимального технічного або дизайнерського рішення, які мають підвищити задоволеність відвідувачів

Зазначимо, що у 2021 р. компанія Google домінувала в індустрії веб-аналітики, адже три її технології веб-аналітики є серед лідерів на світовому ринку: Google Analytics – 30% ринку, Google Universal Analytics – 24% ринку і Google Global Site Tag – 20% ринку (рис. 2). У сукупності на Google припадає

понад 70% ринку.

Серед найкращих інструментів web-аналітики, якими варто проводити такого роду дослідження, у 2022 р. фахівцями відзначено: Google Analytics, Adobe Analytics, SEMRush, Bizintel360, Hotjar, Kissmetrics, Crazy Egg, Chartbeat, Alexa.

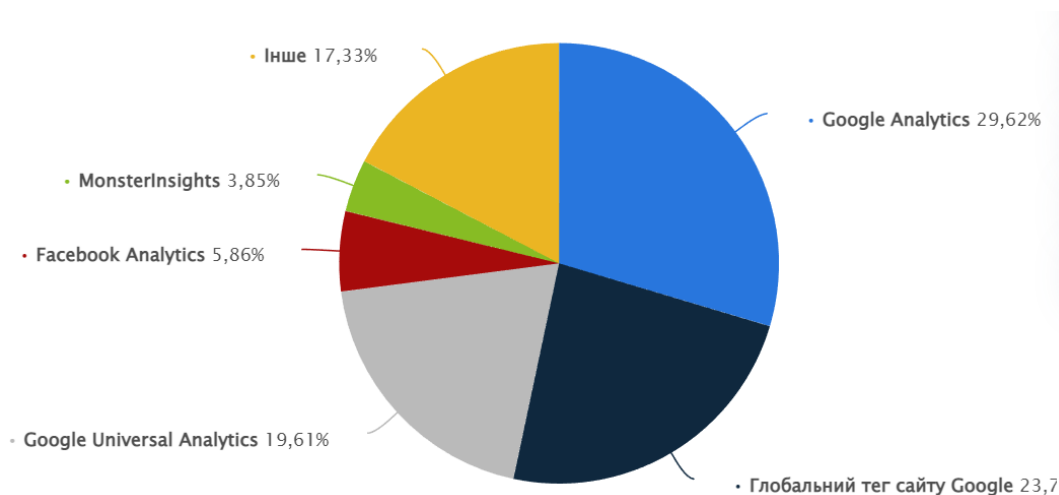

Рис. 2. Частка ринку провідних технологій веб-аналітики у 2021 р.

Джерело: [1].

Доволі широкий спектр інструментів веб-аналітики робить процес вибору ще більшим складним і трудомістким. Відповідно, підбирати відповідний інструмент слід враховувати унікальні характеристики компанії. В процесі вибираючи веб-інструмент, команда, яка використовує веб-інструмент, повинна враховувати зручність використання, функціональні можливості, технічні деталі та загальну вартість інструменту.

Висновки. Веб-аналітика є ваговою частиною онлайн-бізнесу. За допомогою її інструментів можна отримати важливу інформації про користувачів, ефективність тих чи інших методів продаж чи дизайнерського рішення. Та найголовніше, збільшити розмір прибутку. Однак потрібно врахувати те, що впровадження веб-аналітики є доволі складним процесом, для забезпечення ефективності якого потрібно враховувати низки факторів: 1) бюджет (витрати на фахівців, оплата сервісів); 2) час реалізації (в залежності від складності аналітики, налаштування збору та початок використання даних

деколи може зайняти в середньому 1-6 місяців); 3) трудовресурси (задля забезпечення достовірності інформації потрібно залучати як веб-аналітиків, так і тих, хто буде її використовувати, наприклад, директор, маркетолог, головний менеджер з продажу тощо); 4) окупність (у випадку коректного настроювання цілей рекламні кампанії можуть приносити на 20% більше прибутку).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Market share of leading web analytics technologies worldwide in 2022.
URL: <https://www.statista.com/statistics/1258557/web-analytics-market-share-technology-worldwide/>
2. Web Analytics Global Market Report 2022. URL:
https://www.researchandmarkets.com/reports/5654234/web-analytics-global-market-report-2022?utm_source=CI&utm_medium=PressRelease&utm_code=47fgxg&utm_campaign=1759602+-+Web+Analytics+Global+Market+Report+2022&utm_exec=jamu273prd

LEGAL SCIENCES

CONDITIONS AND PROCEDURE FOR IMPLEMENTATION OF THE LEGAL EMERGENCY MODE

Drobchak Alla,

Senior Lecturer

Social, political and economic department

Zahorulko Vitalii,

Lepit Borys,

applicants of higher education at the bachelor's level

Kryvyi Rih faculty of

NU "Odesa Law Academy"

Introductions

In Ukraine, recently, trends towards an increase in threats have become more and more frequent national security, their negative impact on the individual, society and the state. It caused by the weakening of the system of state management and control over provision vital activities in society, and significant mistakes in reforming priority areas state activity - economic, social, military, law enforcement and others.

As evidenced by practice, extreme circumstances exist in the country or in its individual regions situations sometimes reach such a crisis that they can be eliminated by ordinary legal measures impossible. In such cases, to eliminate threats to human safety or conservation of the constitutional system, emergency measures are applied. An objective necessity arises temporary restriction of individual rights and freedoms of citizens and extension of powers state authorities by introducing a state of emergency.

Aim

The purpose of the thesis is to highlight the issues of order and grounds for introducing a legal state of emergency.

Materials and methods.

The issues of the state of emergency were dealt with by many legal scholars, such as: A. V. Basov, M. V. Bilokon, P. V. Derevyanko, D. M. Bakhrach, S. V. Kivalov, V. K. Kolpakov, O. O. Krestyaninov, S. O. Kuznichenko, S. S. Mailyan, S. V. Pchelintsev, V. B. Rushaylo, V. I. Olefir, H. P. Yarmaki, etc., but in connection with the dynamism of legislation, this problem is not has lost its relevance even now.

Before proceeding to the analysis of the conditions and methods under which a state of emergency can be introduced and the features of its introduction, we consider it necessary to find out what the legislator understands by defined concept. According to Art. 1 of the Law of Ukraine "On the Legal Regime of a State of Emergency", a state of emergency is a special legal regime that can to be temporarily introduced in Ukraine or in some of its localities in the event of emergency situations of man-made or natural nature not lower than the national level, which have led or may lead to human and material losses, pose a threat to the life and health of citizens, or in the event of an attempt to seize state power or change the constitutional order of Ukraine by means of violence and provides for the provision of the relevant state authorities, military command and local self-government bodies in accordance with the Law with the powers necessary to avert the threat and ensure safety and health 193 citizens, the normal functioning of the national economy, state authorities and local self government bodies, the protection of the constitutional system, and also allows temporary, threat-driven, restrictions on the exercise of the constitutional rights and freedoms of a person and a citizen, and the rights and legal interests of legal entities, with an indication of the period of validity of these restrictions.

Institute of State of Emergency is a necessary element in the state-legal mechanism of most countries of the world.

The state of emergency is a special legal regime for the activities of state authorities, local self-government bodies, organizations and their officials, as well as public associations, introduced as a temporary measure, in accordance with the Constitution of Ukraine, on the entire territory of Ukraine or in some of its localities

in exceptional in cases related to circumstances internal to the state, to ensure the safety of citizens and the protection of the constitutional order. This is its difference from martial law, which is also a special legal regime, but is used in exceptional cases related to external circumstances, the need to repel aggression against Ukraine or to prevent an immediate threat of aggression. The Law of Ukraine "On the Legal Regime of a State of Emergency" determines the content of the legal regime of the state of emergency, the procedure for its introduction and termination, the specifics of the activities of state authorities and local governments, enterprises, institutions and organizations in the state of emergency, the observance of the rights and freedoms of people and citizens, as well as the rights and legitimate interests of legal entities and responsibility for violation of requirements or non-fulfillment of measures of the legal state of emergency.

Classification has important legal and practical significance emergency situations that serve as a basis for introducing a state of emergency. Depending on the source of occurrence, these situations are divided into two large groups:

- firstly, emergency situations of socio-political and of a criminogenic nature, manifested in attempts to seize or appropriate power, violent change of the constitutional system or its foundations; acts of terrorism, blockade of certain areas; mass disturbances; inter-ethnic, inter-confessional and regional conflicts, accompanied by violence, threaten the life and safety of citizens, the normal operation of state and public institutions;

- secondly, man-made, environmental emergency situations and of a natural nature, in particular epidemics and epizootics that occurred as a result of accidents, dangerous natural phenomena, disasters, natural disasters and other disasters that caused (may cause) human casualties, harm to human health and the surrounding natural environment, significant material damage and violation of living conditions of the population, requiring large-scale emergency rescue and other urgent works.

A state of emergency is introduced only in the presence of a real threat to the safety of citizens or the constitutional system, which cannot be eliminated by other means in the event of:

- the occurrence of particularly severe man-made and natural emergencies (natural disasters, catastrophes, especially large fires, the use of destructive agents), which pose a threat to the life and health of significant sections of the population;
- the implementation of mass terrorist acts, accompanied by the death of people or the destruction of particularly important objects life support;
- emergence of inter-ethnic and inter-confessional conflicts, blocking or seizing certain particularly important objects or localities, which threatens the safety of citizens and disrupts the normal activities of state authorities and local self-government bodies;
- occurrence of mass disturbances, accompanied by violence against citizens, limiting their rights and freedoms;
- attempts to seize state power or change the constitutional system of Ukraine through violence;
- mass crossing of the state border from adjacent territories states;
- the need to restore the constitutional legal order and activities of state authorities

Results and discussion

One of the means of state protection of the rights and freedoms of citizens in various extreme situations is the introduction of a state of emergency, which is usually expressed in the expansion of the powers of state authorities and the restriction of personal, political, socio-economic and other rights of citizens, imposing additional duties on them. Restrictions on the legal status of citizens who live or are in the area of the state of emergency, is legitimate, is based on the legal nature of this institution, serves the purpose of protecting the basic rights and freedoms of citizens.

The limitations of the constitutional rights and freedoms of citizens, which can be applied under the conditions of a state of emergency, provided by the Law of Ukraine "On the Legal Regime of a State of Emergency" are exhaustive and are not subject to extended interpretation. Their application does not exceed the period for which the state of emergency is introduced. The introduction of other restrictions is

prohibited.

Rights cannot be limited in the state of emergency and human and citizen freedoms specified in Part 2 of Art. 64 of the Constitution of Ukraine. In conditions of war or a state of emergency, separate restrictions on rights and freedoms may be established with an indication of their validity period restrictions. The rights and freedoms provided for in Art. Art. 24, 25, 27–29, 40, 47, 51, 52, 55–63 of the Constitution of Ukraine.

The provisions of the Basic Law on the inadmissibility of limiting a number of rights and freedoms of a person and a citizen due to the introduction of a state of emergency are based on the requirements of the International Covenant on Civil and Political Rights.

Conclusions

The Institute of State of Emergency as an important element of the state legal system of Ukraine, is a mandatory component of the system of ensuring the national security of the state. As a means and guarantor of neutralizing emergency situations of a social, natural, man-made and other nature, it protects the political, economic and social rights and freedoms of citizens during the introduction of the necessary bans and temporary restrictions.

From another point of view on the analyzed legislation and the limited practice of its application, we believe that the issue of the conditions and procedure for putting into effect the legal regime of emergency state needs in-depth study and further improvement.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Бачинська Наталія Орестівна

адвокат, викладач кафедри
цивільного права та процесу
Західноукраїнського національного університету
Тернопіль, Україна

Анотація. Поява Європейських Співтовариств, а згодом і Європейського Союзу (далі – ЄС) збагатила міжнародно-правову доктрину новими актуальними напрямками досліджень. Зміна структури міжнародного правопорядку та виникнення “нових загроз” змушують шукати відповіді на питання, які постають перед учасниками міжнародних відносин.

Сучасний етап розвитку міжнародних відносин і міжнародного права характеризується активним ростом міждержавної взаємодії й появою нових більш інтегрованих форм такого співробітництва. Особливий прояв даного феномена сучасності спостерігається в області судового співробітництва. Якщо раніше воно здійснювалося переважно на рівні національних органів виконавчої влади в області правосуддя (так зване, класичне співробітництво), той у цей час спостерігається тенденція до встановлення прямих інтеграційних зв'язків між національними судовими органами, що веде до прямої взаємодії, що виключає будь-яке посередництво.

Ключові слова: міжнародні відносини, міжнародне право, міжнародне співробітництво, судове співробітництво.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Даний інститут вивчали та досліджували багато сучасних провідних вчених, а саме: В. Ю. Накул, К. Ю. Кармазін, Г. А. Цірат та інші.

Виклад основного матеріалу. Поява в сучасному світі міжнародних універсальних і регіональних судових органів і поступове збільшення їх

кількості, стало однієї з передумов виникнення нової форми міжнародного судового співробітництва – взаємодії національних судових органів з міжнародними регіональними судами.

Найбільшого інтересу для теоретичного аналізу міжнародного правового регулювання взаємодії судових органів, набуває вивчення досвіду такої взаємодії на європейському просторі, на якому діють самі «старі» міжнародні регіональні судові інстанції.

Взаємодія між регіональними й національними судами, яка реалізована за відсутності спеціальних процедурних механізмів, здійснюється винятково за допомогою впливу судової практики регіональних судів на національну судову практику. Такі відносини, засновані на пріоритеті регіонального правопорядку над національними правопорядками держав та підтримуються обов'язковою силою рішень регіональних судів щодо національних органів правосуддя [1, с. 52].

На сьогодні судове співробітництво у цивільних справах спрямоване на встановлення більш тісних контактів між органами влади різних держав. Основою для співробітництва держав є принцип взаємного визнання та виконання судових рішень та рішень у позасудових справах. Судове співробітництво у цивільних справах є частиною сфери правосуддя, свободи та безпеки, що регулюється Договором про функціонування Європейського Союзу.

Міжнародну правову допомогу по цивільних справах можна визначити як сукупність дій, вчинених компетентними національними органами й посадовими особами одного держави, по наданню сприяння як у здійсненні правосуддя по цивільних справах, так і за рішенням позасудових питань, відповідним до органів і посадовим особам іншої держави, регламентованих комплексом міжнародних і внутрішньодержавних юридичних норм.

Комплекс правовідносин у сфері міжнародної правової допомоги по цивільних справах можна розділити на дві групи: міжнародний механізм і внутрішньодержавний механізм її реалізації.

Першу групу становлять міждержавні відносини, які проявляються в наступному: держава вступає у відносини з міжнародною організацією із приводу приєднання до прийнятої нею багатобічної конвенції, що стосується надання міжнародної правової допомоги. Держава вступає у відносини з іншою державою із приводу висновку міжнародного договору, що регламентує порядок здійснення міжнародної правової допомоги по цивільних справах, або взагалі можливості її здійснення при відсутності відповідного договору. Уповноважений орган одного держави зноситься з уповноваженим органом іншої з метою приймання й передачі результатів міжнародної правової допомоги (процесуальних документів, правової інформації, позасудових документів тощо залежно від форми міжнародної правової допомоги).

Друга група правовідносин носить внутрішньодержавний характер. Вона містить у собі: відносини державного органа-ініціатора міжнародної правової допомоги по цивільних справах (як правило - установ юстиції) запитуваної держави з національними державними органами, наприклад, з вищим органом, з іншими державними органами (правовідносини носить адміністративний характер). Установа, що виконує доручення, вступає у відносини із суб'єктом, у відношенні якого виконуються дії в порядку надання міжнародної правової допомоги по цивільних справах (правовідносини носить процесуальний характер).

До форм міжнародної правової допомоги по цивільних справах можна віднести всі ті судові й позасудові дії, із приводу здійснення яких зав'язують свої стосунки компетентні органи держав: виконання доручень про здійснення окремих процесуальних дій [3] (опитування сторін, третіх осіб, свідків, проведення експертизи, вручення документів, дослідження й передача доказів); виклик учасників процесу (позивачів, відповідачів, свідків, експертів, інших) в іноземну державу; надання інформації про законодавство й правозастосовну практику, а також іншої правової інформації (установлення адрес і інших даних); визнання й виконання судових рішень по цивільних і сімейних справах, виконавчих написів; проведення позасудових юридично значимих дій [2].

Проблема правової регламентації міжнародної правової допомоги по цивільних справах в Європі реально стала вирішуватися лише із другої половини ХХ століття. Із цього періоду, внаслідок широкої інтеграції держав у сфері міжнародного правового співробітництва, міжнародні правові норми поступово стали трансформуватися у внутрішньодержавне право багатьох держав.

Наразі, в Україні регламентація міжнародної правової допомоги по цивільних справах на місцевому рівні забезпечується цілою низкою як внутрішніх нормативних актів, так і чималою кількістю міжнародних документів [4, с. 183-184].

Говорячи про міжнародну правову допомогу, яка здійснюється по цивільних справах, ми виходимо з того, що в поняття цивільні справи включаються як цивільні справи, розглянуті судами загальної юрисдикції, так і справи, підвідомчі господарським судам. У цілому міжнародна правова допомога по цивільних справах, надавана судами загальної юрисдикції й господарськими, співвідноситься як загальне й спеціальне.

Висновки. З огляду на викладене, щодо пропозицій покращення міжнародної взаємодії судових органів України в різних видах судочинства, то тут потрібно перш за все наголосити, що сфери вітчизняного процесуального законодавства знаходяться на безпосередній стадії реформування та прийняття нових, подекуди радикально новаторських, процесуальних кодексів. В зв'язку з цим, потрібен час адаптації їх норм до тих умов міжнародної взаємодії судових органів, що вже склалися на європейському просторі та регламентовані міжнародними актами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Накул В. Ю. Міжнародно-правове співробітництво судів України. The international legal cooperation of the courts of Ukraine: дипломна робота магістра. В. Ю. Накул; науковий керівник К. Ю. Кармазіна; ОНУ ім. І. І. Мечникова, ЕПФ, Кафедра конституційного права та правосуддя. Одеса, 2017. 138 с.

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. Із змінами, внесеними 15.08.2022. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України № 1618-IV від 18 березня 2004 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492 Із змінами, внесеними 21.09.2022 року. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

4. Цірат Г. А. Міжнародно-правове співробітництво у сфері міжнародного цивільного процесу. Право України. 2013. С. 183-198.

СФОРМОВАНІ ДЖЕРЕЛА ТРАНСПОРТНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ДЛЯ КОДИФІКАЦІЇ З ІМПЛЕМЕНТАЦІЄЮ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Волік Вячеслав Вікторович
доктор юридичних наук, професор
Кутьїна Дар'я Олексіївна
студентка 3 курсу
Економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету
м. Київ, Україна

Під джерелом права прийнято розуміти вид діяльності органів державної влади, що полягає у встановленні юридичних норм. Усі ці нормативні акти мають бути підпорядковані єдиним конституційним принципам, перебувати у певної су ординаційній залежності. При вивченні джерел транспортного права необхідно звернути увагу до ряду особливостей формування транспортного законодавства.

Закони, що видаються в Україні у порядку поточного законодавства, регулюють, в тому числі різні сторони транспортних суспільних відносин. Базовим є Закон України "Про транспорт" від 10 листопада 1994 р. Він визначає правові, економічні, організаційні та соціальні основи діяльності транспорту. Разом з тим, здається, і в даний час діє ціла низка законів, що регулюють відносини в конкретних транспортних підгалузях. Це Закон України «Про дорожній рух» від 30 червня 1993 р., який визначає правові та соціальні засади дорожнього руху з метою захисту життя та здоров'я громадян, створення безпечних та комфортних умов для учасників руху та охорони навколишнього середовища. Закон України "Про трубопровідний транспорт" від 15 травня 1996 р. визначає правові, помічні та організаційні засади діяльності трубопровідного транспорту. Закон України "Про залізничний транспорт" від 4 липня 1996р. визначає правові, економічні та організаційні засади діяльності залізничного транспорту загального користування. Закон України "Про

функціонування єдиної транспортної системи України у особливий період" від жовтня 1998р. встановлює правові та організаційні засади функціонування єдиної транспортної системи у особливий період виходячи з положень законів України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію", "Про транспорт", "Про оборону України" та інших актів з мобілізації. Закон України "Про транзит вантажів" від 20 жовтня 1999 р. визначає основи організації та транзиту вантажів авіаційним, автомобільним, залізничним, морським та річковим транспортом через територію України. Закон України "Про перевезення небезпечних вантажів" від 6 квітня 2000 р. Визначення правових засад діяльності, пов'язаної з перевезенням небезпечних вантажів залізничним, морським, річковим, автомобільним та авіаційним транспортом. Закон України "Про автомобільний транспорт" від 5 квітня 2001 р. визначає основи організації та експлуатації автомобільного транспорту.

Окрім законів, джерелами транспортного права є певні підзаконні нормативно-правові акти. Це – Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, документи Національного банку України, накази Міністерства транспорту України, деяких галузевих міністрів, керівників залізниць, портів та інші акти, прийняті на підставі та для виконання законів.

Серед джерел транспортного права особливе місце посідають Статути окремих видів транспорту:

1. Статут автомобільного транспорту, ухвалений постановою КМ УРСР від 27.06.1969р. №401.
2. Про внутрішній водний транспорт ухвалений постановою КМУ від 19 липня 2022р. № 2438-ІХ
3. Статут залізниць України, ухвалений Постановою КМУ № 457 від 6 квітня 1998 р.

До джерел транспортного права належать міжнародні договори, що укладаються між Україною та іншими країнами щодо забезпечення міждержавної транспортної діяльності, а також договори між транспортними підприємствами та організаціями України та зарубіжних країн. Це може бути як

договори, укладені спеціально врегулювання правовідносин у сфері транспортної діяльності, і інші договори, у яких визначаються основи правового регулювання цієї сфери. До таких договорів можна віднести договір про відносини добросусідства та співробітництва між Україною та Румунією від 2 червня 1997 р. та інші

Відповідно до статті 7 Цивільного кодексу України до джерел цивільного права віднесено і звичай. Тому із застереженнями до джерел транспортного права можна віднести звичаї торгового обороту, що стосуються договорів перевезення, але не суперечать чинному законодавству України. Наприклад, таких джерел можна віднести Принципи УНІДРУА 1994 року, Правила ІНКМТЕРМС – 2000 тощо.

Отже, накопичена значна кількість нормативно-правових актів в сфері транспорту вже дійшла до критичного рівня коли потрібно їх упорядкувати та систематизувати в один узгоджений нормативно-правовий акт, наприклад, Транспортний кодекс України, а з урахуванням європейського вектору розвитку України включити до цього акту й відповідні норми міжнародного права окремим розділом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Венгеров А. Б. Теория державе і права: подручник для юрид. вузов. М., 1998. С. 131; Теория державе і выдач: подручник / за ред. А. С. Иголкина, Ю. А. Иголкина. М., 2010. С. 184.
2. Цивільне право: підручник: у 2 т. Т. I / вид. ред. Е. А. Суханов. М., 2000. С. 61.<https://ua.kursoviks.com.ua/pravo/transportne-pravo>
3. Хропенко В. Н. Теорія держава і права. С. 182; Чердинцев А. Ф. Теорія держава і права: підручник М., 1999. С. 188. https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:2Bame41GoiEJ:https://stud.com.ua/56086/pravo/dzherela_transportnogo_prava&cd=6&hl=ru&ctl=de
4. <https://helpiks.org/6-9452.html>
5. <http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/17939/1/TransportMAmet>

od.pdf

6. Закон України "Про транспорт", від 10 листопада 1994 року № 51, ст.446 Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80#Text>

7. Закон України «Про дорожній рух» від 30 червня 1993 р. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12#Text>

8. Закон України "Про трубопровідний транспорт" від 15 травня 1996р. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192/96-%D0%B2%D1%80#Text>

9. Закон України "Про залізничний транспорт" від 4 липня 1996 р. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/96-%D0%B2%D1%80#Text>

10. Закон України "Про функціонування єдиної транспортної системи України у особливий період" від жовтня 1998р. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/194-14#Text>

11. Закон України "Про транзит вантажів" від 20 жовтня 1999 р. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-14#Text>

12. Про перевезення небезпечних вантажів" від 6 квітня 2000р. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-14#Text>

13. Закон України "Про автомобільний транспорт" від 5 квітня 2001 р. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14#Text>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПОВІДОМЛЕННЯ ОСОБИ ПРО ПІДОЗРУ

Комісарчук Юлія Анатоліївна

к.ю.н., доцент кафедри
кримінального процесу та криміналістики факультету №1 ШФПНП

Литвин Еліна Павлівна

курсант 4-го курсу факультету №1 ШФПНП
Львівський державний університет внутрішніх справ
м. Львів, Україна

Вступ. У 2012 році було реформовано правоохоронні органи та кримінальне процесуальне законодавство зазнало суттєвих змін. Саме тому, особливої актуальності набуває питання наукового дослідження більшості інститутів для узагальнення практики застосування, вироблення пропозицій щодо удосконалення процесуальної діяльності, та врахування їх у законодавстві. При цьому, з моменту внесення змін до законодавства, серед юридичних дослідників тривають дискусії з приводу кримінальної процесуальної регламентації інституту повідомлення про підозру. Адже, повідомлення про підозру, є одним із найбільш важливих та ключових рішень на стадії досудового розслідування. Методологічною основою нашого дослідження зазначеної проблематики, стали праці таких вітчизняних вчених, як П. П. Андрушко, В. В. Антипов, В. І. Антипов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. М. Бурдін, О. С. Володавська, В. К. Грищук, С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова.

Ціль роботи. Здійснення аналізу проблемних питань щодо повідомлення особі про підозру.

Матеріали та методи. Рішення повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, базується на доказуванні у кримінальному провадженні, що в подальшому супроводжується процесуальним підтвердженням або спростовуванням винуватості особи та притягнення її до несення відповідальності.

Відповідно до ч. 1 ст. 276 КПК України, повідомлення про підозру

обов'язково здійснюється у таких випадках: затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення; обрання до особи одного з передбачених КПК України запобіжних заходів; наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Згідно із положеннями чинного кримінального процесуального законодавства, повідомлення про підозру складається у письмовій формі та має бути вручено в день його складення особисто прокурором або слідчим чи дізнавачем за погодженням із прокурором. У разі неможливості вручити особисто, необхідно використати інший спосіб, що прямо зазначений у законодавстві – відповідно процесуальної процедури, передбаченої під час здійснення виклику. Письмове повідомлення про підозру має бути вручено не пізніше 24 годин з моменту затримання особи. У разі спливу такого часового відліку – особу, в негайному порядку, має бути звільнено [1, с. 10-11]. Варто зауважити, що відповідно до ч. 7 ст. 615 КПК, у разі наявності об'єктивних обставин, що унеможливають вручення затриманій особі письмового повідомлення про підозру у строки, встановлені ст. 278 КПК (24 години), якщо такі процесуальні дії здійснюються в умовах воєнного стану, строк для вручення письмового повідомлення про підозру затриманій особі може бути продовжено до 48 годин. Якщо особі не вручено повідомлення про підозру упродовж 48 годин з моменту її затримання, така особа підлягає негайному звільненню.

Аналіз слідчої та судової практики, норм КПК України, які регулюють процес повідомлення особі про підозру, вказує на те, що існують прогалини у вищезазначених нормах, які ускладнюють механізм практичної реалізації інституту повідомлення про підозру.

Так, законодавець не визначив однозначно, яким чином стороні обвинувачення діяти в тому разі, якщо є наявні достатні докази про вчинення особою кримінального правопорушення, проте її неможливо знайти та навіть сповістити про необхідність з'явлення до слідчого відповідно до вимог

кримінального процесуального закону України. Наприклад, у випадку, коли особа вчинила кримінальне правопорушення й одразу почала переховуватися від розслідування, змінивши місце свого проживання або перебування, про що не повідомила своїх близьких родичів, перестала підтримувати зв'язки з сім'єю та друзями. У такому випадку, особі не відомо що її намагається викликати до себе слідчий, а оголосити особу у розшук, можна тільки після повідомлення її про підозру.

Також, згідно зі ст. 278 КПК, слідчим, прокурором у невідкладному порядку, має бути внесено в Єдиний реєстр досудових розслідувань (ЄРДР) інформацію стосовно кримінального правопорушення, а саме: точний час і дату повідомлення про підозру із зазначенням правової кваліфікації кримінального правопорушення. На практиці ж трапляються випадки, коли уповноважені особи затримують внесення відомостей, через велику кількість робочого навантаження, що в свою чергу призводить до порушень кримінального процесуального законодавства.

Треба зазначити, що як процесуальний документ повідомлення про підозру визначається особливим видом процесуального повідомлення, що є результатом інтелектуальної діяльності уповноваженої особи з оцінювання доказової бази на предмет її допустимості, належності, достовірності та достатності, а також відповідності законодавчій базі [2, с. 78]. Такі дії уповноважених осіб, та безпосередньо, саме письмове повідомлення про підозру, як процесуальний документ, в подальшому створюють юридичні наслідки для кожного учасника кримінального провадження, при умові дотримання строків, процедури та суб'єктного складу осіб, які здійснюють повідомлення особи про підозру. При цьому процесуальний документ має містити не тільки стандартні вимоги щодо змісту і наповнення, а також має включати інформаційні відомості з приводу змісту підозри.

Рішення про підозру повинно прийматись без зволікань з моменту зібрання достатньої кількості доказів, які дають підстави дізнавачу, слідчому та прокурору проводити в ході подальшого досудового розслідування відповідні

дії щодо збирання доказів винуватості конкретної особи у вчиненні кримінального правопорушення. Повідомлення про підозру повинно бути вручено особі особисто, а у разі відсутності можливо передати під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає; житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи; адміністрації за місцем її роботи [3, с. 355].

Результати та обговорення. Обов'язковою умовою набуття особою процесуального статусу підозрюваного є дотримання порядку повідомлення про підозру. Повідомлення про підозру як процесуальний документ – це матеріальний об'єкт, що містить у зафіксованому вигляді інформацію про притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, яке оформляє у кримінальному процесуальному порядку прокурор або за погодженням прокурора слідчий або дізнавач, і, який має відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства юридичну силу. Відомості про повідомлення про підозру мають бути невідкладно внесені до ЄРДР. Таким чином, у реєстрі буде міститись інформація про всіх підозрюваних, які вчинили кримінальні правопорушення на території України, із зазначенням їх анкетних даних. До ЄРДР мають доступ працівники органів досудового розслідування, які і вносять відповідні відомості про підозрюваних, а також прокурори всіх рівнів – уповноважені на внесення відомостей та здійснення контролю за належним занесенням інформації з метою недопущення будь-яких порушень слідчими чи дізнавачами.

Висновки. Отже, підсумовувавши вищесказане можна зробити висновок про те, що незважаючи на позитивний досвід реалізації норм КПК України, окремі питання щодо процесуального порядку повідомлення особи про підозру залишаються не до кінця вирішеними і потребують доопрацювання законодавчих норм з урахуванням як наукових напрацювань, так і практичних потреб. Також, на законодавчому рівні, слід однозначно, визначити трактування термінів, надати детальні роз'яснення стосовно змісту та форми процесуального документу повідомлення про підозру. Оскільки, незважаючи на

наявність ст. 277 КПК на практиці характерними є ситуації складання письмових повідомлень про підозру зі суттєвими відмінностями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Самольотов Ігор, Хохлов Сергій. Повідомлення про підозру: відсутність передбачуваності. *Юридична Газета*. 2018. № 23. ст. 10-11
2. Капліна О. Повідомлення про підозру: протистояння правових позицій сторін обвинувачення та захисту. *Право України*. 2017. № 12. ст. 74-81
3. Юрченко Л. В. Повідомлення про підозру: новела кримінального процесуального законодавства України. *Актуальні проблеми публічного та приватного права: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (3 жовтня 2019 року)*. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2019. С. 355

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ЗАСІБ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Костенко Марина Володимирівна
Чорний Геннадій Олексійович

к.ю.н, доцент, доцент кафедри криміналістики
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

Вступ. При розслідуванні кримінальних правопорушень та безпосередньому розгляді справ у суді у деяких випадках виникає потреба у використанні спеціальних знань у галузі психології.

Діюче кримінальнопроцесуальне законодавство передбачає наступні форми використання спеціальних знань: участь спеціаліста-психолога при проведенні гласних слідчих (розшукових) дій; призначення та проведення судово-психологічної експертизи. В сучасній криміналістичній літературі вирізняють ще отримання учасниками кримінального провадження (слідчими, прокурорами, захисниками) консультацій спеціалістів у галузі психології з метою найбільш ефективного проведення та отримання доказової інформації від потерпілих, свідків, підозрюваних.

Мета роботи. Встановлення та дослідження основних напрямків призначення судово-психологічної експертизи, як засоба криміналістичної протидії злочинності, окреслення кола питань, які ставляться на розгляд експерту-психологу, підкріплення наукових положень практичними висновками судово-психологічних експертиз.

Матеріали та методи. Методологічну основу становить комплексний підхід, який передбачає використання загальнонаукових та спеціальних юридичних методів дослідження. Серед них виокремлюються методи емпіричного та теоретичного дослідження, порівняння, абстрагування, класифікації, системного та структурного підходу, аналізу й синтезу, індукції та

дедукції, узагальнення, аналогії та інші. Інформаційну та емпіричну базу склали результати наукових досліджень з даної тематики, законодавчі та нормативні документи з питань призначення та проведення судових експертиз, практичні висновки судово-психологічних експертиз.

Результати та обговорення. При призначенні судово-психологічної експертизи в кримінальному судочинстві виникають деякі спірні питання щодо одержання даних, які дозволяють зрозуміти поведінку підозрюваних (обвинувачених), потерпілих, правильно кваліфікувати їх дії. Висновки експертів-психологів дозволяють встановити обставини вчинення кримінального правопорушення, які впливають на ступень вини та/або виключають її взагалі. Теоретичну основу роботи склав ретельний аналіз та вивчення останніх наукових розробок та публікацій фахівців у досліджуваній галузі (В. Л. Васильєва, В. В. Романова, В. О. Коновалової, В. Ю. Шепітька та інших). Практичною основою стали висновки провідних експертів-психологів Національного наукового центру «Інститут судових експертиз імені Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України.

Діюче кримінальне процесуальне законодавство у ч. 1 ст. 242 КПК України передбачає, що «...експертиза проводиться з метою з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження...». [1. с. 55] Частина 2 вищезазначеної статті передбачає обов'язкові випадки забезпечення проведення експертиз, однак в залежності від виду розслідуваного кримінального правопорушення та відповідних завдань досудового слідства можуть призначатися й інші види судових експертиз та їх перелік не є вичерпним. Однією з таких експертиз і є психологічна експертиза в кримінальному судочинстві.

Об'єктом психологічної експертизи є психічно здорові особи (підозрюваний, обвинувачений, підсудний, виправданий, засуджений, свідок, потерпілий, позивач, відповідач: малолітні; неповнолітні; дорослого та похилого віку). Психологічна експертиза також може бути часткою комплексного експертного дослідження, якщо в органі (особи), який (яка)

призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), виникають питання, вирішення яких потребує синтезування спеціальних знань з різних галузей науки (психолого-психіатрична експертиза, психолого-медико-психіатрична, медико-психологічна та психолого-автотехнічна експертиза). До цього переліку також можуть належати психолого-почеркознавча та психолого-лінгвістична експертизи. [2. с. 112]

Психологічна експертиза встановлює ті особливості психічної діяльності та такі їх прояви в поведінці особи, які мають юридичне значення та викликають певні правові наслідки. Основним завданням психологічної експертизи є визначення у підекспертної особи: індивідуально-психологічних особливостей, рис характеру, провідних якостей особистості; мотивовірних чинників психічного життя і поведінки; емоційних реакцій та станів; закономірностей перебігу психічних процесів, рівня їхнього розвитку та індивідуальних її властивостей.

При проведенні психологічних експертиз використовуються загальновідомі в науковій практиці психологічні методики й такі, що пройшли державну атестацію, та їх авторські модифікації, що відбираються з урахуванням специфіки експертних досліджень і конкретних питань, поставлених перед психологічною експертизою.

Для проведення дослідження орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), надає експерту можливість психологічного обстеження підекспертної особи та матеріали справи. З огляду на вік підекспертної особи та виходячи з питань, поставлених перед експертом, експерту необхідно надати: медичну документацію, особову справу, шкільні характеристики і характеристики з місця роботи, свідчення співучнів, педагогів, колег, друзів, знайомих, родичів та інших людей, з якими підекспертна особа близько спілкувалася. У свідченнях рідних та близьких повинні бути відображені особливості її розвитку та поведінки, умов життя, оточення, притаманні їй схильності, захоплення, інтереси. За наявності також надаються щоденники, листи, зразки творчості підекспертної особи. Особливу увагу слід

приділити свідченням або відомостям про особливості поведінки підекспертної особи у проблемних ситуаціях (конфлікти, покарання, втрати тощо) та свідченням про особливості її емоційного стану в певних обставинах (безпосередньо у момент подій, у час, що передував подіям, а також після їх завершення). Під час проведення психологічної експертизи досліджуються автентичні показання, тобто такі, які не залежать від будь-якого стороннього впливу або примусу.

На сьогодні існують широкі можливості у проведенні судово-психологічної експертизи. До компетенції (основних напрямів) судово-психологічної експертизи [3. с. 113] можуть належати:

1) Встановлення індивідуально-психологічних особливостей підекспертної особи, які суттєво вплинули на її поведінку під час вчинення нею протиправних дій. Так, з висновку судово-психологічної експертизи, М., К., З. звинувачуються в тому, що в період з 06.06.200__ р. до 04.04.200__ р. у складі організованої злочинної групи з А. та за попередньою змовою з Х. на території м. Харкова вчинили низку злочинів, пов'язаних із таємним та відкритим викраденням майна громадян. На розгляд експерту були поставлені наступні запитання: 1. Які індивідуально-психологічні особливості М.? 2. Які індивідуально-психологічні особливості могли вплинути на поведінку М. у досліджуваній ситуації? 3. Чи є у М. такі індивідуально-психологічні особливості як схильність до лідерства, домінантність над іншими особами чи підпорядкованість іншим особам?

Відповідно до висновків експертизи щодо поставлених слідчим та прокурором запитань були отримані наступні відповіді: 1. Індивідуально психологічними особливостями М. є те, що він з раннього дитинства важко адаптувався до навколишнього соціального середовища у зв'язку з вродженою недостатністю психофізіологічного розвитку, що виражається, головним чином, в емоційно-вольовій нестійкості. У школі був грубим, зухвалим, непосидючим, забіячним, часто пропускав заняття. Ні сім'я, ані школа не вплинули на його поведінку, їх благоприємний психокорекційний вплив відсутній. Після

закінчення 8 класів школи М. ніде більше не вчився. На життя заробляв тимчасовим заробітком. У віці 21 року почав вживати наркотичні речовини.

2. Істотний вплив на поведінку М. у досліджуваній ситуації надали такі його індивідуально-психологічні особливості, як вільне ставлення до загальноприйнятих моральних правил та норм, тенденція до уникнення відповідальності.

3. У М. є така особистісна особливість, як висока конформність поведінки, тобто схильність до підпорядкованості іншим. Схильностей до лідерства, домінантності, ухвалення самостійних рішень у М. не знайдено.

2) Встановлення принципової здатності підекспертної особи (з урахуванням індивідуально-психологічних і вікових особливостей, рівня психічного розвитку) правильно сприймати обставини, які мають значення для справи, і давати про них правильні показання. До орієнтованого переліку питань можуть бути включені наступні: чи спроможна підекспертна особа з урахуванням її вікових особливостей, емоційного стану, індивідуально психологічних властивостей, рівня розумового розвитку та умов мікросоціального середовища (залежність, погроза, омана тощо) усвідомлювати реальний зміст власних дій та повною мірою свідомо керувати ними і передбачати їх наслідки; чи здатна підекспертна особа з урахуванням її емоційного стану, індивідуально-психологічних особливостей та рівня розумового розвитку правильно сприймати обставини, що мають значення у справі, і давати про них відповідні показання?

3) Встановлення, чи перебувала підекспертна особа у момент вчинення злочину в стані фізіологічного афекту. До питань можна віднести наступні: чи перебувала підекспертна особа на момент скоєння протиправних дій в емоційному стані (і в якому саме - сильний страх, пригніченість, розгубленість, відчай, емоційний стрес, фрустрація тощо), що суттєво вплинув на її свідомість і поведінку (або згідно зі справою на діяльність, виконання професійних обов'язків); чи перебувала підекспертна особа в стані вираженого емоційного збудження або емоційного напруження, що може розглядатися як психологічна

підстава стану сильного душевного хвилювання; чи перебувала підекспертна особа на момент скоєння протиправних дій у стані фізіологічного афекту як психологічної підстави сильного душевного хвилювання?

4) Встановлення, чи перебувала підекспертна особа у період, який передував вчиненню злочину, або в момент вчинення злочину, в емоційному стані, який істотно впливав на здатність правильно усвідомлювати явища дійсності, зміст конкретної ситуації (емоційні стани типу великого нервово психічного напруження); чи спроможна підекспертна особа з урахуванням її вікових особливостей, емоційного стану, індивідуально-психологічних властивостей, рівня розумового розвитку та умов мікросоціального середовища (залежність, погроза, омана тощо) усвідомлювати реальний зміст власних дій та повною мірою свідомо керувати ними і передбачати їх наслідки; чи здатна підекспертна особа з урахуванням її емоційного стану, індивідуально-психологічних особливостей та рівня розумового розвитку правильно сприймати обставини, що мають значення у справі, і давати про них відповідні показання?

5) Встановлення здатності підекспертної особи розуміти характер і значення дій, які застосовані до них, і чинити опір. Так, досудовим слідством встановлено, що гр. Ч., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, із застосуванням психічного насильства, діючи всупереч волі малолітньої Б., здійснив з останньої оральний статевий акт. На розгляд експерту були поставлені наступні запитання: 1. Які індивідуально-психологічні особливості потерпілої Б.? 2. Чи могла малолітня Б. розуміти характер і значення дій, що здійснюються з нею? 3. Чи могла малолітня Б. чинити опір при здійсненні з нею орального статевого акту? 4. Чи має малолітня Б. підвищеною схильністю до фантазування?

Експертним шляхом було встановлено, що: 1. Індивідуально-психологічними особливостями Б., є: малолітній вік, достатній рівень загального психічного розвитку, розвинена образна та механічна пам'ять, відсутність порушень у функціонуванні когнітивних процесів,

емоційно-вольова незрілість, невпевненість у собі, відсутність інтуїції у міжособистісних відносинах, залежність від дорослих, підпорядкованість, старанність. 2. Б., з урахуванням її малолітнього віку та індивідуально-психологічних особливостей, не розуміла характер і значення здійснюваних з нею дій, але могла правильно сприймати, запам'ятовувати і в подальшому відтворювати події, що відбуваються з нею. 3. Малолітня Б. при здійсненні з нею Ч., інкримінованих йому дій, не могла чинити йому опору. 4. Малолітня Б. не має підвищеної схильності до фантазування.

б) Установлення принципової можливості виникнення у суб'єкта в конкретній ситуації психічних станів, які роблять неможливим або істотно утруднюють виконання професійних функцій, чи мали суттєвий вплив індивідуально-психологічні особливості та емоційний стан підекспертної особи на її поведінку в аварійній ситуації (у справах щодо керування транспортом або механізмами й автоматизованими системами на виробництві тощо)?

7) Встановлення, чи перебував померлий у період, який передував смерті, у психічному стані, що схилив до самогубства, і, якщо перебував у цьому стані, чим він міг бути викликаний.

Висновки. Авторами роботи здійснена спроба систематизації основних напрямків призначення судово-психологічної експертизи та орієнтованого кола питань, що ставляться на розгляд експертам, виокремлено основні напрямки проведення судово-психологічних досліджень.

Таким чином, приймаючи до уваги вищезазначені наукові положення, можна констатувати, що судово-психологічна експертиза спрямована на дослідження змісту і структури індивідуальної свідомості та поведінки людей у процесі здійснення тих чи інших дій, або відображення явищ навколишньої дійсності. [3. с. 192]

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>

3. Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. Юридична психологія: підручник. 3-тє вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2019. 288 с.

ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ЗАХОДІВ ЇЇ ЗАПОБІГАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РФ

Оболенцев Валерій Федорович

кандидат юридичних наук
доцент кафедри кримінально-правової політики
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Повномасштабна агресія рф проти України обумовила погіршення криміногенної ситуації в нашій країні та стала суттєвим випробуванням для усієї державної системи в частині захисту прав та свобод громадян.

Мета роботи./Aim. Мета роботи – окреслити зміни у злочинності та у заходах її запобігання, спричинені повномасштабною агресією рф проти України.

Матеріали та методи./Materials and methods. Задля дослідження окресленої проблематики нами було використано метод спостереження та аналізу документів – публікацій ЗМІ, офіційних звітів Офісу Генерального прокурора.

Результати та обговорення./Results and discussion. Маємо звернути увагу на такі обставини, що характеризують зміни у злочинності та у заходах її запобігання, спричинені повномасштабною агресією рф проти України.

1. Зростання динаміки злочинів агресії, воєнних злочинів та злочинів проти основ національної безпеки, вчинених армією рф. За даними офісу Генерального прокурора вже зареєстровано 44 678 злочинів агресії та воєнних злочинів («Порушення законів та звичаїв війни» стаття 438 Кримінального кодексу України, «Планування, підготовка або розв'язання та ведення агресивної війни» стаття 437 Кримінального кодексу України, «Пропаганда війни» стаття 436 Кримінального кодексу України та інші), вчинених за час повномасштабного вторгнення. Такі кримінально-карані посягання

відбуваються одночасно зі злочинами проти національної безпеки. Таких випадків вже зареєстровано 18 734 («Посягання на територіальну цілісність та недоторканість України» стаття 110 Кримінального кодексу України, «Державна зрада» стаття 111 Кримінального кодексу України, «Колаборційна діяльність» стаття 111-1 Кримінального кодексу України, «Пособництво державі-агресору» стаття 111-2 Кримінального кодексу України, «Діверсія» стаття 113 Кримінального кодексу України та інші).

2. Особливості латентизації. Латентна злочинність – це сукупність фактично вчинених, однак не виявлених або таких, що внаслідок інших певних обставин не стали відомими правоохоронним і судовим органам, злочинів, відомості про які у зв'язку з цим не знаходять відображення в офіційній кримінально-правовій статистичній звітності [1, с. 22]. На тимчасово окупованих територіях правоохоронні органи України не можуть належним чином виконувати свої функції. І цю обставину треба визнати специфічним чинником латентизації злочинів на непідконтрольній території.

3. Пріоритети суб'єктів запобігання злочинності. У зв'язку з агресією РФ проти України значно підвищилась значущість Збройних Сил України як суб'єкта запобігання злочинності - злочинів агресії, воєнних злочинів та злочинів проти основ національної безпеки. Збройні Сили України - це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності [2].

Запобігання. У зв'язку з вторгненням військ російської федерації до України для оборони країни особливого значення набули новітні технології протидії агресії та захисту прав громадян.

Зокрема, новітні технології застосовуються для фіксації та розслідування злочинів окупантів. Іноземні журналісти з The Associated Press з партнерами створили 3D-мапу Бучі, на якій в точності вказали місця скоєння військових злочинів російськими військовими.

Серед інших розробок щодо фіксації протиправних дій агресора маємо

звернути увагу на застосування методів «штучного інтелекту» у проєкті DeepStateUA. Тут використовується автоматизована система нейронної обробки даних - "Griselda (<https://www.griselda.com.ua/>)", що дозволяє швидко та якісно опрацьовувати великі потоки даних з використанням нейронних мереж. Серед досягнень команди - розробка застосунку «Броня» («Armour») перетворення потоків інформації з різних джерел на чіткі дані про позиції окупантів. Після всіх етапів опрацювання інформація передається військовим в застосунки «Кропива», «Броня» (Armour), «ГісАрта», «Дельта» та інші. Від DeepStateUA партнери з системи Griselda отримують версію оперативних даних стосовно ліній розмежування. Ці дані, зокрема, допомагають виявляти підозрілу/покинуту техніку на деокупованих територіях, додатково перевіряти сумнівну інформацію, збільшувати обізнаність військових про місцевість та ін. Також цей функціонал має опцію розмитої візуалізації концентрацій ворога, зробленою за результатами опрацювання даних алгоритмами нейронної мережа системи Griselda. Задля забезпечення конфіденційності усі потоки інформації видозмінені ще на етапі кластеризації.

Висновки./Conclusions. Повномаштабна агресія РФ проти України обумовила погіршення криміногенної ситуації в країні. Відповіддю на це стали не тільки зміни у обсягах та методах заходів припинення злочинів агресії, але й суттєва підтримка такої діяльності з-за кордону.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Системний аналіз та моделювання системи запобігання злочинності в Україні: монографія. Харків : Юрайт, 2021. 192 с. <https://dspace.nlu.edu.ua//jspui/handle/123456789/19459>
2. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1934-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 108. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ОСНОВИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ

Олексенко Володимир Григорович

старший викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності

Гулак Аміна Олександрівна

Будулатій Яна Русланівна

курсанти 3 курсу

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Насамперед, зазначу, що оперативно-розшукова діяльність – це специфічна діяльність уповноважених державних органів, яка є яскравим підтвердженням протиріччя між законом і мораллю, коли багато оперативно-розшукових заходів, як от наприклад, спостереження за особою, та використання негласних засобів масової інформації, що встановлюються на підставі законодавчого характеру, можуть бути пов'язані з діяльністю повноважних державних органів.

Допомога громадян може засуджуватися населенням з моральних позицій, але соціально необхідна суспільству для успішної боротьби зі злочинністю.

Відповідно, правоохоронні органи повинні через сприяння громадян оперативним підрозділам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, запобігати, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, але не залучати нікого до їх вчинення та з будь-якою метою. Це обов'язок, закріплений у відповідних нормативно-правових актах, наповнений глибоким моральним змістом.

Співпраця громадян з оперативними підрозділами має ґрунтуватися на їх добровільній згоді сприяти благородній справі боротьби зі злочинністю,

розумінні важливості та суспільної корисності цієї допомоги [2, с.170].

Отож, специфіка оперативно-розшукової діяльності з його постійним і підвищеним фактором ризику, моральне та фізичне напруження в умовах невизначеності або недостатності інформації, висока відповідальність і дефіцит часу ставлять перед органами, що здійснюють таку діяльність, завдання, які можна вирішити лише за умови систематичної організації постійного психологічного супроводу та, безпосередньо, дотримання морально-етичних основ оперативно-розшукової діяльності.

Можна констатувати, що в роботі органів, які здійснюють оперативно розшукову діяльність, виникає чимало проблем як правового, так і морального характеру, особливо коли йдеться про співпрацю з громадянами на конфіденційній основі. Багато в чому їх вирішенню допомагає професійна етика оперативно-розшукової діяльності.

У суспільстві моральні норми відіграють охоронну роль, сприяючи формуванню громадської думки, заснованої на засудженні протиправних дій, створюючи атмосферу нетерпимості до асоціальної поведінки.

У зв'язку з цим органи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність мають можливість залучати до боротьби зі злочинністю осіб, які їм сприяють, у тому числі на конфіденційній основі. Мораль, яка панує в суспільстві, впливає на формування моральної свідомості та моральних позицій самих оперативних працівників, що важливо. Надання працівникам органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, не тільки правової, а й моральної санкції за здійснення різноманітних оперативно-розшукових заходів покладає на них обов'язок співвідносити свої дії з моральними вимогами поведінки.

На мою думку, оперативно-розшукова діяльність не тільки відповідає вимогам моральних норм, але й сприяє їх реалізації через боротьбу зі злочинністю, яка є найбільш яскравою формою аморальної поведінки.

Якщо кримінальне правопорушення не розкрито і особа, яка його вчинила не викрита, грубо порушені норми моралі не можуть бути реалізовані, доки не буде відновлено справедливість і правопорушник не понесе заслужене

покарання [1, с. 88].

Тому, зважаючи на те, що більшість тяжких кримінальних правопорушень розкривається виключно завдяки оперативно-розшуковим заходам, така діяльність визнається ефективним засобом утвердження моральних норм у суспільстві.

Один із фундаментальних принципів наукової етики полягає в тому, що немає заздальгідь обумовлених хороших чи поганих засобів, але є засоби примусу, тобто вимушені. Але при цьому він наказує діяти за принципом - мета та ціль визначає, а не виправдовує засоби. Таким чином, кожному працівнику оперативних підрозділів необхідно підбирати норми поведінки, враховуючи певні моральні та етичні параметри.

Це, наприклад, такі як: засоби повинні бути адекватні умовам завдання, засоби, які вибираються для вирішення завдання, не повинні руйнувати моральний характер мети. Підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що моральні та етичні основи оперативно-розшукової діяльності є важливими факторами для професійної підготовки працівників оперативних підрозділів, оскільки такі основи проявляються в моральному компромісі, на який має піти суспільство для досягнення благородної мети, але який, тим не менш, говорить про те, що в будь-якому випадку засоби повинні бути адекватними меті.

Отже, по-справжньому захистити права і свободи людини може лише той, хто зумів виховати в собі моральні основи людства, на яких ґрунтується не лише професійна, а й людська гідність загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Основи оперативно-розшукової діяльності: курс лекцій / С. В. Албул, С. А. Дроботов, Г. І. Масяйкін, Д.М. Павлов; за заг. ред. С. А. Дроботова. К.: Інститут УДО України Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, 2022. 200 с.
2. Андрусенко С. В. Морально-етичні аспекти конфіденційного співробітництва. Науковий вісник ДДУВС. 2017. № 3. С.168-173

ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ, СПРИЧИНЕНОЇ ОСОБІ, НЕ ВИНУВАТІЙ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Наумова Анна Олександрівна

к.ю.н., доцент кафедри
кримінального права та кримінології факультету №6
Харківський національний університет внутрішніх справ

Вступ. Незаконність і необґрунтованість засудження, тобто засудження невинуватої особи, незаконність і необґрунтованість кримінального переслідування особи, яка не винувата у вчиненні злочину, є підставами для реабілітації. Акт реабілітації припиняє всі дії органів розслідування, прокуратури, суду, які порушили права, свободи та інтереси особи, не винуватої у вчиненні злочину. У зв'язку з цим держава відповідає перед реабілітованим за порушення прав і свобод у кримінальному процесі. Відповідальність держави це встановлене законом право реабілітованого на поновлення порушених прав і свобод, відшкодувати завданої фізичної, матеріальної, моральної шкоди у повному обсязі за рахунок держави. Водночас, у національному законодавстві України не регламентовано відшкодування моральної шкоди особі, не винуватій у вчиненні злочину.

Мета дослідження: для удосконалення Кримінально-процесуального кодексу визначити поняття моральної шкоди, спричиненої особі, не винуватій у вчиненні злочину.

Результати та обговорення. У національному законодавстві України відсутній єдиний підхід до нормативного визначення моральної шкоди. Так, у ст. 4 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» визначено, що «Моральною шкодою визнаються страждання, заподіяні громадянинові внаслідок фізичного чи психічного

впливу, що призвело до погіршення або позбавлення можливостей реалізації ним своїх звичок і бажань, погіршення відносин з оточуючими людьми, інших негативних наслідків морального характеру» [5].

У частині 2 ст. 23 ЦК України визначено, що моральна шкода полягає: у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи [14]. Тоді як постановою ПВС України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31 березня 1995 р. № 4 визначено, що моральна шкода – це втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб. Вона може полягати, зокрема: у приниженні честі, гідності, престижу або ділової репутації, моральних переживаннях у зв'язку з ушкодженням здоров'я, у порушенні права власності (в тому числі інтелектуальної), прав, наданих споживачам, інших цивільних прав, у зв'язку з незаконним перебуванням під слідством і судом, у порушенні нормальних життєвих зв'язків через неможливість продовження активного громадського життя, порушенні стосунків з оточуючими людьми, при настанні інших негативних наслідків [11].

В юридичній літературі, як і у національному законодавстві України відсутній єдиний підхід до визначення поняття «моральна шкода». Так, одні науковці вважають, що моральна шкода полягає тільки в моральних стражданнях [6, с. 34; 8, с. 8; 15, с. 39; 16, с. 7].

Тоді як інші – під моральною шкодою розуміють фізичні і (або) моральні страждання [12, с. 11; 7, с. 18; 3, с. 83]. Цікава точка зору у К. І. Голубева та С. В. Наріжного, які вважають, що в поняття моральної шкоди необхідно включати не тільки самі страждання, але й викликані ними негативні зміни в

стані здоров'я громадянина, наприклад, депресію [4, с. 92]. Більш розширене визначення моральної шкоди дає В. В. Владимірова: моральна шкода – це спричинення особі моральних та фізичних страждань в результаті вчинення відносно неї злочину та порушення особистих майнових та немайнових прав і нематеріальних благ [2, с. 8]. Протилежну точку зору має В. В. Нагаєв, який пропонує замінити поняття «моральна шкода» на більш змістовний термін «психологічна шкода», який використовується у США, Великій Британії та інших країнах і визначити її як фізичні, і психічні страждання [9, с. 245–246]. Професор В. Т. Нор не заперечує існування поняття «моральна шкода», але вказує, що є хибним вживання у визначенні змісту поняття моральної шкоди слів «моральні» і «фізичні» страждання, тому що будь-які страждання існують у сфері психічної діяльності [10, с. 163]. Водночас, науковці-психологи вважають, що моральна шкода – це психологічна травма, яка проявляється у формі: страждань, негативних емоційних переживань (емоційні, фізичні, моральні страждання); порушення фізичного і психічного здоров'я (неадекватність реакції на зовнішній вплив, негармонійний розвиток, зміна соціальної адаптації, психогенні зміни, фізичні зміни); суб'єктивних переживань (негативний емоційний стан, негативні явища, представлені у свідомості); душевного болю (переживання негативних емоцій, переживання через неможливість реалізувати певні потреби); емоційного реагування (зміни у психічних процесах, психічному стані, психічних властивостях) [1].

Висновки. Науковий аналіз юридичної літератури, чинного законодавства дозволяє удосконалити поняття моральної шкоди. Вважаємо, що *моральна шкода – це спричинені особі, не винуватій у вчиненні злочину, страждання, які полягають у моральних переживаннях, завданих незаконним повідомленням про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконним взяттям і триманням під вартою, незаконним проведенням в ході кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконним накладанням арешту на майно, незаконним відстороненням від роботи (посади) та іншими незаконними процесуальними діями, що обмежили права громадянина;*

незаконним застосуванням адміністративного арешту чи виправних робіт, незаконною конфіскацією майна, незаконним накладенням штрафу; незаконним проведенням оперативно-розшукових заходів, *та – у фізичному болі, завданому особі каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я.*

В юридичній літературі дослідники інституту компенсації моральної шкоди реабілітованому виділяють дві форми компенсації моральної шкоди: матеріальну (грошову) і нематеріальну.

Чинний КПК України не передбачають законодавчого регулювання компенсації моральної шкоди реабілітованому – особі визнаної не винуватою у вчиненні злочину. Так, після скасування вироку Вищим спеціалізованим судом Максиму Дмитренко, який 8 років відсидів за злочини пологівського маніяка Сергія Ткача, ні прокурори, ні представники міліції ні слова не сказали про вибачення, а вже тим паче про матеріальну компенсацію людині, який віддала роки життя за чужі помилки [13].

На підставі зазначеного вважаємо, що прокурор зобов'язаний письмово вибачитися перед реабілітованим за незаконне кримінальне переслідування; суддя зобов'язаний письмово вибачитися за незаконне засудження. У зв'язку з цим пропонуємо закріпити в КПК такі нематеріальні форми усунення моральної шкоди:

1) письмове вибачення прокурора від імені держави за незаконне кримінальне переслідування;

2) письмове вибачення судді за незаконне засудження невинуватої особи;

3) письмове повідомлення прокурора, судді про реабілітацію особи за місцем її роботи, навчання, мешкання;

4) письмове повідомлення прокурора, судді в засобах масової комунікації про реабілітацію особи, якщо в них була поширена інформація про кримінальне переслідування чи засудження особи;

5) письмове повідомлення прокурора (судді) про реабілітацію померлого членам його сім'ї, близьким родичам.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Баренбойм. П. Как избежать пытки. Применение психологических знаний для защиты и самозащиты граждан . 2-е изд., перераб. и доп. М. : Юстицинформ, 2000. 112 с. URL: http://www.mirkin.ru/_docs/book019.pdf.
2. Владимирова В. В. Компенсация морального вреда – мера реабилитации потерпевшего в российском уголовном процес се : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Ижевск, 2004. 24 с.
3. Власенко И. А. К вопросу об эффективности компенсационной функции права: Использование зарубежного опыта в деятельности органов внутренних дел РФ // Материалы межвузовской научно-практической конференции. Санкт-Петербург, 27–28 мая 1993 г. В IV частях. Часть IV . СПб. : Санкт-Петербургский юридический институт МВД России, 1995..
4. Голубев К. И. Компенсация морального вреда как способ защиты неимущественных благ личности. СПб. : Юридический Центр Пресс, 2000
5. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 01.12.1994 № 266/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Малейн Н. С. О моральном вреде // Советское государство и право. 1993. №3. С. 32–39.
7. Малина М. Н. Личные неимущественные права граждан (понятие, осуществление, защита) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук М., 1997. 42 с.
8. Михно Е. А. Компенсация морального вреда в деликтных обязательствах : автореф. дис.... канд. юрид. наук . СПб., 2000. . 25 с.
9. Нагаїв В. В. Основы судебно-психологической экспертизы . М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2000. 333 с.
10. Нор В. Т. Имущественная ответственность за неправильные действия должностных лиц . Львов : Вища школа, 1974. 216 с.
11. Постанова Пленуму Верховного суду України «Про судову

практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31 березня 1995 р. № 4. від 01.12.1994 № 266/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text>

12. Смирнская Е. В. Компенсация морального вреда как деликтное обязательство : автореф. дис. ... канд.юрид. наук Волгоград, 2000. С. 11.

13. Українець, який відсидів 8 років замість «пологівського маніяка», вийшов на свободу // ZN,UA. URL: https://zn.ua/ukr/SOCIETY/ukrayinets,_yakiy_vidsidiv_8_rokiv_zamist_pologivskog_o_maniyaka,_viyshov_na_svobodu.html

14. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

15. Шиминова М. Я. Компенсация вреда гражданам. Гражданско-правовое регулирование . М. : Наука, 1979. 184 с.

16. Шичанин А. В. Проблемы становления и перспективы развития института возмещения морального вреда : автореф. дис.... канд. юрид. наук . М., 1995. 34 с.

ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ФЕНОМЕН

Саган Роза Андріївна

Національна академія
Державної прикордонної служби України
м. Хмельницький, Україна

Вступ/Introduction. Питання дослідження інтеграції є актуальним з огляду на розвиток сучасних подій в Україні і гарантування національної безпеки.

Мета/Aim. Розгляд трактування європейської інтеграції та вплив на Україну.

Матеріали та методи/Materials and methods. Для написання тез використано загальнонаукові методи дослідження, зокрема аналіз наукової літератури, узагальнення та систематизацію матеріалів щодо сутності євроінтеграції та її вплив на суспільство.

Впродовж останніх років Європа стає для українців дається певним ідеалом до якого варто і потрібно прагнути. Для нас з одного боку Європа це певна територія зі своєю особливою і не простою історією, а з іншої престижна життєва місія. Європа для нас це також складний набір інституцій, таких як Організація з безпеки та співробітництва в Європі, Рада Європи, Європейський суд з прав людини, а головним центральним інститутом є унікальна організація, яка політично втілила тривалий процес інтеграції в полі культурної європейської спільноти - це Європейський Союз. Європейські політики з цього приводу говорять що Європа ніколи не матиме єдиного ідеального жанру, Європа ніколи не матиме єдиної спільної ідентичності. Європі потрібні механізми, інструменти, домовленості, які завдяки об'єднанні багатьох голосів сприяють спільним діям. Ідея об'єднання європейських держав започаткована у далекому минулому. Вже від XI століття почало з'являтися уявлення як про щось єдине. У XIV століття з'являється європейський проект, плани об'єднання Європи на основі договору, формуються ідейні передумови інтеграції в руслі

європейської ідеї.

Ідеї єдиної Європи не раз виникали в європейських політиків наприклад як Сполучені Штати Європи, Пан Європа, Європейським дім та інші, але все це втілювалось лише в другій половині ХХ століття. Уперше процес європейської інтеграції набув інституційного оформлення на рівні економічної співпраці. Подолавши складний шлях інтеграційних процесів європейці створили Європейський Союз, який реально функціонує, розвивається і забезпечує поступальний розвиток усіх країн Європи. Інтеграція означає відновлення, поєднання, взаємопроникнення. Це процес об'єднання будь-яких елементів, частин в одне ціле. Процес взаємозближення та утворення взаємозв'язків.

Європейська інтеграція - це процес політичної, юридичної, економічної, соціальної та культурної інтеграції європейських держав на основі таких засад: спільні духовні цінності та сумісні політичні ідеали; спільний економічний та науково-технічний розвиток; спільність інтересів з головних питань міжнародного життя; спільна військова безпека та спільна валюта. Європейські держави створили спільну інституції яким делегували половину своїх національних повноважень: Європейська комісія, Рада Європейського Союзу та Європейський парламент. Отже рішення в певних сферах спільних інтересів крім Європейського Союзу можуть ухвалюватися демократичним шляхом.

Засадничою угодою про створення Європейського Союзу вважається Маастрихтський договір, 1992 року. У ньому зокрема зазначається, що Європейський Союз сприяє економічному, соціальному і територіальному згуртуванню і солідарності держав-членів Європейського Союзу. Європейський Союз шанує багатство свого культурного і мовного різноманіття та піклується про збереження та розвиток європейської культурної спадщини. Також Європейський Союз створює економічний та валютний союз, грошовою одиницею якого є євро. У своїх відносинах з рештою світу Європейський Союз сприяє миру, безпеці, сталому розвитку планети, солідарності і взаємній повазі народів, вільній та справедливій торгівлі, викоріненню бідності та захисту прав людини, в тому числі прав дитини.

Цінності Європейського Союзу є загальними для країн членів Європейського Союзу. Зокрема мова йде про людську гідність, свободу, демократію, рівність, солідарність, верховенства права - це такі цінності, які є невід'ємною частиною європейського життя.

Європейський Союз діє через систему національних інституцій та спільних узгоджених рішень членів держави. А саме це є Європейський парламент - законодавчий орган, який представляє громадян Європейського Союзу. Рада Європейського Союзу - законодавчий орган який представляє держави-члени. Європейська комісія - виконавчий орган Європейського союзу. Європейський суд аудиторів, Суд Європейського Союзу та інші.

Європейська інтеграція дозволить Україні звільнитись від радянського минулого, що перетворить Україну на високо розвинуту державу з високим рівнем економіки та високим розвитком державної влади.

Висновки/Conclusion. На сьогоднішній день після масового вторгнення Росії на Україну, Україна розширила своє входження до Європейського Союзу. Вона подала заявку на вступ 28 лютого 2022 року з метою поступової інтеграції в єдиний європейський простір, та пошук захисту для подолання російського агресора. Але тим самим Україна має дотримуватись усіх вимог кандидата на вступ до Європейського Союзу. Цей поштовх надасть Україні вступити на новий шлях розвитку і Україна набуде нового статусу в європейському просторі.